

TC.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASI

HAZIRLAYAN
KADİR ADAMAZ

DANIŞMAN
Yrd. Doç Dr. ALPAY BİZBİRLİK

MANİSA
2012

ÖZET

Saruhanoğulları Beyliği ile Türk yönetimine giren Demirci ve çevresi, milattan önceki yıllardan beri yerleşime sahne olmuş, Osmanlı Devleti döneminde de taşra teşkilatı içerisinde Saruhan Sancağına kaza olarak bağlanmıştır. Kazada XVI. Yüzyılın ilk yarısında iki, ikinci yarısında dört nahiye ve bu nahiyelerde 170'in üzerinde (1520–1531 aralığında 173 adet, 1575'te 181 adet) köy bulunmaktadır. Kazanın merkezi konumundaki Demirci şehrinde on üç mahalle yer almaktadır. Gayrimüslim nüfusun da mevcut olduğu merkezden ziyade, nüfusun kırsal bölgede yoğunlaştığı Demirci kazası, XVI. Yüzyılda barındırdığı nüfus bakımından komşu kazalardan önde gelmektedir. Cami, mescit, zaviye, mektep, çeşme gibi vakıf eserleri şehir ve kırsal bölgeye dağılmış durumdadır. Miri arazi rejimi dâhilinde timar sisteminin uygulandığı ve en fazla istihsal edilen ürünün hububat olduğu kazada, değirmen sayısının çokluğu zirai üretimin yaygınlığına işaret etmekte, ayrıca hayvancılık da kaza ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu yüzyılda Osmanlı Devletinin diğer kazalarında uygulanan vergilerin, Demirci kazasında da uygulandığı tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Osmanlı, Saruhan, Kaza, Demirci, Borlu, Timar, Konar-Göçer, Çiftlik

ABSTRACT

Demirci and its environment, having entered Turk governance with Saruhamoğulları seigniory, has been a settlement since B.C and joined Saruhan district as a borough under the Ottoman provincial organization. There were two sub-districts in the first half and four sub-districts in the second half of the sixteenth century and there were more than 170 villages(173 villages in 1520-1531 period, 181 villages in 1575) in them. Demirci, the center of the borough, comprises 13 streets. Besides the city in which also non Muslim population live, Demirci borough where the population intensifies in country was superior to the neighborhood boroughs by means of population. Charity works such as mosque, masjid, hermitage, school and fountains are distributed to both country and city. Manor system was implemented within the demesne regime and the most grown crop was cereal. Numerous mills indicate the widespread agricultural production and also livestock breeding occupies an important place in the region's economy. It is understood from the registry books that the taxation which was implemented in other parts of Ottoman Empire was also implemented in Demirci borough.

Keywords: Ottoman, Saruhan, District, Demirci, Borlu, Nomad, Timar, Farm

Doktora tezi olarak sunduğum "XVI. Yüzyılda Demirci Kazası" adlı alışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

31 EKİM 2012

KADİR ADAMAZ

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 22/11/2012 tarih ve 22/17 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Kadir ADAMAZ'ın "16.Yüzyıl da Demirci Kazası " Konulu tezi incelenmiş ve aday 29.11.2012 tarihinde saat 13:00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra, 90.. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

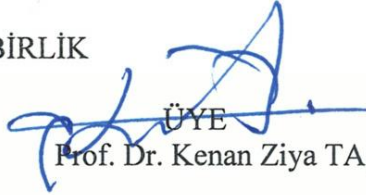
* Bu halde adaya 6 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

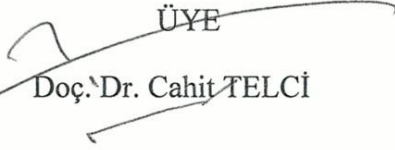

BAŞKAN
Yrd. Doç. Dr. Alpay BİZBİRLİK
(Danışman)

ÜYE
Prof. Dr. Nadir ÖZKUYUMCU

ÜYE
Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

ÜYE
Doç. Dr. Cahit TELCİ

ÜYE
Doç. Dr. Vehbi GÜNAY

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

ÖNSÖZ

Son zamanlarda Osmanlı tarihi üzerine yapılmış olan çalışmalar daha çok bölgesel tarih çalışmaları şeklinde devam etmekte, araştırılan bölgelerin sosyal ve ekonomik durumunun yüzyıllara göre tespiti yapılmaktadır. “Kaza”lar bu çalışmalarda ön sıralarda yer almakta ve arşiv vesikaları esas alınarak, kazaların tarihi yapısının aydınlatılmaya çalışıldığı görülmektedir. XVI. Yüzyılda Saruhan Sancağının en doğu ucunu teşkil eden Demirci kazası araştırma konumuzu teşkil etmektedir. Çalışmamızda XVI. Yüzyılda Demirci kazasının siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısının aydınlatılmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Yapılan araştırmalarda, Demirci'nin XVI. Yüzyıl dönemi hakkında yapılmış kapsamlı bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Demirci'nin Türk egemenliğindeki ilk devirlerini oluşturan Saruhanoğulları Beyliği dönemi, araştırmalara konu olsa da, bundan sonra XIX. Yüzyıla kadar bir kopukluk söz konusudur. XVI. Yüzyılda Demirci kazası hakkında bazı çalışmalarda yüzeysel bilgiler verilmekle yetinilmiş, ayrıntıya girilmemiştir. Dolayısıyla Demirci'nin boşlukta kalan bu kısmının aydınlatılmasının bir gereklilik olduğu düşüncesiyle, bu çalışmayı yapmayı düşündük. Çalışmamızda XVI. Yüzyılın başlarından sonuna kadarki periyotta, Saruhan Sancağına bağlı bir kaza olan Demirci'nin arşiv malzemeleri verileri ışığında sosyal, ekonomik ve demografik durumunu ortaya koymak ve bağlı olduğu sancaktaki diğer kazalarla mukayesesini elverdiğince yaparak, bölgenin sosyal, ekonomik ve demografik tarihine katkılarını çıkarmayı amaçladık. Tezimizde Demirci kazasının XVI. Yüzyıldaki durumunu daha iyi ortaya koyabilmek amacıyla civar kazalarla kıyaslamaya da gidilmiş, böylece ziraat, hayvancılık nüfus gibi bazı konularda Demirci kazasının gelişme durumunun daha net tespitine çalışılmıştır. Hazırlamış olduğumuz bu çalışma, Demirci'nin Yeniçağ dönemi için bir ilki oluşturmaktadır. Demirci'nin kaza ölçeğinde incelenmesinin, bu bölgenin tarihinin ortaya çıkarılmasının yanında, Osmanlı Devleti tarihinin bütününün anlaşılmasına da katkıda bulunacağı kanaatindeyiz.

Bu çalışmamızın ana kaynaklarını, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde bulunan ve

yerleşim birimlerinin özellikle ekonomik ve demografik yapısının ortaya çıkarılmasında önemli bir yeri olan, tapu tahrir defterleri başta olmak üzere, mühimme ve ruznamçe defterleri, evkaf kayıtları gibi arşiv belgeleri ile bazı araştırma eserleri oluşturmuştur. Arşiv malzemelerin tanıdığı imkân ölçüsünde, XVI. Yüzyılda Saruhan Sancağının bir kazası olan Demirci, tüm yönleriyle ele alınmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, Demirci'nin XVI. Yüzyılına ait ve yerel tarih araştırmalarının ayrılmaz bir parçası olan şeriye sicillerinin kayıp olması, bu dönem Demircisinin günlük hayatına yönelik kısımlarının aydınlatılmasının önünde bir ölçüde engel olmuştur. Tezimiz giriş ve sonuç kısımları haricinde dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmamızın esas kaynaklarını teşkil eden arşiv vesikaları, ardından da Demirci'nin coğrafya ve tarihçesi hakkında bilgiler verilmiştir.

İlk bölümde kazadaki yerleşme konusu ele alınmış, Demirci nefsinin yapısı öncelikle verilmiş, ardından kırsal bölge yerleşmeleri üzerinde durulmuştur. Demirci şehrinin mahalleleri ve kaza dâhilinde bulunan köyler tek tek ele alınarak demografik ve ekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca kazada bulunan sosyal zümre ve görevliler ile vakıf kuruluşları ele alınmıştır. XVI. Yüzyıl Demirci vakıflarıyla ilgili Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde vakfiye bulunmadığından, sadece vakıf tahrir defterlerindeki bilgilerle yetinilmek durumunda kalınmıştır. Bununla birlikte bazı vakıfların sonraki yüzyıllarda takibi Vakıflar Arşivi'nde bulunan belgeler vasıtasıyla yapılabilmıştır.

İkinci bölüm kazanın ekonomik yapısına ayrılmış olup, ziraat, hayvancılık, ticaret ve vergi konuları üzerinde durulmuştur. Öncelikle üretilen tahıl ürünleri, bağcılık, meyve ve sebzeler, sanayi bitkileri, ardından da hayvancılık, arıcılık, sınaî işletmeler yanında, Osmanlı vergi sistemi içinde kazada görülen vergiler ele alınarak, tahrir defterlerinin ihtiva ettiği bilgiler çerçevesinde ürün çeşit ve miktarlarının tespitleri yapılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde Demirci kazasındaki timar rejiminin bölgedeki yapısı ve özellikleri yanında, Demirci kazasında bulunan piyade çiftliklerinin yerleri, sayısı, yaya ve yamak miktarları ile piyade teşkilatının lağvedilmesinin ardından mensuh piyade çiftlikleri şeklinde devam eden çiftlikler hakkında

bilgiler verilmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise kaza bünyesinde bulunan konar-göçer zümrelere yer verilmiştir. Bunların ardından sonuç, dizin, bibliyografya ve ekler kısmı ilave edilmiştir.

Çalışmalarım sırasında bana her türlü desteği veren değerli danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Alpay BİZBİRLİK'e şükranlarımı sunarım. Yine tez izleme komitesinde yer alarak yönlendirme ve tavsiyeleriyle yardımlarını esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Vehbi GÜNAY ve Sayın Doç. Dr. Cahit TELCİ'ye de ayrıca teşekkürü bir borç bilirim.

31 EKİM 2012

MANİSA

Kadir ADAMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I - III
İÇİNDEKİLER	IV - VI
KISALTMALAR	VII - IX

GİRİŞ

A) ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI	1-11
B) DEMİRCİ COĞRAFYASI	12- 21
C) DEMİRCİNİN KISA TARİHÇESİ	22-28
I) Türk Fethinden Önce Demirci.....	22
II) Türk Fethi.....	24
III) Saruhanoğulları Beyliği İdaresinde Demirci.....	25
IV) Osmanlılar Devri.....	26

I. BÖLÜM

XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASI YERLEŞİM YERLERLERİ ----	29-236
A) DEMİRCİ KAZASI.....	29
B) YERLEŞİM YERLERİ.....	30-53
I) Nefsler.....	30
II) Mahalleler.....	32
III) XVI. Yüzyılda Demirci Şehrinde Nüfus	45
C) ŞEHİRDEKİ İÇTİMAİ YAPI	54-57
D) KIRSAL BÖLGE.....	58-172
I) Köyler	60
II) Vakıf Köyler.....	143
III) Hali Köyler.....	159
IV) Kırsal Bölge Nüfusu.....	163
V) Mezralar.....	171
E) VAKIFLAR ve MİMARİ ESERLER	173-236
I) Camiler.....	178
II) Mescitler.....	189
III) Zaviyeler.....	198
IV) Tekkeler.....	211

V) Hamamlar-----	214
VI) Han ve Kervansaraylar-----	215
VII) Muallimhaneler-----	217
VIII) Çeşmeler-----	219
IX) Köprüler-----	221
X) Medrese-----	223
XI) Para Vakıfları-----	224
XII) Avarız Vakıfları-----	236

II. BÖLÜM EKONOMİK DURUM

XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDA EKONOMİK YAPI -----	237-329
I – ZİRAİ YAPI -----	238-275
A- HUBUBAT ÜRETİMİ -----	241
B- SANAYİ BİTKİLERİ-----	255
C- MEYVECİLİK -----	263
D- SEBZE ÜRETİMİ-----	273
II. HAYVANCILIK -----	276-280
A- KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK-----	276
B- BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK-----	278
C- ARICILIK-----	278
III) PAZARLAR -----	280-282
IV) ÇARŞI -----	282-283
V) SINAİ İŞLETMELER-----	283-285
VI) VERGİLER -----	285-329
A- ŞAHIS BAŞINA ALINAN VERGİLER-----	285
B- ARAZİYE GÖRE ALINAN VERGİLER-----	296
C- HAYVANCILIKLA İLGİLİ VERGİLER -----	299
D- İŞLETMELERDEN ALINAN VERGİLER-----	305
E-ÜRETİME ve ARAZİ DURUMUNA GÖRE ALINAN VER.--	299
F- DİĞER VERGİLER-----	318

G- MUAFLAR-----	320
H- KAZANIN GELİRİ-----	327

III. BÖLÜM

DEMİRCİ KAZASINDA TİMAR ve PİYADE TEŞKİLATI-----	330-376
A) TİMARLAR-----	330-348
B) PİYADE ÇİFTLİKLERİ-----	349-376
I) YAYA ve MÜSELLEMLER-----	349
II) PİYADE ÇİFTLİKLERİ-----	351
III) MENSUH PİYADE ÇİFTLİKLERİ-----	364

IV. BÖLÜM

KONAR-GÖÇERLER-----	377-392
----------------------------	----------------

SONUÇ -----	395-401
BİBLİYOGRAFYA-----	402-430
DİZİN -----	431-441
EKLER-----	442-532

KISALTMALAR

a. g. e.	Adı Geçen Eser
a. g. m.	Adı Geçen Makale
a.g. t	Adı Geçen Tez
ABD.	Anabilim Dalı
AÜ.	Ankara Üniversitesi
b.	Bin
Bkz.	Bakınız
bn.	Bennak
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bşk.	Başkanlığı
C.	Cilt
ç.	Çift
Çev.	Çeviren
Def.	Defter
DFE. RZ. d.	Ruznamçe Defteri
DTCF.	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
DİA.	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
e.	Ekinlü
Edb.	Edebiyat
Fak.	Fakültesi
FBE.	Fen Bilimleri Enstitüsü
Gn.	Genel
Gnkur.	Genelkurmay
h.	Hicri
H.	Hüküm

Haz.	Hazırlayan
İA.	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İÜ.	İstanbul Üniversitesi
k.	Kara
KK. d.	Kamil Kepeci Tasnifi
kr.	Kardeşi
m.	Mücerred
M.	Miladi
ma.	Ma'lul
MAD.	Maliyeden Müdevver Defterler
Matb.	Matbaacılık
mec.	Mecnun
MD.	Mühimme Defteri
Mhsl.	Muhassıl
MŞS.	Manisa Şeriyeye Sicili
Müd.	Müdürlüğü
n.	Nimçift
nd.	Nam-ı Diğer
No	Numarası
OTAM.	Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
p.	Pir
s.	Sayfa
S.	Sayı
Sad.	Sadeleştiren
Sg.	Sagır
SBE.	Sosyal Bilimler Enstitüsü

SDÜ.	Süleyman Demirel Üniversitesi
SÜ. TAE.	Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Şr.	Şürekâ
TC.	Türkiye Cumhuriyeti
TD.	Tahrir Defteri
TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı
TKGM.	Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü
TK. KKA	Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime Arşivi
TTK.	Türk Tarih Kurumu
Ü.	Üniversitesi
v.	Veled-i
vd.	Ve Diğerleri
vg.	Ve Gayrihi
VGMA.	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

GİRİŞ

A) ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI

1- TAHRİR DEFTERLERİ

Tahrirlerle, bir bölgenin varlıklarının sayımı yapıldığı gibi, nüfus ve gelirindeki artış veya azalmalar da tespit edilmekteydi.¹ Saruhan Sancağı tahrir defterlerinde de bu sancağın bir kazası olan Demirci ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Bu sancağa ait tahrir defterlerinden 17 adedi Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde (48, 72, 102, 165, 166, 239, 270, 398, 568, 600, 683, 690, 700, 786, 841, 858 ve 1020 numaralı defterler), 10 adedi de Ankara'da, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Tapu Arşiv Daire Başkanlığı Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde (78, 103, 115, 125, 226, 258, 356, 370, 396 ve 544 numaralı defterler) bulunmaktadır. Bu defterler II. Bayezid dönemi ile XVIII. Yüzyıl başı arasındaki devreyi kapsamaktadır. Bazılarının tarihi ise tam olarak bilinmemektedir (102, 125, 370, 396 ve 1020, numaralı defterler).

Saruhan Sancağına ait tahrir defterlerinin önemli bir kısmı XVI. Yüzyıla aittir. Bu defterlerden en eskisi Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 48 numara ile kayıtlı olan ve II. Bayezid dönemine ait piyade defteridir. XVI. Yüzyıldan sonraki döneme ait olan defterler de bulunmaktadır. Mesela Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde h. 1065 tarihli (M.1654/1655) 786 numaralı yoklama, h. 1105 (M. 1693/1694) tarihli 841 numaralı yoklama ve h. 1110 (M.1698/1699) tarihli 858 numaralı yoklama tahrir defterleri bulunmaktadır. Ankara'da Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde bulunan h. 1039 (M. 1629/1630) tarihli 78 numaralı piyade tahrir defteri de XVII. Yüzyıla aittir.

¹ Halil İnalçık, "Osmanlı'da İstatistik Metodu Kullanıldı mı: Tahrir Sistemi" *Doğu Batı Makaleler II*, Doğu-Batı Yayını, Ankara 2008, s. 287 - 288

TABLO I: TAHRİR DEFTERLERİ

	DEF. NO	TÜRÜ	BULUNDUĞU YER	TARİHİ	DEMİRCİ KAZASININ BULUNDUĞU KISIM (SAYFA-VARAK)
1	165	MUFASSAL	BOA.	1531 (h. 937)	342-472 ve 743-747
2	115	MUFASSAL	TK. KKA.	1575 (h. 983)	269 b-324 a ve 252 a - 265 a
3	49	MUFASSAL	BOA.	1512/1513 (h. 918)	Simav
4	47	MUFASSAL	TK. KKA	1570/1571 (h. 978)	Simav
5	72	İCMAL (Timar)	BOA.	1531	84 - 107
6	102	İCMAL (Timar)	BOA.	1520'ler	56 - 77
7	166	İCMAL	BOA.	1531 (h. 937)	336 - 347
8	226	İCMAL (Timar)	TK. KKA	1572/1573 (h. 980)	90 a - 112 a
9	258	İCMAL (Timar)	TK. KKA	1572/1573 (h. 980)	92 a - 115 a
10	370	DERDEST	TK. KKA	-	46 a - 60 a
11	396	DERDEST	TK. KKA	-	66 a - 86 a
12	786	YOKLAMA	BOA.	1654/1655 (h. 1065)	Diğer kazalarla karışık
13	858	YOKLAMA	BOA.	1698/1699 (h. 1110)	Diğer kazalarla karışık
14	398	EVKAF	BOA.	1520'ler	151 - 175
15	544	EVKAF	TK. KKA	1575/1576 (h. 983)	86 a - 99 b
16	125	YÖRÜK	TK. KKA	-	85 a - 94 b ve 252 a - 265 a
17	48	PİYADE	BOA.	II. BAYEZİD	252 - 266
18	239	PİYADE	BOA.	1545/1546 (h. 952)	45 - 46 ve 146 - 161
19	568	PİYADE	BOA.	1575/1576 (h. 983)	59 - 61 ve 175 - 190
20	600	PİYADE	BOA.	1582/1583 (h. 990)	48 - 50 ve 176 - 195
21	78	PİYADE (Mensuh Çiftlikler)	TK. KKA	1629-1630 (h. 1039)	88 a - 89 a
22	103	PİYADE (Mensuh Çiftlikler)	TK. KKA	III. MEHMED	117 b - 124 b
23	356	PİYADE (Mensuh Çiftlikler)	TK. KKA	1595/1596 (h. 1004)	2 a, 5 b, 7 b, 10 b, 11 a, 12 a, 13 b
24	683	PİYADE (Mensuh Çiftlikler)	BOA.	1708/1709 (h. 1120)	63, 70, 73, 75, 76, 78, 81

MUFASSAL DEFTERLER

Araştırmalarımızda mufassal olarak dört adet tahrir defteri kullanılmıştır. Bunların ikisi Saruhan, ikisi de Kütahya Sancağına aittir.

TD. 165:

Bu defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmakta ve h. 10 şevval 937 (27 Mayıs 1531) tarihini taşımaktadır. Deftere göre Saruhan Sancağı bu dönemde on üç kazadan oluşmaktadır. Defterin 342 ile 472. sayfaları arası Demirci kazasına ayrılmıştır. Ayrıca defterin 743 ve 747. sayfaları arasında nefs-i Demirci'de bulunan Yörük cemaatleri hakkında bilgiler mevcuttur.

TD. 115:

Defterin başında gün ve ay yazılmamakla birlikte, h. 983 (M.1575) tarihi kayıtlı olup,² Ankara'da Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde bulunmektedir. Defterin 269 b ile 324 a sayfaları arası Demirci kazasına ayrılmıştır. Ayrıca 252 a ile 265 a sayfaları arasında Demirci kazasındaki Yörük cemaatleri hakkında kayıtlar yer almaktadır.

TD. 47:

Kütahya Sancağı mufassal tahrir defteri olup, h. 978 (M. 1570/1571) tarihlidir. Ankara'da Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde bulunmektedir. Defterde Kütahya Kanunnamesi de kayıtlıdır. Defter, Kütahya Sancağının bir kazası olan Simav kazası ile Demirci kazasının nüfus ve zirai üretimi gibi özelliklerini karşılaştırma amacıyla incelenmiş ve XVI. Yüzyılda Demirci kazasının demografik ve ekonomik yapısı daha iyi anlaşılmaya çalışılmıştır. Defterin 224 a ile 262 a sayfaları arası Simav kazasına ayrılmıştır.

TD. 49:

Kütahya Sancağının Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 49 numara ile kayıtlı mufassal tahrir defteridir. Defter h. 918 (M. 1512/1513) tarihli olup, Defterin 453 ila 510'uncu sayfaları arası Simav kazasına ayrılmıştır. 47 numaralı tahrir defterinde olduğu gibi Demirci kazası ile Simav

² Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, TTK. Yayını, Ankara 1989, s. 6, Feridun M. Emecen, bu defterin 1575'te tamamlanıp, sunulduğunu belirtmektedir.

kazasının karşılaştırılması amacıyla ilgili yerlerde dip not gösterilerek kullanılmıştır.

İCMAL DEFTERLER

TD. 72:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir icmal defter 72 numara ile kayıtlıdır. Bu defter 1531'deki tahririn icmalidir.³ Saruhan Sancağı yanında Biga ve Karesi Sancaklarının timar icmallerini de içermektedir. Defterin 84 ile 107. sayfaları arası Demirci kazasındaki timar icmal bilgilerini ihtiva etmektedir.

TD. 102:

İcmal defterlerden biri Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 102 numara ile kayıtlı bulunmaktadır. I. Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarını kapsamaktadır.⁴ Defterin 56 ila 77. sayfaları arası Demirci kazasına ayrılmış olup, kazadaki timarlar icmal olarak verilmiştir. Bu defterde siyakat rakamları kullanılmıştır. Ayrıca defterden Demirci nefsindeki bazar, meyhane, ispenç, niyabet gibi gelir neveleri de takip edilebilmektedir.

TD. 166:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde h. 937 (M. 1531) yılına ait, 166 numara ile kayıtlı bir icmal defteri bulunmaktadır. 165 numaralı mufassal tahrir defterinin icmalı olan, defterin 336 ile 347. sayfaları arası Demirci kazasına ayrılmıştır.

TD. 226:

TKGM. Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde 226 numara ile h. 980 (M. 1572/1573) tarihli bir tahrir defteri bulunmaktadır. Bu defterin 90 a ile 112 a sayfaları arası Demirci kazasına ayrılmış ve buradaki timarlar icmal olarak verilmiştir. Defterde siyakat rakamları kullanılmıştır.

³ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...* , s. 8

⁴ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...* , s. 7

TD. 258:

TKGM. Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde bulunan bir başka defter h. 980 (M. 1572/1573) tarihli, 258 numaralı defterdir. Defterin 92 a ile 115 a sayfaları arası Demirci kazasına ayrılmış olup, buradaki timar icmallerini ihtiva etmektedir. Bu defterde de siyakat rakamları kullanılmıştır.

DERDEST DEFTERLERİ**TD. 370 ve TD. 396:**

TKGM. Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde tarihsiz 370 ile 396 numaralı tahrir defterleri bulunmaktadır. Defterler Demirci kazasındaki timarları ve derdestlerini göstermektedir. Bu defterlerden Demirci kazasında XVI. Yüzyıldaki timarların sonraki yüzyıllardaki durumunu takip edebilmekteyiz. 370 numaralı defterde 46 a ile 60 a sayfaları arası Demirci kazasına ayrılmıştır. 396 numaralı tahrir defterinde sayfa numaraları pek okunamamakla birlikte ilk olarak 66 a numaralı varaktan başlaması ve sıra ile devam etmesi hasebiyle 86 a varağına kadar Demirci kazasına ayrıldığını söyleyebiliriz.

YOKLAMA DEFTERLERİ**TD. 786:**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan h.1065 (M. 1654/1655) tarihli ve 786 numaralı tahrir defterinde, Demirci kazasında bulunan 40 adet timarın kayıtları icmal olarak diğer kazalarla karışık olarak yazılmıştır.

TD. 858:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan h.1110 (M. 1698/1699) tarihli ve 858 numaralı tahrir defterinde Saruhan Sancağında değişik kazalara ait timarlar icmal ve diğer kazalarla karışık olarak yazılmıştır. Defterde 29 ile 45. sayfalar arasında, Demirci kazasında bulunan timarların da kayıtları mevcuttur. Defterde Demirci kazasına ait iki zeamet ve 55 adet timar görülmektedir.

EVKAF DEFTERLERİ

TD. 398:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 398 numara ile kayıtlı bulunan vakıflara havi tahrir defteri bulunmaktadır. Defterin 151 ile 175. sayfaları arası Demirci kazasında bulunan vakıflara ayrılmıştır. Defterde, Demirci şehri ve köylerinde bulunan vakıflar karışık olarak verilmiştir. Bu defterin tahrir tarihi tam olarak belli değildir. Bununla birlikte berat tarihlerinden hareketle 1520'li yılların sonlarına ait olduğu düşünülmektedir.⁵

TD. 544:

TKGM. Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde bulunan h.983 (1575/1576) tarihli ve 544 numaralı tahrir defterinin 86 a ile 99 b sayfaları arası Demirci kazasında bulunan vakıflara ayrılmıştır.

YÖRÜK DEFTERİ

TD.125:

TKGM. Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde bulunan 125 numaralı ve Yörüklerin kayıtlarından oluşan defterdir. Bu defterin 85 a ile 94 b sayfalarında Demirci kazasındaki Yörüklere ait bilgiler bulunurken, 252 a ile 265 a sayfaları arasında TD. 115'teki Yörük cemaatleri kayıtları aynen mukayyeddır.

PİYADE DEFTERLERİ

Yukarıda zikredilen defterlerin yanında arşivlerde piyade çiftliklerine havi tahrir defterleri bulunmaktadır. Bunlardan Demirci kazası hakkında bilgi edinebildiğimiz defterlerin numaraları 48, 78, 103, 239, 356, 568, 600 ve 683'tür. Bunlardan 78, 103, 356, 683 numaralı olanlar mensuh piyade çiftliklerinin kayıtlarının bulunduğu defterlerdir. Bu defterler piyade teşkilatının kaldırılmasından sonra, timar sistemine dâhil edilmiş olan piyade çiftliklerinin daha sonraki yıllardaki durumun göstermesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. 48, 239, 568, 600 ve 683 numaralı piyade defterleri Başbakanlık

⁵ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...* , s. 8

Osmanlı Arşivi'nde bulunurken, diğerleri, TKGM. Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde yer almaktadır.

TD. 48:

Demirci kazasında bulunan çiftliklerle ilgili en eski piyade defteri Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve II. Bayezid dönemine ait olan 48 numaralı tahrir defteridir.⁶ Defterin 252 ile 266. sayfaları arası Demirci kazasına ayrılmış, Demirci tevabiinde bulunan piyade çiftlikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Defterde çiftliklerin yaya ve yamakları verilirken, dönüm ve hâsıllarının yazılmadığı görülmektedir. Demirci kazasında bulunan piyadeler, Demirci ve Borlu olarak iki idari üniteye kaydedilmiş olup, ser-piyadesi Durgud b. Bazarlu olarak görülmektedir.⁷

TD. 239:

Demirci kazasındaki piyade çiftliklerine havi ikinci defter, h. 952 yılına (M. 1545/1546) ait 239 numaralı tahrir defteridir. 48 numaralı defterin aksine 239 numaralı defterde, kazada bulunan piyadeler, Borlu piyadeleri başlığı altında tek idari üniteye kaydedilmiştir. Defterin 45 ve 46. sayfaları ile 146 ve 161. sayfaları arası Borlu piyadelerine ayrılmıştır. 45 ve 46. sayfalar "Taallukat-ı piyadegan-ı Borlu hassa tabi-i liva-i Saruhan" başlığı altında hassa piyade çiftliklerine ayrılırken, 146 ile 161. sayfalarda "taallukat-ı piyadegan-ı Borlu tabi-i liva-i Saruhan" başlığı altında hassa olmayan piyade çiftlikleri ele alınmıştır.

TD. 568:

Demirci kazasında bulunan piyade çiftlikleri hakkında bilgi alınabilecek üçüncü defter, h. 983 (M. 1575/1576) tarihli 568 numaralı tahrir defteridir. Bu defterde de 1545 tarihli defterdeki gibi, kazada bulunan piyade çiftlikleri Borlu piyadeleri başlığı altında bir idari üniteye ele alınmıştır. Defterin 59 ile 61 sayfaları "Taallukat-ı Piyadegan-ı Borlu Hassa-i Miri Piyadegan-ı Liva-i

⁶ Bu defter tez konusu yapılmıştır. Bkz. Yusuf Çiçek, *BOA. TTD. 48 Numaralı Saruhan Sancağı Piyadegan Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Celal Bayar Ü. , SBE., Manisa 2011

⁷ BOA. TD. 48, s. 253

Saruhan” başlığı altında hassa piyade çiftliklerine ayrılırken, 175 ile 190. sayfalarında “ Taallukat-ı Piyadegan-ı Borlu der Liva-i Saruhan hala Yayabaşı Nurullah ve Mehmed ve Musa Ba- Berat-ı Mir-i Miran” başlığı altında bunun dışındaki piyade çiftliklerine yer verilmiştir. Defterde çiftliklerdeki ziraat yapılan arazilerinin dönüm miktarı ve hâsılları da yazılmıştır.

TD. 600:

Demirci kazası piyade çiftlikleri bilgilerini alabileceğimiz dördüncü defter, h. 990 (M. 1582/1583) tarihli 600 numaralı tahrir defteridir. Defterin 48 ile 50. sayfaları ve 176 ile 195. sayfaları arası Demirci kazasında bulunan piyade çiftliklerine ayrılmıştır. 239 ve 568 numaralı tahrir defterlerindeki gibi kazada bulunan piyade çiftlikleri Borlu piyadeleri başlığı altında bir idari üniteye ele alınmış, “Taallukatı Piyadegan-ı Borlu Hassa-i Miri Piyadegan-ı Liva-i Saruhan” ve “Taallukat-ı Piyadegan-ı Liva-i Saruhan” başlıkları altında deftere kaydedilmiştir.

Bu defterlerin yanında mensuh piyade çiftliklerine havi tahrir defterleri aşağıda verilmiştir.

TD. 103:

Demirci kazasındaki mensuh piyade çiftliklerinin kaydedildiği defterlerden biri 103 numaralı tahrir defteridir. III. Mehmed dönemine (1591-1603) ait olan defterde, daha önce Demirci'nin nahiyesi olan Borlu kazasında yer alan çiftlikler ile ilgili bilgiler 114 a ile 116 a sayfaları arasında verilirken, defterin 117 b ile 124 b sayfaları arası Demirci kazasına ayrılmıştır.

TD. 78:

XVII. Yüzyılda Demirci kazasındaki mensuh piyade çiftlikleri hakkında bilgi edinebileceğimiz defterlerden biri, h.1039 (M.1629/1630) tarihli 78 numaralı tahrir defterdir. Defterde XVII. Yüzyıl başlarında Demirci kazasında bulunan mensuh piyade çiftlikleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Defterin 88 a ile 89 a sayfaları arası Demirciye ayrılmıştır.

TD. 683 ve TD. 356:

Demirci kazasının mensuh piyade çiftlikleri hakkında bilgi edinebileceğimiz defterlerden biri de h.1004 (M.1595/1596) tarihli 683 numaralı defterdir. III. Mehmet dönemine ait 103 numaralı defterde kayıtlı bulunan çiftlikleri, h.1004 tarihli 683 numaralı defterde takip edebildiğimiz gibi, yaklaşık yüz yirmi yıl sonrasını da h.1120 (M.1708/1709) tarihli 356 numaralı tahrir defterinde bulabilmekteyiz. 356 numaralı defterde 2 a, 5 b, 7 b, 10 b, 11 a, 12 a ve 13 b, 683 numaralı defterde ise 63, 70, 73, 75, 76, 78 ve 81 numaralı sayfalarda Demirci ve Borlu'da bulunan mensuh piyade çiftlikleri kayıtları bulunmaktadır.

2- MÜHİMME DEFTERLERİ

Bu defterler Divan-ı Hümayunda alınan kararların, verilen hükümlerin özetinin yazıldığı defterlerdir. Bu defterlerde çeşitli bölgelerle ilgili hükümler yanında, Demirci kazası ile ilgili hükümler de bulunmaktadır.

Yapmış olduğumuz araştırmalarda Demirci kazasıyla ilgili toplam 22 mühimme defterinde, 37 hüküm tespit edilmiştir. Bu defter numaraları şöyledir:

1, 2, 4, 12, 13, 15, 26, 27, 29, 30, 33, 35, 37, 41, 42, 43, 45, 49, 52, 53, 60 ve 74

Doğrudan Demirci kadısına yazılmamış ancak dolaylı olarak Demirci ile ilgili hükümlerin yer aldığı 10 mühimme defteri bulunmaktadır. Bu defterlerin numaraları da şöyledir:

16, 18, 21, 22, 24, 31, 39, 44, 51 ve 73

Bu defterlerde XVI. Yüzyılda Demirci kazası ile ilgili hükümler genel olarak timarlarla ilgili uygulamalar, adli vakalar ve vergi gibi çeşitli hükümleri içermektedir.

3- RUZNAMÇE DEFTERLERİ

Defterhanenin günlük muameleleriyle ilgili olarak tutulan bu defterler aynı zamanda timar sisteminin en önemli kaynaklarıdır.⁸ Her eyalette timar ve zeamet sahipleri ve dirliklerine ait bilgiler timar ve zeamet defterlerinde saklanmış, buralarda tutulan kayıtların aslı Hazine'deki arazi defterlerinde bulundurulmuştur.⁹ Timar ve zeamet kayıtlarının ayrıntılı olarak tutulduğu bu defterlerde dirliğin sahibi, bulunduğu yer, gelir miktarı, neden verildiği veya neden alınıp başkasına verildiği gibi ait tüm bilgilerin kayıtları bulunmaktadır.

XVI. Yüzyılda Saruhan Sancağının Demirci kazasında bulunan timar kayıtlarının bulunduğu ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 18 adet ruznamçe defteri tespit edilmiştir. Bunların numaraları şöyledir:

1, 8, 16, 17, 29, 46, 59, 69, 136, 177, 198, 199, 215, 238, 256, 262, 269 ve 282

4- MALİYEDEN MÜDEVVER DEFTERLER

Osmanlı Devletinin mukataa gibi mali kayıtlarının tutulduğu defterlerdir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapmış olduğumuz araştırmalarda, XVI. Yüzyılda Demirci kazasına ait bilgilerin de bulunduğu timar ve mukataa gibi mali kayıtları içeren 11 adet maliyeden müdevver defter tespit edilmiştir. İlgili yerlerde bunlar kullanılarak dipnotlarda belirtilmiştir. Bunların numaraları şöyledir:

00031, 00038, 03991, 05222, 018181, 01583, 00244, 01088, 15287, 15437 ve 15708.

5- ŞERİYYE SİCİLLERİ

Yapmış olduğumuz araştırmalarda XVI. Yüzyıla ait Demirci şer'iyye sicillerinin bulunmadığı görülmüştür. 1906 yılında Demirci'de meydana gelen yangın, Demirci'nin tarih ve kültürüne ışık tutacak maliye, adliye, tapu, nüfus dairelerine ait birçok belgenin yanmasına sebep olduğu gibi, Demirci şer'iyye

⁸ Erhan Afyoncu, "Ruznamçe", *DİA*, C. 35, TDV. Yayını, İstanbul 2008, s. 277

⁹Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye*, 5. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 272

sicillerinin de bir kısmı da bu yangında yok olmuştur.¹⁰ XVI. Yüzyıla ait Demirci'nin şer'iyye sicillerinin de yanan bu evrakın arasında olması muhtemeldir. Bununla birlikte Manisa şer'iyye sicillerinde yapmış olduğumuz araştırmamızda, XVI. Yüzyılda Demirci kazasında doğrudan Demirci veya tevabiinin adının geçtiği on beş adet kayda rastlanmıştır. Bunlardan dokuz tanesi timarlar(2-3-7-15-21-26 numaralı defterler), üç tanesi adli vakalar (8-21-23 numaralı defterler), iki tanesi satış (5 ve 27 numaralı defterler) ve bir tanesi de (21 numaralı defter) mukataa ile ilgili bulunmaktadır.

Bunun yanında doğrudan Demirci kazasıyla ilgili olmayıp dolaylı yoldan Demirci'yi ilgilendiren kayıtları da yine Manisa Şer'iyye Sicillerinde görmekteyiz. Bu kayıtlarda Saruhan Sancağında bulunan kadılara hitaben yazılmış kayıtlar bulunmaktadır. Ancak kazaların isimleri geçmemektedir. Bu şekilde on bir kayıt mevcuttur. Bunlardan beş adedi avarız (18 ve 21 numaralı defterler), üç tanesi mukataa (21 ve 24 numaralı defterler), üç tanesi de Osmanlı ordusunun seferleri (21 ve 22 numaralı defterler) ile ilgili kayıtlardır.

¹⁰Ertan Gökmen-Ömer Karakaş, "1950 Demirci Yangını", *I. Demirci Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 170

B) DEMİRCİ COĞRAFYASI

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu bölümünde yer alan Demirci, Manisa ilinin bir ilçesidir. Demirci, doğu ve kuzey-doğusunda Kütahya, kuzeyinde Balıkesir ili ile güneyinde yine Manisa'nın ilçeleri olan Selendi ve Kula, batısında da Gördes ve Köprübaşı ilçeleriyle komşudur.¹¹ Demirci, matematik konum olarak 39 derece 03 dakika Kuzey enlemi ve 28 derece 40 dakika Doğu boylamında yer almaktadır.¹²

Demirci, doğuda Simav ve Demirci Dağları, kuzeyde Türkmen Dağı, batıda Çomaklı Tepeleri, güneybatıda Asi Tepe, güneydoğuda Yağcı Dağları ile çevrilidir.¹³ Anadolu'nun yükseltisi, batıdan doğuya doğru gidildikçe belirgin bir şekilde artmaktadır.¹⁴ Bu durumun bir örneği de Demirci bölgesidir. Demirci'nin ortalama yükseltisi 900 metre civarında olup, batıya doğru gidildikçe yükseklik düşmektedir. Mesela şehir merkezinin bulunduğu yer 900 m. civarında iken, doğusunda kalan Demirci Dağları 1500 metreyi aşan tepelerle çevrilidir. Buna karşılık Demirci'nin batısında bulunan Borlu beldesi civarında yükseklik 500 metreye kadar inmektedir.¹⁵ Demirci'nin kuzeyinde bulunan Demirci Dağının yüksekliği tam olarak 1572 metredir.¹⁶

Demirci, yöre olarak bir plato görünümündedir. Plato üzerinde yer alan akarsular ana hatlar itibariyle kuzeydoğu - güneybatı yönüne uzanmaktadır. Bu durumu Demirci Çayının kolları olan Karaköydere, Serke deresi ve Yortan deresinde gördüğümüz gibi, daha Doğuda yer alan İlke çayının kolları, Gümele, Değirmendere, İkikçidere ve Minnetler deresinde de aynen izlemek mümkündür. Karaköy, Yortandere ve Serke dereleri platoyu yararak "V" biçimli vadiler oluşturmaktadır. Bu dereler Yeşildere'de Karaköy ve Serkederesi vadileri ile birleşir. Yortan deresi vadisi ise sahanın Güney

¹¹ İsmail Taşlı, *Demirci'nin Coğrafyası* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Ü. , SBE. , İzmir 1992, s. 1

¹² İsmail Taşlı, "Demirci'nin Fiziki Ortam Özellikleri ve İnsan Çevre Etkileşimi", *I. Demirci Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 27

¹³ A. Sedat Boyacıoğulları, Hasan Alakese, *Her Yönü ve Her Şeyi İle Demirci*, Eko Matbaası, İstanbul 1972, s. 103

¹⁴ C.Şahin, H. Doğanay, N. A. Özcan, *Türkiye Coğrafyası(Fiziki-Beşeri-Ekonomik-Jeopolitik)*, 6. Baskı, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2007, s. 33

¹⁵ Taşlı, *a.g.t.* , s. 10

¹⁶ *Türk Ansiklopedisi*, "Demirci", C. 13, MEB. Yayını, Ankara 1966

nihayetinde Kahve Kılavuzlarda bu kollarla birleşir. Buradan itibaren yer yer alüvyal yataklar oluşturarak Demirci Çayı adıyla Demirköprü barajına ulaşır.¹⁷

Fiziki coğrafya şartları, siyasi sınırlar, yatırım gibi etkenler yol yapımında rol oynayan önemli etkenlerdir.¹⁸ Bu etkenlerin bazıları Demirci'yi de etkilemiş ve Demirci'yi dışarıya bağlayan yollar gelişmiş standartların altında kalmıştır. Demirci'nin il içi ulaşımı Demirci-Salihli, Demirci-Selendi, Demirci-Akhisar yollarıyla, il dışı ulaşımı ise Demirci'yi İç Anadolu'ya Kütahya ve Uşak üzerinden bağlayan Demirci- Simav yolu ile Demirci'yi Balıkesir'e bağlayan Demirci-Sındırgı yoluyla sağlanmaktadır.¹⁹ Ancak tüm bu yollar dağlık arazi yapısına bağlı olarak, dar ve dönemeçli bir özelliğe sahiptir.

XVI. Yüzyılda kaza merkezi Demirci nefsinde bir kervansaray bulunmaktadır.²⁰ Kervansarayın varlığı Demirci nefsine kervanların geldiğini, kervan sahiplerinin buradan mal alıp sattıklarını düşündürmektedir.²¹ Aynı zamanda burada bulunan kervansaray, Demirci kazasının, kervanların yol güzergâhı üzerinde ve bir pazar yeri (ticaret merkezi) olduğunu akla getirmektedir.

XVI. Yüzyılda, İstanbul'dan İzmir'e ve İstanbul'dan Antalya'ya iki anayol şebekesi kuzey-güney istikametinde uzanmış şekilde bulunmaktadır. Bu iki anayol şebekesini doğu-batı yönünde bağlayan ara yol diye tanımlayabileceğimiz ve adeta bağlantı yolu özelliği gösteren yollardan biri, Kütahya – Demirci – Gördes - Akhisar üzerinden İzmir'e uzanmaktadır.²² Osmanlı döneminde Anadolu'da bulunan yol şebekelerinde Kütahya-Simav-

¹⁷ Taşlı, "Demirci'nin Fiziki Ortam ...", s. 30,31

¹⁸ Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Ekonomik Coğrafya*, Çantay Kitabevi Yayını, İstanbul 1995, s.497

¹⁹ Taşlı, *a.g.t.*, s. 82

²⁰ BOA. *TD.* 398, s. 171

²¹ Osmanlı Devletinde kervanlar için bkz. Suraiya Faroqhi, "Camels, Wagons and The Ottoman State in The Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Peasants, Dervishes and Traders in The Ottoman Empire*, Variorum Reprints, London 1986

²² Usha M. Luther, *Historical Route Network of Anatolia (Istanbul- Izmir- Konya) 1550's to 1850's: A Methodological Study*, TTK. Yayını, Ankara 1989, s. XIV-XV, Ayrıca XVI. Yüzyılda Anadolu şehirleri arasındaki yol şebekeleri için bkz. Suraiya Faroqhi, "The Development of The Anatolian Urban Network During The Sixteenth Century", *Peasants, Dervishes and Traders in The Ottoman Empire*, Variorum Reprints, London 1986

Demirci-Akhisar hattı boyunca uzanan yol bulunmaktadır.²³ Bu yol hattını 1855 yılında Hienrich Kiepert haritasında görebilmekteyiz.²⁴ Evliya Çelebi'nin 1670 yılında Batı Anadolu'da yaptığı yolculuğunda, Gediz -Simav-Demirci, sonrasında da Gördes - Kayacık – Akhisar – Marmara – Turgutlu (Nif) - Manisa şeklinde bir yol güzergâhı izlediği görülmektedir.²⁵ Bu bilgilerden hareketle Demirci kazasının XVI. Yüzyılda anayol olmasa da bir ticaret yolu üzerinde bulunduğu, zirai üretim ve hayvancılık yanında, ticari faaliyetleri ile zaman içerisinde gelişme imkânına kavuştuğu düşünülebilir.

Demirci'nin ara ara vadilerin de bulunduğu bir noktada yer alması, şehir yerleşim alanında geniş düzlüklerin bulunmaması, şehrin yerleşimini olumsuz etkilemektedir. Kuzeyindeki yüksek dağlar ile güneyindeki derin vadiler, doğu ve batısındaki çöküntü alanları ile batı ve güney kesiminde yer alan heyelan alanı şehrin gelişimini engellemektedir.²⁶

Yer altı kaynakları bakımından Demirci'de seramik sanayinin hammaddesi olan "Feldspat" bulunmaktadır. Bu madde, ilçenin Mahmutlar beldesi, Söğütçük ve Bayramşah köyleri bölgelerinde görülür. Durhasan Beldesinde de inşaatlarda ısı ve ses yalıtımında kullanılan "Perlit" maddesi bulunmaktadır. Saraycık köyünde bulunan Oniks Mermer, kalite derecesi yüksek mermer olup süslemecilikte kullanılmaktadır. Ancak İtalya'da işlenebilmektedir. Akdere köyünde açık ocaktan çıkarılan "Akdere Taşı" dekoratif amaçlı değerlendirilmektedir. Taşın yüksek ısıya dayanıklı olması ve hava alması bazı binalarda kaplama malzemesi olarak kullanılmasında etkili olmuştur. Günümüze kadar gelen XVI. Yüzyıldan kalan yapıların bazılarında da (Yakub Bey ve Hacı Hasan camileri gibi), sonradan kaplama ve restore aracı olarak kullanıldığı tespit edilmektedir. Bunun haricinde İsmailler, Ahatlar, Karaisalar, Ahmetler ve Üşümüş köylerinde "Kyanit Taşı" madeni bulunmakla birlikte işletilmemektedir.

²³ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, 2. Baskı, Eren Yayıncılık, İstanbul 1990, Ek harita

²⁴ (06.09.2012 tarihi itibarıyla) H. Kiepert haritalarına Chicago Üniversitesinin internet sitesinden ulaşılabilir. <http://www.lib.uchicago.edu/e/su/maps/kiepert/>

²⁵ Franz Taeschner, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, Çev. Nilüfer Epçeli, Bilge Kültür Sanat Yayını, İstanbul 2010, s. 45

²⁶ İbrahim Aydın, "Demirci Şehri'nin Mekânsal Gelişimi ve Gelişimi Etkileyen Faktörler" *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 7, İstanbul 2003, s. 23,24

Ülkemizin faylarla parçalanmış olan bölgelerinde sıcak su kaynakları çıkmaktadır.²⁷ Depremlerle sıcak su kaynaklarının yakın ilişkileri, bu kaynakların fay kaynağı olduğunu ve sıcaklık derecelerinin yüksekliği ise bu kaynakları besleyen sıcak su depolarının magmanın yakınında bulunduğunu göstermektedir.²⁸ Ege Bölgesinde fayların fazla olması sonucu çok sayıda kaplıca görülür. İzmir, Manisa, Muğla, Aydın, Denizli gibi iller sınırları dâhilinde çok sayıda kaplıca bulunmaktadır.²⁹ Buna bağlı olarak Demirci ilçesi sınırlarında da kaplıcalar bulunmaktadır. Bunlardan biri Demirci'nin güneyinde yer alan Hisar, diğeri de Saraycık köyü yanında bulunan Saraycık kaplıcalarıdır. Özellikle Saraycık kaplıcalarının vakıflar kısmında hamamlar maddesinde de belirtildiği üzere, XVI. Yüzyılda varlığı tespit edilmektedir. Bunun yanında, Demirci platosunun batı kesimindeki faylardan Bardakçı fayı, Demirci civarında görülen depremlerle sıkı ilişkisi olan bir dislokasyon hattı olarak karşımıza çıkar.³⁰

Anadolu'nun yıllık ortalama sıcaklık dağılışı çeşitli faktörlerin etkisiyle güneyden kuzeye ve batıdan doğuya doğru azalma göstermektedir. Bu faktörleri coğrafi enlem, yükselti, karasallık ve denizellik oluşturmaktadır. Ülkemizde yıllık ortalama sıcaklıklar 4 *C ile 20 *C arasında değişmektedir.³¹ Yıllık sıcaklık ortalamasının 12 *C olduğu Demirci'de Akdeniz yağış rejimine uygun bir yağış tipi görülür. Yıllık ortalama 700 mm. civarında olan yağış, yarı nemli iklim şartlarını ifade eder. Temmuz ve Ekim arasında görülen az yağışlı bazı yıllar kuru tarımı olumsuz olarak etkilemektedir.³² Türkiye'nin yıllık ortalama yağışı 643 mm. civarındadır.³³ Dolayısıyla Demirci ve çevresinin yıllık ortalama yağış miktarının, Türkiye ortalamasının altında olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Demirci'nin yıllık yağış tutarları ve yağış rejimine bakıldığında, yağış düzensizliğinden söz edilebilir. Özellikle

²⁷ İbrahim Atalay, *Türkiye Coğrafyası*, Genişletilmiş 4. Baskı, Ege Ü. Basımevi, İzmir 1994, s. 150, 151

²⁸ Sermet Erer, *Simav Depresyonu ve Çevresinin Jeomorfolojisi*, İstanbul Ü. Edb. Fak., Coğrafya Enstitüsü Yayını, İstanbul 1977, s. 119

²⁹ C. Şahin, H. Doğanay, N. A. Özcan, *a.g.e.*, s. 172

³⁰ Erer, *a.g.e.*, s. 102

³¹ *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, (Editör: H. Yazıcı- M. Kürşat Koca), Pegem A Yayıncılık, Ankara 2007, s. 71

³² Taşlı, *a.g.t.*, s. 90

³³ C. Şahin, H. Doğanay, N. A. Özcan, *a.g.e.*, s. 106

minimum yağışlar yöredeki kuraklık şartlarını arttırarak tarımsal verimi olumsuz etkilemektedir. Mevsimler itibariyle Demirci, kışın yağışların % 46'sını alırken, yaz aylarında düşen yağış ise % 5,6 ile son derece azdır. Aylar itibariyle Aralık en yağışlı ay olurken, Ağustos ayı yağışın en düşük olduğu aydır. Eylül ayından itibaren artmaya başlayan yağışlar, Aralık ayında en yüksek değerine ulaşırken, Ocak ve Şubat aylarından itibaren sürekli düşerek, en az değere Ağustos ayında ulaşır.³⁴ Demirci, Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında yaz kuraklığı yaşayan bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Demirci ve çevresi bitki çeşitliliği bakımından oldukça zengin sayılabilir. Demirci bölgesinde birçok bitki çeşidi tespit edilmiştir.³⁵

İç Batı Anadolu bölümünde verimli tarım alanı sıkıntısı ve karasal iklimin etkili olması sonucu tarımsal üretimin azlığı nüfus dağılımında etkili olmuştur.³⁶ Bu nüfus yapısı Manisa şehri sınırlarında da görülmektedir. Akhisar ve Salihli gibi ilçelerin nüfusu daha iç ve yüksek bölgelerde bulunan Demirci, Selendi ve Köprübaşı gibi ilçelere nazaran daha kalabalıktır.

Demirci, Türkiye'nin ekonomik olarak en çok gelişen ve şehirleşen ikinci bölgesi olan Ege Bölgesinde, ancak aynı özellikte olmayan İç-Batı Anadolu kısmında bulunmaktadır. Demirci'nin de içinde bulunduğu bu bölgenin coğrafi şartları, Demirci'deki ulaşım, tarım ve sanayileşme üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır.³⁷ Demirci ve köylerinde ekonominin ağırlık noktasını da hayvancılık, tarım ve halıcılığın oluşturduğu görülmektedir.³⁸

³⁴ Taşlı, a.g.t. , s. 13

³⁵ Ömer S. Sevinç, *Manisa(Demirci) Akçakertik Florası*, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Celal Bayar Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Manisa 1997, s. 59

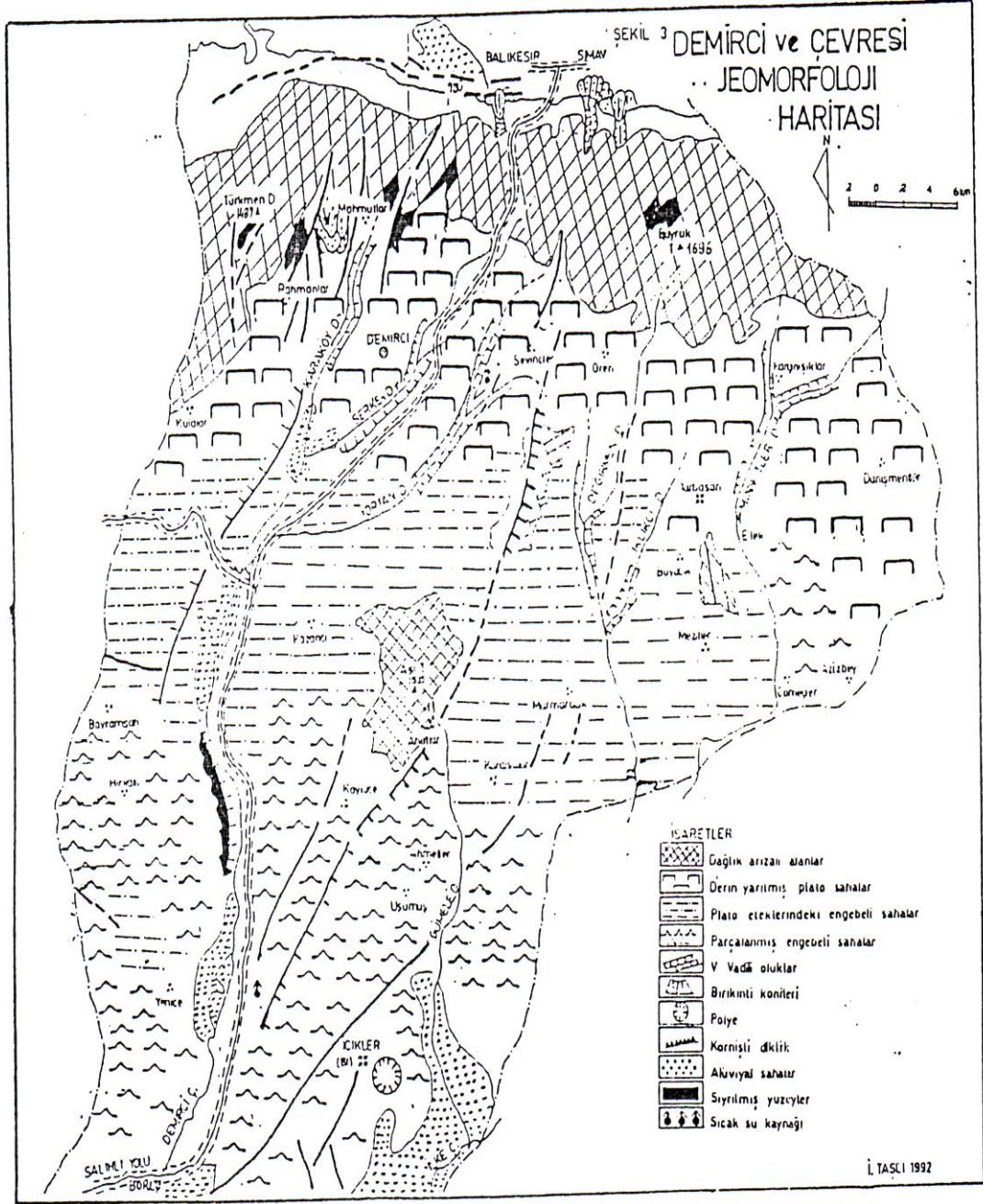
³⁶ C. Şahin, H. Doğanay, N. A. Özcan, a.g.e. , s. 315

³⁷ İbrahim Aydın, "Demirci'de Üniversitenin Ekonomik Faaliyetlere Etkisi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 5, İstanbul 2001, s. 4

³⁸ Taşlı, a.g.t. , s. 38

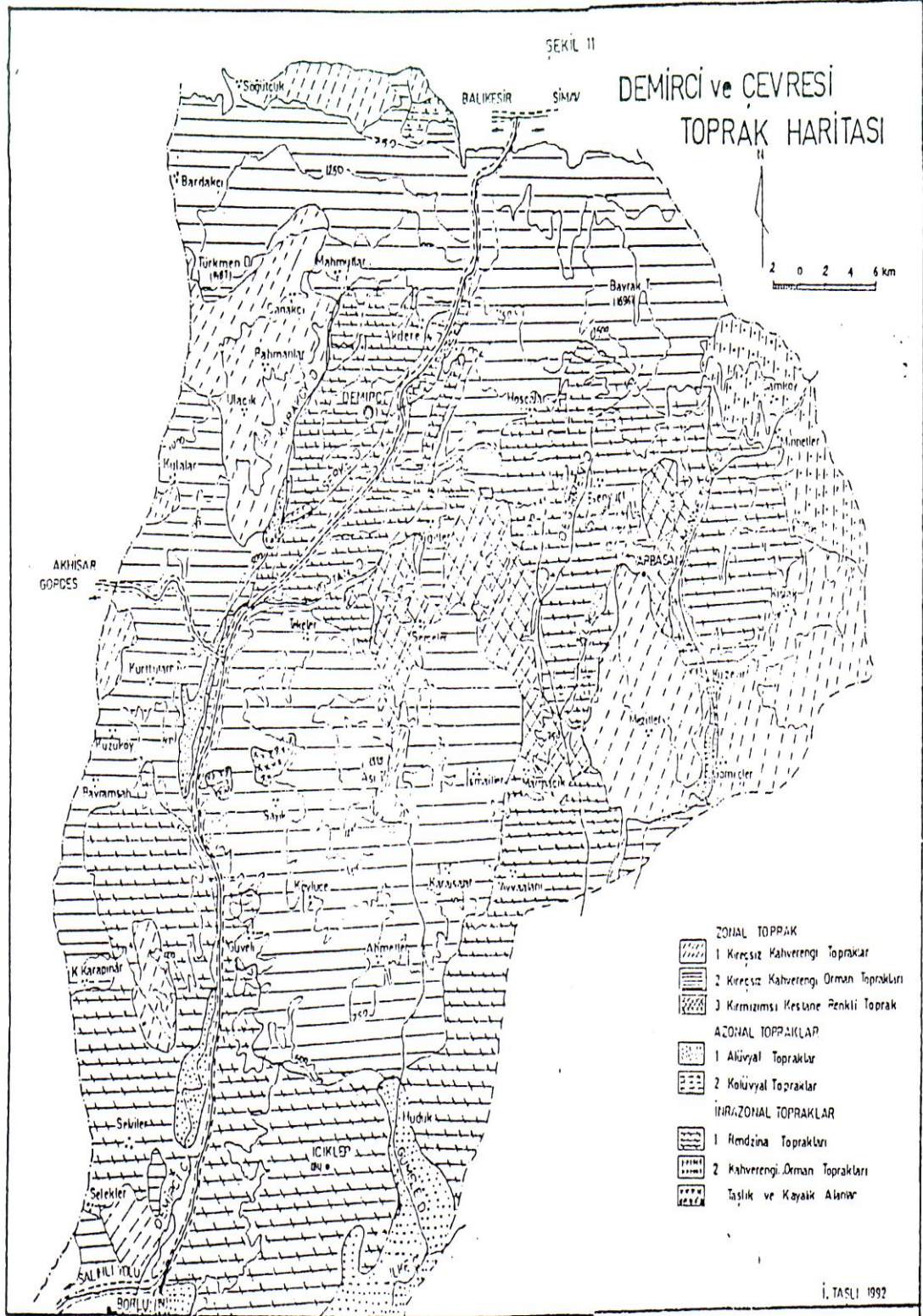
DEMİRCİ COĞRAFYASI İLE İLGİLİ HARİTALAR³⁹

HARİTA I: DEMİRCİ VE ÇEVRESİ JEOMORFOLOJİ HARİTASI

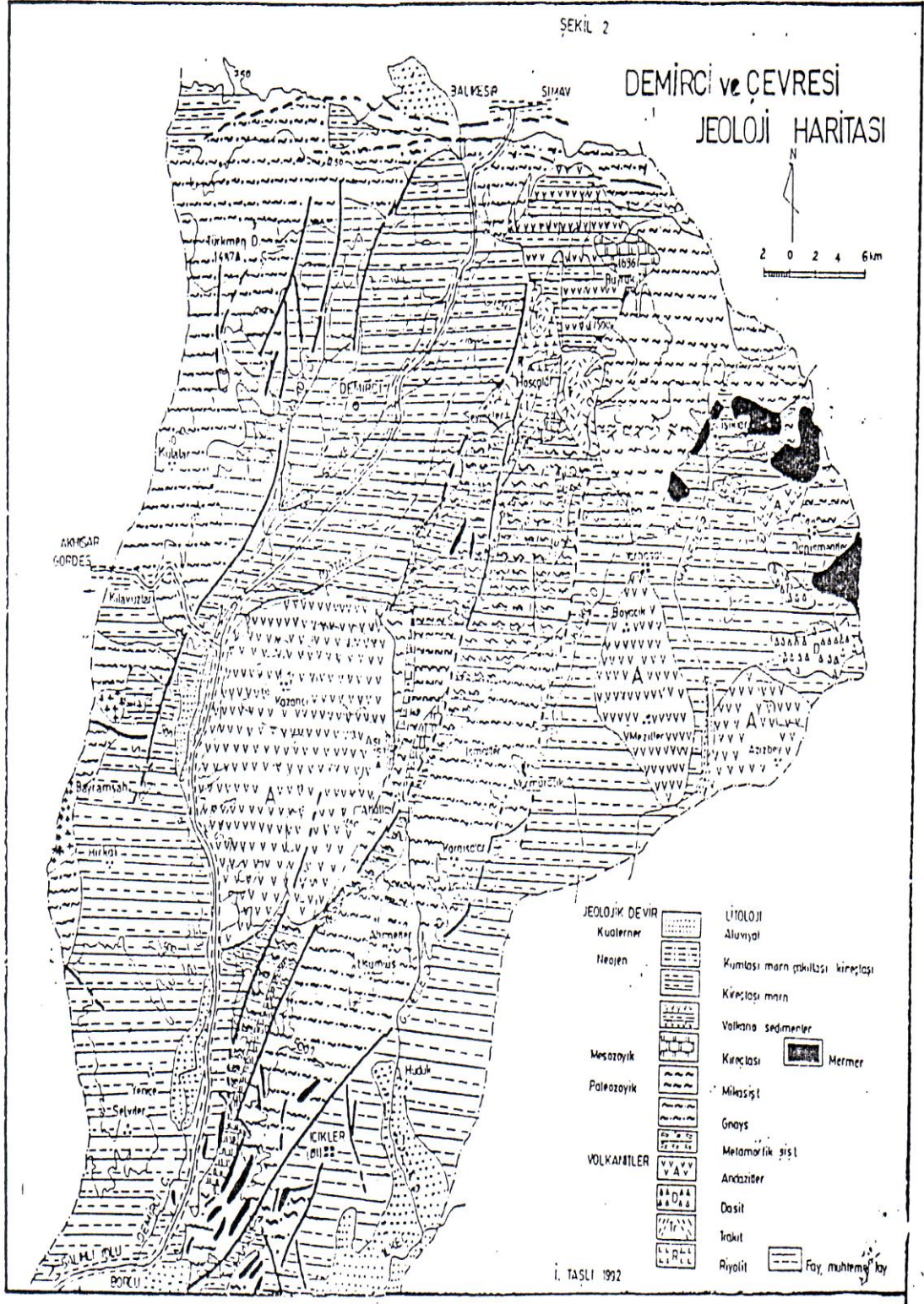

³⁹ Taşlı, a.g.t. , Harita I, s. 4, Harita II, s. 28, Harita III, s. 24, Harita IV, s. 3, Harita V, s. 2

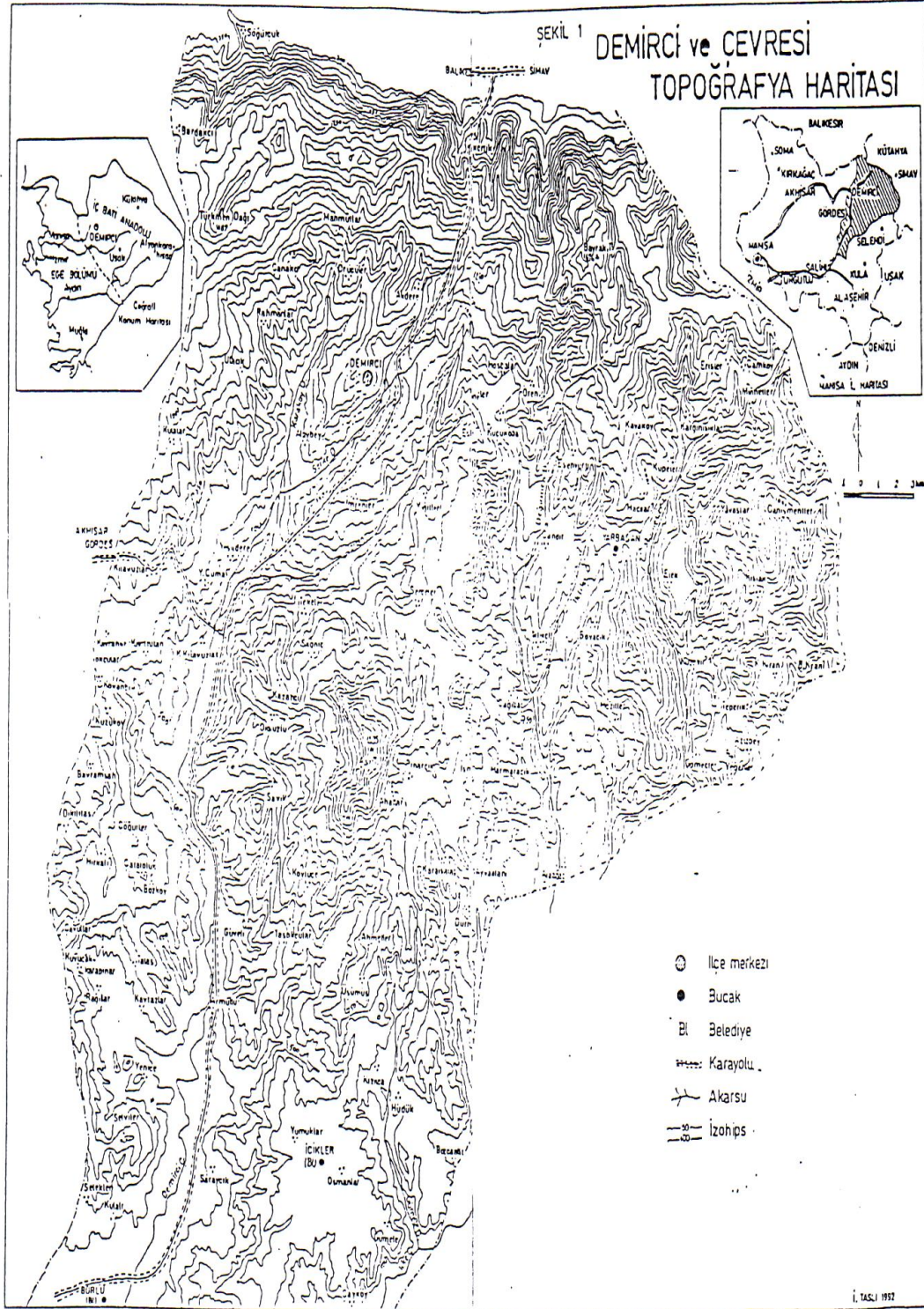
HARİTA III: DEMİRCİ VE ÇEVRESİ TOPRAK HARİTASI

HARİTA IV: DEMİRCİ VE ÇEVRESİ JEOLJİ HARİTASI

HARİTA V: DEMİRCİ VE ÇEVRESİ TOPOĞRAFYA HARİTASI

C) DEMİRCİ'NİN KISA TARİHİ

I) Türk Fethinden Önce Demirci

Demirci'nin adı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmekle birlikte,⁴⁰ bunlara itirazlar da bulunmaktadır.⁴¹ Dolayısıyla Türk fethinden önce Demirci'nin adı konusunda kesinlik bulunmamaktadır. Türk fethiyle birlikte Türklerin Anadolu'da yerleştikleri yerlere Türkçe isimler verdikleri bilinmektedir. Bu isimler Türklerin göçler neticesi terk ettikleri eski yerlerin adlarını yeni yerleştikleri yerlere isim olarak vermeleri yanında, bir dereden, dağdan yahut kabile, soy veya şahıstan alınarak da oluşmaktadır.⁴² Demirci adı da bu dönemde buraya gelen Türkler tarafından eski isimlerin terk edilerek, Türkçe isim verme geleneğine uygun olarak verilmiş olmalıdır. Nitekim Türk kitleleri Anadolu'da yerleştikleri yerlerde kendi isimleri ile köyler teşkil etmişlerdir.⁴³ Türklerin yerleşim yerlerine verdikleri isimlerde dâhil oldukları boy veya cemaatinin adını verdikleri de görülmektedir.⁴⁴ Demirci bölgesinde görülen Yörük gruplarından biri de Temürciler cemaatidir.⁴⁵ Buna göre Demirci adının bölgeye gelip yerleşen Temürci Yörüklerinden geldiği akla yatkın gelmektedir.

Tarih öncesi devirde Demirci ve havalisinde ilk insanların görülmeye başlaması Yontma Taş (Mezolitik) dönemine rastlamaktadır. Bu dönem de 30

⁴⁰ Boyacıoğulları, Alakese, a.g.e. , s. 92, 93, Bunlardan biri Demirci'nin adının Strabondan hareketle, Temiros'tan bozma olduğudur. Ayrıca Demirci'yi fetheden Müslüman Türk akıncılarınca, Türkmen diliyle suları bol, havası güzel yer manasına gelen Timürci adını buraya vermeleri, harf inkılâbından sonra Demirci'ye dönüştüğü yanında, Demirci'nin Bizans'tan alınmasında rol oynayan Demiroğlu Mustafa Paşa'ya izafeten Demirci adının verildiği, Saruhan Beyin oğlu Timur-Atmaz-Han'a izafeten de Timur şehri manasına gelen Timurci adının verildiği görüşleri bulunmaktadır.

⁴¹ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, 2. Baskı, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1993, sf. 209, Yazar Temiros adının Strabonda anılmadığı gibi, hiçbir diğer ilkçağ yazarında da bulunmadığını belirtmektedir.

⁴² Hilmi Göktürk, *Anadolu'nun Dağında Ovasında Türk Mührü*, C. I, Erzurum 1974, Atatürk Ü. Basımevi, s.10, 11

⁴³ Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1973, s. 102, Ayrıca bkz. Faruk Sümer, *Oğuzlar(Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları*, 5. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1999, Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul 2001

⁴⁴ BOA. TD. 165, sf. 388, Mesela Demirci kazasında bulunan Avşar adındaki köy, Oğuz boylarından birinin adını taşıırken, ayrıca Kılavuzlar, Deli Çoban, Serçeler, Mahmudlar, Kurd Tutan köyleri de buralarda iskân edilen Yörük cemaatlerinin adlarını taşımaktadır.

⁴⁵ BOA. TD. 165, s. 368

bin yıl öncesine tekabül etmektedir. Bu dönemin örnekleri bugün Demirci havalisinde hala bulunmaktadır. Bunlardan biri Alaağaç köyüne 15 dakika mesafede Gürneyt adı ile anılmaktadır. Gürneyt ismiyle anılan yerde mağaralar, mezarlar, küp ve kazan biçiminde kayaya oyulmuş su sarnıçları, duvara çizilmiş kartal ve insan figürleri bulunmaktadır. Buna ilaveten Demirci havalisinde bu dönemin izlerini gösteren Danişmentler ile Minnetler köyü arasında Fadıllı, Demirci Dağının Ana Gediği mevkiinde, Uzun Yayla Mağaraları, yine bu dağın Bakacak Mevkiinin karşısında, Pamukkaya mağaraları, Çataloluk köyünün 4 km kadar güneyinde Demirci Çayına bakan cephede Delik Yar mağaraları bulunmaktadır.⁴⁶

Batı Anadolu'ya egemen olan Hititler, ardından Frigler ve Lidyalılar döneminde Demirci ve havalisi bu kavimlerin kontrolünde olmuştur.⁴⁷ Bunların içinde özellikle Lidya döneminde gelişerek devrin şehircilik anlayışına göre ilerleme kaydetmiştir.⁴⁸ Dolayısıyla Demirci bu sayılan kavimlerin dönemlerindeki yapı ve anlayış özelliklerini taşımıştır. Demirci havalisinde gerek tarih öncesi, gerekse Hitit, Frig, Lidya dönemlerinden kalan sanat eserleri ve şehir kalıntıları bunu göstermektedir. MÖ. 547 yılında Anadolu'nun tamamı Pers egemenliğine girmiş, bu durum MÖ.313 yılına kadar sürmüştür. MÖ.313'te Makedonya kralı Büyük İskender'in İranlıları yenmesiyle bütün Lidya toprakları, dolayısıyla da Demirci ve havalisi Büyük İskender'in, MÖ.190 senesinden MS.395 yılına kadar da Roma İmparatorluğunun egemenliğinde kalmış, bu tarihten itibaren de Doğu Roma İmparatorluğu egemenliğine geçmiştir.⁴⁹

Demirci havalisinde bulunan en önemli antik yerleşim yeri günümüzde İcikler köyü yakınında bulunan Saittai'dir. Saittai; Sidas Kale olarak da

⁴⁶ Boyacıoğulları, Alakese, a.g.e. , s. 18-27

⁴⁷ Bu dönem için bkz. Fűrüzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, 4. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1998, s. 84, Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, 10. Baskı, Tübitak Yayını, Ankara 2000, s. 265-283, Erhan Akyıldız, *Taş Çağın'dan Osmanlı'ya Anadolu*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1984, s.111-114

⁴⁸ Boyacıoğulları, Alakese, a.g.e. , s. 14,

⁴⁹ Boyacıoğulları, Alakese, a.g.e. , s. 32 ve 39,40

isimlendirilmiştir.⁵⁰ (Bkz. EK 75: Resim 67) Ancak burada sadece yüzey araştırması yapılmış, arkeolojik bir kazı yapılmamıştır. Bununla birlikte yüzey araştırmaları sonucu Lidya medeniyetinin önemli bir kenti olan Saittai hakkında bazı bilgilere ulaşılmıştır. Çoğunluğu mezar yazıtlarından oluşan birçok epigrafik belge, bize bu kentteki üretim faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir. Mesela burada mesleki bir örgütlenmenin kurularak, yüncüler, ketenciler, dericiler ve keçeciler gibi meslek erbaplarının dayanışmaya gittiği anlaşılmaktadır.⁵¹ Roma döneminde de bu kentin nüfusunun çok yoğun olduğu ve MS. II. Yüzyılda sikke basan kentler arasında yer aldığı görülmektedir.⁵² Saittai'nin haricinde yapılan yüzey araştırmalarında Demirci havalisinde antik döneme tarihlenen başka yerleşimler olduğu da tespit edilmiştir.⁵³

II) Türk Fethi

Beylikler ve Selçuklular ile birlikte Anadolu, Türkleşme süreci içersine girmiştir.⁵⁴ XII. Yüzyıldan itibaren Anadolu Selçuklu devleti tarafından Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleştirilen Türkmenler, Anadolu Selçuklu

⁵⁰ W. M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*, Cambridge University Press, (This edition first published 1890), New York 2010, s. 121

⁵¹ Sue Ellen Dobb, *Antik Lydia'da Meslekler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Ü. SBE. Klasik Arkeoloji ABD. , İzmir 1994, s. 11

⁵² Işık Şahin, *Lydia'da Küçük Yerleşimler*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Ü. SBE. Klasik Arkeoloji ABD. , İzmir 1998, s. 58

⁵³ Işık Şahin, a.g.t. , s. 76, 81, 82, 101, 114, 130, 131, 142

⁵⁴ Anadolu'nun Türkleşme süreci için bkz. M. Fuad Köprülü, *Türkiye Tarihi Anadolu İstilasına Kadar Türkler*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, Fuad Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, 6. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1999, Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, TTK. Yayını, Ankara 1995, Faruk Sümer, Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı (Metinler ve Çeviriler)* , 2. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1988, Hilmi Göktürk, *Anadolu'da Oğuz Boyları Anadolu'nun Dağında Ovasında Türk Mührü*, C. II, Türk Dünyası Yayınları, İstanbul 1979, Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, Çev. O. Ş. Gökyay, 3. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1999, Franz Babinger, Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, 2. Baskı, Çev. Ragıp Hülisi, Yayına Hazı. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul 2000, Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul 1979, Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, 4. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 2004, Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, 3. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1999, Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar XIII – XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çobanoğulları Beyliği – Candar-oğulları Beyliği I*, 2. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1988, Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, "Bozulus Türkmenleri 1540-1560"*, 3. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010, Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, 8. Baskı, Ötügen Neşriyat Yayını, İstanbul 2003, Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları, Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*, TTK. Yayını, Ankara 1990, İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, 2. Baskı, MEB. Yayını, İstanbul 1992

devletinin zayıflamasıyla bağımsız şekilde hareket etmeye başlamışlardır. XIII. Yüzyılın sonlarından, XV. Yüzyılın ortalarına kadar devam eden Anadolu Beylikleri içinde Saruhan Beyliği de görülmektedir.⁵⁵ Saruhanoğullarının, Germiyanlıların Batı-Anadolu'yu fethetmek için sevk ettiği kuvvetlerden olduğu düşünülmektedir.⁵⁶ 1261 tarihinden başlayarak Anadolu iki siyasi bölgeye ayrılmıştır. Bunlardan biri, İran İlhanlı Moğol devletinin ve onun etkisindeki Anadolu Selçuklu sultanlarının egemenliğindeki doğu bölümü, diğeri ise uc Türkmenlerinin egemen olduğu batı bölümüdür. Saruhanoğulları bu dönemde Bizans toprakları üzerinde fetihle kurulmuş Menteşe, Aydın, Karesi gibi, Batı uc beylikleri arasında yer almaktadır.⁵⁷ Anadolu'da ortaya çıkan beylikler Saruhan-ili, Aydın-ili gibi kurucusunun adını almıştır.⁵⁸

III) Saruhanoğulları Beyliği İdaresinde Demirci

Demirci'nin Saruhanoğulları Beyliği ile Türk egemenliğine girdiği görülmektedir. Beyliği kuran Saruhan Bey'in Harezm kumandanı iken Anadolu Selçuklularının hizmetine girmiş olan Saruhan isminde bir komutanın torunu olduğu düşünülmektedir. Saruhan Bey'in babasının adı Alpağı olup, Çuğa ve Ali adında da iki kardeşi bulunmaktadır.⁵⁹ 1305'ten itibaren Ege Denizi sahillerine ilerleyen Saruhan Bey 1313'de bugünkü Manisa'yı ele geçirmiş ve sahile kadar sınırlarını genişletmiş, bu dönemde denizciliği de ele alarak korsanlığa başlamıştır. Manisa'dan başka etrafında bulunan yerleşim yerlerini, dolayısıyla da Demirci ve çevresine de sahip olmuştur.⁶⁰ Demirci ve Nif Saruhan Bey'in Manisa ve çevresinde ilk fethettiği yerlerdendir.⁶¹ Saruhan Bey kendi adı ile anılan beyliği kurduktan sonra,

⁵⁵ İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, 4. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1988, s. 132

⁵⁶ Ali Sevim – Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, TTK. Yayını, Ankara 1989, s.301

⁵⁷ Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1032-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, 48. Baskı, İş Bankası Yayını, İstanbul 2010, s. 7

⁵⁸ İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye...* , s. 10

⁵⁹ İsmail H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, 4. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1988, s. 84

⁶⁰ İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, 7. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1988, s.74

⁶¹ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...* , s. 1

kardeşi Çuğa Bey'e Demirci yöresinin, diğer kardeşi Ali Paşa'ya da Nif'in yönetimini vermiştir. Çuğa Bey'in ölümünden sonra Demirci'nin yönetimi Saruhan Bey'in oğlu Devlet Han'a O'nun ölümünden sonra da Yakub Çelebi'ye (Han) bırakılmıştır.⁶² Saruhan Bey Manisa'da iken kardeşleri Demirci ve Nif'te Saruhan Bey'e tabi olarak yönetimlerini icra etmişlerdir.⁶³ Beyliğin sınırları batıda İzmir körfezine, doğuda Alaşehir'in batısına, kuzeyde Bergama'ya, güneyde ise Nif, Turgutlu ve Kemaliye'ye kadar uzanmaktaydı.⁶⁴

Yıldırım Bayezid 1389-1390 kışında giriştiği harekât sonucunda Manisa'ya girmiş, kendini karşılayarak şehri O'na teslim eden Hızır Şah'a Demirci, Kayacık ve Kemaliye taraflarında mülk vermiştir. 1390-1402 yılları arasında Yıldırım Bayezid'in Saruhan bölgesindeki idaresi, Manisa merkez olmak üzere dar bir alanı kapsamaktaydı. Mesela Demirci ve Nif bölgelerinde Bey ailesi mensupları varlıklarını sürdürmüştür. 1411'den sonra, 1415'ten önce Saruhan ülkesi Mehmed Çelebinin hâkimiyetine girmiş, böylece Saruhanoğullarının Manisa kolu son bulmuştur. Bununla beraber Saruhanoğullarının Demirci kolu varlığını bir süre daha devam ettirmiştir. Vakıf kayıtlarında bu sırada Demirci'de Devlet Han oğlu Yakub Bey'in adına rastlanmaktadır.⁶⁵ Çelebi Mehmed'in Saruhan ülkesini tamamen fethettiği 1412-1415 yılına kadar Yakub Bey bölgesinde bağımsız kalmış olmalıdır. Yakub Bey'in ne zaman öldüğü bilinmemekle beraber, mezarı kendi yaptırdığı caminin batı kısmındadır.⁶⁶ Saruhanoğulları ve özellikle Demirci kolunun aristokrat aileleri 15. Yüzyılın sonlarına kadar varlıklarını sürdürerek bölgenin siyasi, kültür ve ekonomik tarihinde yönlendirici olmuşlardır.⁶⁷

⁶² Çağatay Uluçay , "Saruhan-oğulları", *İA.* , C. 10, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 239

⁶³ Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası*, Kitabevi Yayını, İstanbul 2001, s. 6 - 7

⁶⁴ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK. Yayını, Ankara 1991, s. 317

⁶⁵ Feridun M. Emecen, "Saruhanoğulları" , *DİA.* , C. 36, TDV. Yayını, İstanbul 2009, s.170-173

⁶⁶ Mustafa Eravcı , "Saruhanoğulları'nın Demirci Kolunun Siyasi ve Kültürel Faaliyetleri Hakkında Bir Tetkik" *Afyon Kocatepe Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, Sayı. I, Yıl 2004, s. 59-61

⁶⁷ Eravcı, *a.g.m.* , s. 63

IV) Osmanlılar Devri

II. Murad bölgede sükûneti sağladıktan sonra sancağın yönetimini oğlu Alaaddin'e bırakmıştır(1437). Börklüce, Torlak Kemal ve Cüneyd Bey olayları sonucunda iyice bozulan düzen karşısında hanedanın bir temsilcisinin burada ikametgâhı kararlaştırılınca Alaaddin Manisa'ya Sancak beyi olarak atanmış ve bu atamadan itibaren Saruhan bir şehzade sancağı haline gelmiştir.⁶⁸ Sancağın merkezi XVI. Yüzyılın sonlarına kadar önemli bir olayla karşılaşmamakla birlikte, XVI. Yüzyılın sonlarına doğru bütün Anadolu'yu etkileyen sosyal karışıklıklar Manisa ve yöresinde huzursuzluğa yol açmıştır.⁶⁹

Demirci kazası XV. Yüzyılda Saruhan Sancağına bağlı olmuştur.⁷⁰ XVI. Yüzyılda,⁷¹ XVII. Yüzyılda,⁷² XVIII ve XIX. Yüzyıllarda⁷³ Demirci ve havalisinin Saruhan Sancağına bağlı kaza statüsünü devam ettirdiği görülmektedir.

Anadolu Eyaletine bağlı bir sancak olan Saruhan Sancağı 1594 tarihinde şehzadelerin sancağa gönderilmesi usulü kaldırılana kadar şehzadelerce, takip eden dönemde de merkezden tayin edilen sancak beylerince yönetilmeye başlanmıştır. 1627'den itibaren Saruhan Sancağı, Bey ve Paşalara arpalık suretiyle verilmeye başlanmıştır. Sancak Beyleri Manisa'da oturuyor, Sancağın kazalarını da kendine bağlı kişilerle idare ediyorlardı. Kazalarda bulunan paşa vekillerine "Voyvoda" adı verilmiştir.⁷⁴

Saruhan Sancağı 1811 senesi teşkilatında Anadolu eyaletinden alınarak Aydın'a bağlanmış, 1845 yılında yapılan mülkiye teşkilatında da bağımsız ayrı bir vilayet haline getirilmiş, Manisa vilayetin merkezi, Hacı

⁶⁸ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı...* , s. 95

⁶⁹ Feridun M. Emecen, *Tarihin İçinde Manisa*, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları I, Manisa 2006, s. 4,5

⁷⁰ Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi*, Manisa Halkevi Yayını, İstanbul 1939, s. 76,77

⁷¹ BOA. TD. 165 ve TK. KKA. TD. 115

⁷² Caner Yılmaz, *H. 1060 – 1061/M. 1650-1651 Tarihli 100 Nolu Manisa Şer'iyye Sicili*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Celal Bayar Ü. , SBE. , Manisa 2005, s. 347, ayrıca bkz. İbrahim Gökçen, *Tarihte Saruhan Köyleri*, Berksoy Basımevi, İstanbul 1950, s. 12

⁷³ Ertan Gökmen, *Tanzimat'tan Meşrutiyete Demirci Kazası*, Demirci Belediyesi Kültür Yayınları I, İzmir 2007, s. 21

⁷⁴ M. Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, Manisa Halkevi Yayını, İstanbul 1944, s. 100

İbrahim Saip Paşa'da ilk valisi olmuştur. Fakat aynı yıl tekrar Aydın vilayeti ile birleştirilmiş, bu durum 1922 yılına kadar sürmüştür. 1922 yılında Saruhan Sancağı Aydın vilayetinden ayrılarak müstakil sancak ve 1923 yılında vilayet olmuştur. 1927 senesinde Saruhan ismi kaldırılarak umum vilayete Manisa ismi verilmiştir.⁷⁵

Kurtuluş savaşında Demirci Yunan işgaline uğrayan ve kuvay-i milliye teşkilatının oluşturularak Yunanlılara karşı verilen mücadelede başarılı olunan yerlerdendir.⁷⁶

⁷⁵ *Manisa Yıllığı*, Manisa Valiliği Yayını, Manisa 1932, s. 5-6

⁷⁶ Milli Mücadele döneminde Demirci için bkz. İbrahim Ethem Akıncı, *Demirci Akıncıları*, 2. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1989, Serap Tabak, "Manisa Kuva-yı Milliyesi'nde Demirci Cephesi ve Çerkez Ethem", *Milli Mücadele'de Manisa ve Kuva-yı Milliye Sempozyumu (6-7 Kasım 2009) Bildirileri Kitabı*, Manisa Valiliği ve CBÜ. Yayını, Manisa 2010, Celal Metin, "Milli Mücadelenin İlk Askeri Zaferi: Demirci Muharebeleri", *Milli Mücadele'de Manisa ve Kuva-yı Milliye Sempozyumu (6-7 Kasım 2009) Kitabı*, Manisa Valiliği ve CBÜ. Yayını, Manisa 2010, Teoman Ergül, *Kurtuluş Savaşında Manisa (1919-1922)*, Manisa Kültür Sanat Kurumu Yayını, İzmir 1991, Nurettin Gülmez, "Kurtuluş Savaşında Demirci", *Manisa araştırmaları 1*, CBÜ. Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Manisa 2001

I. BÖLÜM

YERLEŞME

XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASI YERLEŞİM YERLERİ

A) DEMİRCİ KAZASI

Barınmak veya bir faaliyeti sürdürmek için, bir saha üzerinde inşa edilmiş bir veya birden fazla konuttan oluşan kümeye verilen isim olan “yerleşme”, sürekli veya sezonluk olarak içerisinde barınan ve çeşitli şekillerde faaliyette bulunan insanların bulunduğu bir tek konuttan bile oluşabilmektedir.⁷⁷ Yerleşmeler genelde iki ana grup altında toplanmaktadır. Bunlar şehir ve kır yerleşmeleri olarak isimlendirilmiştir. Kır yerleşmeleri, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin birlikte yapıldığı ya da birinin ön plana çıktığı, şehirlere göre az nüfuslu yerleşmelerdir.⁷⁸ Şehir yerleşim alanı dışında kalan tarlalar, bağ-bahçeler, ormanlar, otlaklar ve boş alanlar gibi arazi kullanım özelliği bulunan yerlere “Kır” , bu özellikteki alanlarda geçimini daha çok tarım, orman ve hayvancılıktan sağlayanların meydana getirdiği yerleşmeler “Kırsal yerleşme” olarak isimlendirilmektedir. Kırsal alanların kaynakları belli sayıda insanı beslemeye yettiğinden, nüfus miktarının kaynaklar karşısında dengesiz artışı, kırsal alanlarda göçlerin yaşanmasına ya da geçim sıkıntısı ve dengesiz beslenme gibi sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.⁷⁹

Kentlerin kırsal yerleşmelerden en belirgin farklarından biri, nüfusun fazlalığıdır. Ancak bir yerin kırsal veya kentsel yerleşme olarak kabul edilmesinde nüfus tek başına ölçü olamaz. Bunun yanında idarecilerin toplandığı yer olarak idari fonksiyonu, tarımdan ziyade ticaret ve sanayi faaliyetlerinin ağırlık kazanmasıyla ekonomik fonksiyonu, cami, han, hamam, medrese gibi kurumlarıyla kültürel fonksiyonu, çevreleri için bir merkez

⁷⁷ *Türkiye Coğrafyası ve...* , (Editör: H. Yazıcı- M. Kürşat Koca), s. 189

⁷⁸ Atalay, *Türkiye Coğrafyası*, s. 308

⁷⁹ *Genel Coğrafya*, (Editör: H. Yazıcı- M. Kürşat Koca), Pegem A Yayıncılık, Ankara 2007, s. 221

olması hasebiyle ulaşım fonksiyonu gibi özellikleriyle kırsal bölgelere göre farklılık gösterir.⁸⁰

Görüldüğü üzere özellikleri itibariyle yerleşmeler şehir ve kır yerleşmeleri olarak iki ana gruptan oluşmaktadır. Tahrir defterlerinden anlaşıldığı üzere Osmanlı devletindeki genel yapıya uygun olarak, Saruhan Sancağında ana idari birim olarak kaza, bunun altında nahiyeler, nahiyelerin alt birimi olarak da köy ve mezralar bulunmaktadır.⁸¹ XVI. Yüzyılda Demirci kazasında da benzer yapı görülmektedir.

B) YERLEŞİM YERLERİ

I) NEFSLER

Şehir,⁸² insanların hayatını düzenlemek için meydana getirdiği bir yapıdır. Şehirler tarih boyunca insanların ortak savunma ihtiyacı çerçevesinde oluşturulmuş, bunun yanında insanın hayatını devam ettirebilmesi için gerek duyduğu maddeleri farklı çeşitleriyle üretmesi ve

⁸⁰ C. Şahin, H. Doğanay, N. A. Özcan, a.g.e. , s. 338-339

⁸¹ Osmanlı Devletinde Kaza için bkz. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete: 1550-1560 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Bogaziçi Üniversitesi Yayını, İstanbul 1978, Tuncer Baykara, "Kaza", *DİA.*, C. 25, TDV. Yayını, Ankara 2002, s. 119-120, İlber Ortaylı, "Türkiye'de Tasra Yönetim ve Yöneticiliğinin Evrimi", Kurthan Fişek (ed), *Türkiye'de Mülki idare Amirliği, Sistem ve Sorunlar*, Türk İdareciler Derneği, Ankara 1976, s. 1-22. Musa Çadircı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke, Yönetim*, İmge Kitabevi Yayını, Ankara 2007, Nuray Ertürk Keskin, *Devletin Toprak Üzerinde Örgütlenmesi*, Tan Kitabevi Yayını, Ankara 2009, Seyfettin Ünlü, *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*, 2.C. , 2. Baskı, İlke Yayınları, İstanbul 1996, Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, 3. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1996

⁸² Osmanlı Devletinde Şehir için bkz. Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, Çev. Emine Sonnur Özcan, 2. Baskı, Doğubatu Yayını, Ankara 2010, İlhan Şahin, "Şehir", *DİA.* , C. 38, TDV. Yayını, İstanbul 2010, Feridun M. Emecen, "Osmanlılar'da Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler", *Osmanlı*, Cilt 4, Ankara 1999, s.91-97, Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı*, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayını, Ankara 1995, Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayını, İstanbul 1994, Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, S. 7, Ankara 1968, s.53-73, Mehmet Öz, "Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, *Türk Şehir Tarihi*, Cilt 3, Sayı 6 İstanbul 2005, s. 57-88, Maurice M. Cerasi, *Osmanlı Kenti*, Çev. Aslı Ataöv, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayını, İstanbul 2001, R. B. Serjeant, *İslam Şehri*, Çev. Elif Topçugil, 2. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Ekonomi ve Kapitalizm XV-XVIII. Yüzyıllar Gündelik Hayatın Yapıları*, C. 1, Çev. Mehmet A. Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara 1993, s. 447, V. F. Büchner, "Şehir" *İA.* , C. 11, MEB. Yayını, İstanbul 1979, Yılmaz Can, *İslam Şehirlerinin Fiziki Yapısı*, TDV. Yayını, Ankara 1995, Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, S. 7, İstanbul 1968, Mehmet Bayartan, "Tarihi Coğrafya Çalışmaları Açısından Şehir ve Osmanlı Şehri", *İÜ. Edb. Fak. Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, S. 13, İstanbul 2005

bunları başkalarının ürettikleriyle değiştirmesi, satması, satın alması ile oluşan ekonomik hayat da şehirlerin asli unsuru haline gelmiştir. Osmanlı şehirlerinde idari, dini ve içtimai hizmet gören han, hamam, çarşı gibi yapılar kalıcı malzeme ile inşa edilirken, özel konutlar gibi diğer yapılarda bu kalıcılığa önem verilmediği görülmektedir.⁸³ Osmanlı şehirleri suya düşen bir taş ve etrafına yaydığı halkalara benzetilmiştir. Buna göre taş merkez camii olup, çarşı birinci halkayı, mahalleler de diğer halkaları oluşturmaktadır. Esnaf ve tüccar çarşıda mesleklerini icra ederler, mahalleler Müslüman ve gayrimüslim mahalleleri olarak ayrılırken, bazen de aynı mahalle de birlikte ikamet ettikleri görülmektedir. Müslüman mahallelerde imamlar, diğerlerinde ise cemaat liderleri, çarşılarda ise lonca reisleri fertler ile merkezi idare arasındaki ilişkiyi kurarlardı.⁸⁴ Şehirlerin gelişmesinde ziraat ve ticarete uygun yapısı ile savunmasının kolay olması yanında, yerlerinin tayininde etkisi olan su önemli yer tutar. Su kaynakları insanları etrafında toplamıştır.⁸⁵ Osmanlı Devletinde farklılıklarıyla birlikte, şehirlerin temelde ortak olan bir takım özellikleri bulunmaktadır. “Her Müslüman kentinin, kötü bakımlı, çözülmez bir sıkışıklıklar düğümü olduğu çok doğrudur. Yağmurların ve sellerin yollardan kendiliklerinden boşalması için, en iyi olasılıkla bayırlar kullanılmaktadır. Fakat bu karmaşık topografya oldukça düzenli bir topografya gerektirmektedir. Ortada büyük cami, bunun tüm çevresinde ticari sokaklar, hanlar veya kervansaraylar, sonra eş merkezli daireler halinde, sürekli olarak saf ve saf olmayan kavramlarına bağlı kalan geleneksel bir düzene göre, zanaatkâr silsilesi. ... Koku ve buhur satıcıları Büyük Camiye yakındırlar. Onların yanında ipek dokumacıları, mücevherciler vb. yer alır. Kentin dış sınırlarında deveciler, demirciler ve nalbantlar, çömlekçiler, semerciler, boyacılar, yalın ayak ve uluyarak dolaşan eşekçiler yer almaktadır. Sonra bizzat kentin kapılarında et, odun, ham tereyağı, sebze, “yeşil ot”, emeklerinin... , ürünlerini satmaya gelen köylüler bulunmaktadır. Düzenli bir başka çizgi de, dinlerin ve ırkların mahalleler itibariyle ayrılmasıdır; hemen

⁸³ Turgut Cansever, *Osmanlı Şehri*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 17-20

⁸⁴ Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Toplum Yapısı*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 89-91

⁸⁵ Aşkıldil Akarca, *Yunan Arkeolojisinin Ana çizgileri I Şehir ve Savunması*, 2. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1987, s. 24

her zaman bir Hıristiyan mahallesi, bir Yahudi mahallesi bulunmaktadır, bu sonuncusu genellikle hükümdarın koruması ve otoritesi altındadır...”⁸⁶

Osmanlı devletinde sancak, kaza ve nahiyelerinin bulunduğu şehirler tahrir defterlerinde nefis olarak adlandırılmakta olup, 1531 tarihli tahrir defterine göre Demirci kazasında Demirci ve Borlu nahiyelerinde iki nefis varlığına rastlanmaktadır.⁸⁷

1575'te kazada Demirci ve Borlu'ya ilaveten, Karataş ve Ortapare adında iki yeni nahiyenin varlığı tespit edilmekle birlikte, bu yeni nahiyelerin nefislerinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. XVI. Yüzyılda tahrir defterlerine göre kazada kayıtlı bulunan nahiyelerden sadece Demirci nahiyesinde mahalle kaydına rastlanmaktadır.

II) MAHALLELER

“Konaklanan yer” manasına gelen mahalle, şehrin bir semti manasında Türkçede yer bulmuştur.⁸⁸ Her toplumda olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de mahalleler, toplumu oluşturan ve kendine has özellikleri olan önemli sosyal kurumlardı. Osmanlı Mahalleleri genellikle bir mescid etrafında gelişmiş, çoğu kere mahallenin ismi, mescide ismini veren şahsın ismini almıştır.⁸⁹ Bu gelenek Osmanlı Devleti öncesi Selçuklu Devletlerinde de görülmektedir.⁹⁰ Mahalle halkı mahallede söz sahibi olduğu gibi, mahallenin güvenliğinden de sorumlu tutulmuşlardır.⁹¹ Mahalle, aynı dinden insanlardan, genelde bir sülale, yerleşen aşiret mensupları veya sürgünle gelen hemşerilerden ya da birbirini tanıyan hanelerden oluşur. Birey burada ailesinin olduğu gibi, mahallenin de bir üyesidir. Osmanlı devleti idaresinde kırsal alanda köy toplulukları en alt idari birimi oluştururken, şehir

⁸⁶ Braudel, *Maddi Uygarlık Ekonomi ve ...*, s. 447

⁸⁷ Nefs-i Borlu, yerleşim özelliği bakımından nefis-i Demirci gibi şehir yapısı göstermemekte ve nefis tarifine uymamaktadır. Nefs-i Borlu'da 1531'de 14, 1575'te 17 hane bulunduğu ve yapısal olarak kırsal yerleşmelere uyduğu için köyler kısmında ele alınmıştır.

⁸⁸ J. H. Kramers, “Mahalle”, *İA.*, C. 7, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 144

⁸⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu*, Doğu Ltd. Şirketi Matbaası Ankara 1958, s. 3.

⁹⁰ Tuncer Baykara, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Akademi Kitabevi, İzmir 1997, s. 204-205

⁹¹ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. IV. İstanbul 1984, s. 75

bölgelerinde köy topluluklarının yerini mahalle almıştır.⁹² Osmanlı Mahallesi, aile ile organik bir bağ içinde görülür. Doğum, evlenme, ölüm gibi olaylar mahalleyi ortaklaşa ilgilendirmiş ve dayanışmaya sevk etmiştir. Mesela birey doğduğunda, evlendiğinde ve öldüğünde şahidi, mahalledeki sakin insanlar olmuştur.⁹³

XVI. Yüzyıl Demircisinde gördüğümüz Hacı Baba, Hacı Hasan, Hacı Tur Beg, Kasım Fakih, Yağmur ve Ece mahallelerinin de isimlerini yukarıda zikredildiği üzere mahalledeki mescidin banisinden aldığı düşünülebilir. Hacı Hasan, hem cami hem de bir mahalleye ismini vermiştir. Ayrıca bunlardan üç tanesi Hacı unvanını (Hacı Hasan, Hacı Baba ve Hacı Tur Beg), iki tanesi cami adını (Cami-i Atik ve Cami-i Cedid) taşıdığı gibi, Kasım Fakih ve Sofular gibi dini temaları isimlerinde barındıranlar bulunmaktadır. Görüldüğü gibi mahallelerden yarısından fazlasının adı, dini isimlerden oluşmaktadır. İki adını hisardan alırken, biri de pazardan almaktadır. İki öztürkçe adları taşıyan (Ece ve Yağmur), biri de yiğitlik, cesaret⁹⁴ anlamına gelen Şüca' adını taşımaktadır.

XVI. Yüzyılda şehirde yer alan mahallelerin birçoğunun aynı isimle günümüze kadar gelmiş olması, yerlerinin tespitini kolaylaştırmaktadır. Demirci mahalleleri doğudan batıya doğru uzanan vadide, kuzey ve güney yamaçlara doğru yayılma göstermiştir. Güneye bakan yamacın zirvesinde bulunan düzlüklerde bugün şehrin Çamlıca, Beyazıt gibi yeni mahalleleri yayılma alanı bulurken, XVI. Yüzyılda Demirci şehrindeki mahallelerin, vadinin çukur bölgesinde ağırlıklı olarak yer alması, kışların sert geçmesinden kaynaklanmış olmalıdır. Bugün dahi şehrin yüksek olan doğu kesimiyle, "Kazanaltı" tabir olunan batı bölgesine doğru yer alan mahalleleri arasında yaklaşık olarak 5 derecelik ısı farkı oluşabilmektedir.

165 numaralı tahrir defterinde Demirci nefsi kayıtlarında önce Müslüman nüfusun meskûn olduğu mahallelerin dökümü verilmiş, bilahare

⁹² İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, 12. Baskı, İstanbul 2010, Timaş Yayınları, s. 41-42

⁹³ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 50

⁹⁴ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat*, 13. Baskı, Aydın Kitabevi Yayını, Ankara 1996, s.1004

Eski Hisar Mahallesiinde Müslüman nüfus ile birlikte oturan gayrimüslimler ele alınmıştır. Bununla birlikte şehirde perakende olarak dağılmış bulunan gayrimüslimler de belirtilmiştir. 115 numaralı defterde de Müslüman nüfusun meskûn olduğu mahallelerin dökümü verildikten sonra, Demirci nefsinde bulunan gayrimüslimler, ikamet ettiği mahalleler belirtilmeden, “Zımmiyan-ı nefsi-i Temürçi” başlığı altında kaydedilmiştir.

Demirci nefsinde 1531’de mevcut bulunan 13 mahallenin,⁹⁵ 1575 yılında da devam etmekle birlikte, dördünün isminde değişiklik olduğu gözlenmektedir. Cami-i Atik mahallesinin Cami-i Köhne, Şüca’ı Muazzez-i Kasım Fakih şeklinde kaydedilen mahallenin sadece Şüca’, Hisar Mahallesiinin ise İç Hisar ve Hacı Hasan Mahallesiinin de diğer adı olan “Kadı” isminden hareketle Hacı Sinan ismiyle 1575 tarihli tahrir defterine yazıldığı tespit edilmektedir.

1531 yılından 1575’e kadar mahallelerin hane sayılarında % 200’ü aşan artışlar olduğu görülmektedir. En büyük artışın 1531 yılında 26 olan hane sayısının, 1575’te 90 haneye çıktığı Hacı Tur Beg Mahallesiinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 1531 yılında şehrin en büyük mahallesi 61 hane sayısı ile Sofular Mahallesi iken, 1575’te 90 hane ile Hacı Tur Beg Mahallesi ilk sıraya yükselmiştir. 1531 yılında Cami-i Cedid Mahallesi 19 hane ile en küçük mahalle iken, 1575’te 19 hane ile Eski Hisar Mahallesi en küçük mahalle olma özelliğine sahiptir.

1531 yılında Demirci şehrinde bulunan mahallelerin içinde en kalabalık olanı 61 hane ile Sofular mahallesidir. Bunu sırasıyla Kasım Fakih, Pazar, Yağmur, Kadı, Hisar, Hacı Tur Beg, Cami-i Atik, Ece, Hacı Baba, Eski Hisar ve Cami-i Cedid mahalleleri izlemektedir. Bunların dışında vakıf tahrir defterinde görülen Hacı Sinan Mahallesi bulunmaktadır.⁹⁶ Buradaki kayıta da Hacı Hasan vakfı içinde geçmesi mahallenin adının Hacı Sinan ve Hacı Hasan olarak iki şekilde kullanıldığını düşündürmektedir. 1520’li yıllara ait vakıf defterinde görülen bu mahallenin ismine 1531 tarihli tahrir defterinde

⁹⁵ BOA. TD. 165 ve BOA. TD. 166

⁹⁶ BOA. TD. 398, s. 169

rastlanmamaktadır. Bu da Hacı Sinan Mahallesi'nin ortadan kalkma ihtimalinin zor olması hasebiyle bu tahrirden önce adının değiştiğini düşündürmektedir. Bunun yanında aşağıda da belirtildiği üzere 1575 tarihli defterde Hacı Hasan yerine Hacı Sinan kaydının görülmesi, bu mahallenin Hacı Hasan ile aynı mahalle olduğunu göstermektedir. 1575 yılında en kalabalık mahalle 90 hane ile Hacı Tur Beg mahallesidir. Bunu sırasıyla Kasım Fakih, İç Hisar, Yağmur, Cami-i Köhne, Pazar, Sofular, Şüca', Ece, Cami-i Cedid, Kadı, Hacı Baba ve Eski Hisar mahalleleri takip etmektedir. Kadı, Sofular, Hacı Baba ve Eski Hisar Mahallelerinin 1575 yılına kadar küçüldüğü, diğerlerinin ise 5 ile 64 hane arasında büyüdüğü kayıtlardan anlaşılmaktadır.

1531 yılında Demirci şehri mahallelerinde toplam 81 adet muaf zümre görülürken, 12 adet muaf ile Kadı nam-ı diğer Hacı Hasan Mahallesi ilk sırayı almaktadır. Cami-i Atik Mahallesi'nin ise 2 muaf ile en son sırada yer aldığı görülür. 1575'te muaf sayısı 90 adede yükselmiş, Hacı Tur Beg Mahallesi de 21 muaf ile ilk sırayı alırken, 1 muaf ile Eski Hisar Mahallesi son sıraya gerilemiştir. 1531 yılında 6 olan muaf sayısı, 1575 yılında 21'e yükselen Hacı Tur Beg Mahallesinde en fazla muaf sayısı artışı gerçekleşirken, en çok gerileme 6 adetlik eksilmeyle Kadı nam-ı diğer Hacı Hasan (Sinan) Mahallesinde gerçekleşmiştir.

Cami-i Atik (Cami-i Köhne) :⁹⁷

Yukarıda isimleri verilen mahallelerden bazılarının Saruhanoğulları dönemine kadar uzandığı görülmektedir. Saruhanoğlu Yakup Çelebinin h. 816/M. 1413 tarihinde yaptırdığı Yakub Bey Camii⁹⁸, günümüzde de Cami-i Atik Mahallesinde varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla camiden hareketle bu mahallenin, Saruhanoğulları döneminde teşekkül ettiğini söyleyebiliriz. 1531 tahririnden önceye ait vakıf tahrir defterinde Cami-i Köhne adıyla görülen mahallenin,⁹⁹ 1531 tarihli defterde kaydının bulunmaması, buna karşılık Cami-i Atik mahallesi'nin yer alması, iki mahallenin aynı olabileceğini

⁹⁷ BOA. TD. 165, s. 343, TK. KKA. TD. 115, s. 246 a

⁹⁸ BOA. TD. 398, s. 167

⁹⁹ BOA. TD. 398, s. 170

düşündürmektedir. 1531 yılında mahallede 24 hane, 22 mücerred, 1 imam ve 1 adet muhassıldan müteşekkil nüfusun bulunduğu görülmektedir. 1575'te ise mahallenin adı deftere Cami-i Köhne olarak kaydedilmiştir. Bu tarihte mahallede 1 İmam, 3 şerifzade, 3 ehl-i berat, 40 mücerred yanında, 51 haneden oluşan kayıt bulunmaktadır. Görüldüğü üzere mahalle zamanla büyümüş ve 1575 yılında hane sayısı iki kattan fazla artış göstermiştir.

Cami-i Cedid : ¹⁰⁰

Mahalle her iki tahrir defterinde aynı isimle kayıtlı bulunmaktadır. 1531 tarihli defterde 19 hane, 10 mücerred yanında 1 imam, 1 ehl-i berat, 2 sipahizade ve 1 pir-i faniden oluşan toplam 5 adetlik muaf zümresiyle şehrin en küçük mahallesini oluşturmaktadır. 1575 yılında ise mahallenin 26 hane, 20 mücerred, 1 imam ve 1 muhassıldan müteşekkil yapısı ile küçük de olsa nüfusunda bir artış olduğu görülmektedir.

544 numaralı defterde Cami-i Cedid evkafının Yenice adında mahallede bulunduğu görülmektedir.¹⁰¹ Ancak 115 numaralı tahrir defterinde verilen mahalleler içersinde Yenice adında bir mahalle bulunmamaktadır. Yenice mahallesi adını, muhtemelen burada bulunan Cami-i Cedidden almış olmalıdır. Dolayısıyla mahallenin bu dönemde hem Cami-i Cedid, hem de Yenice olarak isimlendirildiği düşünülebilir.

Ece : ¹⁰²

1531'de 24 hane, 21 mücerred, 1 imam, 1 sipahizade ve 1 divaneden oluşan nüfusuyla bu dönemde şehrin küçük mahalleleri arasında yer almaktadır. 1575 yılında mahallede 29 hane, 27 mücerred yanında 3 adet imamın kayıtlı olduğu görülmektedir. Bu imamlardan biri aynı zamanda şeyh olarak kaydedilmiştir. Mahalle 1950 yangınında harap olmuş ve komşusu bulunduğu Kasım Fakih ile Yenice Mahallelerine katılarak ilga edilmiştir.

¹⁰⁰ BOA. TD. 165, s. 350, TK. KKA. TD. 115, s. 246 a

¹⁰¹ TK. KKA. TD. 544, s. 86 b

¹⁰² BOA. TD. 165, s. 345,346, TK. KKA. TD. 115, s. 248 a

Hacı Baba :¹⁰³

Hacı Baba Mahallesi de adını Hacı Baba isimli gaziden almaktadır.¹⁰⁴ Dolayısıyla bu mahallenin de Demirci'nin ilk mahalleleri arasında olduğu söylenebilir. Mahallede 1531 yılında 22 hane, 10 mücerred yanında 1 imam, 1 muhassıl, 2 mazul sipahi, 3 ehl-i berat ve 3 şeyhzade olmak üzere toplam 10 muaf zümre bulunmaktadır. 1575'te mahallenin durumunu koruduğu ve mevcut yapısında pek fazla değişiklik olmadığı görülmektedir. Bu tarihte hane sayısının sadece bir eksilmeyle 21'e düştüğü, 10 olan mücerred sayısının değişmediği ve 10 olan muaf zümresinin 4 ehl-i berat ve 1 imam olarak 5'e gerilediği anlaşılmaktadır.

Hacı Hasan (Kadı):¹⁰⁵

1531 tarihli defterde Hacı Hasan olarak kayıtlı mahallenin diğer adının Kadı olduğu belirtilmektedir. Bu mahallede kadı'nın bulunmasından hareketle Demirci nefsinin merkez mahallesi olduğu düşünülebilir.¹⁰⁶ Nitekim hükümet binası günümüzde de aynı mahallede varlığını sürdürmektedir. Kadı adında mahalleler başka kazalarda da görülebilmektedir.¹⁰⁷ 1575 tarihli tahrir defterinde mahallenin adı Kadı nam-ı diğer Hacı Sinan olarak kaydedilmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere 1520'li yıllara ait vakıf tahrir defterinde de Sinan Mahallesi adı görülmektedir. 1575 tarihli defterde de mahallenin adının Hasan yerine Sinan yazılmış olması, mahallenin bir adının da aynı zamanda "Sinan" olarak zikredilmesi, XVI. Yüzyıl başlarından sonlarına kadarki periyotta Hacı Hasan mahallesinin adının, aynı zamanda Hacı Sinan mahallesi olarak zikredildiğini akla getirmektedir. 1531'de mahallede 35 hane, 31 mücerred ve 2 ehl-i berat, 1 a'ma, 1 şerif, 7 sipahizade ile 1 şeyhten oluşan toplam 12 adet muaf zümre görülmektedir. 1575'te ise 21 hane, 8 mücerred yanında 1 imam, 1 muhassıl ve 4 sipahizadede oluşan toplam 6

¹⁰³ BOA. TD. 165, s. 347,348, TK. KKA. TD. 115, s. 249 a

¹⁰⁴ BOA.TD. 398,s.163-165, Balçıkhisarı köyünü Saruhan Bey'in kardeşi Çuğa Beg, Hacı Baba isimli gaziye gelip geçene hizmet edilmesi şartıyla vakfetmiştir.

¹⁰⁵ BOA. TD. 165, s. 342, TK. KKA. TD. 115, s. 247 a-b

¹⁰⁶ Gökmen, *Tanzimat'tan Meşrutiyete...* s. 57

¹⁰⁷ Cahit Telci, *XV. XVI. Yüzyıllarda Ayasulug Kazası*, (Basılmamış Doktora Tezi) Ege Ü. , SBE., İzmir 1999, s.49, Günümüzde de Türkiye'nin değişik şehirlerinde Kadı adında mahalleler bulunmaktadır. Mesela Zonguldak merkez, Kastamonu'nun Taşköprü ve Çanakkale'nin Lâpseki ilçelerine bağlı Kadı adında mahalleler bulunmaktadır.

kişilik muaf zümresi bulunmaktadır. Rakamlardan da anlaşılacağı üzere Hacı Hasan mahallesinin nüfusunda, 1531 yılına göre 1575'te % 40 civarında bir gerileme söz konusudur.

***Hacı Tur Beg* :¹⁰⁸**

1531'den sonra önemli büyüme gösteren mahallelerden biridir. 1531 yılındaki 26 hane, 7 mücerred ve 1 imam, 1 ehl-i berat ile 4 mazul sipahiden oluşan muaf zümreden müteşekkil nüfusunda büyük bir artış meydana gelerek, 1575'te 90 hane, 46 mücerred ile 1 imam ve hatib, 5 ehl-i berat ve 15 sipahizadeden müteşekkil nüfusa ulaşmıştır. Bu da % 250 civarında artışa tekabül etmektedir. Buna göre Demirci şehrinde 1531'den sonra en fazla büyüyen mahallenin Hacı Tur Beg olduğunu anlaşılmaktadır. Bu durum Demirci şehrindeki bazı mahallelerin nüfus azalması dikkate alındığında, XVI. Yüzyılda şehirde mahalleler arasında iç göçün yaşandığı akla gelmekte, ayrıca nüfusu artan mahalleye dışarıdan da göç hareketi olduğunu düşündürmektedir. Mahallenin adı zaman içersinde bozularak Hacı Türbek şekline dönüşmüştür. Günümüzde bu şekliyle telaffuz edilmektedir.

***Hisar (İç Hisar)*:¹⁰⁹**

Hisar ve İç Hisar Mahalleleri isimlerinden de anlaşılacağı üzere adlarını XVI. Yüzyıl öncesinde şehrin hisarından almış olup, bu hisarın bulunduğu yerde kurulmuş olmalıdır. Nitekim Demirci'de bir kalenin olduğu ve bu kalenin Celalilerin eline geçmesinden korkularak II. Bayezid tarafından yıktırıldığı belirtilmektedir.¹¹⁰ Bu hisarın kalıntıları günümüze kadar gelmiş olmakla birlikte, bulunduğu yerin iskâna açılmış olması hasebiyle hisarın temelleri meskenlerin altında bulunmaktadır.(Bkz. EK 71: Resim 63, EK 72: Resim 64)

1531'de Hisar adıyla gördüğümüz mahallenin adı, 1575'te İç Hisar olarak değişmiştir. 1531 tarihinde mahalle 35 hane, 13 mücerred nüfusun

¹⁰⁸ BOA. TD. 165, s. 348, TK. KKA. TD. 115, s. 249 b, 250 a

¹⁰⁹ BOA. TD. 165, s. 349- 350, TK. KKA. TD. 115, s. 249 a

¹¹⁰ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Kütahya-Manisa-İzmir-Antalya-Karaman-Adana-Halep-Şam-Kudüs-Mekke-Medine*, Haz. Seyit Ali Kahraman, 9. Kitap – C.1, Yapı Kredi Yayını, İstanbul 2011, s. 54

yanında 1 imam, 1 hatib, 1 müezzin ve 7 mazul sipahiden oluşan toplam 10 muaf zümreden müteşekkil olup, 1575'te mahalle nüfusunda ciddi bir büyüme olduğu görülmektedir. Bu tarihte mahallede 64 hane, 31 mücerred yanında 1 imam ve 9 sipahizadeden oluşan muaf zümre bulunmaktadır. Görüldüğü gibi mahallenin nüfusunun yüzyılın içinde % 80'in üzerinde bir artış ile yaklaşık olarak iki kat büyüdüğü anlaşılmaktadır.

Eski Hisar :¹¹¹

Eski Hisar Mahallesi de adını, muhtemelen yıktırılan bu kalenin hisarından almış olmalıdır. Ege şehirlerinin ve kırlarının nüfusu incelendiğinde, şehirlerde gayrimüslim nüfusa rastlanırken, kırsal bölgede hemen hemen hiç gayrimüslim nüfus olmadığı görülmektedir.¹¹² 1531 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında da sadece kaza merkezi Demirci şehrinde, toplu olarak Eski Hisar Mahallesi ve perakende olarak diğer mahallelere dağılmış gayrimüslim nüfusa rastlanmakta, bunun haricinde kırsal bölgede gayrimüslim nüfusa rastlanılmamaktadır. Demirci nefsinde gayrimüslim unsurların perakende olarak mahallelere dağılmış olması, onlara ikamet edecekleri mahalle konusunda bir kısıtlamaya gidilmediğini göstermektedir. Osmanlı kentlerinde Müslüman ve gayrimüslim mahalleleri bulunmakla birlikte, kentin diğer bazı bölgelerinde de bunların gayrimenkul sahibi olabilmelerini engelleyecek katı sınırlamalar bulunmamaktaydı. Müslümanlar ile gayrimüslimler günlük ilişkilerde ortak bir kent kültürünü paylaşmışlardır.¹¹³

Eski Hisar Mahallesi gayrimüslimler ile Müslümanlar bir arada yaşamaktadır. Defterde önce bu mahallede yaşayan Müslüman nüfus yazılmış, ardından "Gebran-ı Eski Hisar der mahalle-i mezkûr" başlığı altında gayrimüslimlerin haneleri kaydedilmiştir.¹¹⁴ Gayrimüslimlerin bazılarının

¹¹¹ BOA. TD. 165, s. 350 - 351, TK. KKA. TD. 115, s. 251 a-b

¹¹² M. Akif Erdoğan, "Onaltıncı Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir ve Çevresi" , *Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyumu Tebliğleri Kitabı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1994, s. 224

¹¹³ Suraiya Faroqhi, *Orta Halli Osmanlılar*, Çev. Hamit Çalışkan, İş Bankası Yayını, İstanbul 2007, s. 272

¹¹⁴ BOA. TD. 165, s. 351, Defterde verilen isimlerin içinde Mihail, Kırbaki gibi Rum isimlerinden hareketle, bu gayrimüslimler Rum olduğu düşünülebilir. Ancak 19. Yüzyılda

Türkçe isimler aldıkları görülmektedir. Defterde Kirbakor v. Yorgi gibi gayrimüslim isimleri yanında, İlyas v. Bali gibi Türkçe isimlere sahip zimmîlerin de kaydı bulunmaktadır. 1531 tarihli deftere göre, mahallede 22 hane, 13 mücerred ile 1 imam, 1 abdal ve 2 pir-i faniden mürekkep Müslüman nüfus kayıtlı iken, 20 hane de gayrimüslim nüfus mukayyed olarak görülmektedir. 1575 yılında ise mahallede 19 hane ve 21 mücerred yanında 1 sipahizade görülmektedir. Buna göre bu tarihte Demirci şehrinin en küçük mahallesi olma özelliğini taşımaktadır. 1575 tarihli defterde gayrimüslim nüfus “Zımmiyan-ı nefsi-i Temürçi” başlığı altında 12 nefer olarak kaydedilmiştir. Bu da bu tarihte Demirci nefsinde gayrimüslim nüfusun bir mahallede toplanmayıp, perakende olarak şehre yayıldığını göstermektedir. Ayrıca 1531 yılında Eski Hisar Mahallesi’nde görülen 20 hane ve yukarıda belirtildiği üzere Demirci nefsinde perakende olarak kayıtlı 70 hane ve 6 biveden oluşan ve toplamda 90 hane ve 6 biveyi bulan gayrimüslim nüfusun, 1575’te sadece 12 nefer olarak defterde mukayyed olması, Demirci şehrinde gayrimüslim nüfusunun oldukça azaldığını göstermektedir. Ayrıca 1531 yılında Demirci nefsinde ispençe vergisinin miktarı toplam 2500 akçe iken,¹¹⁵ 1575’te bu rakamın 100 akçeye kadar gerilemiş olması¹¹⁶ da bu durumun göstergesidir. Bu azalma gayrimüslimlerin ihtida etmiş olmaları ya da göç etmeleriyle açıklanabilir. Örneğin Manisa şehrinde 1531 yılında gayrimüslimler 17 hane ve 3 mücerredten mürekkep iken, bu sayı 1575’te 23 hane ve 7 mücerrede yükselmiştir. Ayrıca Manisa kazasının Emlak nahiyesinde 1531’de gayrimüslim görülmezken, 1575 yılında mezkûr nahiyede 3 mücerred yanında 27 adet de gayrimüslim hanesi görülmektedir.¹¹⁷ Yahudi hane sayısı da Manisa şehrinde aynı dönem içerisinde 88’den 117’ye yükselme göstermiştir.¹¹⁸ Bu nüfus artışları

Demirci’de Rum, Ermeni ve yabancıların bulunduğu görülmektedir, Gökmen, *Tanzimat’tan Meşrutiyete...*, s. 119. Dolayısıyla XVI. Yüzyılda Demirci’de bulunan gayrimüslimlerin tamamının Rum olması düşüncesine ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Bununla birlikte Rumların Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Demirci’de buldukları da bilinmektedir. Boyacıoğulları, *Alakese, a.g.e.*, s. 98

¹¹⁵ BOA. TD. 166, s. 336,

¹¹⁶ TK. KKA. TD. 115, s. 251 b

¹¹⁷ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s. 155

¹¹⁸ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s. 63

gayrimüslimlerin kendi iç bünyesindeki artıştan kaynaklanabileceği gibi, dışarıdan Manisa'ya göç hareketi olduğunu da akla getirmektedir. Bunun yanında İzmir 1528-1575 yılları arasında % 123,4 oranında nüfus artışına sahne olmuştur.¹¹⁹ 165 numaralı tahrir defterine göre Demirci kazasının komşusu olan Adala, Gördes, Kayacık kazaları ile 1512 tarihli 49 numaralı tahrir defterine göre de Simav kazasında gayrimüslim nüfusa rastlanmazken, 1530 tarihinde Kula kazasında yaklaşık olarak 535 kişilik gayrimüslim nüfus bulunmaktadır.¹²⁰ 115 numaralı tahrir defterine göre 1575 yılında Adala, Gördes ve Kayacık kazaları, 1570 tarihli tahrir defterine göre de Simav kazasında yine gayrimüslim nüfusa rastlanmazken, 1571'de Kula kazasında gayrimüslim nüfusun 1530'a göre 60 kişi gerileyerek yaklaşık 475 kişiden oluştuğu görülmektedir.¹²¹ Buna göre 1575 yılında büyük bir azalma gösteren Demirci kazasındaki gayrimüslim nüfusun Manisa kazası ve özellikle de İzmir kazasına göç etmiş olduğu düşünülebilir. Demirci şehrinin batı ucunda yer alan gayrimüslimlere ait mezarlık günümüze kadar gelmiş olmakla birlikte, mezarlara ait mezar taşı gibi bir kalıntı mevcut değildir.(Bkz. EK 73: Resim 65) 1575'te defterde kayıtlı gayrimüslimlerin isimlerine bakıldığında Bali, Bazarlu, Yahşi, Yusuf, Turmuş, İlyas, Süleyman, Murad, Umur, Arslan, Sinan gibi Türkçe isimlerin ağırlıklı olması, Mihayil, Kirbaki gibi gayrimüslim adına ise sadece iki tane rastlanması da dikkat çekicidir. XIX. Yüzyılda mahallede, gayrimüslimlerin yaşamaya devam ettiği anlaşılmaktadır.¹²²

Kasım Fakih :¹²³

Mahalle adını muhtemelen kurucusunun adından almaktadır. Mahalle 39 hane, 15 mücerred yanında 1 imam, 1 muhassıl, 1 ehl-i berat, 1 hatib ve 4 sipahizadeden müteşekkil yapısıyla, 1531'de şehrin büyük mahallerinden birisidir. 1575 yılında da 69 hane, 56 mücerred yanında 1 imam 1 ehl-i berat

¹¹⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, *XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, İzmir 2000, s. 32

¹²⁰ Turan Gökçe, "XVI. YY.da Kula" *Manisa Araştırmaları- 1*, CBÜ. Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2001, s. 30

¹²¹ Turan Gökçe, "XVI. YY.da Kula" , s. 32

¹²² Gökmen, *Tanzimat'tan Meşrutiyete...* , s. 55

¹²³ BOA. TD. 165, s. 343,344, TK. KKA. TD. 115, s. 246 b - 247 a

ve 7 sipahizadeden oluşan 9 adet muaf nüfusuyla yaklaşık iki katlık bir büyüme göstermiştir.

Pazar :¹²⁴

Pazar Mahallesi de bugün olduğu gibi haftalık olarak kurulan şehir pazarının bulunduğu mahalledir. Adını da burada kurulan pazardan almış olmalıdır. 166 numaralı icmal defterde Pazar Mahallesinde görülen naib kadı'nın, 165 numaralı mufassal tahrir defterinde Ece Mahallesinde kayıtlı olduğu görülmektedir. 1531'de 37 hane, 23 mücerred ile 1 imam, 1 ehl-i berat, 1 a'ma, 1 naib kadı, 2 mazul sipahiden oluşan 6 muaf zümresiyle Demirci şehrinin nüfus bakımından üçüncü sırasında yer alan mahalle, 1575 yılında 46 hane, 36 mücerred yanında 2 imam, 1 ma'zul ve 4 sipahizadeden müteşekkil yapısıyla büyüme kaydetmesine karşın, büyüklük sıralamasında yedinci sıraya gerilemiştir.

Sofular :¹²⁵

1531 yılında 61 hane, 39 mücerred ve 1 imam, 3 ehl-i berattan oluşan 4 muaf zümresiyle Demirci şehrinin en büyük mahallesi olma özelliğine sahiptir. 1575'te ise gerileme gösteren mahalle 47 hane, 37 mücerred ve 1 mazul sipahi ile 2 sipahizadeden müteşekkil yapısıyla, büyüklük sıralamasında beşinci sıraya gerilemiştir. Batı Anadolu'nun değişik bölgelerinde Sofu, Sofular, Sofulu adını taşıyan bir Türkmen Yörük taifesinin varlığı bilinmektedir. XV-XVI. Yüzyılda Bergama kazasında da Sofular (Soflar), Sufiler Mahallesinin bulunduğu anlaşılmaktadır.¹²⁶

Şüca' :¹²⁷

1531 tarihli tahrir defterinde Demirci nefsinde bulunan mahallelerden birinin adı "Şüca-ı Muazzez-i Mahalle-i Kasım Fakih" olarak kayıtlıdır. 1575 tarihli tahrir defterinde ise "Muazzez-i Mahalle-i Kasım Fakih" kısmının atılarak sadece Şüca' isminin kullanıldığı görülmektedir. Kasım Fakih her iki

¹²⁴ BOA. TD. 165, s. 346-347, TK. KKA. TD. 115, s. 248 a-b

¹²⁵ BOA. TD. 165, s. 344-345, TK. KKA. TD. 115, s. 250 a-b

¹²⁶ Vehbi Günay, XV-XVI. Yüzyıllarda Bergama Kazası, (Basılmamış Doktora Tezi) Ege Ü. , SBE. , İzmir 1999, s. 79, 80

¹²⁷ BOA. TD. 165, s.347, TK. KKA. TD. 115, s. 247 b

defterde de ayrı mahalle olarak mukayyedir. Bu durum “Şüca-ı Muazzez-i Mahalle-i Kasım Fakih” adıyla kayıtlı mahallenin bölünerek, Şüca ve Kasım Fakih adıyla iki ayrı mahallenin oluşturulduğunu düşündürmektedir. Günümüzde mahallenin adı Şecaettin olarak kullanılmaktadır. 1531 yılında 31 hane, 15 mücerred ile birlikte 1 imam, 1 sipahi ve 2 pir-i fani nüfustan oluşan mahallenin, Şüca’ adıyla kayıtlara geçtiği 1575 tarihinde 42 hane, 31 mücerred yanında, 1 imam ve 2 şerifzadeden oluşan zümresiyle büyüme kaydettiği tespit edilmektedir.

Yağmur :¹²⁸

1520’li yıllara ait 398 numaralı tahrir defterinde, mahallenin adı Yağmur Oğlu olarak geçmektedir.¹²⁹ 1531 tahririnden hemen öncesine kadar Yağmur Oğlu olarak isimlendirilen mahallenin, 1531’de Oğlu kısmının atılarak, sadece Yağmur şeklinde defterde kayıtlı bulunması, adında değişiklik olduğunu düşündürmektedir. 1575 yılına ait tahrir defterinde yine Yağmur olarak görülen mahalle, aynı yıla ait vakıf tahrir defterinde Yağmur Oğlu Mahallesi olarak mukayyedir.¹³⁰ Mufassal tahrir defterlerinde mahallenin adı sadece Yağmur olarak yazılırken, vakıf tahrir defterlerinde Yağmur Oğlu olarak kaydedilmesi mahallenin isminin iki şekilde telaffuz edildiğini de akla getirmektedir. Mahalle sadece Yağmur ismiyle günümüze kadar gelmiştir. 1531 yılında mahalle 36 hane, 21 mücerred ve 1 imam ile 6 mazul sipahizadeden müteşekkil bir yapıya sahip iken, 1575’te 48 hane, 35 mücerred yanında, 1 imam, 1 a’ma ile 11 sipahizadeden mürekkep muaf zümresiyle gelişme kaydetmiştir.

¹²⁸ BOA. TD. 165, s. 348-349, TK. KKA. TD. 115, s. 250 b - 251 a

¹²⁹ BOA. TD. 398, s. 170

¹³⁰ TK. KKA. TD. 544, s. 87 a

TABLO II: 1531 YILINDA DEMİRCİ NEFSİNDE MAHALLELER¹³¹

MAHALLELER	HANE	MÜCERRED	NAİB KADI	SİPAHI	MAZUL SİPAHI	SİPAHIZADE	MAZUL SİPAHIZADE	SERİF	MUHASSİL	İMAM	MÜEZZİN	HATİB	ŞEYH	ŞEYHZADE	ABDAL	EHL-İ BERAT	A'AMA	PIR-İ FANI	DİVANE	NEFER SAYISI
CAMI-İ ATİK	24	22							1	1										48
CAMI-İ CEDİD	19	10			2					1						1		1		34
ECE	24	21			1					1									1	48
ESKİ HİSAR	42	13								1					1			2		59
HACI BABA	22	10			2				1	1				3		3				42
HACI TUR BEG	26	7			4					1						1				39
HİSAR	35	13				7				1	1	1								58
KADI	35	31			7			1					1			2	1			78
KASIM FAKİH	39	15			4				1	1		1				1				62
PAZAR	37	23	1		2					1						1	1			66
SOFULAR	61	39								1						3				104
ŞÜCA'	31	15		1						1								2		50
YAĞMUR	36	21				6				1										64
TOPLAM	431	240	1	1	8	14	13	1	3	12	1	2	1	3	1	12	2	5	1	752

1531 tarihli 165 numaralı tahrir defterinin icmalî olan aynı tarihli 166 numaralı defter, 165 numaralı mufassal defter ile büyük oranda örtüşmekle birlikte, uyuşmayan yanlarda bulunmaktadır.¹³²

Aşağıda tablo V'ten de anlaşılacağı üzere XVI. Yüzyılda Demirci şehrindeki mahallelerden dört tanesinde hane sayıları azalırken (Eski Hisar, Hacı Hasan, Hacı Baba ve Sofular), dokuz tanesinde (Cami-i Atik, Cami-i Cedid, Ece, Hisar, Hacı Turbeg, Kasım Fakih, Pazar, Şüca' ve Yağmur) yükselmektedir. Özellikle Cami-i Atik (27 hane), Hisar (29 hane), Kasım Fakih (30 hane), ve Hacı Turbeg (64 hane) Mahallelerinde büyük oranda artışlar görülmesi, bu mahallere göç hareketinin olduğunu düşündürmektedir.

¹³¹ BOA. TD. 165, s. 342-351

¹³² Mesela 166 numaralı icmal defterde Demirci şehrinde bulunan Hacı Tur Beg Mahallesinde hane ve mücerred sayısında birer adet, pir-i fani, şeyh, gibi muaf zümrelerin sayısında üç adet ve Yörük hane sayısında da iki adetlik azalma bulunduğu tespit edilmektedir.

XVII. Yüzyılda Demirci kazasının canlı bir ekonomiye ve nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi bu dönemde kazada 150 köy ve şehir merkezinde 18 mahalle ve bu mahallelerde toprak örtülü 3060 ev, 6 cami, 42 mescit, 2 hamam, 2 tekke, 5 medrese, 7 han, 10 mektep, 17 çeşme, 200 dükkân bulunduğundan bahsetmektedir.¹³³

XIX. Yüzyıl sonunda Demirci şehrinde mahalle sayısının 17 adet olduğu görülmektedir.¹³⁴ Günümüzde ise Demirci’de 22 tane mahalle bulunmaktadır. 1531 yılındaki mahallelerden 9 adedi bu gün de varlığını bazı ufak değişikliklerle aynı isimle sürdürmektedir. Bunlar; Cami-i Atik, Hacı Baba, Hacı Hasan, Hacıtürbek (Hacı Tur Beg), Kasım Fakih, Şecaattin (Şüca’), Sofular ve Pazar Mahalleleridir. Günümüzdeki 22 mahallenin bazıları Kavaklı, Sinan Efendi Mahalleleri gibi XIX. Yüzyılda,¹³⁵ bazıları da yakın dönemde ortaya çıkmıştır. Bugün şehrin güneyinde Cumhuriyet, Beyazıt ve Dr. Mehmet Akarsu mahalleri tamamen 1969 yılında meydana gelen depremden sonra kurulup gelişen mahallelerdir.¹³⁶

III) XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ ŞEHRİNDE NÜFUS

1531 yılında Demirci nefsinde bulunan mahallelerdeki hane sayıları toplamı 568’dir. Bunun 90 hanesi gayrimüslimlere, 478’i de Müslüman nüfusa aittir. Gayrimüslim nüfus içinde 6 adet bive de bulunmaktadır. Şehirde ayrıca 81 adet muaf bulunmaktadır. Şehirde yörüklere ait 6 mücerred ile birlikte toplam mücerred sayısı da 246’yı bulmaktadır. Şehirdeki hane sayısının 568’i bulması Demirci’nin 1531 yılında oldukça büyük bir yerleşime sahne olduğunu göstermektedir. Nitekim aynı dönemde Saruhan Sancağının merkezi konumundaki Manisa kazasının merkezi Manisa şehrinin hane sayısı 1258’dir.¹³⁷ Bu dönemde Demirci şehrinin hane sayısı ve nüfusu, Manisa şehrinin hane sayısı ve nüfusunun yaklaşık olarak yarısına yakın bir rakama ulaşmıştır.

¹³³ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, s. 54-55

¹³⁴ Gökmen, *Tanzimat’tan Meşrutiyete...*, s. 55-56

¹³⁵ Gökmen, *Tanzimat’tan Meşrutiyete...*, s. 55

¹³⁶ Taşlı, *a.g.t.*, s. 45

¹³⁷ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s. 55

Hane sayısı hakkında verilen rakamlara askeri zümre mensupları, hür olmayan köleler gibi bazı unsurlar katılmadığından, tespit edilen nüfus rakamlarından şehrin nüfusunun daha fazla olduğu düşünülebilir. Ancak bunların sayısının düşük olduğu, büyük kısmının kalıcı olmayıp geçici nüfusu teşkil ettiği ve nüfus hacmini fazlaca etkilemedikleri de söylenebilir.¹³⁸ Nüfus hesaplamalarında değişik görüşler ileri sürülmekle birlikte, XVI. Yüzyıl için genellikle 5 katsayısının kullanıldığı görülmektedir. 5 kat sayısını kullananlardan birisi, tartışmalı olduğunu belirtmekle birlikte Ömer L. Barkan olmuştur.¹³⁹ Tezimizdeki nüfus hesaplamalarında, genel kabul gören hane ve muafların 5 katsayısı ile çarpılarak sonuca mücerredlerin ilave edilmesi formülü uygulanmıştır. Buna göre 1531 yılında Demirci nefsinde Yörükler haricindeki Müslüman nüfusun yaklaşık 2700, gayrimüslim nüfusunun ise 456 kişiden oluştuğu ve her ikisinin toplamının da yaklaşık olarak 3156 kişiyi bulduğu tespit edilmektedir.¹⁴⁰ Şehrin çeşitli mahallelerinde Yörük gruplarının defterde ayrıca kaydedildikleri görülmektedir. Bunlar aşağıda tablo III'te verilmiştir.

¹³⁸ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s. 54

¹³⁹ Ö. L. Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi" *Türkiyat Mecmuası*, C. 10, İstanbul Ü. Türkiyat Enstitüsü Yayını, İstanbul 1953, s. 21

¹⁴⁰ Demirci şehrinde Yörükler haricindeki Müslüman nüfus, Müslüman hanesi 411 + 81 muaf x 5= 2460 kişi, ayrıca defterde kayıtlı 240 mücerred eklendiğinde, yaklaşık olarak 2700 kişilik Müslüman nüfusu bu dönemde Demirci şehrinde görürüz. Gayrimüslim nüfusunun ise, 90 hane x 5 = 450 kişi ve 6 bive ile birlikte yaklaşık olarak 456 kişiyi bulduğu anlaşılmaktadır.

TABLO III: 1531'DE DEMİRCİ ŞEHRİNDE BULUNAN YÖRÜKLERİN MAHALLELERE GÖRE DAĞILIMI¹⁴¹

MAHALLELER	HANE	MÜCERRED	NEFER SAYISI
CAMI-İ ATİK	6		6
CAMI-İ CEDİD	1	1	2
ECE	1		1
ESKİ HİSAR	1	1	2
HACI BABA	5	2	7
HACI TUR BEG	6	1	7
HİSAR	11		11
KADI	7		7
KASIM FAKİH	9		9
PAZAR	7		7
SOFULAR	5		5
ŞÜCA'	3	1	4
YAĞMUR	5		5
TOPLAM	67	6	73

Şehrin mahallelerinde ikamet eden 341 kişiden mürekkep Yörük nüfusu¹⁴² da şehirdeki 3156 kişiye ilave edildiğinde toplam nüfusun 3497 kişi olduğu görülür. Görüleceği üzere şehirdeki Müslüman nüfusun toplam 3041 kişiden oluştuğu söylenebilir. Buna göre gayrimüslim nüfus şehirde % 14,99'luk bir oranı oluşturmaktadır. 1531'de Manisa şehri nüfusu da yaklaşık olarak 6496 kişiden oluşmaktadır.¹⁴³ 3497 kişi ile Demirci şehrinin bu dönemde Manisa şehrinin nüfusunun yarısından fazla bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca aynı dönemde Güzelhisar şehrinin 510, Alaşehir şehrinin ise 5891 kişilik yaklaşık nüfusa sahip olduğu,¹⁴⁴ 1530

¹⁴¹ BOA.TD.165, s.743-744

¹⁴²BOA.TD.165, s.743-744, Deftere göre şehirdeki mahallelerde bulunan toplam Yörük hanesi 67 olup, 6 adet de mücerred yer almaktadır. $67 \times 5 + 6 = 341$ kişilik bir Yörük nüfusunun şehirde bulunduğunu söylemek mümkündür.

¹⁴³ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s.55

¹⁴⁴ Telci, *a.g.t.*, s. 60

yılında Kütahya Sancağının kazası olan Kula şehrinin nüfusunun 2029 olduğu tespit edilmektedir.¹⁴⁵ XVI. Yüzyıl başlarında köy olan, ancak yüzyılın ikinci yarısında büyüme kaydederek kasaba haline geldiği anlaşılan Kırkağaç'ın¹⁴⁶ 1530'da yaklaşık nüfusu ise 578 kişiden oluşmaktadır.¹⁴⁷ Kütahya Sancağının kazası olan ve Demirci kazası ile sınırı bulunan Simav kazasının merkezi konumundaki Simav şehrinin 1512 yılında yaklaşık olarak 1532 kişilik nüfusa sahip olduğu görülmektedir.¹⁴⁸ 1531'de Demirci'nin komşu kazası olarak aynı sancakta bulunan Gördes kazasının şehir merkezi toplam dört mahallede yaşayan 885 kişilik nüfusa sahiptir.¹⁴⁹ Bunlara göre Demirci şehrinin bu dönemde çevre yerleşim yerleriyle kıyaslandığında da nüfus bakımından daha gelişmiş durumda olduğu anlaşılır.

Mahalle sayısı 1575 yılında da aynı olmakla birlikte, Yörüklere ait 16 hane ile Müslüman hane sayısının 111 adet artarak 589 adede ulaştığı, mücerred sayısının da 1531'e göre artarak 398 olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 1575'te 9 adetlik yükselme ile muaf sayısı artarak 90 olarak tespit edilmektedir. Buna göre 1575 yılında Demirci şehrinde Yörükler haricindeki Müslüman nüfusun yaklaşık olarak 3705 kişi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁰ Gayrimüslim nüfus bu tarihte 12 hane ile yaklaşık olarak 60 kişiden oluşurken, Demirci şehrinde ikamet eden Yörüklerin nüfusunun 16 hane ve 8 mücerreden mürekkep yapısıyla 1531 yılına göre hayli gerileyerek yaklaşık 88 kişiden meydana geldiği tespit edilmektedir. Bu Yörük ve gayrimüslimlerle birlikte, 1575 yılında Demirci şehrinin yaklaşık nüfusunun 3853'e çıktığı görülür.¹⁵¹ Buna göre Demirci şehrinin nüfusu, 1531 yılına göre 356 kişi ile % 10,18'lik bir oranda artmıştır ki bu oranın yüksek olduğu

¹⁴⁵ Gökçe, "XVI. YY. da Kula", s. 29

¹⁴⁶ Vehbi Günay, "Kırkağaç Kasabasının Doğuşu", *Kırkağaç Sosyo-Ekonomik Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kırkağaç Belediyesi ve TC. Kırkağaç Kaymakamlığı Yayını, İzmir 2007, s. 29

¹⁴⁷ Vehbi Günay, "Köyden Kasabaya: Kırkağaç'ın Gelişimi (XVI. Yüzyıl)" *Manisa Araştırmaları-1*, CBÜ. Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2001, s. 44

¹⁴⁸ BOA. TD. 49, 1512 yılında Simav Şehrinin üç mahallesi (Yukarı, Orta ve Aşağı Mahalleleri) bulunmakta olup, bu mahallelerde toplam 295 hane ile 57 mücerred nüfus bulunduğu tespit edilmiştir.

¹⁴⁹ BOA. TD. 165, s. 204-206

¹⁵⁰ Hane + Muaf x 5 + Mücerred = Yaklaşık nüfus, 573 + 90 x 5 + 390 = 3705

¹⁵¹ 3705 (Yörükler harici şehirdeki Müslüman nüfus) + 60 (gayrimüslim nüfus) + 88 (şehirdeki Yörük nüfusu) = 3853 olarak hesaplanmıştır.

söylenemez. Gayrimüslim nüfusta ise büyük bir azalma dikkati çekmektedir. Demirci şehrinde bulunan gayrimüslim sayısı 1531 yılında 456 iken, 1575 yılında bu sayı 60 kişiye düşmüştür. Bu % 86,84'lük gibi ciddi bir gerilemeyi ifade etmektedir. Buna göre 1531'de şehirde % 14,99'luk bir nüfus oranına sahip gayrimüslim sayısı, 1575 yılında % 1,55 seviyesine gerilemiştir.

1571 yılında Kula şehri 2730 kişilik yaklaşık nüfusa sahipken,¹⁵² Kırkağaç'ın 1573'te 1122 kişilik nüfusu bulunduğu görülür.¹⁵³ Simav şehrinin 1570 yılındaki yaklaşık nüfusu ise 3010 kişiden oluşmaktadır.¹⁵⁴ 1575'te Demirci ile aynı sancakta bulunan Gördes kazasının merkezi konumundaki Gördes şehrinde yaklaşık olarak 779 kişi yaşarken,¹⁵⁵ defterde mahalle kaydı bulunmayan Gördük kazası merkezinde 82 kişilik nüfus kaydına rastlanmaktadır.¹⁵⁶ Görüldüğü gibi Demirci şehri yüzyılın ikinci yarısında da nüfus bakımından komşusu bulunduğu yerleşim birimlerine göre daha gelişmiş durumunu sürdürmektedir.

1575 yılında 16 hane ve 8 mücerredten müteşekkil Demirci nefsindeki Yörüklerin bulunduğu dört mahalle defterden tespit edilebilmektedir.

TABLO IV: 1575 YILINDA DEMİRCİ ŞEHRİNDE BULUNAN YÖRÜKLERİN MAHALLELERE GÖRE DAĞILIMI¹⁵⁷

MAHALLE	NİMÇİFT	BENNAK	MÜCERRED	NEFER SAYISI
KASIM FAKİH	1	1	2	4
CAMİ-İ CEDİD	-	3	-	3
ECE	-	3	1	4
İÇ HİSAR	-	2	2	4
PERAKENDE	-	6	3	9
TOPLAM	1	15	8	24

¹⁵² Gökçe, "XVI. YY. da Kula", s. 32

¹⁵³ Günay, " Köyden Kasabaya: Kırkağaç'ın ...", s. 44

¹⁵⁴ TK.KKA. TD. 47, Deftere göre, 1570 tarihinde Simav şehrinde yine üç mahalle bulunmakta olup, burada toplam 602 hane bulunmakta, mücerred nüfus ise mukayyet bulunmamaktadır.

¹⁵⁵ TK. KKA. TD. 115, s. 211 a - 212 b

¹⁵⁶ TK. KKA. TD. 115, s. 162 a

¹⁵⁷ TK. KKA. TD. 115, s. 263 b

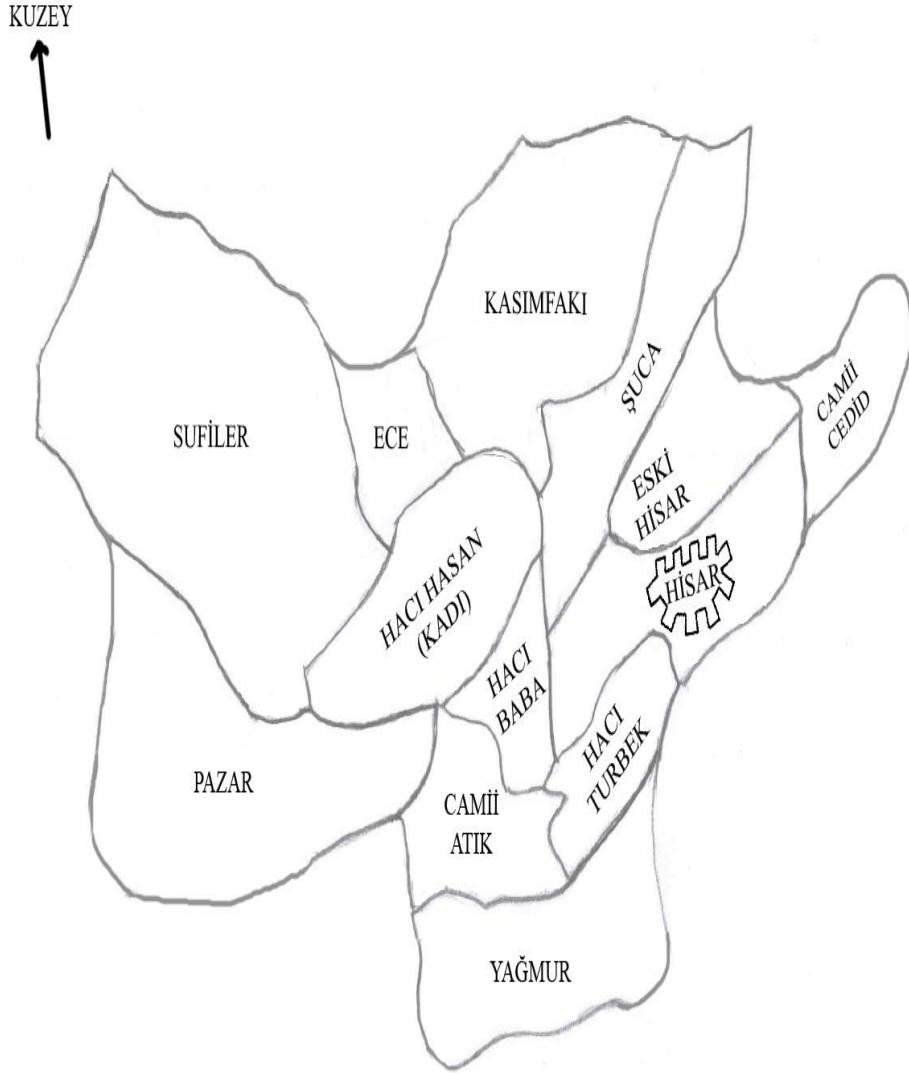
Tablo III' ten de anlaşılacağı üzere, Yörüklerin 1531 yılında Demirci şehrinde 67 hane ve 6 mücerred nüfus ile ikamet etmektedir. 1575 yılında Yörüklerin ikamet ettiği mahalle sayısı tablo IV'te de görüleceği üzere dört mahalleye düşerken, mücerred sayısı sekize çıkmış, hane sayısı ise 16'ya gerilemiştir. 44 yıllık zaman diliminde Demirci şehrinde Yörüklerin ikamete devam ettiği, ancak sayılarında ciddi oranda düşme bulunduğu tespit edilmektedir. Bu da şehirdeki mahallelerde ikamet eden Yörüklerin zamanla şehirli zümresine katıldıkları ve mevcut statülerinin bu yüzden düşüş göstermesiyle ya da dışarıya göç etmeleriyle açıklanabilir.

TABLE V: 1531 ve 1575 YILLARINA GÖRE DEMİRCİ MAHALLELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI¹⁵⁸

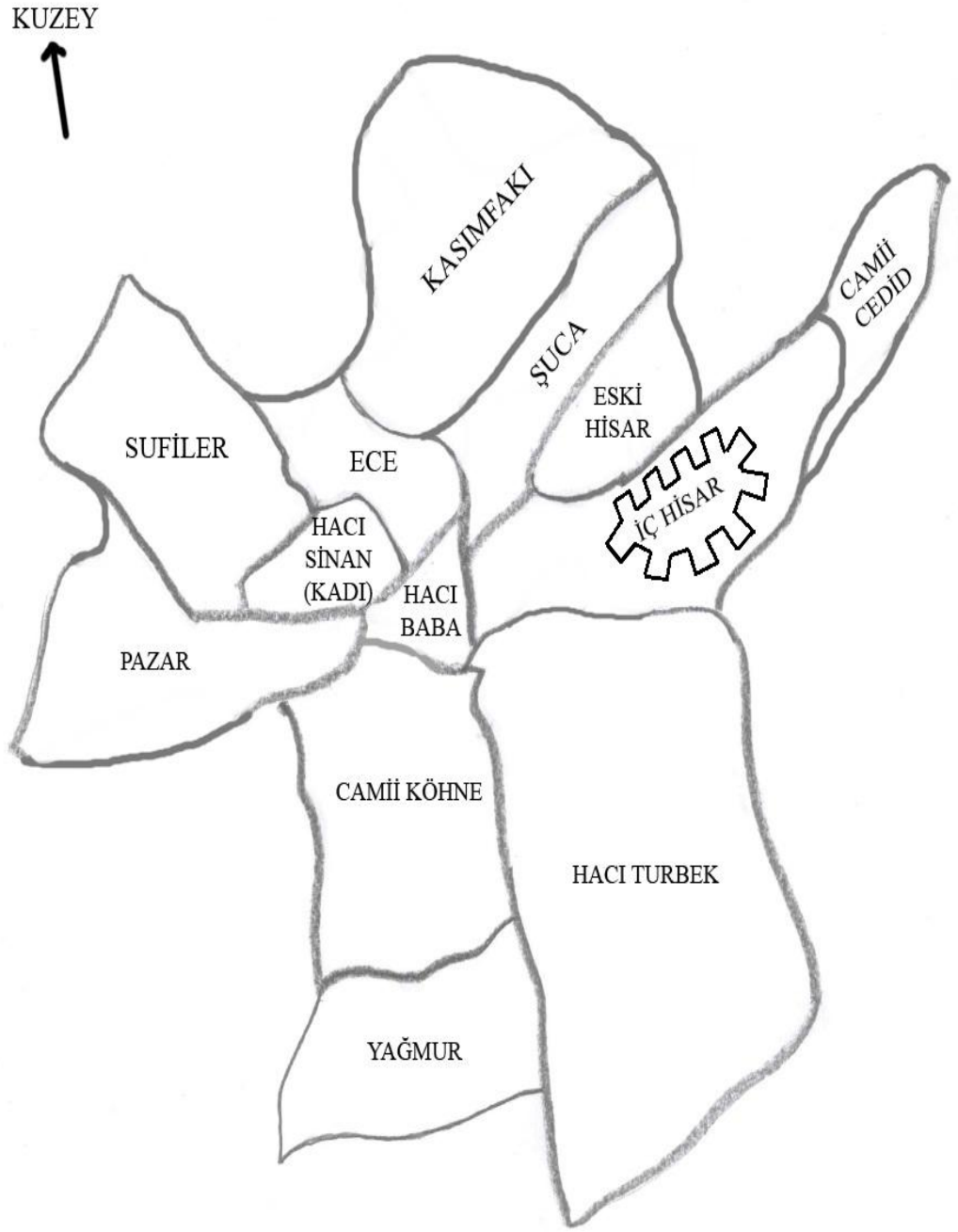
	MAHALLELER	1531																	1575						
		HANE	MÜCERRED	NAİB KADI	SİPAHİ	MAZUL SİPAHİ	SİPAHIZADE	MAZUL SİPAHIZADE	ŞERİF	ŞERİFZADE	MUHASSİL	İMAM	MÜEZZİN	HATİB	ŞEYH	ŞEYHZADE	ABDAL	EHL-i BERAT	MA'LUL	A'MA	PIR-i FANİ	DİVANE	NEFER SAYISI	YAKLAŞIK NÜFUS	PAY (%)
1	KADI	42	31			7		1									2		1				85	301	9,58
		21	8			4				1	1													35	143
2	CAMI-İ ATİK	30	22							1	1												54	182	5,79
	CAMI-İKÖHNE	51	40						3		1						3						98	330	8,97
3	KASIM FAKİH	48	15			4				1	1		1				1						71	295	9,39
		71	58			7					1	1					1						138	458	12,45
4	SOFULAR	66	39								1						3						109	389	12,38
		47	37		1	2																	87	287	7,80
5	ECE	25	21			1					1										1		49	161	5,12
		32	28								3												63	203	5,51
6	PAZAR	44	23	1	2						1						1		1				73	273	8,69
		46	36			4					2							1					89	301	8,18
7	ŞÜCA'	34	16		1						1										2		54	206	6,55
		42	31						2		1												76	256	6,96
8	HACI BABA	27	12		2					1	1				3		3						49	197	6,27
		21	10								1						4						36	140	3,80
9	HACI TUR BEG	32	8		4						1						1						46	198	6,30
		90	46			15					1						5						157	601	16,34
10	YAĞMUR	41	21				6				1												69	261	8,30
		48	35			11					1								1				96	340	9,24
11	HİSAR	46	13				7				1	1	1										69	293	9,32
	İÇ HİSAR	66	33			9					1												109	413	11,22
12	CAMI-İ CEDİD	20	11			2					1						1			1			36	136	4,32
		29	20								1	1											51	175	4,75
13	ESKİ HİSAR	43	14								1					1					2		61	249	7,92
		19	21			1																	41	121	3,28
TOPLAM		498	248	1	1	8	14	13	1	-	3	12	1	2	1	3	1	12	-	2	5	1	827	3141	100
		583	403	-		1	53	-	-	5	2	14	-	-	-	-	-	13	1	1	-	-	1074	3768	100

¹⁵⁸ Her mahalle karşısında iki satır halinde mahallelerin yapısı verilmiştir. Birinci satır 1531, ikinci satır ise 1575 yılındaki durumu göstermektedir. Mahallenin altında verilen ikinci bir mahalle adı ise, 1531 yılındaki mahallenin isminin 1575 yılındaki halidir. Toplam karşısındaki birinci satır 1531, ikinci satır 1575'teki genel durumu göstermektedir. Tabloda 1531 yılında Eski Hisar Mahallesindeki 20 hane gayrimüslim ile şehirde kayıtlı 67 hane ve 6 mücerredten oluşan Yörükler dahil, ancak şehirdeki perakende olarak kayıtlı 70 hane ve 6 biveden oluşan gayrimüslimler dahil değildir. 1575 yılına ait rakamlara da şehirde perakende olarak kayıtlı 12 haneden mürekkep gayrimüslim nüfus dâhil değildir.

HARİTA VI: 1531'DE DEMİRCİ ŞEHİRİ MAHALLELERİ HARİTASI

HARİTA VII: 1575'TE DEMİRCİ ŞEHİRİ MAHALLELERİ HARİTASI

C) ŞEHİRDEKİ İCTİMAİ YAPI

Osmanlı taşra teşkilatında kazalar başlarında kadı bulunan yönetim birimleridir. XVI. Yüzyılda Saruhan Sancağının bir kazası olan Demirci'de, şehrin en büyük idarecisi kadı'dır. Kadıların; naib, mütevellî, imam, gibi görevlilerin tayini, noterlik görevleri, miras, evlilik akdi tanzimi, tapu sicil muhafızlığı, infaz hâkimliği, mülki görevler, vüzere haslarının kontrolü, narh tespiti, lonca teftişi, mukataa işlerinin kontrol ve kaydı ile ordu iaşesine yardım gibi görevleri bulunmaktaydı.¹⁵⁹ Osmanlı devleti "Toprak Kadısı" denilen bir kadılık oluşturarak, sipahi ile reaya(çiftçi) arasında meydana gelebilecek anlaşmazlıkları çözmek için gezici kadılar da tayin etmiştir. Bu kadılar timarları sık sık ziyaret ederek anlaşmazlıkların önüne geçmeye çalışmıştır. Hatta bunlar, sipahilerin halksızlık yaptığını tespit ettiklerinde onları başka yerlere raiyyet(çiftçi) olarak gönderme yetkisine de sahipti.¹⁶⁰ Kadı, mülki-idari ve askeri yapıdan tamamen bağımsız olup, doğrudan kendi amirine (Osmanlıda Kazaskerlere) bağlı idi.¹⁶¹ Kadılar kasabada oturur, bölgedeki çeşitli topluluklara naib'lerini gönderir, nahiye mahkemeleri açabilirlerdi.¹⁶² Kadılar geniş yetkilerini kendilerine bağlı görev yapan memurlar vasıtasıyla yürütürlerdi. Mesela toplumsal düzeni sağlayan subaşılar, onların emrinde zabıta kuvveti olarak asesler, güvenlik ve düzenin

¹⁵⁹ İlber Ortaylı, "Osmanlı Kadısının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 9, S. 1, İstanbul 1986, s. 97, Kadı ve yardımcıları için bkz; İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlıda Kadı*, Turhan Kitabevi Yayını, İstanbul 1994, İlber Ortaylı, "Osmanlı Kadısının Taşra Yönetiminde Rolü Üzerine", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 9, S. 1, İstanbul 1986, s. 95-107, Ahmet Mumcu, *Tarih İçinde Genel Gelişimiyle Birlikte Osmanlı Devletinde Rüşvet (Özellikle Adli Rüşvet)*, 2. Baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1985, s.132, Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1985, s. 23, Erol Özbilgen, *Osmanlı Hukuku'nun Yapısı*, Güryay Matbaacılık, İstanbul 1985, s. 30, Halime Doğru, *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, Afa Yayınları, İstanbul 1992, s. 88, Kadıların, bugünkü noterlerin görevi ile ilgili bkz. MŞS.5, s.264, Kadıların Saruhan Sancağındaki avarız vergilerinin düzenli olarak toplanmasıyla ilgili emirler aldıkları da görülmektedir. Bkz. MŞS. 21, s. 294

¹⁶⁰ Kazıcı, *Osmanlı'da Toplum ...*, s. 163

¹⁶¹ Tuncer Baykara, *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 179

¹⁶² Halil İnalıcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300 –1600)*, Çev. Ruşen Sezer, 9. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 122

sağlanmasında kadılara yardımcı olmaktadır. Bunun yanında kadılara kadılık hizmeti için hususi yerler de ayrılmaktadır.¹⁶³

Yapmış olduğumuz araştırmalarda bu dönemde Demirci kazasında görev yapan kadılardan bazıları tespit edilebilmiştir. Bunlardan biri Kadı Yunus,¹⁶⁴ diğeri 1528 tarihi itibarıyla Demirci'de bir yıl üç ay kadılık yapmış olan Mevlana Pir Mezid'dir.¹⁶⁵

Bir kadı'nın idari bölgesi olan kazalara tabi köyler, bazen nahiyeler halinde gruplanmış, buralara adli ve idari işleri yerinde yürütmek için, bu kaza kadısı kendi adına naibler tayin etmişti. Bu nahiyelere naibleri re'sen kaza kadısı yollamıştır.¹⁶⁶ Arşiv vesikalarında Demirci kazasında kadı naiplerinin bulunduğu görülmektedir.¹⁶⁷

Padişah beratı ile atamaları yapılan imamlar, XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar, mülki ve beledi bir amir olan kadının mahalledeki temsilcisi olup mahallenin yöneticisidirler.¹⁶⁸ Her ne kadar XVI. Yüzyıla ait belgelerde varlıklarından açıkça bahsedilmese de, bu dönemde Demirci şehrinde bulunan gayrimüslimlerin de ibadethanelerinin ve din adamlarının bulunduğunu söylemek yanlış olmaz.

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında imamların yanında müezzinler, hatipler, abdallar, seyyid ve şerifler gibi kesimlerin bulunduğu arşiv vesikalarından anlaşılmaktadır. Tahrir defterlerinde ayrıca pir-i fani, a'ma, mecnun ve kötürüm gibi muhtaç kişilerin de kazada varlığı tespit olmaktadır.

¹⁶³ Bahaeddin Yediyıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 91

¹⁶⁴ BOA. TD. 165, s. 386, "Emri padişahî ile Hassa yerler bey' eden Kadı Yunus, 50-60 yıldan beri harab olan değirmeni Hasan nam kimesneye satmış..."

¹⁶⁵ Turan Gökçe, "934 (1528) Tarihli Bir Deftere Göre Anadolu Vilayeti Kadılıkları ve Kadıları", 3 Mayıs 1944 50. Yıl Türkçülük Armağanı, Akademi Kitabevi, İzmir 1994, s. 90

¹⁶⁶ M. Tayyib Gökbilgin, "Nahiye", *İA.*, C.9, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 38

¹⁶⁷ TK. KKA. TD. 103, s. 114 -124

¹⁶⁸ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda...*, s. 42-43

Vakıf tahrir defterlerinde Demirci nefsi ve kırsalında bulunan mekteplerin mevcudiyetine ve buralarda görevli muallimlerin kayıtlarına da rastlıyoruz.¹⁶⁹

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında bulunan çeşitli meslek grupları da tahrir kayıtlarından takip edilebilmektedir. Debbağ, kasap, değirmenci, tabbah, pabuççu ve sabunhanede çalışanlar bunlar arasında sayılabilir. Bu tür meslek ve esnaf grupları ve bunların teşkilatının esnaf şeyhi, yiğitbaşı, bekçi, duacı üyeleri¹⁷⁰ gibi görevlilerin de, elimizdeki arşiv vesikalarında görülmesi de Demirci’de bulunduğu düşünülebilir. Bunun yanında ziraat ile uğraşan çiftçiler ile hayvancılıkla uğraşan zümreleri de bunlara ilave edebiliriz. Bununla birlikte tahrir defterlerindeki Demirci nefsinde kayıtlı neferlerin isimlerinde, demirci, kaşıkçı, cüllah gibi meslek adlarının kaydına rastlanılmaması, şehirdeki zanaatkâr zümre çeşitliliğinin tespitini zorlaştırmaktadır.

Bu dönemde sundukları hizmetler karşılığında muaf zümre içersinde yer alan görevlilerin de Demirci ve çevresinde varlığını sürdürdüğü tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. Bunlar arasında yuvacı, bazdar ve doğancı gibi sarayın ihtiyaç duyduğu kuşları temin eden kimseler, berat sahipleri, muhassıl, mütevellî, zaviyedar, sipahi ve sipahizade gibi kesimler sayılabilir. Timar sisteminin yaygın olarak uygulandığı Demirci kazasındaki sipahi ve sipahizadeleri tahrir defterlerinden takip edebilmekteyiz. Sipahi, “Asker, çeri” anlamına gelen “Sipah” kelimesinden türetilmiş olup, Osmanlı Devleti’nin

¹⁶⁹ BOA. TD. 398, s.166

¹⁷⁰ Esnaf ve teşkilatı için bkz., Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, C. 1, İstanbul 1995, Mikâil Bayram, *Ahi Evren -Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, TDV Yayını, Ankara 1995, Mikail Bayram, *Ahi Evran ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Damla Matbaacılık, Konya 1991, Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Ahilik*, 2. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1997, Neşet Çağatay, “Anadolu’da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evren”, *Bellekten*, C. 46, S. 182, Ankara 1982, s. 423-436, Neşet Çağatay, *Ahilik Nedir*, Kültür Bakanlığı Yayını Ankara 1990, Yusuf Ekinci, *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, 2. Baskı, MEB. Yayını, İstanbul 1990, s. 28, Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Zanaatkârları*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri”, *Türkiyenin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Haz. Osman Okyar, Halil İnalçık, Ankara 1980, s. 103-109, Özbilgen, *Bütün Yönleriyle...*, s. 405- 406, Ömer Demirel, “Osmanlı Esnafı (1750-1850)”, *Türkler*, C. 14, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002

askeri teşkilatında, çeşitli askerlik ve idare hizmetlerindeki vazifeliler için kullanılmış bir tabirdir.¹⁷¹

Yukarıda sayılan zümrelerle ilgili sayısal veriler muaflar kısmında verilmiştir.

Bunların yanında Demirci kazasında pek görülmemekle birlikte, Boz adlı köyde Bektaşî varlığına rastlıyoruz.¹⁷² Bu da bize bu dönemde Demirci kazası bölgesinde Bektaşîlerin varlığını göstermektedir. Ancak bu bilgi dışında arşiv kayıtlarında Demirci kazasında Bektaşîlerle ilgili bir bilgi bulunmaması hasebiyle bunlar hakkında teferruatlı malumatımız bulunmamaktadır.

Demirci şehrinde 1531 ve 1575 tarihli tahrir defterlerine göre Ali, Hamza, İsmail, Emrullah, Ramazan, Mustafa, Hüseyin, Receb, İbrahim, Muharrem, Abdulgaffar, Osman, Bekir, Ahmed, Mehmed gibi isimlerin yaygın olduğu görülmekle birlikte, Kurd, Polad, Eyne Beg, Eynesi, Arslan, Timur, Timurtaş, Çakır, Karaca, Armağan, Satılmış, Umur, Durmuş, Bahşayış, Gümüşlü, Gökçe, Emre, Turak, Bayramlı, Bazarlı, Savcı, Bayezid, Çoban gibi Türkçe isimlere de sıkça rastlanmaktadır. Bunların yanında şehir halkı içinde isimlerinin başında “Hacı” sıfatı bulunanlar da mevcuttur. 1531 yılında Demirci şehrinde “Hacı” sıfatı 22 kişide bulunmakta iken, bu sayı 1575’te 10 kişiye gerilemiştir. Defterde şehir nüfusu içinde ismi sadece Hacı olarak kayıtlı olanların sayısı 1531’de dört, 1575’te üç adettir.

¹⁷¹ M. Tayyib Gökbilgin, “Sipahi”, *İA.*, C. 10, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 689

¹⁷² BOA. TD. 165, s. 387

D) KIRSAL BÖLGE YERLEŞİM YERLERİ

Nahiye sözlükte “taraf, cihet, yöre, kenar, bölge” anlamına gelmektedir. Osmanlı idari sistemi içinde bir yönetim ünitesini ve bölgeyi, bazen de coğrafi bakımdan küçük veya büyük bir çevreyi, yöreyi ve semti ifade etmektedir. Kazalar, idari ve coğrafi açıdan içinde çeşitli sayıda köy, mezra ve aşiret gruplarının bulunduğu bölgelere taksim edilmekte ve bu bölgeler genelde nahiye olarak adlandırılmaktadır.¹⁷³ Demirci kazasında 1531’de Borlu ve Demirci adında iki nahiye mevcut iken, 1575’te bunlara Karataş ve Ortapare adında iki yeni nahiyenin daha ilave edilerek kazada sayının dörde çıktığı görülmektedir.¹⁷⁴ Bunlardan sadece Demirci ile Borlu’nun nefsi bulunmaktadır. Demirci adı XVI. Yüzyılda hem kazaya, hem de merkez nahiyeye isim olarak verilmiştir.

1575 tarihli defterde görülen yeni nahiyelere, Demirci ve Borlu nahiyelerinden bazı köylerin kaydırıldığı anlaşılmaktadır. Mesela Montuz köyü 1531’de Demirci nahiyesine tabi iken, 1575 yılında Ortapare nahiyesine, 1531’de Demirci nahiyesine tabi olan Boyacık köyü, 1575’te Karataş nahiyesine bağlanmıştır. 1531 yılında Demirci nahiyesinin 133, Borlu nahiyesinin de 33 adet köyü bulunurken, 1575’te Demirci ve Borlu nahiyelerinin köy sayısının eşitlenerek 44 adet köylerinin bulunduğu tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. 1575’te Karataş nahiyesi 46, Ortapare nahiyesi de 43 adet köye sahiptir. Buna göre 1531 yılında Demirci nahiyesi kazada en fazla köye sahip iken, 1575’te Karataş nahiyesinin ilk sıraya yerleştiği anlaşılmaktadır. Karataş nahiyesinin bulunduğu bölge, günümüzde kara taş ve toprakların bol olduğu, kara kayaların küçük parçalara ayrılarak stabilize yol yapımında da kullanıldığı bir yerdir. Ayrıca bölgede Karataş kayalıkları adında büyük bir tepe mevcuttur. (Bkz. EK 9: Resim 1) Bunların haricinde nahiyelerin köy sayısı ile ilgili olarak üstte verilen rakamlar haricinde vakıf tahrir defterlerindeki kayıtlarda gördüğümüz 8 adet vakıf köy bulunmaktadır. Bunlardan dördünün Borlu nahiyesine tabi olduğu, birinin de

¹⁷³ İlhan Şahin, “Nahiye”, *DİA.*, C. 32, TDV. Yayını, İstanbul 2006, s. 307

¹⁷⁴ BOA. *TD.* 165 ve TK. KKA. *TD.* 115

Demirci tevabinde bulunduğu defterlerden anlaşılırken, üçünün hangi nahiyeye tabi olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

1531'de kazada kaydına rastlanmayan bazı köylerin de 1575 tarihli defterde mevcudiyeti görülmektedir. Bu durum 1531 yılından sonra yeni köylerin ihdas edildiği veya başka kazalardan Demirci kazasına köylerin kaydırıldığını düşündürmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman döneminin ilk yıllarına ait olan 398 numaralı vakıf tahrir defterinde Demirci ve Borlunun yanında, sadece bir yerde olmakla birlikte, Karacahisar da nahiyeye olarak görülmektedir.¹⁷⁵ Bu durum bize 1520'li yıllarda Demirci kazasının üç nahiyesi bulunduğunu göstermektedir. 1520'li yıllarda nahiyeye olarak görülen Karacahisar, 1531 tarihli tahrir defterinde Demirciye tabi bir köy olarak kayıtlı olup,¹⁷⁶ 1575 yılında da Karataş nahiyesine bağlı olarak bu durumunu devam ettirmektedir.¹⁷⁷ Bu da Karacahisarın XVI. Yüzyıl başlarında nahiyeye iken, sonrasında köy statüsüne gerilediğini göstermektedir.¹⁷⁸

Demirci kazasının bir nahiyesi olan Borlu, XVI. yüzyılın sonlarına doğru kaza haline getirilmiştir.¹⁷⁹ 1579 (h. 987) tarihli mühimme defterinde geçen Borlu kadılığı ifadesinden, bu nahiyenin 1575 tahririnden sonra kaza statüsüne dönüştürüldüğü akla getirmektedir.¹⁸⁰ Borlu XVII.¹⁸¹ ve XVIII. Yüzyılda kaza statüsünü devam ettirmiş, XIX. Yüzyılın ikinci yarısında ise Gördes kazasına bağlı bir nahiyeye haline dönüştürülmüştür.¹⁸² XIX.'da ve XX. Yüzyıl başlarında Borlu, Demirci kazası içinde yer almamaktadır.¹⁸³ 1983

¹⁷⁵ BOA. TD. 398, s. 157

¹⁷⁶ BOA. TD. 165, s. 443

¹⁷⁷ TK. KKA. TD. 115, s. 286 a

¹⁷⁸ Ayrıca BOA. TD. 683, s. 78 ve TK. KKA. TD. 356, s. 12 a ve TK. KKA. TD. 103, s. 123 b' de Karacahisar köy olarak görülmektedir.

¹⁷⁹ TK. KKA. TD. 103, s. 114 a

¹⁸⁰ BOA. MD. 41, H. 366, Ayrıca bkz. BOA. MD. 43, H. 525

¹⁸¹ MŞS. 23, s. 59, Miladi 1607 (h.1016) tarihli şerhiye sicilinde Borlu kaza olarak görülmektedir. Ayrıca bkz. M. Çağatay Uluçay, *Saruhanlıoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, Halkevi Yayını, İstanbul 1946, s. 11, 1628'de Borlunun kaza olduğu belirtilmektedir.

¹⁸² İbrahim Çiçek, *Borlu Tarihi (Tarih, Coğrafya ve Kültür Hayatı)*, Ay Yayınları, İzmir 1999, s. 87-96-112

¹⁸³ Gökmen, *Tanzimat'tan Meşrutiyete...*, s. 61

yılında belediye olan Borlu, bu gün de belde olarak varlığını Demirci ilçesine bağlı olarak devam ettirmektedir.

I) Köyler

Tahrir defterlerine göre 1531 yılında Demirci kazasında yedisi vakıf olmak üzere toplam 173 adet köy bulunurken, 1575'te köy sayısının dördü vakıf köyü olmak üzere 181'e yükseldiği görülmektedir. XVI. Yüzyılda Demirci kazasına tabi köylerin hane sayıları 1531 yılında 1 ile 78 hane arasında değişme göstermektedir. Mesela defterde kayıtlı köylerden Koçaklar 1, Börklüce 73, Donaşa 77, B. Kuzeyir ile K. Kuzeyir köyleri 78 haneye sahiptir.¹⁸⁴ 1575'te ise Hocalar köyünün 1, Börklüce köyünün 65, B. Donaşa köyünün de 80 hanesi bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁵

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında bulunan köylerin nüfus ve hâsıllarına ait bilgiler aşağıda ele alınmıştır. Öncelikle müstakil olarak defterlere kaydedilmiş olan köyler alfabetik sıraya göre verilmiş, ardından hâsılları ortak olarak defterlere yazılan köyler numaralandırılarak grup olarak ele alınmıştır. Son olarakta vakıf köyler yazılmıştır.

Akçain¹⁸⁶ :

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan köyde, 4 ç. , 8 n. , 12 bn. ve 18 m. bulunmakta olup, yaklaşık olarak 138 kişilik nüfus barındırmakta, Aydın, Ahmed ve gayrihinin timarında yer almakta ve toplam 7707 akçe hasılı bulunmaktadır. Bu hâsılın 984 akçesini çeşitli resimler oluştururken, kalan kısmı öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. Köyde başta buğday ve arpa olmak üzere nohut, burçak, penbe, erzen, alef, mercimek, börülce, soğan, üzüm, armut, bostan, kendir ve çörek otu üretimi yapılmaktadır. Köyde arıcılık faaliyeti de sürdürülmekte ve 19 kovanın bulunduğu görülmektedir. Ayrıca küçükbaş hayvancılık yapılmakta ve 134 adet koyun veya keçi bulunmaktadır.

¹⁸⁴ BOA. TD. 165, s. 465, BOA. TD. 165, s. 410, BOA. TD. 165, s. 405, 406, BOA. TD. 165, s. 437- 439

¹⁸⁵ TK. KKA. TD. 115, s. 302 a, 303 b, TK. KKA. TD. 115, s. 285 a, TK. KKA. TD. 115, s. 319 b, 320 a

¹⁸⁶ BOA. TD. 165, s. 425, 426, TK. KKA. TD. 115, s. 295 a

1575 tahririnde köy Karataş nahiyesine tabi olup, Mustafa ve sair şürekâsı timarında 11 bin akçe hâsıl ile yer almaktadır. Bu tarihte 1 ç. , 6 n. , 3 e. , 3 bn. ve 14 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 79 kişidir. Görüldüğü gibi köyde 59 kişilik bir nüfus azalması meydana gelmiştir. 1531'deki zirai üretim çeşitliliği bu dönemde de aynen devam etmekte, arıcılık faaliyetinde de bir değişme görülmemektedir. Küçükbaş hayvan sayısında ise 34 adetlik bir azalma mevcuttur. Köy günümüzde kayıp köyler arasında yer almaktadır.

Akdere¹⁸⁷:

1531 tahririnde 3 ç. , 2 n. , 5 bn. , 6 m. ve 2 muaf bulunan köy yaklaşık olarak 66 kişilik nüfusa sahiptir. Bu tarihte Demirci nahiyesine tabi olup, Hasan b. Bazarlu ve gayrihi timarında bulunmakta, hâsılı 3067 akçeden oluşmaktadır. Bunun 888 akçesi resimlerden elde edilirken, kalan kısmı öşürlerden meydana gelmektedir. Köyde buğday, arpa, alef, nohut, ceviz, üzüm yetiştirilmekte ve bahçecilik yapılmaktadır. İki adet hassa çiftlik ile bir adet hassa bağ bulunan köyde, bir adet de yeri bağ olmuş çayır ve bir adet yıl boyunca çalışan su değirmeni bulunmaktadır. Köyde az da olsa arıcılık yapılmakta, 90 adet ile de küçükbaş hayvancılık yer almaktadır. Köye ait bir de yaylak mevcuttur.

1575 tahririnde de Demirci nahiyesine tabi bulunan köyde 5 ç. , 4 n. , 19 bn. , 3 e. , 16 m. ve 4 muaf kaydı olup yaklaşık 206 kişilik nüfus bulunmaktadır. Köyün 1531'de 72 kişilik nüfusu yaklaşık üç kat artarak 206 kişiye çıkmıştır. 1575'te köy Piri, Abdi, Veli ve Ahmed timarında bulunmakta ve yıllık hâsılının 1531'e göre yaklaşık iki kat artarak 5739 akçeye yükseldiği anlaşılmaktadır. 1531 yılındaki zirai üretim çeşitliliğinde bir değişme bulunmayıp, arıcılık ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği de miktar bakımından bir değişiklik göstermemektedir. Köyün yıllık olarak çalıştığı anlaşılan bir su değirmeni ile Ak Gedik adını taşıyan bir yaylağı da bulunmaktadır. Köy günümüzde aynı isimle varlığını sürdürmektedir.

¹⁸⁷ BOA. TD. 165, s. 453, TK. KKA. TD. 115, s. 282 b

Ayidlüceöz¹⁸⁸:

Günümüzde kayıp olan, 1531 tahririnde Demirciye tabi köyde 2 ç. , 13 n. , 10 bn. ve 12 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 137 kişidir. Bir adet de hassa çiftlik bulunan köy Zaim Mehmed Beg tasarrufunda ve 2417 akçe hâsıla sahip olup, bu miktarın 984 akçesi çeşitli resim gelirlerinden kalanı öşürlerden meydana gelmektedir. Köyde buğday, arpa, nohut, burçak, erzen, penbe, üzüm ve bostan üretimi yapılmakta, 25 adet kovan ile arıcılık, 100 adet ile de küçükbaş hayvancılığın bulunduğu defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Köyde bir adet de harap değirmen bulunmaktadır.

1575 tahririnde 4 n. , 8 bn. , 15 m. ve 2 muaf bulunup, yaklaşık olarak 85 kişilik nüfus barındıran köy şehzade hassında olup hâsılı 2417 akçedir. Köyde 1531 yılında üretimi yapılan zirai ürünlerin bu tarihte de yetiştirildiği, bunlara ilave olarak armut üretimine başlandığı görülmektedir. Küçükbaş hayvancılık da 6 adet artış ile varlığını sürdürmektedir. Arıcılıkta büyük bir artış ile kovan sayısının 120 adede yükseldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca köyde bulunan harab değirmenin varlığı da devam etmektedir.

Ayvalanı¹⁸⁹:

Köy 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olup, Ali b. Mustafa ve Mehmed timarında yer almakta ve 4307,5 akçelik hâsılı bulunmaktadır. Bunun 870 akçesi çeşitli resimlerden meydana gelmekte, kalanı öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Tahrir kayıtlarına göre köyde bu tarihte 3 ç. , 1n. , 4 bn. , 4 m. ve 1 muaf kaydı bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 49 kişiden meydana gelmektedir. Buğday, arpa, alef, nohut, burçak, bakla, penbe, sumak, üzüm, bostan ve erzen üretimi yapılmakta, 9 adet kovan ile arıcılık faaliyeti yürütülmekte, ayrıca 194 adet ile küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmakta ve köyde bir adet de altı ay çalıştığı anlaşılan değirmen bulunmaktadır. 1575 tarihli tahrir defterinde köyün kaydına rastlanılmamaktadır. Günümüzde köy aynı isimle Demirci kazasının köyleri arasında yer almaktadır.

¹⁸⁸ BOA. TD. 165, s. 448, TK. KKA. TD. 115, s. 297 a

¹⁸⁹ BOA. TD. 165, s. 453

Börklüce¹⁹⁰ :

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan köyde, 8 ç. , 12 n. , 52 bn. , 21 m. ve 1 muaf bulunmakta olup, yaklaşık 386 kişilik nüfusuyla kazanın büyük köylerinden birini oluşturmakta, Katib Ali, Hamza ve gayrihinin timarında yer almakta ve hâsılı 7311 akçeden meydana gelmektedir. Köyde öşür dışında, vergi gelirleri 2922 akçedir. Köyde biri 3 ay, diğeri de yıl boyu çalışan iki su değirmeni yanında, mülkiyet üzere tasarruf olan dört değirmen bulunmaktadır. Başta buğday ve arpa olmak üzere burçak, nohut, börülce, bakla, erzen, penbe, bostan, armut, üzüm ve soğan ziraatı yapılan köyde, 23 adet kovan ile arıcılık faaliyeti yürütülmektedir. Ayrıca bu tarihte köyde 1800 adet küçükbaş hayvan bulunduğu anlaşılmaktadır.

1575 tahririnde köy Ortapare nahiyesine tabi olup, Ahmed timarında bulunmaktadır. Bu tarihte 3 ç. , 32 n. , 22 bn. , 5 e. , 54 m. ve 3 muaf bulunmakta olup, yaklaşık 379 kişilik nüfus yanında, 1 n. , 5 bn. ve 4 m.'den mürekkep Yörük kaydı ile birlikte köyde toplam 413 kişi yaşadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla köy nüfusunun büyümeye devam ettiği anlaşılmaktadır. 1575 yılında köyün hâsılı 1531'e göre iki kat artarak 14206 akçeye yükselmiştir. 1575'te köydeki zirai üretim çeşitliliğinde önceki tahrir göre değişme bulunmayıp, arıcılık ve küçükbaş hayvancılığın da seviyesini koruduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihte de köydeki değirmenler 1531'deki şekliyle varlıklarını sürdürmektedir. Köy günümüzde Kula'ya bağlı bulunmaktadır.

Çanakçı nam-ı diğerkürkü¹⁹¹:

1531 tahririnde görülmeyen köyde, 1575 tahririnde 1 ç. , 6 n. , 10 bn. ve 11 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 96 kişiden oluşmaktadır. 1575'te Demirci nahiyesine tabi olup, Sadık zeametinde bulunmaktadır. Ayrıca köy nezdinde, Karesi Sancağının, Edremid kazasında şahin yuvacılığı hizmetinde bulunmaları hasebiyle "Cemaat-i Yuvacıyan" başlığı altında muaf 7 nefer

¹⁹⁰ BOA. TD. 165, s. 410 - 411, TK. KKA. TD. 115, s. 302 a - 303 b

¹⁹¹ TK. KKA. TD. 115, s. 271 a

kaydı da defterde yer almaktadır. Köy hâsılı 2025 akçe olup bunun 984 akçesi çeşitli resimlerden, kalan kısmı öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köyde buğday, arpa, alef, burçak, nohut, erzen, soğan, üzüm, bostan ceviz, kestane, dut yaprağı yetiştirildiği, bahçecilik yapıldığı, 20 adet kovan ile arıcılık ve 140 adet ile küçükbaş hayvancılığın bulunduğu görülmektedir. 1531 yılında köyün kaydına tahrir defterinde rastlanmamakla birlikte, Çanakçı adıyla kayıtlı Yörük cemaati bulunmaktadır.¹⁹² Bu da bize 1575'te defterde kaydını gördüğümüz köyün 1531'den sonraki bir tarihte mezbur Yörük cemaatinin iskânıyla oluştuğunu göstermektedir. Köy bugün de Çanakçı adıyla varlığını kazada sürdürmektedir.

Çaşnigir¹⁹³:

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan köyde, 1 ç. , 5 n. , 8 bn. , 18 m. ve 1 muaf bulunmaktadır. Buna göre 93 kişilik nüfusa sahip olup, İlyas b. Paşa Bali timarında yer almakta ve yıllık hâsılı 1038,5 akçeden oluşmaktadır. Bunun 514 akçesi çeşitli resimlerden, kalanı da öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. Köyde buğday, arpa, erzen, nohut, bostan, üzüm, alef, burçak, mercimek, girdgan ve armut yetiştirilmekte, az da olsa arıcılık yapılmakta ve 72 adet ile küçükbaş hayvancılık faaliyeti yürütülmektedir. Köyde bir adet de yıl boyu çalışan su değirmeni bulunmaktadır.

1575 tahririnde de Demirci nahiyesine tabi olan köyde, 1 ç. , 2 n. , 2 bn. ve 3 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 28 kişiden meydana gelmektedir. Bu da nüfusunda yaklaşık olarak 1/3 oranında azalmaya işaret etmektedir. Bu tarihte Yusuf ve Süleyman timarında bulunan köyün hâsılı 2000 akçeye yükselmiştir. 1531 yılında köyde ziraati yapılan üzüm üretimin durduğu, buna karşılık iğde üretimine başlandığı, arıcılık faaliyetinin yine düşük boyutta kaldığı, 1531'e göre küçükbaş hayvan sayısında da 52 adetlik bir gerileme olduğu tespit edilmektedir. Köyde bir adet yıl boyunca çalıştığı

¹⁹² BOA. TD. 165, s. 362

¹⁹³ BOA. TD. 165, s. 458, TK. KKA. TD. 115, s. 280 a

anlaşılan su değirmeni de bulunmaktadır. Günümüzde bu isimle köy bulunmamaktadır.

Çathisar¹⁹⁴:

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan köyde 7 n. , 4 bn. , 6 m. ve 1 imam bulunmakta, buna göre de 66 kişinin yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu tarihte köy ebna-ı sipahiyandan Ali'nin timarında yer alıp, yıllık hâsılı 2591,5 akçeden oluşmaktadır. Bunun 745 akçesi çeşitli resimlerden kalanı öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. Köyde buğday, arpa, nohut, mercimek, bakla, erzen, penbe, çeltik, bostan, soğan, kendir, ketan ve iğde üretimi bulunmakta, 25 adet kovan ile arıcılık ve 100 adet ile küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü gözlenmekte ve ayrıca altı ay çalışan bir su değirmeni bulunmaktadır.

1575 tahririnde de Demirci nahiyesine tabi olan köyde, 8 n. , 7 bn. , 2 e. ve 7 m. bulunmakta, nüfusu da yaklaşık 92 kişiden oluşmaktadır. Bu tarihte çeri sürücü Mustafa'nın timarında yer alan köyün hâsılı 2600 akçe olarak gerçekleşmiştir. 1531'deki zirai üretim çeşitliliği aynen devam etmekle birlikte, buna çavdar ve burçak üretimi de dâhil edilmiştir. 25 adet kovan ile arıcılık da değişme görülmezken, 50 adetlik artış ile küçükbaş hayvan sayısı köyde 150 adede yükselmiştir. 1575 tahririnde köyde bulunan ve altı ay çalışan su değirmeni sayısının ikiye çıktığı da anlaşılmaktadır. Günümüzde Yeşiloba köyü yanındaki derenin Çat Değirmeni olarak isimlendirilmesi kayıp olan köyün bu bölgede bulunduğunu düşündürmektedir.

Çayiralanı¹⁹⁵:

1531 tahririnde kazada kaydına rastlanmayan köy, 1575 tahririnde Borlu nahiyesine tabi olarak İbrahim ve İlyas timarında 5 bin akçe hâsıl ile görülmektedir. Dolayısıyla köyün 1531'den sonraki bir tarhte ihdas olduğu söylenebilir. Sekiz çiftlik yeri olan köyün nüfusu bulunmayıp, haricden ekilmekte, buğday, arpa, nohut, burçak, penbe, soğan, üzüm, bostan, armut,

¹⁹⁴ BOA. TD. 165, s. 454, TK. KKA. TD. 115, s. 278 b - 279 a

¹⁹⁵ TK. KKA. TD. 115, s. 321 a

palamut ve kendir ziraatı yapılmakta, ancak arıcılık ve hayvancılığa rastlanmamaktadır. Köyde 2 adet de sekiz ay çalışan değirmenler bulunmaktadır. Köy günümüzde bulunmamaktadır.

Dedeler¹⁹⁶:

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan köyde 15 bn. ve 7 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 83 kişidir. Bu nüfus Kondurmuş Baba neslinden olup ayende ve revendeye hizmetlerine mukabil, rüsum-u örfiyyeleri sahib-i timara ve öşri şeriyeleri vakfa ait olarak kaydedilmiştir. Hâsılı 200 akçe olup, bennak, kara, arus, bad-ı heva, cürm-ü cinayet, ağnam gibi resimlerden oluşmaktadır.

1575 tahririnde Karataş nahiyesine tabi bulunan Dedeler köyü, 4 bn. , 1 m. ve 2 muaf nefer kaydına sahiptir. Köyün 1575 tahririndeki hâsılı Karapınar köyü ile ortak verildiğinden, aşağıda Karapınar köyü hâsılında yazılmıştır. Köy günümüzde Selendi ilçesi sınırlarında bulunmaktadır.

Donuzcu¹⁹⁷:

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan ve 1 ç. ,1 n. , 8 bn. , 10 m., 1 k. ve 2 muaftan mürekkep nefer kaydına göre 71 kişilik nüfusu bulunan köyde, buğday, arpa, nohud, burçak, börülce, penbe, üzüm, bostan ve boyalık adı verilen bitki yetiştirilmektedir. Veli b. Ali timarı olan köyün toplam hâsılı 2892,5 akçedir. Resimlerin toplamı 2457,5 akçe olup, kalan kısmını öşürler oluşturmaktadır. Köyde 100 akçelik ağnam resminden hareketle 200 küçükbaş hayvan yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca dört adet kovan ile arıcılık faaliyetinin de bulunduğu tespit edilmektedir.

1575 tahririnde köy Borlu nahiyesine tabi olup, Haydar ve Kurd timarında yer almakta, 2 n. , 3 bn. , 2 e. , 8 m. ve 13 muaftan oluşan nefer kaydına göre 108 kişilik nüfusa sahip bulunmaktadır. Yıllık hâsılı 5500 akçe olan köyün, 1531'deki zirai üretim çeşitliliğine ilave olarak 1575'te armut ve palamut üretimine başlandığı anlaşılmaktadır. Arıcılık ve küçükbaş

¹⁹⁶ BOA. TD. 165, s. 472, TK. KKA. TD. 115, s. 296 a

¹⁹⁷ BOA. TD. 165, s. 389 - 390, TK. KKA. TD. 115, s. 323 a

hayvancılık 1531'deki seviyesini aynen devam ettirmektedir. Köy günümüzde bulunmamaktadır.

Gerencik¹⁹⁸:

1531 tahririnde kazada görülmeyen köy, 1575 tahririnde Borlu nahiyesine tabi olarak, Davud v. Cihan timarında 2999 akçe hâsıla yer almaktadır. Bu tarihte köyde 5 n. , 3 bn. ve 6 m. bulunmakta olup, buna göre köyün 46 kişilik nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Köyde buğday, arpa, nohut, burçak, erzen, penbe, soğan, üzüm, bostan, armut, palamut, ketan ve kendir ziraatı bulunduğu, üç adet kovan ile arıcılık, 40 adet ile de küçükbaş hayvancılık yapıldığı görülmektedir. Ayrıca köyde sekiz ay çalıştığı anlaşılan 1 adet su değirmeni bulunmaktadır. Köy aynı isimle varlığını devam ettirmektedir.

Gökali¹⁹⁹:

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan köy Anadolu Azabları Ağası Nokta Beg zeametinde yer almakta, 2 ç. , 10 n. 18 bn. , 9 m. ve 1 imam kaydıyla da 164 kişilik nüfusa sahip bulunduğu anlaşılmaktadır. Köyün hâsılı 5406 akçe olup, bunun 1405 akçesi çeşitli resimlerden meydana gelirken, kalanı öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köyde buğday, arpa, burçak, bakla, penbe, sumak, palamut, üzüm, boyalık ve bostan üretimi ve 522 adet ile küçükbaş hayvancılık yapılmakta, 19 adet kovan ile de arıcılık faaliyeti yürütülmektedir. Köyde ayrıca biri altı ay, ikisi de yıl boyu çalışan toplam 3 adet su değirmeni mevcuttur.

1575 tahririnde Ortapare nahiyesine tabi olan köy, Ahmed, Hızır, Yusuf ve İbrahim timarında yer almakta, 1 ç. , 22 n. , 22 bn. , 7 e. , 33 m. ve 5 muaf kaydından hareketle 318 kişilik nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. 1531'e göre köyde yaklaşık olarak iki katlık bir nüfus artışı görülmektedir. Köyün 1575 yılındaki hâsılı 12500 akçedir ki bu, 1531'e göre iki kattan fazla bir artışa işaret etmektedir. 1531 yılındaki zirai üretim çeşitliliği bu tarihte de

¹⁹⁸ TK. KKA. TD. 115, s. 320 b

¹⁹⁹ BOA. TD. 165, s. 461, TK. KKA. TD. 115, s. 304 a - 305 b

devam ettiğini, ayrıca buna nohudun ilave edildiğini görmekteyiz. Köyde arıcılığın 1531'deki seviyesini koruduğu, küçükbaş hayvancılığın ise bir miktar gerileyerek 420 adede düştüğü tespit edilmekte ve 1531 tahririnde görülen değirmenlerin aynı özellikleriyle varlıklarını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Köy günümüzde Güveli adıyla Demirciye tabidir.

Gökçe nam-ı diğer Arslanoğlanları²⁰⁰:

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan, Ömer ve gayrihi timarında yer alan, 7 n. , 4 bn. , 11 m. ve 2 k. kaydı olan köyün nüfusu yaklaşık 68 kişidir. Bu tarihte köyün toplam 3122 akçe hâsılı bulunmaktadır. Bunun 640 akçesini çeşitli resimler, kalanını öşür gelirleri oluşturmaktadır. Bu tarihte köyde buğday, arpa, erzen, alef, nohut, burçak, penbe, ketan, mercimek, kenevir, bostan, çeltik, bakla ve üzüm ziraatı yapılmakta, 10 adet kovan ile arıcılık da görülmekte ve yıl boyunca çalışan 2 adet su değirmeni bulunmaktadır. Ayrıca kışlak resminden hareketle, sürü sahipleri tarafından köyün kışlak olarak kullanıldığı da defterden anlaşılmaktadır.

Köy 1575 tahririnde de Demirci nahiyesine tabidir. 4 n. 4 bn. , 2 e. ve 11 m.den mürekkep nefer kaydına göre, köyde 61 kişi yaşamaktadır. Bu tarihte Solak Mehmed ve Fırat timarında olan köyün hâsılı 4721 akçeye yükselmiştir. 1531'deki zirai üretim çeşitliliği aynen devam ettiği gibi, altı aylık çalıştığı anlaşılan 2 adet su değirmeni de varlığını sürdürmektedir. Arıcılık faaliyeti de 10 kovan ile yürütülmekte ve köy kışlak merkezi olarak kullanılmaya devam etmektedir. Günümüzde Demirci kazasında Gökçe adında köy olmamakla birlikte, Simav kazasında Gökçeler köyü bulunmaktadır.

Gökçebayır²⁰¹:

1531 tahririnde Borlu nahiyesine tabi olan köy defterde Bediroğlu mezrası ile birlikte 2 n. ve 3 m.den oluşan 5 nefer ile mukayyed olup, nüfusu yaklaşık 13 kişiden meydana gelmektedir. Köyde on çiftlik yer olup, haricden

²⁰⁰ BOA. TD. 165, s. 469, TK. KKA. TD. 115, s. 282 a

²⁰¹ BOA. TD. 165, s. 395, TK. KKA. TD. 115, s. 316 a

ekilmektedir. Mezraa ile birlikte köyün toplam hâsılı 3267 akçeden meydana gelmekte, bunun 461 akçesini çeşitli resimler kalanını ise öşür gelirleri oluşturmakta, buğday, arpa, nohut, burçak, erzen, börülce, penbe, armut, üzüm, bostan, sumak ve kendir ziraatı yapılmaktadır. Az da olsa küçükbaş hayvan yetiştirildiği ve toplam 60 adet koyun veya keçinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca köyde biri harab, diğeri de altı ay çalışan 2 adet su değirmeni bulunmaktadır.

1575 tahririnde de köy Borlu nahiyesine tabi olup, Ferid çavuş ve sair şürekâsı timarında yer almaktadır. 1531 tahririnde zaten düşük seviyede olan nüfusun, bu dönemde tamamen yok olduğu anlaşılmaktadır. Köyün on çiftlik yeri olup haricden ekilmektedir. 1531'e göre köy hâsılı bir miktar yükselmiş ve 4 bin akçeye ulaşmıştır. 1531 tahririndeki zirai ürün çeşitliliği bu dönemde de varlığını devam ettirirken buna, bakla ve boyalık ziraatı ilave edilmiştir. Arıcılık ve küçükbaş hayvancılık ise bu tarihte köyde görülmemektedir. Bir adet altı ay çalışan, bir adet de harab su değirmeni varlığını bu tarihte de köyde sürdürmektedir. Köy günümüzde kayıp köyler arasındadır.

İniş²⁰²:

1531 tahririnde Demirci nahiyesinde yer alan, 2 ç. , 11 n. , 9 b. , 14 m., 20 sipahi ve sipahizadeden oluşan muaf bulunan, buna göre de 224 kişiden mürekkep nüfusa sahip olduğu anlaşılan köyde bir adet de hassa çiftlik bulunmaktadır. Bu kadar çok sipahizadenin köyde olması dikkat çekicidir. Ali ve gayrihinin timarında bulunan köyün hâsılı 6450 akçedir. Bunun 754,5 akçesi çeşitli resimlerden ve kalanı da öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köyde buğday, arpa, alef, nohut, bakla, soğan, sarımsak, penbe, kendir, armut, burçak, bostan, sumak, ceviz ve üzüm yetiştirilmekte, 10 adet kovan ile arıcılık yapılmakta ve 200 adet ile küçükbaş hayvan yetiştiriciliği bulunduğu anlaşılmaktadır. Köyde ayrıca 3 adet yılın altı ayı çalışıkları anlaşılan su değirmenleri mevcuttur.

²⁰² BOA. TD. 165, s. 423, TK. KKA. TD. 115, s. 298 a

1575 tahririnde Ortapare nahiyesinde bulunan köyde, 1 ç. , 2 n. , 7 bn. , 3 e. ve 11 m. bulunmakta olup, nüfus yaklaşık 76 kişiden oluşmaktadır. Buna göre köy nüfusunda bir azalma söz konusudur. Bu tarihte köy Ortapare nahiyesine tabi ve Dergâh-ı Ali çavuşlarından Abdulkadir zeameti ile Hasan ve Mustafa timarında olup 11 bin akçe hâsıla sahiptir. Köyde 1531'deki zirai üretim çeşitliliği aynen devam etmekte, buna ilaveten erzen üretimine başlandığı anlaşılmakta, arıcılık ve küçükbaş hayvancılığında değişim bulunmamakta, 3 adet altı ay çalışmakta olan su değirmenlerinin de faal olarak işlemeye devam ettiği görülmektedir. Demirci ve çevresinde İniş adında köye bugün rastlanmamaktadır.

Kara Kabağaç nam-ı diğer **Gümele**²⁰³:

1531 tahririnde Demirci nahiyesinde bulunan ve kazanın küçük köylerinden biri olan köyde, 4 ç., 4 n. , 2 bn. , 4 m. ve 1 muaf bulunmakta, buna göre 59 kişiden oluşan nüfusu bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihte İskender çavuşun timarında bulunan köyün 2000 akçelik hâsılı bulunmakta, bunun 324 akçesi çeşitli resimlerden, kalanı öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. Köyde ağırlıklı olarak buğday ve arpa yetiştirilmekte, bunlardan başka nohut, burçak, alef, mercimek, erzen, penbe, bostan, sumak, kenevir, soğan, üzüm ve armut ziraatı yapılmakta, 16 adet kovan ile arıcılık faaliyeti yürütülmektedir.

1575 tahririnde köy Ortapare nahiyesine tabi olup, Abdulkadir çavuş zeametinde bulunmaktadır. Köy 1531 tarihli defterde sadece Kara Kabağaç olarak kayıtlı iken, 1575 tarihli defterde diğer adı Gümele ile birlikte mukayyedir. Köyde 1 ç. , 5 n., 1 bn. ve 3 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık olarak 38 kişiden meydana gelmektedir. Köyün bu tarihteki hâsılı 3 bin akçedir. 1531'de yetiştirilen ürünlerden sadece burçağın 1575 tahririnde üretiminin durduğu, diğerlerinin üretimine devam edildiği görülmektedir. Arıcılık aynı seviyede devam ederken, 1531'de görülmeyen küçükbaş hayvancılığın bu dönemde 30 adet koyun veya keçi ile başladığı tespit

²⁰³ BOA. TD. 165, s. 450, TK. KKA. TD. 115, s. 298 b

edilmektedir. Köy günümüzde aynı isimle Demirciye tabi olarak, Selendi sınırına yakın yerde varlığını sürdürmektedir.

Karapınar²⁰⁴:

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan ve 3 ç. , 18 n. , 9 bn. , 20 m. ve 2 muaf bulunan, buna göre 180 kişiden meydana gelen nüfusa sahip olan köy, çeri sürücü Katib Cafer b. Ahmed timarında 1000 akçe hâsıl ile yer almaktadır. Hâsılın 611 akçesi resimlerden, kalanı öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köyde buğday, arpa, alef, nohut, üzüm, bostan, erzen ve ceviz ziraatı, 5 kovan ile arıcılık ve 16 adet ile de küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır.

1575 tahririnde köy Karataş nahiyesine tabi olup, Ahmed timarında yer almakta ve 2 ç. , 13 n. , 10 bn. , 11 m. ve 13 muaf kaydından hareketle, 151 kişiden oluşan nüfusu bulunduğu anlaşılmaktadır. Buna göre köy nüfusunda 29 kişilik bir azalma görülmektedir. Köyün hâsılı bu tarihte yukarıda zikredilen ve Karapınar köyü nezdinde görülen Dedeler köyü ile birlikte deftere yazılmış olup, toplam 2 bin akçeden oluşmaktadır. Bu tarihte mezkûr köylerde buğday, arpa, alef, burçak, nohut, erzen, soğan, üzüm, bostan, ceviz ve bahçecilik ziraatı, 5 adet kovan ile arıcılık, 98 adet ile de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yapıldığı görülmektedir. Köy günümüzde Simav'a bağlı olarak varlığını sürdürmektedir.

Kaşıklı tabi-i Gökçeköy²⁰⁵ :

Gökçeköy'e tabi olan köy 1531 tahririnde Demirci nahiyesinde olup, Veli b. Bayezid ile Selamet timarında yer almakta, 1 ç. , 4 n. , 2 bn. , 2 m. ve 1 imam bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 47 kişiden oluşmaktadır. Bu tarihte köyün hâsılı 1579 akçedir. Bunun 235 akçesini çeşitli resimler, kalan kısmını öşür gelirleri oluşturmaktadır. Buğday, arpa, burçak, alef, bakla, erzen, nohut, ketan, kenevir, penbe, mercimek, börülce, bostan, iğde, palamut, üzüm ve

²⁰⁴ BOA. TD. 165, s. 452, TK. KKA. TD. 115, s. 295 b - 296 a

²⁰⁵ BOA. TD. 165, s. 462, TK. KKA. TD. 115, s. 283 a

armut ziraatı yapılan köyde, küçük boyutta da arıcılık faaliyeti yürütülmektedir.

1575 tahririnde defterde köyde sadece 2 bn. kaydı görülmektedir. Bu tarihte köy Mahmud, Murad ve Şaban timarında bulunmakta, hâsılı 4200 akçeden oluşmaktadır. Nüfusunun büyük bir gerileme göstermesine rağmen hâsılında üç kata yakın büyüme görülmektedir. Köyde 1531'deki zirai üretim çeşitliliği ve arıcılık faaliyeti 1575 yılında da aynen devam etmektedir. Ayrıca köyün 1531 tahririnde Gökçeköye tabi olduğu defterde belirtilirken, 1575 tahririnde böyle bir ibare bulunmayıp, Demirciye tabi olarak defterde mukayyedir. Köy günümüzde bulunmamaktadır.

Katıralanı²⁰⁶:

1531 tahririnde Demirci nahiyesinde bulunan köy, Kasım b. Hamza'nın timarında yer almaktadır. Bu tarihte köyün kayıtlı nüfusu bulunmayıp, sekiz çiftlik yerden oluşmakta ve haricden ekilmekte, buğday, arpa, nohut, burçak, penbe, soğan, armut, palamut ve üzüm yetiştirilmekte, 15 adet kovan ile arıcılık faaliyeti yürütülmektedir. Köyün toplam hâsılı 3595 akçe olup, bunun 379 akçesi zemin, 130 akçesi bad-ı heva resmi, kalanı ise oşür gelirlerinden oluşmaktadır. 1575 tahririnde köye kaza sınırları dâhilinde rastlanmamaktadır. Günümüzde de kayıptır.

Kazancı²⁰⁷:

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan ve timar sahibi belirtilmeyen köyde 3 ç. , 13 n. , 22 bn. , 42 m., 5 k. ve 7 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 272 kişiden meydana gelmektedir. Köyün hâsılı Kara Geyiklü köyünde bulunan iki çiftlik miktarı bağ ile birlikte 5241 akçe olup, bunun 2413,5 akçesi çeşitli resimlerden, kalanı da oşür gelirlerinden oluşmakta, ayrıca bir adet hassa çiftlik de köyde yer almaktadır. Köyde buğday, arpa, erzen, nohut, bakla, mercimek, burçak, penbe, ketan, alef, bostan, kendir, üzüm, dut yaprağı ve çeltik üretimi yapılmakta, biri yıl boyu,

²⁰⁶ BOA. TD. 165, s. 435

²⁰⁷ BOA. TD. 165, s. 419 - 421, TK. KKA. TD. 115, s. 277 a

biri altı ay çalışan ve biri de harap olan toplam 3 adet su değirmeni bulunmaktadır. Köyde arıcılık yapılırken, küçükbaş hayvan üretiminin 1384 adet ile gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır.

1575 tahririnde de Demirci nahiyesinde yer alan ve Ali'nin timarında bulunan köyde 4 ç. , 12 n. , 14 bn. , 2 e. , 27 m. ve 2 muaf bulunmaktadır. Buna göre köyde yaklaşık olarak 197 kişi yaşamakta olup, bu da köy nüfusunda düşmeye işaret etmektedir. Hâsılı bu tarihte küçük bir artışla 5500 akçeye yükselen köyde, 1531'deki zirai üretime ilave olarak çavdar ve armut üretimine başlandığı tespit edilmektedir. Köyde 25 adet kovan ile arıcılık yapıldığı, ancak küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde 584 adetlik bir düşme ile gerileme olduğu görülmekte, biri altı ay, diğeri yıl boyunca çalışan, biri de harap durumda 3 adet su değirmeninin bulunduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde köy aynı isimle varlığını devam ettirmektedir.

Kerpiçlik²⁰⁸:

1531 tahririnde Demirci nahiyesinde 3 ç. , 22 n. , 5 bn. , 14 m. ve 4 k. nefer kaydından hareket ile 168 kişilik nüfusa sahip köy, Piri b. Cemal ve Mustafa timarında bulunmaktadır. Hâsılı 2479 akçe olup, bunun 1139,5 akçesini resimler kalanını öşür gelirleri oluşturmaktadır. Bu tarihte köyde buğday, arpa, alef, burçak, nohut, üzüm ve bostan yetiştirilmekte ve bahçe ziraatı yapılmakta, küçük boyutta arıcılık ve 60 adet ile de koyun veya keçi yetiştiriciliğinin bulunduğu görülmektedir. Köye ait bir de yaylak bulunmaktadır.

1575 tahririnde de aynı nahiyede bulunduğu anlaşılan köyün nüfusunda, defterdeki 1 ç., 8 n. , 10 bn. , 8 m. ve 1 imamdan oluşan nefer kaydına göre 108 kişilik gerileme olmuştur. Bu tarihte köy çeri sürücü Hacı ve Yusuf timarında bulunmakta ve hâsılı 3 bin akçe olarak gözükmektedir. Köy nüfusundaki gerilemeye rağmen hâsılında ilerleme kaydedildiği anlaşılmaktadır. Ancak hâsıldaki bu yükselişte enflasyon farkı da göz önünde bulundurulmalıdır. 1531 yılındaki zirai üretim devam ederken, bunlara

²⁰⁸ BOA. TD. 165, s. 456, TK. KKA. TD. 115, s. 280 a-b

ilaveten köyde erzen, ceviz ve soğan üretimine başlandığı anlaşılmaktadır. Arıcılık faaliyeti ile küçükbaş hayvancılığın 1531 yılı seviyesinde sürdürüldüğü ve köye ait bir yaylağın da mevcudiyetinin devam ettiği tespit edilmektedir. Günümüzde köy varlığını aynı isimle devam ettirmektedir. Günümüzde de köy aynı isimle varlığını devam ettirmektedir.

Koz Obası²⁰⁹:

Köy 1531 tahririnde Demirci, 1575 tahririnde Ortapare nahiyesine tabi olup, Mahmud v. Cihan timarında bulunmaktadır. 1531 tahririnde Kayran köyü ile birlikte ele alındığı için 1531 yılına ait bilgileri aşağıda verilmiştir.

1575 tahririnde köyde 6 bn. ve 6 m. bulunmakta, buna göre nüfusu yaklaşık 36 kişi olup, hâsılı 732 akçeden meydana gelmektedir. Köyde buğday, arpa, burçak, nohut, penbe, üzüm, sumak ve armut ziraatı yapılmakta ve beş adet kovan ile arıcılık faaliyeti yürütülmektedir. Köy bugün kayıptır.

Kölebaş²¹⁰:

Günümüzde kayıp olan, 1531 tahririnde Demirci nahiyesinde Hüseyin b. Sinan Subaşı timarında yer alan ve 7 n. , 5 bn. , 6 m. ile 1 k. kaydına göre 67 kişilik nüfusu bulunan köyün toplam hâsılı 2000 akçeden meydana gelmekte, bunun 377 akçesi resimlerden kalanı da oşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köyde buğday, arpa, burçak, börülce, penbe, bostan, armut ve palamut üretimi yapılmakta, hayvancılık faaliyeti bulunmaktadır.

1575 tahririnde köy Borlu nahiyesine tabi olup, Tudak ve Alemşah timarında 2700 akçe hâsıl ile yer almaktadır. Bu tarihte köyde bulunan 3 n. , 3 bn. ve 3 m. kaydından hareketle 33 kişilik nüfusa yaşamaktadır. Buna göre nüfusunda yarı yarıya bir gerileme söz konusudur. Köyde 1531 yılındaki zirai üretim çeşitliliğine ilave olarak bu dönemde nohut ve üzüm üretimine başlandığı defterlerdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

²⁰⁹ BOA. TD. 165, s. 436, TK. KKA. TD. 115, s. 304 b

²¹⁰ BOA. TD. 165, s. 460, TK. KKA. TD. 115, s. 323 a - 324 b

Kurumözü²¹¹:

1531 tahririnde Demirci nahiyesinde 1 ç., 14 n. ve 11 m. bulunan köyde 86 kişi yaşamakta olup, Yusuf ve Karagöz timarında yer almaktadır. Yıllık hâsılı 1982 akçe olup, bunun 877 akçesi çeşitli resimlerden, kalanı öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köyde buğday, arpa, burçak ve nohut yetiştirilmekte, 600 adet ile küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Köyde 5 adet yıl boyu çalışan ve 3 adet de harap olmuş değirmen bulunmaktadır.

1575 tahririnde köy Karataş nahiyesine tabi olup, Mustafa timarındadır. Hâsılı küçük bir artış ile 2050 akçe olarak gerçekleşmiştir. Nefer kaydı bulunmayan köyün altı çiftlik yer olduğu ve haricden ekildiği defterde mukayyedir. Bunların yanında defterde köye tabi olarak yazılan, Küçük adında Yörük cemaati, 7 bn. ve 7 m.'den oluşan 14 neferlik nüfusa sahiptir. Köyde 1531 tahririndeki zirai üretim çeşitliliğinde bir değişme olmayıp, küçükbaş hayvan sayısında 200 adetlik bir azalma söz konusudur. Köyde bulunan değirmenlerin durumu da 1531 tahririndeki gibi devam etmektedir. Köy günümüzde kayıptır.

Kurtbükü²¹²:

1531 tahririnde defterde nefer kaydı bulunmayan köy Demirci nahiyesine tabi olup, Sekban Ali ve gayrihi timarında yer almaktadır. Yıllık hâsılı 4097 akçe olup, bunun 315 akçesi çeşitli resimlerden kalan önemli bir kısmı ise öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köyde bu tarihte buğday, arpa, nohut, burçak, erzen, mercimek, penbe, kendir, soğan, alef, iğde, bostan ve sumak üretimi yapılmakta, 21 adet kovan ile de arıcılık faaliyeti yürütülmektedir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin bulunmadığı köyde kışlak resminin bulunması, konar-göçer teşekküllerin köyde kışladığını göstermektedir.

1575 tahririnde köy Karataş nahiyesine tabi ve Hacı Mehmed ve Eynehan timarında yer almakta ve nefer kaydına rastlanmamaktadır. Hâsılı

²¹¹ BOA. TD. 165, s. 461, TK. KKA. TD. 115, s. 296 b

²¹² BOA. TD. 165, s. 449, 450, TK. KKA. TD. 115, s. 296 a

küçük bir gerileme ile 4 bin akçe olarak gerçekleşmiştir. 1531 tahririndeki zirai üretim çeşitliliği aynen devam etmekte, arıcılık faaliyetinde ise üç adet kovan artışı görülmektedir. Köyde konar-göçerler bu dönemde de kışlamaya devam etmektedir. Köy bugün mevcut değildir.

Küçük Yortan²¹³:

1531 tahririnde Demirci nahiyesinde bulunan köyde 6 ç. , 1 n. , 4 bn. , 4 m. ve 1 imam bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 64 kişiden oluşmaktadır. Seferşah ve Lütfünün timarı olan köyün bu tarihteki hâsılı 3372,5 akçe olarak defterde mukayyed olup, bunun 400,5 akçesini çeşitli resimler oluşturmakta, kalanı da öşürlerden meydana gelmektedir. Köyde buğday, arpa, alef, nohut, burçak, üzüm, kiraz ve erzen ziraatı ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu tarihte köyde 40 adet küçükbaş hayvanın bulunduğu anlaşılmaktadır.

1575 tahririnde de Demirci nahiyesine tabi olan köyde, 2 ç. , 4 n. , 3 bn. ve 9 m. bulunmakta olup, buna göre 54 kişinin yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu da köy nüfusunun gerilediğini göstermektedir. Bu tarihte köy, Hasan ve Kurd timarında bulunmakta olup, yıllık hâsılı 4820 akçeden meydana gelmektedir. Nüfustaki gerilemeye karşın köyün hâsılında ciddi bir artış söz konusudur. Köyde 1531 yılındaki zirai üretime ilave olarak bostan yetiştirilmeye başlandığı, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde mevcut durumun aynen devam ettiği görülmektedir. Ayrıca hâsıldan köye ait bir yaylağın bulunduğu anlaşılmaktadır. Defterde köyün 1575 tahririnde Örencegül adında, haric raiyyet tasarrufunda olan ve öşrünün Küçük Yortan köyü mahsulüyle mahsub olduğu belirtilen mezra kaydı da bulunmaktadır. Köy günümüzde Küçük Oba adıyla anılmakta olup, toprak kayması sonucu eski yerinin 2 km. kuzeybatısına taşınmıştır.

²¹³ BOA. TD. 165, s. 397, TK. KKA. TD. 115, s. 281 a-b

Kürekli²¹⁴:

1531 tahririnde Selamet timarında bulunan köyde, 2 ç. , 2 n. , 5 bn. , 5 m. ve 7 muaf bulunmakta buna göre 77 kişilik nüfus yaşamakta olup, 2025 akçelik hâsıla sahiptir. Bunun 687 akçesi resimler, kalanı oşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köyde buğday, arpa, burçak, nohut, erzen, soğan, bostan, ceviz, kestane ve dut yaprağı ziraatı yapılmakta, 20 adet kovan ile arıcılık faaliyeti sürdürülmektedir. 1575 tahririnde köyün kaydına defterde rastlanmamaktadır.

Bunun haricinde defterde hassa olarak Selamet timarında altı çiftlik yere sahip ve hali ez reaya olan Kürekli köyü kaydına rastlanmaktadır. Köyün hâsılı 1022,5 akçe olup, buğday, arpa, burçak, erzen, bostan, ceviz ve dut yaprağı yetiştirilmekte, 126 akçe zemin resmi bulunmakta ve 10 adet kovan ile arıcılık yapılmaktadır. Köy günümüzde bulunmamakla birlikte, Gördes'e bağlı Kürekçi adında köye rastlanmaktadır.

Örücüler²¹⁵:

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan köy, 3 ç. , 11 n. , 10 bn. ve 8 m.'den mürekkep nefer kaydına göre 128 kişilik nüfusa sahiptir. Yıllık hâsılı 1533 akçedir. Bunun 549 akçesi resimlerden oluşurken, kalanı oşürden meydana gelmektedir. Köyde buğday, arpa, burçak, alef, erzen, nohut, penbe, üzüm, bostan, ceviz, iğde, armut ve ketan üretimi, 15 adet kovan ile arıcılık ve 100 adet ile küçükbaş hayvancılığın yapıldığı anlaşılmaktadır.

1575 tahririnde Demirci nahiyesinde tabiliği devam eden ve Mustafa timarında bulunan köyün defterdeki 4 ç. , 3 n. , 6 bn. , 3 e. ve 13 m. kaydına göre 93 kişilik nüfusu bulunmaktadır. Üç kata yakın artış görülen köyün hâsılı 1575 tahririnde 4230 akçe olarak gerçekleşmiştir. 1531 tahririndeki zirai üretim ile bal üretiminin ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin, 1575 yılında da aynen devam etmekte olduğu görülmektedir. Köy aynı isimle kazada varlığını

²¹⁴ BOA. TD. 165, s. 470, 471

²¹⁵ BOA. TD. 165, s. 470, TK. KKA. TD. 115, s. 278 b

sürdürmekle birlikte, 1970 depremi sonrasında yeri bir miktar Kuzeye doğru kaydırılmıştır.

Rumşah²¹⁶:

1531 tahririnde köy, Ali'nin timarında olup, nefer kaydı bulunmamaktadır. On çiftlik yeri ve 1570 akçelik hâsılı olup haricden ekilmektedir. Köyün geliri deftere hububat, zemin, su değirmeni ve gayrihi olarak başka açıklama yapılmadan kaydedilmiştir. 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan köy, 1575 tahririnde Karataş nahiyesine tabi olup Seydi Ali timarında bulunmakta ve üç neferlik kaydına rastlanmaktadır. 1531 tahririndeki gibi on çiftlik yer ve haricden ekilme özelliğini aynen devam ettirmektedir. Hâsılının da ufak bir yükselme ile 2000 akçe olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Köyün hâsılında bir adet su değirmeni kaydı görülmektedir. Köy kayıp köyler arasındadır.

Sadas²¹⁷:

1531 tahririnde Demirci nahiyesinde, Hızır b. Musa ve İlyas timarında bulunan köy, 1 ç. , 4 n. , 1 bn. ve 2 m. kaydına göre 32 kişiden meydana gelen nüfusa sahiptir. Köyün bu tarihteki hâsılı 1462 akçe olup bunun 172 akçesi resimlerden, kalanı öşürlerden oluşmaktadır. Köyde buğday arpa, alef, burçak, nohut, erzen, penbe, üzüm, armut, sumak ve bostan ziraatı yapılmakta ve 25 adet kovan ile arıcılık köy ekonomisinde yer tutmaktadır. Köyde bir adet de hassa çiftlik bulunmaktadır.

1575 tahririnde köyün Ortapare nahiyesine bağlandığı, Abdulkadir çavuş zeametinde bulunduğu ve yıllık hâsılının yükselerek 2000 akçe olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Defterde daha önce mezkûr köyün sınırında şimdiye değin ziraat ve hirasat edip gayri tahrirde gelip yazılmayanların öşürleri ve resimlerinin karye-i mezbure mahsulüyle mahsub kılınıp ve sahibi arza öşür ve resimlerin eda etmek üzere defter-i cedide kaydolunduğu mukayyedir. Hâsılda aradaki farkın sebebinin bu olduğu düşünülebilir.

²¹⁶ BOA. TD. 165, s. 457, TK. KKA. TD. 115, s. 292 a

²¹⁷ BOA. TD. 165, s. 466, TK. KKA. TD. 115, s. 298 b - 299 a

Köyde bu tarihte 2 bn. ve 3 m. bulunmakta olup, 13 kişiden oluşan bir nüfus yaşamaktadır. Bu da köy nüfusunun 2/3 oranında azaldığını göstermektedir. 1531'de köyde yapılan zirai üretim çeşitliliğinin 1575 yılında da aynen devam ettiği, arıcılıkta ise 5 kovan gerileme olduğu tespit edilmektedir. Köy bugün kayıp olmakla birlikte, İcikler köyü yakınlarında eskiçağdan kalma Sidas harabeleri mevcuttur.

Sarıklı²¹⁸:

1531 tahririnde Borlu nahiyesine tabi olan köy, Davud b. Üveys ve gayrihi timarında yer almakta ve hali ez reaya olup nefer kaydı bulunmamaktadır. Köyün toplam hâsılı 2198 akçedir. Bunun 300 akçesini resimler, kalanını öşür gelirleri oluşturmaktadır. Köyde altı ay çalışan 4 adet su değirmeni bulunmakta, buğday, arpa, burçak, nohut, penbe, bostan, palamut, erzen ve bakla ziraatı yapılmaktadır.

1575 tahririnde de köy Borlu nahiyesine tabi olup, Kulu timarında bulunmektedir. Köyde bu tarihte de nefer kaydı defterde bulunmayıp, hali ez reaya durumundadır. Yıllık hâsılı 2500 akçedir. 1531'deki zirai üretim çeşitliliğine ilave olarak, susam, üzüm, armut ve bahçe ziraatına da başlandığı görülmektedir. Bu tarihte köyde biri yıl boyu, üçü altı ay ve biri de üç ay çalışan 5 adet su değirmeni mevcuttur. Köy günümüzde mevcut değildir.

Simavluca²¹⁹:

Günümüzde kayıp olup, 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan köyde, 2 bn. , 13 n. ve 10 m. bulunmakta olup, buna göre 85 kişilik nüfus bulunduğu anlaşılmaktadır. Köyün 1034 akçelik hâsılının 478,5 akçesi resimlerden meydana gelirken, kalan kısmını öşürler oluşturmaktadır. Köyde buğday, arpa, alef, erzen, nohut, burçak, bakla, iğde, çeltik, bostan, ceviz, armut ve dut ziraatı yapılmakta ve 33 adet kovan ile arıcılık faaliyeti

²¹⁸ BOA. TD. 165, s. 466, TK. KKA. TD. 115, s. 323 b

²¹⁹ BOA. TD. 165, s. 458, TK. KKA. TD. 115, s. 270 a

yürütülmektedir. Köyde ayrıca bir adet de yıl boyu çalışan bir su değirmeni bulunmaktadır.

1575 tahririnde de Demirci nahiyesine tabi olan köy nüfusunda bir düşme söz konusudur. Hızane-i Amire Defterdarı Mehmed Çelebi hakkında bulunan köyde bu tarihte, 4 n. , 4 bn. ve 7 m. bulunmakta olup, 47 kişilik nüfusa gerilemiştir. Köyün 1034 akçelik gelirini koruduğu, yetiştirilen ürün çeşitliliğinde önemli bir değişiklik bulunmayıp, sadece dutun yerini bağcılığın aldığı görülmektedir. Ayrıca 1531 tahririnde görülmeyen arıcılığın 1575'te 5 kovan ile varlığı tespit edilmektedir. 1575'te köyde biri altı, diğeri de dört ay çalıştığı anlaşılan 2 adet değirmen bulunmaktadır.

Şeyhler²²⁰:

Köy 1531 tahririnde Yusuf timarında bulunmakta ve 4 ç. , 2 n. , 12 bn. , 14 m. ve 1 muaf kaydından hareketle 109 kişiden oluşan nüfusa sahiptir. Bu tarihte Demirci nahiyesine tabi olan köyün hâsılı 3057 akçe olup, bunun 1273 akçesini çeşitli resimler kalanını öşürler oluşturmaktadır. Köyde bu tarihte buğday, arpa, nohut, burçak, mercimek, bakla, erzen, alef, bostan, ceviz ve soğan ziraatı ve 15 adet kovan ile arıcılık yapılırken, 500 adet ile de küçükbaş hayvancılığın bulunduğu görülmektedir. Ayrıca köyde yıllık olarak çalışan 3 adet su değirmeninin bulunduğu defterde mukayyedir.

1575 tahririnde köy Karataş nahiyesine tabi olup, Mahmud ve Musa timarında 5185 akçe hâsılla yer almaktadır. Bu tarihte köyde 6 n. , 8 bn. , 1 e. , 15 m. ve 1 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 95 kişiden oluşmaktadır. 1531 yılında yetiştirilen zirai ürünlerin 1575'te de üretimine devam edildiği, bunlara ilaveten üzüm ve kiraz üretimine de başlandığı, arıcılık ile küçükbaş hayvancılığın ise aynı seviyede devam ettiği defterlerden anlaşılmaktadır. Köyde yıllık olarak çalışan 3 adet su değirmeninin varlığı da devam etmektedir. Köy günümüzde mevcut değildir.

²²⁰ BOA. TD. 165, s. 449, TK. KKA. TD. 115, s. 287 a

Tahtalu²²¹:

Köy 1531 tahririnde on çiftlik yer olup, haricden ziraat olunmaktadır. Bu tarihte Demirci nahiyesine tabi olan köyün nefer kaydı bulunmayıp, hâsılı 1533 akçeden oluşmaktadır. Köyde buğday, arpa, nohut, alef, burçak, soğan, ceviz, armut, ketan, üzüm yetiştirilmekte ve arıcılık faaliyeti yürütülmektedir.

1575 tahririnde köyün mezra haline dönüştüğü, on çiftlik yerini koruduğu ve haricden ziraat olunma özelliği ile zirai üretim çeşitliliğini sumak ilavesiyle sürdürdüğü, yıllık hâsılının da küçük bir yükselme ile 1600 akçeden oluştuğu görülmektedir. Köy günümüzde Borlunun bulunduğu yer olup, baraj yapımıyla Borlu sular altında kalınca, Borlu halkı Tahtalu köyünün bulunduğu yere taşınmıştır.

Yere Giren²²²:

1531 tahririnde Borlu nahiyesine tabi ve Sultanşah ve gayrihinin timarlarında yer alan köyde 2 n. , 5 bn. ve 6 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 41 kişidir. Köyde buğday, arpa, burçak, erzen, nohut, armut, üzüm, bostan, bürülce, kendir, penbe, bakla, palamut ziraati yapılmakta ve 25 kovan ile arıcılık faaliyeti yürütülmektedir. Köyün toplam hâsılı 2183 akçedir. Bunun 1018 akçesi çeşitli resimler, kalanı ise öşür gelirinden oluşmaktadır.

1575 tahririnde da Borlu nahiyesine tabi olan köy, Ferid Çavuş ve sair şürekâsı zeametinde bulunmakta ve nefer kaydı görülmemektedir. Bu tarihte 2500 akçelik bir hâsıla sahip olup, zirai üretim çeşitliliği bu tarihte de aynen devam etmekte, arıcılıkta da 1531'deki seviye korunmaktadır. Köy bugün bulunmayıp, Köprübaşı ilçesinde bir dereye ismini vermiştir.

Yortan²²³:

Günümüzde Yiğitler adıyla varlığını sürdüren, 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan köyde, 6 ç. , 21 n. 41 bn. , 36 m. ve 1 k. bulunmakta olup, yaklaşık nüfusu 377 kişiden oluşmaktadır. Buda köyün bu tarihte

²²¹ BOA. TD. 165, s. 470, TK. KKA. TD. 115, s. 271 a-b

²²² BOA. TD. 165, s. 394, 395, TK. KKA. TD. 115, s. 315 b

²²³ BOA. TD. 165, s. 385,386, TK. KKA. TD. 115, s. 270 b - 271 a

kazanın büyük köyleri içinde yer aldığını göstermektedir. Piri b. Ramazan timarında bulunan köyün hâsılı 8286 akçedir. Resimleri hâsılı 1756 akçeden oluşmaktadır. Köyde buğday, arpa, burçak, alef, nohut, penbe, üzüm, erzen, iğde ve dut yaprağı üretildiği, küçükbaş hayvan yetiştirildiği ve arıcılık faaliyetinin yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca köyde bir adet harab olmuş hassa değirmen bulunmaktadır.

1575 tahririnde de Demirci nahiyesine tabi bulunan köy 5 ç. , 9 n. , 28 bn. , 2 e., 28 m. ve 1 imamdan mürekkep nefer kaydından hareketle 253 kişilik nüfusa sahip olup, Dergah-ı Ali çavuşlarından Ahmed'in zeametinde bulunmakta ve yıllık hasılı 8100 akçeden oluşmaktadır. Görüldüğü gibi köyün nüfus ve hâsılında 1531'e göre azalma bulunmaktadır. 1531'deki ziraata ilaveten köyde, soğan, bostan, sumak ve ceviz üretimine başlandığı, özellikle de kiraz ve erik üretiminin köy dolayısıyla da kaza dâhilinde yer bulmaya başladığı anlaşılmaktadır. 12 kovan ile arıcılığın ve 200 adet ile de küçükbaş hayvancılığın herhangi bir değişme göstermeden devam ettiği de tespit edilmektedir. Bununla birlikte köyde 1531'de bir harab değirmen yer alırken, 1575 yılında yıl boyu çalışan 4 adet su değirmeni bulunmaktadır.

1)²²⁴

Parsamaz²²⁵:

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi ve Hamza tasarrufunda olan köyde, 2 ç. , 2 n. , 2 bn. , 5 m. ve 1 muaf bulunmakta buna göre 40 kişilik nüfus yaşadığı anlaşılmaktadır. Köy 8637 akçelik hâsıla sahip olup, bunun 1740 akçesi resimlerden oluşurken, kalanı öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. Bu tarihte köyde başta buğday ve arpa olmak üzere alef, nohut, burçak, üzüm, dut yaprağı, erzen, mercimek, iğde ve girdgan ziraatı, 20 adet kovan ile arıcılık ve 50 adet ile de küçükbaş hayvan üreticiliği yapılmaktadır. Köyde yıl boyu çalışan 1 adet değirmen yanında, altı ay çalıştığı anlaşılan 2 adet su değirmeni bulunmaktadır.

²²⁴ Buradan itibaren verilen köyler defterde ortak gruplar halinde kaydedildikleri için harf sırasına riayet edilmemiştir. Her bir hâsil grubuna numara verilmiştir.

²²⁵ BOA. TD. 165, s. 471, TK. KKA. TD. 115, s. 272 a

1575 tahririnde de Demirci nahiyesi içinde yer alan, 4 n. , 4 bn. , 2 e. ve 17 m. bulunan buna göre 67 kişilik nüfusa sahip olduğu anlaşılan köy, Solak Mehmed v. Süleyman timarında yer almaktadır. Köyün bu tarihteki hâsılı aşağıda verilen ve yeni ortaya çıkmış bulunan Sevinçler köyü hâsılı ile ortak verilmesi hasebiyle birlikte ele alınmıştır. Köy günümüzde kaybolmuş olup, sadece Demirci şehrinin güneyinde mevki adıyla yaşamaktadır.

Sevinçler²²⁶:

1531 tahririnde görülmeyen köy, 1575 tahririnde Parsamaz köyü nezdinde Demirci nahiyesine tabi olup, 2 ç. , 4 bn. , 1 e. , 7 m. ve 8 muaftan mürekkep nefer kaydına göre 82 kişilik nüfusu ile Solak Mehmed v. Süleyman timarında yer almaktadır. Parsamaz ve Sevinçler köylerinin toplam hâsılı 9400 akçedir. 1531 tahririnde Parsamaz köyünde ziraatı yapılan ürünler, 1575 tahririnde iki köy hâsılından anlaşıldığına göre ziraatı devam etmekte, bunlara ilave olarak soğan, bostan ve sumak üretimine başladığı, arıcılık ve küçükbaş hayvancılığın seviyesini koruduğu ve yıl boyu çalışan 1 adet ve nim sale çalışan 2 adet su değirmeni de varlıklarını devam ettirmektedir. Köy günümüzde de aynı isimle varlığını sürdürmektedir.

2)

Kepez²²⁷:

1531 tahririnde köyde 9 n., 8 bn. , 4 m. ve 7 k. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 96 kişiden meydana gelmektedir. 1575 tahririnde köyde 1 ç. , 3 n. , 1 bn. , 1 e. ve 6 m. bulunmakta, buna göre yaklaşık 36 kişilik nüfus yaşamaktadır. Bu da köy nüfusunun yaklaşık olarak 1/3 oranında azaldığını göstermektedir. Demirci'de günümüzde bu isimle köy bulunmayıp, Sındırgı'da bulunmaktadır.

²²⁶ TK. KKA. TD. 115, s. 272 a-b

²²⁷ BOA. TD. 165, s. 383, TK. KKA. TD. 115, s. 276 b

Okçular²²⁸:

Köy, 1531 tahririnde, 1 ç., 6 n., 9 bn. ve 10 k.'den mürekkep nefer kaydına göre 90 kişilik nüfustan oluşmaktadır. 1575 tahririnde nüfus azalması görülmekte, 6 n. , 3 bn. ve 12 m. kaydına göre 57 kişiden meydana gelen nüfus bulunmaktadır. Kazada bugün bu isimle köy bulunmayıp Kayran okçular köyü yer almaktadır.

Öksüzler²²⁹:

1531 tahririnde 12 n., 3 m., 7 bn., 9 k. ve 1 imam bulunan köyde yaklaşık 124 kişi yaşamaktadır. 1575 tahririnde ise köy nüfusu, 3 ç. , 10 n. , 11 bn. , 1 e. , 30 m. ve 1 muaftan oluşan nefer kaydına göre 160 kişiye yükselmiştir. Köy aynı isimle varlığını günümüzde de devam ettirmektedir.

Örayin²³⁰ :

Günümüzde kayıp olan köyde, 1531 tahririnde, 1 ç., 12 n., 11 bn., 4 m., 16 k. ve 1 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 145 kişiden meydana gelmektedir. Köyde yedi çiftlik yere sahip bir adet hassa çiftlik bulunmaktadır. 1575 tahririnde köy nüfusunu kaybetmiş ve hali ez reaya statüsüne gelmiştir.

Tonuzca²³¹:

1531 tahririnde köyde 11 n., 5 bn. ,18 k. ve 2 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 108 kişiden oluşmaktadır. Köyde üç çiftlik yere sahip bir adet hassa çiftlik bulunmaktadır. 1575 tahririnde köyde 5 n. , 2 bn. ve 7 m. bulunmakta, bu da 42 kişiye inen köyün nüfusunun yarıdan fazlasının azaldığına işaret etmektedir. Günümüzde sadece adı kalan köyün, Sağnıç ile Sayık köyü arasında tepelik bir bölgede harabeleri bulunmaktadır. Günümüzde mevkinin yanında kale yıkıntıları da bulunmaktadır.

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan ve Hızır ile Vefa timarında bulunan yukarıda verilen beş adet köyün toplam hâsılı 9630 akçeden

²²⁸ BOA. TD. 165, s. 383, TK. KKA. TD. 115, s. 276 b

²²⁹ BOA. TD. 165, s. 381 - 382, TK. KKA. TD. 115, s. 276 a

²³⁰ BOA. TD. 165, s. 381, TK. KKA. TD. 115, s. 276 a

²³¹ BOA. TD. 165, s. 382, TK. KKA. TD. 115, s. 276 a

oluşmaktadır. Bu köylerde çift, nim çift, bennak, mücerred, kara ve zemin resimleri yanında ağnam, otlak, çayır gibi hayvancılık ve bad-ı heva ile ilgili vergiler bulunmaktadır ki bunların hâsılı 3547 akçeden oluşmaktadır. Ayrıca köylerin hâsılından buğday, arpa, çavdar, burçak, erzen, bakla, nohut, penbe, üzüm, mercimek, börülce, bostan, armut, ketan ve kendir gibi zirai ürünlerin yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Köylerde 55 adet kovan ile arıcılık yapılmakta, 1520 adet ile de küçükbaş hayvancılığın bulunduğu tespit edilmektedir. Ayrıca hâsılda harab bir değirmen kaydı bulunmaktadır.

1575 tahririnde de mezkûr köyler Demirci nahiyesine tabi olup, Seydi Ali ve ortakları timarında yer almakta ve 14946 akçelik hâsıla sahip bulunmaktadır. Bu da yaklaşık olarak % 50 oranında bir artışı göstermektedir. 1531'deki zirai üretim 1575'te de aynen devam etmekte ve ayrıca soğan, palamut ve çeltik üretimine de başlandığı görülmektedir. Arıcılık ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğindeki rakamlarda bir değişme olmayıp, 1531'deki yapı kendini muhafaza etmektedir. Faal değirmen bulunmayıp bir adet harab değirmen varlığını devam ettirmektedir. Hâsıl kaydında bir adet de yaylak yer almaktadır.

3)

Boyacık²³²:

1531 tahririnde 3 ç., 21 n., 13 bn. 28 m., 1 k. ve 12 muaftan oluşan nefer kaydına göre 274 kişilik nüfusu bulunan köy kazanın büyük köyleri arasında yer almaktadır. 1575 tahririnde de bu özelliğini devam ettirmektedir. Bu tarihte köy 5 ç. , 20 n. , 16 bn. , 1 e. , 45 m. ve 1 muaftan meydana gelen nefer kaydından hareketle 260 kişilik nüfusa sahiptir. Buna göre nüfusunda 16 kişilik gerileme bulunmaktadır.

Çandır²³³ :

1531 tahririnde köyde 3 n. , 4 bn. , 7 m. ve 2 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 52 kişiden meydana gelmektedir. Ayrıca köyde iki hassa

²³² BOA. TD. 165, s. 384, TK. KKA. TD. 115, s. 284 a-b

²³³ BOA. TD. 165, s. 385, TK. KKA. TD. 115, s. 284 b

çiftlik bulunmaktadır. 1575 tahririnde köyde 2 n. , 12 bn. , 8 m. ve 2 muaf bulunmakta olup, buna göre köy yaklaşık 88 kişilik nüfusa sahiptir.

1531 tahririnde iki köy Piri, Katib Cafer ve gayrihi timarında yer almakta ve hâsılı 6973 akçeden oluşmaktadır. Bunun 1953,5 akçesi resimlerden, kalanı öşürlerden oluşmaktadır. Köylerde buğday, arpa, burçak, alef, nohut, penbe, üzüm ve bostan yetiştirildiği, bahçecilik ziraatının olduğu, 600 adet ile küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ve 35 adet kovan ile de arıcılığın yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu tarihte altı ay çalışan 2 adet su değirmeni de defterdeki kayıtlarda mevcuttur.

1575 tahririnde köylerin Dergâh-ı Ali çavuşlarından Mahmud'un zeametinde, 8340 akçe hâsıl ile kayıtlı olduğu defterde görülmektedir. Mezkûr köyler 1531 tahririnde Demirciye, 1575 tahririnde Karataş nahiyesine tabidirler. Köylerde 1531'de üretimi yapılan zirai ürün çeşitliğinin 1575'te de devam ettiği, buna erzen üretiminin dâhil edildiği, 35 adet kovan ile arıcılıkta bir değişiklik olmadığı, bununla birlikte köylerde bulunan koyun veya keçi sayısının 1000 adede yükselerek küçükbaş hayvancılığın gelişme kaydettiği anlaşılmaktadır. Bölgede altı ay çalışan 2 adet su değirmeninin varlığını sürdürdüğü ayrıca bir adet de yaylak bulunduğu tespit edilmektedir. Üçüncü grupta yer alan bu iki köy, günümüzde aynı isimle varlıklarını sürdürmektedirler.

4)

Boz²³⁴ :

1531 tahririnde 1 ç. , 2 n. , 7 bn. , 8 m., 4 k. ve 2 muaf bulunan köyde 72 kişilik nüfus yaşamakta, emri padişahi ile satılıp Hacı Ali Beg namında sipahinin zimmetinde olan bir adet hassa çiftlik de bulunmaktadır. 1575 tahririnde köyde 3 n. , 5 bn. , 9 m. ve 13 muaf bulunup, buna göre yaklaşık nüfusu 114 kişiden oluşmaktadır. Görüldüğü üzere köyde % 50'nin üzerinde bir nüfus artışı izlenmektedir.

²³⁴ BOA. TD. 165, s. 387-388, TK. KKA. TD. 115, s. 304 a

Talas²³⁵ :

1531 tahririnde 5 ç. , 11 n. 10 bn. , 25 m. ve 4 k. ve 11 muaf bulunan köyün yaklaşık nüfusu 214 kişidir. 1575 tahririnde 11 n. , 8 bn. , 4 e. ve 21 m. bulunmakta, buna göre 136 kişiden oluşan nüfustan oluşmaktadır.

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan köyler, Hamza ve Davud adlı sipahilerin timarın olup toplam hâsılı 5792 akçedir. Resimler toplamı 1971 akçe olup, kalanını öşür gelirleri meydana getirmektedir. Köylerin hâsılında buğday, arpa, nohut, burçak, erzen, penbe, üzüm, sumak, bostan ve dut yaprağı üretildiği, 400 küçükbaş hayvanın bulunduğu ve 10 adet kovan ile arıcılık faaliyetlerinin yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca altı ay çalışan 1 adet, harab halde de 2 adet değirmen defterde mukayyedir.

1575 tahririnde köyler Ortapare nahiyesine tabi olup, Mehmed Çavuş ve Mehmed timarında bulunmaktadır. Bu tarihte köylerin hâsılı 9499 akçedir. 1531 yılında köylerdeki zirai üretim çeşitliliğine ilave olarak 1575'te soğan, armut ve palamut üretimi başlamış, arıcılık ve küçükbaş hayvancılık da seviyesini korumuştur. Köylerin hâsılında biri yıl boyu, biri 6 ay çalışan ve biri harap olan 3 adet su değirmeni bulunmaktadır. Dördüncü gruptaki bu iki köy, günümüzde aynı isimle varlıklarını devam ettirmektedirler.

5)

Eyerciler²³⁶ :

1531 tahririnde 5 ç. , 1 n. , 11 bn. ve 5 m.'den mürekkep nefer kayıtlı köyde, 85 kişilik nüfusun bulunduğu görülmektedir. 1575 tahririnde köy nüfusunu kaybetmiş, hali ez reaya konumuna gelmiştir.

Hisar²³⁷:

1531 tahririnde köyde 8 ç. , 21 n. , 5 bn. ve 28 m. bulunmakta buna göre 208 kişi yaşamaktadır. Ayrıca üç adet zemin, nim çift olarak kayıtlıdır.

²³⁵ BOA. TD. 165, s. 387, TK. KKA. TD. 115, s. 303 b - 304 a

²³⁶ BOA. TD. 165, s. 391, TK. KKA. TD. 115, s. 315 a

²³⁷ BOA. TD. 165, s. 392, TK. KKA. TD. 115, s. 313 a - 314 b

1575 tahririnde köyde 10 n. , 12 bn. , 3 e. , 19 m. ve 3 muaftan oluşan nefer kaydına göre 159 kişilik nüfus bulunmaktadır.

Karabük²³⁸:

1531 tahririnde, 8 ç. , 28 n. 9 bn. , 17 m. ve 6 k. ve 3 muaf kaydından hareketle 263 kişinin bulunduğu köy, 1575 tahririnde 4 ç. , 24 n. , 36 bn. 49 m. ve 2 muaf kaydına göre 379 kişilik nüfusa sahiptir.

Kemhallu²³⁹:

1531 tahririnde köyde 1 ç. , 6 n. , 5 bn. , 10 m. ve 1 imam kaydı olup, yaklaşık 75 kişilik nüfus bulunmaktadır. 1575 tahririnde ise köyde 2 ç. , 3 n. , 5 bn. ve 11 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 61 kişiden oluşmaktadır.

Kızılca Donaşa²⁴⁰ :

1531 tahririndeki 1 ç. , 26 n. , 11 bn. , 20 m. ve 1k. nefer kaydından hareketle 211 kişilik nüfus bulunan köyde, 1575 tahririnde 3 ç. , 7 n. , 14 bn. ve 22 m.'den oluşan nefer kaydına göre 142 kişiden mürekkep nüfus yer almaktadır. Buna göre köyde nüfus gerilemesi olduğu anlaşılmaktadır.

Kovancı²⁴¹:

1531 tahririnde köyde 8 n. , 2 bn. 7 m. ve 1 k. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 58 kişiden meydana gelmektedir. Köy 1575 tarihli tahrir defterinde, Kuzu, Poladça ve Kırk Hüseyin köyleriyle birlikte yazıldığından, bu tarihteki hâsılı mezkûr köyler ile ortak olarak ele alınmıştır. 1575 tahririnde köy 2 n. , 1 bn. , 1 e. ve 3 m.'den oluşan 7 nefere sahiptir ki bu 23 kişiye tekabül etmektedir.

Kirpiklü²⁴²:

1531 tahririnde köyde 1 ç. , 16 n. , 15 bn. , 10 m., 1k. , 1 imam ve 1 hatibten oluşan kayda göre 181 kişilik nüfus bulunmaktadır. Ayrıca üç adet

²³⁸ BOA. TD. 165, s. 390, TK. KKA. TD. 115, s. 313 a-b

²³⁹ BOA. TD. 165, s. 393, TK. KKA. TD. 115, s. 313 b

²⁴⁰ BOA. TD. 165, s. 391- 392, TK. KKA. TD. 115, s. 314 a

²⁴¹ BOA. TD. 165, s. 391, TK. KKA. TD. 115, s. 315 a

²⁴² BOA. TD. 165, s. 393, TK. KKA. TD. 115, s. 314 b - 315 a

zemin kaydı bulunmakta ve bunlardan alınan resimlerin ikisi 6, biri de 4 akçeden toplam 16 akçe olarak defterde kayıtlı görülmektedir. 1575' tahririne göre köyde 1 ç. , 11 n. , 30 bn. , 1 e. , 51 m. ve 6 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 296 kişiden meydana gelmektedir. Görüldüğü üzere köy nüfusunda 1531'e göre ciddi bir yükselme bulunmaktadır.

Yukarıda verilen Borlu nahiyesine tabi 7 köyün hâsılı 1531 tarihli tahrir defterinde ortak yazılmış olup, toplamı 23000 akçeden oluşmaktadır. Bu köylerin Borlu nahiyesine tabi oldukları ve Sultanşah ile gayrihinin timarlarında yer aldıkları görülmektedir. Köylerden alınan resimlerin toplamı 7382 akçeyi bulmaktadır. Kalanı ise alınan öşürlerden oluşmaktadır. Köylerin ortak olarak yazılan hâsılından buğday, arpa, nohut, burçak, börülce, mercimek, kendir, penbe, bakla, üzüm, bostan, armut, alef, soğan ve palamut üretimi yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca köylerde küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yapıldığı ve 1300 adet koyun veya keçinin bulunduğu görülmekte ve 90 adet kovan ile arıcılık faaliyetlerinin yürütüldüğü tespit edilmektedir. Ayrıca yılın dört ayı çalıştığı anlaşılan 13 adet su değirmeninin yanında 3 adet de harap değirmeninin bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte verilen rakamlar 7 köyün ortak hâsılı olması hasebiyle hangi köyde ürünlerin ne kadar yetiştirildiğinin tespiti tam olarak yapılamamaktadır.

1575 tahririnde da köyler Borlu nahiyesine tabi olup, Ferid Çavuş ve sair şürekâsı zeametinde bulunmaktadır. Toplam hâsılı 1531'e göre 6500 akçe yükselerek 29500 akçe olmuştur. 1531'deki zirai üretim çeşitliliği 1575'te de devam etmekte, bunlara ilaveten erzen ve sumak üretimine de başlandığı görülmekte, arıcılık ve küçükbaş hayvancılıkta da 1531'deki seviyenin aynen korunduğu anlaşılmaktadır. Yılda dört ay çalıştığı görülen ve 10 babdan oluşan değirmenlerin yanında, harab kaydedilmiş üç değirmen de bölgede varlığını sürdürmektedir.

Bu gruptaki köylerden Eyerciler, Hisar, Karabük, Kızılca Donaşa ve Kirpiklü köyleri kayıp olup, Kemhallu köyü Köprübaşı ilçesine kaymış, Kovancı köyü ise Demirci'de aynı isimle varlığını sürdürmektedir.

6)

Kökevi (Kökevli) ve Kabakulak²⁴³ :

1531 tahririnde Kökevi olarak görülen köy, 1575 tahririnde Kökevli olarak defterde mukayyedir. 1531 tahririnde Borlu nahiyesine tabi olan köyler 1 ç. ve 1 n.'den mürekkep olarak defterde kayıtlı olup, 10 kişilik nüfus ile Sultanşah ile gayrihinin timarında yer almaktadır. Ayrıca iki zemin toplam 26,5 akçe resimle deftere kaydedilmiştir. Köylerde buğday, arpa, erzen, burçak, nohut, börülce, bakla, kendir, armut, bostan, üzüm, penbe ziraati ve arıcılık yapılmaktadır. Toplam hâsıl 4548 akçe olup, bunun 359,5 akçesini çeşitli resimler, kalanını ise öşür geliri oluşturmaktadır. Ayrıca yıl boyu çalışan bir adet su değirmeni de kayıtlarda görülmektedir.

1575 tahririnde Borlu nahiyesine tabi olan köyler Ferid çavuş ve sair şürekâsı zeametinde yer almakta ve nefer kaydı bulunmamaktadır. Borluya tabi olarak kaydedilmiş Selmanlar cemaati ile hâsılı ortak verilmiştir. Selmanlar cemaati de 15 neferlik sipahizade nüfusuna sahip olarak defterde mukayyedir. Köylerin ve Selmanlar cemaatinin ortak hâsılı 5 bin akçe olup, 1531'e göre ciddi bir değişiklik görülmemektedir. 1531'deki zirai üretim çeşitliliği üzümün haricinde 1575 yılında da devam etmektedir. Ayrıca hâsıl kaydında yıllık olarak çalıştığı anlaşılan bir su değirmeni mevcudiyetini sürdürmektedir. Köyler günümüzde kayıptır.

7)

Çakırlu²⁴⁴ :

1531 tahririnde Borlu nahiyesine tabi köyde 2 ç. , 12 n. , 19 bn. , 22 m., 2 k. ve 1 imam yanında 1 a'ya bulunmaktadır. Buna göre nüfusu yaklaşık 199 kişiden meydana gelmektedir. 1575 tahririnde ise köyde 1 ç. , 6 n. , 9 bn. , 5 e. , 16 m. ve 1 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 126 kişiden oluşmaktadır. Köy günümüzde Demirci'de bulunmamakla birlikte Simav ilçesinde Çakırlar köyü mevcuttur.

²⁴³ BOA. TD. 165, s. 394, TK. KKA. TD. 115, s. 315 b

²⁴⁴ BOA. TD. 165, s. 395 -396, TK. KKA. TD. 115, s. 322 a

Kınık²⁴⁵:

1531 tahririnde köyde 1 ç. , 13 n. , 16 bn. , 26 m. 4 k. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 180 kişiden meydana gelmektedir. 1575 tahririnde Çakırlu köyüne ve Borlu nahiyesine tabi olarak görülen köyde, 8 n. , 10 bn. , 1 e. , 21 m. ve 8 muaf bulunmakta olup, yaklaşık olarak 156 kişilik nüfus yaşamaktadır. Günümüzde köy Köprübaşı ilçesine bağlıdır.

Hamza ve gayrihi timarı olan ve Borlu nahiyesine tabi Çakırlu ve Kınık köylerinin 1531 tahririndeki toplam hâsılı 5640 akçedir. Bu gelirin 1976 akçesi çeşitli resimlerden, kalanı ise öşür gelirlerinden oluşmaktadır. İki köyün ortak yazılan hâsılına göre, buğday, arpa, nohut, börülce, erzen, penbe, armut, soğan, palamut, bostan, üzüm ve burçak ziraatının bulunduğu, 80 adet kovan ile arıcılık yanında, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yapıldığı ve mezkûr tarihte köylerde 1000 adet koyun veya keçinin olduğu anlaşılmaktadır.

1575 tahririnde 6 bin akçeden oluşan hâsıl kaydına göre köylerde bu tarihte buğday, arpa, burçak, nohut, erzen, börülce, penbe, soğan, üzüm, bostan, armut ve palamut ziraatı yapılmakta, 40 adet kovan ile arıcılık, 200 adet ile de küçükbaş hayvancılık faaliyeti yürütülmekle birlikte, arıcılık ve küçükbaş hayvancılıkta gerileme olduğu göze çarpmaktadır.

8)

Akyar ve Enceklü²⁴⁶:

1531 tahririnde birlikte yazılan köylerde 1 ç. , 16 n. , 15 bn. , 10 m. ve 3 k. bulunmakta olup, yaklaşık olarak 173 kişi yaşamaktadır. 1575 tahririnde Akyar köyü, Kara Elmacık köyüne tabi olarak defterde mukayyedir. Akyar köyünde bu tarihte 1 ç. , 8 n. , 6 bn. , 12 m. ve 1 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 92 kişidir. Enceklü köyünde de 2 n. , 4 bn. , 1 e. ve 8 m. bulunmakta ve yaklaşık olarak 43 kişiden oluşan nüfus yer almaktadır. Günümüzde bulunmayan köyler, Selendi bölgesinde yer almaktadır.

²⁴⁵ BOA. TD. 165, s. 396 - 397, TK. KKA. TD. 115, s. 322 a-b

²⁴⁶ BOA. TD. 165, s. 398 - TK. KKA. TD. 115, s. 310 b - 311 a

Depe²⁴⁷:

Köyde 1531 tahririnde 1 n. ve 3 bn. bulunmakta, buna göre yaklaşık olarak ta 20 kişilik nüfus görülmektedir. 1575 tahririnde ise köyde 1n. ve 1 bn. kaydı olup, nüfusu yaklaşık olarak 10 kişiden oluşmaktadır. Buna göre köy nüfusunda yarı yarıya bir azalma olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde Demirci'ye bağlı Gömeçler köyünün 2-3 km. batısında Tepeköy harabeleri bulunmaktadır.

Kara Elmacık nam-ı diğer Gebe Kilise²⁴⁸:

1531 tahririnde köyde 3 n. , 3 bn. , 2 m., 1 k. ve 2 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 55 kişiden oluşmaktadır. Köyün bir de Söğüdcük adında mezarası bulunmaktadır. 1575 tahririnde köy sadece Kilise adıyla deftere yazılmıştır. Bu tarihte köyde 4 n. , 14 bn. , 2 e. 19 m. ve 6 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 99 kişiden meydana gelmektedir. Köy günümüzde Köprübaşı ilçesine bağlı olarak varlığını sürdürmektedir.

1531 tahririnde yukarıda verilen Borlu nahiyesine tabi olan dört köy, Can ve gayrihi timarında olup toplam hâsılı 6609 akçedir. Bunun 1178 akçesi çeşitli resimlerden, kalanı öşürlerden oluşmaktadır. Köylerin hâsılinda buralarda buğday, arpa, burçak, nohut, alef, erzen, bakla, börülce, mercimek, sumak, palamut, penbe, kendir, armut, bostan ve üzüm yetiştirildiği, 8 adet kovan ile arıcılık ve 60 adet ile küçükbaş hayvancılık yapıldığı görülmektedir. Ayrıca üç aylık işleyen 1 adet su değirmenin de bulunduğu görülmektedir. Ancak bunların hangi köyde olduğunu toplamları ortak yazıldığı için tespit etmek oldukça güçtür.

1575 tahririnde köylerin Borlu nahiyesine tabiliği devam etmekte, Divan-ı Ali kâtiplerinden Katib Abdülgani zeameti ile Mahmud v. Cihan timarında yer almaktadır. Bu tarihte köylerin hâsılı 6666 akçedir. Köylerde 1531'deki zirai üretim çeşitliliği aynen devam etmekte, arıcılık ve küçükbaş

²⁴⁷ BOA. TD. 165, s. 398, TK. KKA. TD. 115, s. 311 a

²⁴⁸ BOA. TD. 165, s. 398, TK. KKA. TD. 115, s. 310 b

hayvancılığın da seviyesinde herhangi bir değişim görülmemektedir. Su değirmeni de aynı şekilde varlığını sürdürmektedir.

9)

Ağaçhisar²⁴⁹ :

1531 tahririnde köyde 1 ç. , 2 n. , 12 bn. , 10 m. ve 1 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 90 kişidir. 1575 tahririnde ise, 24 n. , 4 bn. , 3 e. ve 15 m. bulunan köy 170 kişilik nüfus barındırmaktadır. Bu tarihte köyde buğday, arpa, burçak, nohut, bakla, erzen, börülce, penbe, kendir pıyaz, üzüm, bostan, armut ve palamut ziraatı yapılmakta üç adet kovan ile arıcılık, 110 adet ile de küçükbaş hayvancılık faaliyeti yürütülmektedir.

Akyar²⁵⁰ :

1531 tahririnde köyde 9 ç. , 11n. , 11 bn. ve 21 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 176 kişiden oluşmaktadır. 1575 tahririnde ise 3 ç. , 12 n. , 8 bn. , 4 e. ve 17 m. bulunan köyde yaklaşık olarak 152 kişilik nüfus bulunmaktadır. Görüldüğü üzere köy nüfusunda 1531'e göre bir azalma mevcuttur. Akyar köyünün, 1575'te Akdere dimekle maruf olduğu görülmektedir.²⁵¹ Akyar köyü günümüzde bulunmayıp terk edilmiş olmakla birlikte, Demirci'de Güveli köyü ile Armutlu köyleri arasında her iki köye de yaklaşık olarak iki km. uzaklıkta Akyar harabeleri bulunmaktadır.

İnciklü²⁵² :

1531 tahririnde köyde 2 ç. , 4 n. , 6 bn. , 3 m. ve 1 k. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 64 kişiden oluşmaktadır. Köyde bir adet hassa çiftlik de bulunmaktadır. 1575 tahririnde ise köyde 2 n. , 4 bn. , 1 e. ve 8 m. bulunmakta, buna göre de nüfusu yaklaşık 43 kişiden meydana gelmektedir. Bu köy günümüzde İcikler adıyla maruf köy olma ihtimali hıvvetle muhtemeldir. Nitekim Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Hicri 1326 /

²⁴⁹ BOA. TD. 165, s. 424 - 425, TK. KKA. TD. 115, s. 322 b - 323 a

²⁵⁰ BOA. TD. 165, s. 424 - TK. KKA. TD. 115, s. 312 a-b

²⁵¹ TK. KKA. TD. 103, s. 124 b

²⁵² BOA. TD. 165, s. 424, TK. KKA. TD. 115, s. 312 b

M. 1908-9 tarihli haritada, Sidas Harabeleri Kuzeyinde, Kızılca köyü Güneyinde İncikler adıyla kayıtlı bulunan köy bulunmaktadır.²⁵³ (Bkz. Ek 77: Resim 69)

Köteylü²⁵⁴ :

1531 tahririnde küçük bir köy olan Köteylü'de 1 ç. , 1 n. ve 1 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 11 kişidir. 1575 tahririnde köyde 1 ç. , 2 bn. ve 3 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 18 kişiden oluşmaktadır.

Üstte verilen ve günümüzde kayıp olan dört köy 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olup, Yakub, Ali ve gayrihinin timarındadır. Bunların toplam hâsılı 12178 akçeden oluşmakta, bunun 4196 akçesi resimler, kalanını öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. Bu tarihte köylerde buğday, arpa, nohut, burçak, erzen, börülce, kendir, bakla, penbe, alef, mercimek, ketan, üzüm, bostan, armut, soğan ve palamut ziraatı yanında arıcılık yapılmakta ve 104 adet arı kovanının bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü ve toplamda bölgede 906 adet koyun veya keçinin mevcudiyeti tespit edilmektedir. Köylerin hâsılında faal halde olup yıl boyu çalışan 2 adet değirmen kaydı bulunmaktadır.

1575 tahririnde yukarıdaki köy grubunda yer alan Ağaçhisar köyünün bulunmadığı görülmektedir. Bu köy 1575 tarihli defterde müstakil, diğerleri aynı grupta ele alınmıştır. 1575 tahririnde bu köyler Dergâh-ı Ali Çavuşlarından Carullah Çavuş zeametinde ve Abdi velediş timarında yer almakta ve Borlu nahiyesine tabi bulunmaktadır. Bu tarihteki hâsıl miktarı 10 bin akçeden oluşmaktadır. Görüldüğü üzere hâsıl miktarında bir gerileme mevcuttur. Köylerde 1531'deki zirai üretim çeşitliliğinin devam ettiği, arıcılıkta dört adet kovan ile küçük bir gerileme olduğu, küçükbaş hayvan sayısının ise 366'ya gerileyerek büyük bir azalma içine girdiği anlaşılmaktadır. 1531 tahririndeki değirmenlerin 1575'te harab hale geldiği defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

²⁵³ BOA. HRT. h. 02335

²⁵⁴ BOA. TD. 165, s. 425, TK. KKA. TD. 115, s. 312 b

10)

Elecik²⁵⁵:

Köyde 1531 tahririnde 1 n. , 6 m. ve 1 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 36 kişiden meydana gelmektedir. 1575 tahririnde ise 4 n. , 1 bn. , 1 m. ve 3 muaf bulunan köy, yaklaşık olarak 41 kişilik nüfusa sahiptir. Köy günümüzde kayıptır.

Kara Halil²⁵⁶:

1531 tahririnde 1 ç. , 14 n. , 18 bn. , 16 m. ve 5 muaf bulunan köyün yaklaşık nüfusu 206 kişiden oluşmaktadır. Ayrıca köyde bir adet hassa çiftlik olup, on dört çiftlik yeri bulunmaktadır. 1575 tahririnde köyde 2 ç. , 17 n. , 6 bn. , 2 e. ve 26 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 161 kişidir. Buna göre köy nüfusunda 1531'e göre bir miktar gerileme bulunmaktadır. Köy bugün mevcut olmayıp, Borlu yakınında Karahallı mevkii mevcuttur.

Karyağdı²⁵⁷:

Günümüzde aynı isimle varlığını sürdürmekte olan köyde, 1531 tahririnde 1 ç. , 9 n. , 13 bn. , 14 m. ve 2 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 139 kişiden meydana gelmektedir. Ayrıca 12 çiftlik yerden oluşan bir hassa çiftliği bulunup, 49,5 akçelik üç nim çiftlik zemin kaydına defterde rastlanmaktadır. 1575 tahririnde nüfusunda büyük bir artış izlenen köyde 3 ç. , 20 n. , 17 bn. , 1 e. , 33 m. ve 4 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık olarak 258 kişiden oluşmaktadır.

1531 tahririnde Borlu nahiyesine tabi ve Kabulak Mustafa'nın timarında bulunan üç köyün hâsılı 16265 akçedir. Bunun 3966 akçesi çeşitli resimlerden, kalanı öşür gelirlerinden oluşturmaktadır. Bu tarihte köylerde buğday, arpa, nohut, burçak, kenevir, penbe, börülce, erzen, ketan, bostan, armut, üzüm, soğan ve bakla ziraatı bulunmakta, 70 adet kovan ile arıcılık faaliyeti yürütülmekte ve 900 adet ile de küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

²⁵⁵ BOA. TD. 165, s. 401, TK. KKA. TD. 115, s. 311 b

²⁵⁶ BOA. TD. 165, s. 401, TK. KKA. TD. 115, s. 311 a-b

²⁵⁷ BOA. TD. 165, s. 402, TK. KKA. TD. 115, s. 311 b - 312 a

Ayrıca yıllık olarak işlediği anlaşılan ve 3 adet su değirmeni de hâsıl kaydında görülmektedir.

1575 tahririnde de Borlu nahiyesine tabi köylerde, 1531'deki zirai üretim çeşitliliği devam etmekte, ilaveten palamut üretimi yapılmaktadır. Arıcılık faaliyeti seviyesini korumakta, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde 154 adet azalma ile 746 adet koyun veya keçinin bulunduğu anlaşılmaktadır. 1531 tahririndeki değirmenlerin de aynı şekliyle varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

11)

Kündemur²⁵⁸:

1531 tahririnde Borlu nahiyesine tabi olan köyde 5 ç. , 10 n. , 23 bn. ve 21 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 211 kişidir. Köyde bir adet hassa çiftlik de bulunmaktadır. 1575 tahririnde ise köyde nüfus bulunmayıp, hali ez reaya olarak deftere kaydedilmiştir. Köy bugün kayıptır.

Mıhluca namı diğer Alacaatlu²⁵⁹:

1531 tahririnde köyde 10 n. , 12 bn. ve 17 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 127 kişidir. Köyde bir adet hassa çiftliğin de bulunduğu görülmektedir.

1531 tahririnde Borlu nahiyesine tabi olan iki köy Dergâh-ı Ali Çavuşlarından Mehmed Çavuşun timarında yer almaktadır. İki köyün ortak hâsılı 6611 akçedir. Bunun 2148 akçesini çeşitli resimler, kalanını ise oşür gelirleri oluşturmaktadır. Köylerde buğday, arpa, erzen, nohut, burçak, börülce, penbe, armut, soğan, palamut ve üzüm ziraatı ve arıcılık yapılmaktadır. Ayrıca 200 adet ile küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin de mevcudiyeti defterden anlaşılmaktadır.

1531 tahririnde Mıhluca nam-ı diğer Alacaatlu adıyla deftere kayıtlı olan köyün, 1575 tahririnde bölünerek Mıhluca ve Alacaatlu adıyla Borlu

²⁵⁸ BOA. TD. 165, s. 402, TK. KKA. TD. 115, s. 321 b

²⁵⁹ BOA. TD. 165, s. 402, 403, TK. KKA. TD. 115, s. 321 a-b

nahiyesine tabi iki ayrı köy haline geldiği görülmektedir. 1575 tahririnde Mihluca köyünde 9 n. , 11 bn. , 16 m. ve 4 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 136 kişiden oluşmaktadır. Bu tarihte köyde buğday, arpa, alef, burçak, nohut, erzen, börülce, penbe, soğan, üzüm, bostan, armut ve palamut ziraatı ve 20 adet kovan ile arıcılık yapılmaktadır. Alacaatlu köyünde ise bu tarihte 1 ç. , 4 n. , 13 bn. , 2 e. , 11 m. ve 17 sipahizededen oluşan muaf bulunup, nüfusu yaklaşık 196 kişidir. 1575 tahririnde Alacaatlu köyü hâsılı, Kündemur köyü ile birlikte ortak olarak deftere yazılmış olup, 4300 akçeden oluşmaktadır. Bu tarihte köylerde buğday, arpa, burçak, nohut, erzen, börülce, penbe, soğan, üzüm, bostan, armut ve palamut ziraatı ve 8 adet kovan ile de arıcılık yapılmaktadır. Günümüzde Demirci'de bu isimle köy bulunmamakla birlikte, Sındırgı'ya bağlı Alacaatlı köyü mevcuttur.

12)

Akça²⁶⁰:

1531 tahririnde Borlu nahiyesine tabi olan köyde 1 ç. , 5 n. , 1 bn. , 2 m. ve 1 k. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 38 kişiden meydana gelen gelmektedir. Köyde 178,5 akçelik bir adet zemin resmi ile bağ olup sahiplerine emr-i padişahî ile bey' olunmuş bir adet hassa çiftlik bulunmaktadır. 1575 tarihli tahrir defterinde müstakil ve Borlu nahiyesine tabi olarak mukayyed olan köyde, 2n. , 1 bn. ve 5 m. bulunmakta ve yaklaşık olarak 20 kişilik nüfusu bulunmaktadır. Bu tarihte köy Süleyman timarında 1500 akçe hâsıl ile yer almaktadır. Bu tarihte köyde buğday, arpa, nohut, burçak, erzen, penbe, soğan, üzüm, bostan, armut, palamut, ketan ve kendir ziraatı yapılmakta, 5 adet kovan ile arıcılık, 20 adet ile de küçükbaş hayvancılık faaliyeti yürütülmektedir. Köyde ikisinin yıl boyu, bir tanesinin de üç ay çalıştığı anlaşılan 3 adet de su değirmeni bulunmaktadır.

²⁶⁰ BOA. TD. 165, s. 404, TK. KKA. TD. 115, s. 324 a

Ece²⁶¹:

Borlu nahiyesine tabi olan köyde 1531 tahririnde 5 n. , 14 bn. ve 7 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 102 kişiden oluşmaktadır. Köyde toplam 268 akçelik resmi bulunan iki zemin kaydı ve bir hassa bağ bulunmaktadır. 1575 tahririnde de Borlu nahiyesine tabi köyün hâsılı, Hayranlar cemaatine mensup 35 neferlik sipahizade ve mütekaidan ve Yavaşlar cemaatinden 12 neferlik sipahizadegan ile birlikte Akça ve Göçek köylerinden ayrı olarak yazılmıştır. 1575 tahririnde köyde 1 n. , 5 bn. , 7 m. ve 10 sipahizadeden oluşan muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 87 kişiden oluşmaktadır. 7500 akçe hâsılla Begradlu Pervane ve sair şürekâsı timarında yer almaktadır. Bu tarihte köyde buğday, arpa, nohut, burçak, erzen, penbe, soğan, üzüm, bostan, armut, palamut, ketan ve kendir ziraatı bulunmakta, 7 adet kovan ile arıcılık, 46 adet ile küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Köyde bir adet de harab olarak kayıtlı su değirmeni bulunmaktadır. Günümüzde Köprübaşı ilçesinde Eceköy adıyla varlığını sürdürmektedir.

Göçek²⁶²:

1531 tahririnde Borlu nahiyesine tabi olan köyde 1 ç. , 5 n. , 3 bn. ve 1 m. bulunmakta ve yaklaşık olarak 46 kişilik nüfustan meydana gelmektedir. Köyde altı çiftlik yeri ile 126 akçelik vergiye tabi bir adet zemin kaydı ile bir adet hassa çiftlik mevcuttur. 1575 tahririnde köyün kaydına defterlerde rastlanılmamaktadır. Köy bugün kayıp köyler arasındadır.

1531 tahririnde Ali, Halil ve gayrihinin timarında bulunan köylerin hâsılı 7500,5 akçedir. Bunun 831 akçesi resimler, kalanı öşür gelirinden oluşmaktadır. Hâsılda ikisi yıl boyu çalışan, biri de harap olan 3 değirmen bulunmaktadır. Bu köylerde buğday, arpa, nohut, burçak, penbe, kendir, ketan, erzen, bostan, üzüm, armut, soğan ve palamut üretiminin yapıldığı, arıcılık faaliyetinin olduğu ve 166 adet ile küçükbaş hayvancılığın da köylerin ekonomisinde yer tuttuğu görülmektedir.

²⁶¹ BOA. TD. 165, s. 404, TK. KKA. TD. 115, s. 318 b

²⁶² BOA. TD. 165, s. 405

13)

Donaşa²⁶³:

Köyde 1531 tahririnde 2 ç. , 31 n. , 28 bn. , 51 m., 2 k. ve 14 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 428 kişiyi bulmaktadır. 1575 tahririnde köyün adı Büyük Donaşa haline getirilmiştir. Bu tarihte köyde kayıtlı 21 n. , 37 bn. , 2 e. , 51 m. ve 1 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık olarak 451 kişiden meydana gelmektedir. Görüldüğü üzere köy nüfusunda artış olduğu ve köyün 1531 ile 1575 yıllarında kazanın en büyük köyleri arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Köy bugün Uğurlu ismiyle Köprübaşı ilçesine bağlı olup, bölge halkı tarafından Tomaşa adıyla anılmaktadır.

Emir Aziz²⁶⁴:

1531 tahririnde 1 ç. , 3 n. , 8 bn. , 8 m. 1 k. ve 4 muaf bulunan ve yaklaşık 89 kişiden meydana gelen köydür. 1575 tahririnde köyün adının sonuna “ler” eki getirilerek çoğul yapılmış ve Emir Azizler olarak deftere kaydedilmiştir. Bu tarihte köyde 5 n. , 8 bn. , 2 e. , 5 m. ve 2 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 90 kişiyi bulmaktadır. Köyün yüzyıl içersinde nüfus seviyesini koruduğu anlaşılmaktadır. Köy günümüzde demirci’de bulunmamaktadır.

Borlu nahiyesine tabi olan ve Hüseyin, Hüsrev ve gayrihinin timarında bulunan iki köyün hâsılı 1531 tahririnde 7828 akçedir. Bunun 2542 akçesi resimler, kalanı oşürlerden oluşmaktadır. Köylerin hâsıl kayıtlarından anlaşıldığına göre bölgede buğday arpa, burçak, erzen, bostan ve üzüm ziraatı yapılmakta, hayvancılık faaliyetine ise rastlanmamaktadır.

1575 tahririnde de köyler Borlu nahiyesine tabi olup, , Mehmed, Bali ve Mustafa timarında yer almaktadır. Bu tarihteki hâsılları toplamı 9 bin akçedir. 1531’deki zirai üretime ilave olarak 1575 yılında köylerde nohut, börülce, penbe, soğan, armut ve palamut üretimine, 75 adet kovan ile arıcılık ve 400 adet ile de küçükbaş hayvancılığa başlandığı defterlerden anlaşılmaktadır.

²⁶³ BOA. TD. 165, s. 405 - 406, TK. KKA. TD. 115, s. 319 b, 320 a

²⁶⁴ BOA. TD. 165, s. 406 - 407, TK. KKA. TD. 115, s. 320 a

14)

Nefs-i Borlu²⁶⁵:

1531 tahririnde Borlu nefsinin 2 ç. 6 n. , 6 bn. ve 6 m. bulunmakta, buna göre 76 kişilik nüfusu bulunmaktadır. Ayrıca Borluda, 29 n. , 71 bn. , 30 m. ve 4 muaf ile 134 neferden oluşan 550 kişilik nüfusa sahip bulunan Yörük taifesi de yer almaktadır.

1575 tahririnde Bahtiyar zeametinde bulunan Borlu nefsi, Borlu Yörükleri ile birlikte 8 n. , 8 bn. , 1 e. ve 13 m.'den oluşan nefer kaydıyla yaklaşık olarak 98 kişilik, nüfusa sahiptir. Bu tarihte ayrıca mezbur zeamete kayıtlı Borlu Yörükleri 33 nefer, yine Borlu Yörüklerinden Rahmaniler cemaati 12 nefer, Odun Eceller(?) 9 nefer, Ekciler(?) 6 nefer, Eyne Begiler 13 nefer, Ayucular 16 nefer, Çıkrıkçılar(Gördük kazasında bulunuyorlar) 10 nefer ile kayıtlıdır. Ayrıca perakende olarak, çeşitli köylerde mütemekkin olan Borlu Yörükleri defterde görülmektedir. Bunlar; Seyreklü(?) köyünde 12 nefer, Sacayak köyünde 6 nefer, Küçük Donaşa köyünde 3 nefer, Hisar köyünde 3 nefer, İceler köyünde 3 nefer, Kerpiçlik köyünde 2 nefer, Şeyh Eren köyünde 1 nefer, Ulacık köyünde 12 nefer, Esedviranı köyünde 5 nefer, Serke köyünde 18 nefer, Severler köyünde(Gördos) 4 nefer, Kemer köyünde (Adala) 3 nefer, Sucular köyünde (Marmara) 4 nefer, Okçular köyünde (Marmara) 1 nefer ve Karacalar cemaati (Demirciye tabi) 2 nefer olarak kayıtlıdır.

1575 tahririnde Bahtiyar zeametinde bulunan Borlu Yörükleri ile birlikte Borlu nefsi hâsılı toplamda 20 bin akçedir. Bunun 14955,5 akçesi çeşitli resimlerden kalanı öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Bu tarihte zirai üretim içinde buğday, arpa, kendir, soğan, üzüm, bostan, armut, palamut boyalık ve sumak yer almaktadır. 30 adet kovan ile arıcılık faaliyetleri bölgede yürütülmektedir. Ağnam resmi niyabet ve meyhane resmi ile birlikte yazıldığından küçükbaş hayvan miktarını hesap etmek oldukça güçtür. Bununla birlikte buradan küçükbaş hayvancılığın yapıldığını anlamaktayız.

²⁶⁵ BOA. TD. 165, s. 407- 408, TK. KKA. TD. 115, s. 308 b

Borlu'nun bulunduğu yer, yapılan Demirköprü Barajı altında kaldığından, kuzeye Tahtalu köyünün bulunduğu yere taşınmıştır.

Akçaalanı²⁶⁶:

1531 tahririnde Borlu nahiyesine tabi olan köyde 3 ç. , 23 n. , 30 bn. , 48 m., 2 k. ve 6 muaf bulunmakta olup, nüfusunun yaklaşık 360 kişiden oluştuğu görülmektedir. 1575 tahririnde da Borlu nahiyesine tabi olan köyde 1 ç. , 1 n. , 5 bn. , 15 m. ve 4 muaf bulunmakta, buna göre 70 kişilik nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu da köyde 1575 yılında % 85,55 oranında nüfus gerilemesi olduğunu göstermektedir. Günümüzde köy Demirci'de bulunmamaktadır.

1531 tahririnde Bali Bey zeametinde bulunan Borlu nefsi, Akçaalanı köyü ve Yörükân-ı Borluya ait hâsıl, ortak olarak verilmiş olup toplam 48690 akçeden oluşmaktadır. Bunun 25307 akçesi çeşitli resimlerden oluşurken kalanı öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. Başta buğday ve arpa olmak üzere nohut, burçak, börülce, bakla, erzen, penbe, üzüm, armut, bostan, kendir, soğan, palamut, boyalık ve sumak ziraatının yapıldığını, bir pazarın bulunduğu ve bac-ı bazar ile niyabet yanında meyhane vergisinin de alındığını görmekteyiz. Bölgede arıcılık faaliyetinin bulunduğu, ayrıca koyunculüğün yaygın olarak yapıldığını tespit ediyoruz ki, 1531 yılında mezkûr bölgede 13 bin adet küçükbaş hayvan bulunduğu anlaşılmaktadır.

1575 tahririnde Karataş nahiyesine tabi olarak, Mehmed ve Hasan timarında Akçaalanı köyü bulunmakta ve hâsılı defterde müstakil olarak 6500 akçe olarak kayıtlı görülmektedir. Bu tarihte köyde buğday, arpa, alef, burçak, nohut, bakla, erzen, soğan, penbe, üzüm, bostan, armut ve sumak ziraatı, 9 kovan ile arıcılık faaliyeti, 196 adet ile de küçükbaş hayvancılık yapıldığı anlaşılmaktadır. Köyün aynı zamanda hayvancılık işle uğraşan konar-göçer zümreler tarafından kışlak merkezi olarak kullanıldığı ve altı ay çalışan bir adet su değirmenine sahip olduğu tespit edilmektedir.

²⁶⁶ BOA. TD. 165, s. 409 - 410, TK. KKA. TD. 115, s. 290 a

15)

Akçaalan²⁶⁷:

1531 tahririnde köyün kaydı bulunmamaktadır. 1575 tarihli tahrir defterinde köy Borlu nahiyesine tabi olup, Solak Mehmed v. Hasan timarında bulunmaktadır. Hâsılı da Eyvanlar köyü ile birlikte verilmiştir. 1575 tahririnde köyde 2 ç. , 8 n. , 29 bn. , 16 m. ve 5 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 234 kişiden meydana gelmektedir. Köy günümüzde Köprübaşı ilçesinde yer almaktadır.

Eyvanlar²⁶⁸:

1531 tahririnde görülmeyen köyde, 1575 tahririnde 16 n. , 7 bn. , 1 e. ve 37 m. bulunmakta buna göre yaklaşık 157 kişilik nüfusu bulunmaktadır. Köyün 1531 tahririnde görülmemesi, buna karşılık Ayvalanı köyünün de 1575 tahririnde bulunmaması yanında Ayvalanı köyünün günümüzde varlığını sürdürmesi, Ayvalan adının 1575'te Eyvanlar olarak zikredildiğini ve deftere de bu şekilde yazıldığını düşündürmektedir.

Üstte zikredilen iki köyün kaydına 1531 tarihli defterde rastlanmazken, 1575 tarihli defterde kayıtları bulunmaktadır. Bu tarihte Borlu nahiyesine tabi olan köyler, Solak Mehmed v. Hasan timarında 12 bin akçe hâsıl ile yer almaktadır. Bunun 2529 akçesi çeşitli resimlerden, kalanı öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Bu tarihte köylerde buğday, arpa, burçak, nohut, bakla, erzen, börülce, penbe, kendir, soğan, üzüm, bostan, armut, palamut, boyalık ve sumak ziraatı, 15 adet kovan ile arıcılık ve 200 baş ile küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Yılda üç ay çalıştığı anlaşılan 5 adet su değirmeninin varlığı da görülmektedir.

²⁶⁷ TK. KKA. TD. 115, s. 316 a-b

²⁶⁸ TK. KKA. TD. 115, s. 316 b

16)

Eyneller²⁶⁹:

1531 tahririnde defterde varlığını gördüğümüz ancak terk edilerek bugünkü İsmailer köyünün yaklaşık altı km. güneyinde sadece harabeleri kalmış olan köyde (Bkz. EK 10: Resim 2), 7 ç. , 4 n. , 12 bn. , 15 m. ve 1 k. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 131 kişiden oluşmaktadır. 1575 tahririnde köyde 5 n. , 5 bn. , 2 e. ve 14 m. bulunmakta, buna göre yaklaşık 74 kişilik nüfusu bulunmaktadır. Görüldüğü üzere köy nüfusunda bir azalma söz konusudur.

Ferhadlar²⁷⁰:

1531 tahririnde köyde, 2 ç. , 5 n. , 8 bn. , 18 m. ve 2 k. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 95 kişidir. 1575 tahririnde köyde kayıtlı nüfus bulunmayıp hali ez reaya haline gelmiştir.

Gencer²⁷¹ :

1531 tahririnde köyde 4 ç. , 3 n. , 9 bn. , 7 m. ve 1 k. bulunmakta, buna göre 88 kişilik nüfusuna sahiptir. 1575 tahririnde ise 2 n. , 4 bn. ve 3 m. kaydı bulunan köyün nüfusu 33 kişiye gerilemiştir.

Marmaracık²⁷²:

1531 tahririnde köyde, 9 ç. , 12 n. , 22 bn. , 40 m., 9 k. ve 2 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 274 kişiden meydana gelmektedir. 1575 tahririnde ise, 2 ç. , 30 n. , 9 bn. , 10 e. , 45 m. ve 2 muaf bulunan köy yaklaşık 310 kişilik nüfusu barındırmaktadır. Köy nüfusunda buna göre 36 kişilik bir artış olduğu görülmektedir. Köy aynı isimle varlığını sürdürmektedir.

Yukarıda verilen dört adet köyden sadece Marmaracık köyü aynı isimle varlığını günümüzde devam ettirirken, diğerleri kaybolmuştur. Bunlardan Eyneller köyünün harabeleri günümüzde Marmaracık köyü ile

²⁶⁹ BOA. TD. 165, s. 413, TK. KKA. TD. 115, s. 293 a

²⁷⁰ BOA. TD. 165, s. 413, TK. KKA. TD. 115, s. 293 a

²⁷¹ BOA. TD. 165, s. 413 - 414, TK. KKA. TD. 115, s. 293 a

²⁷² BOA. TD. 165, s. 412, TK. KKA. TD. 115, s. 292 b

İsmailler köyü arasında bulunmaktadır. Dört köy 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olup, Yeniçeri Hamza ile Baki şürekâsı timarında bulunmakta ve hâsılı 19907 akçeyi bulmaktadır. Bunun 13228,5 akçesi çeşitli resimlerden meydana gelirken kalanı öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Bölgede ağırlıklı olarak hayvancılık ile uğraşan Yörük cemaatlerinin sayısının fazla olması, hâsıla yansımakta ve ağnam resminin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Toplam 8020 akçelik ağnam resmi görülmektedir ki bu rakam hâsıl yekûnunun % 40,28'ine tekabül etmektedir. Bölgede bu tarihte 16040 adet küçükbaş hayvan bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunların yanında yukarıda verilen köylerin ortak hâsılından anlaşıldığına göre, bölgede buğday, arpa, burçak, alef, erzen, penbe, soğan, bostan, mercimek, ceviz, boyalık ve börülce üretimi yapıldığı ve arıcılık faaliyetinin bulunduğu tespit edilmektedir. Ayrıca altı ay çalışan 2 adet su değirmeni bulunmaktadır.

1575 tahririnde köylerin Karataş nahiyesine tabi olduğu ve Şah Mehmed timarında yer aldığı ve hâsılları toplamının 25929 akçeden oluştuğu görülmektedir. Hâsıl toplamı 1531'e göre 6 bin akçe civarında artış göstermiştir. 1531'deki zirai üretim çeşitliği devam etmekte buna nohut, üzüm ve sumak üretiminin ilave edildiği anlaşılmaktadır. Arıcılık ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde bir değişme olmayıp 60 kovan ile arıcılık, 16040 adet küçükbaş hayvan sayısının seviyesini koruduğu, altı ay çalışan 2 adet su değirmenin de faal olarak çalışmaya devam ettiği tespit edilmektedir. Ayrıca Marmaracık köyü Yörüklerinden olup, başka livada bulunmaları hasebiyle önceki tahrirde gelip yazılmayanların da resm-i bennakları ve sair rüsemalarını sahib-i timara arz etmek üzere defteri cedide yazıldıkları notu da deftere düşülmüştür.

17)

Danişmendler²⁷³ :

1531 tahririnde köyde 2 ç. , 4 n. , 5 bn. , 9 m., 2 k. ve 1 muaf bulunmakta olup, buna göre 76 kişilik nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca köyde bir adet hassa çiftlik bulunduğu ve köylüler tarafından işletildiği anlaşılmaktadır. 1575 tahririnde da 2 ç. , 3 n. , 4 bn. ve 10 m. bulunan köyde 54 kişilik nüfus yaşamaktadır ki bu da köyde nüfus gerilemesi bulunduğunu göstermektedir.

Kışlak²⁷⁴:

Köyde 1531 tahririnde 1 ç. , 13 n. , 4 bn. , 12 m., 2 k ve 1 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 109 kişidir. 1575 tahririnde ise köyde, 3 ç. , 11 n. , 4 bn. , 2 e. ve 13 m. bulunmakta buna göre nüfusu yaklaşık 113 kişiden meydana gelmektedir.

Pulluca²⁷⁵:

1531 tahririnde 8 ç. , 8 n. , 10 bn. , 13 m., 2 k. ve 1 muaf bulunan, buna göre 150 kişi nüfuslu köyde bir adet de hassa çiftlik mevcuttur. 1575 tahririnde 3 ç. , 12 n. , 14 bn. , 17 m. ve 3 muaf bulunan köy yaklaşık 177 kişilik nüfusa sahiptir. Görüldüğü üzere köyde 27 kişilik bir nüfus artışı vardır. Köy 1964 yılında Simav kazasına bağlanmıştır.

Semedlü nam-ı diğer Kıran²⁷⁶:

1531 tahririnde köyde 3 ç. , 17 n. , 7 bn. , 11 m. ve 1 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 156 kişidir. 1575 tahririnde ise köyde, 2 ç. , 22 n. , 8 bn. ve 26 m. bulunup, buna göre 186 kişiden oluşan nüfusa sahiptir. Köy günümüzde Küçük ve Büyük Kıran olmak üzere ikiye bölünmüş olarak varlığını sürdürmektedir.

²⁷³ BOA. TD. 165, s. 422, TK. KKA. TD. 115, s. 291 a

²⁷⁴ BOA. TD. 165, s. 421, TK. KKA. TD. 115, s. 290 b - 291 a

²⁷⁵ BOA. TD. 165, s. 421, TK. KKA. TD. 115, s. 290 b

²⁷⁶ BOA. TD. 165, s. 422, TK. KKA. TD. 115, s. 291 a

Yukarıda isimleri verilen dört köy 1531 tahririnde Mustafa, Selamet ve gayrihi timarında yer almakta ve Demirci nahiyesine tabi bulunmaktadır. Dört köyün hâsılı ortak olarak yazılmış olup toplamı 12563 akçedir. Bunun 2670 akçesi çeşitli resimler, kalanı öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Mezkûr köylerde buğday, arpa, alef, erzen, nohut, burçak, bakla, üzüm, bostan ceviz ve soğan üretimi yanında, 100 adet kovan ile arıcılık ve 500 adet ile küçükbaş hayvancılık yapıldığı ve bölgede altı ay çalışan 2 adet yanında 1 adet de harab su değirmeni bulunduğu görülmektedir.

1575 tahririnde köyler Karataş nahiyesine tabi ve Hasan v. Mehmed ve sair şürekâsı timarında bulunmaktadır. Bu tarihte köylerin ortak yazılmış toplam hâsılı 17000 akçe olup, 1531'e göre ciddi bir artış görülmektedir. 1531 yılındaki zirai üretim çeşitliliği ile arıcılık ve küçükbaş hayvancılık aynen devam etmekte olup, ayrıca bölgede altı ay çalışan 3 adet su değirmeni bulunmaktadır. Bu da 1531 yılında harap olareak kayıtlı bulunan değirmenin faal hale getirildiğini düşündürmektedir.

Bu grupta yer alan köylerden Danişmendler ve Kışlak köyleri aynı isimle varlıklarını devam ettirirken, Kıran köyü, Büyük ve Küçük Kıran şeklinde iki köy olarak devam etmektedir. Pulluca köyü ise Simav kazasına bağlanmıştır.

18)

Çölmekçi²⁷⁷:

1531 tahririnde köyde 4 ç. , 8 n. , 33 bn. , 8 m. ve 2 muaf bulunmakta buna göre 243 kişilik nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. 1575 tahririnde ise köyde 4 n. , 34 bn. , 2 e. , 23 m. ve 1 mua bulunup, yaklaşık 228 kişilik nüfus barındırmaktadır. 1531'e göre köy nüfusunda bir gerileme görülmektedir.

²⁷⁷ BOA. TD. 165, s. 400, TK. KKA. TD. 115, s. 317 b

Mahamadlar²⁷⁸:

1531 tahririnde hali ez reaya olup nüfus kaydı bulunmayan köyün, 1575 tahririnde de bu özelliğini devam ettirdiği görülmektedir.

Rummani²⁷⁹:

1531 tahririnde nüfus kaydı bulunmayan köyün, iki çiftlik yer olduğu ve haricden ziraat olunduğu defterde mukayyedir. Bununla birlikte köyde üç adet zemin kaydedilmiş olup, bunların nim çiftten oluştuğu görülmektedir. 1575 tahririnde köyün durumunda bir değişme bulunmadığı tespit edilmektedir.

Sacayak²⁸⁰:

Köyde 1531 tahririnde 5 ç. , 19 n. , 20 bn. , 14 m. ve 1 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 239 kişiden oluşmaktadır. Ayrıca köyde bağ olmuş bir adet hassa çiftlik bulunmaktadır. 1575 tahririnde köyde, 12 n. , 17 bn. , 1 e. , 38 m. ve 2 muaf bulunmakta, buna göre 198 kişilik nüfusyla bir miktar gerileme gösterdiği tespit edilmektedir.

Zaim Yusuf'un tasarrufunda Borlu nahiyesine tabi bulunan yukarıda verilen dört köyün 1531 yılındaki hâsılı 13607 akçeden mürekkeptir. Bunun 2973 akçesi çeşitli resimlerden oluşurken, kalan kısmını öşürler meydana getirmektedir. Köylerin hâsıl kaysından buralarda buğday, arpa, burçak, çavdar, nohut, börülce, penbe, erzen, bakla, bostan, armut, üzüm, kendir ve palamut üretimi olduğu, 125 adet kovan ile arıcılık faaliyetinin bulunduğu ve 400 adet ile küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca dört ay çalışan 3 adet su değirmeninin mevcudiyeti de defterdeki kayıtlarda görülmektedir. Bunun yanında hâsıl içinde Karyağdı köyünde, Müsellem adında ber vech-i maktu 33 akçe olan mezra yer almaktadır.

1575 tahririnde de Borlu nahiyesine tabi olan köyler, Mehmed ve Musa timarında yer almakta ve hâsılları 14942 akçeyi bulmaktadır. 1531'de

²⁷⁸ BOA. TD. 165, s. 400, TK. KKA. TD. 115, s. 318 a

²⁷⁹ BOA. TD. 165, s. 400, TK. KKA. TD. 115, s. 317 b

²⁸⁰ BOA. TD. 165, s. 399, TK. KKA. TD. 115, s. 317 a-b

köylerde üretimi yapılan zirai ürünlerden sadece çavdarın üretiminin durduğu, buna karşılık soğan, sumak ve dut üretimine başladığı defterlerdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Arıcılık faaliyetinin seviyesini koruduğu, küçükbaş hayvancılıkta ise 14 adet ile bir miktar artış olduğu gözlenmektedir. Dört ay çalışan 3 adet su değirmeni de varlığını devam ettirmektedir.

Bu gruptaki köyler kayıp olup, bunlardan sacayak köyü yapılan Demirköprü barajı suları altında kalması hasebiyle Kuzeyde başka bir yere taşınmıştır.

19)

Esedviranı nam-ı diğer **Kürcü**²⁸¹ :

Köyün adından hareketle kadim iskân yeri olduğu anlaşılmaktadır. 1531 tahririnde köyde, 1 ç. , 6 n. , 5 bn. , 11 m. ve 1 muaf bulunmakta olup, yaklaşık 76 kişilik nüfusa sahiptir. Köyde bir adet hassa çiftlik bulunmaktadır. 1575 tahririnde sadece Kürcü adıyla deftere kayıtlı köyde, 1 ç. , 3 n. , 6 bn. , 1 e. ve 10 m. bulunmakta olup, 65 kişiden oluşan nüfusa sahiptir. Görüldüğü üzere köy nüfusunda bir gerileme söz konusudur. Köy günümüzde Esenyurt adını taşımaktadır. Köy bugün Esenyurt adıyla Demirci ilçesinde varlığını sürdürmektedir.

Küpeler²⁸²:

1531 tahririnde köyde 1 ç. , 1 n. , 21 bn. , 15 m. ve 1 imam bulunmakta olup, buna göre, yaklaşık nüfusu 135 kişidir. 1575 tahririnde köyde 2 ç. , 1 n. , 5 bn. ve 15 m. bulunmakta, buna göre 55 kişi yaşamaktadır. Görüldüğü üzere köy nüfusunun yarısından fazlası azalmıştır. Köy günümüzde Küpeler adıyla Demirci'ye tabi bulunmaktadır.

Viran²⁸³:

1531 tahririnde 1 ç. Ve 1 m. bulunan köyün nüfusu yaklaşık 6 kişiden oluşurken, 1575 tahririnde 1 n. , 1 bn. , 3 m. ve 5 sipahizade ile 2

²⁸¹ BOA. TD. 165, s. 426, TK. KKA. TD. 115, s. 294 b - 295 a

²⁸² BOA. TD. 165, s. 426 - 427, TK. KKA. TD. 115, s. 294 b

²⁸³ BOA. TD. 165, s. 427, TK. KKA. TD. 115, s. 295 a

şerifzadeden oluşan muaf kaydından hareketle yaklaşık olarak 48 kişiye yükselmiştir. Köyün adı eski bir yerleşim yeri olduğunu düşündürmektedir. Günümüzde Ören adıyla varlığını kaza dâhilinde devam ettirmektedir. Bugün eski yerleşim yerinden de 2-3 km. Kuzey-Batı'da yer almaktadır.

Yukarıda verilen üç köy 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olup, Seydi b. Ramazan ve gayrihi timarında 4560 akçe hâsılla yer aldığı görülmektedir. Bunun 1610,5 akçesi çeşitli resimlerden ve kalanı öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köylerin bulunduğu bölgede ikisi yıl boyu, biri altı ay ve biri de üç ay çalışan toplam 4 adet su değirmeni mevcuttur. Bu tarihte köylerde buğday, arpa, erzen, nohut, bakla, alef, mercimek, burçak, girdgan, bostan, üzüm ve bahçecilik ziraatı yapıldığı, 25 adet kovan ile arıcılık, 368 adet ile küçükbaş hayvancılığın yapıldığı tespit edilmektedir.

1575 tahririnde köylerin Karataş nahiyesine tabi oldukları ve Hızır, Mehmed ve diğer Mehmed timarında bulunduğu ve hâsıllarının 2997 akçelik artış ile 7557 akçeye yükseldiği anlaşılmaktadır. 1531'de zirai üretim çeşitliğine bu tarihte soğan, kiraz ve sumak ziraatının eklendiği, arıcılık ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde bir değişme olmadığı, 1531 tahririnde görülen yıl boyu çalışan 2 adet ve altı ay çalışan 1 adet değirmen faal olarak 1575'te de varlığını aynen devam ettirirken, yılın üç ayı çalışan 1 adet değirmenin 1575'te harap hale geldiği defterlerden anlaşılmaktadır. Ayrıca köylere ait iki de yaylak bulunduğu tespit edilmektedir.

20)

Serke nam-ı diğer **Kara Geyiklü** ve **Oruc**²⁸⁴:

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan iki köyde 6 n. , 11 bn. , 5 m., 2 k. bulunmakta olup, toplam nüfusları yaklaşık 92 kişiyi bulmaktadır. Kara Geyikli köyünde 2 çiftlik yer miktarı bağ olmuş olup, resmi Kazancı köyü hâsılına dâhil edilmiştir.²⁸⁵ Mezkûr tarihte bu iki köy Yusuf b. Çalab Vermiş'in timarında yer almakta, hâsılları da 3592 akçeden oluşmaktadır. Bunun 803

²⁸⁴ BOA. TD. 165, s. 427 - 428, TK. KKA. TD. 115, s. 281 b - 282 a

²⁸⁵ BOA. TD. 165, s. 421

akçesi çeşitli resimlerden, kalanı öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. Köylerde buğday, arpa, nohut, alef, erzen, burçak, penbe, iğde, bostan, soğan, boyalık palamut, sumak, mercimek, çeltik, bahçe ve üzüm ziraatı yapıldığı ve beş adet arı kovaniyle arıcılığın bulunduğu tespit edilmektedir. Ayrıca köylerde yıl boyu çalışan 4 adet su değirmeni bulunmaktadır.

Serke adı 1531 tarihli defterde bulunmayıp, Kara Geyiklü olarak zikredilirken, 1575 tarihli defterde Serke ismi görülmektedir. Bu tarihte de Demirci nahiyesine tabi olan köylerde 3 n. , 13 bn. , 3 e. ve 10 m. bulunup, buna göre 105 kişilik nüfusa sahiptir. Görüldüğü gibi köylerin nüfusu 1531 tahririnde 92 kişiden oluşurken bu sayı 1575 yılında 114 kişiye yükselmiştir. Köyler 1575 tahririnde Dede, Osman ve Bostan timarında bulunmakta, hâsılında ise 1531'e göre ciddi bir yükselme görülmektedir. Köylerin hâsılı 1575 tahririnde yaklaşık iki kata yakın bir artışla 7500 akçeye olarak gerçekleşmiştir. Köylerde 1531 yılında yapılan ziraat çeşitliliği aynen devam etmekte, arıcılık da 10 adet kovan ile sürdürülmektedir. Resim gelirlerinden yıl boyu çalıştıkları anlaşılan 4 adet su değirmenleri de varlığını devam ettirmektedir. Köyler günümüzde kayıp olup, Demirci şehrinin yaklaşık olarak 8 km. Batısında Serke adında dere bulunmaktadır.

21)

Hace/Hoca²⁸⁶:

1531 tahririnde köyde 5 ç. , 8 n. , 10 bn. , 13 m., 1 k. ve 2 muaf bulunmakta buna göre nüfusu yaklaşık 139 kişi iken, 1575 tahririnde ise 3 ç. , 10 n. , 15 b. , 4 e. , 26 m. ve 1 imam bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 191 kişiden meydana gelmektedir. Köy günümüzde kayıptır.

Reislü²⁸⁷:

1531 tahririnde köyde 1 ç., 2 n. , 12 bn. , 18 m ve 1 k. bulunmakta olup, yaklaşık 94 kişiden oluşan nüfusa sahiptir. 1575 tahririnde ise 1 ç. , 3 n. , 12 bn. , 2 e. , 16 m. ve 1 hatib bulunan köyde, yaklaşık 95 kişilik bir nüfus

²⁸⁶ BOA. TD. 165, s. 428, TK. KKA. TD. 115, s. 277 b - 278 a

²⁸⁷ BOA. TD. 165, s. 428 - 429, TK. KKA. TD. 115, s. 278 a

bulunmaktadır. Buna göre köyün nüfusu yaklaşık olarak aynı seviyede varlığını sürdürmektedir. Köy bugün kayıp olmakla birlikte, isim benzerliğinden hareketle Demirci şehrinin Güneyinde bulunan İrezler köyü olabileceği düşünülebilir.

İki köyün 1531 tahririnde Gaziyarı Anadolu Ağası Nokta(?) Beg tasarrufunda bulunduğu ve toplam hâsılının 4978 akçe olduğu görülmektedir. Bunun 1607 akçesi çeşitli resimlerden oluşurken, kalan kısmı öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. İki köyde başta buğday ve arpa olmak üzere, erzen, nohut, alef, burçak, penbe, üzüm, bostan, çeltik ve soğan üretimi, 10 adet kovan ile arıcılık yapıldığı ve 200 adetlik ile de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin bulunduğu görülmektedir. Ayrıca 2 adet yıl boyu çalışan bir su değirmeni de bölgede tespit edilmektedir.

1531'de olduğu gibi, 1575 tahririnde de Demirci nahiyesine tabi olan mezkûr köyler Mehmed timarında bulunmakta ve yıllık hâsıllarının 1531'e göre çok küçük bir farkla 4999 akçe olarak gerçekleştiği görülmektedir. 1531'e ilaveten 1575'te inar üretimi yapılmaktadır. Köylerde arıcılık ve küçükbaş hayvancılık oranlarında bir değişim bulunmayıp mevcut yapısını devam ettirmektedir. Bunların yanında 1531 tahririnde mevcut olan su değirmenleri aynı şekilde faaliyetini sürdürmektedir.

22)

Akça²⁸⁸:

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olup, 1 ç. , 11 n. , 11 bn. , ve 9 m. bulunan köy yaklaşık 124 kişilik nüfustan meydana gelmektedir. 1575 tahririnde Ortapare nahiyesine tabi olan köyde 3 n. 12 bn. 3 e. ve 15 m. bulunmakta buna göre, yaklaşık 105 kişilik nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre köy nüfusu geçen zaman zarfında gerileme göstermiştir.

²⁸⁸ BOA. TD. 165, s. 429, TK. KKA. TD. 115, s. 299 a

Cüllah Haliller²⁸⁹:

1531 tahririnde 12 nefer kaydı ile kazanın küçük köylerinden biri olup, 1 n. , 5 bn. , 5 m. ve 1 imam bulunmakta, nüfusu da yaklaşık olarak 40 kişiden meydana gelmektedir. 1575 tahririnde ise köy bu nüfusunu kaybetmiş ve hali ez reaya konumuna gelmiştir.

Hamzalar²⁹⁰:

Köyde, 1531 tahririnde 4 n. , 14 bn. ve 17 m. bulunmakta olup, yaklaşık 107 kişilik nüfusa sahiptir. 1575 tahririnde ise 2 bn. ve 3 m. bulunan köyde yaklaşık 13 kişiden oluşan nüfus bulunmaktadır. Buna göre köy nüfusunda büyük oranda gerileme görülmektedir.

Karacaahmedler²⁹¹:

1531 tahririnde 1 n. , 6 bn. ve 4 m. bulunan köyde yaklaşık 39 kişilik nüfus bulunmaktadır. 1575 tahririnde nüfusu biraz daha gerilemiş ve 5 bn. ve 5 m. bulunan köy 30 kişiye sahip bir köy haline gelmiştir.

Karardan²⁹²:

1531 tahririnde kazanın büyük köyleri arasında yer alır. Köyde 8 n. , 28 bn. , 33 m. 4 k. ve 7 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 252 kişiden oluşmaktadır. 1575 tahririnde köyde, 4 ç. , 18 n. , 11 bn. , 9 e. , 36 m. ve 1 muaf bulunmakta, buna göre 247 kişilik nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Geçen zamanda köy nüfusunda önemli bir değişim yaşanmamıştır. Bugün kaybolmuş olan köy, Köylüce köyüne yaklaşık 3 km. uzaklıkta Armutlu ve Güveli köyleri arasında mevki adı ile yer almakta olup, kalıntıları ve mezarlığı mevcuttur.

²⁸⁹ BOA. *TD. 165*, s. 430, TK. KKA. *TD. 115*, s. 299 b

²⁹⁰ BOA. *TD. 165*, s. 432 - 433, TK. KKA. *TD. 115*, s. 300 b

²⁹¹ BOA. *TD. 165*, s. 435, TK. KKA. *TD. 115*, s. 301 a

²⁹² BOA. *TD. 165*, s. 430 - 431, TK. KKA. *TD. 115*, s. 299 b

Kavriyan²⁹³:

1531 tahririnde kazanın küçük köyleri arasında yer almaktadır. Köyde, 2 n. , 6 bn. ve 9 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık, 49 kişidir. 1575 tahririnde 3 n. , 9 bn. , 5 e. ve 16 m. bulunan köy nüfusu yaklaşık 101 kişiden meydana gelmektedir. Buna göre köy nüfusu iki kat civarında artış göstermiştir.

Köylüce²⁹⁴:

1531 tahririnde köyde 8 n. , 22 bn. ve 38 m.'den oluşan 188 kişilik bir nüfus bulunmaktadır. 1575 tahririnde ise köyde 2 n. , 15 bn. , 8 e. ve 25 m.'den meydana gelen 165 kişi yaşamaktadır. Buna göre köyde 23 kişilik bir azalma bulunmaktadır.

Musa²⁹⁵:

1531 tahririnde 2 n. , 18 bn. , 14 m., 2 k. ve 8 muaf bulunan köyde, yaklaşık olarak 156 kişi yaşamaktadır. 1575 tahririnde 2 n. , 9 bn. , 2 e. , 15 m. ve 9 muaf bulunmakta olup, yaklaşık 125 kişilik nüfus bulunmaktadır. Bu tarihte köy nüfusunda 29 kişilik bir gerileme tespit edilmektedir.

Nayibler²⁹⁶:

1531 tahririnde 8 n. , 13 bn. ve 9 m. bulunan köy, 114 kişilik bir nüfusa sahiptir. 1575 tahririnde ise 4 n. , 4 bn. , 1 e. , 5 m. ve 2 muaf bulunan köyde 59 kişi yaşamaktadır. Buna göre köy nüfusunda yaklaşık olarak yarı yarıya azalma meydana gelmiştir.

Okçular²⁹⁷ :

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan, 6 n. , 17 bn. , 19 m. ve 1 muaf bulunan köy, 139 kişilik nüfusa sahiptir. 1575 tahririnde 5 n. , 2 bn. , 5

²⁹³ BOA. *TD. 165*, s. 434, TK. KKA. *TD. 115*, s. 301 a

²⁹⁴ BOA. *TD. 165*, s. 432, TK. KKA. *TD. 115*, s. 300 a

²⁹⁵ BOA. *TD. 165*, s. 429 - 430, TK. KKA. *TD. 115*, s. 299 a-b

²⁹⁶ BOA. *TD. 165*, s. 433, TK. KKA. *TD. 115*, s. 300 b

²⁹⁷ BOA. *TD. 165*, s. 433 - 434, TK. KKA. *TD. 115*, s. 300 b

e. , 7 m. ve 2 muaf bulunan köyde 172 kişilik nüfus bulunmaktadır. Buna göre köy, nüfusu artan köyler içersinde yer almaktadır.

Ömerler²⁹⁸:

1531 tahririnde, 1 ç. , 8 n. , 10 bn. , 25 m. 1 k. ve 2 muaf bulunan köyün nüfusu yaklaşık 131 kişidir. 1575 tahririnde ise 8 n. 4 bn. , 6 e. ve 8 m. bulunan köyde nüfus yaklaşık olarak 98 kişiye gerilemiştir.

Tatarlar²⁹⁹:

1531 tahririnde köyde, 5 n. , 5 bn. , ve 13 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 63 kişiden oluşmaktadır. 1575 tahririnde köy nüfusunu kaybetmiş ve hali ez reaya durumuna gelmiştir.

Temürciler³⁰⁰:

1531 tahririnde köyde 2 n. , 10 bn. , 6 m. ve 1 imam bulunmakta olup, buna göre bu tarihte 71 kişi yaşamaktadır. 1575 tahririnde köyde 5 n. , 16 bn. , 1 e. ve 18 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 128 kişiden meydana gelmektedir. Görüldüğü üzere köy nüfusunda büyük bir artış söz konusudur. Köy günümüzde de Demirciler adıyla varlığını kazada devam ettirmektedir.

Yukarıda verilen 13 köy 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olup, Hasan, İskender ve gayrihinin timarında yer almaktadır. Bu tarihte zikr olan köylerin toplam hâsılı 20195 akçeden oluşmakta, bunun 9329,5 akçesi çeşitli resimlerden kalanı öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. Köylerde bu tarihte buğday, arpa, burçak, nohut, alef, erzen, penbe, üzüm, armut, bostan ve sumak ziraatının yapıldığı, bölgede 76 adet kovan ile arıcılık faaliyetinin bulunduğu ve 3500 adet ile yoğun şekilde küçükbaş hayvancılığın yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bölgede biri yıl boyu üçü de altı ay çalışan 4 adet su değirmeni bulunmaktadır.

²⁹⁸ BOA. TD. 165, s. 431, TK. KKA. TD. 115, s. 300 a

²⁹⁹ BOA. TD. 165, s. 434, TK. KKA. TD. 115, s. 301 a

³⁰⁰ BOA. TD. 165, s. 434, TK. KKA. TD. 115, s. 300 b - 301 a

1575 tahririnde köylerin Ortapare nahiyesine tabi olarak, Hızır Bali çavuş ve sair şürekâsı timarında bulunduğu ve toplamda 30 bin akçelik hâsıla sahip olduğu görülmektedir. Yaklaşık olarak 10 bin akçelik bir yükselme söz konusudur. 1531'deki zirai üretime ilave olarak mezkûr köylerde 1575 yılında çavdar, bakla, kendir, iğde ve palamut üretimine başlandığı defterden anlaşılmaktadır. Arıcılık ve küçükbaş hayvancılıkta 1531'deki seviyesini korumaktadır. Bölgede üçü yıl boyu, üçü de üç ay çalışan toplam 6 adet su değirmeni mevcuttur.

Yukarıdaki 13 adet köyden sadece Köylüce, aynı isimle varlığını günümüzde devam ettirirken, Temürciler, Demirciköy şekline dönüşmüştür. Karaca Ahmetler köyü ise bugünkü Ahmetler köyü olmalıdır. Nitekim tahrir defterinde ortak olarak yazılan köylerden Köylüce, Temürciler ve bugün kazada bulunan Ahmetler köyleri birbirlerine yakın köylerdir. İsimleri geçen diğer köyler günümüzde kazada bulunmazken, Dursunbey ilçesinde Nayibler ve Yukarı Musalar köyleri mevcuttur.

23)

Kayran ve Koz Obası³⁰¹:

İki köyde 1531 tahririnde 7 n. , 9 bn. ve 1 muaf bulunmakta olup, yaklaşık 85 kişilik nüfus bulunmaktadır. 1575 tahririnde Kayran köyü Saraycık köyüne tabi olarak defterde mukayyedir. Koz Obası bilgileri ise yukarıda verilmiştir. Bu tarihte Kayran köyünde 1 ç. , 6 n. , 9 bn. , 2 e. Ve 14 m. bulunmakta olup, 104 kişilik nüfusa ulaştığı anlaşılmaktadır. Köler günümüzde Demirci'de bulunmamakla birlikte, Kayranokçular adında köy bugün mevcuttur.

Saraycık³⁰²:

1531 tahririnde 7 ç. , 30 n. , 16 bn. , 5 m. ve 4 muaf bulunan, buna göre 290 kişilik nüfusa sahip olan köy, hali ez reaya olan Kemercik ve Yavlucak adında iki mezraya sahiptir. 1575 tahririnde ise 15 n. , 5 bn. , 7 m.

³⁰¹ BOA. TD. 165, s. 436, TK. KKA. TD. 115, s. 302 a-b

³⁰² BOA. TD. 165, s. 435 - 436, TK. KKA. TD. 115, s. 302 a

ve 4 muaf bulunmakta olup, yaklaşık 127 kişilik bir nüfusa sahiptir. Görüldüğü üzere 1575'e kadar köy nüfusunun yarısından fazlası azalmıştır. Kemercik ve Yavluçak mezraları da yine Saraycık köyüne tabiliğini bu tarihte de devam ettirmektedir. Köy aynı isimle günümüzde varlığını sürdürmektedir.

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olup, Cafer, Mehmed ve Ali timarında bulunan üç köyün hâsılı 13825,5 akçeden oluşmaktadır. Bunun 2873 akçesi çeşitli resimler, kalanı öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. Adı geçen köylerde buğday, arpa, nohut, burçak, penbe, sumak, üzüm, kendir, bostan ve armut ziraatı yanında, 50 adet kovan ile arıcılık, 304 adet koyun ile de küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Bölgede 1 adet harab değirmenin yanında altı ay çalıştığı anlaşılan 4 adet su değirmeni bulunmaktadır.

1575 tahririnde Ortopare nahiyesine tabi olan köyler, Mustafa ve sair şürekâsı timarında bulunmakta ve hâsılları 21 bin akçeden meydana gelmektedir. 1531'e göre hâsılda ciddi bir yükselme mevcuttur. 1531 yılındaki zirai üretime ilave olarak 1575'te erzen, soğan, palamut, sumak, dut yaprağı ve bahçe ziraatına da başladığı, arıcılık ve küçükbaş hayvancılığın ise aynı seviyede devam ettiği anlaşılmaktadır. Değirmenlerde 1531 tahririndeki gibi varlığını devam ettirmekte, yeni değirmen kaydına defterde rastlanmamaktadır. Bölgenin aynı zamanda kışlak merkezi olarak kullanıldığı ve bir yaylağın bulunduğu görülmektedir.

24)

Alağaç³⁰³:

1531 tahririnde 2 ç. , 6 n. , 3 b. , 6 m. ve 1 k. bulunan köy nüfusu yaklaşık 62 kişiden oluşmaktadır. 1575 tahririnde de 2 n. , 3 m. ve 6 muaf bulunan köy 43 kişilik nüfusa sahiptir. Köy günümüzde de Demirciye bağlı köy statüsünü sürdürmektedir.

³⁰³ BOA. TD. 165, s. 439, TK. KKA. TD. 115, s. 288 a

B. Kuzeyir ve K. Kuzeyir³⁰⁴:

1531 tahririnde iki köyde 8 ç. , 13 n. , 54 bn. , 70 m., 13 k. ve 3 muaf bulunup, nüfusları yaklaşık 473 kişiden oluşmaktadır. Ayrıca adı geçen köylerde perakende olan Marmaracık Yörüklerinden 6 n. , 6 bn., 11 m. ve 1 k. bulunup, yaklaşık 72 kişilik Yörük nüfusu yer almaktadır.

1575 tahririnde köylerde, 1 ç. , 18 n. , 27 bn. , 2 e. , 33 m. ve 1 muaftan bulunup, buna göre 278 kişilik nüfusa sahip oldukları anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi köylerde 1531'e göre 195 kişilik nüfus azalması bulunmaktadır. Günümüzde köyler sadece Kuzeyir adıyla varlığını sürdürmektedir.

Kızılca(Kızılca Ferhadlar)³⁰⁵:

1531 tahririnde kazanın küçük köylerinden biri de 3 ç. , 1 n. , 3 bn. ve 3 m. kayıtlı Kızılca köyüdür. Buna göre köyde 38 kişilik nüfus bulunmaktadır. Köyün adı 1575 tahririnde bir kelime ilaveyle Kızılca Ferhadlar haline dönüştürülmüştür. Bu tarihte 5 n. , 1 bn. , 4 m. ve 1 imam bulunan köy nüfusu yaklaşık 39 kişiden meydana gelmektedir.

Kulfallar³⁰⁶:

1531 tahririnde görülmeyen köyde, 1575 tahririnde 2 bn. ve 2 m. bulunup, nüfusu yaklaşık 20 kişidir.

Gömeçler³⁰⁷:

Demirci kazasında 1575 tahririnde ortaya çıkan köylerden biridir. Bu tarihte 1 ç. , 2 n. , 2 bn. ve 13 m. bulunan köyde, yaklaşık olarak 38 kişi yaşamaktadır.

³⁰⁴ BOA. TD. 165, s. 437- 439, TK. KKA. TD. 115, s. 287 b

³⁰⁵ BOA. TD. 165, s. 439, TK. KKA. TD. 115, s. 288 a

³⁰⁶ TK. KKA. TD. 115, s. 288 b

³⁰⁷ TK. KKA. TD. 115, s. 288 b

Mezidler³⁰⁸:

XVI. Yüzyılın ikinci yarısında Demirci kazasında görülen köyde, 1 ç., 5 bn. , 9 e. , 15 m. ve 1 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 95 kişiden oluşmaktadır.

Yakublar³⁰⁹:

1575 tahririnde kazada varlığına rastladığımız köyde, 2 n. , 4 bn. , 1 e. Ve 4 m. bulunmakta olup, yaklaşık 39 kişilik nüfus mevcuttur.

Yavaşlar³¹⁰:

1531 tahririnde Demirci kazasında görülmeyen köyde, 1575 tahririnde 4 n. , 6 bn. ve 12 m. bulunup, yaklaşık 62 kişiden oluşan nüfusa sahiptir.

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan yukarıda zikredilen Alaağaç, B. Kuzeyir ve K. Kuzeyir ve Kızılca köyleri 165 numaralı tahrir defterinde bulunmakta diğerlerine ise bu defterde rastlanılmamaktadır. Bu dört köyün 1531 tahririndeki hâsılları ortak olarak deftere yazılmıştır. 1531 tahririnde görülen dört köy, Ser Sekbanan İlyas'ın timarında yer almakta ve toplam hâsılı 13021,5 akçeden oluşmaktadır. Bu gelirin 4529,5 akçesini çeşitli resimler, kalanını öşürler oluşturmaktadır. Mezkûr köylerde başta buğday ve arpa olmak üzere nohut, burçak, erzen, alef, bakla, mercimek, penbe, soğan, bostan, üzüm ve bahçe ziraatı yapılmakta, az da olsa arıcılık görülmekte, 1400 adet ile de küçükbaş hayvancılığın yapıldığı tespit olunmaktadır. Ayrıca köylerin hâsil kaydında dördü yıl boyu, sekizi de altı ay çalışan 12 adet su değirmeni bulunmaktadır.

1575 tarihli defterde Karataş nahiyesine tabi olarak Mustafa ve Mehmed timarında bulunan yukarıda yazılan dokuz adet köyün tamamının hâsılı ortak olarak deftere yazılmış olup, 14000 akçeden meydana gelmektedir. Bu tarihte köylerde buğday, arpa, nohut, burçak, erzen, alef,

³⁰⁸ TK. KKA. TD. 115, s. 288 a-b

³⁰⁹ TK. KKA. TD. 115, s. 288 b

³¹⁰ TK. KKA. TD. 115, s. 288 a

bakla, mercimek, penbe, soğan, bostan, üzüm, armut, dut ve bahçe ziraatı yapılmakta, sekiz kovan ile arıcılık faaliyeti yürütülmekte ve 1410 adet ile de küçükbaş hayvancılığın yapıldığı tespit olunmaktadır. Köylerin hâsıl kaydında 1531 yılındaki su değirmenlerinin aynı şekilde varlıklarını sürdürdüğü görülmektedir.

Bu grupta yer alan köylerden Yakuplar Simav ilçesinde yer alırken, Kulfallar köyü günümüzde bulunmayıp, Büyük ve Küçük Kuzeyir köyleri sadece Kuzeyir adıyla, diğerleri ise aynı isimle kazada varlığını devam ettirmektedirler.

25)

Alemşah³¹¹:

1531 tahririnde nüfus kaydı bulunmayan köy, hali ez reaya olup dört çiftlik yerden oluşmakta, 1575 tahririnde de durumunda bir değişme olmayıp mevcut yapısını korumaktadır.

Sayık³¹²:

1531 tahririnde 2 ç. , 29 n. , 30 bn. , 39 m., 2 k. ve 1 muaf bulunan köyde yaklaşık 351 kişilik nüfus yaşamaktadır. 1575 tahririnde 4 ç. , 12 n. , 8 bn. , 1 e. , 23 m. kaydı bulunan köy 148 kişilik nüfusa gerilemiştir.

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi ve Ser Sekbanan İlyas ve gayrihi timarında bulunan Alemşah ve Sayık köyleri toplam hâsılı 4507 akçedir. Bunun 2285 akçesi çeşitli resimlerden, kalanı öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köylerde buğday, arpa, nohut, burçak, mercimek, penbe, alef, soğan, üzüm, bostan ve palamut ziraatı ile uğraşmakta, arıcılık ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu tarihte 520 adet koyun veya keçinin bölgede bulunduğu ve altı ay çalıştığı anlaşılan 2 adet su değirmeninin varlığı defterden anlaşılmaktadır.

³¹¹BOA. TD. 165, s. 419, TK. KKA. TD. 115, s. 273 b

³¹²BOA. TD. 165, s. 418- 419, TK. KKA. TD. 115, s. 272 b- 273 a

İshaklar³¹³:

1531 tahririnde görülmeyen köyde, 1575 tahririnde 5 n. , 6 bn. ve 9 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 64 kişiden oluşmaktadır.

1575 tahririnde üç köy de Demirci nahiyesine tabidir. 1531 tahririnde Alemşah ve Sayık köyü tahrir defterinde birlikte ele alınırken, 1575 tahririnde bunlara Demirci kazasında yeni görülen İshaklar köyü de dâhil edilmiş ve üçünün hâsılı ortak olarak yazılmıştır. Bu tarihte hâsıl 7000 akçeye yükselirken, zirai üretimde bazı küçük farklılıklar görülmektedir. 1531'deki üretimde görülen burçak ve alef 1575'te görülmemekte, bunların yerini bakla ve armudun aldığı tespit edilmektedir. Bunun yanında 1531'de 25 adet olan kovan sayısının 19 adede gerilediği, buna karşın, 520 adet olan küçükbaş hayvan sayısının 590 adede yükseldiği görülmektedir. Ayrıca 1531'deki iki değirmen altı ay çalışmaya 1575'te de devam etmektedir. Bu gruptaki köylerden sadece Sayık varlığını kazada aynı isimle sürdürürken diğerleri kayıp köyler arasında yer almaktadır.

26)

Davudlar³¹⁴:

Köyde 1531 tahririnde 7 n. , 22 bn. ve 12 m. bulunmakta olup, 157 kişiden oluşan nüfus yer almaktadır. 1575 tahririnde ise nüfusta bir gerileme görülmekte ve köyde 3 n. , 3 bn. ve 4 m. bulunup, buna göre 34 kişiden meydana gelmektedir. Köy nüfusunda 123 kişi ile büyük bir gerileme olduğu görülmektedir.

Keyfiyye nam-ı diğer Saru Halil³¹⁵:

1531 tahririnde köyde 14 n. , 8 bn. ve 10 m. bulunmakta olup, yaklaşık 120 kişilik nüfusu bulunmaktadır. 1575 tahririnde ise köyde 1 ç. , 7 n. , 8 bn. , 3 e. ve 20 m. bulunup, buna göre 115 kişilik nüfus yaşadığı anlaşılmaktadır.

³¹³ TK. KKA. TD. 115, s. 273 a

³¹⁴ BOA. TD. 165, s. 440, TK. KKA. TD. 115, s. 297 b

³¹⁵ BOA. TD. 165, s. 440, TK. KKA. TD. 115, s. 297 a-b

İlyas, Şehsuvar ve gayrihinin timarında bulunan köyler 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olup, 5104 akçelik hâsıla sahiptir. Bunun 1803 akçesi çeşitli resimlerden, kalanı öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köylerde yoğun şekilde buğday yetiştirilmekte, bunun yanında arpa, nohut, burçak, kendir, bostan, palamut, armut, üzüm, sumak, boyalık, girgan, erzen ve bahçe bitkileri ziraatı yapılmakta, 16 kovan ile de arıcılık faaliyeti yürütülmektedir.

1575 tahririnde köyler Ortapare nahiyesine tabi ve Dergâh-ı Ali Çavuşlarından İbrahim çavuş timarında olup, hâsılları toplamı 8500 akçedir. 1531'e göre hâsıllarında önemli bir yükselme mevcuttur. 1531'deki zirai üretime ilave olarak bu dönemde köylerde keten ve susam üretimine başlandığı anlaşılmaktadır. Kovan sayında da beş adetlik bir artış görülmektedir. Köyler kazada günümüzde bulunmamaktadır.

27)

Akçakertil³¹⁶:

1531 ve 1575 tahrirlerinde hali ez reaya olan köyde kayıtlı nüfus bulunmamaktadır.

Çortak³¹⁷:

1531 tahririnde 12 n. , 10 bn. , 12 m. ve 1 imam bulunan köyde, 127 kişilik nüfus yer almaktadır. 1575 tahririnde 1 ç. , 13 n. , 7 bn. , 2 e. , 19 m. ve 4 muaf bulunan köy nüfusu yaklaşık 114 kişidir.

Eleki³¹⁸:

On çiftlik yere sahip bir adet hassa çiftlik bulunan köyde 1531 tahririnde, 3 ç. , 5 n. , 6 bn. , 6 m., 1 k. ve 5 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 102 kişiden meydana gelmektedir. 1575 tahririnde köyde 1 ç. , 5 n. , 1 bn. , 1 e. , 6 m. ve 10 muaftan bulunup, yaklaşık 96 kişiden oluşmaktadır.

³¹⁶ BOA. TD. 165, s. 442, TK. KKA. TD. 115, s. 289 a

³¹⁷ BOA. TD. 165, s. 441- 442, TK. KKA. TD. 115, s. 289 a-b

³¹⁸ BOA. TD. 165, s. 441, TK. KKA. TD. 115, s. 289 a

Karabeglü³¹⁹:

1531 tahririnde kazanın küçük köylerinden olup, 1 n. , 5 bn. ve 3 m. bulunmakta, buna göre köyde 33 kişi yaşamaktadır. Bu tarihte köyde bir adet hassa çiftlik bulunmaktadır. 1575 tahririnde köyde 1 ç. , 1 n. , 1 bn. ve 2 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 17 kişidir.

1531 tahririnde yukarıda verilen köyler Demirci nahiyesine tabidirler. Alagöz Tabbah ve gayrihinin timarında bulunmakta olup hâsılları toplamı 9341,5 akçedir. Bunun 2262 akçesini çeşitli resimler kalanını öşür gelirleri oluşturmaktadır. Bu tarihte mezkûr yerlerde buğday, arpa erzen, nohut, burçak, alef, bakla, mercimek, penbe, soğan, bostan, üzüm, kendir ve çeltik üretiminin yapıldığı ve 55 adet kovan ile arıcılık faaliyetinin yürütüldüğü, ayrıca 400 adet ile küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin olduğu, köylerin bulunduğu bölgede ikisi yıl boyu, ikisi de altı ay çalışan 4 adet su değirmeninin de faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır.

1575 tahririnde köylerin Karataş nahiyesi içinde yer aldığı, Hasan timarında bulunduğu ve hâsıllarının 19300 akçeden meydana geldiği anlaşılmaktadır. Köylerde 1531 yılındaki zirai üretim çeşitliliğine 1575'te börülce ile cevizin ilave edildiği görülmektedir. Arıcılık 1531'de olduğu gibi 55 kovan ile devam ederken, bölgede küçükbaş hayvan sayısının iki katına çıktığı ve 800 adede yükseldiği tespit edilmektedir. 1531'de görülen değirmenler de aynı özellikleriyle 1575'te varlığını sürdürmektedir.

Bu gruptaki köylerden Akçakertil günümüzde sadece mevki adı olarak Demirci'de bulunurken, Eleki köyü kayıptır. Selendi'de Çortak köyü ve Karabeyler köyü mevcuttur.

³¹⁹ BOA. TD. 165, s. 441, TK. KKA. TD. 115, s. 289 a

28)

İnehanlu³²⁰:

1531 tahririnde köyde, 1 ç. , 17 n. , 12 bn. , 14 m. ve 2 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 174 kişiden oluşmaktadır. 1575 tahririnde köyde 3 ç. , 13 n. , 9 bn. , 1 e. ve 19 m. bulunup, nüfusu yaklaşık 149 kişidir.

Karahisar(Karacahisar)³²¹:

1531 tahririnde 7 ç. , 16 n. , 14 bn. , 19 m. ve 3 muaftan bulunan köyde yaklaşık 219 kişi yaşamaktadır. 1531 tahririnde defterde Karahisar olarak görülen köy, 1575 tahririnde Karacahisar şeklinde kayıtlıdır. 1575 tahririnde köyde, 3 ç. , 9 n. , 9 bn. , 22 m. ve 9 muaf bulunmakta, buna göre 172 kişiden oluşan nüfus bulunmaktadır. Köy günümüzde Simav ilçesine bağlı olarak varlığını sürdürmekle birlikte, 1970 depreminde büyük hasar görmüş, bu yüzden birkaç yüz metre doğuda yeni yerinde inşa olmuştur. (Bkz. EK 74: Resim 66)

Yaykın³²²:

Köyde 1531 tahririnde 1 ç. , 5 n. , 22 bn. , 10 m. ve 1 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 155 kişiden meydana gelmektedir. 1575 tahririnde ise 1 ç. , 9 n. , 9 bn. , 2 e. , 20 m. ve 1 muaf bulunup, buna göre 130 kişilik nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Üstte verilen üç köy 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olup, Piri ve Baki ortaklığındaki timarda bulunup, 10931 akçelik hâsıla sahiptir. Bu hâsılın 2805,5 akçesi çeşitli resimler, kalanı da öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köylerde bu tarihte başta buğday ve arpa olmak üzere alef, nohut, burçak, bakla, erzen, ceviz, armut, soğan, mercimek, bostan ve üzüm ziraatı yanında, 21 kovan ile arıcılık ve 500 adet ile küçükbaş hayvancılık yapılmakta, bir adet de harab su değirmeni bulunmaktadır.

³²⁰ BOA. TD. 165, s. 443, TK. KKA. TD. 115, s. 286 a-b

³²¹ BOA. TD. 165, s. 443, TK. KKA. TD. 115, s. 286 a

³²² BOA. TD. 165, s. 444, TK. KKA. TD. 115, s. 286 b

1575 tahririnde mezkûr köylerin Karataş nahiyesine bağlandıkları, Belgradlu Pervane ve şürekâsı timarında buldukları ve toplam hâsıllarının 17082 akçe ile önemli bir yükselme kaydettiği görülmektedir. 1531'deki zirai üretim çeşitliliği, arıcılık ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği 1575 yılında da değişiklik göstermeden devam etmektedir. Bu tarihte de faal değirmen bulunmayıp, bir adet harab değirmen kaydı defterde yer almaktadır. Mezkûr köyler günümüzde kayıp olmakla birlikte, Kazancı köyünün 5-6 metre Batısında yaygın mevki bulunmaktadır.

29)

Azizbeglü³²³:

1531 tahririnde 9 ç. , 12 n. , 4 bn. , 8 m. 1 k. ve 4 muaf bulunan köyde, yaklaşık 154 kişi yaşamaktadır. 1575 tahririnde köyde 3 ç. , 12 n. , 5 bn. , 1 e. Ve 16 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 121 kişiden oluşmaktadır. Köy günümüzde Azizbey adıyla Demirci'de varlığını sürdürmektedir.

Çıkrıkçılar³²⁴:

1531 tahririnde köyde 5 n. , 6 bn. ve 6 m. bulunup, yaklaşık 61 kişilik nüfusa sahiptir. 1575 tahririnde ise köyde 5 n. , 12 bn. , 9 m. ve 1 muaftan bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 99 kişidir. Demirci'de bugün Çıkrıkçı adında köy bulunmazken, Selendi ilçesinde Çıkrıkçı köyü yer almaktadır.

Depe nam-ı diğer Eynehanlu³²⁵:

1531 tahririnde köyde 1 ç. , 7 n. , 6 bn. , 11 m., 1 k. ve 1 muaf bulunmakta olup, 87 kişilik nüfus yaşamaktadır, 1575 tahririnde köyde 2 ç. , 11 n. , 12 bn. , 1 e. ve 19 m. bulunmakta, buna göre nüfusu yaklaşık 149 kişiden meydana gelmektedir. Günümüzde Demirci sınırında, Selendi'ye tabi Tepeynihan adıyla bir köy bulunmaktadır. Bu köyün adı muhtemelen XVI. Yüzyılda iki ayrı isimle maruf olan köyün, Depe ve Eynehanlu isimlerinin birleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır.

³²³ BOA. TD. 165, s. 445, TK. KKA. TD. 115, s. 284 b - 285 a

³²⁴ BOA. TD. 165, s. 446, TK. KKA. TD. 115, s. 285 a

³²⁵ BOA. TD. 165, s. 446, TK. KKA. TD. 115, s. 285 b

Hocalar³²⁶ :

1531 tahririnde 5 n. Ve 3 bn.'den mürekkep Yörük cemaatinin kayıtlı bulunduğu köyde yaklaşık 40 kişi yaşarken, 1575 tahririne göre 1 n. , 2 m. bulunan köyde 15 kişilik nüfus bulunmaktadır. Köy günümüzde Demirci'de mevcut olmayıp, Kılavuzlar köyünün kuzey kısmında yeri bulunmaktadır.

Kaşıkcılar³²⁷:

1531 tahririnde 2 n. , 5 bn. ve 2 m.'den mürekkep Yörük cemaatinin bulunduğu köyde, yaklaşık 37 kişi yaşarken, 1575 tahririnde 2 n. , 3 bn. ve 5 m. bulunan köyde 30 kişilik nüfus olduğu görülmektedir. Bugün Demirci'de bu isimle köy bulunmazken, Gördes'te Kaşıkcı köyü yer almaktadır.

Pınariler³²⁸:

1531 tahririnde 1 ç. , 5 n. , 4 bn. ve 6 m. olarak kayıtlı Yörük cemaatinin bulunduğu köyde, yaklaşık olarak 56 kişi yaşamaktadır. 1575 tahririnde 2 ç. , 4 n. , 2 bn. , 2 m. ve 1 muaf bulunan köy nüfusu yaklaşık 47 kişidir. Günümüzde Demirci'de bu isimle köy bulunmamakla beraber, Selendi'de Pınarlar köyü mevcuttur.

1531 tahririnde Demirciye tabi bulunan üstte verilen Azizbeglü, Çıkrıkçılar ve Depe köyleri ile Yörük cemaatlerinin kayıtlarının bulunduğu Hocalar, Kaşıkcılar ve Pınariler köyleri, Sekban Ali'nin timarında yer almaktadır. Bu tarihte hâsılları toplamı 11685,5 akçe olup, bunun 2353 akçesi çeşitli resimlerden, kalanı ise öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köylerde ağırlıklı olarak üretilen buğdayı, arpa izlemekte, bunların ardından burçak, nohut, alef, erzen, bakla, mercimek, bostan ve üzüm ziraatı gelmektedir. 11 adet kovan ile arıcılık, 574 adet ile de küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Ayrıca hâsıldaki kayıta altı ay çalışan 2 adet su değirmeni bulunmaktadır.

³²⁶ BOA. TD. 165, s. 445, TK. KKA. TD. 115, s. 285 a

³²⁷ BOA. TD. 165, s. 445 - 446, TK. KKA. TD. 115, s. 285 a

³²⁸ BOA. TD. 165, s. 446, TK. KKA. TD. 115, s. 285 b

1575'te yıllık hâsılı 13500 akçeden oluşan köyler, Karataş nahiyesine tabi olup, Ferid çavuş ve şürekâsı zeametinde yer almaktadır. Köylerdeki 1531'deki zirai üretim çeşitliliği, arıcılık faaliyeti ve küçükbaş hayvancılık değişim göstermeden 1575 yılında da aynen devam etmekte, altı aylık çalışan 2 adet su değirmeni da faal halde varlığını sürdürmektedir.

30)

Marul³²⁹:

1531 tahririnde köyde 7 ç. , 14 n. , 11 bn. , 20 m. ve 4 k. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 184 kişiden meydana gelmektedir, 1575 tahririnde 3 ç. , 4 n., 8 bn. ve 16 m. bulunan köyde yaklaşık 91 kişilik nüfus görülmektedir ki bu da köy nüfusunda % 50 civarında azalma olduğunu göstermektedir.

Ulacık³³⁰:

1531 tahririnde kayıtlı nüfusu bulunmayan köy, altı çiftlik yer olup, hali ez reayadır. 1575 tahririnde ise köyde 2 ç. , 3 n. ve 5 m. bulunup, yaklaşık 20 kişi yaşamaktadır.

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan ve üstte verilen iki köy Ferhad, Behram, ...(?) ve gayrihi timarında 4557 akçelik hâsıl ile yer almaktadır. Hâsılın 1228 akçesi çeşitli resimlerden, kalanı da öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köylerde başta buğday olmak üzere arpa, alef, erzen, nohut, burçak, penbe, üzüm, sumak, bostan ve dut yaprağı yetiştirildiği ve 45 kovan ile arıcılık yapıldığı görülmektedir. Hâsıl kaydında ayrıca altı ay çalıştıkları anlaşılan 3 adet değirmene rastlanmaktadır.

1575 tahririnde de Demirci nahiyesine tabi olan mezkûr köyler, Ahmed ve Hasan timarında bulunmakta ve yıllık hâsıllarının 1531 yılına göre artış göstererek toplamda 5600 akçeye yükseldiği tespit edilmektedir. 1531'de üretimi yapılan zirai ürünlere ek olarak bu tarihte soğan ve ceviz bulunmaktadır. Arıcılık faaliyetinde de değişme olmayıp mevcut durumunu koruduğu görülmektedir. 1531'de görülmeyen küçükbaş hayvancılığın

³²⁹ BOA. TD. 165, s. 447, TK. KKA. TD. 115, s. 274 b

³³⁰ BOA. TD. 165, s. 448, TK. KKA. TD. 115, s. 274 b

1575'te 100 adet koyun veya keçi ile yapıldığı defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca 1531 tahririndeki 3 adet değirmen de mevcut yapısını aynı şekilde sürdürmektedir. Bu köylerden Marul günümüzde Demirci'de bulunmazken, Ulacık aynı isimle varlığını sürdürmektedir.

31)

Çukur³³¹:

1531 tahririnde köyde 2 ç. , 8 n. , 18 bn. , 21 m. ve 3 muaf bulunmakta olup nüfusu yaklaşık 176 kişiden meydana gelmektedir. Köyde köylülerin işlettiği bir adet hassa çiftlik ve 231 akçe zemin resmi yer almaktadır. 1575 tahririnde köyde 2 ç. , 4 n. , 17 bn. ve 19 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 134 kişidir.

İbik³³²:

Kazada 1531 yılının en küçük köyleri içersinde olan köyde 1 ç. , 1 n. , 2 bn. ve 3 m. bulunmakta olup, buna göre 23 kişilik nüfus yaşamaktadır. Köyde bir adet hassa çiftlik bulunduğu defterde mukayyedir. Ayrıca 330 akçe zemin resmi olduğu görülmektedir. 1575 tahririnde ise köyde kayıtlı nüfus bulunmayıp, hali ez reaya olup, on üç çiftlik yerden meydana gelmektedir.

Kanan³³³:

1531 tahririnde hali ez reaya olan köyde nüfus kaydı bulunmayıp, 7,5 çiftlik yerden oluşmakta ve haricden ekilmektedir. Ayrıca bir adet hassa çiftlik kayıtlı köyde, 330 akçe zemin resminin varlığı tespit olunmaktadır. 1575 yılında köy mevcut yapısını sürdürmekle birlikte, arazi miktarının sekiz buçuk çiftliğe yükseldiği görülmektedir.

³³¹ BOA. TD. 165, s. 450 - 451, TK. KKA. TD. 115, s. 275 a-b

³³² BOA. TD. 165, s. 451, TK. KKA. TD. 115, s. 275 b

³³³ BOA. TD. 165, s. 451, TK. KKA. TD. 115, s. 275 b

Seyrekli³³⁴:

1531 tahririnde nüfus kaydı bulunmayan köy, hali ez reayadır. Haricden ekilen yedi çiftlik yeri mevcut olup, 214 akçeden oluşan öşür ve rüsum gelirleri bulunmaktadır. Köyde ayrıca bağ olmuş bir adet hassa çiftlik yer almaktadır. Köy 1575 tahririnde de mevcut yapısını sürdürmekte, buna karşın arazisinde bir buçuk çiftlik yeri artış görülmektedir.

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan, yukarıda verilen dört köy, Mehmed b. Hamza ve Hızır timarında bulunmakta ve yıllık hâsılı 7575 akçeden oluşmaktadır. Bunun 2041 akçesi çeşitli resimlerden meydana gelirken, kalanı öşür gelirlerinden mürekkeptir. Bu köylerde buğday, arpa, alef, nohut, üzüm, bostan, erzen ve ceviz üretimi yapılmakta, az da olsa arıcılık faaliyeti yürütülmekte, 448 adet ile küçükbaş hayvan yetiştiriciliği bulunmaktadır. Ayrıca hâsılda yıl boyu çalışan 2 adet değirmen kaydına rastlanmaktadır.

1575 tahririnde de Demirci nahiyesine tabi olan mezbur köylerin Hüsrev timarında bulunduğu ve yıllık hâsılının 2 bin akçeden fazla artarak 10900 akçeye yükseldiği görülmektedir. Bunun 2370 akçesini çeşitli resimler, kalanını öşür gelirleri meydana getirmektedir. Köylerde 1531'deki zirai üretime ilaveten burçak, penbe, bakla, armut ve sumak üretimine de başlandığı, birkaç kovan ile arıcılık faaliyetlerinin devam ettiği, küçükbaş hayvan sayısında ise 152 adetlik artış olduğu tespit edilmektedir. Yıl boyu çalışan 2 adet su değirmeninin de varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Mezkur dört köy bugün kayıp bulunmaktadır.

32)

Çorak ve Çaputoğlu³³⁵:

Günümüzde kayıp olan köyler, 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olarak, Mehmed ve Ali'nin timarında yer almakta, 1 ç. , 6 n. , 10 bn. , 13 m., 2 k. ve 2 muaf kaydına göre 110 kişilik yaşamaktadır. Köylerin toplam hâsılı

³³⁴ BOA. TD. 165, s. 451, TK. KKA. TD. 115, s. 275 b

³³⁵ BOA. TD. 165, s. 454 - 455, TK. KKA. TD. 115, s. 271 b - 272 a

5885 akçenin, 982 akçesi resim, kalanı öşür gelirlerinden meydana gelmekte ve köylerde başta buğday ve arpa olmak üzere alef, nohut, burçak, penbe, erzen, bakla, iğde, ketan, kendir, soğan, armut, palamut, üzüm, bostan ve çeltik üretimi yapılmaktadır. 30 adet kovan ile arıcılık bulunurken, köyler nezdinde bir adet de kışlak görülmekte, ayrıca dördü yıl boyu, biri altı ay çalışan ve biri harab olan 6 adet değirmen bulunmaktadır.

1575 tahririnde de Demirci nahiyesine tabi olan köylerde 7 n. , 2 bn. ve 10 m. bulunmakta olup, yaklaşık 19 kişilik nüfus bulunmaktadır. Köyler Dergah-ı Ali çavuşu Hamza ve Ahmed timarında yer almaktadır. Köylerin hâsılı 1531 yılına göre 1415 akçelik artış ile 7300 akçeye yükselmiştir. Zirai üretim çeşitliliği ve arıcılık faaliyeti 1575'te de değişme olmadan devam etmektedir. 1531'deki kayıtlarda görülen faal değirmenlerin ikisinin daha 1575'te harap hale gelidiğ ve yıl boyu çalışan 3 adet su değirmeninin varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Günümüzde Örucüler köyü yakınında Çoruklar köyü harabeleri bulunmaktadır.

33)

Depecik³³⁶:

1531 tahririnde 2 ç. , 5 n. , 6 bn. , 2 m. ve 6 muaftan bulunan köyde yaklaşık olarak 97 kişinin yaşamakta, bağ haline gelmiş ve köy halkı tarafından satın alınmış bir adet hassa çiftlik bulunmaktadır. 1575 tahririnde ise köyde 1 ç. , 3 n. , 1 e. , 4 m. ve 4 muaf bulunmakta olup, nüfusunun yaklaşık olarak 49 kişi olduğu anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi köy nüfusunda yarıya yakın azalma bulunmaktadır.

Göleler³³⁷:

1531 tahririnde 5 bn. bulunan köy nüfusu yaklaşık olarak 25 kişiden oluşmaktadır. Kazanın küçük köyleri içinde yer alan köyde, 1575 tahririnde 2 n. , 2 bn. , 1 e. ve 3 m. bulunmakta olup, yaklaşık 28 kişilik nüfusa sahiptir.

³³⁶ BOA. TD. 165, s. 455, TK. KKA. TD. 115, s. 301 b

³³⁷ BOA. TD. 165, s. 455, TK. KKA. TD. 115, s. 301 b

Umurlar³³⁸:

1531 tahririnde köyün nüfusu bulunmayıp hali olarak deftere kaydedilmiş, durumunda 1575 tahririnde de bir değişme olmamış mevcut halini devam ettirmiştir. Günümüzde de varlığını Omurlar adıyla Selendi ilçesine bağlı olarak sürdürmektedir.

Üç Kilise³³⁹:

1531 tahririnde 1 ç. , 1 n. , 3 bn. ve 3 m. bulunan köyde, yaklaşık 28 kişi yaşamakta, bir adet hassa çiftlik bulunmaktadır. 1575 tahririnde ise köyde 1 ç. , 1 bn. ve 1 m. bulunup, 11 kişilik nüfusa sahiptir. Buna göre 1531'de 28 kişi olan nüfusu, 1575 tahririnde 11 kişiye gerilemiştir.

1531 tahririnde Yeniçeri İlyas'ın timarında ve Demirci nahiyesine tabi bulunan yukarıda verilen dört köy 7121,5 akçe hâsıla sahiptir. Bunun 1310 akçesini resimler, kalanını öşür gelirleri oluşturmaktadır. Köylerde buğday, arpa, erzen, burçak, alef, mercimek, çeltik, ceviz, iğde, penbe, soğan, kenevir, bakla, üzüm, bostan ve sumak ziraatı yapılmakta, 25 adet kovan ile arıcılık faaliyeti yürütülmektedir. Köyler dâhilinde bir yaylak ve ikisi altı ay çalışan biri de harap 3 adet değirmen bulunmaktadır.

1575 tahririnde köyler Ortapare nahiyesine tabi olup, çeri sürücü Hasan timarında 9200 akçe hâsıl ile yer almaktadır. 1531'deki zirai üretime bu tarihte nohudun da ilave edildiği anlaşılmaktadır. Arıcılık faaliyeti de aynı seviyede devam etmekte, değirmen durumunda da bir değişme görülmemektedir. Bu grupta yer alan köylerden Umurlar haricindekiler kayıp bulunmaktadır.

34)

Donuz Deresi³⁴⁰:

1531 tahririnde köy üç çiftlik yer olup, nüfus kaydı bulunmamakta, haricden ekilmektedir. Köyde harab olarak kaydedilmiş dört değirmen

³³⁸ BOA. TD. 165, s. 455, TK. KKA. TD. 115, s. 301 b

³³⁹ BOA. TD. 165, s. 455, TK. KKA. TD. 115, s. 301 b

³⁴⁰ BOA. TD. 165, s. 457, TK. KKA. TD. 115, s. 291 b

bulunmakta, 213 akçelik zemin resmi mevcuttur. 1575 tahririnde ise köyde 9 n. , 4 bn. , 4 n. , 10 m. ve 5 muaf bulunmakta olup, 120 kişiden oluşan bir nüfusu olduğu görülmektedir.

Elek³⁴¹ :

1531 tahririnde 1 n. ve 1 m. bulunan köyde 6 kişiden meydana gelen nüfus barınmaktadır. Köy beş çiftlik yere sahiptir. Köydeki zemin resmi 105 akçedir. Ayrıca bir adedi harab, üçü de altı ay çalışan 4 adet değirmen bulunmaktadır. 1575 tahririnde köy nüfusu, 2 bn. , 1 m. ve 4 sipahizadeden oluşan muaftan oluşan 31 kişiye yükselmiştir. Köy bu tarihte de beş çiftlik yere sahiptir.

Karkın³⁴²:

1531 tahririnde 1 ç. , 3 bn. , 7 m. ve 4 muaf bulunan, buna göre 47 kişiden meydana gelen nüfusa sahip köyde bir adet hassa çiftlik bulunmaktadır. Köyde dört aylık çalışan 2 adet su değirmeni yanında, 1 adet de harab değirmen bulunmaktadır. 1575 tahririnde 4 n. , 3 bn. , 2 e. ve 4 m. bulunmakta olup, yaklaşık 39 kişilik nüfusa sahiptir. Görüldüğü üzere köy nüfusunda bir miktar gerileme olmuştur.

1531 tahririnde yukarıda sayılan üç köy Silahdarandan Ali'nin timarında yer almakta ve toplam hâsılı 7150 akçeyi bulmaktadır. Bunun 1053 akçesi çeşitli resimlerden oluşurken, kalanı öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. Köylerde buğday, arpa, alef, nohut, burçak, mercimek, bostan, ceviz ve erzen ziraatı yapılmakta ve birinin adı Aslıhan olarak belirtilmiş iki adet yaylak görülmektedir.

1531'de Demirci, 1575'te Karataş nahiyesine tabi olan köyler, 1575 yılında Hızır Bali ve Seydi Ali timarında bulunmakta, hâsılları toplamı da 8000 akçeden meydana gelmektedir. Köylerde 1531'deki zirai üretim çeşitliliği aynen devam etmekte olup buna üzüm, kiraz ve bahçecilik ilave edilmiştir. 1531'de arıcılığın ve hayvan üretiminin bulunmadığı köylerde, 1575 yılında

³⁴¹ BOA. TD. 165, s. 457, TK. KKA. TD. 115, s. 292 a

³⁴² BOA. TD. 165, s. 457, TK. KKA. TD. 115, s. 291 b - 292 a

bir adet kovan ve 30 adet koyun veya keçi ile bu üretim faaliyetlerine başladığı ve altı adet yaylak bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca dördü yıl boyu, biri sekiz ay, üçü altı ay, biri üç ay çalışan ve ikisi harap olan 10 adet değirmen bulunmaktadır. Bu grupta yer alan köylerden Elek aynı isimle Demirci'de varlığını sürdürürken, Karkın adı yerine Kargınışıklar görülmektedir. Donuz Deresi ise Sağniç ile Sayık köyü arasında mevki adı olarak tespit edilmektedir.

35)

Kocalar³⁴³:

1531 tahririnde köyde 1 ç. , 9 n. , 9 bn. ve 20 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 114 kişiden oluşmakta, köyde bu tarihte bir adet hassa çiftlik ile altı ay çalışan bir su değirmeni bulunmaktadır. 1575 tahririnde köyde, 3 ç. , 5 n. , 4 bn. , 1 e. ve 11 m. bulunmakta, buna göre köyde 78 kişiden oluşan nüfus bulunduğu anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere köy nüfusunda bu tarihte bir gerileme söz konusudur.

Tekeli³⁴⁴:

1531 tahririnde köyde 1 ç. , 11 n. , 13 bn. , 16 m., 3 k. ve 2 muaf bulunmakta olup, köy 122 kişilik nüfusa sahiptir. 1575 tahririnde köyde 2 ç. , 9 n. , 4 bn. , 1 e. ve 21 m. bulunup nüfusu yaklaşık 96 kişidir.

Bu iki köy 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olup, Mehmed b. Murad timarında yer almakta ve yıllık hâsılı 3956 akçeden meydana gelmektedir. Bunun 1829 akçesi resimler kalanı öşürlerden oluşmaktadır. İki köyde buğday, arpa, alef, nohut, burçak, erzen, penbe, bostan, soğan, kendir, girdgan ve bakla ziraatı yapılmakta, 16 adet kovan ile arıcılık ve 600 adet ile de küçükbaş hayvancılık faaliyetinin yürütüldüğü görülmektedir.

1575 tahririnde de Demirci nahiyesinde yer alan köylerin çeri sürücü Mustafa ve Süleyman timarında ve 4300 akçe hâsıla sahip olduğu anlaşılmaktadır. 1531 yılındaki zirai üretime ilaveten üzüm üretimine

³⁴³ BOA. TD. 165, s. 459, TK. KKA. TD. 115, s. 279 a-b

³⁴⁴ BOA. TD. 165, s. 459 - 460, TK. KKA. TD. 115, s. 279 b

başlandığı, arıcılık ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin değişiklik göstermeden devam ettiği ve köylerin bulunduğu bölgede bir yaylak bulunduğu defterlerdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu gruptaki mezkûr iki köyden Kocalar kayıp olup, Tekeli yerine Temirci'de Tekeler köyü bulunmaktadır.

36)

Bozcaatlı³⁴⁵:

1531 tahririnde köyde, 2 ç. , 8 n. , 2 bn. ve 13 m. bulunmakta olup, köy 73 kişiden oluşan nüfusa sahiptir. Köyde yıl boyu çalışan 1 adet ve altı ay çalışan 1 adet yanında, 1 adet de harab su değirmeni bulunmaktadır. 1575 tahririnde köyde 3 n. , 2 bn. , 4 e. 4 m. ve 21 adet sipahizadeden oluşan muaf bulunmakta olup buna göre 154 kişi yaşamaktadır. Buna göre köy nüfusunun 1531'den 1575'e kadar iki katın üzerinde arttığı anlaşılmaktadır. Köy bugün yine Demirci kazasına bağlı olarak Bozcaatlı adıyla varlığını sürdürmektedir. Köy günümüzde Demirci'de Bozçatlı adıyla varlığını sürdürmektedir.

Eğriçam ve Kürdecik³⁴⁶:

1531 tahririnde 22 çiftlik yerden oluşan köyler haricden ekilmekte ve nüfus kaydı bulunmamaktadır. Köylerde biri altı ay çalışan, diğeri de harab olan 2 adet su değirmeni mevcuttur. 1575 tahririnde de köylerde nüfus bulunmayıp, hali ez reayadır. Bu tarihte de köylerin 22 çiftlik yeri olup haricden ekilmektedir. Köyler bugün kayıp olmakla birlikte Karaisalar köyü yakınlarında mevki ismi olarak bulunmaktadır.

Orağlı³⁴⁷:

Köy 1531 tahririnde 13 çiftlik yerden oluşmakta, haricden ekilmekte ve nüfusu bulunmamaktadır. Köyde altı ay çalışan 2 adet su değirmeni mevcuttur. 1575 tahririnde de köy 13 çiftlik yer ile hali ez reaya olup, haricden ekilmektedir. Köy günümüzde kayıptır.

³⁴⁵ BOA. TD. 165, s. 464, TK. KKA. TD. 115, s. 305 b

³⁴⁶ BOA. TD. 165, s. 464, TK. KKA. TD. 115, s. 305 b

³⁴⁷ BOA. TD. 165, s. 464, TK. KKA. TD. 115, s. 305 b

Yukarıda verilen dört köy 1531 tahririnde Demirci nahiyesinde, Hasan b. İlyas ve Selamet timarında bulunmakta ve 10390 akçe hâsılları olup, bunun 1449 akçesi çeşitli resimlerden, kalanı ise öşür gelirlerinden oluşmaktadır. Köylerde buğday, arpa, nohut, burçak, erzen, alef, bakla, penbe, soğan, kendir, üzüm ve bostan üretimi yapılmakta, 26 adet kovan ile arıcılık faaliyeti yürütülmektedir.

1575 tahririnde köyler Ortapare nahiyesine tabi olup, Katib Behram, Ali ve Hasan timarında bulunmaktadır. Toplam hâsılı da 12998 akçedir. 1531'deki zirai üretim çeşitliliğine 1575 tahririnde armut da ilave edilmiş, kovan sayısı da iki adet artış ile 27'ye yükselmiştir. Bu tarihte biri altı aylık, diğeri de yıllık olarak çalıştığı anlaşılan faal 2 adet su değirmeni yanında, 1 adet de harap su değirmeninin varlığı defterden tespit olunmaktadır.

37)

Arpacı³⁴⁸:

1531 tahririnde köyde 2 bn. , 6 n. ve 10 m. bulunmakta olup, buna göre 50 kişilik nüfusa sahip olduğu görülmektedir. 1575 tahririnde nüfus kaydı bulunmayan köy hali ez reaya durumuna gelmiştir. Günümüzde Köprübaşı ilçesine bağlıdır.

Çavullar³⁴⁹:

1531 tahririnde kazanın küçük köylerinden birdir. 1 n. , 3 bn. ve 4 m. bulunan köy, 24 kişiden oluşan nüfusa sahiptir. 1575 tahririnde ise 3 n. , 2 bn. ve 4 m. bulunmakta, buna göre 29 kişilik bir nüfusu olduğu görülmektedir. Bugün Demirci'de Çavullar adında bir köy mevcut olup, köy isminde bir değişiklik olduğu gözlemlenmektedir.

³⁴⁸ BOA. TD. 165, s. 465, TK. KKA. TD. 115, s. 306 b

³⁴⁹ BOA. TD. 165, s. 465, TK. KKA. TD. 115, s. 306 a

İceler³⁵⁰:

1531 tahririnde nüfus kaydı bulunmayıp, hali köyler arasında yer almaktadır. 1575 tahririnde ise köyde 1 n. , 1 e. ve 3 m. bulunmakta, buna göre de 13 kişilik nüfus yaşamaktadır. Köy bugün kayıptır.

Koçaklar³⁵¹:

Köyde 1531 tahririnde 1 n. ve 1 m. bulunmakta olup, 6 kişilik nüfus yer almaktadır. Buna göre kazanın küçük köyleri arasında yer almaktadır. 1575 tahririnde ise bu nüfusunu kaybetmiş ve hali ez reaya durumuna gelmiştir. Köy günümüzde kayıptır.

Montuz nam-ı diğer Taşköprü ve Dikilitaş³⁵²:

1531 tahririnde 5 n. , 8 bn. ve 8 m. bulunan, buna göre 73 kişilik nüfusa sahip olan köyde, 1575 tahririnde 4 n. , 5 bn. , 3 e. , 9 m. ve 12 sipahizadeden mürekkep muaf bulunup, 129 kişiden meydana gelen bir nüfus mevcuttur. Görüldüğü üzere köylerde nüfus artışı bulunmaktadır. Günümüzde Demirci'de Montuz adında köye rastlanmazken, Dikilitaş köyü aynı isimle varlığını sürdürmektedir. Köyde hangi dönemden kaldığı belli olmayan bir dikili taş da bulunmaktadır.(Bkz. EK 11: Resim 3)

Ortacı³⁵³:

1531 tahririnde kaydına rastlanmayan köy, 1575 tarihli defterde görülmekle birlikte hali ez reaya olup, nüfus kaydı bulunmamaktadır. Demirci'de bugün Ortacı köyü bulunmazken, Simav ilçesinde Ortacı köyüne rastlanmaktadır.

Üstte verilen köylerden Ortacı haricindekiler 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olup, Çavuş Ahmed ve gayrihinin timarında yer almaktadır. Yıllık hâsılları 4676 akçeden oluşmakta, bunun 995 akçesini resimler, kalanının öşür gelirleri meydana getirmektedir. Köylerde başta buğday ve

³⁵⁰ BOA. TD. 165, s. 465, TK. KKA. TD. 115, s. 306 a

³⁵¹ BOA. TD. 165, s. 465, TK. KKA. TD. 115, s. 306 b

³⁵² BOA. TD. 165, s. 465, TK. KKA. TD. 115, s. 306 a

³⁵³ TK. KKA. TD. 115, s. 306 b

arpa olmak üzere nohut, burçak, erzen, çavdar, penbe, üzüm, bostan, boyalık ve armut ziraatı yapılmakta, 12 adet kovan ile arıcılık faaliyeti yürütülmektedir. 110 adet ile bölgede küçükbaş hayvancılık da görülmektedir. Ayrıca bölgede üçü altı ay, ikisi de dört ay çalışan toplam 5 adet su değirmeni de bulunmaktadır.

1575 tahririnde yukarıdaki yedi köy Ortapare nahiyesine tabi olup, 10 bin akçe hâsıl ile İlyas timarında yer almaktadır. Görüldüğü üzere hâsıl iki kat civarında artış göstermiştir. 1531'deki zirai üretim çeşitliliğine, 1575'te bakla, mercimek ve bahçe ziraatının da eklendiği anlaşılmaktadır. Arıcılık faaliyetinin seviyesini koruduğu, küçükbaş hayvancılıkta ise 10 adetlik bir artış olduğu kaydedilmektedir. Bu tarihte 6 adet dör ay çalışan ve 1 adet de on ay çalışan su değirmenlerinin bulunduğu görülmektedir. Ayrıca defterde köylere ait biri Karahisar kışlağında, biri de Talas yaylağında olmak üzere iki adet mezra kaydı bulunmaktadır.

38)

Kuzu, Poladça ve Kırk Hüseyin³⁵⁴:

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan köyler, Hasan, Mehmed ve gayrihinin timarında yer almakta olup, köylerde 2 ç. , 9 n. , 10 bn. , 12 m. ve 1 k. bulunmakta, buna göre 123 kişiden oluşan nüfusu barındırmaktadır. Köylerin toplam hâsılı bu tarihte 2895,5 akçe olup, bunun 1092 akçesi resimlerden, kalanı öşürlerden oluşmaktadır. Mezkûr köylerde buğday ve arpa başta olmak üzere bakla, burçak, erzen, penbe, nohut, börülce, bostan, kestane, üzüm, armut, ketan, soğan, çeltik ve dut yaprağı üretimi yapılmakta, köylerin ekonomisinde 25 adet kovan ile arıcılık ve 200 adet ile de küçükbaş hayvancılık faaliyetleri yer almaktadır. Ayrıca bölgenin kışlak olarak kullanıldığı da defterden anlaşılmaktadır.

1575 tahririnde de Demirci nahiyesine tabi olan köylerde, 7 n. , 4 bn. ve 14 m. bulunmakta olup, nüfusları toplamı yaklaşık 69 kişidir. Bununla birlikte 1575 tahririnde Kuzu köyünde Bağlıdılar adında 11 bn. ve 18 m.

³⁵⁴ BOA. TD. 165, s. 466- 467, TK. KKA. TD. 115, s. 280 b - 281 a

kayıtlı Yörük cemaati bulunmaktadır. Bu tarihte köyler Ramazan çavuş, Cafer ve Beğen(?) timarında bulunmaktadır.

1575 yılında Kovancı köyü hâsılı Kuzu, Poladça ve Kırk Hüseyin köyleri ile birlikte ele alınmıştır. Bununla birlikte köylerin toplam hâsılı 3900 akçeye yükselmiştir. Köylerde 1531'deki zirai üretim ile arıcılık aynı seviyede devam ederken küçükbaş hayvan sayısında 40 adetlik bir artış olduğu gözlemlenmekte ve resim miktarından anlaşıldığına göre 1 adet altı ay çalışan su değirmeninin bulunduğu anlaşılmaktadır. Köylerin kışlak merkezi olarak kullanılması 1575 tahririnde de devam etmektedir. Mezkûr köylerden Kuzu aynı isimle varlığını Demirci'de sürdürürken, diğerlerinin kaydına rastlanmamaktadır.

39)

Kızılca Mahmud³⁵⁵:

1531 tahririnde kazanın küçük köylerinden olup, 3 ç. , 4 n. , 3 bn. ve 9 m. bulunmakta, buna göre 59 kişilik nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. 1575 tahririnde ise köyde 1 ç. , 2 n. , 8 bn. , 2 e. , 10 m. ve 9 muaf bulunmakta olup, nüfusunun yaklaşık 120 kişi olduğu görülmektedir. Bu da yaklaşık olarak iki katlık bir artışa işaret etmektedir.

Yenice³⁵⁶:

1531 tahririnde köyde 3 ç. , 10 n. , 8 bn. ve 18 m. bulunmakta olup, 123 kişiden oluşan nüfus yaşamaktadır. Köyde bir adet hassa çiftlik bulunmaktadır. 1575 tahririnde köy nüfusunda büyük bir ilerleme görülmekte, 13 n. , 19 bn. , 9 e. , 43 m. ve 1 muaf bulunan köyde 273 kişilik nüfus yaşamaktadır. 1575'e kadar köy nüfusu iki kattan fazla bir artış göstermiştir.

Yukarıda verilen iki köy 1531 tahririnde Demirci nahiyesinde bulunup, Hasan b. Savcı timarında yer almakta ve yıllık hâsılları 3719 akçeden oluşmaktadır. Bunun 1018 akçesi resimlerden, kalanı öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. Köylerde buğday, arpa, nohut, burçak, penbe, üzüm,

³⁵⁵ BOA. TD. 165, s. 468, TK. KKA. TD. 115, s. 306 b - 307 a

³⁵⁶ BOA. TD. 165, s. 468 - 469, TK. KKA. TD. 115, s. 307 a-b

armut, boyalık, sumak ve bostan üretimi yanında, 8 adet kovan ile arıcılık faaliyeti sürdürülmekte ve 260 adet ile küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Ayrıca hâsıl kaydında bir adet harab değirmen bulunmaktadır.

1575 tahririnde köyler Ortapare nahiyesine tabi olup, Çeri sürücü Ali ve Mehmed timarında 6551 akçe hâsıl ile yer almaktadır. Bu da hâsıl gelirinde iki kat civarında artış olduğunu göstermektedir. 1531 tahririndeki zirai üretim çeşitliliği değişme göstermeden aynen devam ettiği gibi, arıcılık ve küçükbaş hayvancılık da 1531'deki seviyelerini korumaktadır. Harap değirmen de varlığını sürdürmektedir.

Demirci'de günümüzde sadece Kızılca adıyla bir köye rastlanırken, Yenice köyü aynı isimle varlığını sürdürmektedir.

40)

Güneyce³⁵⁷:

Bugün köy kazada mevcut olmayan köy, 1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olup, Mustafa b. Muin'in timarında bulunmakta, 3 ç. , 6 n. , 10 bn. , 9 m., 2 k. ve 1 imam kaydı olduğu görülmektedir. Buna göre nüfusu yaklaşık 111 kişidir. 4910 akçe olan hâsılının 1434 akçesi çeşitli resimlerden oluşurken, geri kalan kısmı öşürlerden meydana gelmektedir. Köyde buğday, arpa, nohut, burçak, alef, penbe, erzen, penbe, bostan, çeltik ve üzüm ziraatı yanında, beş adet kovan ile arıcılık ve 624 adet ile küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Köyde yeri bağ olmuş hassa çiftlik ile bir adet harab su değirmeni de bulunmaktadır.

1575 tahririnde Demirci nahiyesine tabi şehzade hassı olarak görülen köyün nüfusunda bir gerileme gözlemlenmektedir. Bu tarihte köyde 2 ç. , 4 n., 8 bn. ve 7 m. bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 77 kişiden meydana gelmektedir. Buna göre nüfusunda azalma bulunmaktadır. Harap değirmen varlığını bu dönemde de harap olarak sürdürmektedir. 1575 yılında Güneyce

³⁵⁷ BOA. TD. 165, s. 467, TK. KKA. TD. 115, s. 269 b

köyü hâsılı ise deftere Martolos köyü ile ortak yazıldığından bu köy ile birlikte aşağıda verilmiştir.

Martolos³⁵⁸:

1531 tahririnde görülmeyen köy, şehzade hassı olarak 1575 tahririnde Demirci nahiyesinde, Güneyce köyüne tabi, 1 ç. , 3 n. , 12 bn. ve 19 m.den oluşan 35 nefer olarak defterde kayıtlı bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 99 kişiden oluşmaktadır. Köyün hâsılı Güneyce köyü ile birlikte 4610 akçeden meydana gelmektedir. Görüldüğü gibi mezkûr iki köyün 1575'teki hâsılı, Güneyce köyünün 1531 yılındaki 4910 akçelik hâsılına ulaşmamaktadır. 1575'teki hâsılın 167 akçesini çeşitli resimler, kalanını ise öşür gelirleri meydana getirmektedir. Güneyce köyünde 1531 yılında yetiştirilen zirai ürünlerin, arıcılık ile koyun yetiştiriciliğinin 1575 yılında zikr olan iki köyde aynen devam ettiği, kovan ve koyun sayısında da değişme olmadığı tespit edilmektedir. 1575 yılında bu iki köy hâsılının, 1531 yılındaki Güneyce köyü hâsılı ile çok yakın benzerlik göstermesi, Güneyce köyünün nüfusunda azalma meydana gelirken, Martolos adında yeni bir köyün ortaya çıkması, 1531 yılından sonraki dönemde, Güneyce köyünün bölünerek iki köy haline geldiğini akla getirmektedir. Güneyce adında köy bugün bulunmamaktadır.

1575 tarihli tahrir defterinde adı geçen Martolos köyünün adı, Osmanlı devletinde derbentçilere verilen isimdir.³⁵⁹ Buradan hareketle ilk defa 1575 tarihli tahrir defterinde karşımıza çıkan Martolos köyünün de derbend özelliği olduğu düşünülebilir. Martolos kelimesi Yunanca'dan gelmekte olup,³⁶⁰ silahlı, gönüllü, kale askeri, kır jandarması, çapulcu, korsan, haydut

³⁵⁸ TK. KKA. TD. 115, s. 269 b

³⁵⁹ Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend...*, s. 87- 88,

³⁶⁰ Robert Anhegger, "Martoloslar Hakkında", *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII/1, İstanbul 1942, s.284 Martolos ve derbend için ayrıca bkz. Milan Vasic,"Osmanlı İmparatorluğunda Martoloslar", *Tarih Dergisi*, S. 31,Ü. Edb. Fak. Yayını, İstanbul 1977, Yunus Irmak, "Osmanlı İmparatorluğunda Martolos Teşkilatı Hakkında Bir Çalışma", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 63, İstanbul 1989, Bilge Keser, "Osmanlı Devletinde Martolos Teşkilatı", *AÜ. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.12, Erzurum 1999, Ömer L. Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Çiftçi Sınıfların Hukuki Statüsü", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s.740, Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, 2. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1987, s. 179

yanında,³⁶¹ haberci ve casus manalarını da ihtiva etmektedir.³⁶² Osmanlı Devletinin ilk dönemlerinden itibaren haberci veya casus olarak yararlanılan martoloslar, II. Mehmed döneminde Karaman ve Akkoyunlu seferlerinde, Trabzon'da derbendçi olarak kullanılmıştır. Martoloslar, Kanuni döneminden itibaren iç bölgelerde muhafız ve derbendçi olarak istihdam edildiği gibi, bunlardan sınır boylarında güvenlik hizmetinde de yararlanılmıştır. XVI. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bunların artan eşkiyalık olayları nedeniyle iç güvenliğin artırılması amacıyla görevlendirildikleri belirlenmektedir. İç hizmette görev alan martoloslar güvenlik dışında, kendi yörelerinde toprağın devamlı surette meskûn olması, işlenmesi, maden muhafızlığı ve göçebelerin iskânı, tahrir yapılması, vergi toplanması gibi işlerde de yardımcı rol üstlenmişlerdir.³⁶³ XVI. Yüzyılın ikinci yarısında görülen şekavet olayları çerçevesinde Martalos derbendinin kurulduğunu düşünmek mümkündür. Nitekim bulunduğu bölge bir geçit bölgesidir. Yakın döneme kadar Kula, Selendi üzerinden gelen kervanların, Martolos köyünün kıyısından geçerek, Demirci ve Gördes taraflarına gittikleri köylüler tarafından anlatılmaktadır. Köy, burada görevli martoloslardan dolayı da bu adı almış olmalıdır. Bugün halk arasında Çardaklı köyü, Martolos adı ile birlikte zikredilmektedir. Ancak Martolos köyünün yerleşim yeri, bugünkü Çardaklı köyünün yaklaşık olarak 2 km. güneyinde yer almaktadır.

41)

Armudalanı nam-ı diğer Yaylalar³⁶⁴:

1531 tahririnde Demirci kazasının büyük köyleri arasında yer almaktadır. Köyde 3 ç. , 18 n. , 35 bn. , 41 m. ve 1 imam bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 326 kişiden oluşmaktadır. 1575 tahririnde Yaylalar adı ile de anılmaya başlayan köyde, 3 ç. , 15 n. , 21 bn. , 44 m. ve 1 muaf bulunmakta buna göre yaklaşık olarak 244 kişilik nüfus barındırmaktadır. Kazancı

³⁶¹ Anhegger, *a.g.m.* , s. 284

³⁶² Anhegger, *a.g.m.* , s. 286

³⁶³ Abdülkadir Özcan, "Martolos", *DİA.* , C. 28, TDV. Yayını, İstanbul 2003, s. 64-65

³⁶⁴ BOA. *TD.* 165, s. 462 - 463, TK. KKA. *TD.* 115, s. 273 b

köyünün kuzey bölgesinde bugün Armut Alanı adında, köye bağlı mahalle bulunmaktadır.

Kılıcu Kanlı³⁶⁵:

1531 tahririnde nüfus kaydına rastlanmayan, hali ez reaya olan köyde, bir adet hassa çiftlik bulunmaktadır. 1575 tahririnde ise köyde, 3 n. , 5 bn. 1 e. , 9 m. ve mazul sipahi ile sipahizadelerden oluşan 16 muaf bulunmakta olup, nüfusu yaklaşık 134 kişiden oluşmaktadır.

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olan ve Mahmud b. Hamza ve Çavuş Ahmed timarında bulunan Armudalanı ve Kılıcu Kanlı köyleri hâsılı 5958,5 akçe olup, bunun 2477 akçesi resimlerden, kalanı öşür gelirlerinden meydana gelmektedir. Bu tarihte köylerde buğday, arpa, burçak, nohut, bakla, erzen, soğan, çeltik, penbe, ketan, kendir, bostan ve üzüm ziraatının yapıldığı, 11 adet kovan ile arıcılık faaliyetinin yürütüldüğü, 2000 adet ile de büyük boyutta küçükbaş hayvancılık yapıldığı tespit edilmekte, 1 adet üç ay çalıştığı anlaşılan su değirmeninin bulunduğu da görülmektedir.

Sofu Haliller³⁶⁶:

1531 tahririnde kaydına rastlanmayan köyde, 1575 tahririnde 8 n. , 4 bn. , 1 e. Ve 3 m. bulunup, buna göre 68 kişilik nüfus yer almaktadır. 1531 tahririnde hâsılları birlikte ele alınan Armudalanı ile Kılıcu Kanlı köylerine, 1575 tahririnde Demirci nahiyesinde olmak üzere Sofu Haliller köyü ilave edilmiş ve üçünün 11000 akçeden oluşan hâsılı ortak olarak verilmiştir. Görüldüğü gibi köy sayısı üçe çıkarken, hâsıl miktarında yaklaşık % 100'e yakın bir artış gerçekleşmiştir. Bu tarihte mezkûr üç köy Arslan ve Mustafa timarında bulunmaktadır. 1531 tahririndeki zirai üretim devam ederken, bunlara çavdar ve armut üretimi de ilave edilmiştir. Arıcılık faaliyetine devam edilerek, kovan sayısının on altı adede yükseldiği, küçükbaş hayvan sayısında ise bir değişme olmadığı defterdeki kayıtlardan tespit edilmektedir. Hâsıl kaydında biri üç ay çalışan ve biri de harab olan 2 adet su değirmeni

³⁶⁵ BOA. TD. 165, s. 464, TK. KKA. TD. 115, s. 273 b - 274 a

³⁶⁶ TK. KKA. TD. 115, s. 274 a

bulunmaktadır. Mezkûr köyler günümüzde kayıp olmakla birlikte, Demirci'de Armudalanı yerine Armutlu köyü yer almaktadır.

42)

Avşar³⁶⁷ :

1531 tahririnde köyde 4 ç. , 22 n. 14 bn. , 15 m., ve 4 k. bulunmakta olup, 219 kişilik nüfus görülmektedir. 1575 tahririnde, 2 ç. , 11 n. , 32 bn. , 35 m. ve 1 muaf bulunan köy, 265 kişilik nüfusa sahiptir. 1531'e göre köy nüfusunda bir miktar artış görülmektedir.

Tamlaluca³⁶⁸:

1531 tahririnde Avşar köyüne tabi olan köyde bir adet hassa çiftlik görülmekte ve haricden ziraat olunup kayıtlı nüfus bulunmamaktadır. 1575 tahririnde de köy hali ez reaya olup, mevcut durumunu muhafaza etmektedir.

1531 tahririnde Demirci nahiyesine tabi olup, Mehmed, Şehsuvar ve gayrihi timarında yer alan köylerin toplam hâsılı 6393 akçedir. Hâsılın resimleri toplamı 1419 akçeyi bulurken, kalan kısmını öşürler oluşturmaktadır. Köylerde başta buğday ve arpa olmak üzere burçak, nohut, erzen, bürölce, bakla, kenevir, armut, üzüm yetiştirilmektedir. Ayrıca küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapıldığı ve bu tarihte köyde 150 adet koyun veya keçinin bulunduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır.

1575 tahririnde de köyler Borlu nahiyesine tabi olup, Mehmed v. Carullah Çavuş, Zülfikar, Haydar ve Ali timarında 8 bin akçe hâsıl ile yer almaktadır. Görüldüğü üzere köylerin hâsılinda 1531'e göre bir miktar yükselme bulunmakta, bu tarihteki zirai üretim çeşitliliğine ilave olarak 1575 yılında penbe, soğan, bostan ve palamut üretimine başlandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde 15 adet kovan ile arıcılığa başlandığı ve 224 adet ile küçükbaş hayvancılıkta gelişme olduğu tespit edilmektedir.

³⁶⁷ BOA. TD. 165, s. 388 - 389, TK. KKA. TD. 115, s. 319 a

³⁶⁸ BOA. TD. 165, s. 389, TK. KKA. TD. 115, s. 319 a

II) VAKIF KÖYLER

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında üstte isimleri verilen köyler haricinde sadece vakıf tahrir defterlerindeki kayıtlarda görülen 8 adet köy bulunmaktadır. Arak Baba, Balçıkhisarı, Caferlü, Çelikler, İsifli, Koçak İni, Şeyh İlyas ve Tutak köyleri 398 numaralı vakıf tahrir defterinde kayıtlı olup, bunlardan Balçıkhisarı, Koçak İni ve Şeyh İlyas köyleri 544 numaralı defterde de mukayyedir. Başka bir ifadeyle 398 numaralı defterde kayıtlı olan 7 köyden 3 adedi, aynı özellikleriyle 1575 yılında da varlığını sürdürmektedir. 1575'te ayrıca Çelikler adında yeni bir vakıf köye rastlanmaktadır. Ayrıca 1520'li yıllarda tekke ve zaviye vakfına ait yerlerde kayıtlı bulunan 421 hane ve 160 mücerredin oluşturduğu 2265 kişi, 14 adet zaviye ve 1 adet tekke vakfına gelir getiren yerleşmelerde ikamet etmektedirler. 1575 yılında tekke ve zaviyelerde kayıtlı 511 hane ve 304 mücerredin oluşturduğu 2859 kişi mevcuttur. Bu tarihte vakıflardaki nüfus, 15 adet zaviye ve 1 adet tekke vakfına gelir olarak kaydedilen yerleşmelerde bulunmaktadır.

Arak Baba ve Caferlü: ³⁶⁹

Borlu nahiyesine tabi olan köyler, 1520'li yıllarda Demirci kazasında görülürken, 1575 tarihli vakıf tahrir defterinde mukayyed değildir. Köyler hakkında defterlerde detaylı bilgi bulunmamakla birlikte vakıf kayıtlarından, buralarda mescit, çeşme, yol gibi yerlerin bulunduğu ve bunların ihtiyaçlarının kurulan para vakfı tarafından karşılandığı anlaşılmaktadır. 398 numaralı vakıf tahrir defterinde ayrıca 5 neferlik vakıf reayasının isimleri de mukayyed olup, bunlar hakkında başka bir bilgi mevcut değildir. Günümüzde bu isimlerle Demirci ve çevresinde köyler bulunmamaktadır.

Balçıkhisarı: ³⁷⁰

398 ve 544 numaralı vakıf tahrir defterlerinde mukayyed olan köyün hangi nahiyeye tabi olduğu kayıtlı değildir. Defterlerde Saruhan Bey'in kardeşi Çuğa Bey tarafından Balçıkhisarı köyünün Hacı Baba isimli gaziye

³⁶⁹ BOA. TD. 398, s. 174

³⁷⁰ BOA. TD. 398, s. 163-165, TK. KKA. TD. 544, s. 91 b - 92 a

gelip geçene hizmet karşılığında vakfedildiği görülmektedir. 398 numaralı vakıf tahrir defterine göre, vakfa kayıtlı 108 nefer bulunup, bunun biri mütevellî diğeri de zaviye şeyhi olmak üzere iki mürtezika, 15 adedi de Hacı Baba'nın ensabı olarak kayıtlıdır. Hacı Baba'nın ensabı olan bu 15 neferin biri muhassıl, biri mücerred olarak defterde kayıtlı iken diğerlerinin sadece isimleri yazılmıştır. Defterlerde ayrıca 5 nefer, reaya olarak mukayyed olup, bunlar için "sipahiyan ki kadimdem mütemekkinlerdir" şeklinde kayıt bulunmaktadır. Bu 5 neferin üçü bennak, ikisi mücerredir. Bunların haricinde vakfa kayıtlı 86 nefer kaydı bulunmakta olup, bunların 3'ü çift, 18'i nim çift, 26'sı bennak, 38'i mücerred, 1'i imamdan meydana gelmektedir. Buna göre köyde vakfa kayıtlı 3 ç. , 18 n. , 29 bn. , 41 m. ve 1 imam bulunmaktadır. Buna göre köyde 1520'li tarihlerde yaklaşık olarak 366 kişinin yaşadığı anlaşılmaktadır.

Vakfın gelir kaynakları arasında 1029 akçeden mürekkep çift, nim çift, bennak, mücerred, ağnam, yurt, zemin ve bad-ı heva resimleri yanında, köyde üretimi yapılan hınta, şa'ir, alef, nohud, burçak, berg-i dut, sumak, bağat, bostan, penbe, erzen ve ketan gibi zirai ürünlerin ve arı kovanlarının 3518 akçelik öşürleri bulunmakta olup, hepsinin toplamı 4547 akçe olarak defterde mukayyedir. Defterde kayıtlı 240 akçelik ağnam resminden hareketle köyde 480 adet küçükbaş hayvanın bulunduğu, 50 akçelik kovan öşüründen hareketle de 25 adet kovanla arıcılık faaliyetinin yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

1575 yılında vakfa kayıtlı 79 nefer bulunmaktadır. Biri mütevellî, diğeri de zaviye şeyhi olmak üzere ikişer akçe yevmiyeli iki mürtezika yanında, 10 neferden mürekkep Hacı Baba'nın ensabı defterde mukayyedir. Vakfa kayıtlı neferlerin 35 adedi mücerred olup, diğerleri 2 ç. , 7 n. ve 23 bn. den oluşmaktadır. Buna göre köyde 1575'te yaklaşık olarak 255 kişilik nüfus bulunmaktadır. Görüldüğü üzere 1520'li yıllara göre bu tarihte 111 kişilik nüfus azalması söz konusu olup, bu da % 30,32'lik nüfus gerilemesine işaret etmektedir. Köydeki zirai üretim çeşitliliği ve kovan sayısı 1575'te değişme göstermeden devam etmekte, vergiye konu olmuş küçükbaş hayvan

sayısında ise 8 adetlik artış görülmektedir. Bu tarihte de toplam gelir aynı olup, 4547 akçeden oluşmaktadır. Köy günümüzde mevcut değildir.

Çelikler:³⁷¹

Yüzyılın ilk yarısında defterlerde kaydı bulunmayan Çelikler köyü, 544 numaralı vakıf tahrir defterinde Borlu nahiyesinde bir köy olarak görülmektedir. Bundan dolayı 1530'dan sonraki bir tarihte kurulduğu söylenebilir. Bununla birlikte 125 numaralı tahrir defterinde Çelikler köyü nam-ı diğer Kara Elmacık olarak kayıt bulunmaktadır.³⁷² Bu durum adı geçen iki köyün aynı köy olduğunu düşündürmekle birlikte, Çelikler köyü ile Kara Elmacık köyü ve burada bulunan mescitlerin vakıf tahrir defterinde ayrı olarak ele alınması bunların farklı iki köy olduğunu da akla getirmektedir.³⁷³ Çelikler köyünün adı doğrudan vakıf olarak geçmemekle birlikte, Hacı Cihan b. Gani tarafından kurulan para vakfının bu köyde bulunduğu anlaşılmaktadır. Köyde masrafları mezkûr vakıf tarafından karşılanan bir mescid, bir han ve bir mekteb bulunmaktadır. Köy hakkında defterlerde başka bir bilgi mevcut değildir. Günümüzde Kara Elmacık köyü yakınında Şelekler isimli bir köy bulunmaktadır. Bu köyün XVI. Yüzyılda Kara Elmacık köyü yakınında olduğu anlaşılan Çelikler köyü olma ihtimalinin bulunduğu düşünülebilir.

İsifli :³⁷⁴

Vakıf tahrir defterlerinde adı geçen köylerden biri de Demirci tevabiinde olduğu anlaşılan İsifli köyüdür. Köy defterlerde, burada bulunan Kutlu Beg Zaviyesiyle birlikte anılmaktadır. Vakfın hâsılı 200 akçe olup, 398 numaralı vakıf tahrir defterine göre köyde 3 nefer kayıtlı iken, 1575 tarihli defterde vakfa kayıtlı 7 nefer bulunmaktadır. Bunlarla ilgili olarak defterlerde "mezkûrlar Şeyh Eyne Beg neslinden olub kimesneye raiyyet olmamışlar" kaydı bulunmaktadır. Bu neferler ve köy hakkında defterlerde başka bir bilgi mevcut değildir. Günümüzde bu isimle köy bulunmamaktadır.

³⁷¹ TK. KKA. TD. 544, s. 98 b - 99 a

³⁷² TK. KKA. TD. 125, s. 93 a

³⁷³ TK. KKA. TD. 544, s. 99 a

³⁷⁴ BOA. TD. 398, s. 152, TK. KKA. TD. 544, s. 93 b

Koçak İni: ³⁷⁵

Saruhanoğlu Cafer Paşa tarafından Turasan Ece adında dervişe vakfedilen Koçak İni köyünün, XVI. Yüzyılın sonlarında adı Turasan Ece olarak görülmekte,³⁷⁶ günümüzde de varlığını devam ettiren köy, burada bir zaviye kuran mezkûr dervişin adını taşımakta ve Durhasan ismiyle anılmaktadır. Turasan Ece'nin türbesi günümüzde de mezbur köyde mevcuttur. (Bkz. EK 12: Resim 4, EK 51: Resim 43)

1520'li yıllarda vakfa kayıtlı 196 nefer bulunmakta, bunların 76'sı zaviye-i mezbur cemaatinden olan Yörük cematidir ki vakf-ı am olup konub göçmektedirler. 110 nefer de vakıf reayası olarak deftere yazılmıştır. Ayrıca Ece dervişin ensabı olan 10 neferden üçünün ehl-i berat olduğu defterde mukayyedir. Defterdeki kayıtlardan anlaşıldığına göre köyde 11 n. , 78 bn. , ve 65 m. bulunmaktadır. Köyde yaklaşık olarak 720 kişilik nüfus bulunduğu anlaşılmaktadır. Köyde hinta, şa'ir, nohud, burçak, alef, erzen, penbe, piyaz, bostan, ceviz ziraati yanında, arıcılık ve 2272 adet ile de küçükbaş hayvancılık yapılmakta olup, yılın altı ayı çalıştığı anlaşılan bir adet su değirmeni yanında, köye ait bad-ı heva, arus, zemin resimleri de bulunmaktadır. Köyün gelirler toplamı 4246,5 akçedir.

1575 yılında vakfa kayıtlı nefer sayısı 353'e çıkmış, bunun 30'u Turasan Ece dervişin ensabı, 50'si vakfa kayıtlı Yörük reayasından oluşurken, ayrıca 273 nefer defterde mukayyedir. 544 numaralı vakıf tahrir defterine göre köyde kayıtlı 7 n. , 142 bn. ve 160 m. bulunmaktadır. Köy nüfusu bu tarihte % 56,25 oranında artarak yaklaşık 1125 kişiye ulaşmıştır. Köydeki zirai üretim çeşitliliğine bu tarihte bağcılığın ve armudun ilave edildiği defterden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla köyde armut üretimi ve bağcılığın 1530'dan sonraki dönemde başladığını söylemek mümkündür. Köyde arıcılık faaliyeti ile değirmenin sayısı ve çalışma süresi değişme göstermeden devam ederken, küçükbaş hayvancılıkta ciddi anlamda düşme görülmektedir. Nitekim 1575'te köydeki küçükbaş hayvan sayısı 400 adede gerilemiştir.

³⁷⁵ BOA. TD. 398, s. 152 – 155, TK. KKA. TD. 544, s. 89 b - 91 b

³⁷⁶ TK. KKA. TD. 125, s. 75 b

Köyün bu tarihteki öşür ve resimler yekûnu ise yarım akçe gerileyerek 4246 akçe olarak defterde kayıtlıdır.

Koçak İni köyünde, Kavak Alanı adıyla maruf ve 50 akçe hâsılı olan bir çiftlik, gelip geçene hizmet karşılığında vakfedilmiştir.³⁷⁷ Dolayısıyla köyde bir adet de zaviye bulunmaktadır. 1575 yılında da vakıf, 50 akçe hâsıl ile varlığını sürdürmektedir.³⁷⁸

Şeyh İlyas:³⁷⁹

Borlu nahiyesine tabi Şeyh İlyas köyünü Saruhanoğulları İshak Çelebi ve Hızır Paşa gelip geçene hizmet için vakfetmiştir. Köyün adından hareketle adını Şeyh İlyas'tan almış olması muhtemeldir. 398 numaralı vakıf tahrir defterinde köyde bulunan vakfa kayıtlı 74 nefer bulunup, bunların 3'ü n. , 47'si bn. , 20'si m. ve 3'ü de muaftır. Köyde yaklaşık olarak 290 kişilik nüfus bulunmaktadır. Vakfın gelir kaynakları defterde an-il hububat ve gayrihi şeklinde belirtilmiş olup, hâsılının 2000 akçe olduğu görülmektedir.

1575 yılında köy adına "lar" çoğul takısı getirilerek Şeyh İlyaslar olarak defterde mukayyedir. Bu tarihte defterde vakfa ait 1 ç. , 1 n. , 52 bn. , 51 m. ve muaflardan müteşekkil 120 nefer kaydı bulunmaktadır. 1575'te vakfa kayıtlı yaklaşık 396 kişilik nüfus bulunmaktadır. Dolayısıyla vakfa kayıtlı nüfusta 106 kişilik artış mevcuttur. Bu tarihte de vakfın gelirinde değişme bulunmayıp, 2000 akçe hâsılı devam etmektedir.

Şeyh İlyas köyünde bir de içinde bir dönüm bağı bulunan ve yarım çiftlik yerden oluşan Şeyh Musa Mezrası Saruhanoğlu Cafer Paşa tarafından Şeyh Musa'ya verilmiştir. 398 numaralı tahrir defterine göre 200 akçe hâsılı olan vakfa kayıtlı biri mücerred, 11 nefer bulunurken,³⁸⁰ bu sayı 1575 yılında üçe düşmüş, hâsılda ise bir değişme olmamıştır.³⁸¹ Günümüzde bu isimle köy Demirci tevabiinde bulunmamaktadır.

³⁷⁷ BOA. TD. 398, s. 155

³⁷⁸ TK. KKA. TD. 544, s. 98 a

³⁷⁹ BOA. TD. 398, s. 157, TK. KKA. TD. 544, s. 97 a-b

³⁸⁰ BOA. TD. 398, s. 162

³⁸¹ TK. KKA. TD. 544, s. 97 b

Tutak:³⁸²

398 numaralı vakıf tahrir defterinde görülen köy hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Demirci kazasında bulunan, ancak hangi nahiyeye tabi olduğu belirtilmeyen Tutak köyündeki mescidinin ihtiyaçları için, Cafer Fakih namında kimse, tarafından vakıf kurulmuştur. Vakfın hâsılı defterde bahçe ve ceviz ağaçlarından elde edilen 360 akçe ile mukayyedir. Günümüzde Demirci ve çevresinde bu isimle köy bulunmamaktadır.

³⁸² BOA. TD. 398, s. 172

TABLO VI: 1531 YILINDA DEMİRCİ KAZASINDA NAHİYE VE KÖYLER**1- DEMİRCİ NAHİYESİ**

	DEMİRCİ NAHİYESİ	HANE	MÜC.
1	AĞAÇHISAR	16	10
2	AKÇA	23	9
3	AKÇAIN	24	18
4	AKÇAKERTİL	-	-
5	AKDERE	12	6
6	AKYAR	31	21
7	ALAAĞAÇ	11	7
8	ALEMŞAH	-	-
9	ARMUDALANI	57	41
10	ARPACI	8	10
11	AVŞAR	40	19
12	AYİDLÜCEÖZ	26	12
13	AYVALANI	9	4
14	AZİZBEGLÜ	29	9
15-16	B. KUZEYİR ve K. KUZEYİR	78	83
17	BOZ	12	12
18	BOZCAATLU	12	13
19	BOYACIK	58	29
20	BÖRKLÜCE	73	21
21	CÜLLAH HALİLLER	7	5
22	ÇANDIR	9	7
23-24	ÇORAK ve ÇAPUTOĞLU	19	15
25	ÇAŞNİGİR	15	18
26	ÇATHİSAR	12	6
27	ÇAVLULAR	4	4
28	ÇIKRIKÇILAR	11	6
29	ÇORTAK	23	12
30	ÇUKUR	33	21
31	DANIŞMENDLER	13	11
32	DAVUDLAR	29	12
33	DEDELER	15	7
34	DEPE nam-ı diğer EYNE HANLU	15	12
35	DEPECİK	19	2
36	DONUZCU	12	11
37	DONUZ DERESİ	-	-
38-39	EĞRİÇAM ve KÜRDECİK	-	-
40	ELEK	1	1
41	ELEKİ	19	7
42	ESEDVİRANI nam-ı diğer KÜRÇÜ	13	11
43	EYNELLER	23	16
44	FERHADLAR	15	20
45	GENCER	16	8

46	GÖKÇE namı diğer ARSLANOĞLANLARI	11	13
47	GÖKALİ	31	9
48	GÖLELER	5	-
49	GÜNEYCE	20	11
50	HAMZALAR	18	17
51	HOCA/HACE	25	14
52	HOCALAR	8	-
53	İBİK	4	3
54	İNCİKLÜ	12	4
55	İNEHANLU	32	14
56	İCELER	-	-
57	İNİŞ	42	14
58	KANAN	-	-
59	KARABEGLÜ	6	3
60	KARACAAHMEDLER	7	4
61	KARA HİSAR	40	19
62	KARAKABAĞAÇ	11	4
63	KARAPINAR	32	20
64	KARARDAN	43	37
65	KARKIN	8	7
66	KAŞIKÇILAR	7	2
67	KAŞIKLU	8	2
68	KATIRALANI	-	-
69	KAVRIYAN	8	9
70-71	KAYRAN ve KOZ OBASI	17	-
72	KAZANCI	50	42
73	KEPEZ	17	11
74	KEYFİYYE nam-ı diğer SARU HALİL	22	10
75	KERPİÇLİK	30	18
76	KILICU KANLI	-	-
77	KIŞLAK	19	14
78	KIZILCA	7	3
79	KIZILCA MAHMUD	10	9
80	KOCALAR	19	20
81	KOÇAKLAR	1	1
82	KÖLEBAŞ	60	7
83	KÖTEYLÜ	2	1
84	KÖYLÜCE	30	38
85	KURUMÖZÜ	15	11
86	KURTBÜKÜ	-	-
87-88-89	KUZU – POLADÇA – KIRK HÜSEYİN	21	13
90	KÜÇÜK YORTAN	12	4
91	KÜPİLER	24	15
92	KÜREKLÜ	16	5
93	MARMARACIK	45	49
94	MARUL	32	24
95-96	MONTUZ nam-ı diğer TAŞKÖPRÜ ve DİKİLÜTAŞ	13	8

97	MUSA	28	16
98	NAYIBLER	21	9
99	OKÇULAR	16	10
100	OKÇULAR ³⁸³	24	19
101	ORAĞLU	-	-
102	ÖKSÜZLER	23	9
103	ÖMERLER	21	26
104	ÖRAYIN	31	16
105	ÖRÜCÜLER	24	8
106	PARSAMAZ	7	5
107	PINARİLER	10	6
108	PULLUCA	27	15
109	REİSLÜ	15	19
110	RUMŞAH	-	-
111	SADAS	6	2
112	SARAYCIK	57	5
113	SAYIK	62	41
114	SEMEDLÜ nam-ı diğer KIRAN	29	11
115-116	SERKE nam-ı diğer KARA GEYİKLÜ ve ORUC	17	7
117	SEYREKLÜ	-	-
118	SİMAVLUCA	15	10
119	ŞEYHLER	19	14
120	TAHTALU	-	-
121	TALAS	37	29
122	TAMLALUCA	-	-
123	TATARLAR	10	13
124	TEKELİ	27	19
125	TEMÜRCİLER	13	6
126	TONUZCA	18	18
127	ULACIK	-	-
128	UMURLAR	-	-
129	ÜÇ KİLİSA	5	3
130	VİRAN	1	1
131	YAYKIN	29	10
132	YENİCE	11	18
133	YORTAN	71	37
TOPLAM	133	2308	1428

³⁸³ Demirci nahiyesinde iki adet Okçular köyü bulunmaktadır. Biri BOA. TD. 165, s. 383, diğeri de BOA. TD. 165, s. 433 sayfalarında mukayyedir.

2- BORLU NAHİYESİ

	BORLU NAHİYESİ	HANE	MÜCERRED
	BORLU NEFSİ	14	6
1	AKÇA	7	3
2	AKÇAALANI	62	50
3-4	AKYAR ve ENCEKLÜ	32	13
5	ÇAKIRLU	35	24
6	ÇÖLMEKÇİ	46	9
7	DEPE	4	-
8	DONAŞA	77	51
9	ECE	19	7
10	ELECİK	6	6
11	EMİRAZİZ	16	9
12	EYERCİLER	17	5
13	GÖÇEK	9	1
14	GÖKÇE BAYIR	2	3
15	HİSAR	36	28
16-17	KÖKEVİ ve KABAKULAK	2	-
18	KARA ELMACIK nam-ı diğer GEBE KİLİSA	8	3
19	KARABÜK	48	23
20	KARA HALİL	38	16
21	KARYAĞDI	25	14
22	KEMHALLU	13	10
23	KINIK	30	30
24	KIZILCA DONAŞA	38	21
25	KOVANCI	10	8
26	KİRPİKLÜ	33	11
27	KÜNDEMUR	38	21
28	MAHAMADLAR	-	-
29	MIHLUCA namı diğer ALACAATLU	22	17
30	RUMMANİ	-	-
31	SACAYAK	45	14
32	SARIKÇI	-	-
33	YERE GİREN	7	6
TOPLAM	1 ADET NEFS + 33 ADET KÖY	779	428

TABLO VII: 1575 YILINDA DEMİRCİ KAZASINDA NAHİYE VE KÖYLER**1- DEMİRCİ NAHİYESİ**

	DEMİRCİ NAHİYESİ	HANE	MÜC.
1	AKDERE	35	14
2	ALEMŞAH	-	-
3	ARMUDALANI nam-ı diğer YAYLALAR	40	44
4	ÇANAKÇI nam-ı diğer KÜRKCÜ	17	11
5-6	ÇORAK ve ÇAPUTOĞLU	9	10
7	ÇAŞNIGİR	5	3
8	ÇATHİSAR	17	7
9	ÇUKUR	23	19
10	GÖKÇE namı diğer ARSLANOĞLANLARI	10	11
11	GÜNEYCE	14	7
12	HOCA/HACE	33	26
13	İBİK	-	-
14	İSHAKLAR	11	9
15	KANAN	-	-
16	KAŞIKLU	2	-
17	KAZANCI	34	27
18	KEPEZ	6	6
19	KERPİÇLİK	20	8
20	KILICU KANLI	25	9
21	KOCALAR	13	11
22-23-24	KUZU - POLADÇA - KIRK HÜSEYİN	11	14
25	KÜÇÜK YORTAN	9	9
26	MARTOLOS	17	19
27	MARUL	15	16
28	OKÇULAR	9	12
29	ÖKSÜZLER	26	30
30	ÖRAYİN	-	-
31	ÖRÜCÜLER	16	13
32	PARSAMAZ	10	17
33	REİSLÜ	19	16
34	SAYIK	25	23
35-36	SERKE nam-ı diğer KARA GEYİKLÜ ve ORUC	19	10
37	SEVİNÇLER	15	7
38	SEYREKLÜ	-	-
39	SİMAVLUCA	8	7
40	SOFU HALİLLER	13	3
41	TEKELİ	16	21
42	TONUZCA	7	7
43	ULACIK	5	5
44	YORTAN	45	28
TOPLAM	44	564	479

2- BORLU NAHİYESİ

	BORLU NAHİYESİ	HANE	MÜC.
	BORLU NEFSİ	17	13
1	AĞAÇ HİSAR	31	15
2	AKÇA	3	5
3	AKÇAALAN	44	16
4	AKYAR	16	12
5	AKYAR ³⁸⁴	27	17
6	ALACAATLU	37	11
7	AVŞAR	46	35
8	BÜYÜK DONAŞA	80	51
9	ÇAKIRLU	22	16
10	ÇAYIRLANI	-	-
11	ÇÖLMEKÇİ	41	23
12	DEPE	2	-
13	DONUZCU	20	8
14	ECE	16	7
15	ELECİK	8	1
16	EMİR AZİZLER	17	5
17	ENCEKLÜ	7	8
18	EYERCİLER	-	-
19	EYVANLAR	24	37
20	GERENCİK	8	6
21	GÖKÇEBAYIR	-	-
22	HİSAR	28	19
23	İNCİKLÜ	7	8
24-25	KÖKEVLİ ve KABAKULAK	-	-
26	KARA ELMACIK nam-ı diğer KİLİSA	16	19
27	KARA BÜK	66	49
28	KARA HALİL	27	26
29	KARYAĞDI	45	33
30	KEMHALLU	10	11
31	KINIK	27	21
32	KIZILCA DONAŞA	24	22
33	KOVANCI	4	5
34	KÖLEBAŞ	6	3
35	KİRPİKLÜ	49	51
36	KÖTEYLÜ	3	3
37	KÜNDEMUR	-	-
38	MAHAMADLAR	-	-
39	MIHLUCA	24	16
40	RUMMANİ	-	-
41	SACAYAK	32	38

³⁸⁴ Borlu nahiyesinde iki adet Akyar köyü bulunmaktadır. Biri TK. KKA. TD 115, s. 310 b, 311 a, diğeri TK. KKA. TD 115, s. 312 a-b sayfalarında mukayyedir.

42	SARIKÇI	-	-
43	TAMLALUCA	-	-
44	YERE GİREN	-	-
TOPLAM	1 NEFS + 44 KÖY	834	610

3- KARATAŞ NAHİYESİ

	KARATAŞ NAHİYESİ	HANE	MÜC.
1	AKÇAALANI	11	15
2	AKÇAIN	13	14
3	AKÇAKERTİL	-	-
4	ALAAĞAÇ	8	3
5	AZİZBEGLÜ	21	16
6-7	B. KUZEYİR ve K. KUZEYİR	49	33
8	BOYACIK	42	46
9	ÇANDIR	16	8
10	ÇIKRIKÇILAR	18	9
11	ÇORTAK	27	19
12	DANIŞMENDLER	9	10
13	DEDELER	6	1
14	DEPE nam-ı diğer EYNEHANLU	26	19
15	DONUZ DERESİ	22	10
16	ELEK	6	1
17	ELEKİ	14	6
18	ESEDVİRANI nam-ı diğer KÜRCÜ	11	10
19	EYNELLER	12	14
20	FERHADLAR	-	-
21	GENCER	6	3
22	GÖMEÇLER	5	13
23	HOCALAR	1	2
24	İNEHANLU	36	19
25	KARACAHİSAR	30	22
26	KARABEGLÜ	3	2
27	KARAPINAR	28	11
28	KARKIN	9	4
29	KAŞIKÇILAR	5	5
30	KIŞLAK	20	13
31	KIZILCA (FERHADLAR)	7	4
32	KULFALLAR	2	2
33	KURTBÜKÜ	-	-
34	KURUMÖZÜ	7	7
35	KÜPİLER	8	15
36	MARMARACIK	53	45
37	MEZİDLER	15	16
38	PINARİLER	9	2
39	PULLUCA	32	17
40	SEMEDLÜ nam-ı diğer KIRAN	32	26
41	ŞEYHLER	16	15
42	RUMŞAH	-	-
43	VİRAN	9	3
44	YAKUBLAR	7	4
45	YAVAŞLAR	10	12
46	YAYKIN	22	20
TOPLAM	46 KÖY	683	516

4- ORTAPARE NAHİYESİ

	ORTAPARE NAHİYESİ	HANE	MÜC.
1	AKÇA	18	15
2	ARPACI	-	-
3	AYİDLÜCEÖZ	14	15
4	BOZ	21	9
5	BOZCAATLU	30	4
6	BÖRKLÜCE	65	54
7	CÜLLAH HALİLLER	-	-
8	ÇAVLULAR	5	4
9	DAVUDLAR	6	4
10	DEPECİK	9	4
11-12	EĞRİÇAM ve KÜRDECİK	-	-
13	GÖKALİ	57	33
14	GÖLELER	5	3
15	HAMZALAR	8	5
16	İCELER	2	3
17	İNİŞ	13	11
18	KARACAAHMEDLER	5	5
19	KARAKABAAĞAÇ nam-ı diğer GÜMELE	7	3
20	KARARDAN	43	36
21	KAVRIYAN	17	16
22	KAYRAN	18	14
23	KEYFİYYE nam-ı diğer SARU HALİL	19	20
24	KIZILCA MAHMUD	22	10
25	KOÇAKLAR	-	-
26	KOZ OBASI	6	6
27	KÖYLÜCE	28	25
28-29	MONTUZ nam-ı diğer TAŞKÖPRÜ ve DİKİLÜTAŞ	24	9
30	MUSA	22	15
31	NAYİBLER	11	5
32	OKÇILAR	33	7
33	ORAĞLU	-	-
34	ORTACI	-	-
35	ÖMERLER	18	8
36	SADAS	2	3
37	SARAYCIK	24	7
38	TALAS	23	21
39	TATARLAR	-	-
40	TEMÜRCİLER	22	18
41	UMURLAR	-	-
42	ÜÇ KİLİSA	2	1
43	YENİCE	52	43
TOPLAM	43 KÖY	651	436

1531 tahririnde Demirci nahiyesine bağlı köylerden bazıları, 1575 tahririnde görülen diğer nahiyelere kaydırılmış, bununla birlikte yeni kurulan bazı köyler de kazada bulunan nahiyelerde yerini almıştır. Demirci nahiyesinin köy sayısı azalıp sınırları daralıırken, Borlu nahiyesinin ise 1531 yılına göre artmıştır.

Kızık, Karkın, İğdir gibi bazı Oğuz Boylarına mensup cemaatlerin yaşadıkları yerler arasında Demirci de bulunmaktadır.³⁸⁵ Bazı köylerin de Yörük cemaatlerinin isimlerini taşıdığı görülmektedir.³⁸⁶ Bunlar muhtemelen yerleşik hayata geçirilen Yörüklerin, yerleştikleri köylere kendi cemaat isimlerini vermelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bu bölgede ilk yerleşmelerin Saruhanoğulları döneminde olduğu ve belgelerde görülen köy isimlerinin buralarda yerleşen aşiretlerin isimleriyle bağlantısı bulunduğu düşünülmektedir.³⁸⁷ Kaşıkçı, cüllah, kazancı, sarıkçı, çanakçı, eyerci gibi meslek adlarını alan köyler de bu köylere ismini verenlerin bu meslekleri icra ettiklerini akla getirmektedir. Bazı köy isimleri hakkında Demirci çevresinde zamanla efsaneler üretilmiş olup, günümüzde de bölge halkı tarafından söylenmeye devam etmektedir. Mesela bugün Gördes'e bağlı olan Deli Çoban köyü, adını Divane Çobanlar Yörük cemaatinden almaktadır.³⁸⁸ Anlatılan efsanede ise durum başkadır.³⁸⁹ Bunun yanında yukarıda verilen örnekte grldğu gibi, Yörük köylerinin isimleriyle ilgili olarak anlatılan efsanelerde, köylerin Yörükler tarafından kurulduğu ve bunların hayvancılıkla uğraştikları gerçeği de göze çarpmaktadır.

³⁸⁵ Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, C. I, Togan Yayıncılık, İstanbul 2011, s. XXXVII, XXXIX

³⁸⁶ TK. KKA. TD. 125, s. 86 a, Divane Çobanlar, s. 87 b, Kulağuzlar, s. 93 b, Eyvanlar

³⁸⁷ İbrahim Gökçen, *16. ve 17. Asır Sicillerine Göre Saruhanda Yörük ve Türkmenler*, Manisa Halkevi Yayını, İstanbul 1946, s. 23

³⁸⁸ TK. KKA. TD. 125, s. 86 a

³⁸⁹ İsmet Alpaslan, *Demirci Efsaneleri*, zlem Matbaacılık, İzmir 2006, s. 14, Divane Çoban köyünün kurulduğu yer civarına bir Yörük grubu gelmiş, bunlardan çobanlık yapan bir kişi, diğerlerinden ayrı olarak köyün bulunduğu, kıraç bölgeye yerleşmiş ve burada tek başına yaşamaya başlamış, onu görenler "Hey: Divane çoban" demişler, sonradan gelip yerleşenlerle köy ortaya çıkınca köyün adı Deli Çoban olarak kalmıştır.

III) HALİ KÖYLER

1531 tahririnde Demirci kazasında 17 tanesi Demirci nahiyesinde olmak üzere iki nahiyede toplam 21 hali köy kaydı bulunurken, bunlardan onunun haricden ziraat olunduğu tespit edilmektedir. Nüfus varlığı açısından haricden ekilir ile hali ez reaya kavramları arasında fark bulunmamaktadır. Bu topraklar timara kayıtlı reaya haricinde kimseler tarafından ekildiğinden dolayı bu isimle anılmaktadır.³⁹⁰ Dolayısıyla defterlerde hali olarak kayıtlı köylerde ekonomik faaliyetlere özellikle zirai üretime ve bu üretimi gerçekleştiren nüfusa rastlanılmaktadır.³⁹¹

1575 tahririnde Demirci kazasında dört nahiyede bulunan 30 hali köyün 6 adedinin haricden ziraat olunduğu görülmektedir. Bu köylerin sahip oldukları çiftlik miktarları da defterlerde mukayyedir ki, bunların sayısı 2 ile 13 arasında değişmektedir.

1531 tahririnde Demirci kazasında bulunan Akçakertil ve Umurlar gibi hali köylerden bazıları, 1575 de bu özelliğini devam ettirirken, nüfusu bulunan bazı köylerin de 1575 tahririnde hali duruma geldiği görülmektedir. Mesela Ferhadlar köyü 1531 tahririnde 15 haneli, Rummani 1531 tahririnde 45 haneli bir köy iken, 1575 tahririnde hali konuma gelmiştir. Yani köylerdeki mevcut nüfus dağılmıştır. Bunda olumsuz iklim şartları, kuraklık, kıtlık,³⁹² çekirge istilası,³⁹³ arazinin ziraat için elverişsiz oluşu, deprem, sel, salgın hastalık gibi afetler ve toplumsal çatışma, huzursuzluk gibi nedenlerinden bir veya birkaçının olduğu ileri sürülebilir.³⁹⁴ Tahrir defterlerinde grup olarak yazılan

³⁹⁰ Halil İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, 2. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1987, s. XXV

³⁹¹ BOA.TD. 165, s. 435, mesela 1531 yılında Demirci kazasında Katır Alanı köyünün, hali ez reaya olduğu ve haricden ekildiği görülmektedir.

³⁹² Faris Çerçi, *Gelibolulu Mustafa Ali ve Kühü'l – Ahbar'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, C. 1, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2000, s.175, Osmanlı devletinde bazen kıtlık olduğu bilinmektedir. Bunlardan biriside II. Murad'ın tahta çıktığı yıl (1574)yaşanmıştır. Bu yıl Osmanlı ülkesinde kıtlık hâsil olmuş, bazı gıda maddeleri bulunamaz hale gelmiştir.

³⁹³ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s. 243-244, çekirge istilası da üretimi olumsuz etkilemekte, bazen de kıtlıklara sebep olmaktadır. Mesela 1555-1556 yıllarında olumsuz iklim şartları sonucu iki yıl süren bir kıtlık yaşanmış, bu arada buna ilaveten çekirge istilası başlamış ve ekili alanlar tamamen harap hale gelmiştir.

³⁹⁴ Bu konuda bkz. Suraiya Faroqhi, "Anadolu'nun İskanı ve Terkedilmiş Köyler Sorunu", *Türkiye'de Toplumsal Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler Semineri (ODTÜ.17-19 Aralık 1976 Ankara)*, ODTÜ, *Türk Halk Bilimleri Topuluğu Yayınları*, Ankara 1977, s. 289-

köyler incelendiğinde bazı köylerin yüzyılın ikinci yarısında dağılmaya doğru gittiği de görülmektedir. Mesela günümüzde kayıp olan köylerden Hamzaların 1531'deki 107 kişilik nüfusunun 1575 yılında 13 kişiye gerilediği, Nayibler köyü nüfusunun 114'den 59 kişiye düştüğü anlaşılmaktadır. Grup olarak yazılan köy nüfuslarının azalması veya artması karşılaştırıldığında da kaybolan köylerin en azından bazılarının diğer köylere göç ettiği düşüncesi oluşmaktadır. Mesela tahrir defterlerinde aynı grup içinde yer alan köylerden Kepez'in nüfusu 1531 yılında 96 kişiden 1575'te 36 kişiye, Okçular'ın 90'dan 57'ye, Tonuzca'nın 108'den 42'ye gerilerken, Örayın köyü hali hale gelmiş, buna karşılık Öksüzler köyünün nüfusu 124 kişiden 160 kişiye yükselme göstermiştir. Bu durum aynı grup içinde yer alan bu köylerden tek nüfusu artan Öksüzler köyüne bir miktar da olsa göç olduğunu akla getirmektedir. Demirci bölgesinin arazi yapısı incelendiğinde dağlık bölge olduğu, dolayısıyla da birçok köyün arazisinin genişlemeye müsait olmadığı görülmektedir. Bu durum bu tür arazi yapısına sahip köylerin doğal olarak nüfus artışını kaldıramayacağı ve artan nüfusu besleyemeyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla bazı köylerin büyüme imkânı coğrafi şartlardan ötürü doğal olarak büyümeye müsait olmamıştır. Zaten arazi büyüklüğü konusunda sıkıntısı olan köyler, en ufak kuraklık gibi kötü şartlardan büyük oranda olumsuz olarak etkilenecek ve çare olarak da imkânı daha geniş olan yerlere göç edecektir.

1531 tarihli tahrir defterinde kayıtları bulunmayan bazı köylerin, 1575 tarihli defterde varlığı dikkat çekmektedir. Bu da bu köylerin 1531 tarihinden sonra ihdas olduğunu düşündürmektedir. Mesela 1531 tarihli defterde görülmeyen Martolos köyü, 1575 tarihli defterde 16 haneli bir köy olarak defterde mukayyedir. Yine 1531 tahririnde kaydı bulunmayan Ortacı köyü, 1575 tarihli defterde hali olarak görülmektedir. Bunların yanında 1531'den

302, Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s.121, M. Said Doğan, "Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler", *Anadolu'da Yörükler Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2007, s. 142, C. Şahin-Şengün Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 2. Baskı, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2003

önceki dönemde de Demirci kazasının köylerinde farklılık olduğu anlaşılmaktadır.³⁹⁵

TABLO VIII: 1531 YILINDA DEMİRCİ KAZASINDA HALİ KÖYLER

DEMİRCİ NAHİYESİ		
SIRA	KÖY ADI	ÖZELLİK
1	AKÇA KERTİL	Hali ez reaya
2	ALEMŞAH	Hali ez reaya
3	DONUZ DERESİ	3 ç. yerdir. Haricden ekilir
4-5	EĞRİÇAM VE KÜRDECİK	22 ç. yerdir. Haricden ekilir
6	İCELER	Hali
7	KANAN	Hali ez reaya 7,5 ç. yerdir. Haricden ekilir
8	KATIRALANI	Hali ez reaya 8 ç. yerdir. Haricden ekilir
9	KILICU KANLU	Hali ez reaya
10	KURTBÜKÜ	-
11	KÜREKLÜ	Hali ez reaya
12	ORAĞLU	13 Ç. yerdir. Haricden ekilir
13	SEYREKLÜ	Hali ez reaya 7,5 ç. yerdir. Haricden ekilir
14	TAHTALU	13 Ç. yerdir. Haricden ekilir
15	ULACIK	Hali ez reaya
16	UMURLAR	Hali ez reaya
17	RUMŞAH	10 ç. yerdir. Haricden ziraat olunur.
BORLU NAHİYESİ		
1	MAHAMADLAR	Hali ez reaya
2	RUMMANİ	2 ç. yerdir. Haricden ziraat olunur.
3	SARIKÇI	Hali ez reaya
4	TAMLALUCA	10 ç. yerdir. Haricden ziraat olunur.

³⁹⁵ BOA. TD. 48, II. Bayezid dönemine ait bu defterde kayıtlı bulunan Sarubeğ, Abdullah, Barlas, Müntaz, Genubi, Kemer, Çıracı Hamza, İlbeği, Karabeğlü, Yarköy, Menye gibi köyler 1531 yılında Demirci kazasında görülmemektedir.

TABLO IX: 1575 YILINDA DEMİRCİ KAZASINDA HALİ KÖYLER

DEMİRCİ NAHİYESİ		
NO	KÖY ADI	ÖZELLİK
1	ALEMŞAH	Hali, 4 ç. yerdir.
2	İBİK	Hali, 13 ç. yerdir.
3	KANAN	Hali, 8,5 ç. yerdir.
4	ÖRAYIN	Hali, 8,5 ç. yerdir.
5	SEYREKLÜ	Hali ez reaya
KARATAŞ NAHİYESİ		
1	AKÇAKERTİL	Hali ez reaya
2	FERHADLAR	Hali ez reaya
3	KURTBÜKÜ	-
4	KURUMÖZÜ	6 ç. yerdir. Haricden ekilir.
5	RUMŞAH	10 ç. yerdir. Haricden ziraat olunur.
ORTAPARE NAHİYESİ		
1	ARPACI	Hali ez reaya
2	CÜLLAH HALİLLER	Hali ez reaya
3-4	EĞRİÇAM VE KÜRDECİK	Hali ez reaya
5	KOÇAKLAR	Hali ez reaya
6	ORAĞLU	Hali ez reaya. Haricden ekilir. 13 ç. yerdir.
7	ORTACI	Hali ez reaya
8	TATARLAR	Hali ez reaya
9	UMURLAR	Hali ez reaya
BORLU NAHİYESİ		
1	ÇAYIRALANI	Hali ez reaya. 6 ç. yerdir. Haricden ekilir.
2	EYERCİLER	Hali ez reaya
3	GÖKÇE BAYIR	10 ç. yerdir. Haricden ekilir.
4-5	KÖKEVLİ ve KABAKULAK	-
6	KÜNDEMUR	Hali ez reaya
7	MAHAMADLAR	Hali ez reaya
8	RÜMMANİ	2 ç. yerdir. Haricden ziraat olunur.
9	SARIKÇI	Hali ez reaya
10	TAMLALUCA	Hali ez reaya
11	YERE GİREN	-

IV) KIRSAL BÖLGE NÜFUSU

1531 yılında Demirci nahiyesinin 133 köyü bulunurken, Borlu nahiyesi 33 köye sahiptir. Ayrıca bu dönemde 398 numaralı vakıf tahrir defterinde görülen 7 adet köy ile birlikte bu tarihte Demirci kazasında toplam 173 adet köy bulunduğu anlaşılmaktadır.

1531 yılında Demirci kazası kırsalı nüfusu 28450 kişiden oluşmaktadır. 3497 kişilik Demirci şehri nüfusu ile birlikte, Demirci kazasının toplam nüfusunun yaklaşık 31947 kişi olduğu görülür.³⁹⁶ 1512 yılında Simav kazasının kırsal bölge nüfusunun yaklaşık olarak 8359 kişi olduğu tespit edilmiştir.³⁹⁷ Buna göre kırsal bölgeler bazında karşılaştırma yapıldığında, Simav kazası kırsalında bulunan nüfus, Demirci kazası kırsalında bulunan nüfusun yaklaşık olarak % 70,61'ine tekabül etmektedir. Buna göre Demirci kazası kırsalında, Simav kazası kırsalına göre yaklaşık olarak 4 kat fazla nüfus bulunduğu anlaşılmaktadır. Demirci ile aynı sancakta bulunan Gördes kazasının kırsalında 1531'de toplam 63 köyde, 1747 hane ve muaf yanında, 534 mücerred bulunmaktadır. Buna göre bu tarihte Gördes kazası kırsalında yaklaşık olarak 9269 kişilik nüfus yaşamaktadır.³⁹⁸

1531 yılında Demirci kazasında Demirci şehri nüfusu, kazanın % 10,94'ünü oluştururken, kaza nüfusunun % 89,06'sı kırsal bölgede yaşamaktadır. Başka bir ifadeyle kırsal bölge nüfusu, Demirci şehir nüfusunun sekiz katından daha fazladır. Bir yerin ekonomik yapısında nüfus,

³⁹⁶Tablo X'da da görüleceği üzere 1531 yılında Demirci kırsalında bulunan hane sayısı 4823, mücerred sayısı 2556'dır. Buna göre $4823 \times 5 + 2556 = 26671$ kişilik kırsal bölge nüfusu olduğu görülür. Ancak tablo X'da piyade çiftliklerindeki rakamlar yazılı değildir. 1531 yılında Demirci kazasında bulunan piyade çiftliklerinin nüfusunu bu tarihe ait piyade defteri bulunmadığından tam olarak söyleyememekle birlikte, 1545 yılında bu çiftliklerde 1779 kişilik nüfus olduğu piyade çiftlikleri kısmında belirtmiştir. Bu yüzyılda piyade çiftliklerindeki nüfusun giderek azaldığı göz önüne alınırsa, 1531 yılında da kazada mevcut piyade çiftliklerinde, en azından 1545'teki kadar nüfus barındığı düşünülebilir. Dolayısıyla bu rakam da 26671'e ilave edildiğinde kırsal bölge nüfusu yaklaşık 28450 kişiyi bulmaktadır. 3477 kişilik Demirci şehri nüfusu da buna katıldığında, 1531'de kazanın toplam nüfusunun yaklaşık 31927 kişiden oluştuğu görülür. Nüfus hesaplamalarında muafklar, hane sayısına katılarak 5 katsayısı ile çarpılmış sonuca mücerred sayısı ilave edilmiştir.

³⁹⁷ BOA. TD. 49, Defterde Simav kazasının kırsal bölgesinde toplam 1562 hane ile 375 mücerred ve 174 kara nüfusunun bulunduğu tespit edilmiştir. Çıkan sonuç sadece bunların oluşturduğu nüfustur. Demirci kazası haricinde verilen kazaların kırsal bölge nüfusuna Piyade çiftlikleri, Yörük grupları vs. dâhil değildir.

³⁹⁸ BOA. TD. 165

tabii çevreden sonra, ikinci önemli unsuru oluşturmaktadır. Nüfusta nicelikten çok niteliğin önemini vurgulamak gerekir. Nüfusun çok çeşitli vasıfları ekonomik yapının gelişmesinde önemli rol oynar.³⁹⁹

Tablo X'dan anlaşılacağı üzere 1575'te en fazla köye sahip nahiye, Karataş'tır. O'nu Demirci nahiyesi takip etmekte, ardından Ortapare ve Borlu nahiyeleri gelmektedir. Demirci kazasında 1531 yılında Demirci ve Borlu olmak üzere sadece iki nahiye bulunurken, 1575 yılında bunlara Karataş ve Ortapare adında iki yeni nahiyenin ilave edildiğini ve köy sayısında 8 adet artış olduğu görülmektedir. Aşağıda verilen tablo X'da köy hane sayılarına Borlu nefsi dâhil, Demirci nefsi ise dâhil değildir.

TABLO X: XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDA KÖY-HANE-MÜCERRED RAKAMLARI

NAHİYE	KÖY SAYISI		HANE SAYISI		MÜCERRED SAYISI	
	1531	1575	1531	1575	1531	1575
TEMÜRCİ	133	44	2308	564	1428	479
KARATAŞ	-	46	-	683	-	516
ORTAPARE	-	43	-	651	-	436
BORLU	33	44	779	834	428	610
TOPLAM	166 + 7 Vakıf = 173	177 + 4 Vakıf = 181	3087 + 1315* Yörük + 421 Vakıf = 4823	2732 + 927** Yörük + 511 Vakıf =4170	1856 + 540* Yörük + 160 Vakıf =2556	2041 + 782** Yörük + 304 Vakıf = 3127

* 165 Numaralı tahrir defteri verileridir.

** 115 Numaralı tahrir defteri verileridir.

³⁹⁹ Haluk Cillov, *Türkiye Ekonomisi*, İÜ. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul 1972, s. 41

1575 tahririnde Demirci kazasının nahiye ve köy sayısının arttığı, 1531 yılında vakıf köyler ile 173 olan köy sayısının, 1575 yılında 181'e yükseldiği görülmektedir. Bunlara ilaveten kazada Demirci ve Borlu nefsleri de bulunmaktadır.

1531'de Demirci kazası kırsalında 1315'i Yörüklerle, 421'i de vakıf reayasına ait olmak üzere toplam 4823 hane bulunurken, bu sayı 1575 yılında 927'si Yörük, 511'i vakıf reayası olmak üzere 4170 haneye düşmüştür. Bununla birlikte mücerred sayısı 1531 yılında 540'ı Yörük, 160'ı vakıflarda olmak üzere toplam 2556 iken, 1575'te 782'si Yörükler ve 304'ü vakıflarda olmak üzere toplam 3127 adede yükselmiştir. Ayrıca piyade çiftliklerindeki nüfusu da unutmamak gerekir.

Buna göre 1575 yılı Demirci kazası kırsal bölge nüfusu yaklaşık 25554 kişiden oluşmaktadır.⁴⁰⁰ 1531 yılında Demirci kazasının yaklaşık 28450 kişi olan kırsal bölge nüfusu, 1575'te 2896 kişilik azalma göstermiştir. 1575'te kırsal bölge nüfusuna 3853 kişilik Demirci şehri nüfusunu eklendiğinde, Demirci kazasının toplam nüfusunun yaklaşık 29407 olduğu görülür. 1575'te Demirci şehri nüfusu yükselirken, köy sayısının da 173'ten 181'e çıkmasına rağmen kırsal bölge nüfusunun gerilediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte hali köy sayısının 1575 yılında 9 adet yükselmesi, reel anlamda iskân edilmiş köy sayısının 1 adet azaldığına da işaret etmektedir. Dolayısıyla köy sayısının artış göstermesi, nüfusun da artacağı anlamına gelmemektedir. 1575'te Demirci şehri nüfusu kazanın toplam nüfusunun % 13,10'unu oluştururken, kırsal bölge nüfusunu ise % 86,90'ını meydana getirmektedir. Görüldüğü gibi 1575 yılında Demirci kazası toplam nüfusunda 1531'e göre % 7,95'lik bir azalma bulunmaktadır. Burada dikkat çekici nokta 1575 yılında Demirci şehri nüfusunda % 10,94'lük bir artış görülürken, kırsal bölge nüfusunda % 10,17'lik azalma tespit edilmektedir. Bu da kırsal bölgeden

⁴⁰⁰ Tablo X'da da görüleceği üzere 1575 yılında Demirci kırsalında bulunan hane sayısı 4170, mücerred sayısı 3127'dir. Buna göre $4170 \times 5 + 3127 = 23977$ kişilik kırsal bölge nüfusu olduğu, ayrıca tablo X'da yazılmamakla birlikte, piyade çiftlikleri kısmında belirtilen 1575 yılında kazadaki piyade çiftliklerinde bulunan 1577 kişilik nüfus da ilave edildiğinde, kırsal bölge nüfusunun yaklaşık olarak 25554 kişi olduğu görülür.

şehre bir miktar göç olduğunu düşündürmekle birlikte, özellikle XVI. Yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz Dünyasında görülen nüfus artışına rağmen, Demirci kazasında nüfusun azalma göstermesi dikkat çekicidir. Bunun yanında vakıflara kayıtlı nüfus 1530 civarında yaklaşık 2265 kişi iken, bu sayı 1575 yılında 2859'a yükselerek 594 kişi artış göstermiştir.

1570 tarihinde Demirci kazasının sınır komşusu olan Simav kırsalının yaklaşık nüfusu önemli bir artış göstererek 14683 kişiden oluşmaktadır.⁴⁰¹ Buna göre Simav'ın bu tarihlerde Demirci kazası ile arasındaki farkı azalttığı görülür. Ayrıca 1575 yılında Gördes kazasının kırsal bölgesinde 3288 nefer çeşitli vergi grubu ve muaf gibi zümreler bulunurken, 1483 adet de mücerred olduğu tespit edilmektedir.⁴⁰² Buna göre bu tarihte Gördes kırsalında 17923 kişilik nüfus bulunmaktadır. Dolayısıyla 1531'e göre Gördes kazası kırsalında 1531'e göre % 100'e yakın nüfus artışı görülmektedir. 1575'te Demirci'de nüfus azalırken, Demirci'nin komşu kazaları Simav'da ve Gördes'te artış göstermesi dikkat çekicidir. Bu da Demirci kazasından Gördes ve Simav gibi komşu kazalara göç olduğunu akla getirmektedir. Yörük nüfusunda yüzyılın ikinci yarısında 1698 kişilik azalma görülmesi, özellikle Yörük cemaatlerinden bir göç olduğuna işaret etmektedir. Demirci kazasında gayrimüslimlerin de azalma göstermesi, özellikle İzmir'e göçleri hususuna yukarıda değinilmişti. 1575'te Saruhan Sancağının Gördük kazasının kırsal bölgesinde de yaklaşık olarak 3520 kişilik nüfus yaşamaktadır.⁴⁰³

⁴⁰¹ TK. KKA. TD. 47, Deftere göre 1570 tarihinde Simav kırsalında 2834 hane, 100 mücerred ve 343 adet kara nüfusunun kayıtlı olduğu görülmektedir.

⁴⁰² TK. KKA. TD. 115, s. 212 b – 245 b

⁴⁰³ TK. KKA. TD. 115, s. 162 b – 176 b

**TABLO XI: 1531 ve 1575’TE DEMİRCİ KAZASINDA ADI GEÇEN BAZI KÖY İSİMLERİNİN
ÖZELLİKLERİ**

COĞRAFİ ADLI	DİNSEL ADLI	HİSAR ADLI	BİTKİ- HAYVAN ADLI	ŞAHİS ADLI	ZANAAT ADLI
Akçaalan	Hoca	Ağaçhisar	Alağaç	Alemşah	Arpacı
Akçain	Hocalar	Çathisar	Alacaatlu	Arak Baba	Cüllah Haliller
Akyar	Şeyh Musa	Hisar	Armudalanı	Azizbeg	Çanakçı
Boz	Şeyhler	Karahisar	Arslandoğanları	Caferlü	Çaşnigir
Çukur	Şeyh İlyas	Karacahisar	Ayvalanı	Cüllah Haliller	Çıkırıkçılar
Depe			Bozcaatlu	Davudlar	Çölmekçi
Depecik			Çayıralanı	Emir Aziz	Eyerciler
Gökçebayır			Eğriçam	Ferhadlar	Kaşıkcılar
İniş			Esedviranı	Gökali	Kaşıklı
Kışlak			Geyiklü	Hamzalar	Kazancı
Koçak İni			Kara Elmacık	İshaklar	Kerpiçlik
Kurtbükü			Kara Geyiklü	Karabeglü	Kovancı
			Karacaagaç	Kara Halil	Martolos
			Karakabaağaç	Karaca	Okçular
			Katıralanı	Ahmetler	Orağlu
			Marul	Kara Halil	Sarıncı
				Kızılca Ferhadlar	Temürciler
				Kızılca Mahmut	
				Musa	
				Ömerler	
				Semedlü	
				Saru Haliller	
				Tutak	
				Umurlar	
				Yakublar	

TABLO XII: XVI. YÜZYILDAN SONRA YERİ BELİRLENEBİLEN KAYIP KÖYLER

KÖY ADI	KURULDUĞU MEVKİ
AKÇAKERTİL	Demirci'nin kuzey ve güneyinde Akçakertil mevkileri bulunmaktadır.
AKYAR	Güveli köyü ile Armutlu köyleri arasında, ayrıca Selendi'de
ARMUDALANI	Kazancı köyü Kuzeyinde
ÇORUK	Örücüler köyü yakınlarında
DEPE	Gömeçler Köyünün 2-3 km. batısında
DONUZ DERESİ	Sağnıç ile Sayık köyleri arasında mevki adı
EĞRİÇAM	Karaisalar köyü yakını
EYNELLER	Eski İsmailler köyünün yaklaşık 2 km. güney doğusunda, Salgın hastalıktan dolayı terk edilmiştir.
HOCALAR	Kılavuzlar köyü Kuzeyinde
İNCİKLER	Çayköy Güneyinde Selendi sınırında
KARA HALİL	Borlu yakınında Karahallı mevkii bulunmaktadır
KARARDAN	Köylüce'ye yaklaşık 3 km. uzaklıkta Armutlu ve Güveli köyleri arasında
KEPEZ	Gördes'in Güneyinde mevki adı
KURT TUTAN	Klavuzlar ile Kuzu köy arasında
KÜRDECİK	Bugünkü Karaisalar Köyü yakınında
MARTOLOS	Çardaklı köyü yakınında
PARSAMAZ	Demirci şehrinin G. Doğusunda mevki olarak adı devam etmektedir.
SERKE	Demirci şehrinin yaklaşık 8 km. batısında. Burada dereye adını vermiştir.
TONUZCA	Sağnıç ile Sayık köyleri arasında mevki adı
YERE GİREN	Köprübaşı ilçesinde dere ismi olarak mevcut

TABLO XIII: KOMŞU İLÇELERE BAĞLANAN KÖYLER

KÖY ADI	BAĞLANDIĞI İLÇE	
ÇIKRIKÇILAR	SELENDİ	Çıkrıkçı olarak
ÇORTAK	“	
DEDELER	“	
DEPE nd. EYNEHAN	“	Tepeeynehan olarak
KARABEGLÜ	“	Karabeyler olarak
UMURLAR	“	
PINARİLER	“	Pınarlar olarak
YENİCE	“	
KARACAHİSAR	SİMAV	
KARAPINAR	“	
ORTACI	“	
PULLUCA	“	
YAYKIN	“	
ÇAVLULAR	GÖRDES	Çavullar adıyla
DİKİLİTAŞ	“	
KÖSELER	“	
KÜREKÇİ	“	
AKÇAALAN	KÖPRÜBAŞI	
ARPACI	“	
AVŞAR	“	
DONAŞA	“	Uğurlu İsmiyle (bölgede Tomaşa olarak da anılmaktadır.)
ECE	“	Eski yeri Demirköprü Barajı altında kaldı
KARA ELMACIK	“	
KARABÜK	“	
KEMHALLU	“	
KINIK	“	
SACAYAK	“	Eski yeri Demirköprü Barajı altında kaldı
ŞEYH İLYAS	“	Araplı adıyla
BÖRKLÜCE	KULA	
KEPEZ	SINDIRGI	
ALACA ATLI	“	

TABLO XIV: İSMİ DEĞİŞEN KÖYLER

KÖYÜN ESKİ ADI	KÖYÜN YENİ ADI	
ARMUDALANI	ARMUTLU	
AZİZBEGLÜ	AZİZBEY	
BÜYÜK KUZEYİR ve KÜÇÜK KUZEYİR	KUZEYİR	
ÇAVLULAR	ÇAVULLAR	
GÖKALİ	GÜVELİ	
İNCİKLÜ	İCİKLER	
KARACAAHMEDLER	AHMETLER	
KOÇAK İNİ	DURHASAN	
KÜÇÜK YORTAN	KÜÇÜK OBA	2 km. Kuzeybatıya taşındı
KÜPİLER	KÜPELER	
KÜRCÜ	ESENYURT	
ŞEYH İLYAS	ARAPLI(ALANYOLU)	
TEKELİ	TEKELER	
TEMÜRCİLER	DEMİRCİKÖY	
VİRAN	ÖREN	2-3 km. G. Doğusuna gelmiş
YORTAN	YİĞİTLER	

TABLO XV: YERLERİ DEĞİŞEN KÖYLER

KÖY ADI	YENİ YERİ
MARMARACIK	3 km. G. Batıya gelmiştir.
KARACAHİSAR	1970 Depremi sonrası 200 m. doğuya taşınmıştır.
KUZEYİR	Bozkaya civarına taşınmıştır.
ÖRÜCÜLER	1970 Depremi sonrası kuzeye taşınmıştır.
BORLU NEFSİ	Tahtalı köyü bölgesine taşınmıştır.

V) MEZRALAR

Mezra; ekilmiş, çift sürülüp tohum atılmış, tarım yapılan arazi anlamına geldiği gibi en küçük yerleşme şekli anlamını da taşımaktadır. Geçici bir yerleşme şekli olabildiği gibi, yönetim bakımından yakınında bulunan bir köye bağlı, onun mahallesi konumuna gelmiş ve az sayıda konuttan oluşmuş devamlı yerleşme de olabilir.⁴⁰⁴ Coğrafi olarak köylerin altında bulunan yerleşim birimidir. Buralar da genellikle tarım ve hayvancılığın yapıldığı yerlerdir.

Mezra (Ekinlik), genellikle ahalisi dağılmış yerleşim yerleri olup, yakın bir köyün ekinliği yani ziraat edip işlediği yer olarak tayin edilebildiği gibi, haric raiyyetin gelip işlediği topraklar olarak yazılabilir. Mezralar genellikle hali topraklar olduğundan tahrir sırasında çok defa “haric ez defter” kalırlar.⁴⁰⁵ Bununla birlikte mezraların timar sistemi içinde gelir olarak yazıldıkları da görülmektedir. Mesela Tahtalu mezrasının 1600 akçelik geliri zeamet hissesi olarak defterde mukayyedir.⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ *Türkiye Coğrafyası ve...* (Editör: H. Yazıcı- M. Kürşat Koca), s. 204

⁴⁰⁵ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli...* , s. XXIX

⁴⁰⁶ TK. KKA. TD. 115, s. 271 b

TABLO XVI: XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDAKİ MEZRALAR

1531			1575		
MEZRAA	KÖYÜ	ÖZELLİK	MEZRAA	KÖYÜ	ÖZELLİK
BEDİROĞLU	GÖKÇEBAYIR	10 ç. Haricden ekilir	BEDİROĞLU	GÖKÇEBAYIR	10 ç. Haricden ekilir
ELİNE	TABI-İ DEMİRCİ	Hâsıl 689	ELİNE	TABI-İ DEMİRCİ	-
FURUNCA HİSAR	KÜREKLÜ	Hâsıl 1600	FURUNCA HİSAR	TABI-İ DEMİRCİ	Hâsıl 1600
KAZMA HARMAN nd. BAHADIR ALANI	TABI-İ DEMİRCİ	Hâsıl 500	KAZMA HARMAN nam-ı diğer BAHADIR ALANI	TABI-İ DEMİRCİ	Hâsıl 1000
ÇERÇİLER	TABI-İ DEMİRCİ		ÇERÇİLER		
YAVLUCAK	SARAYCIK	Hali ez reaya	YAVLUCAK	SARAYCIK	-
KEMERCİK	SARAYCIK	Hali ez reaya	KEMERCİK	SARAYCIK	-
MÜSELLEM	KARYAĞDI	Ber vech-i maktu Resm 33	MÜSELLEM	KARYAĞDI	Ber vech-i maktu Resm 33
SÖĞÜDÇÜK	KARA ELMACIK	-	(İsimsiz)Der Kışlak-ı KARAHİSAR	MONTUZ	Hâsıl 100
			(İsimsiz)Der Yaylak-ı TALAS	MONTUZ	Hâsıl 100
			TAHTALU	ÇANAKÇI	10 ç. yerdir haricden ekilir
			HACI GEDÜĞÜ	ÇANDIR	Resm 33
			NAKKAŞ ALİ BEG	TABI-İ DEMİRCİ	Hâsıl 50

TABLO XVII: 1520-1530 ARASI (TD.398'E GÖRE) DEMİRCİ KAZASINDA VAKIF MEZRALARI

MEZRA	BULUNDUĞU YER	KİME VAKFEDİLDİĞİ	MUTASARRIFI	HÂSIL
SAZLUPINAR	DEMİRCİ TEVABİİ	Şekerimoğlu Şeyh Yusuf Anası	Emirşah	500
ŞEYH MUSA	BORLU-ŞEYH İLYAS KÖYÜ	Şeyh Musa	Hamza ve Bali	200
EBRİ	-	Yakub Bey Camii	-	3290
ALİ	-		-	

XVI. Yüzyılda Demirci kazasındaki mezzralar yukarıdaki XVI ve XVII numaralı tablolarda verilmiştir. XVI numaralı tabloda görüldüğü üzere, Demirci kazasında, 1531 yılında 9, 1575'te de 13 mezra bulunduğuna anlaşılmalıdır. Ayrıca XVII numaralı tabloda da görüleceği üzere, 398 numaralı tahrir defterine göre, 1520'li yıllarda Demirci kazasında dört adet de vakıf mezzranın bulunduğuna tespit edilmiştir.

Demirci kazasındaki mezra sayısı 1531 ve 1575 yılında 13 olup, bunlardan sekizinin her iki tarihte de aynı isimle varlığını sürdürdüğü, Söğütçük mezzrasının ise 1575 yılındaki kayıtlarda bulunmadığı anlaşılırken, 1575'te 4 adet yeni mezzranın ortaya çıktığı görülmektedir.

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında bulunan mezzraların, genel olarak hali ez reaya ve haricden ziraat oldukları yanında maktu olarak vergilendirildiklerini görmekteyiz. Tahrir defterlerinden mezzralarda nüfus bulunmadığı açıkça anlaşılmalıdır.

Bu yüzyılda Demirci kazasında görülen mezzraların bazıları zaman içinde köy haline dönüşmüştür. Mesela yukarıdaki tabloda, Söğütçük 1531 yılında mezra olarak görülürken, bugün Demirci ilçesine bağlı bir köydür. Bazı köylerin zaman içinde mezra haline dönüştüğü de görülmektedir.⁴⁰⁷ Tahrir defterlerinde mezzraların oluşmasına yönelik bilgiler de mevcuttur.⁴⁰⁸ Görüldüğü üzere zaman içerisinde mezzraların gelişerek köye dönüştüğü veya köylerin mezra haline gelebildiği defterlerdeki kayıtlardan anlaşılmalıdır.

⁴⁰⁷ BOA.TD. 165, s. 470, Mesela Tahtalı köyü 1531 yılında haricden ziraat olunan bir köy statüsünde iken, TK. KKA. TD. 115, S. 271 b, 1575 yılında mezra haline dönüşmüştür.

⁴⁰⁸ BOA.TD. 165, s. 385, Mesela Boyacık ve Çandır köyleri mahsulâtında, çayırın bozulup mezra haline getirildiği kaydı bulunmaktadır.

E) VAKIFLAR ve MİMARİ ESERLER

Vakıf Arapçada durdurmak, alıkoymak anlamına gelmektedir. İstilah olarak ise İslam ülkelerinde önemli rolü olan dini- içtimai bir kurum adıdır.⁴⁰⁹ Vakıf, bir malın kamunun mülkü olmak üzere bir veya birden fazla amaç için süresiz tahsis edilmesi olup, vakfedenin şartlarına göre idare olunur.⁴¹⁰ İslam ve Türk kültürünün oluşturduğu yönetim anlayışına göre devletin görevi, adaleti, halkın can ve mal güvenliğini sağlamak ve insanlara dilediği gibi inanma ile kendini geliştirme imkânı vermektir. Bunların dışında kalan eğitim, kültür, sağlık ve sosyal hizmet faaliyetlerini gerçekleştirmek görevi, sivil toplum kuruluşlarına bırakılmış ve onlar tarafından imaretler, hastaneler, köprüler, çeşmeler, medreseler, camiler gibi vakıf kuruluşları yapılmıştır.⁴¹¹ Bunların yanında günümüzde devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu birçok kamu hizmeti Osmanlı devletinde vakıflar eliyle yürütülmüştür. Sıbyan mekteplerinden, yüksek öğretim kurumu olan medreselere kadar eğitim-öğretim faaliyetleri, sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik, belediyeye ait olan hizmetler vakıflar tarafında yerine getirilmiştir. Kamu yararının bulunduğu her hizmet, ihmale uğramadan ve kesintisiz olarak yürütülebilmesi için vakıf kurumuna başvurulmuştur.⁴¹² Türklerin hâkimiyet altına aldıkları her yerde yaptıkları sayısız medrese, sıbyan mektebi, kütüphane, cami, han, hamam, çeşme gibi vakıf kuruluşları Rumeli'de, Orta Doğuda Türklerin çekildikleri ülkeleri ve Anadolu'yu süslemeye devam etmekte ve bazılarında da hala

⁴⁰⁹ Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *İA.*, C. 13, MEB Yayını, İstanbul 1988, s. 153, vakıf için ayrıca bkz., Alpay Bizbirlik, *16. Yüzyıl Ortalarında Diyarbekir Beylerbeyliği'nde Vakıflar (972 Tahriri Işığında)*, TTK. Yayını, Ankara 2002, Bahaeddin Yediyıldız "Vakıf müessesesinin XVIII. Asırda Türk toplumundaki Rolü" *Vakıflar Dergisi*, S. XIV, Ankara 1989, Şakir Berki, "Vakıfların Devlete ve Devletin Vakıflara Hizmeti", *Vakıflar Dergisi*, S. VII, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, İstanbul 1968, Alpay Bizbirlik, "Osmanlı Toplumunda Vakıfların Sosya-Ekonomik Boyutları ve Buna Dair Örnekler", *Osmanlı*, C. 5, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 1999

⁴¹⁰ Ali H. Berki, "Hukuki ve İçtimai Bakımdan Vakıf", *Vakıflar Dergisi*, S. V, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1962, s. 11

⁴¹¹ Nazif Öztürk, "İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*, S. XXIX, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 2005, s. 11,

⁴¹² Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, TTK. Yayını, Ankara 1988, s. 2

yararlanılmaktadır.⁴¹³ Demirci'de de bu şekilde kendisinden yararlanan yapılar günümüzde de bulunmaktadır.

Vakıflar, Osmanlı şehir oluşumunda teşkilatlanmanın önemli bir unsuru olarak şehre ve şehiriye hizmet etmiştir. Şehir merkezindeki yapıların önemli bir kısmı vakıflara ait olup, ticaret hayatında oluşan artı- değer vakıflar aracılığıyla şahıslardan ziyade, şehirlere geri dönüyordu.⁴¹⁴

XVI. Yüzyılda Demirci kazasının vakıf tahrirleri hakkında bilgileri 398 ve 544 numaralı tahrir defterlerinde bulabilmekteyiz. Bunun yanında Vakıflar Arşivi'nde yapmış olduğumuz incelemelerde, Demirci kazasına ait vakıf kayıtlarının en eski örneklerinin XVII. Yüzyıl sonrasına ait olduğu görülmüştür. Bunlar görevli atamaları, hurufat, hüccet, vakfiye ve atik esas gibi kayıtlardan oluşmaktadır.⁴¹⁵

Saruhanoğulları ile birlikte Türk hâkimiyetine giren Demirci'de bu dönemden itibaren dini, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda eserler, vakıf yoluyla yapılmaya başlanmış, Osmanlı döneminde de devam eden bu eserlerin bir kısmı günümüze kadar gelmiştir. XVI. Yüzyılda Demirci kazasında bulunan cami, mescit, zaviye, çeşme, kervansaray, köprü, mektep gibi toplumun ihtiyaç duyduğu yapıların vakıflar eliyle yapıldığı, hasır, mum ve termim gibi ihtiyaçlar ile buralarda görev yapan imam, müezzin, hatib, kayyum, muallim gibi görevlilerin maaşlarının da vakıflar eliyle karşılandığı defterlerdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Demirci kazasının Türkleşip İslamlaşmasında vakıfların etkisi büyüktür. Nitekim Saruhanoğulları ile Türk yönetimine giren Demirci'de, Saruhanoğulları, mescit, cami, zaviye, köprü gibi vakıf eserleri teşkil etmişlerdir. Bu eserleriyle hem buradaki halkın çeşitli ihtiyaçlarını gidermişler hem de bu bölgeye Türk mimarisini, Türk eserlerini yerleştirmişler, ayrıca bölgeye Türk dilini, Türk geleneğini, Türk yaşantısını hâkim kılarak bu

⁴¹³ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 – M.S. 2008*, 13. Baskı, Pegem Akademi Yayını, Ankara 2008, s.112

⁴¹⁴ Cansever, a.g. e. , s. 160

⁴¹⁵ Mesela, Saruhanoğlu Yakub Bey Camii'nin 1860 (1277) tarihli şahsiyet kaydı, 209/0 numaralı defterin, 190. sayfasında, 1573 sıra numarası ile kayıtlıdır.

bölgenin Türkleşmesine katkıda bulunmuşlardır. Sonrasında Osmanlı Devleti döneminde bu durum devam ettirilmiştir. Bununla birlikte yol açmak, gereksiz görmek gibi düşüncelerle umursamazlık sonucu, Demirci kazasında bulunan, tarihi ve kültürel varlıkların bir kısmı tahrip ve yok edilerek, Demirci'deki Türk-İslam izlerinin bir kısmı silinme yoluna gidilmiştir. Bazıları da yakın bir gelecekte yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Aşağıda örneklerini vereceğimiz eserlerden önemli bir kısmı günümüze kadar gelmeyi maalesef başaramamıştır.

Demirci kazasında bulunan vakıflar genel olarak Osmanlı devletindeki uygulamalardan ayrı tutulmamış, bazen mensuh kılınarak timara verilse de sonradan tekrar vakıf haline getirilmiştir.⁴¹⁶ Vakıfların timara verilmesinde, toplum menfaatinden ziyade aile vakıfları haline dönüşmesi gibi sebepler etkili olmuştur. Ancak bu durum birçok kişinin menfaatini zedelediğinden, bunların etkisiyle II. Bayezid döneminde tekrar vakıf haline getirilmiştir.⁴¹⁷

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında evlatlık vakıflar dikkat çekici özelliğe sahiptir. Bu vakıfların kuruluşunda temel amaç olarak mülkün nesiller elinde bütünlüğünü korumak gelmektedir. Vakfedilen mülk, müteveffa vakıf sahibinin akrabaları tarafından satılamaz, elden çıkarılamaz, böylece vakıf haline sokulmuş mülkün borç için haczi ve devlet tarafından müsaderesi imkânı ortadan kaldırılmış olmaktadır. Ayrıca evlatlık vakıf haline sokulmuş aile mülkleri mirasçılar arasında parçalanıp, küçülmeden vakfın şartları uyarınca nesiller elinde bütün kalması sağlanmaktadır. Bunların yanında, İslami miras hukukunun da dışına çıkmak için de evlatlık vakıfların teşekkül ettiği görülmektedir.⁴¹⁸ Mesela Türkler, mirası kız ve erkek arasında eşit bir şekilde

⁴¹⁶ BOA. TD. 398, s. 161, Mesela Suruhanoğulları Beyliği döneminde Devlethan tarafından Demirci'nin Kızılca köyünde bir çiftlik yeri Hasan Halifeye tekke hizmeti için vermiş, bu Osmanlı Devleti döneminde de devam etmiş, II. Mehmet döneminde timara verilen yer, II. Bayezid döneminde tekrar vakıf haline getirilmiştir.

⁴¹⁷ Bahaeddin Yediyıldız, "XVII. Asır Vakıflarının İktisadi Boyutu", *Vakıflar Dergisi*, S. XVIII, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1984, s. 19, 20

⁴¹⁸ Evlatlık vakıflar için bkz. Ömer L. Barkan, "Şer'i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar" *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1980, s. 212- 213, Yediyıldız, "Vakıf", s. 156

paylaştırmak için vakıftan faydalanmıştır.⁴¹⁹ Demirci kazasında sıkça rastlanan vakıflardan biri de para vakıflarıdır. Kazada sayıları ve nakit miktarları yüksek boyutlara ulaştığı tespit edilen bu vakıfların gelirleri, günde bir cüz Kuran-ı Kerim tilavet olunması, her sabah Sure-i Yasin, her gün iki aşır, öğle ve ikindi vaktinde birer aşır okunması yanında, çeşme, mescit ve kervansaray gibi yapıların masrafları ve avarız vergilerinde kullanılmıştır. XVI. Yüzyıla ait Demirci kazasının vakıf kayıtlarındaki örneklerde de görüleceği üzere, % 10-15 olarak faizlerin belirlendiği bir ortamda, ribahurlar(faizciler) % 30'dan aşağı para vermedikleri, hatta bu rakamın % 60 oranlarına kadar çıktığı anlaşılmaktadır.⁴²⁰ Osmanlı devletinde faiz, vakıfların haricinde, maliyenin iltizam sektörü ile sarraf işlemlerinde ve yetimlerin nakitlerinin işletilmesinde belli oranlarda serbest tutulmuş, bunların dışında kalan alanlarda yasaklanmıştır.⁴²¹ Aşağıda XVI. Yüzyılda Demirci kazasında bulunan yukarıda zikredilen vakıflar detaylarıyla ele alınmıştır.

398 numaralı vakıf tahrir defterinde, XVI. Yüzyıl Demirci kazasında tespit ettiğimiz vakıfların berat tarihlerinin h. 920'li yılları sonu ile h. 930'lu yılların başında olması, Kanuni döneminin başında vakıf tahrirlerinin yeniden yapıldığı ve yeni beratların verildiğini düşündürmektedir. Yüzyılın son çeyreğinde kazada bulunan vakıfları da 544 numaralı defterden takip edebilmekteyiz. XVI. Yüzyılda Demirci kazasında vakıfların kaza ekonomisinde önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1520-1530 periyodunda kazada bulunan vakıfların toplam hâsılı 52678,5 akçeden oluşurken, kazanın toplam geliri içindeki payı % 8,87'dir. 1575 yılında vakıf gelirlerinin 13423 akçe artarak 66101,5 akçeye yükseldiği tespit edilmektedir. Bu da % 25,48 oranında gelir artışına işaret etmektedir. 1575 yılında vakıf gelirlerinin kazanın toplam geliri içindeki payı da % 8,44 oranına sahiptir.

⁴¹⁹ Yediyıldız, "Vakıf", s. 156

⁴²⁰ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1975, s. 61

⁴²¹ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, 3. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005, s. 58

Cami ve mescitler, Türk-İslam sanatında en fazla görülen yapı grubu içersinde gelmektedir.⁴²² Dolayısıyla öncelikle bu yapılardan başlanarak XVI. Yüzyılda Demirci'de bulunan vakıf eserleri sırasıyla aşağıda ele alınmıştır. Vakıflar ve mimari eserler türlerine göre gruplar halinde yazılırken, vakıf olanların evkafı, gelir ve giderleri gibi özellikleri defterlerdeki kayıtların elverdiği ölçüde ele alınmış, vakıf olmayıp ta vakıf kayıtlarında isimleri geçen, çeşitli vakıflar tarafından bakımı yapılan mimari eserler de aynı şekilde yazılmaya çalışılmıştır. Gruplar halinde yazılan eserlerden vakıf olan ve olmayanlar ilgili bölümlerde belirtilmiştir.

1 - CAMİLER

Toplayan veya bir araya getiren anlamında Arapça bir kelime olan cami, ibadet, eğitim-öğretim gibi toplantıların mekânı olarak İslam toplumlarının kültürel gelişmesinde önemli rolü olmuştur.⁴²³ Cami kelimesi Cuma namazı kılınan büyük mescitlere verilen “el-mescidü'l-cami” (cemaati toplayan mescid) tamlamasının kısalmış halidir.⁴²⁴ Vakıf tahrir defterlerindeki kayıtlarda, Türk-İslam mimarisinin önemli yapı taşlarından olan camilere, XVI. Yüzyılda Demirci kazasında yedi adet rastlanmaktadır. Tahrir defterlerinde mahallelerdeki imam kayıtları bulunmakla birlikte, cami veya mescitler tek tek belirtilmemiştir. Bunların bir kısmı hakkında bilgileri, vakıf tahrir defterinde bulmaktayız. Mesela Kasım Fakih⁴²⁵, Şüca⁴²⁶, Hacı Baba⁴²⁷ mahallelerinde birer mescit, Yenice⁴²⁸, Hacı Sinan⁴²⁹ Mahallerinde de cami bulunduğu tespit

⁴²² Osmanlı Mimarisi için bkz. Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2004, Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul 2011, Oktay Aslanapa, *Edirne'de Türk Mimarisinin Gelişmesi*, TTK. Yayını, Ankara 1965, Oktay Aslanapa, *Turkish Art and Architecture*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2004, Oktay Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl)*, MEB. Yayını, İstanbul 1977, Metin Sözen, Nejat Diyarbakirli - Oktay Aslanapa, Ömür Bakırer, *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, İş Bankası Yayını, Ankara 1993, Yıldız Demiriz, *Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I Erken Devir (1300-1453)*, Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul 1979

⁴²³ Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003, s. 157-158

⁴²⁴ Ahmet Önkal- Nebi Bozkurt, “Cami”, *DİA.*, C. 7, İstanbul 1993, s. 46

⁴²⁵ BOA. TD. 398, s. 169

⁴²⁶ BOA. TD. 398, s. 173

⁴²⁷ BOA. TD. 398, s. 171

⁴²⁸ BOA. TD. 398, s. 168

⁴²⁹ BOA. TD. 398, s. 169

edilmektedir. Aşağıda kazada bulunan camilerden öncelikle şehirdekiler, ardından da köylerde bulunanlar alfabetik sıraya göre ele alınmıştır.

a) Camii Cedid (Kadı Mahallesi)

Demirci merkezinde, Kadı Mahallesi, (Diğer adıyla 1531'de Hacı Hasan, 1575'te Hacı Sinan) banisinin Hacı Hasan b. Resul olduğu anlaşılan Cami-i Cedid vakfı bulunmaktadır.⁴³⁰ Bu vakıfta, caminin yanında, bir muallimhane, bir zaviye, bir zaviye mutfağı ve buradaki görevliler için kalacak yerler de mevcut görülmektedir. Hacı Hasan bu vakıf için 120 bin akçe bağışlamış ve Ali b. Mustafa'yı müteveli olarak atamıştır. Vakfettiği paranın % 10 oranıyla muameleye verilmesini, ancak hâsıl olan meblağ noksan gelirse % 15 ile muameleye verilmesini, paranın muameleye verilirken kişi başına 5 bin akçeyi geçmemesini, bununla birlikte Demirci nefisinden hariç kimseye ve padişah kullarına da verilmemesini şart koşturmuştur. Bu durum Hacı Hasan'ın Demirci nefsi halkına öncelik verdiğini gösterdiği gibi, nakit paranın muameleye verilmesinde devletin görevlilerini dışarıda tutması, bu paradan gerçek anlamda ihtiyacı olanları öncelikle yararlandırmaya çalıştığını düşündürmektedir.

Camii Cedid vakfı için ayrıca Safiye Binti Abdullah, % 20 muameleyle 500 akçe vakfedip, bu paranın caminin çerağına harcanmasını, ayrıca kendi oğlunun müteveli olması şartıyla tevliyetine de 40 akçe verilmesini istemiştir. 500 akçenin % 20 muameleyle yıllık hâsılı deftere 100 akçe olarak kaydedilmiştir.⁴³¹ % 20 oranı yüksek olup faiz gibi düşünülse de XVI. Yüzyılın başlarında % 20 oranı kabul görmüş, I. Selim döneminde bu oran % 10'a çekilmiştir. Kanuni döneminde oranın en fazla % 15 olması gerektiği şeyhülislam Ebussud fetvasında belirtilmiştir. Dolayısıyla belli bir tarihe kadar % 20 oranı kabul görürken, belli bir dönemden sonra bu oran ve üzerinde muameleye cevaz verilmemiştir.⁴³²

⁴³⁰ BOA. TD. 398, s. 169-171, TK. KKA. TD. 544, s. 87 a

⁴³¹ BOA. TD. 165, s. 172

⁴³² Vejdî Bilgin, *Fakih ve Toplum Osmanlı'da Sosyal Yapı ve Fıkıh*, İz Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 152 - 153

398 numaralı tahrir defterinde vakfın gelir kaynakları; 3 su değirmeni yıllık 2440 akçe, 1 hassa değirmen yıllık 360 akçe, 1 bahçe yıllık 200 akçe, 3 bağ yıllık 1000 akçe, 4 mezrea yıllık 500 akçe, 3 bab dükkân yıllık 196 akçe, 5 debbağ dükkânı yıllık 800 akçe, 1 babuccu dükkânı yıllık 36 akçe, Hacı Sinan mahallesinde vakfedilen evlerin miktarı belli olmayan kira gelirleri ve murabahadan da 12000 akçe olarak mukayyedir. Defterde toplam nakd 120000, hâsıl da 16892 akçe olarak kayıtlıdır.

Vakfın giderleri ise defterde; hitabet ve imamete günlük 2 akçe, müezzine günlük 1,5 akçe, kayyum ve saraca günlük 1 akçe, Cuma günleri Sala ve kürsüde müezzinlik edilmesi için günlük 1 akçe, okuyuculara aylık 40 akçe, cami ve muallimhane hasırı için günlük 1 akçe, şeyh-i zaviyeye aylık 35 akçe,(mezbur şeyhin, zaviyede kalan müritlerinden kırata kadir olanlarının Kuran-ı Kerim okumaları şart koşulmuştur.) zaviyede günde bir kez verilecek yemek için günlük 8,5 akçe, tabbaha günlük 1 akçe, muallime günlük 2 akçe, halifeye günlük 1 akçe, eczahana günlük 10 akçe, mütevelliyeye günlük 2 akçe(Hacı Hasan hayatta iken tevliyetin ona verilmesi şart koşulmuştur), cabiye günlük 1 akçe, rakabe için günlük 2 akçe, evlad-ı Hacı Hasan için günlük 5 akçe, bayram günlerinde yetimlere dağıtılmak üzere günlük 1 akçe ve muarif için de aylık 10 akçe yazılmıştır.

1575 yılında vakfın gelir kaynakları devam etmekle birlikte bazı değişikliklerin olduğu görülmektedir.⁴³³ Vakfın 12 bin akçe murabaha geliri yanında, vakfa kayıtlı Ak Dere nehrinde Baş Değirmen olarak bilinen ve hâsılı 400 akçe olan bir su değirmeni, varlıklarını sürdürmektedir. Bununla birlikte Yahşi Dere olarak bilinen suda bulunan değirmen ile Eline mezrasının yanında Ak Dere nehrinde devreden ve Kethüda Değirmeni olarak bilinen değirmenlerin, harap olması hasebiyle yerlerinin satıldığı tespit edilmektedir. Bunların yanında, Yortan köyünde bulunan hassa değirmen, padişahın emri ile vakfın mütevellisi tarafından sipahilerden alınıp 1120 akçeye satılmış ve bu para asıl meblağa ilave edilmiştir. Görüldüğü gibi yüzyılın başlarında biri

⁴³³ TK. KKA. TD. 544, s. 87 a

hassa olmak üzere, toplam dört olan değirmen sayısının 1575 yılında bire düştüğü anlaşılmaktadır.

Vakfa ait bulunan bahçe de 200 akçelik hâsılı ile varlığını sürdürmektedir. Defterde bahçe başlığı altında kayıtlı bulunan ceviz ağaçlarından 50 adedi Turçak Alanı ve 14 adedi Ak Dere demekle ma'ruf vadide ve birisi de Kumral vadisinde bulunmaktadır. Vakfa ait 1520'lerde de görülen ve yıllık hâsılı 1000 akçe olan üç pare bağ, 1575 tarihli defterde sahib-i timar sipahileri tarafından harap olması hasebiyle bey' edilmiştir.

Vakfın gelir kaynakları arasında dükkânlar da bulunmaktadır. Bunlardan ikisi, nefsi Demirci'de Camii Cedid yanında bulunan ve yıllık hâsılı 96 akçe olan dükkânlardır. Diğer Çiftlik Başı demekle ma'ruf yerde olup, yıllık hâsılı 100 akçedir. Bu 3 dükkânın yıllık hâsılının her iki dönemde de 196 akçe olduğu ve hasılinda bir değişme bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu dükkânların ne tür ticari faaliyetle uğraştığı konusunda defterde bir malumat bulunmamaktadır. Bunların yanında Yağmur Oğlu Mahallesi, Köprü Başında bir debbağ dükkânı harap olması hasebiyle satılmıştır. Yine aynı mahallede Köprü Başında yıllık hâsılı 20 akçe olan bir, Cami-i Köhne Mahallesi, yıllık hâsılı 200 akçe olan iki, Hacı Baba Mahallesi, Çağlak Başında, Eşrefoğlu Dükkânları demekle maruf ve yıllık hâsılı 400 akçe olan iki, Oğlan Bali dükkânı demekle ma'ruf ve yıllık hâsılı 100 akçe olan bir adet olmak üzere debbağ dükkânları bulunmaktadır. 1575 yılında debbağ dükkânının sayısında bir adetlik artış görülürken, babuççu dükkânı görülmemektedir. Bu da babuççu dükkânının debbağ dükkânı haline getirildiğini ya da buradan taşındığını düşündürdüğü gibi, ikisinin de deri ile ilgilenmesinden dolayı debbağ başlığı altında verildiğini akla getirmektedir. 1520'lerde bu vakfa ait dericilik faaliyeti ile uğraşan dükkânların 836 akçe olan hâsıllarının, 1575 yılında 720 akçeye gerilediği görülmektedir. Bu durum Demirci nefsinde dericilik faaliyetlerinin de gerileme gösterdiğini düşündürmektedir.

Vakfın yekûn olarak para işletmelerinden ve diğer kaynaklardan toplam 13516 akçe geliri vardır.

Bunların haricinde Hacı Hasan, Hacı Sinan mahallesinde bulunan kendi mülkü evlerini tevabii ve su kuyusu ile birlikte evlatlarına ve ba'del inkiraz icareye verilerek hâsıl olan icarenin yarısını evkafa ve yarısının da matbah için harcanmasını şart koşmuştur.⁴³⁴

Vakfın giderlerine baktığımızda;⁴³⁵ hitabet ve imamete günlük 3 akçe, müezzine günlük 1,5 akçe, kayyum ve saraca günlük 1 akçe, zaviye şeyhine aylık 35 akçe, günde bir kere verilecek taam için günlük 8,5 akçe, tabbaha günlük 1 akçe, iki nefer kürsi-hana aylık 40 akçe, üç nefer kimse ki, birinin Cuma vaktinde namaz kıldırması ve diğer ikisinin müezzinlik etmeleri karşılığı günlük 1 akçe, muallime günlük 2 akçe, halifeye günlük 1 akçe, cami ve muallimhane hasırı için günlük 1 akçe, eczahana (on nefer kimsedirler ki günlük bir cüz ü kelim okumaları şart koşulmuştur.) her bir nefere günlük birer akçeden toplam 10 akçe, mütevelliyeye günlük 2 akçe, cabiye günlük 1 akçe, rakebe için günlük 2 akçe, evladı Hacı Hasana günlük 5 akçe, bayram günlerinde yetimlere dağıtılmak üzere günlük 1 akçe ve muarife aylık 10 akçe ayrıldığı defterde mukayyed olduğu görülmektedir.

165 numaralı tahrir defterinde Kadı nam-ı diğer Hacı Hasan Mahallesinde bulunan ve adını banisinden aldığı tahmin edilen Hacı Hasan Camisinin varlığına rastlanmaktadır. Bu caminin mütevelliliğini h. 923 tarihli beratıyla 1531 yılında İbrahim v. Bahşayış yapmaktadır.⁴³⁶ Defterlerde hakkında başka bilgi bulunmayan cami, Hacı Hasan tarafından kurulan Cami-i Cedid vakfı içinde bu isimle gözükmemektedir. Bununla birlikte Hacı Hasan Camiinin, Cami-i Cedid olduğu düşünülebilir. Nitekim Hacı Hasan Camiinin adı 165 numaralı tahrir defterinde Hacı Hasan Mahallesi kayıtları içersinde geçmektedir. Banisi Hacı Hasan olan Cami-i Cedid vakfının da Hacı Sinan Mahallesinde bulunduğu ve Demirci şehri mahallelerinden bahsedilirken de Hacı Sinan Mahallesinin aynı zamanda Hacı Hasan Mahallesi olduğu yukarıda belirtilmişti. Dolayısıyla defterlerdeki kayıtlardan birinde Hacı Hasan'ın banisi olarak gözükteği, diğerine de ismini verdiği anlaşılan cami bulunmaktadır ki bu da Cami-i Cedidin aynı zamanda Hacı Hasan olarak

⁴³⁴ TK. KKA. TD. 544, s. 87 b

⁴³⁵ TK. KKA. TD. 544, s. 87 b

⁴³⁶ BOA. TD. 165, s. 342

zikredildiğini düşündürmektedir. Aşağıda belirtildiği üzere Demirci'nin en eski camii Yakub Bey camisidir. Dolayısıyla Yakub Bey Camii, Cami-i Atik ve Hacı Hasan'ın banisi olduğu cami, Cami-i Cedid yani Yeni Cami olup, Cami-i Cedid banisinin ismiyle de anılmaktadır. Cami günümüzde de aynı mahallede varlığını devam ettirmektedir. (Bkz. EK 35: Resim 27, EK 36: Resim 28 ve EK 37: Resim 29) Güneydoğu köşesinde küçük bir şadırvanı bulunan, dörtgen şeklinde, tek kubbeli ve taştan yapılmış caminin, tek şerefeli minaresi tuğladan olup, halen ayakta. 1970 depreminde uc kısmı yıkılan minarenin alt kısmı Akdere Taşı ile kaplanmış olup, günümüzde eğri şekildedir. Bu yüzden yıkılma tehlikesi bulunduğu vakıflar genel müdürlüğü tarafından yıkılması ve yenilenmesi planlanmaktadır. Caminin kubbesinin de tamir görmüş olduğu yeni kubbesinin altına konan Akdere Taşlarından anlaşılmaktadır. Caminin banisi Hacı Hasan'ın mezarı bugün bulunmamakla birlikte, Caminin Güney-Doğusunda bulunan minarenin önündeki kabirde yatmakta idi.⁴³⁷ Bu caminin hemen yanında bulunan hamam 1957 yılında yol yapımı sırasında yol açmak amacıyla yıkılmıştır. (Bkz. EK 38: Resim 30) Vakıflar Arşivi'nde yapmış olduğumuz araştırmada Camiye ait 1855 tarihli şahsiyet kaydının bulunduğu tespit edilmiştir.⁴³⁸

b) Camii Cedid (Yenice Mahallesinde)

Yukarıda zikredilen Cami-i Cedid'in haricinde Demirci nefsinde aynı isimle ikinci bir cami görülmektedir. XVI. Yüzyılda Demirci'de Yenice Mahallesinde de Cami-i Cedid vakfı bulunmaktadır.⁴³⁹ Cami müteaddid defalar hasara uğramış ve yeniden inşa edilmiştir. 1970 depreminde büyük hasar gördüğünden yıkılıp yeniden yapılmıştır.(Bkz. EK 39: Resim 31) Modern betonarme bina şeklinde varlığını günümüzde de sürdürmekte olup, giriş kısmı taş, üstü tuğladan yapı minaresi ise halen ayakta.(Bkz. EK 40: Resim 32) Caminin batı duvarında iki adet kitabe bulunmaktadır. Bunlardan birinde caminin yangın sonucu tahrib olduğu ve h. 1298 senesinde yeniden

⁴³⁷ Boyacıoğulları, Alakese, a.g.e. , s. 310

⁴³⁸ VGMA. Def. No. 210 / 0, s. 156

⁴³⁹ BOA. TD. 398, s. 168

inşa edildiği anlaşılmaktadır.(Bkz.EK 41:Resim 33) Diğer kitabe ise kabartma yazıların kopmasından dolayı yıpranmış durumdadır.(Bkz. EK 42: Resim 34)

Vakfın gelir kaynakları içinde 1 adet bağ bulunmakla birlikte, harap olmasından dolayı satılarak elde edilen para muamele-i şeriyeye verilmiş, bunun da yıllık getirisi 400 akçe olmuştur. Ayrıca yıllık getirisi 720 akçe olan değirmen ve yıllık getirisi 180 akçe olan bir bahçe vakfın gelir kaynakları içinde yer almakta, ayrıca 800 akçe hâsılı olduğu anlaşılan nakit para bulunmaktadır. Vakfın toplam hâsılı 2480 akçedir.⁴⁴⁰

Vakfın giderleri olarak da şunlar tespit edilmektedir. İmama yıllık 150 akçe, müezzine yıllık 100 akçe, kayyuma (rakam belirtilmemiş), hitabete günlük 1 akçe, Kasım Fakih Mahallesi imamına günlük 1 akçe ve mütevelliyeye 1000 akçe cihet ayrılmıştır. Ayrıca nakit paranın işletilmesinden hâsıl olan 800 akçeden hatibe günlük 2 akçe ve nazıra da 1 akçe verilmesi şart koşulmuştur.

1575 yılında da vakıf Yenice Mahallesinde varlığı devam ettirmektedir.⁴⁴¹ Bu tarihte de vakfın gelir ve giderleri önceki tahrirdeki gibi defterde mukayyedir. Bunun yanında evkafın murabahadan elde edilen nakit, tahun ve bahçe gelirlerinin yekûnunun 2500 akçe olduğu anlaşılmaktadır.

Evkafın bünyesinde, imamın günde iki cüz tilaveti karşılığında hâsılı 600 akçe olan 2 ve Cuma gecelerinde Yasin suresi okunması şartıyla da hâsılı 1400 akçe olan 2 olmak üzere, toplamda 4 adet vakıf bulunmaktadır. Bunların haricinde evkaf kayıtlarında yıllık hâsılı 2 bin akçeyi bulan 3 adet avarız vakfı da yer almaktadır.

c) Kıran Camii

Günümüzde Yukarı Kıran adıyla varlığını sürdüren caminin eski mimarisinden eser kalmamış olup, betonarme yapı şeklindedir. Güney cephesinde kime ait olduğu bilinmeyen bir adet mezar bulunmaktadır.(Bkz.

⁴⁴⁰ BOA. TD. 398, s. 169

⁴⁴¹ TK. KKA. TD. 544, s. 86 b

EK 50: Resim 42) Cami hakkında 398 numaralı vakıf tahrir defterinde kayıt bulunmaması bu caminin 1530'dan sonraki bir tarihte yapıldığını düşündürmektedir. Demirci nefsinde bulunan cami hakkında bilgiyi, 1575 tarihli vakıf tahrir defterinde Hacı Cihan b. Gani vakfı içinde görmekteyiz.⁴⁴² Ayrı bir vakfı bulunmayan caminin, "Vâkıfı mezbur bina eylemişler" ifadesinden Hacı Cihan b. Gani tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Defterde caminin imamına ve hatibine yılda 500'er akçe, müezzine 320 akçe, muarife günlük nim akçe, kayyuma yıllık 80 akçe, Cuma günü Cuma salasını okuyan müezzine yıllık 150 akçe, aşırhana yıllık 180 akçe, caminin çerağını, mumunu yakan kimseye yıllık 30 akçe, caminin kürsüsünde "Cevahir-i Ahbar" isimli kitaptan bir bab okuyan kimseye günde 1 akçe, caminin hasır, termimi gibi masrafları için de yılda 85 akçe cihet ayrıldığı mukayyedir. Caminin bugün Demirci'de bulunduğu bölge de aynı isimle anılmaktadır.

d) Yakub Bey Camii

Demirci merkezinde Saruhanoğlu Yakub b. Devlethan tarafından h. 816 / M. 1413 yılında yaptırılmıştır.⁴⁴³ Bununla birlikte İsmail H. Uzunçarşılı, caminin yapılış tarihini h. 810 / M. 1407 olarak Saruhan evkaf defterine dayandırarak vermektedirse de⁴⁴⁴, h. 816/M. 1413 yılında yapıldığı 398 ve 544 numaralı vakıf tahrir defterindeki kayıtlardan açıkça anlaşılmaktadır. Yakub Bey yaptırdığı bu camiye aynı zamanda bir de hamam vakfetmiştir.⁴⁴⁵ Bu hamamın aşağıda gelirler kısmında görülen Hacı Turbeg Mahallesiindeki hamam olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim hamam, Yakub Bey camiine oldukça yakın bir yerde bulunmaktadır. Saruhanoğulları döneminden gelen cami, Demirci'nin en eski camii olması yanında, en eski yapısı olma özelliğini de taşımaktadır. Defterde, "Temürçide sahib-ül hayrat ve-l ihsan Yakub B. Devlethan zadallahu fi hayratuhu ve vakf-ül mesalih ül cami-ül hamam ve-l hadikate ve-l arz ül kayin beyne akdere ve-l bina-ı evvel hududuha en-nehr-i

⁴⁴² TK. KKA. TD. 544, s. 98 b

⁴⁴³ BOA. TD. 398, s. 167, TK. KKA. TD. 544, s. 86 a

⁴⁴⁴ İsmail H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu...*, s. 89

⁴⁴⁵ Ahmet Şimşirgil, "Saruhanoğulları Beyliği", *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002, s. 790

ve-s-sani mezrea-ı Ebri ve mezrea-ı Ali zabeha fi-s-samur ül-mesguf ila Sur Kaya ve minha ila Yumru Kaya ve-s-salis ila mezra-ı suvari ve mezra-ı Kanan ve-r-rabi' ile-l Mesil ila Ekizce Pınar ilen-nehr ül mezkur ve men zulm-ü bedel ve gayri fa'liyete lanetallahu ve melaikete ve-n-nas-ı ecmain. Fi tarih Ahir-ül Muharrem sene sitte ve aşera ve semane mie” şeklinde kayıt bulunmaktadır.

Cami zaman içinde tahribatlara uğraması ve tamir görmesi hasebiyle eski şekli ve biçimini kaybetse de ⁴⁴⁶ günümüze kadar gelmiştir. (Bkz. EK 43: Resim 35, EK 44: Resim 36) Son olarak 2004 yılında büyük bir yangın geçiren cami oldukça yıpranmıştır. Sonrasında yapılan yenileme çalışmalarıyla tekrar kullanıma açılrsa da tamir izlerini üzerinde taşımakta ve taş işçiliğinin kötü yapıldığı görülmektedir. Kubbesi bulunmayan, bunun yerine çatısı olan caminin kuzey cephesinde köşeli Akdere taşı kullanıldığı ve duvarlarının orijinal özelliğinin bozulduğu dikkat çekmektedir. Minaresi ayakta olup, tuğladan silindir biçimindedir. Caminin batı kenarında bulunan banisi Yakub b. Devlethan'ın türbesi toprak kayması sonucu yıkılmıştır. (Bkz. EK 45: Resim 37 ve EK 46: Resim 38) Türbenin bulunduğu kısma caminin içinden giriş kapısı bulunduğu, ancak türbenin yıkılmasından sonra bu kapının taş ile örülerek kapatıldığı, caminin batı duvarındaki inşaat izlerinden anlaşılmaktadır. (Bkz. EK 47: Resim 39)

Vakfın gelir kaynakları; Hacı Tur Beg mahallesinde bulunan bir hamamın yıllık 2160 akçe, Ebri ve Ali adında, 170 dönüm bağları mevcut olan iki mezranın yıllık 1070 akçe ve 1 su değirmeninin yıllık 60 akçeden oluşan gelirleri olduğu defterde mukayyedir. Vakfın toplam yıllık geliri de 3290 akçeden oluşmaktadır.

Vakfın giderleri ise, tevliyete günlük 5 akçe, hitabet ve ser mahfil için günlük 2 akçe, imamete günlük 2 akçe, cibayete günlük 2 akçe, aşır okunması için günlük 1 akçe, nezarete günlük 1 akçe, müezzine günlük 1 akçe, kayyuma günlük 1 akçe, cüz okunması için günlük 1 akçe, muarife günlük 1 akçe, şeyhane günlük 1 akçe ve diğer nazıra günlük 1 akçeden oluşmaktadır. Defterde ayrıca vakfın günlük masrafının 20 akçe, senelik

⁴⁴⁶ Çağatay Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar (773 H. – 1220 H.)*, Manisa Halkevi Yayını, İstanbul 1940, s. VIII

masrafının ise 7200 akçeyi bulduğu ve hâsılın ziyadesinin de 3910 akçe olduğu kaydedilmiştir.

Bu vakfın 1575 (h. 983) tarihindeki durumunu 544 numaralı evkaf tahrir defterinden takip edebiliyoruz.⁴⁴⁷ Deftere vakıfla ilgili olarak önceki tahrirdeki gibi, camide bulunan kitabe yazılmış, ardından gelir ve giderleri kaydedilmiştir.

Vakfın gelirlerin önceki tahrirdeki gibi olduğu ve herhangi bir değişiklik bulunmadığı defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Bu tarihte vakfın giderlerinin ise, hitabet ve ser mahfil için yıllık 720 akçe, imamete yıllık 720 akçe, müezzine yıllık 360 akçe, kayyuma yıllık 360 akçe, muarife yıllık 360 akçe, cüz-hana yıllık 360 akçe, feth-hana yıllık 360 akçe, aşırhana yıllık 360 akçe, tevliyete yıllık 1800 akçe, nezarete yıllık 360 akçe, diğer nazıra yıllık 360 akçe ve cibayete yıllık 720 akçeden meydana geldiği defterde mukayyedir.

Bunların haricinde cami evkafı içinde yedi adet para vakfı bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Kuran-ı Kerim okunması, dördü mahallelinin avarız vergilerinin ödenmesi ve biri de çeşme ihtiyaçlarına harcanmak üzere toplamda 1125 akçe hâsılı olan 7500 akçe vakfedilmiştir. Bu para vakıfları ile daha geniş malumat aşağıda para vakıfları kısmında verilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde camiye ait 1860 (h. 1277) tarihli şahsiyet belgesi bulunmaktadır.⁴⁴⁸

e) Borlu Bazarı Camii

Yüzyılın ilk yarısında Borlu Camii ile ilgili tek kayıt 165 numaralı tahrir defterinde bulunmaktadır.⁴⁴⁹ Defterde Kasım v. Mustafa'nın Borlu Camiinde hatib olarak görev yaptığı mukayyedir. Borlu nefsinin bulunduğu arazi Demirköprü barajı suları altında kaldığından, eski yerleşim yerinin güneyine taşınmıştır. Dolayısıyla mezkûr Borlu Camii de bugün baraj suları altında bulunmaktadır. Ancak günümüzde sadece minaresi ayakta kalmış, diğer kısımları yıkılmıştır. (Bkz. EK 48: Resim 40) Ayrıca yine baraj suyu altında

⁴⁴⁷ TK. KKA. TD. 544, s. 86 a-b

⁴⁴⁸ VGMA. Def. No. 209 / 0, s. 190, Sıra No. 1573

⁴⁴⁹ BOA. TD. 165, s. 393

ayakta olmak üzere, camiye yaklaşık olarak 100 metre mesafede bölge halkının Öksüz Dede olarak isimlendirdiği bir türbe bulunmaktadır. Baraj suyunun sulama amacıyla salınması sonucunda suların çekilmesiyle birlikte, Ekim ayı civarında bu yapılar görülebilmektedir.

1575 tarihli vakıf tahrir defterinde Hacı Cihan b. Gani vakfı kayıtlarında Borlu Camii görülmektedir.⁴⁵⁰ Caminin ayrı bir vakfı bulunmayıp, giderleri Hacı Cihan b. Gani vakfından karşılanmaktadır. Caminin hatibine günlük 1 akçe, müezzine günlük nim akçe, kayyumuna yılda 60 akçe, hasır, tamir gibi ihtiyaçları için de yılda 55 akçe cihet ayrıldığı defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

f) Karacahisar Camii

Banisi Hacı Baba'dır. Hacı Baba, Karacahisarda yaptırmış olduğu cami için beş kıta mülk bahçesini eşcar-ı müsmiresiyle ve ceviz ağaçlarıyla birlikte bağışlamıştır.⁴⁵¹ Mürtezika için de kendi evlatlarına öncelik verilmesini ve giderlerden arta kalan paranın tevliyyete katılmasını şart koşturmuştur. Caminin yapılış tarihi tam olarak bilinmemektedir. Bunun yanında vakıf ile ilgili bir tarih defterde belirtilmemekle birlikte, vakfın defterdeki kaydının öncesi ve sonrasındaki kayıtlarda verilen tarihlerden hareketle, 930 yılı civarı olmasının muhtemel olduğu düşünülebilir.

Vakfın yıllık geliri 700 akçe olup, bu paranın belli bir kısmının cami haricinde başka yerler için de harcandığı anlaşılmaktadır. Aşağıda verilen giderler içersinde bunlar görülmektedir.

Vakfın giderleri defterde şu şekilde yazılmıştır; vakf-ı camii mezbur için 30 akçe, imamete 100 akçe, çerakdar ve müezzine 50 akçe, muarife 50 akçe, hitabete 100 akçe, müteveli ve kayyuma 100 akçe, hasır ve çerağa 50 akçe ayrılmıştır. Yine Hacı Baba'nın Karapınar köyünde bina ettiği mescidin imameti için 50 akçe, iki koru, bir pınar ve kervansaray hizmeti ve bakımı için de yılda 100 akçe ayrıldığı defterde mukayyedir.

⁴⁵⁰ TK. KKA. TD. 544, s. 99 a, "Cami-i Bazar-ı Borlu ki vakf-ı mezbur tarafından bina olunmuştur."

⁴⁵¹ BOA. TD. 398, s. 157

1575 yılında da vakfın 700 akçe hâsıl ve 630 akçe gider ile varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Masraflardan kalan bakiyenin tevliyete aktarılması şartı da defterde mukayyedir.⁴⁵² Cami günümüzde bulunmamakla birlikte yeri tel örgü ile çevrilerek koruma altına alınmıştır. (Bkz. EK 49: Resim 41)

g) Marmaracık Köyü Camii

Marmaracık köyünde bulunan ve ayrı bir vakfı bulunmayan cami hakkında bilgiyi, 1575 tarihli vakıf tahrir defterinde Hacı Cihan b. Gani vakfı içinde görmekteyiz.⁴⁵³ Masrafları da bu vakıf tarafından karşılanmaktadır. Caminin hatibine günlük nim akçe, imamına günlük 2 akçe, müezzine günlük nim akçe, kayyuma günlük nim akçe, şem'ine yıllık 30 akçe, hasrına yıllık 20 akçe, gerekli olan şeyler için de yıllık 10 akçe cihet ayrıldığı defterde görülmektedir.

2 - MESCİDLER

Mescit, "secde edilen yer" manasında bir mekân ismi olup,⁴⁵⁴ mahallelerdeki önemli vakıf kuruluşları arasında yer alır. XVI. Yüzyıl başlarında Demirci şehrinde yedi, kazanın kırsal bölgesinde on iki ve toplamda da on dokuz mescidin varlığı vakıf tahrir defterlerinde görülmektedir. Mescitlerin inşalarının buralarda görev yapan imam, müezzin gibi görevlilerin maaşlarının ve tamiri gibi gereksinimlerinin genellikle vakıflar eliyle karşılandığı görülmektedir. Mescitlerin değişik ihtiyaçlarının karşılanmasında aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere, özellikle nakit vakıfların başı çektiği tespit edilmektedir. Aşağıda kazada bulunan mescitlerden öncelikle şehirdekiler, ardından da köylerde bulunanlar alfabetik sıraya göre ele alınmıştır.

a) Baba Mahallesi Mescidi

Demirci'de Baba Mahallesi Mescidinin imamı ve müezzini ve şemi' ve sair ihtiyaçları için Salih b. Hacı Abdi tarafından tesis edilmiş bir vakıf

⁴⁵² TK. KKA. TD. 544, s. 94 b

⁴⁵³ TK. KKA. TD. 544, s. 99 a

⁴⁵⁴ Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, s. 158, mescid için ayrıca bkz. Johs Pedersen, "Mescid", *İA.*, C.8, 3. Baskı, MEB. Yayını, İstanbul 1979

bulunmaktadır.⁴⁵⁵ Bu mescit ile birlikte Demirci'de bulunan çeşme, köprü ve kervansaray tamiri için de bu vakıftan bütçe ayrılmıştır. Günümüzde varlığını sürdüren mescit betonarme şeklinde olup, minaresi bulunmamaktadır. Mescide bitişik halde ve mescidin içinden girişi olan ve mahalleye adını veren Hacı Baba'nın türbesi de mevcuttur.(Bkz. EK 13: Resim 5 - EK 14: Resim 6 - EK 15: Resim 7)

Vakfın gelir kaynakları arasında, Uzun Oluklu demekle maruf ve şehir deresi kıyısında bulunan bir su değirmeni, bir dükkân, Demirci'de bir bahçe ve hâsılı 100 akçe olan % 10 muameleli 1000 akçe nakit para yer almaktadır. Vakfa, vâkıfın banisinin oğlu Pirce mütevellî olmuş, nezaretine ise diğer oğlu Celal getirilmiş, bu görevler de kendi neslinden olanlara şart koşulmuştur.

Gider olarak Baba Mahallesi imamına yıllık 300 akçe, müezzinine 150 akçe, yukarıda bahsedilen çeşme, köprü ve kervansaray için 50'şer akçe ayrılmıştır.⁴⁵⁶ Buna göre hâsılın 500 akçe olduğu anlaşılmaktadır.

1575 yılında da Baba Mahallesi Mescidi Vakfının varlığını devam ettirdiği görülmekte,⁴⁵⁷ şehir deresi yanında bulunan ve Uzun Oluklu demekle ma'ruf su değirmeni de varlığını sürdürmektedir. 1520'lerde bir olan dükkân sayısı, 1575 yılında dörde yükselmiştir. Bir adet bahçe de varlığını devam ettirmekte, burada bulunan kuz ve elma ağaçları defterde belirtilirken diğer ağaçların nevi' belirtilmemektedir. Ayrıca murabahadan hâsılı 100 akçe olan 1000 akçe nakit para vakfın gelirleri arasındaki yerini korumaktadır.

Önceki defterde vakıf tahrir defterinde olduğu gibi, evlatlık vakıf özelliği olan vakfın giderleri arasında mescit imamına 300, müezzinine 150 akçe verilmesinin yanında, şem'ine ve hasrına yılda 100, çeşme ve köprü ihtiyaçları için de 50'şer akçe ayrıldığı defterde mukayyedir. Buna göre hâsılın 600 akçe olduğu tespit edilmektedir.

⁴⁵⁵ BOA. TD. 398, s. 171

⁴⁵⁶ BOA. TD. 398, s. 172

⁴⁵⁷ TK. KKA. TD. 544, s. 88 b

b) Hacı Bahşayış Mescidi

1575 tarihli defterde bulunduğu yer belirtilmemekle birlikte, vakfın Demirci şehrindeki mahallelerdeki mescitler için kurulan vakıf kayıtları arasında yer almasından hareketle, mescidin Demirci nefsinde bulunduğu düşünülebilir. Vakıf dört adet para vakfından oluşmaktadır.⁴⁵⁸ Vakfın yıllık hâsılının 270 akçesi defterde mukayyed olup, vakfa gelir olarak kayıtlı karhanenin icaresinin miktarı ise kayıtlı değildir.

c) Hacı Tur Beg Mahallesi Mescidi

Mescidin ayrı bir vakfı olmayıp, giderleri Hacı Tur Beg Mahallesi evkafından karşılanmaktadır. Üç adet para vakfından oluşan Hacı Tur Beg Mahallesi evkafı toplamda 900 akçe hâsılı olan 6 bin akçe bütçeye sahiptir. Bu evkaf içinde görülen vakıflarda mezkûr mahallenin mescidi zikredilmektedir.⁴⁵⁹ Evkaf içinde kayıtlı olan vakıflar, para vakıfları kısmında detaylı olarak verilmiştir. Mescidin sadece yeri ve mescidin altında bulunan çeşmesi günümüze kadar gelebilmiştir.(Bkz. EK 16: Resim 8)

d) Kasım Fakih Mahallesi Mescidi

Mescidin ayrı bir vakfı yoktur. Bununla birlikte Yenice Mahallesiindeki Cami-i Cedid evkafının cihetler kısmında, Kasım Fakih Mahallesi imamına günde nim akçe yevmiye verildiği bilgisinden hareketle, bu mahallede en azından bir mescidin bulunduğu söylenebilir.⁴⁶⁰ Gümüzde varlığını sürdürmekle birlikte tarihsel özelliğine ait bir kalıntısı mevcut değildir.(Bkz. EK 17: Resim 9 ve EK 18: Resim 10)

e) Pazar Mahallesi Mescidi

Mescidin banisi Mehmed b. Hacı Sinan'dır.⁴⁶¹ Bu mescit 398 numaralı vakıf tahrir defterinde görülmemekle birlikte, mufassal 1531 tarihli tahrir defterinde Pazar Mahallesiinde bir imamın bulunduğu kayıtlıdır. 1575 tarihli

⁴⁵⁸ TK. KKA. TD. 544, s. 88 a

⁴⁵⁹ TK. KKA. TD. 544, s. 88 a

⁴⁶⁰ BOA. TD. 398, s. 169, TK. KKA. TD. 544, s. 86 b

⁴⁶¹ TK. KKA. TD. 544, s. 87 b

vakıf tahrir defterinde Pazar Mescidi Evkafı mukayyedir. Vakfın toplam hâsılı 2505 akçe olup, bunun 1530 akçesi doğrudan mescit ve buradaki görevliler için ayrılmışken, kalanı kuran-ı Kerim okunması, mezbur mescidin yakınında bulunan kervansarayın yanında, çeşme, mahallede bulunan fukaraların avarız vergileri gibi yerlerde sarf olunmaktadır. Bu vakıf, 8 hayır sahibinin kurdukları 13 adet para vakıflarının birleşiminden oluşmaktadır.⁴⁶² Bunlar para vakıfları kısmında detaylı olarak verilmiştir. Mescit zaman içerisinde tamirat görmüş olup gümüzde kullanılmaya devam etmektedir. (Bkz. EK 19: Resim 11)

f) Şüca' Mahallesi Mescidi

Demirci nefsinde, Şüca' Mahallesinde bulunan mescid evkafının banisi Hüseyin v. Şüca'dır. Bu mescidin masrafları için Hasan v. Şüca' tarafından % 10 muameleyle, nakit 6 bin akçe vakfedilmiştir. Bunun hâsılı 600 akçe olarak defterde kayıtlıdır. Sinan Bey sahib-i vakfın oğlu ve vakfın mütevellisi olup, 931 tarihli berat ile vakfa mutasarrıftır.⁴⁶³ Mahalleler genellikle mescitler etrafında kurulmuş ve etrafında kurulduğu mescitlerin adlarını almışlardır.⁴⁶⁴ Anlaşıldığı üzere mescidin banisinin ismi mescide ve mahalleye verilmiştir. 1575 yılında vakıf devam etmekte ve murabahadan elde edilen 600 akçe hâsılın cüzhanlara ve tevliyete tevzi' edilmesi kaydı defterde görülmektedir.⁴⁶⁵ Mescit günümüzde de varlığını sürdürmekle birlikte betonarme bina şeklinde yeniden inşa olmuştur.(Bkz. EK 20: Resim 12)

g) Yağmur Mahallesi Mescidi

Mescidin ayrı bir vakfı bulunmamaktadır. Yağmur Mahallesi evkafında bu mescide de bütçe ayrıldığı tespit edilmektedir. Çeşitli hayır hizmetleri için kurulmuş olan ve para vakıflarından oluşan Yağmur Mahallesi evkafında, üçünün Kuran-ı Kerim okunması, diğerlerinin de mezkûr mahalledeki fukaraların avarız vergilerinin ödenmesi amacını taşıyan yedi ayrı vakıf

⁴⁶² TK. KKA. TD. 544, s. 87 b - 88 a

⁴⁶³ BOA. TD. 398, s. 173

⁴⁶⁴ Baykara, *Türk Kültürü Araştırmaları*, s. 204-205

⁴⁶⁵ TK. KKA. TD. 544, s. 89 a

görülmektedir.⁴⁶⁶ Bunların hâsılı 840 akçe olup, toplam 5600 akçe nakitten meydana gelmektedir. Mahallede bulunan mescit hakkında detaylı bilgi defterde bulunmamakla birlikte, mescidin adı zikredilmekte ve imamına verilecek cihet ile Kuran-ı Kerim okuması şartlarının yazılı olduğu görülmektedir. Zaman içerisinde yenelendiği anlaşılan mescit bugün kullanılmamaktadır.(Bkz. EK 21: Resim 13)

h) Arak Baba ve Caferlü Köyleri Mescitleri

Banisi belli olmayan, Borlu nahiyesine tabi Arak Baba ve Caferlü köylerinde bina olan mescitlerle birlikte, buradaki çeşme ve yola yapılan kaldırıma ve bunların masrafları için bir armutluk ve 4 bin akçe vakfedilmiştir. Bu vakfa yevmi bir akçe ile Yusuf h. 928 tarihli berat ile mütevellidir.⁴⁶⁷ Genel olarak paranın % 10-15 ile muameye verilmesi ve bir armutluk geliri göz önüne alınarak, defterde belirtilmemekle birlikte hâsılın yaklaşık olarak 600 akçe olduğu düşünülebilir.

ı) Çelikler Köyü Mescidi

Ayrı bir vakfı bulunmayan mescidin giderleri, Hacı Cihan b. Gani vakfı tarafından karşılanmaktadır. 1575 tarihli defterde Hacı Cihan b. Gani vakfı içinde görülen Çelikler köyü mescidinin imamı için günlük 2 akçe cihet ayrılırken, hasır, mum gibi ihtiyaçlarına sarf edilecek yıllık 20 akçe para da mescit yanında bulunan mektep ile ortaktır. Mescit ve mektebin diğer levazımı için yıllık 30 akçe, termimleri için yıllık 10 akçe, ayrıca bu mescit ile Kara Elmacık köyünde bulunan mescidin suyu için vakıftan günlük nim akçe ayrılmıştır.⁴⁶⁸ Yukarıda da belirtildiği üzere günümüzde Çelikler köyü bulunmamakla birlikte Kara Elmacık köyü yakınında Şelekler köyü ve burada mescidi bulunmaktadır. (Bkz. EK 22: Resim 14 ve EK 23: Resim 15)

⁴⁶⁶ TK. KKA. TD. 544, s. 88 a

⁴⁶⁷ BOA. TD. 398, s. 174

⁴⁶⁸ TK. KKA. TD. 544, s. 98 b - 99 a

j) Gökali Köyü Mescidi

Banisinin adı Hasan olup, Gökali köyünde bir mescit ve köprü yaptırmış ve bunların masrafları için % 10 muameleyle 8 bin akçe vakfetmiştir. Bunun hâsılı 800 akçedir. Hâsil olan rehnden tevliyetine yevmi 2 akçe tayin etmiş, kalanının da mescit ve köprüye sarf olunmasını, tevliyetini de kayd-ı hayat ile önce kendine, sonra da evladına şart koşmuştur.⁴⁶⁹ Vakıf 1575 yılında da aynı özellikleriyle varlığını devam ettirmektedir.⁴⁷⁰

k) Kara Elmacık Köyü Mescidi

Ayrı bir vakfı bulunmayıp, Hacı Cihan b. Gani vakfı içinde bütçe ayrılan mescitlerdendir. 1575 tarihli defterde Çelikler köyü mescidiyle ortak olarak mukayyed olan Kara Elmacık köyü mescitlerine nim akçe yevmiye tahsis edildiği görülmektedir. Ayrıca mescidin termimi için yılda 20 akçe cihet ayrılmıştır.⁴⁷¹ 398 numaralı vakıf tahrir defterinde mescidin kaydına rastlanmaması, bunun 1530'dan sonraki bir tarihte inşa olduğunu düşündürmektedir. Mescit günümüzde de varlığını sürdürmekle birlikte birçok tamirat görüğü anlaşılmaktadır. (Bkz. EK 24: Resim 16)

l) Karapınar Köyü Mescidi

Ayrı bir vakfı bulunmayan mescit, Karacahisar nahiyesinin Karapınar köyünde Hacı Baba tarafından bina edilmiştir. Mescidin geliri Hacı Baba'nın Karacahisar nahiyesinde yaptırdığı cami vakfının cihetleri içinde görülmekte, bu mescidin imameti için 50 akçe ayrıldığı defterden tespit edilmektedir.⁴⁷² Mescit günümüzde bulunmayıp, betonarme bina şeklinde aynı yerine yeniden yapılmıştır. Mescitten günümüze sadece giriş kapısını süsleyen taşlar ile kitabesi kalmıştır. Ancak kitabesi yeni yapının Güney duvarının yüksek olan kısmına yerleştirilmiş ve duvar ile birlikte aynı renk ile boyanmıştır. Dolayısıyla okunamamaktadır. (Bkz.EK 25: Resim 17 ve EK 26: Resim 18)

⁴⁶⁹ BOA. TD. 398, s. 163

⁴⁷⁰ TK. KKA. TD. 544, s. 94 b

⁴⁷¹ TK. KKA. TD. 544, s. 99 a

⁴⁷² BOA. TD. 398, s. 157

m) Kökevli Köyü Mescidi

Demirci'de Hasan v. Süle? 8 bin akçe vakfedip, 6 bin akçesini % 15 ile muameleye verilmesini ve hâsıl olan rehni, Kökevli köyünde bina ettiği mescidin imamına ve değirmen üstünde inşa ettiği köprünün tamirine harcanmasını, vakfın tevliyetinin de kendine, sonra da evladına verilmesini şart koşturmuştur. Beratı h. 931 tarihli olup, nakit 8 bin akçenin hâsılı defterde 1200 akçe olarak kayıtlıdır.⁴⁷³

n) Küpiler Köyü Mescidi

Mescidin imamı ve diğer ihtiyaçları için Derviş Gündek adında bir hayırsever, bir mülk bahçesini vakfetmiş, tevliyetinin evlatlarında olmasını istemiştir. Hâsılı 50 akçe olup,⁴⁷⁴ beratı h. 928 tarihlidir. Vakıf 1575 yılında da varlığını devam ettirmektedir.⁴⁷⁵ Mescit günümüzde de varlığını sürdürmekle birlikte, tamirata ihtiyaç duymaktadır. Giriş kısmında ahşaptan yapılmış ve yıpranmış sundurma bulunmaktadır. Duvarında h. 779 / M. 1377 yılında inşa olduğu, h. 1307 / M. 1890 yılında tamir gördüğü, tamiratının Hacı İbrahim ile Kızılca Hacılar'dan Mehmed oğlu Mehmed tarafından yapıldığı, banisinin de sahib-ül hayrat vel-hasenat Hatib İsmail efendi olduğu kayıtlıdır. Ayrıca bir buharlı gemi resmi altında "Âdem ile yedim dana, Nuh ile girdim tufana, Üç kere geldim cihana, Bir daha gelsem gerekdir" yazısı bulunmaktadır. Mescidin içi de mükemmel sayılabilecek hat sanatı resim ve motiflerle süslenmiştir. Tavanı ahşap olup, boya ve oymacılık işçiliğinin güzel örneklerini teşkil etmektedir. Ayet-el kürsi yanında, Kuran-ı Kerim'den çeşitli ayetler, Allah lafzı, Hz. peygamberimizin adı, Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin ve Bilal-i Habeşi'nin isimleri sırasıyla mescidin duvarlarına yazılmıştır. Eğer yetkililer tarafından koruma altına alınıp, restore edilmezse çok yakın bir gelecekte maalesef kültürümüzün önemli örneklerinden biri daha yok olacaktır. (Bkz. Ek 27: Resim 19, EK 28: Resim 20, EK 29: Resim 21, EK 30: Resim 22 ve EK 31: Resim 23)

⁴⁷³ BOA. TD. 398, s. 173

⁴⁷⁴ BOA. TD. 398, s. 163

⁴⁷⁵ TK. KKA. TD. 544, s. 94 b

o) Mezdler Köyü Mescidi

544 numaralı vakıf tahrir defterinde görülen mescit evkafı, 398 numaralı vakıf tahrir defterinde görülmemektedir. Bu da bu mescidin 1530'dan sonraki bir dönemde yapıldığını göstermektedir. Mezdler köyünde bulunan banisi bilinmeyen mescit için 5900 akçe vakfedilmiş, hâsıl olan rehinden 120 akçenin mütevellie verilmesi, bakiyenin de mescidin levazımına harc olunması ve mescidin imamının Kuran-ı Kerim okuması karşılığı mutasarrıf olması şart koşulmuştur.⁴⁷⁶ Mevcut nakidin en az % 10 ile işletildiği düşünülürse, hâsılın en az 590 akçe olduğu da anlaşılmaktadır. Mescit ahşapyapı olarak üç yıl öncesine kadar ayakta iken, yıpranmış olması gerekçesiyle yıkılıp yerine betonarme bir mescit inşa edilmiştir. Ahşap, oymacılık işçiliğinin en güzel örneklerini oluşturan kapı gibi parçaları ise maalesef kaybolmuştur. Mescitten günümüz sadece duvarında bulunan kitabesi kalmıştır. (Bkz. EK 32: Resim 25, EK 33: Resim 26 ve EK 34: Resim 27)

p) Okçular ve Karardan Köyleri Mescitleri

Demirci'nin Okçular ve Karardan köylerinde Cafer adında biri tarafından birer mescit bina edilmiştir. Bu kişi bina ettiği mescitler için bir mülk bağı ve armutluğunu vakfedip, tevliyetini hayattayken kendisine, sonra evlatlarına şart koşmuştur. Berat tarihi h. 930 senesine aittir.⁴⁷⁷

r)Tutak Köyü Mescidi

Demirci'de Tutak köyü mescidine, Cafer Fakih namında kimse, iki bahçe, beş ceviz ağacı ve iki kesik vakfetmiş, yevmi bir akçe ile de kendisi mütevellî olmuştur.⁴⁷⁸ Beratı h. 931 tarihlidir. Hâsıl defterde 360 akçe olarak kaydedilmiştir.

⁴⁷⁶ TK. KKA. TD. 544, s. 93 a

⁴⁷⁷ BOA.TD. 398, s. 167

⁴⁷⁸ BOA.TD. 398, s. 172

TABLO XVIII: XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDA MESCİTLER⁴⁷⁹

	Mescid Adı	Kurucusu	Gelir Çeşidi	Hâsıl	
				1520-1530	1575
1	Baba Mahallesi	Salih b. Hacı Abdi	1 Değirmen 1 Dükkân 1 Bahçe Nakit (1000 akçe)	500	600
2	Demirci Nefsi	Hacı Bahşayış	Nakit	-	270
3	Hacı Turbeg Mahallesi	-	Nakit	-	-
4	Kasım Fakih Mahallesi	-	Nakit	-	-
5	Pazar Mahallesi	Mehmed b. Hacı Sinan	Nakit	-	-
6	Şüca' Mahallesi	Hasan Veledi Şüca'	Nakit (6000 akçe)	600	600
7	Yağmur Mahallesi	-	Nakit	-	-
8-9	Arak Baba ve Caferlü Köyleri	Yusuf	Armutluk Nakit (4 bin akçe)	600	-
10	Çelikler Köyü	-	Nakit	-	-
11	Gökali Köyü	Hasan	Nakit (8 bin akçe)	800	800
12	Kara Elmacık Köyü	-	Nakit	-	-
13	Karapınar Köyü	Hacı Baba	Nakit	-	-
14	Kökefli Köyün	Hasan v. Süle	Nakit (8 bin akçe)	600	-
15	Küpiler Köyü	Derviş Gündek	1 mülk bahçe	50	50
16	Mezidler Köyü	-	Nakit	-	590
17-18	Okçular ve Karardan Köyleri	Cafer	1 Mülk bağ ve armutluk	-	-
19	Tutak Köyü	Cafer Fakih	2 Bahçe 5 Ceviz ağacı 2 Kesük	360	-

⁴⁷⁹ BOA.TD. 398, TK. KKA.TD. 544

3 – ZAVİYELER

Yerleşim merkezleri veya yollar üzerinde kurulan, bir şeyhin yönetiminde dervişlerin yaşadıkları, buradan gelip geçen yolculara ücretsiz gıda maddeleri ve yatacak yer sağladıkları binalara verilen ad olan⁴⁸⁰ ve küçük oda anlamına gelen zaviye, tekkelerin biraz küçüğüne verilen isimdir.⁴⁸¹ Bunun haricinde geçitlerde ve kervansarayların az bulunduğu yerlerdeki misafirhanelere de denir. Burada gelip geçenlere hizmet edenlere “Zaviyedar” denmiş ve bu hizmetleri karşılığında vergilerden muaf tutulmuşlardır.⁴⁸² Zaviyede bulunanların gelip geçenlere hizmet sunması etraflarında yeni köylerin teşekkül etmesinde rol oynamıştır.⁴⁸³ Zaviyelerin çevresinde bulunan köylü ve esnafar zaviyelerdeki dini törenlere de katılmışlardır. Kırılık alanda bulunan bu durumdaki zaviyeler aynı zamanda köylü ve konar-göçerlerin bir araya geldikleri yerler olmuştur. Zaviyelerin en önemli faaliyetlerinden biri Anadolu ve Rumelinin iskânında oynadığı roldür. Zaviye şeyhlerinin dindeki müsamahalı tutumları, hristiyanların ihtidasında etkili olduğu gibi, fetih hareketlerine de katıldıkları anlaşılmaktadır.⁴⁸⁴ Asyadan gelen dervişler vasıtasıyla Anadolu'nun boş ve tenha yerlerinde zaviyelerin kurulduğu bilinmektedir. Bu dervişler aynı zamanda Anadolu'ya gelenek ve göreneklerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Birçok köye isimlerini vermişler, dağ başlarında yer açıp yerleşmiş, tarımsal faaliyetlerle uğraşmışlardır.⁴⁸⁵ Dolayısıyla yerleştikleri yerlerin Türkleşmesine katkıları açıkça görülmektedir. Dervişler, kurmuş oldukları zaviyelerle, tenha ve ıssız

⁴⁸⁰ Ahmet Yaşar Ocak – Suraiya Faroqhi, “Zaviye”, *İA.*, C.13, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 468, zaviyeler için ayrıca bkz., Ahmet Yaşar Ocak; “Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*. S. XII, Ankara 1978, Ali Açık, “XIV – XVI. Yüzyıllarda Tokat Zaviyeleri”, *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Sota & Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2001, Saim Savaş, *Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, Halil İnalçık, “ Ahilik, Toplum ve Devlet”, *Doğu Batı Makaleler II*, Doğu- Batı Yayını, Ankara 2008, İbni Batuta, *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, MEB. Yayını, İstanbul 1986

⁴⁸¹ Mehmet Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, MEB. Yayını, İstanbul 1993, s. 648

⁴⁸² Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lüğati*, 2. Baskı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s. 372

⁴⁸³ Ocak-Faroqhi, *a.g. m.*, s., 472

⁴⁸⁴ Ocak-Faroqhi, *a.g. m.*, s. 473-474

⁴⁸⁵ Ömer L. Barkan, “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, S. 2, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yayını, Ankara 1942, s. 283-284

yerleri iskâna açmaları yanında, buralarda adeta bir karakol görevi ile güvenlik hizmeti gördükleri, ayrıca devlete ait bir takım hizmetleri de üzerlerine alarak yolculara ve nakliyata yardımcı oldukları, bunun karşılığında da vergi muafiyetine sahip oldukları anlaşılmaktadır.⁴⁸⁶ Konar-göçerler Anadolu'da bazı derviş ve şeyhlerden dini bilgiler öğrenmişler, ayrıca onlardan bazılarını önder olarak da kabul etmişlerdir.⁴⁸⁷ Dervişlerin gelip tekke veya zaviyelerini kurdukları bölgeler, aynı zamanda bu bölgeye gelen gruplar içinde çekim merkezi olmuştur.⁴⁸⁸ Zaviyeler kırlık bölgelerde yazılı kültürün temsilcisi olarak da görülür. Medreselerin nüfuz edemediği köylü ve konar-göçerlerin kültür hayatlarında zaviyelerin etkisi görülür. Buralarda şeyhler vaaz ve nasihatlarıyla insanları etkilemiştir. Medrese bilginlerinin anlaşılması güç eserleri yerine, şeyhlerin sade bir dil ile yazmış olduğu Ahmediye, Muhammediye gibi eserler halk arasında daha büyük ilgi görmüştür.⁴⁸⁹ Bu da zaviyelerin halk üzerindeki etkisini arttırmıştır.

XVI. Yüzyılda Demirci kazası sınırları dâhilinde değişik yerlerde müstakil zaviyelerin yanında, camilerle birlikte yan yana olanlar da görülür. Yine bu dönemde Demirci kazasında bulunan zaviyelerin aile vakfı şeklinde olanlarına oldukça sık rastlanmaktadır. Aşağıda da görüleceği üzere XVI. Yüzyılda Demirci kazasında bulunan 25 adet zaviyenin yaklaşık olarak yarısının kökeni Saruhanoğulları Beyliği dönemine kadar uzanmaktadır. Kazada değişik yerlere yayılmış halde dağılmış olarak tekke ve zaviye sayısının 27'yi bulması, bu dönemde Demirci kazasında aynı zamanda güçlü bir dini yapının varlığına da işaret etmektedir. Ancak buralarda bulunanları tarikatlarına ait bir bilgi defterlerde bulunmamaktadır. Ayrıca zaviye ve tekkeler şehir merkezinde bulunduğu gibi, kırsal bölgede yaygınlık göstermektedir. XVI. Yüzyılda Demirci kazasında, bazı zaviyelerin 398 numaralı vakıf tahrir defterinde görülmemesi, buna karşılık 1575 tarihli 544

⁴⁸⁶ Barkan, "İstila Devirlerinin Kolonizatör...", s. 297-298

⁴⁸⁷ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 5. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1984, s. 14

⁴⁸⁸ Serkan Sarı, *XV-XVI. Yüzyıllarda Menteşe, Hamid ve Teke Sancağı Yörükleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Ü., SBE. , Isparta 2008, s. XXI

⁴⁸⁹ Ocak-Faroqi, *a.g. m.*, s. 475-476

numaralı vakıf tahrir defterinde görülmesi bunların 1530'dan sonraki dönemde kurulduğunu düşündürmektedir.

a) Ahi Zaviyesi

Zaviyenin adından hareketle Demirci nefsinde ahilerin mevcudiyetinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca altta görüleceği üzere "Ahi" Mehmet adından da bunu anlamaktayız. Defterde, Demirci merkezinde bulunan Ahi Zaviyesine Mustafa b. Ahi Mehmet'in h. 930 tarihli berat ile şeyh ve mutasarrıf olduğu görülmektedir.⁴⁹⁰ Bundan başka defterde zaviye hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

1575 tarihli defterde Ahi Zaviyesinin devamı olduğunu düşündüğümüz bir zaviye kaydı bulunmaktadır. Defterde Demirci nefsinde Saruhanoğlu İlyas Paşa'nın Ahi İshak namında kimseye, Ahi değirmeni demekle ma'ruf değirmeni ve Tosunlu Söğüdü demekle ma'ruf yerde bir çiftlik yerini vakfettiği mukayyedir. Hicri 974 tarihli beratı bulunan zaviye, ayende ve revendeye hizmet karşılığında yarım hissesi Emir ve yarım hissesi de Mustafa adında kimseler tarafından tasarruf edilmektedir.⁴⁹¹

b) Ahi Yahşi Zaviyesi

Borlu'da bulunan bir mezrayı Saruhanoğlu Cafer Paşa, Ahi Yahşiye vakfetmiş, sonra evladından Mehmet tasarruf etmiş, onun ölümünden sonra kardeşleri Şeyh Nasuh, Seydi, Mahmud, ve Mehmed'e verilmiştir. Sonra mensuh olarak timara aktarılan mezra, II. Bayezid döneminde tekrar vakıf haline getirilerek, Ahi Yahşi neslinden olanlara verilmiştir. 1520'li yılların sonlarında mezbur mezraya Cafer Bali, Kanuni Sultan Süleyman'ın h. 934 tarihli beratıyla mutasarrıftır. Ayrıca evladından Mehmet Fakih da bir hissesine h. 931 tarihli berat ile sahiptir.⁴⁹²

Vakfa kayıtlı 48 nefer bulunmakta olup, bunlardan 18'i Ahi Yahşi'nin ensabıdır. Bunların haricinde 17 hane ve 13 mücerred vakfa kayıtlıdır.

⁴⁹⁰ BOA. TD. 398, s. 174

⁴⁹¹ TK. KKA. TD. 544, s. 89 a

⁴⁹² BOA. TD. 398, s. 151

Öşür ve resimlerden vakfa ait mezrada buğday, arpa, burçak, alef, nohut, pamuk, sumak gibi zirai ürünlerin yanında koyun ve arıcılık yapılarak gelir elde edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bad-ı heva vergi grubundan arus resmi de gelirler arasında bulunmaktadır. Vakıf mezranın öşür ve resimlerinden elde edilen yıllık gelir ise toplamda 1810,5 akçedir.

1575 yılında vakıf mezraya h. 977 tarihli berat ile Ahi Yahşi neslinden Ömer, İlyas, Ahmed, Ali, Hamza ve diğer Ahmed'in mutasarrıf oldukları görülmektedir. Önceki defterde 48 olan kayıtlı nefer sayısı, 1575'te de aynı rakamı korumaktadır. Sadece mücerred sayısı bir adet azalırken, hane sayısı bir adet artış göstermiştir. Vakfın öşür ve resimlerinden elde edilen hâsıl bu tarihte yarım akçe gerileyerek 1810 akçe olarak deftere kaydedilmiştir.⁴⁹³

c) Emireddin Dede Zaviyesi

Demirci'de Emireddin Dede namında kimseye Sultan Süleyman Hanın berat-ı hümayunu ile bir mezranın vakfedildiği ve hâsılının 50 akçe olduğu kaydından başka bilgi defterlerde mevcut değildir.⁴⁹⁴ Önceki tahrir kayıtlarında görülmemesi hasebiyle 1530'lardan sonra kurulduğunu düşünebiliriz.

d) Eyne Ali Baba Zaviyesi

398 numaralı defterde Demirci'de görülen Eyne Ali Baba zaviyesine Turgut'un, h. 930 tarihli berat ile mutasarrıf olduğu ve günlük 1 akçe cihetle hizmet ettiği mukayyedir.⁴⁹⁵ XVI. Yüzyılda Manisa şehrinde de aynı isimle zaviye bulunmaktadır.⁴⁹⁶ Manisa şehrinde adı geçen bu zatın Bektaşî şeyhi olduğu, Fatih ve II. Bayezid devrinde yaşadığı belirtilmekle birlikte,⁴⁹⁷ Demirci'de adı geçen Eyne Ali Baba ile aynı şahıs olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir.

⁴⁹³ TK. KKA. TD. 544, s. 95 b - 96 a

⁴⁹⁴ TK. KKA. TD. 544, s. 94 a

⁴⁹⁵ BOA. TD. 398, s. 173

⁴⁹⁶ Emecen, XVI. Asırda Manisa... , s. 105,

⁴⁹⁷ M. Çağatay Uluçay, "Ayni Ali Kimdir", Gediz, C. 8, S. 84, Manisa 1946, s. 3

1575 yılında Karabeglü köyünde Eyne Begi çiftliği adında vakıf çiftliğe, Derviş Ali ve Ahmed adında kimselerin merhum Sultan Süleyman beratıyla mutasarrıf oldukları görülmektedir.⁴⁹⁸

e) Gülabi Vakfı Zaviyesi

Gülabi adını taşıyan vakıflar, Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde görülmektedir.⁴⁹⁹ Gördes'e bağlı Arablı köyünde de Gülabi türbesi bulunmaktadır. Ayrıca aynı köyde yukarıda zikredilen vakıf köyler içersinde yer alan Şeyh İlyas köyüne muhtemelen adını vermiş olan Şeyh İlyas'ın da türbesi bulunmaktadır.⁵⁰⁰ Borlu'da Gülabi vakfı olarak bilinen vakfa, Hasan Seydi ve Mahmud Seydi ber vech-i iştirak üzere, zaviyeye gelip geçene hizmet etmek şartıyla ve h. 931 tarihli berat ile mutasarrıf oldukları görülmektedir. Defterde vakfa kayıtlı neferlerden on tanesinin kadimden zaviye-i mezbureye hizmetkâr oldukları mukayyed olup, bunların içinde 1 imam, 1 ehl-i berat, 1 türbedar, 1 çerakdar, 1 hüddam bulunmaktadır. Ayrıca vakfa 43 adet daha nefer kayıtlı olup bunların 9'u mücerreddir. Toplam nefer sayısı 53 adedi bulmaktadır. Hâsıl kısmında vakfın gelir kaynakları olan, çift, nim çift, bennak ve kara, bad-ı heva, deştbanı, su değirmeni, ağnam ve zemin resimleri yanında, üretimi yapılan hinta, şa'ir, burçak, erzen ve palamut öşürleri toplamı 2207,5 akçe olarak deftere kaydedilmiştir.⁵⁰¹

1575 yılında vakfa, h. 976 tarihli beratıyla Mahmud'un bir akçe yevmiye ile mutasarrıf olduğu anlaşılmaktadır. Vakfın bu tarihteki kayıtlı nefer 77'ye yükselmiştir. Bunun 31 adedi mücerred olup, diğerleri bennak veya nim çift gibi vergi grubunda veya muaf statüsündedirler. Vakfın öşür ve resimleri 1575'te yarım akçe yükselerek 2208 akçe olmuştur.⁵⁰²

⁴⁹⁸ TK. KKA. TD. 544, s. 94 a

⁴⁹⁹ İsmet Miroğlu, "XVI. Yüzyılın Başlarında Erzincan Şehri (1516-1530)", *Tarih Dergisi*, S. 28-29, İÜ. Edb. Fak. Yayını, İstanbul 1975, s. 75

⁵⁰⁰ M. Çağatay Uluçay, *Saruhanlıoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, s. 57

⁵⁰¹ BOA. TD. 398, s. 161 - 162

⁵⁰² TK. KKA. TD. 544, s. 95 a

f) Hacı Baba Zaviyesi

Saruhan Beyin kardeşi Çuğa Bey tarafından Balçıkhisarı köyü Hacı Baba isimli gaziye gelip geçene hizmet karşılığında vakfedilmiştir.⁵⁰³ Köyde kayıtlı 108 nefer bulunup, bunun 15 adedi Hacı Babanın ensabındandır. 108 neferin 41 adedi mücerred olup, kalanı değişik vergi grubu ve muaflardan oluşmaktadır.

Vakfın gelirleri mahsulât kısmında, çift, nim çift, bennak, kara, ağnam, yurt, cürm, zemin ve bad-ı heva resimleri ile hinta, şa'ir, alef, nohud, burçak, berg-i dut, sumak, asma, bağat, bostan, penbe, erzen ve ketan öşürleri toplamı 4547 akçe olarak kaydedilmiştir.

Vakıfta iki adet mürtezika kaydı da görülmektedir. Bunlardan biri Ahmet Çelebi v. Murat Çelebi h. 927 tarihli beratıyla vakfın mütevellisi, Hacı Çelebi v. Yunus Çelebi de h. 930 tarihli beratıyla zaviyenin şeyhi olup, ikişer akçe yevmiye almaktadırlar. Hasır, çıra, zaviye mutfağının ihtiyaçları gibi masraflar için de günlük on akçe ayrıldığı tespit edilmektedir.

1575 yılında vakfa kayıtlı 77 nefer bulunup, bunun 10 adedi Hacı Babanın ensabındandır. 77 neferin 25 adedi mücerred olup, kalanı değişik vergi grubu ve muaflardan oluşmaktadır.

Vakfın geliri 4547 akçe olup, vakfın mütevellisi ve zaviye şeyhine ikişer akçe yevmiye yanında, zaviyenin mutfağı, hasır ve çırası gibi giderleri için de günlük on akçe ayrıldığı görülmektedir.⁵⁰⁴

g) Hacı Hasan Zaviyesi

Ayrı bir vakfı bulunmayan zaviyenin giderleri Hacı Hasan b. Resul tarafından Hacı Sinan Mahallesinde kurulan Cami-i Cedid vakfından karşılanmakta olup, mezkûr Hacı hasan tarafından bina edilmiştir.⁵⁰⁵ Defterden zaviye şeyhine aylık 35 akçe, günde bir kere yemek verilmesi için günlük 8,5 akçe, aşçıya da günlük 1 akçe verildiği tespit edilmektedir.⁵⁰⁶

⁵⁰³ BOA. TD. 398, s. 163-165

⁵⁰⁴ TK. KKA. TD. 544, s. 91 b - 92 a

⁵⁰⁵ BOA. TD. 398, s. 169

⁵⁰⁶ BOA. TD. 398, s. 169 - 170, TK. KKA. TD. 544, s. 86 b

h) Kavak Alanı Zaviyesi

Demirci kazasında bulunan Koçak İni köyünde, Kavak Alanı adıyla maruf ve 50 akçe hâsılı olan çiftliğe, gelip geçene hizmet karşılığında Abdal Derviş, h. 925 tarihli berat ile mutasarrıftır.⁵⁰⁷ 1575 yılında da vakıf, Yahşi tasarrufunda 50 akçe hâsıl ile varlığını sürdürmektedir.⁵⁰⁸

ı) Kutlu Beg Zaviyesi

Demirci tevabiinde İsifli köyünde Kutlu Beg Çiftliği adıyla bilinen çiftlik, 200 akçe hâsıl ve h. 918 tarihli berat ile Hacı Sinan'ın tasarrufunda bulunmaktadır.⁵⁰⁹ Bu tarihte vakfın hâsılı 200 akçe olup, vakfa kayıtlı 3 nefer görülmektedir.

1575'te de vakıf devam etmektedir. Defterde kadim-ül eyyamdan beri tasarruf edildiği ve önceki tahrir defterinde de bulunan "mezkûrlar Şeyh Eyne Beg neslinden olub kimesneye raiyyet olmamışlar" ibaresi ile birlikte 7 neferin kaydedildiği görülmektedir.⁵¹⁰

i) Mevlana Musa Zaviyesi

Banisi Demirci'nin Çandır köyü reayasından Mevlana Musa'dır. Mevlana Musa bu köyde bir zaviye inşa ederek, koz ağaçları ve bağını buraya vakfetmiş ve günlük 1 akçe yevmiye ile tevliyeti kendine, sonra kendi neslinden gelenlere şart koşturmuştur. Berat tarihi h. 931 olup, zaviyenin hâsılı 360 akçedir.⁵¹¹

j)Musa Zaviyesi

Demirci'de Domuz Deresi demekle maruf yerde Musa Çiftliği ismiyle meşhur bir pare yer Haydar Baba tasarrufunda iken, onun ölümüyle oğlu Abdal Bahşayış'e verilmiş, Abdal Bahşayış'in ölümüyle de oğlu Derviş Mehmet, 1520'li yılların sonlarında h. 931 tarihli berat ile çiftliği tasarruf

⁵⁰⁷ BOA. TD. 398, s. 155

⁵⁰⁸ TK. KKA. TD. 544, s. 98 a

⁵⁰⁹ BOA. TD. 398, s. 152

⁵¹⁰ TK. KKA. TD. 544, s. 93 b

⁵¹¹ BOA. TD. 398, s. 167

etmektedir.⁵¹² Çiftliğin hâsılı 800 akçe olup, Haydar Baba ensabından 23 neferin defterde kaydı bulunmaktadır. Domuz Deresi köyü, bugün Demirci'nin güneybatısında Sarnıç köyü ile Sayık köyleri arasında bulunmakta olup, terk edilmiştir.

1575 yılında vakfa Mehmed ve Bahşayış adında kimselerin h. 974 tarihli berat ile mutasarrıf oldukları, 800 akçe hâsıllı vakfın, Haydar Baba'nın ensabından olan yedi neferi defterde kayıtlıdır.⁵¹³

k) Nasuh Baba Zaviyesi

Borlu'da bulunduğu anlaşılmaktadır. İsfendiyar oğlu Süleyman Bey, Saraz adında iki çiftlik yeri Nasuh Baba zaviyesine gelip geçene hizmet karşılığında vakfetmiştir. Sonrasında Nasuh Baba neslinden Ali Seydi, Hasan, Hüseyin ve Turgut'un h. 927 tarihli berat ile vakfa mutasarrıf oldukları görülmektedir.⁵¹⁴ Vakfın geliri olan yerde 22 nefer kaydı olup, bunun üçü Nasuh Baba ensabındandır. Neferlerden ikisi de mücerredir. Vakfın bennak, mücerred, 12 adet su değirmeni ve zemin resimleri ile buğday, arpa, ceviz, sumak, nohut, kovan, burçak ve alef öşürlerinden oluşan gelirleri toplamı 1457 akçedir.

1575 yılında vakfa iki akçe yevmiye ile Ali Fakih h. 975 tarihli berat-ı hümayun ile mutasarrıftır. Bu tarihte vakıfta kayıtlı bulunan 19 neferin 7'si Nasuh Baba ensabındandır. Vakfın öşür ve resimlerin yekûnu da önceki defterdeki gibi 1457 akçeden oluşmaktadır.⁵¹⁵

l) Numan Ece Zaviyesi

Demirci'de Numan Ece zaviyesinin müstemilatına Derviş Bali'nin h. 931 tarihli berat ile mutasarrıf olduğu, ayrıca vakfın gelir kaynağı bir mezranın yarım hissesinin h. 918 tarihli beratla İbrahim, diğer yarım hissesinin de h. 929 tarihli berat ile Halil'in tasarrufunda bulunduğu anlaşılmaktadır.⁵¹⁶ Bu dönemde vakfa kayıtlı Numan Ece ensabı olan üç nefer bulunmaktadır. 1575

⁵¹² BOA. TD. 398, s. 166

⁵¹³ TK. KKA. TD. 544, s. 93 b

⁵¹⁴ BOA. TD. 398, s. 159

⁵¹⁵ TK. KKA. TD. 544, s. 96 a - b

⁵¹⁶ BOA. TD. 398, s. 159

yılında vakfa h. 976 tarihli berat ile Ömer ve Ece Derviş adında kimselerin mutasarrıf olduğu görülmektedir. Numan Ecenin 18 neferden mürekkep ensabı da defterde mukayyedir.⁵¹⁷

m) Sac Ayak Köyü Zaviyesi

Borlu'nun Sacayak köyünde bir çiftlik yer, merhum Saruhanoğlu Cafer paşa tarafından vakfedilmiş, sonrasında Sultan Murad Han tarafından bu yer, Ahi Beg evladından Hamza ve Ali tasarrufuna, ardından da Seydi Ali v. Ahi Bey ve Cafer ile Yahşi v. Aliye gelip geçene hizmet mukabili verilmiştir. 1520'li yılların sonlarında Seydi Ali hissesi, Cafer Bali tasarrufundadır. Berat tarihi h. 931 senesine aittir. Vakfın yıllık hâsılı 468 akçedir.⁵¹⁸ 1575 yılında vakfa h. 976 tarihli berat ile İbrahim Fakih berat-ı padişahî ile mutasarrıf olarak görülmektedir. Vakfın hâsılı defter-i atik de olduğu gibi 468 akçedir.⁵¹⁹

n) Sazlu Pınar Zaviyesi

Demirci tevabiinde bulunan Sazlupınar mezrasını Saruhan oğlu Cafer Paşa, Şekerim oğlu Şeyh Yusuf atasına vakfetmiştir. Şeyh Yusuf evladından Derviş Kemal ve diğer evladı Emirşah mezranın yarımşar hissesine h. 927 tarihli berat ile mutasarrıftır.⁵²⁰ Ensabından evlatlarının isimleri defterde mukayyed olup toplam 12 kişiden oluşmaktadır. Ayrıca vakfa kayıtlı 23 reaya bulunup, bunun üçü mücerred, kalanı da değişik vergi grubu ve muaflardan oluşmaktadır. Vakfın gelir kaynakları toplamı 500 akçeye ulaşmaktadır. 1575 yılında vakıfta 43 nefer kaydı olup, bunun 17 adedi ensabdır. 1575'te vakfın hâsıl miktarında bir değişme görülmemektedir.⁵²¹

ö)Şeyh Ecem Zaviyesi

Borlu nahiyesinde yıllık hâsılı 100 akçe olan ve Şeyh Ecem Çiftliği demekle maruf çiftliğe, h. 930 tarihli berat ile Derviş Osman'ın mutasarrıf

⁵¹⁷ TK. KKA. TD. 544, s. 92 b

⁵¹⁸ BOA. TD. 398, s. 156

⁵¹⁹ TK. KKA. TD. 544, s. 96 b

⁵²⁰ BOA. TD. 398, s. 160

⁵²¹ TK. KKA. TD. 544, s. 92 a-b

olduğu görülmektedir.⁵²² 1575 yılında da vakfın Derviş İshak namında kimsenin mutasarrıflığında, yine 100 akçe hâsıl ile varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.⁵²³

p)Şeyh Eren Zaviyesi

Kökeni Saruhanoğulları dönemine uzanan zaviyelerden biridir. Borlu'ya tabi Tamlaluca köyünde bir çiftlik yeri Saruhan oğlu Cafer Paşa, Şeyh Eren adındaki dervişe bağışlamış olup, 1520'li yılların sonlarında h. 927 tarihli beratıyla Sinan Fakih'in vakfa mutasarrıf olduğu görülmektedir. Defterde zaviyeye ait bir mezra ile Şeyh Eren'in ensabından iki nefer yanında, ikisi mücerred 4 nefer kaydı bulunmaktadır. Vakfın hâsılı gallat, resm-i duhan ve gayrihi şeklinde defterde mukayyed olup, 500 akçeden oluşmaktadır.⁵²⁴ 1575 yılında vakfa h. 974 tarihli berat ile Yunus Fakih namında kimsenin mutasarrıf olduğu görülmektedir. Zaviyeye ait bir mezra yanında, Şeyh Eren'in ensabı 2 ve 11'i mücerred olmak üzere toplam 22 neferden oluşan vakıf zümresi ile vakfın hâsılı olan 500 akçe defterde mukayyedir.⁵²⁵

r) Şeyh Eyne Bey Zaviyesi

Demirci kazasında Akçaköy yakınında Şeyh Eyne Bey Çiftliği olarak bilinen çiftliği Saruhanoğlu Cafer Paşa, Şeyh Eyne Beye vakfetmiştir. Sonrasında Eyne Beyin evlatları tarafından tasarruf edilen çiftliğe, 1520'li yılların sonlarında evladından Derviş Ali h. 933 tarihli beratla mutasarrıftır. Deftere Derviş Ali'nin yedi oğlu isimleriyle birlikte yazılmış olup, vakfın hâsılı yıllık 150 akçe olarak kaydedilmiştir.⁵²⁶ 1575 yılında vakfa Şeyh Eyne Beg evladından Emir ve Ahmedin h. 974 tarihli berat ile mutasarrıf oldukları görülmektedir. Bu tarihte vakfa kayıtlı Eyne Beg evladından 16 neferlik kayıt ile yıllık 150 akçe hâsılı bulunmaktadır.⁵²⁷

⁵²² BOA. TD. 398, s. 175

⁵²³ TK. KKA. TD. 544, s. 98 a

⁵²⁴ BOA. TD. 398, s. 156

⁵²⁵ TK. KKA. TD. 544, s. 96 b

⁵²⁶ BOA. TD. 398, s. 174

⁵²⁷ TK. KKA. TD. 544, s. 93 b

s)Şeyh İlyas Köyü Zaviyesi

Borlu nahiyesine tabi Şeyh İlyas köyünü Saruhanoğulları İshak Çelebi ve Hızır Paşa gelip geçene hizmet için vakfetmiştir. Ancak defterde vakfın kimin tasarrufunda bulunduğu kayıtlı değildir. Bununla birlikte köyün adından hareketle vakfa o dönemde mutasarrıf olan dervişin Şeyh İlyas adında biri olması muhtemeldir. Hicri 928 tarihinden itibaren zaviyeye Pir Ali Fakih'in h. 928 tarihli beratla mutasarrıf olduğu görülmektedir. Vakfa kayıtlı 74 nefer bulunup, bunun 18'i mücerredir. Vakfın yıllık gelirinin de 2000 akçe olduğu anlaşılmaktadır.⁵²⁸ 1575 yılında Şeyh İlyaslar olarak zikredilen köyde bulunan vakf-ı zaviyeye bu tarihte, h. 975 tarihli berat ile İlyas namında kimsenin nazır, h. 976 tarihli berat ile Turmuş Fakih'in da mutasarrıf olduğu görülmektedir. Ayrıca defterde vakfa kayıtlı 120 nefer kaydı bulunup, bunun 51'i mücerredleren oluşmaktadır. Bu tarihte de vakfın 2000 akçe hâsılının bulunduğu tespit edilmektedir.⁵²⁹

t) Şeyh Kandırmış Derviş Zaviyesi

Saruhanoğlu Cafer Paşa, Demirci'nin Dedeler köyünde Şeyh Kandırmış dervişe gelip geçene hizmet karşılığında bir çiftlik vakfetmiştir. 1520'li yılların sonlarında h. 928 tarihli berat ile Hızır, yıllık hâsılı 100 akçe olan çiftliğe mutasarrıftır.⁵³⁰ 1531 tarihli tahrir defterinde de çiftlik ile ilgili bilgi bulunmaktadır.⁵³¹

Buna göre çiftliğin rüsum-ı örfiyyeleri sahib-i timara, öşr-i şeriyeleri ise vakfa aittir. Çiftliğin gelir kaynakları üç bölüm halindedir.

Bunlardan biri resm-i bennak, resm-i kara, resm-i arus, bad-ı heva, cürm-ü cinayet, resm-i ağnam ve gayrihi hâsılı 200 akçe olan resimlerdir.

İkincisi Seferşah ve Baki tasarrufunda 10990 akçe hâsılı olduğu anlaşılan inhar-ı çeltüktür. Demirci tevabiinde bulunmakta, yirmi pare arktan oluşmakta ve Demirci müdüyle sekiz müd tohum ekilmektedir.

⁵²⁸ BOA.TD. 398, s. 157

⁵²⁹ TK. KKA. TD. 544, s. 97 a-b

⁵³⁰ BOA.TD. 398, s.155

⁵³¹ BOA.TD. 165, s. 472

Üçüncüsü Demirciye tabi Kazma Harman, namı diğer Bahadır Alanı ve Çerçiler mezarları olup hububat ve gayrihi şeklinde belirtilen hâsılı deftere 500 akçe olarak kaydedilmiştir. Vakfın toplam hâsılı 11650 akçedir.

1575'te vakıf 100 akçe hâsıl ve h. 975 tarihli berat ile Mustafa, h. 978 tarihli berat ile de Hasanın tasarrufundadır.⁵³²

Çiftliğin bir dönem vakıf yapısının bozularak timara verilmekle birlikte, II. Bayezid döneminde tekrar vakıf haline getirildiği anlaşılmaktadır.⁵³³ Selendi'ye bağlı olan Dedeler köyü ile Yağcı köyü civarında bulunan Yağcı Dağında "Kandırmış" yatırı bulunmaktadır.⁵³⁴

u) Şeyh Musa Zaviyesi

Borlu nahiyesine tabi Şeyh İlyas köyünde, içinde bir dönüm bağı bulunan Şeyh Musa mezarası yarım çiftlik yer olup, Saruhanoğlu Cafer Paşa tarafından Şeyh Musa'ya verilmiştir. Mezra ismini muhtemelen bu şahıstan almaktadır. Sonrasında Bayezid-i Hüdavendigâr ve ardından Sultan Murad Han tarafından mezra, mezbur şeyhin evladından Derviş Sülemiş'e verilmiştir. 200 akçe hâsılı olan mezrayı, h. 927 tarihli berat ile Hamza ve Bali birlikte tasarruf etmektedir.⁵³⁵ Bu tarihte vakfa kayıtlı 11 nefer bulunmaktadır. 1575 yılında vakfa h. 975 tarihli berat ve 200 akçe hâsıl ile Hüseyin'in mutasarrıf olduğu ve kayıtlı üç nefer bulunduğu görülmektedir.⁵³⁶

ü) Şeyh Oğlu Zaviyesi

Esedviranı köyünde bulunan bir mezrayı Saruhanoğlu Hızır Paşa, Şeyh Oğlu namında kimseye vakfetmiştir. Yıllık 360 akçe hâsılı olan mezranın bir hissesine Şeyh İsmail mutasarrıf iken, elinden alınarak Hayreddin adında kimseye verilmiştir. Ayrıca Şeyh Oğlunun ensabı yedi nefer deftere kaydedilmiştir.⁵³⁷

⁵³² TK. KKA. TD. 544, s. 94 a

⁵³³ BOA. TD. 398, s. 155, TK. KKA. TD. 544, s. 94 a

⁵³⁴ Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, s. 59

⁵³⁵ BOA. TD. 398, s. 162

⁵³⁶ TK. KKA. TD. 544, s. 97 b

⁵³⁷ TK. KKA. TD. 544, s. 94 a

v) Turasan Ece Zaviyesi

Saruhanolu Cafer Paşa, Turasan Ece adında dervişe Koçak İni köyünü vakfetmiştir. Turasan Ece burada bir zaviye kurmuş, sonrasında evlatları zaviyenin mutasarrıfı olmuş ve Carullah h. 927 tarihli beratıyla bir hissesine, Alaaddin Halife de h. 931 tarihli beratıyla diğer hissesine sahiptir.

1520'li yıllarda vakfa kayıtlı 196 nefer bulunmakta, bunların 110'u vakıf reayası, 76'sı zaviye-i mezbur cemaatinden olan Yörük cematidir ki vakf-ı am olup konub göçmektedirler. Ayrıca Ece dervişin ensabı 10 nefer defterde kayıtlı bulunmaktadır. Defterdeki kayıtlardan anlaşıldığına göre köyde 11 nim çift, 78 bennak, 65 kara bulunmakta, hınta, şa'ir, nohud, burçak, alef, erzen, penbe, piyaz, bostan, ceviz yetiştiriciliği, arıcılık ve küçükbaş hayvancılık yapılmakta, bad-ı heva, arus, zemin ve su değirmeni resimleri bulunmaktadır. Köyün gelirler toplamı 4246,5 akçedir.⁵³⁸

1575 yılında vakıf, Turasan Ece evladından Nasuh b. Ali tarafından h. 974 tarihli berat ile tasarruf edilmektedir. Bu tarihte vakfa kayıtlı 353 nefer bulunup, bunun 30'u Turasan Ece dervişin ensabı, 50'si vakıf Yörük reayası, 273'ü de vakfa kayıtlı neferlerden oluşmaktadır. Vakfın öşür ve resim yekûnu ise 4246 akçedir.⁵³⁹

y) Turmuş Seydi Zaviyesi

Demirci'nin Azizbeglü köyünde Salih Eceye Saruhan oğlu Beyi tarafından bir çiftlik vakfedilmiştir. Sonrasında Salih Ece evladından Durmuş Seydi burada bir zaviye bina ederek, Sultan Selim döneminde gelip geçene hizmette bulunup, bu adet üzere elinde h. 933 tarihli beratı bulunmaktadır. Vakfa kayıtlı 3 nefer bulunup, vakfın yıllık hâsılı 100 akçedir.⁵⁴⁰

1575 yılında da 100 akçe hâsılı olan vakfa h. 974 tarihli berat ile Turmuş Seydi'nin oğlu Selim Dede mutasarrıf olup, vakıfta 7 nefer kaydı

⁵³⁸ BOA. TD. 398, s. 152 - 155

⁵³⁹ TK. KKA. TD. 544, s. 89 b - 91 b

⁵⁴⁰ BOA. TD. 398, s. 160

bulunduğu anlaşılmaktadır.⁵⁴¹ Zaviye günümüze gelememekle birlikte, Durmuş Seydi'nin mezarı Pınarlar köyü mezarlığında bulunmaktadır.

z)Yalincak Dede Zaviyesi

Yaygın köyünde bulunan zaviyeye evladından Mehmed Seydi'nin h. 975 tarihli berat ile mutasarrıf olduğu görülmektedir.⁵⁴² Vakfın 398 numaralı defterde görülmemesi hasebiyle 1530'lardan sonra kurulduğu düşünülebilir.

4- TEKKELER

Tekye (Tekke, galat), dayanma, dayanacak yer anlamı yanında, tarikat mensuplarının oturup kalktığı ve ayinlerini icra ettikleri yerlere de verilen isim olmuştur. Zaviye ile yaklaşık aynı manadadır. Tekke zaviyenin biraz büyüğüne verilen isimdir. Arşiv vesikalarında da aralarında hemen hemen hiç ayırım gözetilmeksizin birbirlerinin yerlerine kullanılmaktadır.⁵⁴³

Vakıf tahrir defterlerinde XVI. Yüzyılda Demirci kazasında iki adet tekke kaydı görülmektedir. Bunlardan biri Demirci şehrinde, diğeri de Kızılca köyünde bulunmaktadır.

a) Hacı Hasan Tekkesi

Ayrı bir vakfı bulunmayan tekkenin giderlerinin Cami-i Cedid evkafından karşılandığı anlaşılmaktadır. Demirci'de Cami-i Cedidin banisi Hacı Hasan b. Resul tarafından bu caminin yakınında yaptırılmıştır. Bu tekkede imam, hatip, müezzin ve şeyhin bulunduğu, Cami-i Cedid vakfının mütevellisi ve cabisi tarafından muhasebesinin kontrol edildiği defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.⁵⁴⁴

⁵⁴¹ TK. KKA. TD. 544, s. 93 a

⁵⁴² TK. KKA. TD. 544, s. 93 a

⁵⁴³ Rifat Özdemir, "Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset", OTAM, S. 5, Ankara 1994, s. 265, Tekke için ayrıca bkz. Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, 4. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999, M. Baha Tanman, "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları/Tekkeler", *Türkler*, C. 12, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002, s. 149-161, Lucy M. J. Garnet, *Osmanlı Toplumunda Dervişler ve Abdallar*, Çev. Hanife Öz, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010

⁵⁴⁴ BOA.TD.398, s. 169, TK. KKA. TD. 544, s. 87 a

b) Şeyh Hasan Halife Tekkesi

Demirci'nin Kızılca köyünde tekke hizmeti için bir çiftlik yeri Saruhanoğullarından Devlethan, Hasan Halifeye vakfetmiş, ardından Şeyh Hasan evladından İdris zaviyenin mutasarrıfı olmuştur. Sonradan çiftlik arazisi, timara verilmiş, ancak II. Bayezid döneminde tekrar vakıf haline getirilmiştir. Hicri 930 senesine ait berat ile Yusuf'un tekkenin şeyhi ve aynı zamanda mutasarrıfı olduğu görülmektedir. 200 akçe hâsılı olan vakfın kayıtlı üçü mücerred 7 neferi bulunmaktadır.⁵⁴⁵ 1575 yılında 200 akçe hâsıla sahip vakfın üçü mücerred kayıtlı 8 neferi bulunmaktadır.⁵⁴⁶ Tekke günümüze kadar gelmemiş olup, bölgede Hasan Derviş adında birinin yatırı bulunmaktadır. (Bkz. EK. 52: Resim 44)

⁵⁴⁵ BOA. TD. 398, s. 161

⁵⁴⁶ TK. KKA. TD. 544, s. 93 a

TABLO XIX: XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDA ZAVİYE VE TEKKELER⁵⁴⁷

	ZAVİYE ADI	BULUNDUĞU YER	MUTASARRIFI	GELİRLERİ NEVİ	SENELİK GELİR (Akçe)	
					1520- 1530	1575
1	Ahi	Demirci Nefsi	Mustafa b. Ahi Mehmet	-	-	-
2	Ahi Yahşi	Borlu	Cafer Bali, Mehmet Fakih	Çiftlik geliri	1810,5	1810
3	Emireddin Dede	Demirci	Emireddin Dede	Mezra geliri	50	-
4	Eyne Ali Baba	Demirci Nefsi	Turgut	-	-	-
5	Gülabi Vakfı	Borlu Nahiyesi	Hasan, Mahmud Seydi	Öşür ve Resimler	2207,5	2208
6	Hacı Baba	Balçıkhisarı Köyü	Ahmed Çelebi	Köy geliri	4547	4547
7	Hacı Hasan	Demirci Nefsi	-	Cami-i Cedid evkafından ayrılan pay	-	-
8	Kavak Alanı	Koçak İni Köyü	Abdal Derviş	Çiftlik geliri	50	50
9	Kutlu Beğ	İsifli Köyü	Hacı Sinan	Çiftlik geliri	200	200
10	Mevlana Musa	Candar Köyü	Mevlana Musa	Kuz Ağaçları Bağlar	360	-
11	Musa	Domuz Deresi Köyü	Derviş Mehmet	Çiftlik geliri	800	-
12	Nasuh Baba	Borlu Nahiyesi	Ali Seydi, Hasan, Hüseyn ve Turgut	2 Çiftlik geliri	1457	1457
13	Numan Ece	Demirci Nefsi	Derviş Bali, İbrahim, Halil	Mezra geliri	-	-
14	Sac Ayak	Sac Ayak Köyü	Seydi Ali, Yahşi, Cafer	Çiftlik geliri	468	468
15	Sazlu Pınar	Demirci Tevabii	Derviş Kemal, Emirşah	Mezra geliri	500	500
16	Şeyh Ecem	Borlu	Derviş Osman	Çiftlik geliri	100	100
17	Şeyh Eren	Tamlaluca Köyü	Sinan Fakih	Çiftlik geliri	500	500
18	Şeyh Eyne Beğ	Akçaköy	Derviş Ali	Çiftlik geliri	150	150
19	Şeyh İlyas	Şeyh İlyas Köyü	Pir Ali Fakih	Köy geliri	2000	2000
20	Şeyh Kandırmış	Dedeler Köyü	Hızır	Çiftlik geliri	100	100
21	Şeyh Musa	Şeyh İlyas Köyü	Şeyh Musa	Mezra geliri	200	200
22	Şeyh Oğlu	Esedviran Köyü	Şeyh Oğlu	Mezra geliri	-	360
23	Turasan Ece	Koçak İni Köyü	Carullah ve Alaaddin	Köy geliri	4246,5	4246,5
24	Turmuş Seydi	Azizbeglü Köyü	Turmuş Seydi	Çiftlik geliri	100	100
25	Yalıncağ Dede	Yaygın Köyü	Mehmed Seydi	-	-	-
26	Hacı Hasan (Tekke)	Demirci Nefsi	-	Cami-i Cedid evkafından ayrılan pay	-	-
27	Şeyh Hasan Halife (Tekke)	Kızılca Köyü	Yusuf	Çiftlik geliri	200	200

⁵⁴⁷ BOA.TD. 398, TK. KKA.TD. 544

5 - HAMAMLAR

“Isıtmak, sıcak olmak” anlamındaki Arapça “hamme”(hamem) kökünden türeyen hamam kelimesinin sözlük anlamı “ısıtan yer” anlamında olup “yılanma yeri” manasında kullanılmıştır. İlk örneklerine de milattan birkaç bin yıl önce Hindistan, Ön Asya'nın Mısır ve Mezopotamya'da rastlanmaktadır.⁵⁴⁸ İnsanlık tarihinin eski dönemlerinden beri çeşitli medeniyetlerde görülen hamam binaları, Roma devrinde yaygınlık kazanmış, Türklerde de şehirlerin, yerleşim yerlerinin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur.⁵⁴⁹ Anadolu'da eski dönemlerden beri hamamların bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca doğal sıcak su kaynaklarından yararlanılarak yapılmış kaplıca adı verilen yıkanma yerlerine de hamam denilmekle birlikte bu isim Türkçede daha ziyade, sunni olarak ısıtılan yıkanmaya mahsus yapılar için kullanılmıştır.⁵⁵⁰ Hamamlar vasıtasıyla yüzyıllarca insanlar temizlik konusunda hizmet almaya devam etmiştir. XVI. Yüzyılda Demirci kazasında vakıf tahrir defterlerinde dört adet hamam kaydı bulunmaktadır. Ancak bunların ayrı bir vakıfları bulunmamakta, diğer vakıfların içersinde yer aldıkları görülmektedir.

a) Çelebi Muhiddin Hamamı

Manisalı Çelebi Muhiddin Efendinin Menemendeki vakfında yer alan medresenin giderleri için, Demirci'de bulunan evkafında bir hamam görülmektedir. Bu hamamın mevcut 1 adet bağ ile birlikte yıllık hâsılı 3440 akçedir.⁵⁵¹

b) Hacı Turbeg Mahallesi Hamamı

Demirci'de Saruhanoğlu Yakub b. Devlethan tarafından 816 yılında yaptırılan Cami(Cami-i Atik) vakfında, Hacı Tur Beg Mahallesinde bulunduğu anlaşılan ve yıllık hâsılı 2160 akçe olan bir hamamın yer aldığı tespit

⁵⁴⁸ Kazıcı, *Osmanlı Vakıf...*, s. 226-227

⁵⁴⁹ Semavi Eyice, “Hamam”, *DİA.*, C. 15, TDV. Yayını, İstanbul 1997, s. 402

⁵⁵⁰ Ali Saim Ülgen, “Hamam”, *İA.*, C. 5 /1, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 174

⁵⁵¹ BOA. *TD.* 398, s. 166

edilmektedir.⁵⁵² Hamamın kalıntıları günümüze kadar gelmiştir. (Bkz. EK 53: Resim 45 ve EK 54: Resim 46)

c) Saraycık Köyü Hamamları

Saraycık köyünde XVI. Yüzyılda iki hamamın bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan biri Hacı Cihan b. Gani vakfı içinde yıllık 20 akçe cihetle yer almaktadır.⁵⁵³ Köyde bulunan diğer hamam ile ilgili bilgi defterde bulunmamaktadır. Bu gün Saraycık köyünde kaplıca bulunmakta ve eskiden beri hizmet verdiği harabe kalıntılarında anlaşılmaktadır.(Bkz. EK 55: Resim 47 ve EK 56: Resim 48) Dolayısıyla Saraycık köyünde bulunan kaplıcanın, en azından XVI. Yüzyıldan buyana hizmet verdiğini söyleyebiliriz.

6 - HAN ve KERVANSARAYLAR

Kervan, aslı Farsça “karban” olan ve “iş i idare eden” manasına gelen ve batı dillerinde “karavan” olarak geçen bir kelimedir. Yaklaş ık olarak 35-40 km. aralıklarla kervanların konaklaması için inşa edilen vakıf kuruluşlarına kervansaray adı verilmiştir.⁵⁵⁴ Muhtemelen VIII. Yüzyıl sonlarından itibaren barınma ve güvenlik amaçlı yapılan kervansaraylar, ticaret ile uğraş anlar için de faydalı olmuştur. IX. Yüzyıldan itibaren bunların sayısında önemli oranda artış olmuş, muhtemelen Karahanlılar çağında da özel bir mimariye kavuşmuşlardır.⁵⁵⁵ Türklerin Anadolu’ya sahip olmalarından itibaren ticari faaliyetleri geliştirmek ve kolaylaşt ırmak amacıyla Anadolu’da kervansarayların inşa edildiğ i görülmektedir.⁵⁵⁶ Vakıf tahrir defterlerindeki kayıtlarda XVI. Yüzyılda Demirci kazasında üç kervansaray ile bir han bulunmaktadır. Bunlar ayrı bir vakfa sahip olmayıp masrafları kurulmuş olan bazı vakıflar tarafından karşılanmaktadır.

⁵⁵² BOA. TD. 398, s. 167

⁵⁵³ TK. KKA. TD. 544, s. 99 a, “Be-ciheti termim-i hamam vakf-ı merkum der kurb-u hamam-ı Saraycık”

⁵⁵⁴ Kazıcı, *Osmanlı Vakıf...*, s. 205-206, Kervansaray için ayrıca bkz. Şebnem Akalın, “Kervansaray”, *DİA.*, C. 25, TDV. Yayını Ankara 2002,s. 299-302

⁵⁵⁵ Baykara, *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*, s. 139

⁵⁵⁶ Aydın Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, Bilge Yayınları, Konya 1977, s. 92

a) Demirci Kervansarayı

Salih b. Hacı Abdi vakfı içerisinde Demirci nefsinde bir kervansaray olduğu görülmekte, ancak bu kervansaray ile ilgili fazlaca bir bilgi bulunmayıp, sadece kervansarayın tamiri için 50 akçe ayrıldığı belirtilmektedir.⁵⁵⁷

Bu kervansaraydan günümüze herhangi bir iz kalmamış olup yeri tam olarak belli değildir. Bununla birlikte 544 numaralı defterde, Pazar Mescidinin yakınında bulunduğu ve mezbur mescidin evkafında bu kervansaray için yıllık hâsılı 75 akçe olan 500 akçenin vakfedildiği edilmektedir.⁵⁵⁸ Dolayısıyla kervansarayın Pazar Mahallesinde bulunduğu düşünülebilir.

b) Karacahisar Nahiyesi Kervansarayı

Karacahisar nahiyesinde Hacı Baba tarafından yaptırılan cami evkafı masrafları içinde iki kuyu, bir pınar ile birlikte kervansaray hizmeti ve tamiri için yıllık 100 akçe ayrıldığı görülmekte, ancak bu miktarın ne kadarının kervansaray için kullanılacağı belirtilmemektedir.⁵⁵⁹ Yukarıda da değinildiği üzere 1531'den sonraki kayıtlarda ve 544 numaralı tahrir defterinde de Karacahisar köyü olarak mukayyedir. Bu kervansaray hakkında başka bir bilgi defterlerde bulunmamaktadır.

c) Şeyhler Köyü Kervansarayı

Demirci'nin Şeyhler köyünde Ali Bali adında bir hayırsever 16 bin akçeyi % 10 muamele ile vakfetmiş, Turgut adında birini h. 935 tarihli berat ve bir akçe yevmiye ile cabi kılmış, hâsıl olan gelirin köprü, su yolu ve inşa ettirdiği muallimhane yanında bulunan kervansaray tamiri için kullanılmasını istemiştir.⁵⁶⁰ Dolayısıyla bu köyde de bir kervansarayın bulunduğunu anlaşılmaktadır.

⁵⁵⁷ BOA. TD. 398, s. 171 -172, TK. KKA. TD. 544, s. 88 b

⁵⁵⁸ TK. KKA. TD. 544, s. 87 b

⁵⁵⁹ BOA. TD. 398, s. 157, TK. KKA. TD. 544, s. 94 b

⁵⁶⁰ BOA. TD. 398, s. 168

d) Çelikler Köyü Hanı

Çelikler köyünde banisinin Gani Beg olduğu anlaşılan bir han bulunduğu görülmektedir. Bu hanın Hacı Cihan b. Gani vakfı içinde yer aldığı ve termimi için yıllık 20 akçe cihet ayrıldığı anlaşılmaktadır.⁵⁶¹

7 - MUALLİMHANELER

Vakfiyelerde darüttalim, mekteb, darülimm olarak da adı geçen muallimhanelerde,⁵⁶² çocuklara temel dini bilgiler ve alfabe öğretilmiş, bazen de hafızlar yetiştirilmiştir.⁵⁶³ Osmanlılar, Selçuklular ve diğer İslam ülkelerinde görülen Mektep ve Küttap adı verilen ilköğretim düzeyindeki okulları örnek olarak kendi bünyelerinde de oluşturmuştur. Vakfiyelerdekinin aksine, halk bu okulları Mahalle veya Sıbyan Mektebi olarak adlandırmıştır. Bu okullar hemen her mahalle ve köyde bulunabiliyordu. Genellikle camilere bitişik olarak, bazen bir caminin bir köşesinde yer alırlardı. Bu okullar genel olarak vakıf yoluyla kurulmakla beraber, bazen köy ve mahallelerde halkın elbirliği ile yapılmış, o zaman öğretmen ücretini veliler ödemiştir.⁵⁶⁴ Mektep hocalığının geliri yevmiye ile tespit edilip, bu makama tayin için berat gerekmektedir olup, feragat suretiyle berat bir başkasına devredilebilirdi.⁵⁶⁵ Muallimhaneye tayin olunacak muallimde, Kuran-ı Kerimi layıkıyla okuyabilen, dindar ve salih kişiler olması aranan özellikler olmuştur. Muallimlerin yardımcıları da bulunmaktadır.⁵⁶⁶ Osmanlı devletinde buralarda okuyan öğrencilere genel olarak, Talebe veya Şakird adı verilmiştir.⁵⁶⁷

398 numaralı vakıf tahrir defterinde Demirci kazasında iki adet muallimhane görülmektedir. 1520'li yıllarda ilköğretim düzeyinde olan bu okulların Demirci kazası sınırları dâhilinde iki adet bulunurken, 544 numaralı

⁵⁶¹ TK. KKA. TD. 544, s. 99 a

⁵⁶² Cahit Baltacı, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim", *Türkler*, C. 11, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002, s. 446

⁵⁶³ Necdet Sevinç, *Osmanlılar'da Sosyal Yapı*, C. 1, Kutsun Yayınevi, İstanbul 1978, s. 94, 95, ayrıca bkz. Yücel Gelişli, "Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, Gelişimi ve Dönüşümü)", *Türkler*, C. 15, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002, s. 35-43

⁵⁶⁴ Akyüz, a. g. e. , s. 88

⁵⁶⁵ Özkaya, a. g. e. , s. 233

⁵⁶⁶ Savaş, a. g. e. , s. 98-99

⁵⁶⁷ Akyüz, a. g. e. , s. 68

deftere göre kazadaki muallimhane sayısı artış göstererek 1575 yılında dörde yükselmiştir. Ayrı bir vakıfları olmayan, Hacı Cihan b. Gani, Cami-i Cedid Vakıfları ile Ali Bali tarafından kurulan vakfın cihet listesinde zikredilen muallimhaneler, kazada temel eğitim kurumu hizmeti gören kurumlar olup, bunlar; Çelikler, Kıran, Marmaracık, Şeyhler köyleri ile Hacı Sinan Mahallesi muallimhaneleridir.

a) Çelikler Köyü Muallimhanesi

1575 tarihli defterde Hacı Cihan b. Gani vakfı içinde görülmektedir.⁵⁶⁸ Mektep Çelikler köyünde bulunan mescidin yakınında bulunmaktadır. Bu mektep için günde 2 akçe yevmiye ayrılmış, mektebin muallimine vakfın banisinin ruhu için günde yarım cüz Kuran-ı Kerim okuması ve çocuklara Kuran-ı Kerim öğretmesi şartı koşulmuştur. Mektebin hasır, mum gibi ihtiyaçları için ayrılan bütçe, yine aynı köyde bulunan mescidin ihtiyaçları ile ortak olarak yazılmıştır. Ayrıca Büyük Hoca Bağı demekle maruf bağın yarısının geliri Çelikler köyünde sakin olan muallime bırakılmıştır.⁵⁶⁹

b) Hacı Sinan Mahallesi Muallimhanesi

Demirci nefsinde Hacı Sinan Mahallesinde, Hacı Hasan tarafından kurulan Camii Cedid evkafında adı geçen ve aynı kişi tarafından inşa ettirilmiş olan bir muallimhane görülmektedir. Burada görevli muallime günlük iki akçe, muallimhane ve caminin hasır ihtiyacı için de günlük 1 akçe yevmiye ayrılmıştır.⁵⁷⁰

c) Kıran Köyü Muallimhanesi

398 numaralı defterde görülmeyen bu mektep, 1575 tarihli tahrir defterinde mukayyedir. Bu da 1530'lardan sonra yapıldığını göstermektedir. Banisi Hacı Cihan b. Gani olarak görülen mektebin muallimine eğitim hizmeti

⁵⁶⁸ TK. KKA. TD. 544, s. 98 b

⁵⁶⁹ TK. KKA. TD. 544, s. 99 a

⁵⁷⁰ BOA. TD. 398, s. 169, TK. KKA. TD. 544, s. 87 b

için günlük 6 akçe, mektebin termimi için de yıllık 10 akçe cihet belirlendiği anlaşılmaktadır.⁵⁷¹

d) Marmaracık Köyü Muallimhanesi

1575 yılında gördüğümüz muallimhane Hacı Cihan b. Gani tarafından inşa olunmuştur. Marmaracık köyünde bulunan caminin imamına yevmi iki akçe karşılığında imamlık hizmeti yanında, burada bulunan mektepte dört öğrenciye Kuran-ı Kerim öğretmesi şart koşulmuştur.⁵⁷²

e) Şeyhler Köyü Muallimhanesi

Demirci'nin Şeyhler köyünde de bir muallimhane bulunmaktadır. Banisi Ali Bali'dir. Ali Bali bu muallimhane ve bölgede bulunan kervansaray, köprü ve su yolu tamiri için % 10 muameleyle 16 bin akçe vakfetmiş ve hâsıl olan rehinden masrafların karşılanmasını istemiştir. Hicri 935 tarihli beratlar ile bu vakfın mütevelliliğine Oruç Bey'in, cabiliğine de Turgut adında bir kimsenin getirildiği görülmektedir.⁵⁷³

8 - ÇEŞMELER

Çeşme kelimesi Farsça'da "Göz" anlamındaki çeşmden geldiği genel olarak kabul edilmekte, su çıkan kaynak, pınar ve gözlerin de çeşm olarak nitelendirilmesi, kaynak sularının akıtıldığı küçük yapılara çeşme adının verilmesinde etkili olmuştur.⁵⁷⁴ Vakıflara bağlı su tesislerinin önemli bir bölümünü oluşturan çeşmeler, İslam âleminde ayrı bir öneme haizdir. İslam'a göre su, sadece hayati öneme sahip bir madde olmayıp, temizlikte kullanıldığı gibi, birçok ibadetin yerine getirilebilmesi için de gerklidir. Kuran-ı Kerim ve hadislerde su ve suya verilen önemden dolayı Müslümanlar, su ile ilgili hayır tesisleri yapmak için ayrı bir çaba sarfetmişlerdir.⁵⁷⁵ Suyun insan

⁵⁷¹ TK. KKA. TD. 544, s. 99 a

⁵⁷² TK. KKA. TD. 544, s. 99 a, "Mezkûr imam vakıf-ı mezburun karye-i mezkûrda bina itdüğü mektebde sıbyan-ı fukara-i Müsliminden dört sabiye talim-i Kuran ide deyu meşruttur"

⁵⁷³ BOA. TD. 398, s. 168

⁵⁷⁴ Semavi Eyice, "Çeşme", DİA. C. 8, MEB. Yayını, İstanbul 1993, s. 277

⁵⁷⁵ Kazıcı, *Osmanlı Vakıf ...*, s. 241, Osmanlı Devleti'nde çeşme için ayrıca bkz. H. Örcün Barışta, "Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri", *Türkler*, C. 12, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002, Nuran Kara Pilahvarian, "Osmanlı Çeşme Mimarisi", *Türkler*, C. 12, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002

hayatında önemli bir yere sahip olması hasebiyle çeşme, en çok görülen hayırların başında gelir. Demirci kazasında da geçmişte olduğu gibi, bugün de hayırseverler tarafından yaptırılmış birçok çeşme bulunmaktadır. Demirciye ait vakıf tahrir defterlerinden anlaşıldığına göre çeşmeler genellikle, köprü, yol, mescit gibi başka yapılarla birlikte vakfa konu olmakla birlikte, Demirci kazasında çeşme için müstakil olarak vakıf kurulduğu da görülmektedir. Bunun yanında kurulan çeşitli vakıfların içinde çeşmeler için de bütçe ayrıldığı tespit edilmektedir. XVI. Yüzyılda Demirci kazasındaki tahrir defterlerinde kayıtlı bulunan çeşmeler aşağıda verilmiştir.

a) Akçaalan ve Köylüce Köyleri Çeşmeleri

931 yılında Şeyh Yunus Demirci tevabiinde, Akçaalan (Bkz. EK 57: Resim 49) ve Köylüce (Bkz. EK 58: Resim 50) köylerinde yaptığı çeşmelerin ve Köylüce önünde bulunan yolun tamiri için Gökçekaya ve Güneyce köyleri arasında bulunan 3 kıta bağını vakfetmiş, vakfın mütevelliliğini yevmi 1 akçe ile önce kendine, sonra da evlatlarına şart koşmuştur. Vakfın toplam hâsılı 360 akçedir. Vakıf 1575 yılında da varlığını devam ettirmektedir.⁵⁷⁶

b) Arak Baba ve Caferlü Köyleri Çeşmeleri

Borlu'da Arak Baba ve Caferlü köylerinde bina olan çeşmelere ve diğer bazı yapıların ihtiyacı için, 1 adet armutluk ve 4 bin akçe vakfedilmiştir. Banisi belli olmamakla birlikte h. 928 tarihli berat ile Yusuf adında bir kimsenin vakfa müteveli olduğu görülmektedir.⁵⁷⁷ Defterde malumat bulunmamakla birlikte, nakit paranın en az % 10 ile işletildiği düşünülürse, hâsılın da en azından 400 akçe olduğu söylenebilir.

c) Demirci Nefsinde Çeşme

Demirci'de Salih b. Hacı Abdi'nin kurduğu vakfın giderleri içinde, bir çeşmenin masrafları da bulunmaktadır. Bu çeşmenin bakımına yıllık 50 akçe

⁵⁷⁶ BOA. TD. 398, s. 161, TK. KKA. TD. 544, s. 94 b

⁵⁷⁷ BOA. TD. 398, s. 174

bütçe ayrılmıştır. Çeşmenin ismi veya hangi mahallede bulunduğuyla ilgili herhangi bir kayıt defterde bulunmamaktadır.⁵⁷⁸

d) Karacahisar Çeşmesi

Karacahisar nahiyesinde Hacı Baba tarafından yapılan Cami-i Şerif vakfının bütçesinden burada bulunan çeşme için de ödenek ayrılmıştır.⁵⁷⁹ Ancak 100 akçe olan bu ödenek çeşmenin yanında, iki kuyu ve bir kervansaray için ortak olarak kullanılmaktadır. Çeşme günümüze kadar gelmiştir. (Bkz. EK 59: Resim 51) Karacahisar Caminin, 20 metre kadar kuzeyinde yer almaktadır.

e) Mehmed b. Hızır Vakfı Çeşmesi

Cami-i Köhne evkafı içinde Mehmed b. Hızır tarafından iki oluklu çeşmenin masrafları için hâsılı 300 akçe olan 2 bin akçe vakfedilmiştir.⁵⁸⁰ Defterde çeşme hakkında başka bilgi bulunmamakla birlikte, bu çeşmenin mezbur cami bahçesi veya civarında olduğu düşünülebilir.

f) Bey Pınarı Çeşmesi

Pazar Mescidi evkafında görülen Hüsam Çelebi vakfı, Bey Pınarı çeşmesine harc olunması için hâsılı 75 akçe olan 500 akçe bütçeye sahiptir.⁵⁸¹ Pazar Mahallesi evkafında adının geçmesinden hareketle bu çeşmenin mezkûr mahallede bulunduğu anlaşılmaktadır. Bugün Sülemiş Camiinin Güney-Doğu köşesinde yer almaktadır.(Bkz. EK 60: Resim 52) Kitabesi çeşmenin üzerinde bulunmaktadır. (Bkz. EK 61: Resim 53)

9 - KÖPRÜLER

Osmanlı devleti sınırları içinde hazır buldukları köprülerin tamir ve bakımını yaptıkları gibi, yollar üzerinde ihtiyaç olan yerlere de yeni köprüler inşa etmişlerdir. Köprüler de genellikle vakıflar yoluyla yapılmıştır. Dolayısıyla köprülerin bakım ve tamiri vakıflar eliyle veya belli şahıslara bir mükellefiyet

⁵⁷⁸ BOA. TD. 398, s. 171 - 172

⁵⁷⁹ BOA. TD. 398, s. 157

⁵⁸⁰ TK. KKA. TD. 544, s. 86 a

⁵⁸¹ TK. KKA. TD. 544, s. 87 b

yüklenerek yerine getirilmiştir.⁵⁸² Osmanlı devleti özellikle yükseliş döneminde köprü yapımına büyük bir çaba ve özen göstermiştir. Köprü yapımlarının devlet hazinesine büyük külfetler getirmesi, Osmanlı devletini köprü yapımı ve tamirinde bazı yollara başvurmasını gerektirmiştir. Bunlardan biri, köprünün yapım ve onarımında çalışması karşılığında halk vergiden muaf tutulmuştur. İkincisi vakıflar kullanılarak, vakıf gelirleriyle köprülerin ve gerektiğinde bunların onarımlarının yapılması, üçüncüsü de köprü yapım ve onarımı için bazı yöresel gelirlere başvurulması idi. Mesela, bir bölgede bulunan gölde ıslatılacak olan kendirlerin her bağından birer para alınarak, bu parayla bölgedeki köprünün bakımın yapılması sağlanmıştır.⁵⁸³

Demirciye ait vakıf tahrir defterlerinden anlaşıldığına göre köprülerin⁵⁸⁴ ayrı bir vakıfları bulunmayıp, mescit, kervansaray gibi başka yapılarla birlikte ele alınmış ve gelirleri tesis olunmuş vakıflar tarafından karşılanmıştır. XVI. Yüzyılda Demirci kazasında vakıf kayıtlarında görülen köprülerin sayısı dört adet olup, bunların sadece biri Demirci nefsinde, diğerleri kırsal bölgelerde bulunmaktadır. Bunlar hakkında defterlerde bulunan bilgiler de genel olarak sadece tamiri, bakımı için belli oranlarda bütçe ayrılmasından ibarettir.

a) Demirci Köprüsü

Demirci'de Salih b. Hacı Abdi adında bir kimse, Demirci'de bulunan bazı yapıların bakımı ve tamiri için bir su değirmeni, dükkân, bahçe ve 1000 akçe nakit parasını vakfetmiştir. Bu yapıların içinde bakımı için yıllık 50 akçe ayrıldığı görülen bir de köprü bulunmaktadır.⁵⁸⁵

b) Gökali Köyü Köprüsü

Demirci'de Gökali köyünde bulunan bu köprünün (Bkz. EK 62: Resim 54) banisi Hasan adında bir kimse olup, köprü yanında bir mescit de inşa

⁵⁸² Kazıcı, *Osmanlı'da Toplum...*, s. 111

⁵⁸³ Özkaya, *a. g. e.*, s. 86-87

⁵⁸⁴ Köprü için bkz. Gülsün Tanyeli, "Türkiye Köprüleri", *Türkler*, C. 12, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002

⁵⁸⁵ BOA. TD. 398, s. 171 - 172

etmiş ve bu iki yapının işleri için 8 bin akçe vakfetmiştir. Hâsıl olan 800 akçeden tevliyetini yevmi 2 akçe ile kaydı hayat şartıyla önce kendine, sonra evlatlarına bırakmış, kalanının mescit ve köprüye sarf olmasını istemiştir. Beratı 931 tarihine aittir.⁵⁸⁶

c) Kökeвли Köyü Köprüsü

Köprünün banisi Hasan v. Süle'dir. Hasan v. Süle, 8 bin akçe vakfedip hâsıl olan rehinden, yine bu köyde bina ettiği mescidin imamı ve değirmen üstünde inşa ettiği köprünün tamirine yıllık hâsıl olan 1200 akçe ayırmıştır.⁵⁸⁷

d) Şeyhler Köyü Köprüsü

Demirci'nin Şeyhler köyünde de bir köprü bulunduğunu vakıf tahrir defterinden öğrenmekteyiz. Ali Bali adında bir kimse, diğer bazı yapılar yanında bu köyde bulunan köprünün tamiri ve bakımı için 16 bin akçe vakfetmiştir. Berat tarihi 935'tir.⁵⁸⁸

10 - MEDRESE

Eğitim kurumlarından olan medreseler, Anadolu'da XII. Yüzyıl ortalarından itibaren görülmektedir.⁵⁸⁹ Vakıf tahrir defterlerine göre, XVI. Yüzyılda Demirci kazasında medrese bulunmamakla birlikte, Menemen'de bulunan bir medresenin evkafının Demirci şehrinde yer aldığı tespit edilmektedir.

a) Çelebi Muhiddin Efendi Medresesi

Manisalı Çelebi Muhiddin Efendi tarafından Menemen'de, Cami-i Menemen yanında bir medrese yaptırılmıştır. Bu binalara ait vakfın gelir

⁵⁸⁶ BOA. TD. 398, s. 163

⁵⁸⁷ BOA. TD. 398, s. 173

⁵⁸⁸ BOA. TD. 398, s. 168

⁵⁸⁹ Medreseler için bkz. Cahit Baltacı, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri* C. 1-2, MÜ. İlahiyat Fak. Vakfı Yayını, İstanbul 2005, Yekta Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300 – 1500)*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1999, Mefail Hızlı, "Osmanlı Klasik Döneminde Medrese", *Türkler*, C. 11, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002, Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, Yem Yayınları, İstanbul 2007, Osman Şevki, *Beşbuçuk Asırlık Türk Tebabeti Tarihi*, Sad.: İter Uzel, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1991, s. 97, Kazıcı, *Osmanlı Vakıf...*, s. 199, Akyüz, a.g.e., s. 113, Pakalın, a.g.e., C. 2, s. 436, Özkaya, a.g.e., s. 231

kaynakları 1 hamam, bir başhane, 12 bab dükkân ve bağlardan meydana gelmekte, toplam 5016 akçeden oluşmaktadır.⁵⁹⁰ Vakıf gelirlerinden müderris için 7 akçe ve hatib için 1 akçe yevmiye ayrıldığı görülmektedir. 1575 yılında vakfın gelir kaynakları ve gelir miktarında değişiklik bulunmamaktadır.⁵⁹¹ Vakfın giderleri de her iki defterde de 2880 akçe, bakiye de 2136 akçe olarak mukayyedir.

11- PARA VAKIFLARI

Dikkat çeken vakıflardan birisi de aşağıda örnekleri verildiği üzere para vakıflarıdır. Toplumun çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması yanında, bu vâkıfların amaçlarından birisi Müslümanların sevap kazanması amacıyla Kur'an-ı Kerim okutulması, ikincisi, çocuklarına bir gelir kapısı açma ve üçüncü olarak da mallarını devlet ve şer'i müdahaleden kurtarmaktır. Bu tür vakıfların 1575 yılında sayısının yükseldiği ve kırsal bölgede yoğunlaştığı görülmektedir.⁵⁹²

a) Cami-i Köhne Evkafında Görülen Vakıflar

Aşağıda isimleri verilen bu vakıfların dördü avarız vergileri, biri çeşme ihtiyaçlarının karşılanması, ikisi de Yasin suresi okunması amacıyla kurulmuştur.⁵⁹³

1- Acun Hatun Vakfı

1575 yılına ait defterde mukayyed olan Acun Hatun Vakfında, hâsılı 75 akçe olan 500 akçe nakit paranın, Cami-i Köhne'nin müezzininin, Cuma geceleri Yasin suresini okuması karşılığında vakfedildiği görülmektedir.

⁵⁹⁰ BOA. TD. 398, s. 166

⁵⁹¹ TK. KKA. TD. 544, s. 89 a

⁵⁹² Para vakıfları için bkz. Mehmet Şimşek, "Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar", *Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 27, Ankara 1985, Tahsin Özcan, "İbn Kemal'in Para Vakıflarına Dair Risalesi", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S.4, İstanbul 2000, Kâşif Hamdi Okur, "Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebussuud Efendinin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.4, S. 7-8, Çorum 2005, H. Hüsnü Koyunoğlu, "Para Vakıfları: Muhasebe Defterlerine Göre 17. Yüzyıl İstanbul Uygulaması", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (www.dinbilimleri.com), C. 8, S. 1 2008, Hamza Keleş, "Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadi Sonuçları Üzerine Bir Çalışma", *Gazi Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 1, Ankara 2001

⁵⁹³ TK. KKA. TD. 544, s. 86 a-b

2- Cüllah Durmuş Vakfı

Cami-i Köhne Mahallesi evkafında mezkûr mahalle avarızı için kurulan bir başka para vakfı, Cüllah Durmuş tarafından 90 akçe hâsılı olan 600 akçe ile tesis olunmuştur.

3- Mahmud Dervif Vakfı

Cami-i Köhne Mahallesinin avarız vergileri için kurulan bir başka vakıf da Mahmud Dervif tarafından kurulmuş olup, 60 akçe hâsılı 400 akçeden oluşmaktadır.

4- Mehmed b. Hızır Vakfı

Bir çeşmenin ihtiyaçları için hâsılı 300 akçe olan 2 bin akçenin vakfedildiği defterden tespit olunmaktadır.

5- Mehmed b. Hızır Vakfı

Cami-i Köhne Mahallesi evkafı içinde gördüğümüz ve Mehmed b. Hızır tarafından kurulan bir başka vakıf da mezkûr mahallenin avarız vergileri için tesis edilmiş olup, 300 akçe hâsılı olan 2 bin akçeden oluşmaktadır.

6- Mehmed b. Hızır Vakfı

Cami-i Khnenin imamına günde bir Yasin okuması karşılığında hâsılı 100 akçe olan, 1000 akçenin vakfedildiği defterdeki kayıtlarda görülmektedir.

7- Rabia Hatun Vakfı

Cami-i Köhne Mahallesi avarızı için kurulan bir vakıf da 150 akçe hâsılı olan 1000 akçe ile Rabia hatun tarafından kurulmuştur.

b) Hacı Bahşayış Mescidi Evkafında Görülen Vakıflar

544 numaralı vakıf tahrir defterinde Demirci kazasında Hacı Bahşayış Mescidi evkafında dört adet para vakfı görülmektedir.⁵⁹⁴

⁵⁹⁴ TK. KKA. TD. 544, s. 88 a

1- Hacı Bahşayış Vakfı

Hacı Bahşayış Mescidi evkafında yer alan vakıflardan biri olup, Hacı Bahşayış tarafından bağışlanmış mezbur mescidin imamı için hâsılı 120 akçe olan 800 akçeden oluşmaktadır.

2- Hacı Aziz Vakfı

Evkafın içinde Hacı Aziz tarafından bina edilen, ancak nevi belirtilmeyen bir karhanenin icaresinden, imamın günde bir kere Sure-i Yasin okuması şartıyla kurulan vakıf bulunmaktadır. Ancak bu karhaneden elde edilen gelir konusunda defterde bilgi mevcut değildir.

3- Mehmed b. Ali Vakfı

Hacı Bahşayış mescidi vakfı içerisinde mescid imamının Cuma geceleri Yasin Suresi okuması şartıyla, Mehmed b. Ali tarafından hâsılı 75 akçe olan, 300 akçe vakfedilmiş nakit paradan oluşmaktadır.

4- Şüca' Beg Vakfı

Şüca' Beg tarafından, Hacı Bahşayış Mescidi imamının Yasin suresi okuması karşılığında 75 akçe hâsılı olan 500 akçe nakit para vakfedilmesiyle tesis olunmuştur.

c) Hacı Cihan b. Gani Vakfı

Bu vakıf,⁵⁹⁵ çeşitli hayır hizmetlerinin ve hayır kurumlarının giderlerine ait harcamaları karşılamak maksadıyla tesis edilmiştir. Bu vakfın içinde cüz-i kelam okunması yanında çeşitli cami, mescit, mektep gibi kurumların ihtiyaçları için de cihet ayrıldığı tespit edilmektedir. Hacı Cihan b. Gani tarafından Borlu nahiyesine bağlı Çelikler köyünde, 85 bin akçenin vakfedildiği ve bu nakit paranın murabahasından yılda 12750 akçe gelir elde edildiği görülmektedir. Bu gelir şuralara taksim edilmektedir:

⁵⁹⁵ TK. KKA. TD. 544, s. 98 b - 99 a-b

Demirci nefsinde bulunan Kıran Camii hatibi için yıllık 500 akçe ayrılmıştır. Bunun karşılığında vakfın banisinin kızı Hadice ruhuna günde üç kere Sure-i İhlâs, bir kere Ayet-el Kürsi, iki kere İzazilzal ve bir kere de Fatiha okuması şart koşulmuştur.

Kıran camiinin imamı için de yıllık 500 akçe cihet ayrılırken, bunun karşılığında vakfın banisinin diğer kızı Nur ruhu için günde üç kere Sure-i İhlâs, bir kere Ayet-el Kürsi, iki kere Sure-i İzazülzile ve bir kere Fatiha okumaları istenmiştir.

Kıran camiinin müezzini için yıllık 620 akçe cihet ayrılırken, müezzinin te'zinde yetersiz kalması durumunda, müezzin sayısının ikiye çıkarılarak meblağ-ı mezburu tensif etmeleri şart koşulmuştur.

Kıran camiinde Cuma günü Cuma salasını okuyan müezzin için yıllık 150 akçe, camide aşır okuyan için yıllık 180 akçe, caminin kürsüsünde "Cevahir-i Ahbar" isimli kitaptan bir bab okuyan kimse için de günde 1 akçe ayrılmıştır.

Vakfın bütçesinden muarife günlük 4 akçe, kayyuma yıllık 300 akçe ayrılırken, kış günlerinde Kıran caminin çatı işleri için yıllık 60 akçe, mumlarını yakan kimseye yıllık 30 akçe, hasırı için yıllık 15 akçe, çeşitli gereksinimleri için yıllık 30 akçe, termim için yıllık 30 akçe ödenek ayrılırken, ayrıca Regaib ile Berat gecelerinde ve aşure gününde yemek verilmesi için yıllık 270 akçe, Peygamberimize mevlit okunması ve mevlidde verilecek yemek için yıllık 90 akçe cihet ayrılmıştır.

Vakfa ait bulunan ve Çelikler köyünde bulunan mektebin mualliminin, vâkıfın ruhu için günde yarım cüz Kuran-ı Kerim okuması ve fakir Müslüman çocuklarına Kuran-ı Kerim öğretmesi, aynı köyde bulunan mescidin imamının da vakfın banisinin ruhu için bir cüz tilavet etmesi şartıyla günlük 2'şer akçe, Çelikler köyü mescidinin müezzini ve mum ihtiyacı için yıllık 30 akçe, köydeki mektep ve mescidin hasırı için yıllık 20 akçe, mescid ve mektebin çeşitli gerekleri için yıllık 30 akçe, termimi için yıllık 10 akçe, çeşitli kimselerin tilavet etmesi karşılığı yıllık 60 akçe cihet ayrılmıştır. Vakfın banisi, köydeki

mescidin imamının ve mekteb mualliminin ikameti için de ikişer adet hane vakfetmiştir.

Vakfın banisinin eşi için günde yarım cüz Kuran-ı Kerim okuyan kimseye günde 1 akçe, vâkırı merhumun babası Gani ruhu için günde yarım cüz Kuran-ı Kerim okuyan kimseye günde 1 akçe, vâkırın vakfettiği mushafın yüzünden Hacı Bulah Hatun ruhu için günde bir cüz tilavet eden kimseye günde nim akçe, Mami Hatun binti Tursun Fakih ruhu için bir cüz okuyan kimseye günde nim akçe (cüz-ü mezburun kıraatı Çelikler köyü mescidi imamına meşruttur) cihet ayrılmıştır.

Vakıftan Borlu pazarında bulunan caminin hatibine yılda iki defa hatim okuyup, bir hatmin duasını Ramazan Bayramında, bir hatmin duasını da Kurban Bayramında, bayram namazından önce cami içinde eda edilmesi şartıyla günde 1 akçe, aşır okuması karşılığında caminin müezzinine günde nim akçe, kayyuma yıllık 60 akçe cihet ayrılırken, caminin hasırı için yıllık 15 akçe, çeşitli gerekleri için yıllık 40 akçe, tamiri için yıllık 20 akçe cihet ayrılmıştır.

Çeşitli yerlerde bulunan su kuyularının termimi için de vakıftan yıllık 170 akçe cihet ayrılmıştır.

Çelikler ve Kara Elmacık köylerindeki mescitlerin su ihtiyacı için günlük yarım akçe, vakfın banisinin akrabalarının mezarlarının termimi için yıllık 5 akçe, Kara Elmacık köyünde bulunan yolun ıslahı için yıllık 20 akçe, fukaralar için günlük 1 akçe, Peygamberimize mevlit okutulması için yıllık 90 akçe, Regaib ve Berat geceleri ile Aşure gününde yemek verilmesi için yıllık 270 akçe cihet ayrıldığı tespit edilmektedir.

Vakfın banisinin Kıran köyünde bina eylediği mektebin muallimi için günlük 2 akçe, bu muallimin fukara Müslüman çocuklarının ta'limi için günlük nim akçe, mezbur mektebin termimi için yıllık 10 akçe cihet ayrıldığı görülmektedir.

Marmaracık köyünde bulunan caminin hatibi için günlük nim akçe, mezkûr köyde bulunan mektepteki çocuklara Kuran-ı Kerim öğretmesi karşılığı cami imamına günlük 2 akçe, kayyumuna günlük nim akçe,

müezzine günlük nim akçe, caminin hasırı için yıllık 20 akçe, caminin gerekleri için yıllık 10 akçe, ders dinleme yeri için de yıllık 30 akçe cihet ayrıldığı görülmektedir.

Vakıftan Saraycık köyündeki hamamın yanında bulunan vakfın banisinin hamamı için yıllık 20 akçe cihet ayrılırken, yarısı imama ve kalan yarısı Çelikler köyünde sakin olan muallime vakfolunmuş “Büyük Hoca Bağı” demekle maruf bağ defterde mukayyedir.

Bunların haricinde her sene mütevellinin muhasebesi için ve vakfın zevayidinden ve masrafından sual etmek için yıllık 90 akçe cihet ayrıldığı görülmektedir.

d) Hacı Hamza Vakfı

Para vakıflarından biri, Hacı Hamza tarafından Demirci şehrinde kurulmuştur. Hacı Hamza, Cüz-i Kelam okutmak için 16 bin akçe vakfetmiş, tevliyeti önce kendine, sonra evlatlarına şart koşmuştur. Berat tarihi 931 senesine aittir.⁵⁹⁶ Burada yukarıda belirtildiği gibi hem dini bir amaç, hem de vâkıfın ailesine bir gelir kapısı bırakma amacı taşıdığı anlaşılmaktadır. 1575 tarihli defterde de vakfın, günde dörder cüz kıraat okunmak kaydıyla devam ettiği görülmektedir.⁵⁹⁷ Nakit paranın hâsılı defterlerde belirtilmemekle birlikte en az % 10 ile işletileceği düşünülürse, hâsılın en az 1600 akçe olduğu söylenebilir.

e) Hacı Tur Beg Mahallesi Evkafında Kayıtlı Vakıflar

Defterde Hacı Tur Beg Mahallesi evkafında üç adet para vakfı defterde mukayyedir.⁵⁹⁸ Bunlar:

1- Tatar Fakih Vakfı

Hacı Tur Beg Mahallesi evkafı içinde Tatar Fakih tarafından mescit imamının her Cuma gecesi Yasin suresi okuması karşılığında hâsılı 150 akçe olan 1000 akçe nakit paranın vakfedildiği defterden anlaşılmaktadır.

⁵⁹⁶ BOA. TD. 398, s. 173

⁵⁹⁷ TK. KKA. TD. 544, s. 88 b

⁵⁹⁸ TK. KKA. TD. 544, s. 88 a

2- Yusuf b. Bekir Vakfı

Hacı Tur Beg Mahallesi evkafı içinde Yusuf b. Bekir tarafından, mescit imamının Cuma geceleri Yasin suresinin okunması şartıyla 500 akçe nakit paranın vakfedildiği görülmektedir. Nakit paranın hâsılı defterde yazılmamakla birlikte, en az % 10 muamele ile işlem gördüğü göz önüne alınırsa bunun da aynı oran üzerinden 50 akçe hâsılı olduğu düşünülebilir.

3- Sahib-ül Hayrat Vakfı

Yine aynı evkaf içinde ismi verilmemiş bir hayırsever tarafından 675 akçe hâsılı olan 4500 akçe nakit paranın, günde iki cüz Kuran-ı Kerim okunması karşılığında vakfedildiği görülmektedir.

f) Hamza Bin Eyne Beg ve Eşi Safiye Bint-i Abdullah Vakfı

Demirci'de oturan Hamza, Safiye ve müteveli olan Çelebi oğlu Bali için birer cüz olmak üzere, her gün 3 cüz Kuran-ı Kerim okutulması ve bir kısmı da tevliyet için, % 10 muameleyle 9 bin akçeyi vakfederek, oğulları Ali'yi müteveli kılmışlar, sonra da tevliyetin nesillerinde kalmasını şart koşmuşlardır.⁵⁹⁹ 9 bin akçe nakit paranın % 10 muameleyle 900 akçe hâsılı olduğu görülmektedir. 1575 yılında da vakfın devam ettiği görülmektedir. Cüz okuyan her bir kişiye yılda dörder yüz akçe ve müteveli cihetine 150 akçe verildiği defterden anlaşılmaktadır.⁶⁰⁰

g) Mücerret b. Eyne Beg Vakfı

Demirci'de Mücerret b. Eyne Beg 8 bin akçe vakfetmiştir. Bu paranın rehninden elde edilen gelirden günde 1 akçe yevmiye ile Yahşi Fakih'i müteveli atamış ve günde bir cüz Kuran-ı Kerim okunmasını şart koşmuştur.⁶⁰¹ 1575 yılında vakfın mütevellisi deftere yazılmamakla birlikte, aynen devam ettiği görülmektedir.⁶⁰² Defterlerde vakfın hâsılı konusunda bilgi mevcut olmamakla birlikte, mezkûr paranın en az % 10 ile işletildiği düşünülürse, yıllık 800 akçe hâsılı bulunduğu anlaşılır.

⁵⁹⁹ BOA. TD. 398, s. 172

⁶⁰⁰ TK. KKA. TD. 544, s. 88 b

⁶⁰¹ BOA. TD. 398, s. 173

⁶⁰² TK. KKA. TD. 544, s. 89 a

h) Pazar Mahallesi Mescidi Evkafında Kayıtlı Vakıflar

1575 tarihli vakıf tahrir defterinde kayıtlı Pazar Mescidi Evkafında 8 hayır sahibinin kurduğu 13 adet para vakfı mukayyedir.⁶⁰³ Bunlar:

1- Evlad-ı Hacı Ramazan Vakfı

Pazar Mahallesiindeki fukaraların avarız vergileri için kurulan vakıflardan olup, Hoca Ramazan evladı tarafından 600 akçe hâsılı olan 4 bin akçe ile kurulmuştur.

2- Hacı Bahşayış Vakfı

Hâsılı 1619 akçe olan 9 bin akçe nakit para, her gün öğle ve ikindi vakti birer aşır okunması karşılığında vakfedilmiştir.

3- Halime Hatun Vakfı

Halime Hatun'un, Pazar Mahallesiindeki fukaraların avarız vergilerinin ödenmesi için 200 akçeyi vakfederek kurduğu vakıftır. En az % 10 ile bu paranın işletildiği hesap edilirse hâsılının 20 akçe olduğu görülür.

4- Halime Hatun Vakfı

Halime Hatun Pazar Mahallesi mescidi imamının iki günde bir kere Yasin suresi okuması karşılığında hâsılı 195 akçe olan 1300 akçeyi vakfetmiştir.

5- Hüsam Çelebi Vakfı

Hüsam Çelebi tarafından beş adet para vakfı kurulmuştur. Bunlardan biri her gün iki aşır okunması karşılığı vakfedilen 450 akçe hâsılı olan 3 bin akçeden oluşmaktadır.

6- Hüsam Çelebi Vakfı

Aynı kişi tarafından Pazar Mahallesi mescidinin çerağına sarf olunmak için 60 akçe hâsılı 400 akçe vakfedilmiştir.

⁶⁰³ TK. KKA. TD. 544, s. 87 b - 88 a

7- Hüsam Çelebi Vakfı

Hüsam Çelebi tarafından mezbur mescidin yakınında bulunan kervansarayın ihtiyacı için hâsılı 75 akçe olan 500 akçe vakfedilmiştir.

8- Hüsam Çelebi Vakfı

Aynı kişi tarafından Bey Pınarı çeşmesine harc olunması için hâsılı 75 akçe olan 500 akçeli vakıf kurulmuştur.

9- Hüsam Çelebi Vakfı

Hüsam Çelebi tarafından kurulan bir başka vakıf da avarız vakfıdır. Pazar Mahallesi fukaralarının avarız vergilerinde kullanılmak üzere hâsılı 75 akçe olan 500 akçe Hüsam Çelebi tarafından vakfedilmiştir.

10- Receb b. Kebir Vakfı

Pazar Mahallesindeki fukaraların avarız vergileri için bir vakıf da Receb b. Kebir tarafından kurulmuştur. Vakıf 75 akçe hâsılı 500 akçe bütçeye sahiptir.

11- Şirmerd b. Abidin Vakfı

Pazar Mescidi evkafı içinde, hâsılı 495 akçe olan 3 bin akçe, mescit imamının günde bir cüz tilaveti şartıyla kurulmuş olan para vakfına rastlanılmaktadır.

12- Şehryar Hatun Vakfı

Pazar Mahallesindeki fukaralar için 300 akçe vakfedilerek kurulmuş avarız vakıflarındandır. En az % 10 ile bu paranın işletildiği hesap edilirse hâsılının 30 akçe olduğu görülür.

13- Turgud Vakfı

Mescit imamının her sabah Sure-i Yasin okuması karşılığında 150 akçe hâsılı bir kıta bağ ile hâsılı 45 akçe olan 350 akçe nakit paranın vakfedildiği görülmektedir.

ı) Safiye Binti Abdullah Vakfı

Safiye binti Abdullah kendi malından 500 akçeyi vakfedip, % 20 muamelesinin rehininden hâsıl olan 100 akçe meblağın 60 akçesinin Cami-i Cedidin aydınlatılması gibi masrafları ve 40 akçesinin de tevliyete verilmesini şart koştur.⁶⁰⁴

j) Yağmur Mahallesi Evkafında Görülen Vakıflar

Para vakıflarından oluşan vakıf, çeşitli hayır hizmetleri için kurulmuş olup, üçünün Kuran-ı Kerim okunması, diğerlerinin de fukaraların avarız vergilerinin ödenmesi amacını taşıyan yedi ayrı vakıftan oluştuğu görülmektedir. Bunlar :⁶⁰⁵

1- Ayşe Hatun Vakfı

Yağmur Mahallesindeki fukaraların avarız vergileri için Ayşe hatun tarafından 75 akçe hâsıllı 500 akçenin vakfedilmesiyle tesis edilmiş bir vakıftır.

2- Hacı Hatun Vakfı

Hacı Hatun tarafından mahallenin mescidi imamının her sabah Yasin Suresi okuması karşılığında hâsıllı 75 akçe olan 500 akçe nakit para vakfedilerek kurulmuş vakıftır.

3- Kara Beg Vakfı

Yağmur Mahallesindeki fukaraların avarız vergileri için Kara Beg tarafından 300 akçe hâsıllı olan 2 bin akçe vakfedilerek kurulmuş olan bir vakıftır.

⁶⁰⁴ BOA. TD. 398, s. 172, TK. KKA. TD. 544, s. 88 b

⁶⁰⁵ TK. KKA. TD. 544, s. 88 a

4- Ramazan b. Turası Vakfı

Yağmur Mahallesiindeki fukaralarının avarız vergileri için kurulmuş başka bir vakıf da Ramazan b. Turası tarafından 150 akçe hâsılı olan 1000 akçe ile kurulmuştur.

5- Saltuk b. Hasan Vakfı

Yağmur Mahallesiindeki fukaralarının avarız vergileri için Saltuk b. Hasan tarafından 150 akçe hâsılı 1000 akçe bağışlanmasıyla kurulan vakıftır.

6- Turmuş v. Bazarlı Vakfı

Turmuş v. Bazarlı tarafından hâsılı 60 akçe olan 400 akçe vakfedilerek Yağmur Mahallesi fukaralarının avarız vergileri için kurulan vakıftır.

7- Umur b. Bayram Vakfı

Yağmur Mahallesi mescidi imamın Kuran-ı Kerim okuması karşılığında Umur b. Bayram tarafından 200 akçe nakit paranın vakfedildiği tespit edilmektedir. Diğer para muamelelerindeki işlemlerde olduğu gibi en az % 10 muameleden hareketle, vakfın hâsılının 20 akçe olduğu düşünülebilir.

k)Yenice Mahallesi Camii Cedid Evkafında Görülen Vakıflar

Yenice Mahallesinde bulunan Cami-i Cedid vakfı kayıtlarında da yedi adet para vakfına rastlanılmaktadır.⁶⁰⁶ Bunlardan dördü Kuran-ı Kerim okunması, diğerleri de mezbur mahallenin avarız vergilerinin ödenmesi amacını taşımaktadır.

1- Ali b. Temürçi Vakfı

Ali b. Temürçi tarafından, Cami-i Cedid'in imamının günde bir cüz tilavet etmesi şartı koşularak, hâsılı 300 akçe olan 2000 akçe nakit paranın vakfedilmesiyle oluşturulan vakıftır.

⁶⁰⁶ TK. KKA. TD. 544, s. 86 b

2- Bali b. Fakih Vakfı

Vakfın evkafında görülen para vakıflarından biri de Bali b. Ali tarafından 700 akçe ile tesis edilmiştir. Mezkûr meblağın hâsılı defterde yazılmamakla birlikte diğer vakıflarda uygulanan % 15 muamelenin burada da uygulandığı ve hâsılın 105 akçeden oluştuğu söylenebilir. Vakıf Yenice Mahallesi avarız vergilerinin ödenmesine yönelik olarak kurulmuştur.

3- Emirli Kasım Vakfı

Camii Cedid evkafı içinde bulunan vakıf, 300 akçe hâsılı olan 2000 akçelik nakit paradan oluşmakta ve imamın günde bir cüz tilavet etmesi şart koşulmaktadır.

4- Halil Veledeş Vakfı

Cami-i Cedid evkafı içinde olup 800 akçe nakit paranın, imamın Yasin suresi okuması karşılığında vakfedildiği defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

5- Mehmed v. Ca'fer Vakfı

Mehmed v. Cafer tarafından Cami-i Cedid evkafı içinde, imamın Cuma gecelerinde Kuran-ı Kerim okuması şartıyla 600 akçenin vakfedildiği tespit edilmektedir.

6- Receb b. Hacı Mustafa Vakfı

Avarız vakıflarından biri olup, 300 akçe hâsıllı 2 bin akçelik bütçeyle kurulmuştur.

7- Süleyman b. Karasubaşı Vakfı

1000 akçe hâsılı olan vakıf, Yenice Mahallesi'nin avarız vergilerinin ödenmesine yönelik olarak kurulan vakıflardandır.

12- AVARIZ VAKIFLARI

1520'lerde görülmemekle birlikte, 1575 tarihli vakıf tahrir defterinde avarız kayıtlarına rastlanmaktadır.⁶⁰⁷ Bunlar yukarıda zikredilen diğer vakıflarının içersinde yer almakla birlikte, daha detaylı verilmesi babında burada değinilmiştir. Camii Köhne Mahallesiinde dört adet avarız vakfı kayıtlı olup bunlar için ayrılan para 4 bin akçeyi bulmaktadır. Bunların hâsılı ise 600 akçeden oluşmaktadır.

Yenice Mahallesiinde de hayır sahipleri tarafından avarız vergisinde kullanılmak üzere Receb b. Hacı Mustafa, Bali b. Ali Fakih ve Süleyman b. Kara Subaşı tarafından kurulan üç avarız vakfı görülmektedir.⁶⁰⁸ Bunlar; 700, 1000 ve 2000 akçe nakitleri bulunan vakıflardır.

Yağmur Mahallesiinde toplamı 4900 akçe ve hâsılı 735 akçe olan nakit para, mahallede bulunan fukaranın avarız vergilerinde kullanılmak üzere, aynı mahallede kurulan beş avarız vakfına bağışlanmıştır.⁶⁰⁹

⁶⁰⁷ TK. KKA. TD. 544, s. 86 a-b

⁶⁰⁸ TK. KKA. TD. 544, s. 86 b

⁶⁰⁹ TK. KKA. TD. 544, s. 88 b

II. BÖLÜM

EKONOMİK DURUM

XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDA EKONOMİK YAPI

XVI. Yüzyılda Doğu ile Batı arasındaki ticaret yollarının kavşağı durumuna gelen Anadolu,⁶¹⁰ Avrupa'nın baharat piyasası özelliğine sahiptir. 1500-1600 arasında Akdeniz nüfusunun kabaca iki katına çıkmış olabileceği ileri sürülmüş,⁶¹¹ Osmanlı ülkesinde de I. Süleyman döneminde, 1520-1530 yılları civarında 12-13 milyon olan nüfusun, 1580'lerde 18 milyona ve hatta 1600'lerde 30-35 milyona çıktığı tahmin edilmektedir.⁶¹² 1500-1600 arasında Akdeniz nüfusunun da kabaca iki katına çıkmış olabileceği ileri sürülmektedir. Bu nüfus 30-35 milyondan 60-70 milyona çıkmıştır. Bu yıllık % 7 civarında bir artış olduğunu göstermektedir.⁶¹³ Nüfus artışı, fütühatın durması ve enflasyon gibi sebepler Anadolu'da sosyal ve ekonomik sıkıntılara sebep olmuştur.⁶¹⁴ İmparatorluk için gerekli olan askeri stratejik malzeme ve tahıl ürünleri, herhangi bir darlığa sebebiyet vermemek için zaman zaman ihracatına yasaklar getirilmiştir.⁶¹⁵ 1550-1650 arasında birçok Avrupa ülkesinde para birimlerinin içerdiği gümüş miktarlarında azalmalar, dolayısıyla bir devaluasyon hareketinin gözlemlendiği anlaşılmaktadır.⁶¹⁶ Osmanlı Devletinin beylikten imparatorluğa dönüşmesiyle mali giderlerin artması sonucu II. Mehmet döneminde taşşişler görülmüştür.⁶¹⁷ XVI. Yüzyılda Demirci

⁶¹⁰ Nevzat Kösoğlu, *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, Ötüken Yayını, İstanbul 1990, s. 271

⁶¹¹ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C. 1, Çev. M. Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul 1989, s. 270

⁶¹² Braudel, *Akdeniz ve...*, C. 1, s. 273

⁶¹³ Braudel, *Akdeniz ve...*, C. 1, s. 270

⁶¹⁴ İlber Ortaylı, "17. Yüzyıl Sonlarında Orta Anadolu Vilayetlerinin Toplumsal Ekonomik Durumu Üzerine", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I*, 2. Baskı, Turhan Kitabevi Yayını, Ankara 2004, s. 11

⁶¹⁵ Kösoğlu, a.g.e., s. 271

⁶¹⁶ Temel Öztürk, "Osmanlıda Narh Sistemi" *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002, s. 865

⁶¹⁷ Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 145, Osmanlı parası için ayrıca bkz. Halil Sahillioğlu, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketlerinin Yeri", *ODTÜ. Gelisme Dergisi Özel Sayı*, Ankara 1978, s. 1-38, Bekir Sıtkı Baykal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII. ve XVIII. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni ile İlgili Belgeler", *Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. 13, S. 17, Ankara 1988, s. 87-115, Halil İnalçık, *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile*

kazasının da yukarıda zikredilen olumsuzluklardan etkilenmesi kaçınılmazdır. Örneğin kazada üretimi yapılan bazı ürünlerin üretiminde bir değişiklik görülmezken, kıymet değerlerinde yükselmeler tespit edilmektedir. Özellikle yüzyılın ikinci yarısında Demirci kazasında nüfus gerilemesinin olduğu da düşünülürse, bazı ürünlerin dışa kaçırıldığı akla gelmektedir. Nitekim kazada nüfus azalmasına ve üretim düşüşüne rağmen kıymet miktarlarındaki artış, arz-telep dengesine göre kaza dışından bazı ürünlere talebin olduğunu göstermektedir. XVI. Yüzyılın bu durumu göz önünde bulundurularak, aşağıda XVI. Yüzyılda Demirci kazasındaki ekonomik yapı başlıklar altında ele alınmıştır.

I) ZİRAİ YAPI

Tarım faaliyetlerinin çok eskiye gittiği Anadolu, bu faaliyetlerin dünyada ilk başladığı yerler arasında kabul edilir. Buna gerekçe olarak ta Türkiye’de yerleşim faaliyetlerinin günümüzden en az 11-12 bin yıl öncesine gitmesi gösterilir. Zaman içinde Anadolu topraklarında uygarlık kurmuş olan toplumlar, Anadolu’nun tarımsal potansiyelinden en üst seviyede yararlanma yoluna gitmişlerdir. Tarım faaliyetleriyle birlikte hayvancılık da zamanla yaygınlaşmış ve ekonominin önemli bir ayağını oluşturmuştur. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devletleri topraklardan en iyi biçimde yararlanmak için düzenlemeler yapmış ve bu sayede askeri alanda ihtiyaç duyduğu asker, hayvan, silah ve mühimmatı ekonomik şekilde elde etmişlerdir. Çeşitli dönemlerde yaşamış devletlerin yıkılmasında veya Osmanlı devletinde görülen celali isyanlarında olduğu gibi yaşanan karışıklıklarda toprak yönetim düzeninde ortaya çıkan bozulmalar etkili olmuştur.⁶¹⁸ Osmanlı Devletinin ekonomisinin temelini bilindiği gibi ziraat oluşturmuştur. Saruhan Sancağının bulunduğu coğrafya bugün olduğu gibi, XVI. Yüzyılda da ziraata elverişli bir yapıya sahiptir. Bu durumun Demirci kazasına da olumlu yönde yansıdığı

ilişkiler, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 280, Halil İnalçık, “Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Doğu Batı Makaleler I*, 3. Baskı, Ankara 2006, s.169,170, İnalçık, *Devlet-i ‘Aliyye...*, s. 196, Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 2 (1453-1559)*, C.2, Cem Yayınevi, İstanbul 1995, s.168,169, Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, 3. Baskı, İş Bankası Yayını, İstanbul 2010, s. 104

⁶¹⁸*Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, (Editör: H. Çamurcu- N. Bilgin), Lisans Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 156

tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. Geniş ovaları bulunmamasına ve genellikle eğimli arazi yapısına rağmen, ikliminin elverişli olması, bölgede zirai faaliyetleri olumlu yönde etkilemiştir. Demirci'nin gelişiminde tarım, hayvancılık, ticaret ve yol güzergâhı üzerinde bulunmasının önemli rol oynadığı düşünülebilir. Arşiv vesikaları incelendiğinde Demirci kazasına kervanların gelip gittiği tespit edilmektedir.⁶¹⁹

Tahrir defterlerinden (TD.165 ve 115) XVI. Yüzyılda Demirci kazasında tarımsal üretim çeşitliliğinin bol olduğu ve şu ürünlerin yetiştirildiği anlaşılmaktadır: Buğday, arpa, burçak, nohut, bakla, börülce, pamuk, mercimek, ketan-kendir, üzüm, bostan, soğan, palamut, armut, iğde, sumak, dut, alef, kiraz, kestane ve boyalık bitki. Bunların üretiminde arazi yapısına, iklim durumuna ve ihtiyaca göre artış veya azalma olduğu görülmektedir. Demirci kazasında tarım alanlarının büyük kısmı, hububat ziraatına ayrılmıştır. Bunun içinde buğday ve arpa ilk sırayı almakta, meyvecilik, bağcılık ve bostan üretimi de yaygın olarak yapılmaktadır.

Öte yandan, Saruhan Sancağına ait bir kanunnamenin bulunmaması, mahsullerden alınan öşür nispetinin tayinini, dolayısıyla toplam hâsılat miktarının tespitini zorlaştırmıştır. Bundan dolayı civar sancaklardaki, özellikle Aydın Sancağı kanunnamesindeki öşür nispetleri kullanılarak tespit yapılmaya çalışılmıştır.⁶²⁰

XVI. Yüzyılda Demirci kazasındaki köylerin çoğunun hâsılı, tahrir defterlerinde ortak olarak verilmiştir. Dolayısıyla bu durum, köylerde yetiştirilen ürünleri, toplanan vergi miktarlarını, hayvancılık ve arıcılık gibi faaliyetlerini köylere göre tek tek tespitini güçleştirmektedir. 1531 tarihli tahrir defterinde Demirci kazası kırsalında bulunan dirlikler toplam 73 adet grup

⁶¹⁹ BOA. MD. 41, H. 110, 987 tarihli Tarhanyat (Menemen) Kadısına yazılan hükümde "Kazada sakin tuzcular eskiden beri Adala kazasına götürdükleri tuzun yükünden kırkar akçe ve Temürciye götürdüklerinden kırk beşer akçe kira aldıkları halde şimdi eminler 12 ve 15 akçe verdiklerinden şikâyet etmeleri ile tahkik edüb doğru ise eskisi gibi verdirmesi..." belirtilmektedir. Ayrıca bkz. Evliya Çelebi, *Seyahatname*, s. 55, Evliya Çelebi katırcıların Demirci kazasına buğday getirdiklerini, buna karşılık buradan özellikle kurutulmuş üzüm aldıklarını belirtmektedir.

⁶²⁰ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s. 240, Aydın Kanunnamesinde, buğday, arpa, yulaf, darı ve çavdardan öşür miktarı 1/8, burçak, mercimek, nohut, susam, börülce, bakla, soğan-sarımsakta ve çörek otunda 1/10, pamukta ise 10 vakıyyede 1 vakıyye olduğu belirtilmiş ve bu rakamlar üzerinden hareket edilmiştir.

halinde verilmiş, bunların 35 adedinin hâsılı deftere müstakil olarak yazılırken, diğerlerinin hâsılı ortak olarak ele alınmıştır. 1575 tarihli tahrir defterinde ise kırsal bölgede bulunan dirlikler toplam 80 gruba ayrılmış, bunlardan 35 adedinin hâsılı müstakil olarak verilmiştir. Bunlardan hâsılları müstakil olarak verilen köylerdeki üretim çeşitliliği ve miktarları tespit edilebilmektedir. Köylerin üretim istatistiklerinde defterlerin bu özelliğinden dolayı verileri tek tek sunmak mümkün olmasa da nahiyelerin üretimleri ve üretimden aldıkları payı hesaplamak mümkündür. Mesela en çok üretimi olan buğday üretimi 1575'te, Demirci nahiyesinde 2556 müd, 200 kile, Karataş nahiyesinde 2552 müd, 232 kile, ortapare nahiyesinde 2072 müd, 400 kile ve Borlu nahiyesinde 2760 müd, 192 kile olmuştur. (Bkz. Tablo LIV)

1531 tarihli tahrir defterinde birkaç yerde olmakla birlikte köy hâsıllarında ağırlık birimi olarak Demirci müdü,⁶²¹ diğerlerinde İstanbul müdü kullanılmıştır.⁶²² 1575 tarihli tahrir defterinde ise kullanılan müd konusunda bir açıklama bulunmamakla birlikte yapmış olduğumuz hesaplamalarda yine İstanbul müdü esas alınmış ve 1 müd, 20 İstanbul kilesi olarak kabul edilmiştir. Tahrir defterlerinde gördüğümüz ağırlık ölçülerinden biri olan "müd" çoğunlukla hububat gibi kuru besinlerin ölçümünde kullanılmaktadır.⁶²³ Miktarı da her yerde aynı olmayıp, Kütahya'da bir müd 20, Diyarbakır'da 16, Siverek'te ise 8 İstanbul kilesine eşitti.⁶²⁴ Bölgelere göre farklı olmakla birlikte resmi olan "Müd", 20 İstanbul kilesi idi. 1335'lerde Güney Anadolu'da, 1474 yılında II. Mehmed döneminde 1 müdün 20 kile olduğu görülmektedir.⁶²⁵ İstanbul kilesi XVI. Yüzyılda 20 okka, yani 25,6589 kg. buğday alırken, 23,093 kg. arpa almaktaydı.⁶²⁶ Yine her yerin kilesi birbirine uymamakla beraber, her "kile"nin dört şinik ve her şiniğin 7,5 kiloluk bir hububat ölçüsü

⁶²¹ BOA. TD. 165, Bunlardan biri 462. Sayfada Gökali köyü hâsılında, sayfa 469 da Küçük nam-ı diğer Arslanoğlanları köyü hâsılında ve sayfa 472 de Dedeler köyü hâsılında çeltik ile ilgili, "Temürce müdüyle sekiz müd tohum ekilür" şeklinde görülmektedir. Başka yerde Demirci müdü kullanılmamış olup, İstanbul müdü kullanıldığı görülmektedir.

⁶²² BOA. TD. 165, s. 389, Mesela Avşar, Tamlaluca, Donuzcu köyleri için İstanbul müdü kullanıldığı belirtilmiştir.

⁶²³ Cengiz Kallek, "Müd", *DİA.*, C. 38, TDV. Yayını, İstanbul 2006, s. 457

⁶²⁴ Pakalın, *a.g.e.*, C. 2, s. 597

⁶²⁵ Walter Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, Çev. Acar Sevim, MÜ. Edb. Fak. Yayını, İstanbul 1990, s. 57, 58

⁶²⁶ Cengiz Kallek, "Kile", *DİA.*, C. 25, TDV. Yayını, Ankara 2002, s. 569, Ayrıca bkz. Hinz, *İslam'da Ölçü...*, s. 51

olduğu belirtilmiştir.⁶²⁷ Demirci’de zahireciler tarafından kile ölçüsü günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Ancak tam kile kullanılmamakta, kilenin yarısına eş olan ve “Demirli” adıyla zikredilen kile yanında, tam kilenin çeyreğine eş olan “Şinik” kullanılmaktadır. (Bkz. EK 63: Resim 55)

A) HUBUBAT ÜRETİMİ:

1- HINTA (BUĞDAY)

Serin iklim bitkisi olan buğday yarı kurak iklim koşullarına sahip olan bölgede yaygın olarak üretilmektedir.⁶²⁸ Tüm bitkilerde olduğu gibi buğdayın da ekiminden hasadına kadar belirli aşamalarında belirli sıcaklık ve yağış istekleri vardır. Buğday tohumu filizlenme döneminde nemli ve serin bir toprağı severken, olgunlaşma döneminde sıcak ve kurak hava koşullarına ihtiyaç duyar. Bu yetiştirme koşullarına göre Türkiye’nin birçok bölgesinde üretiminin yapılabileceği anlaşılır. Sadece çok yüksek olan yerlerde buğday üretimi yapılamaz. Çünkü bu yerlerde sıcaklığın düşük olması buğdayın olgunlaşmasını engellemektedir. Buğday tanelerinin yeteri kadar büyüyüp olgunlaşabilmesi için yılda 1900-2400 *C toplam sıcaklık alması gerekmektedir.⁶²⁹ Demirci kazasının bu özelliklere sahip olması yanında, buğdayın halkın temel ihtiyaçlarından olan ekmek ve bulgurun hammaddesi olması ve hemen her yerde yetiştirilebilme özelliği sebebiyle, XVI. Yüzyılda kazanın tüm yerleşim birimlerinde en fazla üretimi yapılan hububat ürünü olmasına sebep olmuştur.

Akdeniz’in yağışlarında bazı zamanlarda azalma olması, devletlerin iç ve dış politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur.⁶³⁰ Buna bağlı olarak

⁶²⁷ Ömer L. Barkan, “XV ve XVI’ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nda, Toprak İşçiliğinin Organizasyonu Şekilleri” , *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 587

⁶²⁸ *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, (Editör: H. Çamurcu- N. Bilgin), s.163

⁶²⁹ C. Şahin, H. Doğanay, N. A. Özcan, *a.g.e.* , s.360

⁶³⁰ Emrah Safa Gürkan, “Osmanlı-Habsburg Rekabeti Çerçevesinde Osmanlıların XVI. Yüzyıl’daki Akdeniz Siyaseti”, *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, Yeditepe Yayını, İstanbul 2011, s. 17,18, Mesela Osmanlı buğdayına muhtaç olan Venedik, hâkimiyeti altındaki Kıbrıs’ın Osmanlılar tarafından kuşatılması sırasında dahi, Habsburglular’la ancak Sicilya’nın buğday ambarlarının açılması şartıyla ittifak yapmıştır. Ayrıca bkz. Metin Ziya Köse, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600 Doğu Akdeniz’de Casuslar ve Tacirler*, Giza Yayını,

tüm Osmanlı ülkesinde olduğu gibi Demirci kazasında da buğday başta olmak üzere, diğer ürünlerde de fiyat dalgalanmaları görülmektedir. Bunda açlık, kuraklık, salgın hastalıklar,⁶³¹ Amerikan altınının Avrupa'ya girişi, nüfus artışı,⁶³² tarımsal üretimde azalma⁶³³ ve kıtlık⁶³⁴ gibi sebeplerin yanında nakliyat da etkin olduğu söylenebilir.⁶³⁵

Aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere tahrir defterlerinde tahıllardan alınan vergilerde müd veya kile cinsinden üretim miktarının yazıldığı görülmektedir. Tahıllarda bu ölçü birimlerinin yazılmasında tahıl üretim miktarlarının diğer ürünlere göre çok daha fazla olması sebep olarak gösterilmiştir.⁶³⁶

1531 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında toplam 8364 müdlük buğday üretimi yanında, 1 müdün altında kalan ağırlıkların da kile cinsinden yazıldığı görülmekte ve bunların da toplamı 1272 kileyi bulmaktadır.⁶³⁷ Toplam kıymet miktarının 1348416 akçe olduğu görülmektedir.⁶³⁸ Defterlerde müd veya kile miktarlarının verilmesi, ürünün kilogram cinsinden üretim miktarını hesaplamayı kolaylaştırmaktadır.⁶³⁹ Buna

İstanbul 2009, s. 56,57, Zeki Arıkan, "Osmanlı İmparatorluğunda İhracı Yasak Mallar, Memnu Meta", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991

⁶³¹ Braudel, *Akdeniz ve...*, C. 1, s. 219,220,

⁶³² Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan – 1918'e*, 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayını, Ankara 1992, s. 68

⁶³³ Braudel, *Akdeniz ve...*, C. 1, s. 399

⁶³⁴ Zeki Arıkan, *XV- XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, Ege Ü. Edb. Fak. Yayını, İzmir 1998, 105, 106, Kıtlık için bkz. Orhan Kılıç, "Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Kıtlıklar" *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002, s. 719'da Akhisar'da 1571 yaz başlarında çekirge istilası sonucunda hububat sıkıntısının yaşandığı, 1585 baharında da Kütahya'da kuraklığa bağlı olarak hububat ve zahire sıkıntısının çekildiği belirtilmektedir.

⁶³⁵ Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İÜ. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul 1964, s. 28,29, Mesela Diyarbakır'dan Van'a sırf nakil ücretinden dolayı buğdayın fiyatı 1577 yılında % 125 oranında bir artış göstermiştir. 200 bin Diyarbakır kilesini Van'a götürmek için 25 bin ata ihtiyaç vardı ki bu kadar hayvanı temin etmenin zorluğu ortadadır.

⁶³⁶ Niocara Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Timar*, Çev. M. Ali Kılıçbay, Teori Yayınları, Ankara 1985, s. 63

⁶³⁷ Defterlerde, buğday gibi diğer ürünlerde de 1 müd etmeyen ağırlık miktarları kile cinsinden yazılmış olduğundan, ürünlerin toplamında kile miktarı ayrıca bilgi olması babında yazılmıştır. Yazmış olduğumuz müd ve kile toplamları ilgili üründen alınan öşür oranıyla(1/8 veya 1/10 gibi) çarpılarak elde edilen rakamlardır.

⁶³⁸ 1531 tarihli tahrir defterinde, hıntanın 1 müdünün kıymet karşılığı 160 akçe olduğu görülmektedir. 1 kile buğdayın kıymet değerinin de 8 akçe olduğu tespit edilmektedir.

⁶³⁹ İstihsal miktarı hesaplamalarında, 165 numaralı tahrir defterinde çoğu kez kullanıldığı belirtilen İstanbul müdü yanında, İstanbul kilesi esas alınmış, 1 müd 20 İstanbul kilesi

göre 1531 yılında Demirci kazasında toplam da 4324858,91 kg. (4324,8 ton) toplam buğday üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır.⁶⁴⁰ 1512 yılında Demirci kazası ile sınır olan Kütahya Sancağının Simav kazasında toplam hinta üretiminin, 428 müd ve 588 kile olduğu görülmektedir.⁶⁴¹ Kütahya Sancağı kanunnamesine göre hubattan 1/8 miktarında öşür alınmaktadır.⁶⁴² Buna göre Simav kazasında bu tarihte toplam hinta üretimi 1877820,93 kg. (1877,8 ton) olarak gerçekleşmiştir. Bu da iki kaza arasında hinta üretiminde yaklaşık olarak 2 katın üzerinde fark olduğuna işaret etmektedir.

1575 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında tüm yerleşim birimlerinde üretilen buğday toplam 9940 müddür. Bunun yanında toplam 1024 kile de ayrıca yazılmış olup, toplam kıymet miktarı 1998240 akçe olarak hesaplanmaktadır.⁶⁴³ Buna göre 1575 yılında da, Demirci kazasında toplam 5127264,03 kg. (5127,2 ton) toplam buğday üretimi olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁴⁴ Görüldüğü gibi XVI. Yüzyılın ikinci yarısında Demirci kazasında buğday üretiminde 802405,12 kg.lık (802,4 ton) bir artış bulunmaktadır. Bu da yaklaşık % 18,55'lik bir artış oranı olduğunu göstermektedir. Kıymet bazında ise 649824 akçe ile % 48,19'luk bir artış söz konusudur. 1575 yılında kıymet ile kg. artış oranında görülen bu farkın, üretim yükselmesi yanında, yukarıda da değinildiği üzere fiyat dalgalanmalarından kaynaklandığı söylenebilir. 1570 yılında Simav kazasında toplamda 505 müd ve 182 kile hinta kaydı defterde tespit

(513,178 kg) ve 1 kile 25,6589 kg. olarak kullanılmıştır. Bunlar ayrıca, ilgili ürünün öşür oranıyla çarpılarak kilogram tespiti yapılmıştır.

⁶⁴⁰ $1045,5 \text{ müd} \times 8 (\text{Öşür oranı } 1/8) = 8364 \text{ müd}$, $8364 \times 513,178 \text{ kg} = 4292220,792 \text{ kg}$. Ayrıca toplamda 159 kile miktarı da defterde yazılmıştır. Buna göre; $159 \times 8 = 1272 \text{ kile}$, $1272 \times 25,6589 = 32638,1208 \text{ kg}$. İkisi toplamı; $4292220,792 + 32638,1208 = 4324858,9128 \text{ kg}$.lık toplam hinta üretimi bulunmaktadır. Diğer ürünlerin hesaplamalarında da aynı yöntem kullanılmıştır.

⁶⁴¹ BOA. TD. 49

⁶⁴² Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Eyalet Kanunnameleri (I)*, 5. Kitap, II. Kısım, Fey Vakfı Yayını, İstanbul 1992, s. 135, Kütahya Kanunnamesinde "Hububattan öşür ile yemlik alınır. Cümlesi sekizde bir olur."

⁶⁴³ 1575 tarihli tahrir defterinde buğdayın(hinta) 1 müdü 200 akçe kıymetinde olup, 1 kile ise 10 akçedir. 1531'e göre akçe cinsinden kıymet oranlarındaki artışın kaynağı enflasyon ile açıklanabilir. (Müd'de 160/200 ve Kile'de 8/10)

⁶⁴⁴ Tahrir defterinde grup olarak verilen köy gruplarından birinde müd ve kıymet kısmı silik olduğundan okunamamıştır. Bu yüzden verilen rakamda bu kısım dâhil değildir. Ancak bunun toplam hâsılda yerinin düşük olması hasebiyle sonuç üzerinde önemli bir etkisinin bulunmadığı düşünülebilir.

edilmiştir.⁶⁴⁵ Bu da bu tarihte Simav kazasında 2110,59 tonluk hinta üretimi olduğunu göstermektedir ki bu da iki bölge arasında yaklaşık olarak 2 katın üzerinde bir farkın devam ettiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte aradaki farkın bir miktar azaldığı da tespit edilmektedir.

2- ŞA'İR (ARPA)

Tahrir defterlerine göre XVI. Yüzyılda Demirci kazasında en fazla üretimi yapılan ürünlerden biri de arpadır. Buğdaya göre daha soğuk ve kurak şartlara dayanabildiği için, buğdayın yetiştirme imkânlarının sınırlı olduğu yerlerde daha yaygın olarak üretilmiş olan arpa, buğdaydan sonra genellikle en fazla üretimi yapılan ürün olmuştur.⁶⁴⁶ Arpa daha çok hayvan yemi olarak kullanılan bir ürün olup, az da olsa insanlar tarafından da tüketilmektedir.

1531 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında üretilen arpanın toplam müd miktarı 6148, kile miktarı ise 696 olarak tespit edilirken, toplam kıymet miktarı 618280 akçe olarak gerçekleşmiştir.⁶⁴⁷ Buna göre 1531 yılında Demirci kazasında toplamda 2855588,008 kg.(2855,5 ton) toplam arpa üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır.⁶⁴⁸ 1512 tarihli deftere göre Simav kazasında toplamda 2196 müd ve 3404 kile arpa üretilmektedir.⁶⁴⁹ Bu da toplamda 1092853,13 kg.lık (1092,8 ton) arpa istihali olduğunu göstermektedir ki, iki bölge arasında yaklaşık iki buçuk katın üzerinde üretim farkı bulunmaktadır.

1575 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında üretilen arpa toplam 7136 müddür. Ayrıca 320 kile olarak tespit edilirken, toplam kıymet miktarının 858240 akçe olduğu belirlenmiştir.⁶⁵⁰ Buna göre 1575 yılında Demirci kazasında toplamda 3312459,92 kg. (3312,4 ton) toplam arpa üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 1570'te Simav kazasında 3620 müd

⁶⁴⁵ BOA. TD. 49

⁶⁴⁶ *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, (Editör: H. Çamurcu- N. Bilgin), s. 164

⁶⁴⁷ 1531 tarihli tahrir defterinde şa'irin 1 müdü 100 akçe olup, 1 kile ise 5 akçelik kıymete sahiptir. Arpada öşür oranı 1/8'dir.

⁶⁴⁸ Arpada 1 kile 23,093 kg. olarak alınmıştır.

⁶⁴⁹ BOA. TD. 49

⁶⁵⁰ 1575 tarihli tahrir defterinde şa'irin 1 müdü 120 akçe olup, 1 kile ise 6 akçe kıymetine yükselmiştir.

yanında, 688 kile arpa üretimi görülmektedir.⁶⁵¹ Buna göre Simav kazasında 1687821,18 kg. (1687,8 ton) arpa üretimi gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu tarihte arpa üretiminde iki kaza arasında yaklaşık olarak 2 katlık bir fark bulunmakta ve aradaki farkın bir miktar kapandığı anlaşılmaktadır.

Bu verilere göre kazada 1531 tahririnde 2855588,008 kg. olan arpa üretimi, 1575 tahririnde 3312459,92 kilograma yükselmiştir. Demirci kazasında arpa üretiminde 44 yıllık sürede 456871,91 kg.lık bir artış bulunmaktadır. Buna göre arpa üretimindeki artış % 15,99 oranındadır. 1531 yılında 618280 akçe olan kıymet miktarı, 1575 yılında 858240 akçeye yükselmiştir. Aradaki fark 239960 akçe olup, % 38,81'lik bir artışa işaret etmektedir. Kilogram bazında artış % 15,99 iken, kıymet bazındaki artışın % 38,81'lik oranda olması enflasyonla bağlantılı görülmektedir.

3- ERZEN (DARI)

Türkçede ziraatla ilgili en eski temel kök “tar” , “dar” olup “ziraatla uğraşmak toprağı sürmek, işlemek” anlamına gelmekte ve bu kökten “tarığ” , “darığ” kelimesi oluşturulmuştur ki, “ekilen şey, hububat” anlamına gelmektedir. Daha sonra mana bir parça daralarak bilinen “darı” anlamında kullanılmıştır.⁶⁵² Darı, ekmeği yenen bir hububat olması yanında, bir içecek olan boza yapımında da kullanılmıştır. Adı hemen bütün Türk boylarında aynı olan darının verimi de arpa ve buğdaya göre daha yüksektir.⁶⁵³ Yaz döneminde yağış alan ve sulama yapılabilen yerlerde üretimi olan darının yetişme dönemi buğdaya göre daha uzun olup, besin maddeleri bakımından zengin topraklarda daha yüksek verim alınır.⁶⁵⁴ Hasat edildikten sonra uzun müddet saklanabilen ve çeşitli yiyecek, yağ ve alkol üretimi ile hayvan yemi olarak kullanılan bir bitkidir.⁶⁵⁵ Buğday ve arpa kadar ekonomik olmaması, daha fazla su ve emek isteyen ürün olması hasebiyle üretimi biraz daha

⁶⁵¹ BOA. TD. 47

⁶⁵² Baykara, *Türk Kültürü Araştırmaları*, s.127

⁶⁵³ Baykara, *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*, s. 123

⁶⁵⁴ Atalay, *Türkiye Coğrafyası*, s.351

⁶⁵⁵ İbrahim Atalay, *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, 4. Baskı, META Basım Matbaası, İzmir 2005, s. 79

sınırlı olmakla birlikte, hem gıda maddesi, hem de hayvan yemi olarak kullanılması, darıyı en yaygın yetiştirilen ürünlerden biri yapmıştır.

1531 yılında Demirci kazasında darı üretiminin, genel zirai üretim içinde yeri fazla olmakla birlikte, kilogram bazında üretimi özellikle buğday ve arpaya nazaran daha geridir. 1531 tahririne göre, Demirci kazasında 168 müd yanında ayrıca yazılan 2764 kile erzen üretimi bulunmaktadır. Toplam kıymet miktarının 30620 akçe olduğu görülmektedir.⁶⁵⁶ Buna göre 1531 yılında Demirci kazasında toplamda 157135,10 kg. (157,1 ton) toplam darı üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır.⁶⁵⁷

1575 tarihli defterden kaza genelinde sadece 10 köyün hâsılında darı yetiştirilmediği anlaşılmaktadır. Bu da darı üretiminin bu tarihte daha da yaygın hale geldiğini göstermektedir. Demirci kazasında üretilen darı toplam 412 müd yanında, 2660 kile olarak tespit edilirken, toplam kıymetin 65400 akçe olduğu görülmektedir.⁶⁵⁸ Buna göre 1575 yılında Demirci kazasında toplamda 279682,01 kg. (279,6 ton) darı üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi Demirci kazasında 1575'te darı üretiminde 122546,90 kg.lık bir artış söz konusudur. Bu da % 77,98'lik bir orana tekabül etmektedir. 1570 yılında Simav kazasında 708 müd ve 304 kile erzen öşre konu olmuştur.⁶⁵⁹ Buna göre Simav kazasında 41430,32 kg.lık (414,3 ton) erzen üretimi görülür. Bununla birlikte 49 numaralı tahrir defterinde erzen vergiye konu olmamıştır. Dolayısıyla Simav kazasında yüzyılın başlarında görülmeyen erzen üretimine sonraki dönemlerde başladığını söyleyebiliriz.

⁶⁵⁶ 1531 tarihli tahrir defterinde, Erzenin 1 müdünün 100, 1 kilesinin ise 5 akçe olduğu anlaşılmaktadır. Mesela Montuz ve civarındaki köylerde yetiştirilen darıda kile miktarı 5, buna karşılık kıymet 25, Sadas köyünde yetiştirilen darıda kile miktarı 2, kıymet 10, Çaşnigir köyünde kile miktarı 11, kıymet 55, Armudalanı köyünde kile 12 kıymet 60, Kocalar köyünde kile 7, kıymet 35 olarak yazılmıştır. Müd verilen yerlerde 1 müd 100 akçe olarak kıymete yansımaktadır. Çorak ve Çaputoğlu köylerinde müd 2, kıymet 200, Kaşıklı köyünde müd 1, kıymet 100 olarak yazılmıştır. Defterde 1 müdün altında kalan kile oranları ayrıca yazılmıştır. Mesela Rumşah ve Samedlü köylerinde müd 1, kile 6, kıymet 130, Bozcaatlı ve Orağlı köylerinde müd 1, kile 3, kıymet 115 olarak verilmiştir.

⁶⁵⁷ Erzende öşür 1/8 alınmıştır.

⁶⁵⁸ 1575 yılında 1 müd 120, 1 kile ise 6 akçe olmuştur.

⁶⁵⁹ TK. KKA. TD. 47

4- MERCİMEK

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında buğday ve arpa kadar yaygın üretimi yapılmamakla birlikte, kazada hububat üretimi içinde yer bulmaktadır. 1531 tarihli tahrir defterinde on köyün mercimek hâsılı müstakil, on üç adet grup olarak verilen köylerin hâsılı ortak olarak kaydedilmiştir. 1575 tarihli tahrir defterinde ise altı köyde müstakil, on dört hâsılda ise ortak olarak mukayyedir.

1531 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında 15 müd yanında 295 kile mercimek üretimi bulunurken, kıymet miktarı yekûnu 3890 akçe olarak gerçekleşmiştir.⁶⁶⁰ Buna göre 1531 yılında Demirci kazasında toplamda 15267,04 kg. (15,2 ton) mercimek üretimi olmuştur.

1575 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında üretilen mercimeğin toplam müd miktarı 45, ilaveten kile miktarı da 415'tir. Toplam kıymetin de 13150 akçe olarak gerçekleştiği tespit edilmektedir.⁶⁶¹ Buna göre 1575 yılında Demirci kazasında toplamda 33741,45 kg. (33,7 ton) mercimek üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Mercimek üretimi Demirci kazasında 1575 yılında 18474,40 kg.lık artış göstermiştir. Bu da % 121'lik bir orana tekabül etmektedir. 1575'te Demirci kazasında mercimek üretiminde 1531'e göre kıymet bazında % 238'lik artış bulunmaktadır. Bu da mercimeğin fiyatının 1575'te yaklaşık olarak iki kata yakın yükseldiğini göstermektedir.

5- BURÇAK

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında yoğun olarak ekimi yapılan hububatlardan biri de burçaktır. 1531 tarihli tahrir defterinde yazılmış hâsıllardan beşi haricinde tüm hâsıllarda burçağın yer aldığı, 1575 tarihli tahrir defterinde de sadece bir köy grubu hâsılında burçağın yetiştirilmediği, yani burçak üretiminin XVI. Yüzyılda kazada yaygın olarak yapıldığı görülmektedir. Burçağın daha çok hayvan yemi olarak kullanılması ve

⁶⁶⁰ 1531 tarihli tahrir defterinde, mercimekte 1 müd 102, 1 kile ise 8 akçedir. Öşür miktarı 1/10 olarak alınmıştır.

⁶⁶¹ 1575 tarihli defterlerde 1 müd 200, 1 kile ise 10 akçe kıymetindedir.

Demirci bölgesinde hayvancılığın gelişmiş olması hasebiyle, üretiminin yaygınlık kazandığı düşünülebilir.

1531 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında üretilen burçağın toplam müd miktarı 295'tir. Bunun haricinde müd etmeyen miktarların kile olarak yazıldığı, bunların toplamının da 4605 kile olduğu tespit edilirken, toplam kıymet miktarı 52525 akçe olmuştur.⁶⁶² Buna göre 1531 yılında Demirci kazasında toplamda 269546,74 kg.(269,5 ton) burçak üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

1512 yılında Simav kazasında 136 müd ve bunun haricinde 1576 kilelik burçak üretimi olduğu görülmektedir.⁶⁶³ Buna göre bu tarihte Simav kazasında üretilen toplam burçak miktarı 110230,63 kg.dır.(110,2 ton) Dolayısıyla Demirci kazasındaki burçak üretimi ile Simav kazası arasında % 40,89 oranında fark bulunmaktadır. Ancak arada 19 yıllık zaman farkı olduğu da belirtilmelidir.

1575 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında 795 müd yanında 3035 kile burçak üretimi gerçekleştiği defterden anlaşılmaktadır. Toplam kıymet miktarının da 113610 akçeyi bulduğu tespit edilmektedir.⁶⁶⁴ Buna göre 1575'te Demirci kazasında toplamda 485851,27 kg.(485,8 ton) toplam burçak üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 1575 yılında görüldüğü üzere 216304,52 kg.lık üretim artışı söz konusudur. Bu da % 80,24 oranında önemli bir yükselmedir. Kıymet bazındaki artış ise % 116,29 olarak gözükmemektedir. Bu da burçak fiyatlarındaki enflasyona işaret etmektedir.

1570 yılında Demirci kazasının komşusu Simav kazasında toplam 752 müd ve 360 kile ile⁶⁶⁵ 395147,06 kg. (395,14 ton) burçak üretimi yapıldığı, bu da Simav kazasında burçak üretiminin 1570 yılında, önceki tahrire göre 284916,43 kg. arttığını göstermektedir. Simav'da burçak üretimi

⁶⁶² 1531 tarihli tahrir defterinde, burçağın 1 müdü 100, 1 kilesi ise 5 akçe olarak görülmektedir. Burçakta Öşür miktarı 1/10 olarak alınmıştır.

⁶⁶³ BOA. TD. 49, Kütahya Sancağı kanunnamesinde öşür oranı burçakta 1/8'dir.

⁶⁶⁴ 1575 tarihli tahrir defterinde burçağın 1 müdü 120, 1 kilesi ise 6 akçedir.

⁶⁶⁵ TK. KKA. TD. 47

% 258,47'lik bu büyük artışa rağmen, Demirci kazasındaki miktarı yakalayamamış, ancak aradaki fark büyük oranda kapanmıştır.

6- NOHUT

1531 tahririne göre Demirci kazasında gruplar halinde yazılan köylerin hâsıllarından sadece yedisinde bu ürünün yetiştirilmediği görülür. Bu tarihte Demirci kazasında üretilen nohudun toplam miktarı 340 müd yanında, müd etmeyen ağırlık kayıtlarının oluşturduğu 5055 kileden meydana gelmektedir. Toplam kıymet miktarı 94840 akçe olarak gerçekleşmiştir.⁶⁶⁶ Buna göre 1531 yılında Demirci kazasında toplamda 304186,25 kg. (304,1 ton) nohut üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

1575 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında üretilen nohudun miktarı 645 müd, kile ise 3720 olarak tespit edilirken, toplam kıymet miktarı 166200 akçe olarak gerçekleştiği görülmektedir.⁶⁶⁷ Buna göre 1575'te Demirci kazasında toplamda 426450,91 kg. (426,4 ton) toplam nohut üretimi bulunduğu anlaşılmaktadır. 1575 yılında 122264,65 kg.lık üretim artışı söz konusu olup, bu da % 40,19'luk bir orana tekabül etmektedir. Kıymet bazında ise % 75,24'lük bir artış gözükmemektedir. Bu durum nohutta arzın talebi karşılayamadığı, arz–taleb dengesinde bozulma olmasıyla açıklanabilir.

7- ÇAVDAR

Çavdar soğuğa en dayanıklı tahıl ürünüdür. Kışları çok soğuk geçen yerlerde dahi yetişir. Diğer tahıllara göre tarımına elverişli olmayan yerlerde dahi iyi ürün verir. Ayrıca hastalık ve zararlılardan da fazla etkilenmeyen bir bitkidir. Ekmek yapımında kullanılan ve besin değeri yüksek olan çavdar, başka tahıllarla karıştırılarak hayvan yemi olarak da kullanılmaktadır.⁶⁶⁸ 1531 tarihli tahrir defterinde, çavdar üretiminin az olduğu görülür. Sadece hâsılları ortak olarak verilen iki köy grubunda kaydı görülmekte, bunlardan birisinde kile 8, kıymet 40 olarak yazılırken,⁶⁶⁹ diğerinde arpa ile birlikte ortak ele

⁶⁶⁶ 1531 tarihli tahrir defterinde, nohudun 1 müdü 160, 1 kilesi ise 8 akçe olarak görülmektedir. Nohutta öşür miktarı 1/10 olarak alınmıştır.

⁶⁶⁷ 1575 tarihli tahrir defterinde nohudun 1 müdü 200, 1 kilesi ise 10 akçedir.

⁶⁶⁸ *Türkiye Coğrafyası ve...* (Editör: H. Yazıcı- M. Kürşat Koca), s. 235

⁶⁶⁹ BOA. TD. 165, s. 466

alınmış olup miktarı tam olarak belli değildir.⁶⁷⁰ 1575 tarihli tahrir defterinde ise sadece altı köy grubu hâsılinda çavdar üretiminin yapıldığı ve toplam hâsılın düşük olduğu görülmektedir. Çavdar istihsalinin düşük olmasında ekonomik değerinin düşük olması ve üretiminin çiftçinin kendi ihtiyacı ile sınırlı olması gibi sebepleri akla gelmektedir.

1531 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında üretilen çavdarın toplam müd miktarı 48'dir. Bunun haricinde çavdar üretiminde defterde kayıtlı bulunan kile miktarı da 64 olarak tespit edilirken, toplam kıymet miktarının 5120 akçe olduğu görülmektedir.⁶⁷¹ Buna göre 1531 yılında Demirci kazasında toplamda 26274 kg. (26,27 ton) toplam çavdar üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

1575 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında üretilen çavdar 252 kileden oluşmakta, toplam kıymet miktarı da 1512 akçeden meydana gelmektedir.⁶⁷² 1575 yılında Demirci kazasında toplamda 6466 kg. (6,4 ton) toplam çavdar üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 19808 kg.lık bir üretim azalması ile 1575 yılında çavdar üretimi % 75,39 oranında düşüş göstermiştir. Bu kadar büyük oranda azalma buğday gibi ekonomik ürünlerin, XVI. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan açık neticesinde önem kazanması sonucu, çavdar üretilen alanların, buğday gibi ekonomik ürünlere ayrılmasıyla açıklanabilir.

8- BAKLA

Bakla hem insanların tükettiği hem de hayvancılıkta kullanılan bir üründür. Demirci kazasında, 1531 tarihli defterde 33 köy hâsılinda, 1575 tarihli defterde ise 39 hâsılda bakla üretimi yapıldığı görülmektedir. 1531 tarihli tahrir defterine göre Demirci kazasında üretilen baklanın toplam miktarı 95 müd yanında, müd etmeyen ağırlıkların yazılmasından oluşan 1345 kileden meydana gelmektedir. Toplam kıymet miktarının da 25960 akçe

⁶⁷⁰ BOA. TD. 165, s. 383'te çavdar ve arpa ortak olarak müd 12, kıymet 1200 olarak mukayyedir. Bunun ne kadarının çavdara ait olduğunu bilemediğimizden verilen rakamın yarısı yazılma yoluna gidilmiştir.

⁶⁷¹ Öşr miktarı 1/8 olarak alınmıştır. 1 kilenin kıymeti 165 numaralı tahrir defterine göre 5 akçedir.

⁶⁷² 115 numaralı tahrir defterinde çavdarın 1 kilesi 6 akçe olarak görülmektedir.

olduğu tespit edilmektedir.⁶⁷³ Buna göre 1531'de Demirci kazasında toplamda 83263 kg. (83,2 ton) bakla üretimi gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.⁶⁷⁴

1575 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında üretilen baklanın toplam müd miktarı 210 yanında ayrıca ilave olarak 1750 kile olarak tespit edilirken, toplam kıymet miktarının da 59500 akçe olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. 1575 yılında Demirci kazasında toplamda 152670,45 kg. (152,6 ton) bakla üretimi gerçekleştirilmiştir. Buna göre 1575 yılında 69407,32 kg.lık bir artış söz konusudur ki bu da % 83,35 oranına tekabül etmektedir. Görüldüğü gibi bakla üretimi kıymet bazında 44 yılda yaklaşık olarak % 129 oranında artarken, kilogram bazında daha küçük miktarda artış bulunmaktadır. Aradaki farkında enflasyonun etkisi olduğu görülmektedir.

9 - BÖRÜLCE

Taze ve kurutulmuş olarak yıl boyunca Türk insanının sofrasında önemli bir yeri olan börülcenin, 1531 tarihli tahrir defterinde, Demirci kazasında toplam 23, 1575 tarihli defterde ise 18 köy ve köy grubu hâsıl kaydında üretildiği görülmektedir. Bu tarihte defterde müd kullanılmamış, kile cinsinden miktar verilmiştir. Bu da toplam 540 kile olup, kıymet miktarı da 4320 akçeyi bulmaktadır.⁶⁷⁵ 1531 yılında Demirci kazasında toplamda 13855,80 kg. (13,8 ton) börülce üretimi gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.⁶⁷⁶ 1575'te Demirci kazasında 15 müd yanında ayrıca müd etmeyen ağırlıkların yazılmasıyla oluşan 1045 kile börülce üretildiği görülmekte, bunların toplam kıymet miktarının da 12250 akçe olduğu tespit edilmektedir. 1575 yılında Demirci kazasında toplamda 34511,22 kg. (34,5 ton) börülce üretimi gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere börülce üretiminde 1531 yılına göre 20655,41 kg.lık bir artış bulunmaktadır. Bu da % 149,07 oranında artış olduğunu gösterir. Ayrıca kıymet bazında da 44 yılda % 183,56'lık artış tespit edilmektedir.

⁶⁷³ Baklada 1531 yılında 1 müd 160, 1 kile 8 akçe kıymetindedir. 1575'te ise 1 müd 200, 1 kile 10 akçe kıymetindedir.

⁶⁷⁴ Baklada öşür miktarı 1/10 alınmıştır.

⁶⁷⁵ TD. 165'te börülcenin 1 kilesi 8 akçe, TD. 115'te 1 müdü 120 akçe, 1 kilesi ise 10 akçedir. Görüldüğü üzere kıymet(akçe) oranında bir artış mevcuttur.

⁶⁷⁶ Börülcede öşür miktarı 1/10 olarak alınmıştır.

10 - ÇELTİK

Çeltik üretimi bol miktarda su gerektirdiğinden, Demirci kazasında da akarsuyu bulunan köylerde yetiştirilmiştir. Tahrir defterlerinde gördüğümüz nehr-i çeltük ibaresinden,⁶⁷⁷ çeltik ziraatı yapılacak araziye su taşındığını da anlıyoruz. Nitekim nehr-i çeltük, nehir sularının yönlendirildiği kanallar için kullanılan bir terim olup, çeltiği “Ding” adı verilen değirmenlerde döverek, kabuğundan ayıran hizmetlilere de “Dingci” denilmektedir. Toplanıp dövülen ve kabuğundan ayrılan çeltikten üçte bir oranında pirinç elde edilmektedir.⁶⁷⁸ Çeltik tarlalarında çalışan reaya “çeltikçi” ve “kürekçi” şeklinde ikiye ayrılmıştır.⁶⁷⁹ Çeltikçilerin, çeltik tohumlarının ziraat edilmesi, koruyup gözetilmesi ve çeltik ziraatı için gerekli suyun eksik edilmemesi babında sorumlulukları bulunmaktadır.⁶⁸⁰ Çeltik sürekli suya muhtaç olması hasebiyle ziraatı zor bir bitki olup, ekiminden hasadına kadarki sürede sürekli bakım istemesinden dolayı kıymetli tahıl bitkileri arasında yer almıştır. Osmanlı devletinde çeltik ziraatı yapmak için yetiştirilen topluluğa da “Çeltükçü reayası” denmiştir.⁶⁸¹ Demirci kazasında da görülen kürekçilerin⁶⁸² çeltiğin biçilmesi ve harman edilmesi yanında,⁶⁸³ kanalları temizleyip, arıtma görevleri bulunurdu.⁶⁸⁴ XVI. Yüzyılda Demirci kazasında varlığını gördüğümüz çeltik üretiminin, XIX. Yüzyılda üretiminin bulunmadığı, daha önceki dönemde üretimin durduğu anlaşılmaktadır.⁶⁸⁵ Bugün Demirci’de, İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre çeltik üretimi yapılmamaktadır.

1531 tarihli defterde 10 adet, 1575 tarihli defterde ise 13 adet müstakil veya ortak olarak yazılan köy hâsıllarında çeltik kayıtlarına rastlanmaktadır. Yine bu defterlerde çeltik mahsulünden alınan verginin ölçür

⁶⁷⁷ BOA. TD. 165, s. 472

⁶⁷⁸ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s.248-250,

⁶⁷⁹ Kütükoğlu, *a.g.e.*, 48, Naklen Halil İnalçık, “Rice Cultivation And Çeltükçi-Reaya System in the Ottoman Empire”, *Turcica*, XIV (1982), s. 110

⁶⁸⁰ Barkan, *XV ve XVI inci Asırlarda Osmanlı...*, s. 54

⁶⁸¹ Mehmet Karagöz, “Filibe Kazası Rüşum Defterleri ve XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında, Filibe-Tatar Pazarı-Göbe’de Çeltik Ziraatı”, *Fırat Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 2, Elazığ 2004, s. 364

⁶⁸² TK. KKA. TD. 115, s. 276 b, 279 a, 282 a, 289 a, 309 b

⁶⁸³ Ömer L. Barkan, *XV ve XVI inci Asırlarda Osmanlı imparatorluğunda Ziraat Ekonomisinin Hukuki ve Mali Esasları*, C. I, *Kanunlar*, İÜ. Edb. Fak. Yayını, İstanbul 1943, s. 205

⁶⁸⁴ F. Emecen, “Çeltik” *DİA.*, C.8, TDV. Yayını, İstanbul 1993, s. 265

⁶⁸⁵ Gökmen, *Tanzimat’tan Meşrutiyete...*, s. 198

karşılığı akçe olarak yazılmış, herhangi bir ölçü birimi kullanılmamakla birlikte, 1531 tarihli tahrir defterinde sadece bir yerde Çorak ve Çaputoğlu köyleri hâsılinda 1 müd ve karşılığı kıymet olarak 150 akçe yazılmıştır.⁶⁸⁶ 1531 de Demirci kazasında çeltik üretiminin toplam öşür bedeli 1432 akçe, toplam kıymet miktarı da 11456 akçedir. Buna göre 39192,94 kg.lık üretim olduğu görülür.⁶⁸⁷

1575'te ise çeltikten alınan toplam öşür bedeli 1960 akçe, toplam kıymet miktarı da 15680 akçedir. Defterde alınan öşürün miktarı müd ve kile gibi bir ölçü birimi kullanılmamıştır. Akçe cinsinden öşür miktarı yazılmıştır. Yukarıda belirtildiği üzere değişik köylerde, çeltik ekilen alanların artışına paralel olarak öşür bedelindeki yükselişten de anlaşılacağı üzere, kıymet cinsinden 11456 akçe olan üretim, 1575 yılında 15680 akçeye yükselmiştir. Buna göre çeltik üretiminde 1575'e kadar Demirci kazasında 4224 akçelik yani % 36,87'lik artış meydana geldiği söylenebilir. Ancak fiyatlardaki değişimleri de göz ardı etmemek gerekmektedir. Bununla birlikte kilogram cinsinden de bir miktar artış olduğu düşünülebilir. En azından yaklaşık 1531'deki kadar üretim olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan XVI. Yüzyılda Demirci kazasında çeltiğin mukataaya verildiği de görülmektedir.⁶⁸⁸

11 - ALEF (YULAF)

Sözlükte; hayvan yemleri, otlar, samanlar olarak geçen bir kelimedir.⁶⁸⁹ Hayvan yemi olarak kullanılan üründen, sipahi belli oranlarda öşür almaktadır. 1531 ve 1575 de, Demirci kazasında müstakil ve ortak olarak verilen köylerin toplam 42 hâsılinda alef öşre konu olmaktadır. 1531 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında 408 müd yanında müd etmeyen ağırlıkların yazılmasından oluşan 1348 kile alef üretimi yapıldığı görülmekte, bunların da toplam kıymet miktarının 28524 akçeden

⁶⁸⁶ BOA. TD. 165, s. 455

⁶⁸⁷ 1 müd çeltiğin kıymet olarak 150 akçe olmasından hareketle, 1 kilenin de 7,5 akçe olduğu anlaşılmaktadır. Defterde verilen kıymet toplamı olan 11456 akçe de 1527,46 kileye karşılık gelmektedir. Öşür miktarını 1/8 alınmıştır.

⁶⁸⁸ BOA. MAD. d. 00244, s. 10, H. 967 tarihinde yıllık 11 bin akçeye Demirci ve Adala çeltik inharının verildiği görülmektedir. Ayrıca bkz. BOA. MAD. d. 01583, s. 38

⁶⁸⁹ Devellioğlu, a.g.e. , s. 25

oluşmaktadır.⁶⁹⁰ Alefte öşr miktarı 1/8 olarak alınmıştır. Nitekim aydın kanunnamesinin haricinde, I. Selim Kanunnamesinde "...orak ile biçilen mahsuldan sekizde bir öşr ile salariye alınur." şeklinde hüküm bulunmaktadır.⁶⁹¹ Buna göre 1531 yılında Demirci kazasında toplamda 243964,82 kg. (243,9 ton) alef üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 1575 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında üretilen 564 müd yanında, 964 kile de alef üretimi yapıldığı tespit edilmektedir. Toplam kıymet miktarı 48976 akçe olmuştur.⁶⁹² Buna göre 1575 yılında Demirci kazasında toplamda 314167,57 kg. (314,1 ton) alef üretimi meydana gelmiştir. 1575 yılında 70202,75 kilogramlık üretim artışı olduğu görülür. Bu da % 28,77'lik bir artış oranına tekabül etmektedir. Kıymet miktarında % 71,70 oranında artış görülmektedir. Alefte, kilogram bazındaki üretimin iki katından fazla kıymet artışı olduğu tespit edilmektedir.

⁶⁹⁰ 1531 tarihli tahrir defterinde, alefin 1 müd'ünün 60 akçe, 1 kilesinin ise 3 akçe olduğu görülmektedir.

⁶⁹¹ Yaşar Yücel, Selami Pulaha, *I. Selim Kanunnamesi (Tirana ve Leningrad Nüshaları) (1512-1520)*, TTK. Yayını, Ankara 1995, s.72

⁶⁹² 1575 tarihli tahrir defterinde, diğer birçok üründe olduğu gibi müd ve kilenin kıymetinin arttığı, 1 müd'ün 80, 1 kile'nin ise 4 akçe olduğu tespit edilmektedir.

B) SANAYİİ BİTKİLERİ

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında sanayi hammaddesi olma özelliği taşıyan zirai ürünlerin de yetiştirildiği tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. Bunların başında pamuk, keten, kendir, dut yaprağı, susam, sumak yaprağı ve boya elde edilen bitkiler gelmektedir.

1- PENBE (PAMUK)

Lifi, tohumu ve küspesi değişik alanlarda kullanılan pamuk,⁶⁹³ iplik ve dokuma sanayinin önemli bir hammaddesi olup, suyu bol, iklimi nemli bölgelerde yetiştirilmektedir. XVI. Yüzyılda Demirci kazasının sanayi hammaddesi üretiminin temelinde pamuk da yer almakta, ancak bu dönemde bölgenin zirai ekonomisinde diğer sanayi ürünlerine göre düşük bir yer tutmaktadır. Demirci kazasının bulunduğu coğrafya bu durum ile yakından ilgilidir. Dağlık bir bölge olan Demirci kazasının ancak belli bölgeleri pamuk üretimine imkân vermektedir.

Defterlerde, 1531'de Demirci kazasında müstakil ve ortak olarak yazılmış köylerin toplam 51 adedinin hâsılinda, 1575 yılında ise 60 adedinde pamuk üretimi yapıldığı görülmektedir. Bu da pamuk üretiminin XVI. Yüzyılda Demirci kazasında yaygın olduğunu göstermekle birlikte, yapmış olduğumuz araştırmalarda toplam istihsal miktarının düşük kaldığı anlaşılmaktadır. Demirci kazasında pamuk üretimi XIX. Yüzyılda da devam etmiştir.⁶⁹⁴ 1992 yılında ise sınırlı bir alanda, 15 hektarlık bir sahada ekimi yapılmış, toplam üretim ise 23 ton olarak gerçekleşmiştir.⁶⁹⁵ Pamuğu kabuk ve çekirdeklerinden ayırmak için kullanılan basit ahşap makina da Demirci'de yakın bir döneme kadar kullanılmıştır. (Bkz. EK 64: Resim 55) Günümüzde

⁶⁹³ Pamuk için bkz. Hülya Tezcan, "Osmanlı Dokumacılığı" *Türkler*, C. 12, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002, Elena Frangakis-Syrett, "İzmir'de Pamuk ve Kumaş Ticareti(18. Yüzyılın İkinci Yarısından 19. Yüzyılın Başlarına", *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Editörler Çağlar Keyder, Faruk Tabak, Çev. Zeynep Altok, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayını, İstanbul 2010, Ümit Koç, "Klasik Dönem Anadolu Sanayii Üzerine bir Değerlendirme (1500-1605)", *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2002, Tahsin Öz, *Türk Kumaş ve Kadifeleri*, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1943

⁶⁹⁴ Gökmen, *Tanzimat'tan Meşrutiyete...*, s. 198

⁶⁹⁵ Taşlı, a.g.t., s. 59

ise İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre, Demirci kazasında pamuk üretimi yapılmamaktadır.

Tahrir defterlerinde pamuk vergisinde kıyye (okka), ağırlık birimi olarak kullanılmıştır. 1 okka 1,2828 gramdan oluşmaktadır.⁶⁹⁶ 1531 tarihli tahrir defterine göre Demirci kazasında üretilen pamuğun toplam kıyye miktarı 15230, toplam kıymet miktarı da 45690 akçe olarak gerçekleşmiştir.⁶⁹⁷ Pamuk istihsal hesaplamalarında, oşır oranı 1/10 olarak alınmıştır.⁶⁹⁸ Buna göre 1531 yılında Demirci kazasında toplamda 19537,04 kg. (19,5 ton) pamuk üretimi gerçekleşmiştir. 1575 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında üretilen pamuğun toplam kıyye miktarı 23095, toplam kıymet miktarı da 92380 akçedir. Buna göre 1575'te Demirci kazasında toplamda 29626,26 kg. (29,6 ton)pamuk üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Kazada pamuk üretiminde 7865 kıyye ile % 51,64'lük bir artış olurken, kıymet bazında 46690 akçe ile % 102,18'lik bir artış bulunurken kilogram bazında da 1575'te pamuk üretiminde 29626,26 kg.lık artış söz konusudur. Pamuk üretiminin 1575 yılında kilogram bazında % 51,64, kıymet bazında ise % 102,18 oranında yükselme göstermesi, bu ürüne talebin önemli oranda arttığı anlamına gelmektedir. Ayrıca kazada 1575'te bir nüfus gerilemesi göz önüne alındığında, talebin yüksek oranda artmış olması, pamukta kaçış olduğunu, pamuk kaçakçılığının yapıldığını akla getirmektedir. Bunun yanında Demirci kazasında üretilen pamuğun Manisa gibi dokuma sanayinin geliştiği yerlere gönderildiği düşünülebilir. Nitekim Manisa XVI. Yüzyılda dokuma sanayinin geliştiği yerlendendir.⁶⁹⁹ XVI. Yüzyılda Manisa şehrinde dokuma ve dericilik kolunda çalışanlar diğerlerine göre daha fazlaydı. Özellikle ince pamuklu, astarlık, tülbent, bez, gömleklik bez ile yünlü kumaş imalatı gelişmiştir. Donanmanın ihtiyacı olan yelken bezi de Manisa'da dokunmaktaydı.⁷⁰⁰

⁶⁹⁶ Hinz, *İslamda ölçü...*, s. 30, ayrıca bkz. Pakalın, *a.g.e.*, C. 2, s. 723

⁶⁹⁷ 1531 tarihli tahrir defterinde, pamuğun 1 kıyyesinin 3 akçe olduğu görülmektedir. 1575 tarihli tahrir defterinde ise yerine 1 kıyye pamuğun 4 akçe kıymetinde olduğu tespit edilmiştir.

⁶⁹⁸ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Eyalet Kanunnameleri (I)*, s. 78

⁶⁹⁹ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s. 78 - 79

⁷⁰⁰ Feridun Emecen, "Manisa", *DİA.*, C. 27, TDV. Yayını, Ankara 2003, s. 581

2- SUSAM

Kazada yetiştirilen sanayi ürünlerinden biri susamdır. Susam, tohumunda % 50-60 oranında yağ içeren bir bitkidir.⁷⁰¹ Sanayi ürünlerinden bir diğeri susamdır. Özellikle tahin, helva gibi tatlı imalatında börek gibi hamur işlerinde önemli bir yeri vardır. Bunun için işlenmesi gerekmektedir. 16. Yüzyılda Demirci kazasında, yağhane gibi bu işlemi yapacak bir tesis görülmemekle birlikte, üretilen susamın yağhanede veya basit işlemlerle yağı çıkarılmış olmalıdır. XVI. Yüzyılda az da olsa üretimi görülen susamın ilerleyen dönemlerde, XIX. Yüzyılda kazada üretimi görülmemektedir.⁷⁰² Bu gün Demirci'de az da olsa susam üretiminin devam etmesi, susam üretiminin belli bir dönemde kesintiye uğradığını veya vergiye konu olmadığını akla getirmektedir.

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında susam üretimi yüzyılın ikinci yarısında görülmektedir. Nitekim 1531 tarihli tahrir defteri kayıtlarına göre Demirci kazasında susam üretimine rastlanmamaktadır. 1575 tarihli tahrir defterinde sadece üç köyde (Sarıkcı, Saru Halil ve Davudlar) susam üretimi yapıldığını ve toplam hâsılatın hububat ürünlerine çok düşük olduğu anlaşılmaktadır. 1575 tarihli deftere göre Demirci'de üretilen susamın toplam kile miktarı 80, kıymet miktarı ise 800 akçedir.⁷⁰³ Buna göre bu dönemde 2052,71 kg.lık (2,05 ton) susam üretimi bulunmaktadır.⁷⁰⁴

3- KETEN VE KENDİR

Özellikle urgan üretiminin hammaddesi olan keten ve kendir, XVI. Yüzyılda Demirci kazasında bol miktarda üretilmektedir. Liflerinden çeşitli sicim yapılan ve çuval imalinde kullanılan keten ve kendir, yağı için de

⁷⁰¹ C. Şahin, H. Doğanay, N. A. Özcan, *a.g.e.*, s. 368

⁷⁰² Gökmen, *Tanzimat'tan Meşrutiyete...*, s. 198

⁷⁰³ 115 numaralı tahrir defterine göre 1575'te susamın 1 kilesi 10 akçedir. Öşür oranı 1/10 alınmıştır.

⁷⁰⁴ 80 x 25, 6589= 2052,71 kg.

yetiştirilmekte,⁷⁰⁵ sanayi bitkileri üretimi içersinde de ilk sıralarda yer almaktadır.

1531 tarihli tahrir defterinde Demirci kazasında kıymet bazında toplam keten ve kendir öşürü 2345 akçe, 1575 tarihli tahrir defterinde ise 2158 akçe olarak görülmektedir. Ketandan 1/10 oranında öşür alınırken kendirde 10 demetten bir demet öşür alındığı görülmektedir.⁷⁰⁶ Defterlerde bu ürünlerle ilgili herhangi bir ölçü biriminin kullanılmayıp doğrudan öşür miktarının yazılmasından dolayı üretim miktarını kg. cinsinden tespit edemiyoruz. Bununla birlikte akçe cinsinden gelirine baktığımızda XVI. Yüzyılın ikinci yarısında azda olsa gerileme olduğu görülür. Bunda yüzyılın özellikle ikinci yarısında meydana gelen kıtlık, kuraklık gibi nedenlerle keten ve kendir üretimi yapılan arazilerin bir kısmının buğday gibi, gıda alanında önemli yer tutan ürünlere ayrılmış olmasının etkili olduğu düşünülebilir.

4- PALAMUT

Dericilikte kullanılan palamut bu özelliğiyle sanayi hammaddesi içinde yer alır. Palamut, deriyi pişirmeye yarayan meşe meyvesinin kadehçığıdır.⁷⁰⁷ Pelid adı verilen meyvesi de hayvan yemi olarak kullanılırdı.⁷⁰⁸ (Bkz. EK 65: Resim 57)1531 tarihli tahrir defterine göre Demirci kazasında hâsılları müstakil veya ortak olarak yazılmış 16, 1575 tarihli tahrir defterinde ise 30 adet köyde palamut yetiştirildiği görülmektedir. 1531 tarihli tahrir defterinde Demirci kazasında toplam 676 akçe, 1575 tarihli tahrir defterinde ise toplam 1923 akçelik öşür hâsılı mukayyedir. Defterlerde palamut ile ilgili herhangi bir ölçü birimi kayıtlı değildir. Palamut üretiminde akçe cinsinden öşür gelirinde 1575'te % 184,46 oranında artış olduğu

⁷⁰⁵ Atalay, *Türkiye Coğrafyası*, s.354

⁷⁰⁶ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri II. Bayezid Devri Kanunnameleri*, 2. Kitap, Fey Vakfı Yayını, İstanbul 1990, s. 157

⁷⁰⁷ İbrahim Gökçen, *XVI. ve XVII. Yüzyıl Vesikalarına Göre Manisa'da Deri Sanatları Tarihi üzerinde Bir Araştırma*, Manisa Halkevi Yayını, İstanbul 1945, s. 13, Osmanlı'da Dericilik için ayrıca bkz. Zeki Tekin "İstanbul Debbağhaneleri", *OTAM.* , S. 8, Ankara 1997, Zeki Tekin, "Türklerde Dericilik", *DİA.* , C. 9, TDV. Yayını, İstanbul 1994, Melda Özdemir, *Geçmişten Günümüze Dericilik*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 2008, Lütfü Dağtaş, *Anadolu'nun Son Karatabakları*, Hasan Yelmen Eğitim Vakfı, İstanbul 2007

⁷⁰⁸ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...* , s. 258

anlaşılmaktadır. XVI. Yüzyılda Demirci kazasında görülen ağnam ve ağıl resimlerinden hareketle bölgede hayvancılığın geliştiğini, buna bağlı olarak da dericiliğin ilerleme kaydettiği düşünülebilir. Dericilikte önemli bir yer tutan palamut üretiminde de bu sebeple, yüzyılın ikinci yarısında artış olduğunu söyleyebiliriz.

5- SUMAK

Dericilik sanayinde kullanılan ürünlerden biri de sumak veya sumak yaprağıdır. Bugün de Demirci ilçesi sınırları içinde yetişen ve baharat olarak kullanılan sumak, dağlarda yetişen ekşi yapraklı bir çeşit ot olup, küçük hayvan derilerinin işlenmesinde kullanılırdı.⁷⁰⁹

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında sumak, 1531 tarihli tahrir defterine göre hâsılları müstakil veya ortak olarak yazılmış 20, 1575 tarihli tahrir defterinde ise 26 adet köyde yetiştirilmektedir. 1531 tarihli defterde 4 adet hâsılları ortak yazılmış köy grubunda “Berg-i sumak” (Sumak yaprağı) diğer köylerde sadece sumak olarak mukayyedir. 1575 tarihli defterde ise, 5 adet hâsılları ortak yazılmış köy grubunda “Berg-i sumak” diğerlerinde ise sadece sumak olarak kayıtlıdır. 1575 tarihli tahrir defterinde “Mahsul-ı sumak maa berg-i sumak...”⁷¹⁰ şeklindeki ibareden de anlaşılacağı üzere sumak meyvesi ayrı, yaprağı ayrı olarak değerlendirilen bir bitkidir. Tahrir defterlerinde sumak ve sumak yaprağından alınan vergide genel olarak öşür miktarı yazılmış, sadece bir köy grubu hâsılında kile ve kıymet belirtilmiştir.⁷¹¹ Buna göre 1 kile sumak, 1 akçedir. 1531 tarihli tahrir defterinde Demirci kazasında “sumak”ta toplam 830 akçelik öşür hâsılı olduğu, buna göre de 8300 kile sumağın vergiye konu olduğu anlaşılmalıdır. Dolayısıyla kazadaki toplam üretimin 212968,87 kg. (212,96 ton) olduğu düşünülebilir.⁷¹² 8300 akçe de kıymet bedeli görülür. 1575 tarihli defterde ise sumaktan toplam 1006 akçelik öşür hâsılı alındığı görülmektedir. Bunun yanında herhangi bir ölçü birimi kullanılmakla birlikte, sumak üretiminde akçe cinsinden artış olduğu

⁷⁰⁹ Gökçen, XVI. ve XVII. Yüzyıl Vesikalarına Göre... , s. 14

⁷¹⁰ TK. KKA. TD. 115, s. 301 b

⁷¹¹ BOA. TD. 165, s. 451, “Berg-i sumak kile 71, kıymet 71”

⁷¹² Sumakta öşür oranı 1/10 olarak alınmıştır. Öşür oranı 1/8 olarak alınırsa 6640 x 25,6589 = 170375,09 kg. sumak üretimi olduğu görülür.

söylenbilir.⁷¹³ 1/10 öşür oranı üzerinden 10060 akçelik kıymete göre kıymet bazında 1760 akçelik artış söz konusudur. Bu da kıymet bazında % 21,20 oranında artış olduğunu göstermektedir.

6- BERG-İ TUT (DUT YAPRAĞI)

Tahrir defterlerinde ipek böceği yetiştiriciliğinde kullanılan dut yaprağının vergiye konu olduğu görülmektedir. XVI. Yüzyılda da Demirci kazasında bu amaçla üretimi yapılmış olmalıdır. Defterlerde dut yaprağının vergilendirilmesi, ticari amaçla üretildiğini göstermektedir. Tahrir defterlerinde XVI. Yüzyılda Demirci kazasında ipek böceği üretimi yapıldığına dair bir bilgi bulunmasa da, dut yaprağının vergiye konu olması, Demirci kazasında bu böceğin yetiştirilerek ipek kozaları üretildiği ve ipekli kumaş üreten yerlere gönderildiğini akla getirmektedir.⁷¹⁴

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında dut yaprağı, 1531 tarihli tahrir defterine göre hâsılları müstakil veya ortak olarak yazılmış 7 adet, 1575 tarihli tahrir defterine göre ise 8 adet köyde yetiştirilmektedir. Defterlerde “Berg-i tut” olarak mukayyed olan dut yaprağı hâsılı akçe cinsinden yazılmış, herhangi bir ölçü birimi kullanılmamıştır. 1531 tarihli defterde Demirci kazasında toplam 70 akçe, 1575 tarihli defterde ise 107 akçelik öşür hâsılı bulunan dut yaprağında, akçe cinsinden bir artış görülmektedir. Bu da 1531 yılında görülen ipek böceği üretiminin 1575’e kadar artarak devam ettiğini akla getirmektedir. Ayrıca Osmanlı devleti dâhilinde ipek böceği üretimine, XVI. Yüzyılda Demirci kazasında yapılan dut yaprağı üretimin belli oranda katkısı olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte akçe miktarının kaza dâhilinde düşük oranda kalması bu alanda üretimin de düşük olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

⁷¹³ Öşür oranı 1/8 alınırsa 1048 akçe, 1/10 olarak kabul edilirse 10060 akçe kıymetlik sumak üretimi olduğu anlaşılır.

⁷¹⁴ İpek için bkz. Murat Özgür, “Türkiye’de İpek Böcekçiliği”, *AÜ. DTCF. Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S. 12, Ankara 1996, David Gudiasvili, “XV-XVII. Yüzyıllarda İpekli Kumaş Dokumacılığı”, *Osmanlı*, C. 3, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 1999, Fahri Dalsar, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa’da İpekçilik*, Sermet Matbaası, İstanbul 1960, Nurettin Yatman, *Türk Kumaşları*, Maarif Matbaası, Ankara 1945, Suraiya Faroqhi, “Textile Production in Rumeli and The Arab Provinces: Geographical Distribution and Internal Trade (1560-1650)”, *Peasants, Dervishes and Traders in The Ottoman Empire*, Variorum Reprints, London 1986

6- BOYA - BOYALIK

Günümüzde de Demirci'de bulunan boya otu, kendiliğinden doğada yetişmekte olup, bugün halk arasında yapışkan otu olarak bilinmektedir. (Bkz. EK 66: Resim 58 ve EK 67: Resim 59) Otun yapraklı kısmından ziyade kök kısmı boya yapımında kullanılmaktadır. Boya otunun suda kaynatma süresi yanında, suya konulan miktarına göre renk tonunda ayarlama yapılmaktadır. Mesela boya otunun kök kısmı çok kaynatıldığında siyah renge dönüşken, daha az kaynatıldığında kırmızı rengi vermektedir. Boya otu haricinde mazı; kırmızı, ceviz kabuğu; siyah ve yeşil gibi renklerin elde edilmesinde kullanılmaktadır.⁷¹⁵

1531 tarihli tahrir defterinde hâsılları müstakil veya ortak olarak yazılmış 6 adet, 1575 tarihli tahrir defterinde ise 9 adet köyde boya bitkisi öşrüne rastlanmaktadır. Boya vergisi XVI. Yüzyılda Demirci kazasında kök boya üretiminin yapıldığının göstergesidir. Özellikle giyim, halı veya kilim gibi dokumalarda kullanılan kök boyada öşür vergisinin Demirci kazasında düşük olması, üretimi yapılan kökboyanın sadece kaza bünyesindeki ihtiyacı karşılamak için kullanıldığını düşündürmektedir. XIX. Yüzyılın son çeyreğine kadar Demirci kazasında kök boya bitkisi ziraatı devam etmiştir.⁷¹⁶ Günümüzde de az miktarda kazada bulunmaya devam etmektedir.

1531 tarihli tahrir defterine göre Demirci kazasında "Boyalık" olarak yetiştirilen ürünün toplam öşür geliri 192, 1575 tarihli deftere göre ise 286 akçeden oluşmakta olup, defterde ağırlık birimi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Akçe cinsinden 1575'te % 48,95 oranında bir artma olduğu görülmektedir. Bunun yanında boya üretiminde görevli kişilerin muaf olarak

⁷¹⁵ Boya bitkileri için bkz. Tuncer Baykara, "Kökboya", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, C.7, S.14, İstanbul 1964, Nevin Enes, *Doğal Boyamacılık, Anadolu'da Yün Boyamacılığında Kullanılmış Olan Bitkiler ve Doğal Boyalarla Yün Boyamacılığı*, Marmara Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Yayını, İstanbul 1987, Ü. Eyüboğlu, İ. Okaygün, F. Yaraş, *Doğal Boyalarla Yün Boyama*, Uygulamalı Eğitim Vakfı Yayını, İstanbul 1983, Ümit Koç, "Ortaçağlardan XVI. Yüzyıl Sonlarına Tekstil Boyacılığında İdari Yapılanma ve Üretim Standartları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 177, İstanbul 2008

⁷¹⁶ Gökmen, *Tanzimat'tan Meşrutiyete...*, s. 220

deftere kaydedildiği anlaşılmaktadır.⁷¹⁷ XVI. Yüzyıla ait tahrir defterlerinde Demirci kazasında boyahane kaydına rastlanılmamaktadır.

TABLO XX: XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDA TESPİT EDİLEN ÜRETİM MİKTARLARI

CİNSİ	1531 (Kg.)	1575 (Kg.)	ARTIŞ (Kg)	ARTIŞ (%)
BUĞDAY	4324858,91	5127264,03	802405,12	18,55
ARPA	2855588,008	3312459,92	456871,91	15,99
DARI	157135,10	279682,01	122546,90	77,98
MERCİMEK	15267,04	33741,45	18474,40	121
BURÇAK	269546,74	485851,27	216304,52	80,24
NOHUT	304186,25	426450,91	122264,65	40,19
ÇAVDAR	26274	6466	(-) 19808	(-) 75,39
BAKLA	83263	152670,45	69407,32	83,35
BÖRÜLCE	13855,80	34511,22	20655,41	149,07
ALEF	243964,82	314167,57	70202,75	28,77
PAMUK	19537,04	29626,26	10089,22	51,64
SUSAM	-	2052,71	-	-
İĞDE ⁷¹⁸	24786,49	23390,65	1395,84	5,63
	19829,19	18712,52	1116,67	5,63
ÇELTİK	39192,94	-	-	-
SUMAK	212968,87	-	-	-
	170375,09	-	-	-
PİYAZ	37898,19	32545,74	(-) 5352,45	(-) 14,12
	30318,55	26036,59	(-) 4281,96	(-) 14,12
CEVİZ	43517,49	-	-	-
	34813,99	-	-	-
GİRDGAN	12316,27	-	-	-
	9853,01	-	-	-

⁷¹⁷ BOA. TD. 165, s. 416

⁷¹⁸ İğde, sumak, piyaz, ceviz ve girdganda 1. satır öşür oranı 1/10, 2. satır 1/8 alındığında belirlenen rakamlardır.

C) MEYVECİLİK

XVI. Yüzyılda Demirci kazası meyve üretimi açısından zengin sayılabilir. Bu dönemde birçok meyve çeşidinin kaza sınırları dâhilinde yetiştirildiği tespit edilmektedir. XVI. Yüzyılda Anadolu'da hububattan sonra en çok meyve ve sebze üretiminin yapıldığı görülmektedir.⁷¹⁹ Tahrir defterlerinde Demirci kazasında yetiştirilen meyveler ve alınan öşür miktarları hakkında bilgi sahibi olunabilmekle birlikte, herhangi bir ölçü birimi kullanılmaması hasebiyle toplam meyve üretimi kilogram cinsinden belirlenememektedir. Bununla birlikte toplam öşür gelirleri içinde meyveler, 1531 yılında % 12, 1575'te de % 10,35'lik bir paya sahiptir.

1- BAĞ VE ÜZÜM

Bağcılık, Türkiye tarımında eskiden beri var olan bir tarımsal faaliyettir. Üzüm asmalarının dikildiği yerlere bağ adı verilmiştir. Kışları çok soğuk geçen yerler dışında Türkiye'nin birçok yerinde üzüm asması yetişmektedir. Üzüm asması, meyvesinin olgunlaşma döneminde sıcak ve kuru havayı sevmektedir. Ayrıca kumlu (geçirimli) topraklarda daha verimli olan bir bitkidir.⁷²⁰ Arşiv kaynaklarından anlaşıldığına göre Demirci kazası XVI. Yüzyılda meyveciliğin geliştiği bir bölge olup, bu özelliğini günümüzde de devam ettirmektedir. Demirci kazası bağcılık için elverişli bir bölge olup, bağcılığın XVI. Yüzyılda kazada gelişme gösterdiği tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. XVII. Yüzyılda da Demirci üzüm üretiminde önde gelen yerlerden olmuştur.⁷²¹ Bağcılığın kazada XIX. Yüzyılda da zirai ekonomide önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.⁷²² Günümüzde de ilçe sınırlarında üzüm bağları varlığını sürdürmektedir. XVI. Yüzyılda Demirci kazasında, üzümün öşür geliri esas alınarak yapılacak bir değerlendirmede, en çok üretilen meyve olduğu anlaşılmaktadır. Tahrir defterlerine göre XVI. Yüzyılda Demirci

⁷¹⁹ İbrahim Solak, " Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Meyve ve Sebze Üretimi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, SÜ. TAE. , S. 24, Konya 2008, s. 220

⁷²⁰ C. Şahin, H. Doğanay, N. A. Özcan, *a.g.e.* , s. 372

⁷²¹ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, s. 55, Evliya Çelebi, şehrin dört tarafında iki saatlik mesafeye kadar dağların tamamen bağ ile dolduğunu, incir ve üzümünün meşhur olduğunu, Afyon Karahisar'dan ve Tavşanlı'dan Demirci'ye katircıların buğday getirerek, buradan özellikle kurutulmuş üzüm aldıklarını belirtmektedir.

⁷²² Gökmen, *Tanzimat'tan Meşrutiyete...* , s. 208

kazasının köylerinin tamamına yakınında bağcılık yapıldığı tespit edilmektedir. XVI. Yüzyılda Demirci kazasında üretilen üzümün taze veya kurutularak, şıra, sirke ve pekmez olarak tüketilmesi yanında, kazada bulunan gayrimüslim ve meyhane vergilerinden hareketle, aynı zamanda alkollü içecek yapımında kullanıldığını da söyleyebiliriz.

1531 tarihli tahrir defterinde Demirci kazasında hâsılları müstakil veya ortak olarak verilmiş 61 adet köyde “Öşr-ü Bağat” adı altında bağlardan vergi alındığı görülmektedir. Bu da üzüm üretiminin Demirci kazasında ileri düzeyde olduğunun göstergesidir. 1531 yılında öşür gelirleri cinsinden üzüm üretimine baktığımızda; Sac Ayak, Rummani, Çölmekçi ve Mahamadlar köylerinin ortak olarak verilen hâsıllarında 4000 akçe, Yortan köyünde 2400 akçe, Alacaatlu, Kündemur köylerinde 1500 akçe, Akçain köyünde 1500 akçe, Saraycık ve Kayran köylerinde 1400 akçe, Çukur, İbik, Kanan ve Seyreklü köylerinin ortak yazılmış hâsılinda 1030 akçe olduğu görülmektedir. Bu köylerin akçe cinsinden gelirleri dikkate alındığında kazada üzüm üretiminde ön sırada yer aldıkları anlaşılmaktadır. 1575 tarihli defterde de hâsılları müstakil veya ortak olarak verilmiş 71 adet köyün hâsılinda “Öşr-ü Bağat” vergisinin kaydı bulunmaktadır. Bu tarihte Montuz ve buna tabi dört köy grubunun 2700 akçe, Saraycık ve Kayran köylerinin 2618 akçe, Karabeglü ve buna tabi üç köyün 1713 akçe, Sac Ayak, Rummani, Çölmekçi, Mahamadlar köylerinin 1560 akçe, Gökçebayır köyünün 1177 akçe ve Akçain köyünün 1000 akçelik gelirleriyle öşür gelirleri cinsinden üzüm üretiminde kazada ön sırada yer aldıkları görülür. Defterlerdeki kayıtlardan bazı köylerde üzüm üretiminde artış olduğu tespit edilirken, bazılarında ise gerileme olduğu anlaşılmaktadır. Mesela Akçain köyünde 1531 yılında 1500 akçelik üretim var iken, aynı köyde 1575’te bu rakamın 1000 akçeye düştüğü tespit edilmektedir.

Tahrir defterlerinde üzüm istihsalı kayıtlarında üzümün çabuk bozulan bir ürün olması hasebiyle vergisinin maktu olarak konulmasından dolayı herhangi bir ölçü birimi belirtilmemiş, kıymet karşılığı yazılmıştır. Aydın Kanunnamesinde bağ öşrünün her dönüme 11 akçe olarak alındığından

bahsedilmektedir.⁷²³ Bağ öşürleri bazen “maa kesik”⁷²⁴ , “ve bahçe”⁷²⁵ , bazen de “maa bahçe ve kesik”⁷²⁶ şeklinde diğer ürünlerle birlikte ortak olarak deftere kaydedilmiştir. Dolayısıyla genel üretim üzerinde fazla bir etkisi olmayacağı düşünülerek, bu rakamlar aynen alınmış ve toplam bağat hâsılatı içinde verilmiştir. XVI. Yüzyıla ait defterlerde bağlarla ilgili kayıtlarda çok defa “Harac-ı Bağat” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.⁷²⁷ Burada harac; ziraate elverişli olan arazinin verim gücüne ve dönüme göre maktu olarak belirlenen parayı ifade etmektedir.⁷²⁸

1531 tarihli deftere göre Demirci kazasında bağlardan toplam 30580 akçelik öşür hâsılı görülürken, 1575'te bu rakamın 35980 akçeye yükseldiği anlaşılmaktadır. XVI. Yüzyılda Demirci kazasında üzüm üretimine akçe cinsinden bakıldığında, üzüm üretiminin artarak devam ettiği söylenebilir. Ancak aradaki 5400 akçelik farkın enflasyon kaynaklı olması ihtimal dâhilindedir. Bununla birlikte yukarıda belirtildiği üzere Aydın Kanunnamesinde dönüm başına 11 akçe öşür alınmasından hareketle, Demirci kazasında 1531 yılında 2780 dönüm, 1575 yılında ise 3270,9 dönüm arazide üzüm üretimi yapıldığı söylenebilir.

Bağlardan alınan öşür miktarlarına bakıldığında, Simav kazasının Demirci kazası ile kıyas yapılamayacak kadar geride olduğu görülür. II. Bayezid döneminde Simav kazasında sadece üç köyde bahçe ile birlikte ortak yazılmış bağ öşrü toplamı 244 akçedir.⁷²⁹ 1512 yılında Simav kazasında bağlardan alınan öşür toplamı artarak 1143 akçe olarak gerçekleşmiştir.⁷³⁰ Demirci kazasında 1531 yılında bağlardan alınan öşür miktarı, bu rakamın yaklaşık olarak 27 kat üstünde yer almaktadır. Benzer durumu yüzyılın ikinci yarısında da görmekteyiz. 1570 yılında Simav kazasında bağlardan alınan öşür miktarı gerilemiş ve 901 akçe öşür hâsılatı

⁷²³ Barkan, *XV ve XVI inci Asırlarda Osmanlı...*, s. 12

⁷²⁴ TK. KKA. TD. 115, s. 322 b

⁷²⁵ BOA. TD. 165, s. 384

⁷²⁶ TK. KKA. TD. 115, s. 275 a

⁷²⁷ BOA. TD. 165, s. 382 – 390, BOA. MAD. d. 15287, s. 93, ayrıca BOA. TD. 165, s. 399

⁷²⁸ Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Vergi Sistemi*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 48

⁷²⁹ Fatih Dalgacı, *45 Numaralı Tapu Tahrir Defterine Göre Simav Nahiyesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Ü. SBE. Tarih ABD. , Kütahya 2008, s. 51 - 52

⁷³⁰ BOA. TD. 49

gerçekleşmiştir.⁷³¹ Bu rakam 1575'te Demirci kazasında bağlardan elde edilen öşür miktarına göre yaklaşık olarak 40 kat geride bulunmaktadır. Demirci'nin bağcılıkta Simav kazasından ilerde bulunmasında en önemli etken iklimdir. Nitekim Demirci'nin önemli bir kısmı Akdeniz ikliminin etkisi altında iken, Simav daha çok karasal iklimin etki sahasında bulunmaktadır.

2- EMRUD (ARMUT)

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında yetiştirilen meyvelerin başında armut gelmektedir. 1531 tarihli tahrir defterinde Demirci kazasında hâsılları müstakil veya ortak olarak verilen 35 köyde armut üretimi yapılırken, 1575'te bu sayı yaklaşık iki kat artışla 52'ye yükselmiştir. Buda toplam hâsılatın artışına işaret etmektedir.

Tahrir defterlerine göre Demirci kazasında, 165 numaralı tahrir defterinde armuttan alınan toplam öşür miktarı 3226 akçedir. Bununla birlikte dört hâsılda içde, dut gibi meyvelerle birlikte ortak miktar yazılması nedeniyle bu rakamın küçük bir kısmı mezkûr meyve öşürlerine aittir. Ancak bunlar önemli bir yekûn tutmamaktadır. 115 numaralı tahrir defterine göre ise toplam öşür miktarı 4324 akçedir. Bu defterde de yedi yerde öşür miktarı başka meyvelerle ortak olarak verilmiştir. Görüldüğü gibi armut üretiminde akçe bazında 1575 yılında % 34,03'lük bir artış söz konusudur.

3- CEVİZ - GİRDGAN

Farklı iklimlerde yetişen türleri bulunduğu için Türkiye'nin birçok yerinde yetiştirilen bir bitkidir. Yağ ve protein oranı yüksek olan meyvesi ve kerestesi için yetiştirilen cevizin, 400-500 yıl gibi uzun bir ömrü bulunmaktadır.⁷³²

115 ve 165 numaralı tahrir defterlerinde ceviz ile birlikte aynı anlama gelen "Girdgan" kelimesi bulunmaktadır. Bu kelime Farsça da ceviz anlamına gelmektedir.⁷³³ Aynı tahrir defterinin bazı yerlerinde ceviz kelimesi kullanılırken, bazı yerlerinde de girdgan adlarının kullanıldığı

⁷³¹ TK. KKA. TD. 47

⁷³² C. Şahin, H. Doğanay, N. A. Özcan, a.g.e. , s.372

⁷³³ Devellioğlu, a.g.e. , s. 291

görülmektedir.⁷³⁴ Cevizin yazıldığı yerde girdgan, girdganın yazıldığı yerde ceviz yazılmamıştır. Bu durum cevizin bazı yerlerde farklı özelliği çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulduğunu akla getirmektedir. Bunun yanında cevizin kalitesine göre vergilendirilmeye gidildiği söylenebilir. Nitekim bazı ceviz türlerinin kabukları ince olup, kırılması ve içindeki cevizin çıkarılması oldukça kolaydır. Diğer bir ceviz türü ise “Çetin Ceviz” olarak isimlendirilmekte, kalın kabuklu ve kırılıp içinden cevizin çıkarılması oldukça zordur. Bununla birlikte aşağıda görüleceği üzere ceviz ve girdgan öşür kıymetleri aynı orandadır. Ceviz ve girdganda 1 kile kıymeti defterde 5 akçe olarak mukayyedir.

Bunların yanında, yağlı oluşu sebebiyle, özellikle soğuk iklime sahip bölgelerde yetişen bir meyve de “Koz” dur. “Koz”, ceviz gibi kabuklu ve yağlı meyvelere verilen genel isim olup, Asya Türk yemeklerinde önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca yer adlarında da “Koz” sıkça görülmekte olup,⁷³⁵ bu isme XVI. Yüzyılda Demirci kazasında da rastlanmaktadır.⁷³⁶ Vakıf tahrir defterinde koz ağacı kaydı da görülmekte ancak meyve hakkında bir malumat bulunmamaktadır.⁷³⁷

1531 yılında kazada, hâsılları müstakil veya ortak olarak verilmiş 13 adet, 1575'te ise toplam 18 adet köy hâsılinda ceviz kaydı görülmektedir. 1531 tarihli defterde ceviz genel olarak öşür bedeli olarak verilmekle birlikte, bazen kile ve kıymet karşılığı verilerek de kaydedilmiştir.⁷³⁸ 165 numaralı tahrir defterinde cevizden alınan toplam öşür miktarı 848 akçedir. Defterdeki iki kayıta ceviz öşrü diğer meyvelerle ortak yazılmıştır. Ancak bunun toplam sonuç üzerinde önemli bir etki yapmayacağı düşünülerek olduğu şekliyle yazılmıştır. Öşür oranı 1/10 alınırsa 1696 kile⁷³⁹ yani yaklaşık olarak

⁷³⁴ Mesela BOA. TD. 165, s. 422 de girdgan kullanılırken, aynı defterin 458. sayfasında ceviz kullanılmıştır. Ayrıca TK. KKA. TD. 115, s. 298 a da Girdgan kullanılırken, aynı defterin 275 a sayfasında ceviz kaydı görülmektedir.

⁷³⁵ Baykara, *Türk Kültür Tarihine...*, s. 127

⁷³⁶ TK. KKA. TD. 115, s. 304 b, Bu deftere göre 1575 yılında Demirci Kazasında, Ortapare nahiyesinde on iki haneli “Koz Obası” köyü bulunmaktadır.

⁷³⁷ BOA. TD. 398, s. 171

⁷³⁸ BOA. TD. 165, s. 444, burada 1 kile'nin kıymeti 5 akçe olarak kaydedilmiştir.

⁷³⁹ 8480 akçe: 5 akçe =1696 kile

43517,49 kg. lık (43,51 ton), öşür 1/8 olarak alınırsa 1356,8 kile⁷⁴⁰ yani yaklaşık 34813,99 kg. lık (34,81 ton) ceviz üretimi olduğu görülür. 1575 tarihli defterde ise kile gibi herhangi bir ölçü birimi kaydı bulunmamaktadır. Bu tarihte kazada, 115 numaralı tahrir defterine göre cevizden toplam 1047 akçe öşür alındığı görülmektedir. Buna göre öşür bedelinde 44 yıllık dönemde % 23,46 oranında artış olmuştur.

1531 tarihli defterde girdgan rakamları bazen doğrudan öşür bedeli,⁷⁴¹ bazen müd ve karşılığı kıymet,⁷⁴² bazen de kile ve karşılığı kıymet⁷⁴³ olarak yazılmıştır. Burada 1 kilenin 5 akçeye tekabül ettiği görülmektedir. 1531 tarihli tahrir defterine göre, Demirci kazasında üretilen girdgan'ın toplam müd miktarı 2, bundan ayrı olarak yazılan kile miktarı da 8 olarak tespit edilmektedir. Buna göre 1531 yılında Demirci kazasında öşür oranı 1/10 kabul edilirse 12316,27 kg. (12,31 ton), 1/8 olarak alınırsa 9853,01 kg. (9,85 ton) girdgan üretimi gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Kıymet miktarının da 2400 ya da 1920 akçe olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır.⁷⁴⁴ Buna göre 1531 yılında Demirci kazasında ceviz üretiminin girdgan üretiminden 1/10 öşür oranına göre yaklaşık olarak 31,2 ton, 1/8 öşür oranına göre 24,96 ton fazla olduğu anlaşılmaktadır.

115 numaralı 1575 tarihli defterde ise girgan'da sadece toplam 65 akçelik öşür bedeli kayıtlı olup, herhangi bir ölçü birimi kullanılmamıştır. Bu yüzden kg. cinsinden üretim hesaplanamamaktadır. Bunun yanında 1531 de hâsılları müstakil ve ortak olarak yazılmış 7 köyde girdgan üretimi yapılırken, 1575 de bu sayı 3'e düşmüştür. Bu da bu dönemde Demirci kazasında girdgan üretimi yapılan alanların daraldığını göstermektedir. Akçe cinsinden bakıldığında 1575'te ceviz üretiminin 1047 akçe ile toplam 65 akçelik girdgan üretiminden çok ileride olduğu görülür.

⁷⁴⁰ 6784 akçe: 5 akçe = 1356,8 kile

⁷⁴¹ BOA. TD. 165, s. 423

⁷⁴² BOA. TD. 165, s. 422, 2 müd üretim karşılığı 200 akçe kıymet bedeli yazılmıştır.

⁷⁴³ BOA. TD. 165, s. 427, 8 kile üretim karşılığı, 40 akçe kıymet bedeli yazılmıştır.

⁷⁴⁴ Öşür oranı 1/10 alınırsa 2400 akçe, 1/8 alınırsa 1920 akçelik kıymet miktarı görülür.

Yukarıda verilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere, XVI. Yüzyılda Demirci kazasında akçe cinsinden ceviz üretiminde az da olsa artış görülürken, girdgan üretiminde büyük bir düşüş olduğu tespit edilmektedir.

4- İĞDE

1531'de hâsılları müstakil veya ortak olarak verilen 7 köyde, 1575 yılında ise 8 köy hâsılı içinde iğde üretiminin yapıldığı defterlerden anlaşılmaktadır. 1531 tarihli defterde üç yerde müd, kile ve kıymet rakamları verilirken, dört yerde sadece öşür bedeli yazılmıştır. 165 numaralı defterde iğdeden alınan toplam öşür bedeli 483 akçedir. Defterde iğdenin kilesinin 5 akçe olduğu görülmektedir. Buna göre 1531'de Demirci kazasındaki toplam iğde üretimi 24786,49 kg. olarak gerçekleşmiştir.⁷⁴⁵

1575 tarihli defterde iğde üretim miktarı, bir köyde 30 kile ve kıymet karşılığı 180 akçe yazılırken⁷⁴⁶ diğer köylerde kile oranları yazılmayıp, sadece öşür miktarları kaydedilmiş olup, bunlar 367 akçeyi bulmakta, toplam öşür miktarı da 547 akçeye ulaşmaktadır. Buna göre 1575 yılında toplam iğde üretimi 23390,65 kg. olarak gerçekleşmiştir.⁷⁴⁷ Bu da % 5,63 oranında üretim azalmasına tekabül etmektedir. Buna karşılık ise 1531 yılında iğdenin 483 akçe olan öşür gelirin, 1575'te 547 akçeye yükseldiği anlaşılmaktadır. Buda % 13,25 oranına tekabül etmektedir. İğdede kilogram bazındaki azalmaya rağmen, kıymet bazındaki yükselmenin enflasyon kaynaklı olduğu düşünülebilir.

5- KESTANE

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında kestane üretiminin varlığı tahrir defterlerinde tespit edilmektedir. Bu dönemde üretiminin az olmasına karşılık vergiye konu olması bu meyvenin ticari amaçlı üretiminin yapıldığını

⁷⁴⁵ Öşür oranını 1/10 olarak alındığında, toplam üretimin yaklaşık olarak, $483:5= 96,6$ kile, bunun da 24786,49 kg. olduğu görülür. Bununla birlikte iğde de öşür oranı 1/8 alınırca toplam üretimin 19829,19 kg. olduğu tespit edilir.

⁷⁴⁶ TK. KKA. TD. 115, s. 272 a, Buna göre 1575'te 1 kilenin kıymetinin 6 akçeye yükseldiği anlaşılmaktadır.

⁷⁴⁷ $547:6 = 91,16$ kile iğde üretimi görülür. Öşür oranı 1/10 olarak alınırca, 23390,65 kg., 1/8 alınırca 18712,52 kg.lık üretim olduğu anlaşılır.

göstermektedir. 1531 yılında Demirci kazasında iki köyde üretimi yapılan kestanenin, 1575'te bir köyde üretim kaydına defterde rastlanmaktadır. Ayrıca bu durum, kestane üretiminin XVI. Yüzyılda Demirci kazasında yaygınlık kazanamadığının da göstergesidir. Bunda yüzyılın ortalarından itibaren baş gösteren kuraklık gibi faktörler çerçevesinde, buğday gibi daha ekonomik ürünlere yönelmenin etkisi olduğu düşünülebilir. Tahrir defterlerinde kestaneden alınan verginin öşür bedelinin yazıldığı, ancak herhangi bir ölçü biriminin kaydedilmediği tespit edilmektedir. Bu yüzden diğer bazı ürünlerde olduğu gibi bu dönemde kestane üretim miktarı kilogram cinsinden tespit edilememektedir.

1531 tarihli tahrir defterine göre XVI. Yüzyılda Demirci kazasında üretilen kestanenin öşür bedeli 310 akçedir. Ancak burada hâsılın bir tanesi ceviz ile birlikte ortak olarak 300 akçe yazıldığından⁷⁴⁸ bu rakamın ne kadarının kestaneye ait olduğunu tam olarak belirleyemiyoruz. 1575 tarihli defterde hâsılları ortak olarak verilen 1 adet köy grubunda üretiminin yapıldığı görülen kestanenin öşür bedeli 10 akçe olarak kaydedilmiştir.⁷⁴⁹ Dolayısıyla bu da zaten çok az olan kestane üretiminin zaman içinde gerilediğinin bir göstergesidir. Zaman içinde kestane üretimi kazada tamamen durmuştur. Mesela XIX. Yüzyılda kestane üretimine Demirci kazasında rastlanmamaktadır.⁷⁵⁰ Bugün ise kestane üretimi Demirci'de oldukça yaygındır. Dolayısıyla Demirci kazasında kestane üretiminin XVI. Yüzyıl başlarından itibaren görülmekle birlikte, uzun yıllar Demirci kazasında gelişme imkânı bulamadığı ve XX. Yüzyılda büyük oranda üretiminin artarak, kazanın zirai ekonomisinde önemli bir paya ulaştığı anlaşılmaktadır. Kestane üretiminin uzun yıllar kazada gelişme gösterememesinde sanayide kullanılmaması, hububat gibi ihtiyaç duyulan bir ürün olmaması gibi sebeplerin etkili olduğu düşünülebilir.

⁷⁴⁸ BOA. TD. 165, s. 471

⁷⁴⁹ TK. KKA. TD. 115, s. 281 a

⁷⁵⁰ Gökmen, *Tanzimat'tan Meşrutiyete...*, s. 198

6- KİRAS (KİRAZ)

1531 tarihli tahrir defterinde, Demirci kazasında kiraz kaydı sadece bir adet bulunurken,⁷⁵¹ 1575 tarihli tahrir defterinde iki adet kayıt görülmektedir.⁷⁵² Bu da bize kiraz üretimin düşük miktarda olmakla birlikte, XVI. Yüzyılın başlarından itibaren kazada mevcudiyetini göstermektedir.

1575 tarihli defterde kiraz, iki köy grubu hâsılinda toplamda 17 akçe olarak mukayyedir. Akçe cinsinden bakıldığında toplam hâsılat oldukça düşüktür. Bunun yanında üretim alanlarının yaygınlaşması, azda olsa bir artışın varlığını göstermekle birlikte, zaman içinde durma noktasına gelmiştir. Mesela XIX. yüzyılda Demirci kazasında kiraz üretimi bulunmamaktadır.⁷⁵³ Kiraz üretiminde kazada XX. Yüzyılda büyük bir gelişme olmuştur. Dolayısıyla XVI. Yüzyıldan, XX. Yüzyıla kadar dar bir çerçevede kalan kiraz üretimi, ancak XX. Yüzyılda gelişme imkânı bulmuştur. Bunda da bu meyveye duyulan ihtiyaç ve talebin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle son 10-15 yıl içinde Demirci'de kiraz üretiminde büyük gelişme gözlenmektedir.

7- BOSTAN

Bostan kelimesi tek bir sebze ya da meyveyi işaret etmeyip, karpuz, kavun, salatalık tarımı yapılan arazilerin ismi olarak göze çarpmaktadır.⁷⁵⁴ Bu sebze ve meyveler tahrir defterlerine ayrı ayrı yazılmak yerine "Öşr-i Bostan" başlığı altında kaydedilmiştir. Bostan mahsulleri uzun süre bekleyemeyeceği ve hemen satılması da mümkün olmadığı için, sipahiler bunların öşrünü aynı olarak değil de belirlenen narh üzerinden nakdi olarak almışlar ve bunların mahsul veya birim fiyatı belirtilmeyerek doğrudan öşür tutarı yazılmıştır.⁷⁵⁵ Reaya kendi ihtiyacı kadar ürettiği bu çeşit mahsuller için vergi ödememekte,

⁷⁵¹ BOA. TD. 165, s. 397, Cürm vergisi, kiras ile birlikte ortak olarak, 20 akçe yazılmıştır.

⁷⁵² TK. KKA. TD. 115, s. 271 a ve 281 b

⁷⁵³ Gökmen, *Tanzimat'tan Meşrutiyete...*, s. 198

⁷⁵⁴ Kazıcı, *Osmanlı'da Vergi...*, s.129, 130, Ayrıca bkz. Devellioğlu, a.g.e. , s.112

⁷⁵⁵ Mehmet A. Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, TTK. Yayını, Ankara 1989, s.120

satmak ve ticari kazanç elde etmek için ürettiklerinden vergiye tabi tutulmaktadır.⁷⁵⁶

1531 yılında Demirci kazasında bostan 10, 1575'te ise sadece 4 adet hâsıl kaydında olmayıp, diğer hâsılların tümünde bulunmaktadır. Bu durum XVI. Yüzyılda Demirci kazasında bostan üretiminin yaygın olduğunun göstergesidir. Bununla birlikte öşür gelirinde yüzyılın ikinci yarısında düşme görülmesi, kazada bostan üretiminde bir gerileme olduğuna işarettir. 1531 tarihli tahrir defterinde Demirci kazasında toplam 7106 akçelik öşür bedeli görülürken, 1575 de bu rakam 6769 akçeye düşmüştür. Akçe cinsinden gelirleri dikkate alındığında XVI. Yüzyılda Demirci kazasında meyvecilik faaliyetlerinde, bağcılıktan sonra üretimi en çok yapılan ürünün bostan olduğu anlaşılmaktadır. Meyvecilikte üzüm ve bostanın, vergi getirisinde kazada ilk iki sırayı aldıkları anlaşılmaktadır.

8- DİĞER

1531 tarihli tahrir defterinde sadece bir yerde elma ağacından bahsedilmektedir.⁷⁵⁷ 1575 tarihli vakıf tahrir defterinde de bir yerde elma ağacı kaydı bulunmaktadır.⁷⁵⁸ XVI. Yüzyılda Demirci kazasında bu meyvenin varlığı bulunmakla birlikte, vergiye konu olmaması, ticari amaçla üretilmediğini düşündürmektedir. Bunun yanında defterlerde bir adet enar (Nar) kaydına rastlanmaktadır.⁷⁵⁹ 1531'de kazada üretimi görülmeyen enar, 1575 yılında 77 akçe öşür gelir ile defterde kayıtlı bulunmaktadır. Bu da kazada yüzyılın ikinci yarısında enar üretimine başlandığını ve öşre konu olması da ticari amaçla üretildiğini göstermektedir.

⁷⁵⁶ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s. 262, Ayrıca Yaşar Yücel, Selami Pulaha, *a.g.e.*, s. 74 "... Bostanından öşr alınmaz madam ki mustakil satılır olmadukça ancak evleri için olandan nesne alınmaz."

⁷⁵⁷ BOA. TD. 398, s. 171

⁷⁵⁸ TK. KKA. TD. 544, s. 88 b

⁷⁵⁹ TK. KKA. TD. 115, s. 278 a

D-) SEBZE ÜRETİMİ

Sebzeler; yaprakları, kökleri, meyveleri ve tohumları yaş veya kuru olarak tüketilen otsu bitkilerdir. Genellikle bahçelerde üretilen sebzeler çeşitli vitamin, mineral içermeleri açısından önemli besin maddeleri arasında yer alır. Türleri çok fazla olan sebzelerin yetiştirme ortamları ile sıcaklık, yağış ve toprak bakımından ihtiyaçları da farklıdır. Bundan dolayı Anadolu'nun belirli yerlerinde çeşitli sebzeler üretilmektedir.⁷⁶⁰ XVI. Yüzyılda Demirci kazasında üretilen çeşitli sebzeler müstakil olarak defterlere kaydedildiği gibi, bazen piyaz ve sir gibi birlikte yazılmıştır. Defterlerde bu dönemde kazada yapılan sebze üretimi çeşitliliğinin düşük olduğu anlaşılmaktadır. Sebze üretimi, vergiye esas teşkil edecek şekilde XVI. Yüzyılda Demirci kazasının zirai üretiminde piyaz, sir, hıyar ve çörek otu ile sınırlı olup, düşük bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte reayanın ticari amaç dışında kendi ihtiyacı için üretiklerinden vergi alınmadığından bunların tahrir defterlerine girmediğini de belirtmek gerekir.⁷⁶¹

1- PİYAZ (Soğan) ve SİR (Sarımsak)

Tahrir defterlerinde piyaz ve sir olarak adı geçen soğan ve sarımsak, XVI. yüzyılda kazada en çok üretimi yapılan sebzeler olup, diğer sebzelerin toplamından daha fazla üretimi bulunmaktadır. Sarımsak adı sadece 165 numaralı tahrir defterinde İniş köyü hâsılında geçmektedir. Bunun haricinde sir adının kullanıldığı görülmektedir. 1531 tarihli tahrir defterine göre Demirci kazasında hâsılları müstakil veya ortak olarak verilmiş olan 32 adet, 1575 tarihli defterde ise 51 adet köyde piyaz ve sir üretimi yapıldığı görülmektedir. 1531 tarihli defterde 4 yerde kile ve karşılığı kıymet yazılmış, 1575 tarihli defterde ise sadece bir yerde kile ve karşılığı kıymet verilmiştir.⁷⁶² Her iki defterde de piyaz öşrünün genellikle sir ile birlikte ortak yazıldığı görülmektedir. Deftere müstakil hâsılı yazılanlar tespit edilebilmekle birlikte, daha çok ortak yazılmaları hasebiyle verilen öşür miktarından ne kadarının

⁷⁶⁰ C. Şahin, H. Doğanay, N. A. Özcan, *a.g.e.* , s. 374

⁷⁶¹ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...* , s. 262

⁷⁶² 1531 tarihli tahrir defterinde 1 kile 10 akçedir. 1575 tarihli defterde ise 1 kile 13 akçelik kıymete sahiptir.

piyaza ait olduğunu tespit etmek güç olduğundan piyazın, sir ile birlikte ortak yazılan öşür bedeli olduğu şekliyle alınmıştır.

1531 tarihli tahrir defterinde Demirci kazasında piyaz ve sir'den elde edilen öşür miktarı toplam 1462 akçedir. Bunun yanında 1531 tarihli tahrir defterinde sadece İniş köyünde 15 akçelik öşre konu olan sarımsak kaydı ile birlikte soğan ve sarımsak üretimi kıymet bazında 1477 akçeye ulaşmaktadır. Buna göre 1531'de Demirci kazasında 1/10 öşür oranıyla 37898,19 kg. (37,89 ton) piyaz ve sir üretimi olduğu görülür.⁷⁶³ 1575 tarihinde ise toplam öşür miktarı 1649 akçeye çıkmıştır. Dolayısıyla 1575 tarihinde 32545,74 kg. (32,54 ton) piyaz ve sir üretimi bulunmaktadır.⁷⁶⁴ Buna göre 1575 yılında 1/10 öşre göre 5352,45 kg.lık bir düşüş söz konusudur. Bu da % 14,12 oranına tekabül etmektedir.

2- HIYAR

1531 tarihli tahrir defterinde kaydı bulunmayan hıyar, 1575 tarihli defterde sadece bir yerde öşre konu olmuştur.⁷⁶⁵ Öşür bedeli de 55 akçedir. Defterde herhangi bir ölçü birimi belirtilmemiştir. Bu miktar Demirci kazası ekonomisinde çok küçük bir yer tutmakla birlikte, bu ürünün XVI. Yüzyılın ortalarında Demirci kazasında üretilmeye başlandığını göstermesi açısından önemlidir.

3- ÇÖREK OTU

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında 1575 tarihli defterde sadece Akçain köyünde⁷⁶⁶ öşre konu olan çörek otunun, öşür bedeli toplam 20 akçedir. Bu miktar Demirci kazası ekonomisinde çok küçük bir yer tutmakla birlikte, çörek otunun XVI. Yüzyıl ortalarında Demirci kazasında üretimine başlandığını göstermesi bakımından önemlidir.

⁷⁶³ 1 kilenin 10 akçe olmasından hareketle, 1477: 10= 147,7 kilelik bir üretim olduğu görülür. Buna göre öşür oranı 1/10 alınırsa 37898,19 kg., 1/8 alınırsa; 30318,55 kg.lık üretim bulunduğu anlaşılır.

⁷⁶⁴ 1 kilenin 13 akçe olmasından hareketle, 1649: 13 =126,84 kilelik bir üretim olduğu görülür. Buna göre öşür oranı 1/10 alınırsa 32545,74 kg., 1/8 alınırsa; 26036,59 kg.lık üretim bulunduğu anlaşılır.

⁷⁶⁵ TK. KKA. TD. 115, 275 b

⁷⁶⁶ TK. KKA. TD. 115, s. 295 b

4- DİĞER (KESÜK)

Tahrir defterlerinde “Kesük” şeklinde geçen kelime, küçük bahçelere verilen isimdir. Halk ihtiyaç duyduğu bazı sebzeleri buralardan elde etmiştir. Tahrir defterinde kesüklerin vergiye tabi olması halkın buraları kendi ihtiyacı haricinde, bir gelir kaynağı olarak kullandığını göstermektedir. 1531 tarihli tahrir defterinde Demirci kazasında hâsılları müstakil veya ortak olarak yazılmış 5 köyde görülür. 1575 tarihli tahrir defterinde ise kesük kaydı bulunmamaktadır.

1531 yılında kesiklerden alınan vergi miktarı sadece 197 akçedir. Bu rakamdan da anlaşılacağı üzere kesük, yani bahçelerin ticari faaliyetlerdeki yeri yüksek değildir.

II) HAYVANCILIK

Beslenmede, deri ve dokuma sanayiinde, önemli bir yere sahip olan hayvancılığın geniş sürülerin ihtiyaç duyduğu tuza bağlı olarak “Tuz Pazarları”nın oluşmasında da rolü bulunmaktadır.⁷⁶⁷ Hayvan yetiştiriciliğinde önemli yeri olan tuzun ticareti Osmanlı devletinde kanuni düzenlemelere tabi tutulmuştur.⁷⁶⁸ Gerek hayvancılıkta, gerekse Demirci kazasının ihtiyacında kullanılan tuz, sancak dâhilinden karşılanmıştır.⁷⁶⁹ Demirci bölgesi hayvancılık için elverişli bir bölgedir. Yörede hayvancılık aslında ziraatı tamamlayan bir unsur görünümündedir. Hali hazırda çayır ve mera alanlarının % 5,22’lik bir alan kaplaması (6619 hektar), buna karşılık ziraat alanlarının payının % 34’lük bir sahada gerçekleşmesi bu durumun göstergesidir.⁷⁷⁰ Demirci müsait yapısıyla, XVI. Yüzyılda hayvancılık ile uğraşan Yörük cemaatleri için bir çekim merkezi olmuştur. Bu dönemde hayvancılıktan alınan vergilerden hareketle, kazada yetiştirilen hayvan miktarı konusunda bilgiler elde edilebilmektedir.

A) KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK

Tahrir defterlerindeki “Ağnam resmi” vergisinden hareketle XVI. Yüzyılda Demirci kazasında küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin oldukça yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu’nun birçok bölgesinde yaz aylarında kuraklık yaşanması bol suya ihtiyaç duyan büyükbaş hayvanların yetiştirilmesini zorlaştıran bir sebeptir. Ayrıca Yaz kuraklığı sebebiyle steplerdeki otların kuruması ve Anadolu Platosu arazisinin engebeli olması büyükbaş hayvan yetiştiriciliği için olumsuz durumlardır. Bu nedenlerle Anadolu’da küçükbaş

⁷⁶⁷ Tuncer Baykara, *Anadolu’nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar*, Ege Ü. Edebiyat Fak. Yayını, İzmir 1990, s.37

⁷⁶⁸ Robert Anhegger-Halil İncılık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i Örf-i Osmanî II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasakname ve Kanunnameler*, 2. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 2000, s. 29, 30, “... Saruhan-eli tuzlasından gayri yerden tuz getürmüş olurlar ise tuzların ve bargirlerin elinden ala, kendünün sakalını kese, burnundan kıl daka, gereği gibi yasak edüb hakkından gele... , ...Saruhan vilayetinün kadıları ve subaşıları ve sipahileri ve yayaları ve müsellimleri ve raiyyetleri ve yürükleri ve kâfirleri ve müslimanları ve Yahudileri fi’l-cümle ulusu ve kişisi Saruhan-eli tuzundan yeyeler, gayri yerden ve kolayından bitmiş ve eski tuz yemeyeler... , ... her kimün hükmüne muhalif hareketi bulunursa ki evinde ya elinde Saruhan tuzundan gayri tuz ya eski ve yahud yabanda bitmiş tuz bulunursa kulum dutub ol yerün kadısı katına getüre...”

⁷⁶⁹ BOA. MD. 41, H. 110

⁷⁷⁰ Taşlı, a.g.t. , s. 65

hayvancılık daha yaygın olarak yapılmaktadır.⁷⁷¹ Anadolu'nun bu coğrafi özelliklerinin bugün olduğu gibi, geçmişte de hayvancılık faaliyetleri üzerinde etkili olduğu muhakkaktır.

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında temel geçim kaynakları hayvancılık olan konar- göçerlerin yanında, kazanın birçok köyünde yerleşik halkın da hayvancılık faaliyetinde bulunduğu, tahrir defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Köylülerin özellikle nakit vergilerinin ödenmesi ve diğer nakit gereksinimlerinin sağlanması için ticari amaçlarla meyve ve sebze üretimi yanında koyun yetiştiriciliğiyle de uğraşmıştır.⁷⁷² 398 ve 165 numaralı tahrir defterlerine göre, Demirci kazasında hâsılları müstakil veya ortak olarak yazılan 49 adet, 115 ve 544 numaralı tahrir defterinde ise 56 adet köy hâsılında, "Resm-i Ganem" vergisinin bulunması küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin gelişmiş olduğunun göstergesidir.

1531'de Demirci kazasında 61680 adet, 1575'te ise 42712 adet koyun mevcudu bulunmaktadır. Görüldüğü gibi 1575 yılında 18968 adetlik bir azalma söz konusudur. Bu da % 33,75 bir gerileme olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte yukarıda değinildiği üzere, 1575'te Demirci kırsal bölge nüfusundaki azalmaya paralel olarak, küçükbaş hayvan sayısında da bir azalma meydana gelmiş olduğu düşünülebilir.

Demirci kazası ile sınır olan Kütahya Sancağına tabi Simav kazasında 1512 yılında toplam 5514 akçelik ganem resmi hâsılı bulunmaktadır.⁷⁷³ Buna göre bu tarihte Simav kazasında yaklaşık olarak 11028 adet küçükbaş hayvan bulunduğunu söyleyebiliriz. 1570 yılında ise Simav kazasında toplam 10777 akçe ganem resminin mevcut olduğu defterde görülmektedir.⁷⁷⁴ Buna göre bu tarihte Simav kazasında 21554 adet küçükbaş hayvan bulunduğunu söyleyebiliriz. 1512 yılından 1570 yılına kadarki dönemde Simav kazasında bulunan küçükbaş hayvan sayısının yaklaşık olarak % 100'e yakın bir oranda artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bunun yanında yüzyılın başlarında Demirci kazasında bulunan küçükbaş

⁷⁷¹ C. Şahin, H. Doğanay, N. A. Özcan, a.g.e. , s.385

⁷⁷² Huricihan İslamoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 251

⁷⁷³ BOA. TD. 49

⁷⁷⁴ TK. KKA. TD. 47

hayvan sayısı, Simav kazasına göre yaklaşık olarak 5,5 kat fazla iken, ikinci yarısında bu farkın kapanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Yüzyılın ikinci yarısında Demirci kazasında bulunan küçükbaş hayvan sayısı azalma gösterirken, Simav kazasında % 100 oranında artış göstermektedir.

B) BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında küçükbaş hayvancılık yanında, çift sürümünde, yük taşımacılığında ve binek aracı olarak kullanmak yanında, eti, sütü ve derisinden de yararlanmak üzere kaza sınırları dâhilinde koyundan başka, sığır, at gibi değişik türde büyükbaş hayvanların yetiştirildiği düşünülebilir. Tahrir defterlerinde gördüğümüz “Deştbanı vergisi” sadece küçükbaş hayvanları değil, diğer beslenen hayvanları da kapsamaktadır. Bununla birlikte büyükbaş hayvancılığın Demirci kazasında varlığına belgelerde rastlanılmamaktadır.

C) ARICILIK

Arıcılık; bal, balmumu, polen ve arı sütü üretmek amacıyla yapılır. Türkiye arazisi, arıcılık için uygun ortam özellikleri gösterir. Bununla birlikte dağ ve orman köylerinde yaygındır. Arıcılık çoğu yerde ziraat ve hayvancılığa ek olarak yapılır.⁷⁷⁵ Anadolu'nun sahip olduğu iklim yapısı ve zengin bitki çeşitliliği nedeniyle, hemen her bölgesinde arıcılık yapılabilir. Demirci kazası da arıcılığa uygun bir arazi ve iklim yapısına sahiptir. Tahrir defterlerindeki öşr-ü kovan vergilerinden hareketle XVI. Yüzyılda Demirci kazasında arıcılık faaliyetlerinin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. 1531 tarihli tahrir defterine göre kazada sadece 9 köyde arıcılık faaliyetinin bulunmadığı, bu sayının 1575 yılı tahririnde ise 4 köye düştüğü görülmektedir. Demirci bölgesinde bu kadar çok yerde arıcılık faaliyetlerinin bulunması aynı zamanda XVI. Yüzyılda Demirci kazasının bitki örtüsü bakımından zengin olduğunun göstergesidir. Arıcılıkta vergilendirme kovan üzerinden yapılmıştır. 1531 de Demirci kazasında “Öşr-ü Kovan” vergisi toplamı 3490 akçedir. 1575 tarihinde ise bu rakam 3772 akçeye yükselmiştir.

⁷⁷⁵ C. Şahin, H. Doğanay, N. A. Özcan, *a.g.e.* , s.387

Kovan başına iki akçe vergi alındığı bilinmektedir.⁷⁷⁶ Buradan hareketle XVI. Yüzyılda Demirci kazasındaki kovan sayısını tespit edebilmekteyiz. Buna göre kazada 1531’de 1745 adet, 1575’te ise 1886 adet kovan bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu da yüzyılın ikinci yarısında % 8,08 oranında artışı göstermektedir. Dolayısıyla 1575 yılında kazada hem mevcut kovanların sayısı, hem bal üretimi, hem de arıcılıktan elde edilen vergi gelirinin arttığı anlaşılmaktadır.

Çevre kazalardan Simavda 1512 yılında kovan resminden elde edilen hâsılat 1742 akçedir.⁷⁷⁷ Kütahya Sancağında da kovan başına iki akçe vergi uygulanmaktadır.⁷⁷⁸ Buna göre bu tarihte Simav kazasında bulunan kovan sayısının 871 adet olduğu görülür. 1570 yılında ise kovan resminden alınan toplam öşür miktarı 1599 akçe olarak defterde mukayyedir.⁷⁷⁹ Dolayısıyla bu tarihte Simav kazasında 800 adet kovan bulunduğunu söyleyebiliriz. Görüldüğü gibi 1570’te kovan sayısında az da olsa bir düşme bulunmaktadır. Bunun yanında yüzyılın gerek birinci, gerekse ikinci yarısında Demirci kazasındaki bal üretimi, Simav kazasındakinden iki kat daha fazladır. Bu oran yüzyılın ikinci yarısında daha da açılmıştır.

XIX. Yüzyılda Demirci kazasında arıcılık faaliyetlerinin yoğun olarak devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde Demirci kazasında bulunan kovan sayısının 3500 olması,⁷⁸⁰ XVI. Yüzyıla oranla arıcılık faaliyetlerinin veya bal üretiminin iki katına çıktığının göstergesidir. Günümüzde de Tarım İlçe Müdürlüğü verilerine göre, Demirci kazasında arıcılık faaliyetleri devam etmektedir.

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında arı kovanlarından elde edilen balmumu ile ilgili kayıt yoktur. Ancak bu kadar yaygın olarak arıcılık faaliyetinin yapıldığı bir bölgede bal mumu yapımının da gelişmiş olduğu muhakkaktır. Ancak defterlerde herhangi bir kayıt bulunmamasından dolayı

⁷⁷⁶ BOA. TD. 166, s. 367, Aydın Kanunnamesinde “Bir kovana iki akçe resm bağlanmıştır.” şeklinde kayıt bulunmaktadır.

⁷⁷⁷ BOA. TD. 49

⁷⁷⁸ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Eyalet Kanunnameleri (I)*, s. 136

⁷⁷⁹ TK. KKA. TD. 47

⁷⁸⁰ Gökmen, *Tanzimat’tan Meşrutiyete...*, s. 228

bu dönemde ne kadar bal mumu üretildiği ve bundan ne kadar vergi alındığı tespit edilememektedir.

III) PAZARLAR

Kazada ürettiği mahsulün bir kısmını kendi ihtiyacı için ayıran üretici, timar sistemi içinde vergiye tabi olan miktarını da sipahiye ödedikten sonra elinde kalan fazla mahsulü, diğer ihtiyaçlarını karşılamak için pazarlarda satmak zorundaydı. Köylü hanelerin devlete ödedikleri verginin bir bölümünü nakdi olarak ödemek zorunda olması da bir anlamda onları, ürününün bir bölümünü pazara indirip satmaya mecbur bırakmıştır.⁷⁸¹ Bununla birlikte devlet ihtiyaç duyduğu ürünleri, bazen doğrudan ve adaletli bir şekilde günün rayiç bedeli üzerinden satın alarak ihtiyaç duyulan bölgelere sevk etmiştir.⁷⁸² Tahrir defterlerine göre, XVI. Yüzyılda Demirci kazası sınırlarında günümüzde olduğu gibi iki adet pazar kurulmaktadır. Bunlardan biri Demirci şehrinde olup, diğeri Borlu nefsindedir. Kazada hâsıl olan mahsul buralarda satışa sunulurdu. 1531 ve 1575 tarihli tahrir defterlerinde sadece Demirci ve Borlu nahiyelerinde bac-ı bazar vergisine rastlanması bunu göstermektedir.⁷⁸³ XVI. Yüzyılda Demirci pazarında, vakıf tahrir defterinden anlaşıldığına göre, miktarı ve türü belirtilmemiş olan bazı dükkânlar bulunmaktadır.⁷⁸⁴ Bu kayıt Demirci de bir pazarın ve bu pazarda çeşitli dükkânların varlığına işaret etmektedir. Demirci nefsindeki pazar, adını burada kurulan pazardan alan Pazar mahallesinde kurulmuş olmalıdır.

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında Borlu ve Demirci'de haftada bir Pazar kurulmaktadır.⁷⁸⁵ Kazada kurulan iki pazarın, bölgenin çok büyük yerleşim yeri olmaması hasebiyle haftada bir kez kurulmasının yeterli olduğu

⁷⁸¹ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 39

⁷⁸² BOA. MD. 51, H. 268, 991 tarihli hükümde, İstanbul'da muhtesip olan Mehmed'in mektubundan anlaşıldığı üzere, zahireye ihtiyaç olmakla kuruyemiş ve badem ve böğrölce ve sair her ne bulursa narh-ı cari üzere alıp, rençber gemileri ile göndermeleri belirtilmektedir.

⁷⁸³ BOA. TD. 165, s. 352- 410 ve TK. KKA. TD. 115, s. 310 b, Bac-ı bazar vergiler kısmında ele alınmıştır.

⁷⁸⁴ BOA. TD. 398, s. 152

⁷⁸⁵ TK. KKA. TD. 115, s. 73 a

düşünülebilir. XVII. Yüzyılda Demirciye gelen Evliya Çelebi de, Demirci'de haftada bir kez pazarın kurulduğunu belirtmektedir.⁷⁸⁶

1575 yılında kazada bulunan nahiyeye sayısı dörde yükselirken, Pazar adedinde bir değişme olmamıştır. Bunda, başka bir pazara ihtiyaç duyulmaması, pazar kurulacak diğer yerlerde ihtiyaç duyulan her ürünün bulunmaması, ulaşım ve Cuma mescidi gibi fiziki yetersizliklerin etkili olduğu düşünülebilir. Küçük köylerde yaşayan veya göçebe olan Müslümanların Cuma namazı kılmak için Cuma mescidi olan yerlere gitmeleri gerekmektedir. Ayrıca bu insanların pazar ihtiyacı, pazarların Cuma günleri kurulmasında etkili olmuştur.⁷⁸⁷ Dolayısıyla XVI. Yüzyılda Demirci kazasında kurulan pazarların Cuma günleri kurulduğu düşünülebilir. Pazar, bugün Borluda yine Cuma günleri kurulmaya devam etmekle birlikte, Demirci'de Cumartesi günleri kurulmaktadır. Aslında pazar ve Cuma Camisi sadece İslam kentine ait bir özellik olmayıp, her büyük uygarlığın kentlerinde bu iki ana işlevi yerine getiren yapılara yer verildiği görülmektedir.⁷⁸⁸ Bunun yanında Türk kentlerinde genel olarak meydanların bulunmadığı, dolayısıyla pazar ve çarşı meydanları ile cami avlularının büyük toplanma yerleri olarak kullanıldığı tespit edilmektedir.⁷⁸⁹ İslam âleminde pazarlar genellikle kuruldukları gün ismine veya yere göre isimlendirilmiştir.⁷⁹⁰

Demirci nefsinde kurulan pazar, kazanın doğu kısmına, Borluda kurulan pazar ise kazanın batı kısmına hitap etmiştir. Dolayısıyla bu iki yerleşim merkezine olan mesafeleri dikkate alan kırsal bölgedeki halk, mantıksal olarak bunlardan kendine yakın olan pazarı kullanmış olmalıdır. Ancak bununla birlikte bugün olduğu gibi, muhtemelen o dönemde de Demirci kazası sınırlarına dâhil olan, ama mesafe olarak kendisine daha

⁷⁸⁶ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, s. 55

⁷⁸⁷ Baykara, *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki...*, s. 37 -38

⁷⁸⁸ Doğan Kuban, *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1982, s. 144, XVI. Yüzyılda Anadolu'da Cuma Camileri için bkz. Suraiya Faroqi, "A Map of Anotolian Friday Mosques (1520-1535)" *Peasants, Dervishes and Traders in The Ottoman Empire*, Variorum Reprints, London 1986

⁷⁸⁹ Doğan Kuban, *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları*, Haz. Selmin Kangal, Yapı Kredi Yayını, İstanbul 2004, s. 175

⁷⁹⁰ Pedro Chalmeta, "Pazarlar", *İslam Şehri*, Haz. R. B. Serjeant, Çev. Elif Topçugil, 2. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, sf. 132

yakın başka kaza merkezlerinde kurulan pazarlara gidenlerin olduğu da düşünülebilir. Nitekim bugün Simav, Selendi, Sındırgı, Köprübaşı, Salihli gibi ilçe merkezlerindeki pazarlara, Demirci kazası sınırları içinde bulunan köy halkından gidenler bulunmaktadır.

IV) ÇARŞI

Üstü kapalı pazarlara verilen isim olan çarşı, Farsça çar-şu (dört taraf) kelimesinden gelmektedir.⁷⁹¹ XVI. Yüzyıla ait incelemiş olduğumuz defterlerde Demirci kazasında çarşıya rastlanmamıştır. XVI. Yüzyıla ait şer'iyye sicillerinin bulunmaması bu konuda büyük bir eksiklik oluşturmaktadır. Bununla birlikte XIX. Yüzyılda Demirci'de bulunan çarşılardan hareketle bu çarşıların XVI. Yüzyıl çarşılarının devamı olduğu düşünülebilir. XIX. yüzyılda Demirci kazasında bulunan çarşılar, şer'iyye sicillerinden tespit edilebilmektedir.⁷⁹² Bunlar Bezzaz çarşısı, Semeciler çarşısı, Demirciler çarşısı ve Leblebiciler çarşısıdır. Bu veya bunlara benzer çarşıların XVI. Yüzyılda Demirci kazasında da bulunduğu muhakkaktır. Mesela hayvancılığın gelişmiş olmasına paralel olarak semercilerin, koşum takımları ve zirai faaliyetlerde kullanılmak üzere çapa, dirgen, çekiç gibi demir malzemelerin üretimin yapan demircilerin bulunduğu düşünebiliriz. Ayrıca halkın ihtiyaç duyduğu giyim eşyaları için manifaturacıların, berber ve fırıncıların, defterlerde kaydı görülen başhaneden hareketle kasapların ve pabuççu gibi esnafların bulunduğu çarşıların varlığı akla gelmektedir. Vakıf tahrir defterinde bazı dükkânların bulunduğu yerler -Hacı Hasan vakfı gibi - kayıtlarından tespit edilebilmektedir. Bu dükkânların buldukları yerler, aynı zamanda Demirci şehrinin çarşısında veya yakınında olmalıdır. Hacı Hasan Camisinin bulunduğu bölge, etrafındaki dükkânlarıyla bugün de çarşı merkezi özelliğini sürdürmektedir.

Osmanlı şehirlerinde çarşı ve pazar ortada bulunmakta, ikametgâhlarda bunun etrafında sıralanmaktaydı. Sokaklar çarşı doğrultusunda açılır, çarşının orta yerinde bedesten bulunurdu. Çarşı çukur

⁷⁹¹ Osman Ergin, "Çarşı", *İA.*, C. 3, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 360- 361

⁷⁹² Gökmen, *Tanzimat'tan Meşrutiyete...*, s. 228

yerlere, evler de birbirinin manzarasını engellemeyecek şekilde yamaçlara kurulurdu. Kentin en önemli camii, kentin merkezinde bulunur, bu cami etrafında da dükkânlar sıralanır, cami çevresinde sebil, imaret, medrese ve kütüphane gibi ekleri bulunurdu.⁷⁹³ Demirci günümüz itibariyle böyle bir yapıya benzer özelliktedir. Bazı farklılıklarla da olsa XVI. Yüzyılda Osmanlı devleti şehirlerindeki genel yapı gibi, Demirci kazasında da benzer özellikler olduğu düşünülebilir. Mesela vakıf tahrir defterinden, XVI. Yüzyılda Demirci kazasında Hacı Hasan vakfında bu özelliği görüyoruz.⁷⁹⁴

V) SINAİ İŞLETMELER

A) DEBBAĞHANELER

Deri, Türklerin en erken tanıyıp kullandıkları hammaddedir. Deri işleyen işletmeler hemen bütün Türk yerleşmelerinde dere kenarlarında kurulmuş, buradaki tabakhanelerde deriler işlenmiştir. Deri işlemeciliğinde kullanılan köpek pisliği, tuz, palamut özü gibi maddeler çevrede bol olarak bulunmakta idi.⁷⁹⁵ Bu da dericiliğin gelişmesine olumlu bir katkı sağlamıştır. XVI. Yüzyılda Demirci kazasında hayvancılığın gelişimine paralel olarak dericiliğin de geliştiğini söyleyebiliriz. Demirci kazası sınırları içinde kalan ve Lidya medeniyetinin kentlerinden biri olan Saittai'nin antik dönemde deri işleme merkezi olduğu bilinmektedir.⁷⁹⁶ Bu durum, XVI. Yüzyılda Demirci kazasında hayvancılığın ve buna bağlı olarak gelişen dericiliğin antik dönemlerden beri varlığını göstermektedir. Osmanlı sanayisinin önemli bir dalını oluşturan ve XIX. Yüzyıla kadar Avrupa'da rakipsiz olan dericilik, bakımsızlıktan zamanla nesli bozulan hayvanların deri kalitesinin de bozulması, eskimiş tesisatın verimsizliği gibi nedenlerle gerilemeye yüz tutmuştur.⁷⁹⁷ Osmanlı sarayı için alınan ayakkabılar arasında, Manisa'dan geldiği belli olmasa da "Manisa Sahtiyanı"ndan yapılanların olduğu

⁷⁹³ Nikita Elisséef, "Fiziki Plan", *İslam Şehri*, Haz. R. B. Serjeant, Çev. Elif Topçugil, 2. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, sf. 113-130, *Türkiye Coğrafyası ve...* (Editör: H. Yazıcı- M. Kürşat Koca), s. 197

⁷⁹⁴ BOA. TD. 398, s. 169- 171

⁷⁹⁵ Baykara, *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*, s. 134

⁷⁹⁶ Dobb, *a.g.t.*, s. 21

⁷⁹⁷ Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, 2. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1994, s. 80

belirtmiştir.⁷⁹⁸ Bu derilerin Manisa bölgesinden getirilmesi halinde, bunların içinde Demirci kazasında üretilen derilerin de olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla Demirci bölgesinde üretilen derilerin Osmanlı sarayına kadar gittiği akla gelmektedir.

Osmanlı Devleti dericilik işlerini takip etmiş ve yeri geldiğinde dericilik sanatının bozulmadan işleyebilmesi için düzenlemeler de yapmıştır. Mesela dükkânı olmayan debbağa deri verilmemesi ile ilgili emirler mevcuttur.⁷⁹⁹ XVI. Yüzyıl başlarında Demirci kazasında debbağ dükkânları, buldukları yerler ve senelik vergi gelirleri hakkında defterdeki kayıtlardan bilgi sahibi olunabilmektedir.⁸⁰⁰ Bunlar:

Yağmur Oğlu Mahallesi, pınar altında, köprübaşında Halil dükkânı olarak bilinen mülk debbağ dükkânı, yıllık hâsılı 100 akçe,

Cami-i Köhne Mahallesi, Köprübaşında, Hacı Avcı(?) dükkânı demekle meşhur debbağ dükkânı, yıllık hâsılı 200 akçe,

Hacı Baba Mahallesi, Çağlak başında, Eşrefoğlu dükkânları demekle bilinen iki adet debbağ dükkânı, yıllık hâsılı 400 akçe,

Ağlat Bali dükkânı demekle bilinen debbağ dükkânı, yıllık hâsıl 100 akçe.

Görüldüğü gibi Demirci nefsinde 5 adet debbağ dükkânı defterlerdeki kayıtlarda bulunmaktadır. Bunların yıllık toplam hâsılı da 800 akçedir. Tahrir defterinde sadece dükkân olarak kaydedilmiş, ancak ne dükkânı oldukları belirtilmemiş dükkânlar da bulunmamaktadır.

B) BABUÇÇULUK

XVI. Yüzyıla ait vakıf tahrir defterinde pabuççu dükkânları ve esnafları görülmektedir. Ayakkabıcı esnafı yiğitbaşı, ustabaşı ve ustalardan oluşan bir meclis teşkil ederlerdi. Bu meclise esnaf şeyhi başkanlık ederdi. Mecliste

⁷⁹⁸ Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler...*, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1994, s. 200

⁷⁹⁹ İbrahim Gökçen, *XVI. ve XVII. Yüzyıl Vesikalarına Göre Manisa'da Deri Sanatları...*, s. 16, "Debbağlara yiğitbaşı olan Ahmed ve sair ihtiyarları mahfili kazada kadimden bu ana gelince dükkânı olmayan kimesneye deri verile gelmemiştir. Minbaad dahi verilmesin deyu tenbih olunduğu bittaleb ketbolundu."

⁸⁰⁰ BOA. TD. 398, s. 170

ceza-i kararlar da verilirdi.⁸⁰¹ XVI. Yüzyılda Demirci kazasında da meslek grupları içinde bu uygulamanın devam ettiği düşünülebilir. Tahrir defterlerinden bu dönemde Demirci kazasında babuçuların bulunduğu anlaşılmaktadır.

C) DİĞER

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında sınaî işletme olarak sabunhane ve su değirmenlerinin bulunduğu tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır.

VI) VERGİLER

Osmanlı Devletinde vergiler, şer'i vergiler (Tekâlif-i Şer'iyeye), örfi vergiler (Tekâlif-i Örfiyeye) ve olağanüstü durumlarda alındığı görülen Avarız vergisi (Tekâlif-i Divaniye) şeklinde üç başlık altında toplanabilir.⁸⁰² XVI. Yüzyılda Demirci kazasında defterlerde kaydı görülen vergilerin önemli bir kısmını zirai vergiler oluşturmaktadır. Sanayi alanında değirmen, sabunhane, meyhane ve debbağhane alınan vergiler bulunmaktadır. XVI. Yüzyıla Demirci kazasında varlığını tespit ettiğimiz vergi çeşitleri aşağıda verilmiştir.

A) ŞAHIS BAŞINA ALINAN VERGİLER

Osmanlı hukuku, köylüleri bir ya da yarım çifti olanlar diye ayırmış, az topraklıları evlilik durumlarına göre sınıflandırmış, reaya vergilerini de buna göre belirlemiştir.⁸⁰³ Aşağıda bunlar görülmektedir.

1- ÇİFT RESMİ : (RESM-İ ÇİFT)

Timar sistemi içinde "Çift(Çiftlik)" tabir olunan belli büyüklükte araziyi tasarruf eden raiyyetin ödediği vergiye verilen isim olup, çift veya çiftlü, bir çiftlik genişlikte, nimçift ise onun yarısı kadar bir arazi parçasına tapu ile tasarruf eden kimseleri ifade etmektedir.⁸⁰⁴ Çift vergisi çift-hane başına 22 akçe iken, bennaklar için 12 akçe, bekârlar için 9 ya da 6 akçe idi. Bennak

⁸⁰¹ Gökçen, *XVI. ve XVII. Yüzyıl Vesikalarına Göre Manisa'da Deri Sanatları...* , s. 36

⁸⁰² Özbilgen, *Bütün Yönleriyle...* , s. 662

⁸⁰³ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ...* , s. 117

⁸⁰⁴ Halil İnalçık, "Osmanlılar'da Raiyyet Rüsümü" *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, 2. Baskı, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 36 -37

yani evli erkek çift veya nimçift toprağını terk ettiğinde vergi statüsü değişmekte ve sadece 9 akçe bennak vergisi ödemekteydi. “Caba” ya da “Kara” olarak adlandırılan bekâr ve topraksız köylü 6 akçe vergi ödemekteydi.⁸⁰⁵ Osmanlı devleti çift resminin zayi olmaması için bütün olan çiftlerin bozulmamasına özen göstermiş, bu konuda kanunnamelere hükümler koymuştur.⁸⁰⁶ Bu resim tahrir defterlerinde yükümlü olan kişinin isminin altına “Ç” harfi ile yazılmıştır.⁸⁰⁷ İki adet çiftliğe sahip olanların isimleri altına ise iki tane “ÇÇ” şeklinde işaret konulmuştur.⁸⁰⁸ Yarım çiftliğe sahip olanların isimlerinin altına “Nim” yazılmaktadır. Bununla birlikte hem tam, hem de yarım çiftliğe sahip olanların isimlerinin altına “ Ç ve Nim” ikisi birden yazılmıştır.⁸⁰⁹

1531 ve 1575 tarihli tahrir defterlerine göre, XVI. Yüzyılda Demirci kazasında çift resmi 33 akçe, bunun yarısı olan nimçift resmi de çift resminin yarısı 16,5 akçe olarak uygulanmıştır.⁸¹⁰ 1531’de Demirci kazasında vakıflara kayıtlı olanlarla birlikte toplam 308 adet çift bulunduğu ve bunlardan 10164 akçe tutarında çift resmi tahsil edildiği anlaşılmaktadır. 1575 tarihli tahrir defterinde ise çift resminde bir düşme olduğu tespit edilmektedir. Bu tarihte Demirci kazasında toplam çift sayısı 185 olup, bunlardan toplamda 6105 akçe resim alındığı görülmektedir. Buna göre 44 yıllık zaman zarfında çiftlik sayısı Demirci kazasında 123 adet azalırken, bu da bir yılda elde edilen çift resminde 4059 akçelik gerilemeye işaret etmektedir. Bu 1531 yılındaki çift resminden elde edilen gelirin yaklaşık olarak üçte birine tekabül eden önemli bir rakamdır. 1531 yılında kazanın toplam geliri içinde çift resmi % 1,71’lik paya sahip iken, 1575’te bu oran % 0,78 seviyesine gerilemiştir.

⁸⁰⁵ Halil İnalıcık, “Çift- Hane Sistemi ve Köylünün Vergilendirilmesi” *Doğu Batı Makaleler II*, Ankara 2008, Doğu-Batı Yayını, s.103

⁸⁰⁶ Ömer L. Barkan, “Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274(1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 310, Mesela 935 tarihli Sofya kanununda “...Çiftlik ve baştine paralanub bozulması katıyyen caiz değildir.”

⁸⁰⁷ BOA. TD. 165, s. 384, TK. KKA. TD. 115, s. 286 b

⁸⁰⁸ BOA. TD. 165, s. 386, TK. KKA. TD. 115, s. 278 b

⁸⁰⁹ BOA. TD. 165, s. 392 - 413, TK. KKA. TD. 115, s. 284 a

⁸¹⁰ BOA. TD. 165, TK. KKA. TD. 115

1531 tarihli tahrir defterinde 1043 adet nimçift kaydı görülmekte, vakıftakilerle birlikte bu sayı 1086 adedi bulmakta ve toplamda nimçiftten alınan resim de 17919 akçeyi bulmaktadır. Bu rakam kaza geliri içinde % 3,01'lik paya eşittir. 1575 tarihli tahrir defterinde ise nimçift sayısı 906 adede gerilemiş, resim miktarı da 14949 akçe olarak gerçekleşmiştir. Buna göre 1575'te kazada 180 adet nim çift kaybı görülürken, kıymet bazında da 2970 akçelik bir azalma söz konusudur. Bu tarihte nim çift gelirinin kazanın toplam geliri içindeki payı % 1,91 oranındadır.

Görüldüğü gibi XVI. Yüzyılda Demirci kazasında çift ve nim çift sayısında ve gelirlerinde azalma olmuştur. Bu azalma çift ve nim çift arazilerinin miras hukuku gereği daha küçük parçalar halinde reaya dağıtılmasıyla açıklanabilir.

TABLO XXI: XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDA ÇİFT VE NİMÇİFT

	1531	1575	FARK
ÇİFT SAYISI	308	185	(-) 123
ÇİFT RESMİ (Akçe)	10164	6105	(-) 4059
NİMÇİFT SAYISI	1086	906	(-) 180
NİMÇİFT RESMİ (Akçe)	17919	14949	(-) 2970

2 - BENNAK RESMİ

Bennak evli raiyyet demektir. Nim çiftten az yer tasarruf eden reaya ekinlü bennak, hiç yeri olmayan evli reaya ise caba-bennak olarak adlandırılmıştır. Elinde tasarruf ettiği arazisi olmayan caba – bennaklar genellikle başkalarının tapulu topraklarında işçi olarak çalışmakta veya sipahiden tapusuz olarak toprak alıp işletmektedirler. Bunun karşılığında ise dönüm resmi ödemektedirler. Ayrıca bennak resmini de vermektedirler.⁸¹¹ Bölgelere göre farklılıklar gösteren ve her yerde aynı olmayan bennak resmi, XV ve XVI. Yüzyıllarda Batı Anadolu'da caba bennaklar için 9 akçe, ekinlü bennaklar için ise 12 akçe olarak uygulanırken, bazı sancaklarda da caba ve

⁸¹¹ İnalçık, "Osmanlılar'da Raiyyet...", s. 44, 45

ekinlü bennak ayırımına gidilmediği görülmektedir.⁸¹² XVI. Yüzyılda Demirci kazasında da bennak resmi 12 akçe olarak uygulanmıştır.⁸¹³ Bennak resmi tahrir defterlerinde, bu vergiyle yükümlü olan kişinin isminin altına “K(Kef)” harfi ile yazılmıştır. Eğer bennak ayrıca yarım hisse çiftliğe (nim çift) sahip ise, bunun yanına “Nim” yazılmış ve “K (Kef) ve Nim” ikisi birden kaydedilmiştir.⁸¹⁴ Berat sahibi bennakların isminin üstüne “Ehl-i berat” şeklinde kayıt düşülürken,⁸¹⁵ bennak eğer nim çiftten az toprak tasarruf ediyor ise bu durum da isminin altına “Ekinlü” olarak yazılarak tahrir defterlerinde belirtilmiştir.

1531 yılında Demirci kazasında toplam bennak sayısının 1700, resminin de 20400 akçeyi bulduğu, 1575’te ise bennak sayısının 1736, resim gelirin de 20832 akçeye yükseldiği tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. Buna göre 1575 yılında, 1531’e göre bennak sayısında 36 adet ve bennak resminde de 432 akçe artış görülmektedir. Bennak resminin kazanın toplam geliri içindeki payı 1531’de % 3,43 oranında iken, bu oran 1575 yılında % 2,66 seviyesine gerilemiştir.

3- MÜCERRED RESMİ

Mücerred henüz evlenmemiş fakat belli bir kazanç elde edebilecek yaşa gelmiş erkek reaya için kullanılan bir tabir olup, bunlardan yılda 6 akçe mücerred resmi alınmaktadır. Bazen mücerred yerine defterlerde kara kelimesi yazılmıştır. Mücerred ve kara tabirlerinin Saruhan Sancağında aynı manada kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁸¹⁶ Mücerred ve karanın defterde aynı sayfada kullanıldığı da görülmektedir.⁸¹⁷ Köy nüfusu içinde mücerred ve karalar ayrı ayrı yazılırken, köyün hâsıl kısmında, ikisinin toplam sayısı birleştirilerek “kara” başlığı altında kaydedilmiş ve ikisi de 6 akçe üzerinden vergilendirmeye tabi tutulmuştur.⁸¹⁸ 1575 tarihli tahrir defterinde ise sadece

⁸¹² Feridun M. Emecen, “Bennak”, *DİA.*, C.5, TDV. Yayını, İstanbul 1992, s. 459

⁸¹³ BOA. TD. 165, s. 450

⁸¹⁴ BOA. TD. 165, s. 413

⁸¹⁵ BOA. TD. 165, s. 426

⁸¹⁶ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s. 229

⁸¹⁷ BOA. TD. 165, s. 381

⁸¹⁸ BOA. TD. 165

mücerred kullanılmış, vergi miktarında da bir değişme olmayıp kişi başına 6 akçe olarak kaydedilmiştir.⁸¹⁹

1531 yılında kazada bulunan toplam kara sayısı 2080 adettir. Buna göre Demirci kazasında 12480 akçelik kara resmi bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu rakam kazanın geliri içinde % 2,10'luk bir paya eşittir. 1575'te ise resmin mücerred olarak kaydedildiği ve toplam mücerred sayısının 2470 adedi bulunduğu görülmektedir. Buna göre 1575'te kazada 14820 akçelik mücerred resmi bulunmaktadır. Bu tarihte kazanın toplam geliri içinde mücerred resminin oranı 1531'e göre bir miktar gerileyerek % 1,89 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi 1575 yılında mücerred sayı ve vergisinde artış olmuştur. Mücerred sayısında 390 adetlik artış görülürken, vergi gelirinde de 2340 akçelik yükselme söz konusudur. XVI. Yüzyılda Demirci kazasında mücerred sayısı ve vergi gelirindeki artış oranı % 18,75'lik bir artışa tekabül etmektedir.

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında çift sayısında 123, nim çift sayısında 180 adet eksilme bulunurken, bennak sayısında 36, mücerred sayısında 390 adetlik bir artış olduğu tespit edilmektedir. Görüldüğü gibi evli nüfusta azalma, bekâr olan mücerredlerde ise artış görülmektedir. Çift, nim çift ve bennak resimlerinde 7210 akçelik bir düşme, mücerred resimlerinde ise 1728 akçelik artış bulunduğu anlaşılmaktadır. Buna göre 1575'te çift, nim çift, bennak ve mücerred vergi gelirlerinde toplamda 5482 akçelik bir azalma söz konusudur.

4- İSPENÇE RESMİ

Müslümanların çift resmine karşılık, baliğ olmuş, 300 akçelik menkul mala sahip her zımmi reayadan alınan bir vergidir. Miktar olarak dul kadınlardan 6 akçe, erkeklerden en az 10, en çok 50 akçe alınırdı.⁸²⁰ Bunun yanında, ispençe vergisinde değişik miktarlar kullanılmakla birlikte, XV ve XVI. Asırlara ait defterlerde bu vergi genellikle 25 akçe olarak

⁸¹⁹ TK. KKA. TD. 115

⁸²⁰ Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *DTCFD.*, C. 5, S. 5, Ankara 1947, s. 507, 508

gösterilmiştir.⁸²¹ Örneğin XVI. Yüzyılda Kemah Sancağında 25 akçe ispençe vaz olunmuştur.⁸²² İslamı kabul eden gayrimüslimlerden ispençe yerine meblağı daha düşük olan bennak resmi alınmaktadır.⁸²³ XVI. Yüzyılda Demirci kazasında 1531 tarihli tahrir defterine göre gayrimüslim unsurlardan alınan ispençe vergisi toplam 2500 akçedir.⁸²⁴ 1575 yılında ise Demirci nefsinde ispençe vergisi 100 akçe olarak deftere kaydedilmiştir.⁸²⁵ Bu da yukarıda belirtildiği üzere Demirci nefsinde gayrimüslimlerin azaldığını göstermektedir. İспенçe resminin 1531 yılında Demirci kazasının toplam geliri içindeki payı % 0,42 iken, 1575'te bu oran % 0,01'e gerilemiştir.

5- CİZYE RESMİ

XVI. Yüzyıla kadar bu vergi için Osmanlı Devletinde genellikle harac, sonrasında cizye kelimesi kullanılmış olup, askeri amaçlar için harcanmıştır.⁸²⁶ Cizye, harac vergisi içinde mütalaa edilen bir resimdir. Gayrimüslimlerden alınan bir vergi olup, adam başına alınan cizye ve üretilen hâsıllardan alınan hisse olarak iki türdür.⁸²⁷ Tahrir defterlerinde Demirci şehri mahallelerinin hemen ardından şehirde bulunan zimmilerin isimleri ve verecekleri cizye miktarları, her birinin isimlerinin altına divani rakamlarla yazılmıştır.⁸²⁸ 1531 yılında defterde perakende olarak kayıtlı zimmilerin isimlerinin altında yazılı cizye vergileri toplamı 4326 akçe, Eski Hisar Mahallesiindekilerde ise 1425 akçe iken, 1575 yılında bu rakam sadece 600 akçeden oluşmaktadır. Bununla birlikte, tahrir defterlerinde Demirci şehrinin hâsıl kısmında "Cizye-i gebran-ı nefsi-i Temürce" başlığı altında cizye vergisi toplamı 1531 ve 1575 yılında değişme göstermeden 5751 akçe olarak

⁸²¹ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli...*, s. XXXII

⁸²² İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, TTK. Yayını, Ankara 1990, s. 182

⁸²³ Halil İnalçık, "İspence", *DİA.*, C. 23, TDV. Yayını, İstanbul 2001, s. 177

⁸²⁴ BOA. *TD. 165*, s. 352

⁸²⁵ TK. KKA. *TD. 115*, s. 251 b

⁸²⁶ Halil İnalçık, *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, İsam Yayını, İstanbul 2011, s. 57, 58, Ayrıca cizye için bkz. Doğan Yörük, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Gayrimüslimlerin Nüfusu", *Selçuk Ü. SBE. Dergisi*, C. 17, Konya 2007, Boris Cristof Nedkoff, "Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (Baş Vergisi)", Çev. Şinasi Altundağ, *Bellekten*, C. 8, S. 32, Ankara 1944, C. H. Becker, "Cizye", *İA.*, C.3, MEB Yayını, İstanbul 1988

⁸²⁷ Ebul'ula Mardin, "Harac", *İA. C.5/1*, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 222

⁸²⁸ BOA. *TD. 165*, s. 351, 352, TK. KKA. *TD. 115*, s. 251 b

mukayyedir.⁸²⁹ 1575 tarihli defterde cizye vergisinin padişah hassı olduğu anlaşılmaktadır.⁸³⁰ Aşağıda tablo XXII’de de görüleceği üzere 1531 tarihli defterde perakende olarak kayıtlı zimmilerin cizye vergisi miktarının, yekün rakamına göre, hane başına ortalamasının 60 akçe, bive başına ortalamasının ise 18 akçe olduğu tespit edilmektedir. Nitekim hanelerden alınan cizye toplamı 4218 akçe, bivelerden alınan ise toplam 108 akçe olup, ikisi toplamı 4326 akçedir. 1575 tarihli tahrir defterinde ise zimmilerden alınan cizye yekünü zimmiler bölümünde belirtilmemekle birlikte, haneden alınan rakamlar, isimlerin altına yazılmıştır. Bunlar da 30 akçe ile 95 akçe arasında değişme göstermektedir. 1531 tarihli defterde ise zimmi hanelerden alınan cizye vergisi 30 ile 120 akçe arasında değişmektedir. Bu da vergi mükellefinin ödeyeceği cizye vergisi miktarının maddi durumuna göre belirlendiğini düşündürmektedir. 1531 yılında kazanın toplam geliri içinde % 0,96’lık paya sahip olan cizye geliri, 1575 yılında % 0,07 oranına gerileme göstermiştir.

TABLO XXII: DEMİRCİ NEFSİNDE ZİMMİLERE AİT VERİLER⁸³¹

ZİMMİYAN-I NEFS-İ TEMÜRÇİ							
	HANE	HANE CİZYE HÂSILI	BİVE	BİVE CİZYE HÂSILI	YEKÜN	İSPENCE-İ GEBRAN	CİZYE-İ GEBRAN
1531	70	4218	6	108	4326	2500	5751
1575	12	600	-	-	-	100	5751

6- BAD-I HEVA RESİMLERİ

Zuhurata bağlı vergiler “Bad-ı Heva” olarak isimlendirilmektedir. Bu gruptaki vergiler zuhurata bağlı olduğu için bunların önceden ne kadar tutacağını tespit etmek mümkün değildir. Bu yüzden bu vergiler deftere yazılırken verilen rakamların tahmini olarak yazıldığı düşünülmektedir. Mesela bir yıl içinde kaç kız ve dulun evleneceğini, kaç kişinin suç

⁸²⁹ BOA. TD. 166, s. 336, TK. KKA. TD. 115, s. 251 b

⁸³⁰ TK. KKA. TD. 115, s. 251 b

⁸³¹ BOA. TD. 165, s. 352, BOA. TD. 166, s. 336, TK. KKA. TD. 115, s. 251 b

işleyeceğini tespit etmek mümkün değildir.⁸³² XVI. Yüzyılda Demirci kazasında da, değişik yerlerde değişik miktarlarda alınıyor olması, bu verginin bulunulan yerdeki nüfusa bağlı olarak önceden tahmini olarak yazıldığını göstermektedir. Bad-ı heva vergilerinin tamamı serbest olan timarlarda dirlik sahibinin idi. Ancak serbest olmayan timarlarda alınacak olan paraları sipahi, dirliğin bulunduğu sancağın sancak beylerinin ve subaşlıların adamlarıyla yarı yarıya paylaşmak zorundaydı.⁸³³

XVI. Yüzyılda tahrir defterlerine göre Demirci kazasında bad-ı heva adı altında görülen vergiler şunlardan oluşmaktadır: Arusiye, cürüm-ü cinayet, duhan, deştbanı ve tapuy-ı zemin.⁸³⁴ Bunların yanında Demirci kazasında "Müjdeğani abd-i abık"⁸³⁵ ve abd-i abık olarak görülen arızı vergiye de rastlanmaktadır.⁸³⁶

Azda olsa bu vergilerden tapu, deştbanı ve duhan gibi arızı vergiler müstakil olarak defterlere yazılmakla birlikte, genelde bad-ı heva adı altında kaydedilmiştir. Ancak vergilerin miktarı bad-ı heva adı altında ortak yekûnu yazıldığı için, bunların tek tek ne kadar vergi miktarına sahip olduğunu tespit etmek mümkün görünmemektedir.

Tahrir defterlerine göre bad-ı heva vergilerinin, Demirci kazasında en yaygın vergi türü olduğu anlaşılmaktadır. İnsan hayatının günlük yaşamıyla doğrudan bağlantılı bir vergi olduğu için birkaç köy hariç, hemen hemen tüm yerleşimlerde görülmektedir. Yukarıda sayılan bad-ı heva vergileri içinde de en yaygın olanı deştbanı vergisidir. Diğer bad-ı heva vergilerinin kayıtlarına rastlanılmadığında bile, bu vergi genellikle defterlerde mevcut bulunmaktadır.⁸³⁷

1531 yılında Demirci kazasında bad-ı heva vergisi toplamı 16686 akçedir. 1575'te ise bu rakam yaklaşık iki buçuk kat artarak 36777 akçe

⁸³² Hanefi Bostan, *XV – XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, TTK. Yayını, Ankara 2002, s. 474

⁸³³ Ömer L. Barkan, "Feodal" Düzen ve Osmanlı Timarı", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 884

⁸³⁴ Bad-ı heva vergileri için bkz. İnalçık, "Osmanlılar'da Raiyyet...", s. 48, Kazıcı, *Osmanlı'da Vergi...*, s. 102, Bostan, *a.g.e.*, s. 475- 480, Kemal Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün Osmanlı Devleti'nin Sürgün Siyaseti (XVIII. Yüzyıl)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007, s. 35

⁸³⁵ BOA. TD. 102, s. 73

⁸³⁶ TK. KKA. TD. 103, s. 115 a

⁸³⁷ BOA. TD. 165, s. 450, TK. KKA. TD. 115, s. 316 a

olarak gerçekleşmiştir. Buna göre artış miktarı 20091 akçedir. Bu da % 120,40'lık yüksek bir artışa tekabül etmektedir. Bad-ı heva grubu vergileri doğrudan şahıslarla ilgili olduğu için, bunun nüfus artışı ile de doğru orantılı olduğu düşünülebilir. 1531'de kazanın toplam geliri içinde % 2,81'lik orana sahip olan bad-ı heva vergileri, 1575'te önemli bir artış göstererek % 4,69'luk orana ulaşmıştır.

7- NİYABET RESMİ

Sancağın asayiş ve nizamının sağlanması için alınan niyabet resmi,⁸³⁸ bölgeye göre farklı miktarlarda olup, cürm ü cinayet resmi ile aynı kapsamdadır.⁸³⁹ XVI. Yüzyılda Demirci kazasında niyabet resmi, bad-ı heva vergileri içinde görülen cürm ü cinayet resminden ayrı olarak tahrir defterlerine kaydedilmiştir. Serbest timarlardan hane başına 6, serbest olmayan timarlardan da 3'er akçe olarak alınan niyabet resmi,⁸⁴⁰ maliyeden müdevver defterlerde de görülmektedir.⁸⁴¹

1531 tarihli tahrir defterine, Demirci şehrinde aynı zamanda Miralay Lütfü Beyin zeametinde görülen niyabet vergisi, bazar, arus, cürm-ü cinayet gibi vergi kalemleri toplamı yıllık 5500 akçe olarak kaydedilmiştir.⁸⁴² Bu tarihte kazanın diğer nahiyesi Borlu nefsinde niyabet vergisi 6500 akçe olarak görülmektedir.⁸⁴³ Buna göre 1531 yılında Demirci kazasında iki nahiyeye merkezindeki niyabet vergilerinin toplamı 12000 akçe olarak görülmektedir.

1575 tarihli tahrir defterine göre ise Demirci nefsinde padişah hassı içinde yer alan niyabet resmi toplamı 5500 akçeden oluşmaktadır.⁸⁴⁴ Borlu

⁸³⁸ Bostan, *a.g.e.*, s. 475

⁸³⁹ Kazıcı, *Osmanlı'da Vergi...*, s. 115

⁸⁴⁰ Bostan, *a.g.e.*, s.473

⁸⁴¹ BOA. *MAD. d. 15287*, s. 93, defterde iki adet niyabet resmi görülmektedir. Bunlardan biri yıllık 56 bin akçelik geliri olup, Yörüklerin ganem, cürm, arusane, bive gibi resimlerinden oluşmakta, diğeri ise yıllık 8500 akçelik bazar ve meyhane vergisiyle birlikte Demirci nefsinin kapsayan niyabet resmidir. Ayrıca bkz. BOA. *MAD. d. 15708*, s. 35, burada da Demirci nefsinin bac-ı bazar, meyhane, arus, cürm ü cinayet resimleri niyabet resmi altında toplam olarak 5500 akçe verilmiştir.

⁸⁴² BOA. *TD. 165*, s. 352 "Niyabet-i maa kıstı bazar ve timar ve resm-i arus ve cürm ü cinayet nefsi mezkûr fi sene 5500"

⁸⁴³ BOA. *TD. 165*, s. 410

⁸⁴⁴ TK. KKA. *TD. 115*, s. 251 b

nahiyesinde de niyabet resmi, 5 bin akçeden meydana gelmektedir.⁸⁴⁵ Toplamda ise Demirci kazasında 10500 akçelik niyabet resmi bulunduğu görülmektedir. 1572 (h. 980) tarihli tahrir defterinde de niyabet resmi kayıtları bulunmaktadır.⁸⁴⁶ Buna göre yüzyılın ikinci yarısında niyabet resminde 1500 akçelik azalma tespit olunmaktadır. Yüzyılın ikinci yarısında kazada görülen Karataş ve Ortapare nahiyelerine ait niyabet resmi arşiv kayıtlarında bulunmamaktadır.

8- İHTİSAB

Osmanlı Devletinde belediye işlerinin yerine getirilmesi, padişahın atadığı memurlar vasıtasıyla yerine getiriliyordu. Muhtesib; çarşı ve pazarların, yani gündelik ekonomik hayatın düzenleyicisi idi. Çeşitli eminler(Beyt-ül mal, yava ve kaçgun, şem'hane, boyahane, damga, kapan vb.) ilgili buldukları sosyal ve ekonomik konularda, bir bakıma şehrin yerel yöneticileriydiler. Bütün bunların başında hepsinin amiri konumunda kadı bulunmaktaydı. Toplum içinde bireylerin çıkarlarının zedelenmemesi için kadılar her türlü önlemi almakla yükümlüydüler. Komşusuna zarar veren birini, etrafını rahatsız eden sarhoşu, bozuk mal satanları, vurguncuları, toplumun değer yargıları dışında kalan davranış sahiplerini, fazla ücret isteyen satıcıyı izlemek ve engellemek bunların görevidir. Bu hususların izlenmesiyle ilgili görevlendirilen kimseye "Muhtesib" denmiştir. Bu görevleri kadı'nın denetimi altında muhtesib üstlenmiştir. Ancak özellikle sanat erbabının ve çarşı, pazardaki işlerin takipçisi olarak görülmektedir.⁸⁴⁷ 1531 yılında Demirci kazasında ihtisab geliri 17400 akçeden oluşmaktadır. Bu tarihte Demirci şehrinde ihtisab geliri 8 bin akçe,⁸⁴⁸ Borlu nefsinde ise 9400 akçe olarak deftere kaydedilmiştir.⁸⁴⁹ 1575 tarihli tahrir defterine göre Borlu

⁸⁴⁵ TK. KKA. TD. 115, s. 310 b

⁸⁴⁶ TK. KKA. TD. 258, s. 94 b, "Niyabet-i an resm-i ağnam-ı Yörükân-ı Temürçi ve Yörükân-ı Akça köy maa resm-i kara ve cürm-ü cinayet ve resm-i arusane ve bivay-ı Yörükân-ı mezburin, yekün 46000"

⁸⁴⁷ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, TTK. Yayını, Ankara 2006, s.150-152, İhtisab-muhtesib için ayrıca bkz. Osman N. Ergin, *Mecelle-i Umur-ı...*, s. 317, Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Yerel Yönetim (İhtisab Müessesesi)*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2006, Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Sahib ve Naşiri Ahmed Cevdet, Akdam Matbaası, İstanbul 1317, s. 75

⁸⁴⁸ BOA. TD. 165, s. 352

⁸⁴⁹ BOA. TD. 165, s. 410

pazarının ihtisab vergisi Mehmed ve sair şürekâsı timarında yer almakta ve yıllık 9 bin akçeden oluşmaktadır.⁸⁵⁰ Demirci şehrinin ihtisab geliri de 1531'de olduğu gibi 8 bin akçedir.⁸⁵¹ 1572 (h. 980) tarihli tahrir defterinde de Borluya ait ihtisab vergisi 9 bin akçe olarak mukayyedir.⁸⁵² Bu tarihte Demirci şehrinin ihtisab vergisi de 8 bin akçe olarak görülmektedir. Yüzyılın ikinci yarısında kazada ihtisab vergisinde 400 akçelik azalma bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde gerek iç, gerekse dış ticaret bakımından hareketli bir yapıya sahip olan sancak merkezi Manisa şehrinin ihtisab gelirinin 23906 akçe olduğu görülmektedir.⁸⁵³ Buna göre 1531 yılında 17400, 1575 yılında da 17 bin akçe ihtisab gelirine sahip olan Demirci kazasının, ticaret hacmi bakımından XVI. Yüzyılda iyi bir konumda olduğu söylenebilir.

9- BAC-I BAZAR RESMİ

İhtisaba bağlı olan bu vergi, Osmanlı pazarlarında alım-satım vergisi olarak pazara getirilip satılan mallardan alınmıştır.⁸⁵⁴ Bu vergi, pazarlarda satılmayan ev, arsa, dükkân, değirmen gibi gayrimenkullerden ve pazara getirildiği halde satılmayan mallardan da alınmamıştır.⁸⁵⁵ “Bac” kelimesi köken itibariyle Farsça “Baj” kelimesinden gelmektedir. XIV. Asra kadar daha ziyade “Baj” olarak kullanılan kelime, sonraları “Bac” olarak kullanılmaya başlanmış ve Türkçeye de bu şekilde girmiştir. Tarihi metinlerde kelimenin mali anlamda bir mana ifade etmediği ve genellikle “vergi” manasına geldiği anlaşılmış, ancak çeşitli vergilerden bahsedilirken bunlara “bac” denildiği de göze çarpmıştır.⁸⁵⁶

1531 yılında Demirci kazasının Borlu nahiyesinde 915 akçe bac-ı bazar vergisi alınırken,⁸⁵⁷ bu rakamın 1575'te 4150 akçeye yükseldiği anlaşılmaktadır.⁸⁵⁸ Görüldüğü gibi dört kattan fazla bir artış söz konusudur. Dolayısıyla yüzyılın ikinci yarısında Borlu pazarına gelen malların ve nüfusun

⁸⁵⁰ TK. KKA. TD. 115, s.310 b

⁸⁵¹ TK. KKA. TD. 115, s. 251 b

⁸⁵² TK. KKA. TD. 258, s. 100 b

⁸⁵³ Emecen, XVI. Asırda Manisa... , s. 68

⁸⁵⁴ Kazıcı, Osmanlı'da Vergi Sistemi, s. 169

⁸⁵⁵ Kazıcı, Osmanlı'da Yerel Yönetim... , s. 189

⁸⁵⁶ M. Fuad Köprülü, “Bac”, İA. , C. 2, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 187 -188

⁸⁵⁷ BOA TD. 165, s. 410

⁸⁵⁸ TK. KKA. TD. 115, s. 310 b

arttığını veya Borlu pazarının daha da işlev kazanarak büyüdüğünü söyleyebiliriz. Her iki defterde de Demirci şehrinin bac-ı bazar vergisi niyabet resmi içinde bulunduğundan miktarı tam olarak tespit edilememektedir. Ayrıca maliyeden müdevver defterlerde Demirci şehrinde h.906 tarihinde bac-ı bazar vergisi 8500 akçe olarak görülmektedir. Ancak bu da niyabet resmi içinde meyhane vergisi ile yazıldığından bu hâsılın ne kadarının bac-ı bazar vergisine ait olduğunu bilemiyoruz.⁸⁵⁹ Bac-ı bazar, niyabet ve ihtisab gelirleri timar sistemi içinde ele alınmış olduğundan ayrıca gelirler kısmına yazılmamıştır.

B) ARAZİYE GÖRE ALINAN VERGİLER

1- ZEMİN RESMİ

Zemin, kanunnamelerde genellikle ufak arazi parçası, tarla manasında geçer. Zemini tayin için gösterilen ad, genel olarak onu tasarruf eden şahsa ait isimdir. Zemin, çiftlik ile aynı anlamda kullanılabilir.⁸⁶⁰ Osmanlı devletinde değişik zaman ve bölgelerde Zemin Resmi, Dönüm Resmi, Resm-i Mesaha gibi isimler alan bu vergiye Basma akçası, Boyunduruk Hakkı ve Kulluk Hakkı gibi isimler verilmektedir. Zemin resmi sipahi tarafından tapuya verilmemiş olan araziye ekip biçen kimseden dönüm başına senede bir defa olmak üzere maktuan alınan bir vergidir. Arazinin verimine göre 2 ila 5 akçe arasında vergi tahsil edilmiştir. Çift veya nim çift yazılmayan bazı yerlerde arazi, bütünüyle resmi zemin vergi sistemine bağlanmıştır. Zemin vergisine tabi olan arazi, sipahi tarafından tapu ile verilmeyen mezra ve çiftlik türünden arazidir. Nitekim tapu ile verilen araziye tasarruf eden reaya, tasarruf ettiği bu araziden dolayı raiyyet rüsumunu, yani çift, nim çift veya bennak resmini ödeyecektir.⁸⁶¹ Zemin resmi “Haric raiyyetten” alınan bir vergidir. Haric raiyyet bir sipahinin elinde bulunan ve tapu ile henüz bir başkasına verilmemiş olan arazileri başka köylerden

⁸⁵⁹ BOA. MAD. d. 15287, s. 93, ayrıca BOA. MAD. d. 15708, s. 35, H. 980’li yılları kapsayan defterde, bac-ı bazar vergisi niyabet resmi altında, meyhane, arus, cürm ü cinayet resmleriyle birlikte 5500 akçe olarak kayıtlıdır. Yine bunun için de ne kadarının bac-ı bazara ait olduğunu bilemiyoruz.

⁸⁶⁰ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli...*, s. XXI- XXX

⁸⁶¹ Kazıcı, *Osmanlı’da Vergi Sistemi*, s. 95-96

gelerek işleyen köylülere verilen isimdir. Haric raiyyete, fazla yer ekilmesi ve üretimin artırılması amacıyla Osmanlı yöneticilerinin aldıkları bir tedbir olduğu tahmin edilerek, vergi indiriminin de yapıldığı görülmektedir. Mesela bunlar tam çiftlik miktarı yer işlediklerinde nim çift vergisi, yani yüzde elli oranında daha az bir vergi vermekteydiler. Eğer haric raiyyet yarım çiftlikten daha az bir yer ektiği takdirde, yıllık olarak verimli bir arazi için iki dönüme bir akçe dönüm hakkı ödemek zorundaydı.⁸⁶² Bunlar ziraat ettikleri yerlerin öşr ve resmlerini köyün sipahisine vermektedirler.⁸⁶³

XVI. Yüzyıla ait tahrir defterlerinde görülen vergilerden biri olan zemin resmi,⁸⁶⁴ kazanın hemen her köyünde rastlanan bir vergidir. Ziraat ettikleri yerlerin öşr ve resmlerini sipahisine veren,⁸⁶⁵ haric raiyyetten alınan zemin resmi,⁸⁶⁶ tarla olarak kullanılan en iyi topraklı arazide iki dönümüne, orta vasıflısında üç dönümüne, aşağı vasıflısında dört veya beş dönümüne bir akçe olarak tespit edilmiştir.⁸⁶⁷ Tahrir defterlerinde Demirci kazasında akçe cinsinden vergi miktarı yazılmakla birlikte, dönüm başına uygulanan vergi miktarını bilemediğimizden, zemin resmi uygulanan arazilerin toplam dönümü tespit edilememektedir. Bununla birlikte zemin olarak verilen arazinin büyüklüğü, bir çiftlik miktarını geçemezdi.⁸⁶⁸ Tahrir defterlerinde zemin-i haric adında bir vergi görülmektedir. Bu vergi, köye dışarıdan gelip tarımla uğraşanların bu köyün sipahisine vermek zorunda oldukları bir vergidir.⁸⁶⁹

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında zemin resminin yıllık tutarı 1531 yılında 14267,5 akçedir. 1575'te ise 27976 akçelik zemin resmi geliri olduğu görülmektedir. 44 yıllık zaman zarfında % 96,08'lik bir artış söz konusudur. Buna göre zemin resminin kazanın toplam geliri içindeki payı 1531 yılında % 2,40, 1575 yılında da 3,57 olarak gerçekleşmiştir.

⁸⁶² Yediyıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, s. 113

⁸⁶³ TK. KKA. TD. 115, s. 274 a

⁸⁶⁴ BOA. TD. 165, s. 419 ve TK. KKA. TD. 115, s. 277 b

⁸⁶⁵ TK. KKA. TD. 115, s. 274 a

⁸⁶⁶ Yediyıldız, *Ordu...*, s. 113

⁸⁶⁷ İnalçık, *Osmanlılar'da Raiyyet...*, s. 47

⁸⁶⁸ Yuzo Nagata, "16. Yüzyılda Manisa Köyleri 1531 Tarihli Saruhan Sancağına Ait Bir Tahrir Defterini İnceleme Denemesi", *Studies On The Social And Economic History Of The Ottoman Empire*, Akademi Kitabevi, İzmir 1995, s. 17

⁸⁶⁹ Nagata, *a.g.m.*, s. 17

2- TAPU RESMİ

Tapu resmi, üzerine bina, koru veya harman yeri yapmak suretiyle miri olan araziyi ekip biçmekten alıkoymanın karşılığı olarak alınan bedeldir.⁸⁷⁰ “Eğer dâhil ve hariç raiyyet bir karyede sahib-i arz marifetiyle yeniden düzen kurup damlar bina eylese alasından elli akçe, evsatından otuz akçe ve kırk akçe, ednasından yirmi akçe dam tapusu alınmak kanundur. Eğer sahib-i arzın izni olmadan bina olursa sahib-i arz muhtardır, dilerse kanun üzere dam tapusun alur isterse kal’ İttirir. Eğer evvelden dam yeri olub haraba müşrif olmakla sonradan bina olursa alınmaz.” “Ve ziraat ve hırsaset olunur tarlaya sahib-i arz marifetiyle yeniden damlar bina olursa sahib-i arz kanun üzere dam tapusun alur. Ve hem ol tarla ziraat olunduğu takdirce öşür ve resminden her sene ne miktar nesne hâsıl olursa ana göre mukataa takdir olunub mukataasın alur.”⁸⁷¹

Tapu resmi tahrir defterlerinde bazen müstakil olarak kaydedilirken, bazen de bad-ı heva vergi grubu içinde yazılmıştır.⁸⁷² Demirci kazasında tapuy-ı zemin geliri 1531 yılında toplamda 11342 akçe iken, 1575’te bu rakam 19289 akçeye yükselmiştir. Tapu reminin 1531’de kazanın toplam geliri içindeki payı % 1,91, 1575’te ise % 2,46 oranında gerçekleşmiştir.

3- KESÜK RESMİ

Sebze üretiminde önemli bir araç olması hasebiyle burada zikredilmeye değer bir kalem de “Kesik”tir. Bugün kesik olarak halk arasında halen kullanılmaya devam etmekte olan ve tahrir defterinde “Kesük” şeklinde geçen kelime, küçük bahçelere verilen isimdir. Reaya, ihtiyaç duyduğu bazı sebzeleri buralardan elde etmiştir. Tahrir defterinde kesiklerin vergiye tabi olması halkın buraları kendi ihtiyacı haricinde, bir gelir kaynağı olarak

⁸⁷⁰ Kazıcı, *Osmanlı’da Vergi...*, s. 99

⁸⁷¹ Barkan, “*Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat...*”, s. 307, ayrıca bkz., Ömer L. Barkan, “*Türkiye’de Toprak Meselesinin Tarihi Esasları*”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s.128-129, Gökbilgin, “*Sipahi*”, s. 690

⁸⁷² Mesela 1531 tarihli BOA. TD. 165, s.385 de Tapuy-ı Zemin resmi müstakil olarak yazılmışken, aynı defterin 390. sayfasında Bad-ı Heva vergi grubu içinde yazılmıştır. 1575 tarihli TK. KKA. TD. 115, s. 319 da ayrı olarak yazılıp Bad-ı Heva vergisi içinde yazılmamışken, aynı defterin 322. sayfasında müstakil olarak değil de Bad-ı Heva vergi grubu içinde yazıldığı görülmektedir

kullandığını gösterir. Nitekim Osmanlı Devletinde reayanın kendi ihtiyacı için yetiştirdiği ürünlerden vergi alınmadığı yukarıda belirtilmişti.

1531 tarihli tahrir defterinde bir tanesinde “Resm-i Kesük” , dört tanesinde ise “Harac-ı Kesük” adı altında vergi deftere kaydedilmiş ve vergi miktarı akçe olarak yazılmıştır.⁸⁷³ 1531 yılında kesiklerden alınan vergi miktarı sadece 197 akçedir. Bu rakamdan da anlaşılacağı üzere kesük resminin bu tarihte Demirci kazası ekonomisi içindeki yeri oldukça azdır. 1575 tarihli tahrir defterinde kesük resmine rastlanmaması, bu dönemde ticari amaçla kullanılan kesik bulunmadığını akla getirmektedir.

C) HAYVANCILIKLA İLGİLİ VERGİLER

1- YAYLAK VE KIŞLAK RESİMLERİ

Yaylacılık, köy çevresinde hayvan otlatmaya uygun alanın yeterli olmaması sonucu, köyün dışında yüksek alanlarda bulunan ot potansiyelinden yararlanmak için zorunluluktan doğan faaliyetlerdir. İlbahar sonundan itibaren hayvan otlatmak için gidilen yüksek sahalarda hayvanlarını otlatırken, hayvansal ürünlerin üretimi yanında, küçük çapta tarım dahi yapılmaktadır. Yaz sonu veya sonbahar başından itibaren de, kışlık merkez olan köy veya mahallelere geri dönülür. Hayvancılık yapmak üzere köyden biraz uzakta kurulmuş, ev ve eklentilerinden oluşan kır yerleşme tiplerinden “Kom yerleşmeleri” adıyla yerleşim yerleri mevcuttur. Komlar pınar veya subaşlarında, otlak alanların yanında kurulur. Buna “Köm” de denir. Ağıl yerleşmelerinden farklı olarak, kom yerleşmelerinde, aileler de yaşayabilmektedir. Komlardaki barınaklar çevreden sağlanan malzemelerle yapılır. Komlar ailenin oturduğu bölüm, çoban kulübesi, ot konulan kısım ve diğer kulübe ve ağıldan oluşur. Kom yerleşmelerinin bazılarının yanında bulunan elverişli arazilerde hayvan yemi olarak kullanılmak üzere arpa ekimi de yapılmıştır. Komların önemli bir kısmı yazları yerleşilen ve kışları boş olan yerleşmelerdir. Komların, mezra ve yayla yerleşmelerinden farkı, mesken ve

⁸⁷³ BOA. TD. 165, s. 394 - 437 ve 465

eklentilerinin birbirine çok yakın olması, buna karşılık diğer komlarla aradaki mesafenin daha uzak olmasıdır.⁸⁷⁴

Yaylak resmi, sürülerini başka bir timarda otlatan veya miri yaylaklarda yaylatan sürü sahipleri veya göçebe kabilelerden yılda bir defa olmak üzere, bazı yerlerde sürü başına, bazı yerlerde ise koyun başına akçe olarak alınan vergidir.⁸⁷⁵ Kışlak resmi ise kışlakta kışlayan koyun sürülerinden alınan aynı mahiyetteki bir vergidir. Buna “Köm resmi” de denilmektedir. Kışlak resmi sadece komda kışlayan hayvanlardan alınmakta, köy içinde kışlayan hayvanlardan alınmamaktadır.⁸⁷⁶ Görüldüğü gibi haric raiyyetten alınan vergilerdir. Kışlamak veya başka bir amaç için sipahinin arazisine yerleşen kişiler burada zirai faaliyet ile uğraşmazlarsa, kışlak resmi diğer tabirleriyle duhan resmi, dud resmi, zirai faaliyette bulunurlar ise de timar sahibine zemin resmi ödemek zorundaydılar. Kışlak vergisi aynı zamanda bir şahıs vergisi olup, eğer koyun sürüsü kışlatılırsa her sürüden ağıl veya yatak resmi olarak orta boy bir koyun alınmıştır. Ancak sürü olmayıp sürüden az olan koyunlardan ise, on tanesinden bir akçe alınmaktaydı.⁸⁷⁷

1531 yılında Demirci kazasında toplam kışlak vergisi 597 akçeden oluşmaktadır. 1575'te ise kışlak resminin yaklaşık üç kat artarak 1749 akçeye çıktığı görülmekte ve bu artış XVI. Yüzyılda Demirci kazasında hayvancılığın gelişme gösterdiğini ifade etmektedir. Kışlak vergisinin her iki tahrir defterinde de köy gruplarının ortak hâsılını kayıtlı olmasından dolayı, bu vergiyi köy bazında tek tek miktarını hesaplamak zor görünmektedir. Bu vergi 1531'de hâsılları müstakil veya ortak olarak verilmiş 6 adet, 1575'te ise 12 adet köyde görülür.

Yaylak vergisi de kışlak vergisinde olduğu gibi XVI. Yüzyıl içinde kazada artış göstermiştir. Demirci kazasının kışlak ve yaylaklardan her ikisine birden sahip olması hayvancılığın bölgede gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir. 1531 yılında Demirci kazasında yaylaklardan alınan toplam vergi

⁸⁷⁴ *Türkiye Coğrafyası ve...* (Editör: H. Yazıcı- M. Kürşat Koca), s. 200-201

⁸⁷⁵ Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan...*, s. 182

⁸⁷⁶ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, TTK. Yayını, Ankara 1999, s. 112

⁸⁷⁷ Yediyıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, s. 114

miktarı 887 akçe olup, 1575'te bu rakam 1567 akçeye yükselmiştir. Artış yaklaşık olarak iki kattır. Bununla birlikte artış oranı kışlakta üç kat, yaylakta da iki kat civarında gerçekleşmiştir. Bu da kışlakta bulunan hayvan sayısının daha fazla olması veya yaylağa kışlakta bulunan hayvanların tamamının gitmediği ya da Demirci kazasında kışlamalarına karşın Demirci kazası sınırları dışında başka kazalarda bulunan yaylalara gitmeleriyle açıklanabilir. XVI. Yüzyılda kazanın toplam geliri içinde 1531 tahririne göre kışlak resmi % 0,10, yaylak resmi ise % 0,14 olarak yer bulurken bu oranların 1575 tahririnde kışlak resminde % 0,22, yaylak resminde de % 0,20 olarak gerçekleştiği tespit edilmektedir.

Yaylak vergisi de, kışlak vergisinde olduğu gibi genellikle köy gruplarının hâsılı içinde toplam olarak yazıldığı için, bu verginin de köy bazında hesaplamasını yapmak oldukça zordur. Yaylak vergisi 1531'de 8 adet, 1575'te 12 adet müstakil köy veya grup olarak verilmiş köy hâsılında görülür. Yaylak ve kışlak resimleri aynı zamanda Demirci kazasında yarı göçebe hayatın varlığına da işaret etmektedir. Duhan vergisi de yine kazadaki bu hareketliliği göstermektedir.

2- OTLAK ve ÇAYIR RESİMLERİ

Yaylak ve kışlak resimleri haricinde, XVI. Yüzyıla ait tahrir defterlerinde Demirci kazasında otlak ve çayır resimleri de görülmektedir. Çayır resmi, her sene biçilen çayırdan bölgelere göre değişen oranlarda alınan bir vergidir.⁸⁷⁸ Ziraat edilmektense çayır olarak terk edilmeleri daha faydalı görülen, su basan, ürünü için özel bir çaba gerektirmeyen tabii çayırlar sipahilerin tasarrufunda bırakılmıştır.⁸⁷⁹

1531 yılında Demirci kazasında toplam çayır vergisi 1123 akçedir. Bu rakam 1575'te 167 akçeye gerilemiştir. Görüldüğü gibi yaklaşık olarak % 70'e yakın bir azalma söz konusudur. Bu durum ekonomik olan diğer ürünlere ihtiyacın artmasıyla çayırların bunların ziraatına ayrılmasıyla açıklanabilir.

⁸⁷⁸ Kazıcı, *Osmanlı'da Vergi...*, s. 134

⁸⁷⁹ Barkan, "Feodal Düzen ve...", s. 879

Tahrir defterlerinde çayırların bazıları bozulup tarım arazisi haline getirildiğine dair kayıtlara rastlanmaktadır.⁸⁸⁰

1531'de çayır resmi tahrir defterlerinde, hâsılları müstakil veya ortak olarak verilmiş olan 17 adet, 1575'te ise 2 adet köy grubunda görülür. XVI. Yüzyılda Demirci kazasında yaylak, kışlak ve otlak resimlerinde artış görülürken, çayır resminde ise düşüş olduğu tespit edilmektedir.

Otlak resminde ise 1531'de toplamda 120 akçe vergi geliri bulunurken, 1575 yılında bu rakamın 1134 akçeye çıkması yukarıda da belirtildiği üzere hayvancılığın XVI. Yüzyıl boyunca Demirci kazasında ilerleme kaydettiğinin göstergesidir. Otlak resmi de 1531 yılında hâsılları müstakil veya ortak olarak verilmiş olan 3 adet, 1575'te ise 16 adet köy grubunda görülmektedir.

1531 yılında kazanın toplam geliri içinde, çayır resminin payı % 0,18, otlak resminin payı % 0,02 iken, 1575'te çayır resmi 0,02, otlak resmi % 0,14'lük paya sahip bulunmaktadır.

TABLO XXIII:

XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDA YAYLAK- KIŞLAK - OTLAK VE ÇAYIR RESMİ

RESM	1531 (Akçe)	1575 (Akçe)	FARK
YAYLAK	887	1567	680
KIŞLAK	597	1749	1152
OTLAK	120	1134	1014
ÇAYIR	1123	167	(-) 956

3- AĞNAM RESMİ (RESM-İ GANEM)

Ağnam resmi, XVI. Yüzyılda Demirci kazasında en yaygın görülen vergilerden biridir. 1531 yılında Demirci kazasında ağnam resmi toplamı 30840 akçe, 1575 de ise 21356 akçedir. İki koyuna bir akçe ağnam resmi alınmasından hareketle,⁸⁸¹ 1531'de Demirci kazasında 61680 adet, 1575'te ise 42712 adet koyun mevcudu bulunmaktadır. Görüldüğü gibi 1575 yılında 18968 adetlik bir azalma söz konusudur. Bu da % 30,75'lik gerileme olduğunu göstermektedir. Kazanın toplam geliri içindeki ağnam resminin payı, 1531'de % 5,19 iken, 1575'te bu rakam % 2,72 oranına gerilemiştir.

⁸⁸⁰ BOA. TD. 165, s. 385, "Çayır bozulub mezra olmuş amma ber vechi yeri kalmış"

⁸⁸¹ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Eyalet Kanunnameleri (I)*, s. 135,

TABLO XXIV: XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDA RESM-İ GANEM

	1531	1575	FARK
VERGİ GELİRİ (Akçe)	30840	21356	(-) 9484
HAYVAN SAYISI	61680	42712	(-)18968

4- AĞIL RESMİ(YATAK RESMİ)

Ağıllar, köylerden uzak olmayan yerlerde otlatılan koyun ve keçi sürülerini gecelemek için hazırlanmış mekânlardır. Çevresi bir çitle ya da alçak taş duvarla çevrili, üstü açık avlu biçimindeki yerlerdir. Ağıllar da mezzalar gibi zaman içinde sürekli yerleşmelere dönüşebilmektedir. Onun için, ismi ağıl sözcüğü ile biten çok sayıda köy bulunmaktadır. Çukurağıl, Taşağıl, Yukarıağıl, Başağıl gibi.⁸⁸² 16. Yüzyılda Demircide de Taş Ağıl adında bir koru bulunduğu görülmektedir.⁸⁸³

Haricden bir sipahinin toprağına gelip kışlayan her sürüden “Yatak resmi” olarak bir koyun alınmaktadır.⁸⁸⁴ Küçükbaş hayvanların sayısı 300 olduğu zaman bir sürü tabir olunup, 5 akçe ağıl resmi alınmıştır.⁸⁸⁵ 1531 tarihli tahrir defterinde ağıl resmi kayıtlarda gözükmemekte, 1575 yılında ise 586 akçe olarak gözükmektedir. Bu da kazanın toplam geliri içinde % 0,07'lik bir pay oluşturmaktadır. Bu resmin alındığı müstakil veya grup olarak yazılmış köy sayısı da 6 adettir. 300 küçükbaş hayvandan 5 akçe ağıl resmi alınmasından hareketle bu dönemde bölgede 35160 adet koyunun ağıl resmine tabi tutulduğu anlaşılmaktadır.

5- KOVAN ÖŞRÜ

Demirci kazasında XVI. Yüzyılda arıcılıkta vergilendirme kovan üzerinden yapılmıştır. Defterlerde “Öşr-i kovan” adı altında kayıtlı bulunan vergi, 1531 de Demirci kazasında toplam 3490 akçedir. 1575 tarihinde ise bu rakam 3772 akçeye yükselmiştir. Buna göre 1531 yılında kazanın öşür

⁸⁸² C. Şahin, H. Doğanay, N. A. Özcan, *a.g.e.* , s. 333

⁸⁸³ BOA. TD. 165, s. 352

⁸⁸⁴ Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan...* , s. 183

⁸⁸⁵ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda...* , s.112

gelirleri içinde % 0,97'lik orana sahip olan kovan öşrünün 1575'teki payı % 0,80 oranına gerilemiştir. Kazanın toplam geliri içinde kovan öşrünün payı 1531 tarihinde % 0,58 iken, 1575 yılında bu oran % 0,48 olarak görülmektedir. Kovan başına iki akçe vergi alınmasından hareketle kazada 1531'de 1745 adet, 1575'te ise 1886 adet kovan bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu da yüzyılın ikinci yarısında % 8,08 oranında artışı göstermektedir. Dolayısıyla 1575 yılında kazada mevcut kovanların sayısı, bal üretimi ve arıcılıktan elde edilen vergi gelirinin arttığı anlaşılmaktadır.

6- YURT RESMİ

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında öşre konu olan vergilerden biri olan yurt vergisi, 1531'de 8 adet köy ve ortak köy grubu hâsılinda görülmektedir. Tahrir defterlerinde bazen resim olarak kaydedildiği de tespit edilmektedir.⁸⁸⁶ Yaylakta hayvancılık, kışlakta da bahçe işleriyle uğraşan Yörükler 10-50 hanelik kısımlarla ana gruptan ayrılarak, ayrı aileler halinde önce çadırları, sonra saz, ağaç ve toprak evler inşa etmiş ve buldukları yaylak ve kışlak bölgelerinde yine yarı göçebe olarak yerleşmişlerdir.⁸⁸⁷ Defter kayıtlarında gördüğümüz yurt resmi bu konar-göçerlerin ikametiyile ilgili olan bir vergi olmalıdır.⁸⁸⁸ Yurt vergisi, 1575'te 4 adet köy ve köy grubu hâsılinda görülmektedir. Bu vergi gelirinde 1531'de 318 akçe olan hâsılat, 1575 de 200 akçeye düşmüştür. Bu da XVI. Yüzyılda yurt vergisinin Demirci kazasının ekonomisinde ağırlığının az olduğunu göstermektedir. 1531 yılında yurt resmi kazanın toplam geliri içinde % 0,05, 1575 yılında da % 0,02'lik bir paya sahiptir.

⁸⁸⁶ BOA. TD. 165, s. 423 - 456

⁸⁸⁷ Özbilgen, *Bütün Yönleriyle...*, s. 364

⁸⁸⁸ TK. KKA. TD. 544, s. 87 a, Resm-i Yurt kaydı yanında "Ziraate kabil yeri ziraat olunub öşri virilir" bilgisi mevcuttur.

D) İŞLETMELERDEN ALINAN VERGİLER

Tahrir defterlerindeki kayıtlara göre XVI. Yüzyılda Demirci kazasında dört adet işletme çeşidi bulunmaktadır.

1- ASİYAB (DEĞİRMEN)RESMİ

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında, tahrir defterlerinde asiyab ismiyle gördüğümüz değirmenlere çok miktarda rastlanmaktadır. Asiyab su değirmenine verilen isimdir.⁸⁸⁹ Tahrir defterlerinde Demirci kazasında görülen değirmenler de asiyab olarak kaydedilmiştir. Değirmenler tahılın öğütülerek un haline getirilmesinin yanında, “Ding” adı verilen değirmenler de çeltiğin kabuğundan ayrılması ve susam yağının çıkarılması için de kullanılmıştır.⁸⁹⁰ Eskiden beri büyük bir buğday üreticisi olan ülkemizde değirmenler en küçük kasaba ve köylere kadar yayılmıştır. Bu durum XVI. Yüzyılda Demirci kazasında da tahrir defterleri incelendiğinde tespit edilmektedir. Değirmenlerin çalışma tarzı da, buraya getirilen hububatı, belli bir ücret karşılığında öğütmekten ibaretti. Değirmencilik uzun yıllar Osmanlı ülkesinde devam etmekle birlikte, değirmenden fabrikaya geçiş oldukça sonra olacaktır. Nitekim Osmanlı devleti ancak XIX. Yüzyıl ortalarından itibaren ilki İstanbul’da olmak üzere, un fabrikalarını kurmaya başlamıştır.⁸⁹¹ 1531 tarihli tahrir defterinde değirmenlerden 29’u harab olarak kaydedilmiştir. Bunlardan çeşitli şekilde yararlanılmaya çalışıldığı⁸⁹² ve değirmenlerden mülk üzere tasarruf edilenlerin de olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁹³ Bu tarihte kazada üç adet hassa değirmen bulunup, 13 adedinde asiyab kaydının hemen altında “Seng” ibaresi de yer almaktadır. Ancak taş sayısı hakkında bir rakam verilmemiştir. Değirmenler vergi miktarıyla birlikte yazılmıştır. 1531’de Demirci kazasında kayıtlı faal değirmen sayısı toplam 139 adede ulaşırken, değirmenlerden elde

⁸⁸⁹ Devellioğlu, a.g.e. , s. 44, Asiyab için bkz. Ümit Koç, “XVI. Yüzyıl Anadolu’sunda Değirmenler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 149, İstanbul 2004, Atilla Bir, M.Şinasi Acar, Mustafa Kaçar, *Anadolu’nun Değirmenleri*, Yem Yayını, İstanbul 2012

⁸⁹⁰ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...* , s. 260

⁸⁹¹ Eldem, a.g.e. , s. 83-84

⁸⁹² BOA. TD. 165, s. 386, “ Zikr olan asiyab elli altmış yıldan berü harab olub emr-i padişahî ile hassa yerler bey’ iden kadı Yunus Temürcide dahi Hasan nam kimesneye satılıb sipahisine zikr olan mahsulu emr-i padişahî üzere eda ide”

⁸⁹³ BOA. TD. 165, s. 411, Börklüce köyünde dört değirmeni Davud Paşa satın alıp mülkü olmuş, mülkiyet üzere tasarruf olunmaktadır.

edilen toplam vergi geliri de 5560 akçeyi bulmaktadır. 1531 yılında kazada yıl boyu çalışan 54, 6 ay çalışan 64, 4 ay çalışan 17 ve 3 ay çalışan 4 adet değirmen mevcuttur. Değirmenlerden alınan vergi imparatorluğun diğer bölgelerinde olduğu gibi yıllık çalışanda 60, altı aylıkta 30,⁸⁹⁴ üç aylık ta ise 15 akçe olduğu tespit edilmektedir.⁸⁹⁵ Dolayısıyla aylık olarak değirmenlere yansıtılan vergi 5 akçedir. Defterde en az çalışan değirmenin 3 ay işlediği görülmektedir. Tahrir defterleri incelendiğinde XVI. Yüzyılda Demirci kazasında su değirmenlerinin 3, 4, 6, 8, 10 ve 12 ay gibi farklı sürelerde çalışanlarının olduğu anlaşılmaktadır.

1575'te kazada bulunan faal değirmen sayısında ve bunlardan elde edilen vergi gelirinde artış bulunmaktadır. 1575 tarihli tahrir defterine göre Demirci kazasında yıllık 65, on aylık 1, sekiz aylık 2, altı aylık 57, dört aylık 20 ve üç aylık 14 adet çalışan değirmen bulunup, bunların toplam sayısı 159 adedi bulmaktadır. Bunların haricinde 26 adet de harap olarak defterde mukayyed değirmenler mevcuttur. Bu dönemde Demirci kazasında değirmen sayısındaki artış, doğal olarak tahıl üretiminde de artış olduğuna işaret etmektedir. Faal olan değirmenlerden 12'si altı aylıklarda, 9'u da üç aylıklarda olmak üzere toplam 21 adedinde "Seng" ibaresi yer almaktadır. Faal değirmenlerin toplam yıllık vergi gelirinin de 6350 akçeden oluştuğu anlaşılmaktadır. Buna göre vergi geliri 1531 yılında 5560 akçe iken, bu rakam 1575'te 6350 akçeye yükselmiştir. Değirmen vergi gelirinde 790 akçelik artış bulunmaktadır. Bu da başka bir ifadeyle 1531'e göre 1575 yılında yaklaşık olarak 158 aylık daha fazla değirmen taşının döndüğüne işaret etmektedir.⁸⁹⁶ Harap değirmen sayısında ise 3 adetlik azalma söz konusudur. 1531 yılında kazanın toplam hâsılatı içinde asiyab resmi % 0,93'lük bir paya sahip iken, 1575'teki payı bir miktar gerileyerek % 0,81 olarak gerçekleşmiştir.

1575 tarihinde de su değirmenleri vergi miktarı, değirmenlerin çalışma süresi 1531 yılındaki gibi olup,⁸⁹⁷ yılda en az 3 ay çalıştıkları anlaşılmaktadır. 1531 tarihinde değirmen bulunmayan bazı köylerde, 1575'te

⁸⁹⁴ BOA. TD. 165, s. 420

⁸⁹⁵ BOA. TD. 165, s. 464

⁸⁹⁶ 5 akçe / 790 akçe = 158

⁸⁹⁷ TK. KKA. TD. 115, s. 288 b

değirmenlerin kurulduğu anlaşılmaktadır. Mesela 1531'de Kuzu, Poladça ve Kırk Hüseyin köylerinde değirmen kaydına rastlanmazken, 1575'te 1 adet su değirmeninin varlığı tespit edilmektedir. Bu da ziraatin gelişmesine paralel olarak, ihtiyacın artmasıyla yeni yerlerde yeni değirmenlerin kurulduğunu göstermektedir. XVI. Yüzyılda bulunan değirmenlerin bazılarının günümüze kadar geldiği de tespit edilmektedir.⁸⁹⁸ (Bkz. EK 68: Resim 60, EK 69: Resim 61 ve EK 70: Resim 62)

⁸⁹⁸ BOA. *TD.* 165, s 427 ve TK. KKA. *TD.* 115, s. 295 a, bu defterlerde Viran olarak kayıtlı, bugün ise Ören adı ile varlığını sürdüren köy yakınında su ile çalışan eski bir değirmen günümüzde de mevcuttur.

TABLO XXV: XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDA ASİYABLAR
A) 1531 YILINDA DEMİRCİ KAZASINDA ASİYABLAR

BULUNDUĞU YER	YILLIK	6 AYLIK	4 AYLIK	3 AYLIK	HARAP
NEFS-İ TEMÜRCİ	8	3	-	-	-
AKÇA, MUSA, CÜLLAH HALİLLER, KARARDAN, ÖMERLER, KÖYLÜCE, HAMZALAR, NAYİBLER, OKÇULAR, TEMÜRCİLER, TATARLAR, KAVRIYAN ve KARACAAHMEDLER	1	3	-	-	-
AKDERE	1	-	-	-	-
AKYAR, İNCİKLÜ, AĞAÇHİSAR ve KÖTEYLÜ	2	-	-	-	-
ARMUDALANI VE KILICU KANLI	-	-	-	1	-
AYIDLÜCEÖZ	-	-	-	-	1
AZİZBEGLÜ, HOCALAR, KAŞIKÇILAR, PINARİLER, ÇIKRIKÇILAR ve DEPE nam-ı diğer EYNEHANLU	-	2	-	-	-
B. KUZEYİR ve K.KUZEYİR, MARMARACIK, ALAAĞAÇ ve KIZILCA	4	8	-	-	-
BOYACIK ve ÇANDIR	-	2	-	-	-
BOZCAATLU, ORAĞLU, EĞRİÇAM ve KÜRDECİK	1 (B.Atlu)	4 (2Orağlu) (1B.Atlu) (1 Eğriçam ve Kürdecik)	-	-	2 (1B.Atlu) (1 Eğriçam ve Kürdecik)
BÖRKLÜCE	1	1	-	-	-
ÇAŞNIGİR	1	-	-	-	-
ÇATHİSAR	-	1	-	-	-
ÇORAK ve ÇAPUTOĞLU	4	1	-	-	1
ÇUKUR, İBİK, KANAN ve SEYREKLÜ	2	-	-	-	-
DONUZ DERESİ, KARKIN ve ELEK	-	3 (Elek)	2 (Karkın)	-	6 (4D.Deresi) (1Karkın) (1Elek)
ECE, AKÇA ve GÖÇEK	-	2	-	-	1
ESED VİRANI nam-ı diğer KÜRCÜ, KÜPİLER ve VİRAN	2	1	-	1	-
GÖKALİ	2	1	-	-	-
GÖKÇE namı diğer ARSLANOĞLANLARI	2	-	-	-	-
GÖKÇEBAYIR	-	1	-	-	1
GÜNEYCE	-	-	-	-	1
HOCA(HACE) ve REİSLÜ	2	-	-	-	-
İNİŞ	-	3	-	-	-
KARA ELMACIK namı diğer GEBE KİLİSE AKYAR, ENCEKLÜ ve DEPE	-	-	-	1	-
KARA HALİL, ELECİK ve KARYAĞDI	3	-	-	-	-

KARABEGLÜ, ELEKİ, ÇORTAK ve AKÇAKERTİL	2	2	-	-	-
KARABÜK, KOVANCI, EYERCİLER, KIZILCA DONAŞA, HİSAR ve KIRPIKLÜ	-	-	10	-	3
KARAGEYİKLÜ ve ORUC	4	-	-	-	-
KARAHİSAR, İNEHANLU ve YAYKIN	-	-	-	-	1
KAZANCI	1	1	-	-	1
KIZILCA MAHMUD ve YENİCE	-	-	-	-	1
KOCALAR ve TEKELİ	-	1	-	-	-
KOÇAK İNİ	-	1	-	-	-
KÖKEVİ ve KABAKULAK	1	-	-	-	-
KURUMÖZÜ	5	-	-	-	3
MARMARACIK, FERHADLAR ve GENCER	-	2	-	-	-
MARUL ve ULACIK	-	3	-	-	-
MONTUZ namı diğer TAŞKÖPRÜ, DİKİLÜTAŞ, ÇAVLULAR, İMCELER, KOÇAKLAR ve ARPACI	-	1	2	-	-
ÖRAYIN, ÖKSÜZLER, TONUZCU, KEPEZ ve OKÇULAR	-	-	-	-	1
PARSIMAZ	1	2	-	-	-
PULLUCA, KIŞLAK, DANIŞMENDLER ve SEMEDLÜ nam-ı diğer KIRAN	-	2	-	-	1
RUMŞAH	-	-	-	1	-
SACAYAK, RUMMANI, ÇÖMLEKÇİ ve MAHAMADLAR	-	-	3	-	-
SARAYCIK ve KIRAN	-	4	-	-	1
SARIKÇI	-	4	-	-	-
SAYIK	-	2	-	-	-
SİMAVLUCA	1	-	-	-	-
ŞEYHLER	3	-	-	-	-
TALAS ve BOZ	-	1	-	-	2
ÜÇ KİLİSA, GÖLELER ve DEPECİK	-	2	-	-	1
YORTAN	-	-	-	-	1
TOPLAM	54	64	17	4	29
VERGİ MİKTARI (AKÇE)	3240	1920	340	60	-
VERGİ TOPLAMI (AKÇE)	5560				

B) 1575 YILINDA DEMİRCİ KAZASINDA ASİYABLAR

BULUNDUĞU YER	YILLIK	10 AYLIK	8 AYLIK	6 AYLIK	4 AYLIK	3 AYLIK	HARAP
NEFS-İ TEMÜRCİ	11	-	-	2	-	-	-
AKÇA	2	-	-	-	-	1	-
AKÇAALAN ve EYVANLAR	-	-	-	-	-	5	-
AKÇAALANI	-	-	-	1	-	-	-
AKÇA, MUSA, CÜLLAH HALİLLER, KARARDAN, ÖMERLER, KÖYLÜCE, HAMZALAR, NAYİBLER, OKÇULAR, TEMÜRCİLER, TATARLAR, KAVRIYAN ve KARACA AHMEDLER	3	-	-	-	-	3	-
AKDERE	1	-	-	-	-	-	-
AKYAR, İNCİKLÜ ve KÖTEYLÜ	-	-	-	-	-	-	1
ALACAATLU ve KÜNDEMUR	-	-	-	-	-	-	-
ARMUDALANI nam-ı diğer YAYLALAR, KILICU KANLU ve SOFU HALİLLER	-	-	-	-	-	1	1
AYIDLÜCEÖZ	-	-	-	-	-	-	1
AZİZBEGLÜ, HOCALAR, KAŞIKÇILAR, ÇIKRIKÇILAR, PINARİLER ve DEPE nam-ı diğer EYNEHANLU	-	-	-	2	-	-	-
B. KUZEYİR ve K. KUZEYİR, ALAĞAÇ, KIZILCA FERHADLAR, YAVAŞLAR, MEZİDLER, GÜMEÇLER, YAKUBLAR ve KULFALLAR	4	-	-	8	-	-	-
BOYACIK ve ÇANDIR	-	-	-	2	-	-	-
BOZCAATLU, ORAĞLU, EĞRİÇAM ve KÜRDECİK	1	-	-	1	-	-	1
BÖRKLÜCE	1	-	-	1	-	-	-
ÇAŞNIGİR	1	-	-	-	-	-	-
ÇATHİSAR	-	-	-	2	-	-	-
ÇORAK ve ÇAPUTOĞLU	3	-	-	-	-	-	3
ÇUKUR, İBİK, KANAN ve SEYREKLÜ	2	-	-	-	-	-	-
DONUZ DERESİ, KARKIN ve ELEK	4	-	1	3	-	1	2
ECE	-	-	-	-	-	-	1
GERENCİK	-	-	1	-	-	-	-
GÖKALİ	2	-	-	1	-	-	-
GÖKÇE nam-ı diğer ARSLANOĞLANLARI	-	-	-	2	-	-	-
GÖKÇEBAYIR	-	-	-	1	-	-	1
GÜNEYCE ve MARTOLOS	-	-	-	-	-	-	1
HOCA (HACE) ve REİSLÜ	2	-	-	-	-	-	-
İNİŞ	-	-	-	3	-	-	-
KARA ELMACIK nam-ı diğer GEBE KİLİSA, AKYAR ve DEPE	-	-	-	-	-	1	-
KARA HALİL, ELECİK ve KARYAĞDI	3	-	-	-	-	-	-
KARABEGLÜ, ELEK, ÇORTAK ve AKÇAKERTİL	2	-	-	2	-	-	-

KARABÜK, KEMHALLU, HİSAR, KIZILCA DONAŞA, KİRPİKLÜ, EYERCİLER ve KOVANCI	-	-	-	-	10	-	3
KOÇAK İNİ	-	-	-	1	-	-	-
KARACAHIŞAR, İNEHANLU ve YAYKIN	-	-	-	-	-	-	1
KAZANCI	1	-	-	1	-	-	1
KIZILCA MAHMUD ve YENİCE	-	-	-	-	-	-	1
KÖKEVLİ ve KABAKULAK	1	-	-	-	-	-	-
KURUMÖZÜ	5	-	-	-	-	-	3
KUZU, POLADÇA, KIRK HÜSEYİN ve KOVANCI	-	-	-	1	-	-	-
KÜPİLER, KÜRCÜ ve VİRAN	2	-	-	1	-	-	1
MARMARACIK, EYNELLER, FERHADLAR ve GENCER	-	-	-	2	-	-	-
MARUL ve ULACIK	-	-	-	3	-	-	-
MONTUZ nam-ı diğer TAŞKÖPRÜ ve DİKİLÜTAŞ, ÇAVLULAR, İMCELER, KOÇAKLAR ve ORTACI	-	1	-	-	6	-	-
ÖRAYİN, ÖKSÜZLER, TONUZCU, KEPEZ ve OKÇULAR	-	-	-	-	-	-	1
PARSIMAZ ve SEVINÇLER	1	-	-	2	-	-	-
PULLUCA, KIŞLAK, DANIŞMENDLER ve SEMEDLÜ nam-ı diğer KIRAN	-	-	-	3	-	-	-
RUMŞAH	-	-	-	-	-	1	-
SACAYAK, RUMMANI, ÇÖLMEKÇİ ve MAHAMADLAR	-	-	-	-	3	-	-
SARAYCIK ve KAYRAN	-	-	-	4	-	-	1
SARIKÇI	1	-	-	3	-	1	-
SAYIK, İŞAKLAR ve ALEMŞAH	-	-	-	2	-	-	-
SERKE nam-ı diğer KARA GEYİKLÜ ve ORUC	4	-	-	-	-	-	-
SİMAVLUCA	-	-	-	1	1	-	-
ŞEYHLER	3	-	-	-	-	-	-
TALAS ve BOZ	1	-	-	1	-	-	1
ÜÇ KİLİSA, GÖLELER, DEPECİK ve UMURLAR	-	-	-	2	-	-	1
YORTAN	4	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	65	1	2	57	20	14	26
VERGİ MİKTARI (AKÇE)	3900	50	80	1710	400	210	-
TOPLAM VERGİ (AKÇE)	6350						

2- MEYHANE RESMİ

Sözlükte şarap, içki içilen ve satılan yer⁸⁹⁹ olarak tarif olunan meyhanelerin XVI. Yüzyılda Demirci kazasında bulunduğu defterlerden anlaşılmaktadır. Osmanlı Devletinin birçok bölgesinde gayrimüslim unsurlara rastlandığı gibi, 16. Yüzyılda Demirci kazasında da gayrimüslim unsurlar bulunmaktadır. Tahrir defterlerinde özellikle Demirci nefsinde gayrimüslimlerin bulunduğu ve ispence gibi vergileri verdikleri görülmektedir. Dolayısıyla 16. Yüzyılda Demirci kazasında bu gayrimüslimler için şarap ve benzeri alkollü içkilerin üretildiğini söyleyebiliriz. Demirci kazasında bulunan meyhanelerin bu gayrimüslimler için hizmet vermesiyle birlikte, bunların haricinde de bu içecekleri tüketen Türk unsurların olduğu da düşünülebilir. Osmanlı devletinde meyhaneler sadece alkollü içecek üretilen yerler olmayıp, pekmez gibi üretimlerin yapıldığı yerler olduğunu da burada belirtmek gerekmektedir.

1531 yılında Borlu'ya tabi Kökevi köyünde 1000 akçe hâsılı olan meyhane bulunurken,⁹⁰⁰ Borlu nefsi, Borlu Yörükleri ve Akçaalanı köyünün ortak olarak yazılmış hâsıl kaydında yıllık 1500 akçe vergisi bulunan meyhaneye rastlanmaktadır.⁹⁰¹ Defterden Demirci nefsinde de bir meyhanenin bulunduğu anlaşılmalı birlikte, niyabet resmi içinde toplam 5500 akçe hâsılı olan diğer bazı vergilerle birlikte ele alınması hasebiyle, müstakil olarak ne kadar bir gelire ve kapasiteye sahip olduğu tespit edilememektedir.⁹⁰² Benzer şekilde h. 906 tarihli başka bir defterde meyhane resmi, bazar vergisi ve niyabet resmi ile birlikte toplam 8500 akçelik hâsıl içinde yazılmıştır.⁹⁰³ Burada da meyhane resminin payı bilinmemektedir. 1575 yılında Demirci nefsinde bulunan meyhane aynı miktar ile yine ortak hâsıl içinde kaydedilmiştir.⁹⁰⁴ Bu tarihte Borlu nefsinde bulunan meyhane de diğer bazı vergilerle birlikte 5 bin akçe hâsıl içinde görülmektedir.⁹⁰⁵ Kökevi

⁸⁹⁹ Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 638

⁹⁰⁰ BOA. TD. 165, s. 394

⁹⁰¹ BOA. TD. 165, s. 410

⁹⁰² BOA. TD. 165, s. 352

⁹⁰³ BOA. MAD. d. 15287, s. 93

⁹⁰⁴ TK. KKA. TD. 115, s. 251 b

⁹⁰⁵ TK. KKA. TD. 115, s. 310 b

köyünde bulunan meyhaneye bu tarihte defterdeki kayıtlarda rastlanmamaktadır.

Meyhane vergileri XVI. Yüzyıl ortalarında Adana'da 30 bin akçe, 1540'ta Adilcevaz'da 9 bin akçe, aynı yıl Antakya'da 9 bin, 1552'de 6 bin akçe, 1516 yılında Kemah'ta 5 bin, 1568'de 10 bin akçe ve 1538 yılında Konya'da 32 akçeden oluşmaktadır.⁹⁰⁶ Bu da Adana ve Konya gibi bazı yerler dışarıda tutulursa Demirci kazasının bu vergi geliri sıralamasında vasat olduğunu göstermektedir.

3- SABUNHANE RESMİ

Osmanlı devleti bazı zaruri ve stratejik öneme sahip malların ihracını yasaklamıştır. Bu yasaklı ürünlerden birisi de sabundur. Zira ülkede meydana gelebilecek bir sabun darlığı, hem temizlik sıkıntısında, hem de bir takım hastalıkların yayılmasında etkili olacaktır.⁹⁰⁷ XVI. Yüzyılda Demirci kazasında sabunhane bulunurken, sabun imalatında önemli yeri olan zeytinyağının ihtiyacı karşılamak amacı ile küçük çaplı ziraatı yapılan zeytinlerden sağlandığını söyleyebiliriz. Tahrir defterleri incelendiğinde, bu dönemde Demirci kazasında zeytin üretiminin yapıldığına dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Öşre tabi olacak kadar zeytin yetiştirildiğinde, bu ürünün de vergiye tabi tutulması gerekmektedir. Bununla birlikte Demirci kazasında diğer bitkisel veya hayvansal yağların kullanılarak sabun üretimi yapıldığı da düşünülebilir. Bilindiği gibi zeytinyağı dışında başka bitkisel ve hayvansal ürünlerden sabun yapımı bugün de devam etmektedir. Osmanlı devletinde sabunhanelerin işletilmeleri izne tabi olmuştur.⁹⁰⁸

1531 tarihli tahrir defterinde Demirci nefsinde bulunan sabunhanenin yılda 2000 akçe vergi kaydı bulunmaktadır.⁹⁰⁹ Bu tarihte kazanın diğer nahiyesi olan Borluda sabunhane varlığına arşiv kayıtlarında rastlanmamaktadır. 1512 tarihinde Simav şehrinde bulunan sabunhanenin

⁹⁰⁶ Ümit Koç, "Klasik Dönem...", s. 777

⁹⁰⁷ Kazıcı, *Osmanlı'da Yerel Yönetim...*, s. 228

⁹⁰⁸ MŞS. 24, s. 113, H. 1018 tarihinde Aydın ve Saruhan Sancaklarında bulunan kadılara hitaben yazılan hükümde, bazı yeniçeri ve sipah taifesi vesayirlerin fuzuli sabunhane işlettikleri şikâyeti üzerine, bunun araştırılması ve böyle bir durum varsa engellenmesi istenmiştir.

⁹⁰⁹ BOA. TD. 165, s. 384

ise yıllık vergi miktarı 720 akçedir.⁹¹⁰ Buna göre bu tarihlerde Simav kazasının merkezi konumundaki Simav şehrindeki sabun imalatı, Demirci'deki üretimin yaklaşık 1/3'ü oranındadır. 1575 yılında da defterde Borlu nahiyesinde sabunhane kaydı bulunmazken, Demirci nefsinde Solak Mehmed'in timar gelirleri içinde yıllık vergisi 3000 akçe olan sabunhane görülmektedir.⁹¹¹ Bu sabunhanenin 1531'e göre yıllık vergi miktarının bu dönemde % 50 artmış olduğu anlaşılmaktadır. 1570 tarihinde Simav şehrinde bulunan sabunhanenin de vergi miktarında artış bulunmaktadır. Bu tarihte 1510 yılına göre sabunhanenin vergi geliri 480 akçe artış göstererek 1200 akçeye yükselmiştir. Dolayısıyla bu tarihte de Simav şehrindeki sabun üretiminin Demirci'nin gerisinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Sabunhane resmi 1531 yılında kazanın toplam geliri içinde % 0,33'lük paya sahip iken, 1575'te bu rakam % 0,38 oranına yükselmiştir.

4- HARA RESMİ

1531 tarihli defterde sadece bir yerde kaydına rastlanmakta, 1575 tarihli defterde ise görülmemektedir. 1531 yılında Marmaracık, Eyneller, Ferhadlar ve Gencer köyleri ile perakende olarak verilmiş Marmaracık Yörükleri hâsılında geliri 1428 akçe olarak mukayyedir.⁹¹² 1428 akçelik vergi gelirinden hareketle bunun büyük bir hara olduğu söylenebilir. Buna göre kazanın toplam geliri içinde hara resminin payı % 0,24 olarak yer bulduğu görülmektedir.

⁹¹⁰ BOA. TD. 49, s. 456

⁹¹¹ TK. KKA. TD. 115, s. 272 b, Bundan üç yıl öncesine ait defterde de(TK. KKA. TD. 258, s. 92) 3 bin akçe olarak mukayyedir.

⁹¹² BOA. TD. 165, s. 418

E) ÜRETİME VE ARAZİ DURUMUNA GÖRE ALINAN VERGİLER

ÖŞÜR

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında görülen vergilerden birisi de öşürdür. Onda bir oranındaki vergiye verilen isim olmakla birlikte,⁹¹³ Osmanlı devletinde öşür adı altında alınan vergilerin miktarı arazinin verimliliğine göre mahsulün yarısı ile onda biri arasında değişmektedir.⁹¹⁴ Osmanlı Devletinde aynı olarak tahsil edilen öşür, her türlü hububattan alınmıştır. Aynı olarak timar sahibi tarafından tahsil edildiğinden, sahibi arzın kendisi veya naibi gelip öşrü almadan mahsul kaldırılmazdı. Bununla birlikte sahibi arz da öşür alma zamanı yerinde hazır olur, gecikme gösteremezdi. Eğer bir sebeple gelememişse, köyün imamı ve diğer şahitlerin huzurunda ürün ölçülerek kaldırılırdı.⁹¹⁵

Bu dönemde Demirci kazasında öşre konu olan ürünlerin istihsal ve öşür miktarları zirai üretim kısmında ele alınmıştır. Kazada yetişen ürünlerin önemli bir kısmında öşür-i hinta, öşür-i çavdar, öşür-i nohud şeklinde aynen, bazılarında da öşür-i bostan gibi nakden vergi alınmaktadır. Kazada öşür vergisine tabi ürünler ve öşür miktarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

1531 yılında Demirci kazasında 28 adet kalemin oluşturduğu öşür vergileri toplamı 330389,5 akçe olarak görülmektedir. Bunun içinde buğday 168552 akçe ile ilk sırayı alırken, arpa 77285 akçe ile onu izlemekte, bağlar da 30580 akçe ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ürün aynı zamanda kazadaki toplam öşür gelirlerinin % 83,65'ini oluşturmakta, dolayısıyla da tarımsal istihsalde çok önemli yere sahip bulunmaktadır. Berg-i dut öşürü % 0,02 oranıyla en az öşür gelirini oluşturmaktadır. Bu tarihte öşürün, toplam kaza geliri içindeki payı % 55,65 gibi önemli bir oran teşkil etmektedir.

1575 yılında ise kazada 479207 akçelik öşür geliri bulunurken, öşür gelirinin ilk üç sırasında bir değişme olmamıştır. Üç adet artış göstererek 31 adede yükselen öşür vergi kalemi içinde buğday 249780 akçe ile yine ilk sırada yer alırken, onu 107280 akçe ile arpa izlemekte, 35980 akçelik gelir

⁹¹³ A. Grohman, "Öşür", *İA.*, C. 9, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 482

⁹¹⁴ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli...*, s. XXXIII-XXXIV

⁹¹⁵ Kazıcı, *Osmanlıda Toplum Yapısı*, s. 156-157

ile de bağlar üçüncü sırada yer almaktadır. Bu tarihte buğday toplam öşür gelirleri içindeki payını biraz daha arttırmış ve toplam üretimde % 52,12'lik pay ile tek başına diğer tüm ürünlerden fazla hâsıla sahip olmuştur. Bunun yanında arpanın toplam öşür payındaki yeri bir miktar gerilemekle birlikte, yine ikinci sıradaki yerini korumaya devam etmiştir. Bağcılık da üçüncü sıradaki yerini korumakla birlikte, toplam öşür geliri payında yaklaşık iki puanlık gerileme göstermiştir. Bu tarihte kestane, enar, girdgan, hıyar ve kiraz kazadaki öşür gelirleri sıralamasında geri sıralarda yer almışlardır. 1575 yılında Demirci kazasının öşür gelirlerinde 148817,5 akçelik artış olduğu tespit edilmektedir ki, bu da % 45,04 oranında artışa işaret etmektedir. Bu tarihte öşür gelirlerinin kazanın toplam geliri içindeki payı ise 1531'e göre % 5,58 oranında artarak, % 61,23 oranına yükselmiştir.

**TABLO XXVI: XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDA ÖŞÜR VERGİSİNE
TABİ ÜRÜNLER VE TOPLAM ÖŞÜR MİKTARLARI**

CİNSİ	1531		1575	
	ÖŞÜR MİKTARI (Akçe)	PAY (%)	ÖŞÜR MİKTARI (Akçe)	PAY (%)
ALEF	3565,5	1,07	6122	1,27
ARMUT	3226	0,97	4324	0,90
ARPA	77285	23,39	107280	22,38
BAKLA	2596	0,78	5950	1,24
BERG-İ DUT	70	0,02	107	0,02
BOSTAN	7106	2,15	6769	1,41
BOYALIK	192	0,05	286	0,05
BÖRÜLCE	432	0,13	1225	0,25
BUĞDAY	168552	51,01	249780	52,12
BURÇAK	5252,5	1,58	11361	2,37
CEVİZ	848	0,25	1047	0,21
ÇAVDAR	640	0,19	189	0,03
ÇELTİK	1432	0,43	1960	0,40
ÇÖREK OTU	-	-	20	0,004
DARI	3827,5	1,15	8175	1,70
ENAR	-	-	77	0,01
GİRDGAN	535	0,16	65	0,01
HIYAR	-	-	55	0,01
İĞDE	483	0,14	547	0,11
KESTANE	310	0,09	10	0,002
KESÜK	197	0,05	-	-
KETEN- KENDİR	2345	0,70	2158	0,45
KİRAZ	-	-	17	0,003
KOVAN	3490	1,05	3772	0,78
MERCİMEK	389	0,11	1315	0,27
NOHUT	9484	2,87	16620	3,46
PALAMUT	676	0,20	1923	0,40
PAMUK	4569	1,38	9338	1,94
PİYAZ ve SİR	1477	0,44	1649	0,34
SUMAK	830	0,25	1006	0,20
SUSAM	-	-	80	0,01
ÜZÜM(BAĞ)	30580	9,25	35980	7,50
TOPLAM	330389,5	100	479207	100

F) DİĞER VERGİLER

1- MUKATAA

Mukata'a, hazineye gelir sağlayan kalemlerden biridir. Maden ocağı, tuzla gibi üretime dayalı gelir kaynakları olabileceği gibi; gümrük, damga, mizan, beytü'l-mal, ihzariye, niyabet gibi ki hizmetlere dayalı vergiler de olabilirdi. Bu gelir kaynakları, hazine tarafından veya kime tahsis edilmişse onun tarafından, belirli zamanlarda arttırma ile satılabilir ve işletme veya vergi toplama hakkını devretme anlamına gelen bu satış, belirli süreler için yapılır, genellikle de üç yıllık bir süre ile verilen mukataaları işletme veya vergi toplama hakkına alan kimselere de mültezim denirdi.⁹¹⁶

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında mukataalarla ilgili tahrir defterlerinde sadece bir kayıt görülmektedir. 1575 tarihli tahrir defterinde Küçük Yortan köyü hâsılında "Mukataa-i Çayır" 30 akçe olarak mukayyedir.⁹¹⁷ 1579 (987) tarihli mühimme defterine göre, Demirci ve Borlu kadıliklarının bad-ı heva gelirleri 50 bin akçe ile muakataaya verilirken,⁹¹⁸ üç yıllığı 46 bin akçeden oluşan Karataş nahiyesi Yörükleri gelirlerinin⁹¹⁹ ve Demirci haslarının⁹²⁰ da 2700 akçeye iltizama verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu dönemde Demirci kazasında çeltiğin⁹²¹ mukataaya verildiği görülmektedir. Hicri 1009 tarihli deftere göre Demirci Yörükleri mukataası üç yılı 270 bin akçeye, Demirci nefsi mukataası da üç yıllık olmak üzere 280 bin akçeye iltizama verilmiştir.⁹²² Saruhan Sancağında mukataaya verilen gelirleri defterlerden takip edebilmekle birlikte, bunların deftere ortak toplamının yazılmasından dolayı kaza paylarının tespiti zor görülmektedir.⁹²³ Dolayısıyla bu kayıtlardan Demirci kazasındaki mukataa miktarlarını tespit etmek oldukça güçtür.

⁹¹⁶ Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, s. 157-158

⁹¹⁷ TK. KKA. TD. 115, s. 281 b, Mukataa için bkz. Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi(XVI-XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yayını, İstanbul 2003

⁹¹⁸ BOA. MD. 41, H. 366

⁹¹⁹ BOA. MD. 41, H. 18

⁹²⁰ BOA. MD. 41, H. 685

⁹²¹ BOA. MAD. d. 00244, s. 10 ve BOA. MAD. d. 01583, s. 38, BOA. KK. d. 2291, s. 3 ve 11, Hicri 1037 senesi(burada Demirci ile birlikte Adala, Kayacık gibi yerlerin mukataaları ortak yazıldığı için Demirciye düşen payı tam olarak tespit edilememektedir.)

⁹²² MŞS. 21, s. 250

⁹²³ MŞS. 21, s. 287, mesela burada Saruhan Sancağındaki yağhanelerin mukataası Hamza çavuşa verildiği bilgisi bulunurken, sancağın kazalarında bulunan yağhaneler hakkında

2- AVARIZ

XVI. Yüzyıl Demircisinde görülen vergilerden biri de avarız vergisidir. Demirci kadısına yazılan bir hükümde bu vergi görüldüğü gibi,⁹²⁴ h. 990 tarihli Anadolu Beylerbeyliğindeki kadılara yazılan hükümde avarız ile ilgili kayda rastlanılmaktadır.⁹²⁵ Bu vergi kalemi aynı olarak veya nakit olarak tahsil edilebilmektedir. Mesela hicri 1010 senesinde şark tarafına yapılacak sefer için Aydın, Menteşe ve Saruhan Sancaklarında bulunan reayadan arpa, bal, yağ ve koyun istenmiş, ancak bu zahirenin naklinin zor olacağı ve buna karşılık her haneden ikişer sikke flori vermeye ahalinin razı olması üzerine, hane başına ikişer sikke flori alınması uygun görülmüştür.⁹²⁶

Avarız vergilerinin alınmasında, mesela sürsat'ta, verginin herkesin durumuna göre tahsil olunması özellikle belirtilerek, reayanın mağdur olmamasına özen gösterilmiş, akçe almak lazım gelirse dokuz buçuğa bir dirhem gelen halis akçe alınması, değeri düşük akçe alınmaması, dolayısıyla hazinenin de mağdur edilmemesi istenmiştir.⁹²⁷ Çeşitli görevleri karşılığında bazı zümreler bu vergiden muaf kılınmıştır.⁹²⁸

Avarız vergilerinde konar-göçer taifesinin hareket halinde olması, bazen onların bu vergiyi nerede, kime verecekleri konusunda tartışmalara sebep olmuştur. Arşiv kayıtlarından konar-göçerlerin avarız vergilerini bağlı oldukları sipahiye vermelerinin istendiği anlaşılmaktadır.⁹²⁹ Avarız

ayrıca bilgi verilmemiştir. Yine aynı defterin 225. sayfasında, h. 1014 tarihinde Saruhan Sancağında cizye, bive, ispençe gibi gayrimüslimlere ait gelirler mukataasından genel olarak bahsedildiği görülmektedir.

⁹²⁴ BOA. MD. 49, H. 375, "...Sefer için Nüzül ihracına gönderilen Süleyman Çavuş ulak işi için Temürcide..."

⁹²⁵ BOA. MD. 44, H. 204, "...Avarız hanesi hesabı ile her 30 haneden bir mud zaire ihrac edüb 2/3 'si arpa ve biri un olmak üzere şimdiden tedarik etmesi ve maliyeden gelecek emre intizar etmeyüp hemen ihrac eylemesi..."

⁹²⁶ MŞS. 21, s. 229, Aynı defterin 294. sayfasında Saruhan, Aydın ve Menteşe Sancaklarında bulunan kadılara yazılan hükümde, avarız vergilerinden olan sürsat ve bedel-i nüzul hakkında bilgi verilmekte, her haneden un, arpa, koyun, yağ, bal ve bedel-i nüzül için üçer sikke altın alınacağı belirtilmektedir.

⁹²⁷ MŞS. 21, s. 294

⁹²⁸ BOA. TD. 165, s. 345, "Mezburular yuvacıdır ellerinde beratları var avarızdan muafdırlar. Tarih-i berat 935"

⁹²⁹ MŞS. 21, s. 170, Kütahya kadısı kendi kazasına tabi nahiyelerin ahalisinin Saruhan, Aydın, Menteşe, Karesi, Hamid ve diğer bazı sancaklarda sakin olduklarını ve burada bulunan kadıların zikr olunan Yörüklerin otuz yıldan beri kendi topraklarında olduklarını ve avarız vergilerini kendilerinin alacağını ve Kütahya kadılarını devre dışı bırakarak avarız

vergilerinden biri kürekçi bedelidir. Donanma için kürekçi istendiğinde 50 hane bir kürekçi çıkarmakla mükellef kılınmakta, diğer haneler de çıkardıkları kürekçilerin harçlılığını vermekte, bazende kürekçi yerine bedel olarak para istenmekteydi.⁹³⁰ XVI. Yüzyılda Demirci kazasında da “Kürek Hakkı” adı altında avarız vergilerinden kürekçi bedeli görülmektedir.⁹³¹ Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere avarız vergisinin Demirci’de tam olarak miktarını tespit etmek oldukça güçtür.

3- TİCARİ FAALİYETLERDEN ALINAN VERGİLER

Tahrir defterlerinde XVI. Yüzyılda Demirci ve Borlu nefsinde yukarıda değinildiği üzere ihtisab ve bac-ı bazar vergilerine rastlanmaktadır.⁹³² Bunlar şehre satılmak üzere gelen veya burada üretilip satılan mallardan alınan vergileri kapsamaktadır.

G) MUAFLAR

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında buldukları statüye veya yapmış oldukları hizmetlere göre bazı kimseler çeşitli vergilerden muaf tutulmuşlardır. Tahrir defterlerinde vergiden muaf olan kimselerin isimleri ve bazılarının hangi nedenle muaf tutuldukları belirtilmiştir. Çalışamayacak kadar yaşlı veya sakat olanlar, dini hizmet gören imam ve hatipler, vergi toplayan muhassıllar, bazı mükellefiyetleri nedeniyle kendilerine muafiyet tanınmış olan ehli-beratlar tahrir defterlerinde vergiden muaf olan kimseler olarak görülmektedir.

1- DİN GÖREVLİLERİ

İlmiye sınıfının alt tabakalarından, cami ve mescitlerde cemaate namaz kıldırın bir görevli olan imam, fıkhî terim olarak cemaatin önüne geçip namaz kıldırın kimse olup, bu görevine de “imamet” adı verilmiştir.⁹³³ Padişah beratı ile atamaları yapılan imamlar, 19. yüzyılın ilk yarısına kadar,

zamanında vergileri kendilerinin topladığından şikâyet etmiş, bunun üzerine gelen hükümde bu Yörüklerin avarızlarının bağlı oldukları mahalde alınması istenmiştir.

⁹³⁰ Halil Sahillioğlu, “Avarız”, *DİA.*, C. 4, TDV. Yayını, İstanbul 1991, s. 108,109, Avarız için ayrıca bkz. Ömer L. Barkan, “Avarız”, *İA.*, C. 2, MEB. Yayını, İstanbul 1986

⁹³¹ BOA. TD. 165, s. 405, Mesela Akça ve Göçek köyleri hâsılında “Kürek hakkı” adı altında 30 akçe vergi görülmektedir.

⁹³² BOA. TD. 165, s. 352, 410 ve TK. KKA. TD. 115, s. 310 b

⁹³³ Kazıcı, *Osmanlıda Toplum Yapısı*, s. s. 67

mülki ve beledi bir amir olan kadının mahalledeki temsilcisi olup, mahallenin yöneticisidirler.⁹³⁴ Köylerde köyü temsil eden bir temsilci görünümünde olan imamlar ve köyün ileri gelenleri, devlet ile köy arasında bir aracı konumundadırlar. İmamlar ile hatip ve müezzinlerin tayin ve azilleri şeyhülislama bağlı olup köy halkından farklı olarak vergiden muaf tutulmuşlardır. İmamlık ve müezzinlik ücretleri bulunulan yerin büyüklüğüne göre değişiklik göstermektedir. Hatiplik de feragat neticesinde boşalan yer oldukça, durum kadı tarafından İstanbul'a arz edilerek, berat-ı şerif ile ve yevmiye usulü ile bu göreve atama yapılırdı.⁹³⁵ İmamların defterlerde muaf oldukları isimlerinin altına imam kaydı konulmasıyla belirtilmiştir. Bu durum onların sadece bu mesleklerini icra ettikleri süre geçerli olmuştur. Toprak tasarruf ettiklerinde vergiye tabi tutulmuşlar ve defterlerde imam kaydı ile birlikte yükümlü oldukları vergi çeşidi yazılmıştır.⁹³⁶ 1531 tarihli tahrir ve 398 numaralı vakıf tahrir defterine göre Demirci kazası kırsalında bulunan imam sayısı 101 iken, bu sayı 1575'te vakıflarda görevli olanlarla birlikte 40 adede gerilemiştir. Bunda 1575 yılında imamların hasbi olarak görev yapıyor olmalarının etkili olduğu düşünülebilir. Aksi takdirde imama duyulan ihtiyacın % 50'nin üzerinde azalmış olması düşünülemez. Demirci nefsinde ise 1531'de 12 olan imam sayısı, 1575 yılında 14 adede yükselmiştir.

115 ve 165 numaralı tahrir defterlerinde imamların ve diğer bazı muaf zümrelerin ücreti konusunda kayıt bulunmamakla birlikte, vakıf tahrir defterlerinde imam, müezzin, hatib gibi görevlilerin yevmiyeleri konusunda bilgiler mevcuttur. Vakıf kayıtlarında imamların yevmiyelerinin nim akçe ile 2 akçe arasında değiştiği görülmektedir. Mesela Kasım Fakih Mahallesi imamı nim akçe yevmiye alırken,⁹³⁷ Yakub Bey Camii imamının 2 akçe yevmiyesi bulunmaktadır.⁹³⁸

⁹³⁴ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 42-43

⁹³⁵ Özkaya, *a.g.e.*, s. 229-230

⁹³⁶ TK. KKA. TD. 115, s. 293 a, Burada isminin üstüne imam olduğu belirtilmiş, altına da bennak vergisiyle mükellef olduğu kaydedilmiştir. Aynı defterin 314 b sayfasında aynı şekilde imam ve ismin altına mükellef olduğu çift vergisi yazılmıştır.

⁹³⁷ BOA. TD. 398, s. 169, TK. KKA. TD. 544, s. 86 b

⁹³⁸ BOA. TD. 398, s. 167, TK. KKA. TD. 544, s. 86 a

Demirci şehrinde 165 numaralı tahrir defterinde sadece Hisar mahallesinde müezzin kaydı görülürken, 115 numaralı defterde rastlanılmamaktadır. Bununla birlikte vakıf tahrir defterlerinde Baba Mahallesi mescidi, Nasuh Baba zaviyesi, Hacı Hasan Tekkesi, Cami-i Cedid, Yakup Bey, Borlu, Karacahisar ve Kıran camilerinde müezzinlerin bulunduğu ve bunlara vakıf gelirlerinden cihetler ayrıldığı tespit edilmektedir. Müezzinlerin yevmiyelerinin nim akçe ile 1,5 akçe arasında değiştiği anlaşılmaktadır.⁹³⁹

Hatiblerin de muaf zümreden oldukları tahrir defterlerinde görülmektedir.⁹⁴⁰ Eski Araplarda kabile sözcüsüne verilen isim olan hatib, imam sıfatı ile Cuma namazı kıldırıp vaaz edebilirdi. Vakit namazları ise imamlar kıldırırdı.⁹⁴¹ Tahrir defterlerine göre 1531'de ikisi Demirci nefsinde ve ikisi de kırsal bölgede olmak üzere toplam 4 hatib kaydı görülürken, 1575 yılında Demirci kazasında sadece kırsal bölgede 2 hatibe rastlanmaktadır. Bunların yevmiyeleri de nim akçe ile 2 akçe arasındaki oranlarda değişme göstermiştir.⁹⁴²

Sözlük anlamı olarak Seyyid, "Emir bey, reis veya efendi, şahsi hususiyetleri veya serveti sebebi ile yahut soyu dolayısıyla temayüz eden kimse"⁹⁴³ anlamına gelirken, Şerif, yükselmek, tebarüz etmek manasında olup, şanlı şöhretli atalara sahip olması hasebiyle üstün mevki talebine hakkı olan hür kimseyi ifade etmektedir.⁹⁴⁴ Seyyidler Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin soyundan, Şerifler ise Hz. Hasan soyundan geldiği kabul edilmektedir. Bu kimseler şehir veya kırsal kesimde tekke ve zaviyelerde ikamet ediyorlardı.⁹⁴⁵ Osmanlı devletinde insanlar Hz. Peygamberden dolayı bunlara büyük bir saygı göstermiş ve bunlar vergilerden muaf tutulmuşlardır.⁹⁴⁶ Bu kişiler, Nakibü'l - Eşraf kaymakamı tarafından denetlenmiştir. Bunların içlerinde sahte olanları da bazı muafiyetlerden

⁹³⁹ BOA. TD. 398, s. 170, TK. KKA. TD. 544, s. 87 a - 99 a

⁹⁴⁰ TK. KKA. TD. 115, s. 292 a

⁹⁴¹ Johs. Pedersen, "Hatib", *İA.*, C. 5/1, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 363-364

⁹⁴² BOA. TD. 398, s. 167-168, TK. KKA. TD. 544, 99 a

⁹⁴³ T. W. Haig, "Seyyid", *İA.*, C.10, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 543

⁹⁴⁴ C. Van Arendonk, "Şerif", *İA.*, C. 11, 2. Baskı, MEB. Yayını, İstanbul 1979, s. 435

⁹⁴⁵ Doğru, *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü...*, s. 58

⁹⁴⁶ Kazıcı, *Osmanlıda Toplum...*, s. 159-160

yararlanmak için kendini Hz. Peygamber soyundan göstermeye çalışmış ve bunların sayıları her geçen gün artınca devlet bunları araştırma yoluna gitmiştir. Mesela, XVII. yüzyıl ortalarında Köprülü Mehmet Paşa sadareti sırasında, Seyyidlik unvanını alanlar incelemeye tabi tutulmuş ve sahte olduğu gerekçesiyle yüzlercesinin Seyyidlik beratı iptal edilmiştir.⁹⁴⁷ Seyyid ve şerifler, 115 ve 165 numaralı tahrir defterlerine göre Demirci kazasında da görülmektedir. Bunların çocuklarının da “Şerifzade” ünvanıyla muaf tutuldukları anlaşılmaktadır. 1531 yılında şerif veya şerifzade varlığına sadece Demirci nefsinde bir adet rastlanırken, 1575'te Demirci nefsinde yine bir adet olmakla birlikte, kırsal bölgede 13 tane daha bulunduğu tespit edilmektedir.

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında tahrir defterlerinde vergi muafiyeti olan bir grup da abdallardır.⁹⁴⁸ “Halk tarafından bilinmeyen, fakat kudretli nüfus ve tesirleri ile nizam-ı âlemi muhafazaya iştirak eden evliyanın sufilik meratib silsilesindeki derecelerinden biridir.” Bunların gerektiğinde yağmur yağdırmak, savaşı kazandırmak, afetleri defetmek suretiyle Müslümanlara yardım etmek gibi işleri bulunmaktaydı.⁹⁴⁹ Horasan Erenleri, XIV. Yüzyılda, seferlere katılan, coşkun ve cezbeli, bazı derviş zümrelerinden oluşmaktaydı. Bunlara “Abdal” veya “Baba” adı verilmiştir.⁹⁵⁰ Evliya geçinen mukallitlere, kalender ve dervişlere, miskin ve fakirlere de denmiştir.⁹⁵¹ Tahrir defterlerinde vergi muafiyeti oldukları görülmektedir.⁹⁵² Demirci kazasında 1531'de iki adet abdal görülürken, 1575 yılında abdal kaydına defterde rastlanmamaktadır.

2 - ÇEŞİTLİ ALANLARDA HİZMET VERENLER

1531'de Demirci kazasında görülen muaf zümrelerden biri olan yuvacılar, atmaca ve doğan gibi avcılıkta kullanılan kuşları yuvalarından

⁹⁴⁷ Özkaya, a. g. e. , s. 228

⁹⁴⁸ BOA. TD. 165, s. 407

⁹⁴⁹ I. Goldziher, “Abdal(Ebdal)”, *İA.* , C. 4, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 3-4

⁹⁵⁰ Aydın Yalçın, *Türkiye İktisat Tarihi Osmanlı İktisadında Büyüme ve Gerileme Süreci*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1979, s. 38

⁹⁵¹ Pakalın, a. g. e. , C. 1, s. 5

⁹⁵² BOA. TD. 165, s. 407

yavru iken bulup saraya getirenler için kullanılan bir tabir olup,⁹⁵³ bunların avarız gibi bazı vergilerden muaf oldukları anlaşılmaktadır.⁹⁵⁴ 1575 yılında da yuvacılık vazifesinin ve buna bağlı olarak vergi muafiyetinin devam ettiği görülmektedir.⁹⁵⁵ Bu görevi sürdürenlerin isimleri 1531 ve 1575 tarihli tahrir defterlerinde mukayyedir. Ayrıca 1575 tarihli defterde bu kimseler “Yuvacıyan Cemaati” başlığı altında deftere kaydedilmiştir.

Bu dönemde kazada muaflar grubunda yer alan bazdar kaydına da rastlanmaktadır.⁹⁵⁶ Avcılıkta kullanılan kuşlara bakan kimseler için kullanılmıştır. Farsça olup lugat manası doğancıdır. Bunlar kuşların eğitimi ve beslenmesiyle ilgilenir, baktıkları kuşların cinsine göre, doğancı, şahinci, çakırcı gibi adlar alırlardı.⁹⁵⁷ Bunlar saraya kuş beslemeleri karşılığı vergiden muaf tutulmuşlardır.⁹⁵⁸ Günümüzde de Demirci çevresinde doğan gibi kuşlar varlıklarını sürdürmektedir.

Bir başka muaf zümre doğancılarıdır. Bizzat saraydaki av kuşlarına bakan veya dışarıda hizmet edip saraya av kuşu yetiştiren üç sınıf avcı bulunmakta ve ulufeli, timarlı ve tekâliften muaf olmak üzere de üç kısım idiler. Ulufeliler sarayda hizmet ederken, diğerleri Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli yerlerinde av kuşları yetiştirmek için hizmet ederlerdi. Taşradaki avcılar, dağlık ve kayalık yerlerde hassa, yani saraya ait şahin, atmaca gibi kuşların yuvalarına bakarlar, avcılardan yuvacı ve yavrucular yuvaları korurlar, yavruların kanatlanmasına bakarlardı. Yavrucular üleş zamanı İstanbul'a gelerek yavruları Doğancı başıya verirlerdi. Diğer kısım ise av yapardı. Bunlar haraç, ispençe, koyun, kovan resmi gibi vergilerden muaf

⁹⁵³ Pakalın, *a.g.e.*, C. 3, s. 639

⁹⁵⁴ BOA. TD. 165, s. 345, “mezburlar yuvacıdır ellerinde beratları var avarızdan muafdırlar ...”, aynı defter 471. sayfada “Bu yedi nefer kimesneler Liva-i Kareside Edremid Kadılığında Kara Yalım nam şahin yuvacılığı hizmeti iderlermiş. Ellerinde berat-ı hümayunları vardır.”

⁹⁵⁵ TK. KKA. TD. 115, s. 271 a, “Zikr olan yedi nefer kimesneler Liva-i Karesi de Edremid Kadılığında Kara Yalım nam şahin yuvacılığı hizmeti iderlermiş. Defter-i atik de dahi bu minval üzere mukayyedir”

⁹⁵⁶ TK. KKA. TD. 115, s.285 b, Pınariler köyüne kayıtlı bir bazdar muaf olarak görülmektedir.

⁹⁵⁷ Pakalın, *a.g.e.*, C. 1, s. 182

⁹⁵⁸ Av hayvanları ve avcılık konusunda bkz. Suraiya Faroqhi, *Animals and People in the Ottoman Empire*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2010, Ayşe Hür, “Doğancılar”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1994, Ahmet Işık, *Osmanlı Devletinde Avcı Kuşu Yetiştiricilerinin Statüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İÜ. SBE. İstanbul 1986, Ahmet Işık, “Avcı”, *DİA.*, C. 4, TDV. Yayını, İstanbul 1991

tutulmuşlardır.⁹⁵⁹ Defterlerde Demirci kazasında doğancı olarak görevli bir adet kayıt bulunmaktadır.⁹⁶⁰

Demirci kazasına ait arşiv malzemesi içinde Akyar köyünde, Yörük cemaati içinde gördüğümüz “Gulam-ı şehzade” bulunmaktadır.⁹⁶¹ Gulam, Arapça bir kelime olup, erkek çocuk, genç köle anlamına gelmekle birlikte Osmanlı devletinde bir sefer sırasında bazı timarlara refakat eden kimseleri ifade etmek için de kullanılmıştır.⁹⁶²

Tahrir defterlerinde içeriği belirtilmeyen berat ile muaf olanlar da mukayyedir.⁹⁶³ Berat sahiplerinin bazen muafiyet gerekçeleri yazılırken, bazen de sadece berat sahibi olduklarının belirtilmesiyle yetinilmiştir. Bunlar defterlere genellikle “ehl-i berat” şeklinde kaydedilirken,⁹⁶⁴ bazen de “Ba berat” olarak yazılmışlardır.⁹⁶⁵ 1531 yılında Demirci kazasında toplam 21 ehl-i berat görülürken, 1575’te bu sayının yaklaşık olarak yarıya yakın oranda azalarak 10 adede düştüğü tespit edilmektedir.

Tahrir defterinden anlaşıldığına göre XVI. Yüzyılda Demirci kazasında muaf zümreler arasında boyacıları da görmekteyiz.⁹⁶⁶ Boyacıların bu hizmet karşılığında vergiden muaf oldukları anlaşılmaktadır.

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında çeltikçiler görülmektedir. Çeltik ziraatıyla uğraşan çeltikçi reaya, bunların başında yer alan “reis-i çeltük”ler vergiden muaf tutulmuştur.⁹⁶⁷

⁹⁵⁹ İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, 3. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 1988, s. 422, 423

⁹⁶⁰ BOA. TD. 102, s. 104, Doğancı Halil namında bir kimseye 4999 akçelik timar verilmiştir.

⁹⁶¹ TK. KKA. TD. 125, s. 92 b

⁹⁶² Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla...*, s. 92, 93

⁹⁶³ BOA. TD. 165, s. 345, TK. KKA. TD. 115, s. 286 b

⁹⁶⁴ BOA. TD. 165, s. 348

⁹⁶⁵ BOA. TD. 165, s. 401

⁹⁶⁶ BOA. TD. 165, s. 416 Hamidler cemaatinde vergi haneleri ve çeşitleri yazılırken, İlyas v. Dede Bali ismi altına “Boyacı” yazılmıştır. Dolayısıyla buradan, boyacılık hizmeti karşılığında vergi muafiyeti verildiğini anlaşılmaktadır.

⁹⁶⁷ TK. KKA. TD. 115, s. 276 b

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında timar sistemi içinde vergi tahsiliyle uğraşan muhassıllar da defterlere muaf olarak kaydedilmektedir.⁹⁶⁸ Bunların sayısı 1531 yılında 11 iken, 1575'te 20'ye yükselmiştir.

Bunların dışında vakıf hizmetlerinde çalışan müteveli, cabi, nazır, ferraş, çerakdar, tabbah, hüddam, türbedar gibi bir takım görevlilere de rastlanmaktadır. Bunların da bir ile iki akçe arasında yevmiye almakta oldukları tahrir defterlerinden tespit edilmektedir.⁹⁶⁹

3 - ÇEŞİTLİ NEDENLERLE İŞ GÖREMEZ DURUMDA OLANLAR

Pir, yaşlı ihtiyar manasındadır. Bununla birlikte bu tabir, tasavvufta müride doğru yolu ve faydalanacağı veya zarar göreceği şeyleri gösteren kimseye verilirken, Ahi teşkilatında da esnaf zümrelerinin her birini himaye eden kişi için kullanılmaktadır.⁹⁷⁰ Tahrir defterlerinde yaşlı kimseleri ifade eden pir-i fani, muaf zümre içinde yer almaktadır. 1531'de Demirci kazasında toplamda 9 kişinin, 1575 yılında ise 10 kişinin, defterlere pir-i fani olarak kaydedildiği görülmektedir.

A'malar; iş görme kabiliyetleri düşük olduğundan vergiden muaf sayılmışlardır.⁹⁷¹ 1531 yılında Demirci kazasında dokuzu kırsal bölgede olmak üzere toplam 11 olan a'ma sayısı, 1575'te sadece 2 adet olarak tahrir defterinde mukayyedir.

Akli yetilerini kaybetmiş kimseler için kullanılan tabir olan mecnun veya divane, tahrir defterlerinde muaf olarak görülen başka bir grubu oluşturmaktadır.⁹⁷² Defterlerde 1531 yılında Demirci kazasında toplamda 2, 1575'te de 1 kişinin divane olarak kaydedildiği tespit edilmektedir.

İş göremez olmaları kötürümlerin de vergilerden muaf tutulmalarına sebep olmuştur. 1531'de Demirci kazasında toplamda bir adet kötürüm kaydı defterde bulunurken, 1575 yılında bu sayının ikiye çıktığı görülmektedir.

⁹⁶⁸ TK. KKA. TD. 115, s. 288 b

⁹⁶⁹ BOA. TD. 398, s. 170, TK. KKA. TD. 544, s. 86 a-b - 87 b

⁹⁷⁰ Tahsin Yazıcı, "Pir", İA. , C. 9, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 558- 559

⁹⁷¹ BOA. TD. 165, s. 446

⁹⁷² BOA. TD. 165, s. 390

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında tahrir defterlerinde kayıtlarına rastlanan sipahi ve sipahizadeler de muaf zümreler içersinde yer almaktadır. Bunlara mütekaid sipahiler ile malul ve mazul sipahileri de ilave edebiliriz. Timar kayıtlarında görülen muafılardan sipahizadeler, sancak beyi veya subaşılarn yanında bulunan ve timar alamamış sipahi oğullarıdır. Bir sipahi öldüğünde bunun bütün oğullarına hemen timar verilemediğinden, bunlar bekleme süresi içinde sancak beyi, subaşı veya vakıfların hizmetine giriyor ve vergiden muaf tutuluyorlardı. Sancakbeyi veya subaşının yanında yedi yıl hizmetinde bulunup, onun ile sefere katıldıktan sonra sipahizadeler timara hak kazanıyorlardı. Sipahizade ikamet ettiğı ve mensup olduğı kimseyi istediğı zaman değıştirme imkânına sahip değıildi. Ancak izinle yer değıistirebilmişlerdir.⁹⁷³ Tahrir defterlerine göre 1531 yılında Demirci nefsinde 13 sipahizade, 13 mazul sipahizade ve 8 adet mazul sipahi bulunurken, kırsal kesimde 52 sipahizade ile 1 mazul sipahinin mevcut olduğı tespit edilmektedir. 1575 yılında ise Demirci nefsinde 53 sipahizade ve 1 mazul sipahi bulunurken, kırsal kesimde 14 sipahizade yanında 9 mazul sipahinin varlığına rastlanmaktadır.

H) KAZANIN GELİRİ

1531 yılında Demirci kazasında 22 adet kalemin oluşturduğu gelirler toplamı 593670,5 akçe olarak görülmektedir. Bu gelirin 330389,5 akçesi öşürler, 52678,5 akçesi vakıflar, 11220 akçesi piyade çiftlikleri, 45 bin akçesi Yörüklerden elde edilirken, kalanı da çeşitli resimlerden oluşmaktadır. Otlak resmi % 0,02 ile toplam gelirin içinde en az paya sahip iken, % 55,65 oranıyla öşür gelirleri ilk sırada yer almaktadır. Bu tarihte kazanın timar gelirleri toplamı 406106 akçe, zeametler toplamı da 111980 akçeden oluşmaktadır.

1575'te ise kazadaki 22 adet kalemin oluşturduğu vergiler toplamı 782585,5 akçe olup, bu gelirin 479207 akçesi öşürler, 66101,5 akçesi vakıflar, 13720 akçesi piyade çiftlikleri, 46 bin akçesi de Yörüklerden elde edilirken, kalan kısmını çeşitli resimler meydana getirmektedir. Bu tarihte ispençe resmi % 0,01 ile toplam gelirin içinde en az paya sahip iken, % 61,23

⁹⁷³ Doğru, *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü...*, s. 102-103

oranıyla öşür gelirleri yine ilk sırada yer almaktadır. 1575'te timar geliri kazada % 28,30 oranında artış ile 521053 akçe olarak gerçekleşirken, zeamet gelirinde % 36,19 oranı ile daha fazla artış gerçekleşmiş olup, kazada ayrıca 34311 akçe has geliri de bulunmaktadır. 1575 yılında kaza gelirlerinde 188915 akçe ile % 31,82 oranında artış tespit edilmektedir. Bu yükselmeye üretim artışının etkisi olduğu gibi, yukarıda verilen örneklerde de görüldüğü üzere enflasyondan kaynaklanan bir etki bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere yedi kalem ürünün gelirlerinde azalma tespit edilirken, on dört adet ürünün gelirinde artış bulunmaktadır.

TABLO XXVII: XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASININ GELİRLERİ

CİNSİ	1531 (Akçe)	PAY(%)	1575 (Akçe)	PAY(%)	ARTIŞ (Akçe)	ARTIŞ(%) (Akçe)
ÖŞÜR	330389,5	55,65	479207	61,23	148817,5	45,04
AĞNAM RESMİ	30840	5,19	21356	2,72	(-) 9484	(-) 3075
ÇİFT RESMİ	10164	1,71	6105	0,78	(-) 4059	(-) 39,93
NİM-ÇİFT RESMİ	17919	3,01	14949	1,91	(-) 2970	(-) 16,57
BENNAK RESMİ	20400	3,43	20832	2,66	432	2,11
MÜCERRED RESMİ	12480	2,10	14820	1,89	2340	18,75
İSPENÇE RESMİ	2500	0,42	100	0,01	(-) 2400	(-) 96,00
CİZYE RESMİ	5751	0,96	600	0,07	(-) 5151	(-) 89,56
BAD-I HEVA RESMİ	16686	2,81	36777	4,69	20091	120,40
ZEMİN RESMİ	14267,5	2,40	27976	3,57	13708,5	96,08
TAPU RESMİ	11342	1,91	19289	2,46	7947	70,06
KIŞLAK RESMİ	597	0,10	1749	0,22	1152	192,96
YAYLAK RESMİ	887	0,14	1567	0,20	680	76,66
ÇAYIR RESMİ	1123	0,18	167	0,02	(-) 956	(-) 85,12
OTLAK RESMİ	120	0,02	1134	0,14	1014	845,00
AĞIL RESMİ	-	-	586	0,07	-	-
YURT RESMİ	318	0,05	200	0,02	(-) 118	(-) 37,10
ASİYAB RESMİ	5560	0,93	6350	0,81	790	14,20
SABUNHANE RESMİ	2000	0,33	3000	0,38	1000	50,00
HARA RESMİ	1428	0,24	-	-	-	-
MUKATAA	-	-	216233 ⁹⁷⁴	-	-	-
VAKIFLAR	52678,5	8,87	66101,5	8,44	13423	25,48
YÖRÜKLER	45000	7,57	46000	5,87	1000	2,22
PIYADELER	11220 ⁹⁷⁵	1,88	13720	1,75	2150	19,16
TOPLAM	593670,5	100	782585,5	100	188915	31,82

⁹⁷⁴ Verilen rakam 1579 ile 1600 yıllarını kapsamaktadır. 1579 yılı için 32900, 1600 yılı içinde 183333 mukataa geliri görülmektedir. Mukataa geliri 1575 yılı sonrasına ait olduğu için genel toplama ilave edilmemiştir.

⁹⁷⁵ 1531 tarihli piyade defteri bulunmadığından, bu tarihe en yakın tarihli 1545 tarihli 239 numaralı piyade defteri verisidir.

III. BÖLÜM

DEMİRCİ KAZASINDA TİMAR ve PİYADE TEŞKİLATI

A) TİMARLAR

Timar sistemi büyük bir imparatorluk ordusunu ayakta tutabilme kaygısından doğmuş ve imparatorluğun eyalet yönetimi, ekonomi, toplum, tarım gibi politikalarında belirleyici olmuştur. Başlıca gelirleri askerlere maaş olarak bırakılan bu toprak birimleri tarihte değişik isimlerle anılmıştır. Mesela Bizans “Pronoia” adını verirken, İslam ülkelerinde “İkta” veya “Timar” olarak isimlendirilmiştir. Bu sistemde sipahi, gelir kaynağı olarak kendisine verilmiş toprağın bulunduğu köyde yaşar, vergiyi aynı olarak alıp nakde kendisi çevirdiği için devlet bu külfetten de kurtulmuş olurdu.⁹⁷⁶ Devletin askeri harcamalarının düşmesinde katkısı olan bir sistemdir.⁹⁷⁷

Timar sistemi köylüler için bir iyiye gitme anlamı ifade eder. Çünkü bu sistemde kayıtları özenle tutulmuş ve her türlü sömürünün önüne geçilmiştir.⁹⁷⁸ Bununla birlikte timar sistemi içinde bulunan köylülerin Avrupa’da görülen serflere benzer yönlerinin bulunmasından hareketle, Osmanlı devletinin köylülerinin de birer serf olduğu yolunda görüşler ileri sürülse de, Türkiye’de reaya olarak tabir edilen çiftçi sınıfı serflerinkinden farklı bir hukuki statüye sahip olup, hukuken hür insanlardan oluşması bu görüşü çürütmektedir.⁹⁷⁹

Timar, Osmanlı Devletinde geçimlerine veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara, belli bölgelerden tahsis edilmiş olan vergi kaynaklarına verilen isimdir.⁹⁸⁰ Mesela sefer zamanı sefere katılmakla görevli olanlar, böyle zamanlarda sefer için

⁹⁷⁶ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ...* , s.111- 112, Timar için ayrıca bkz., Beldiceanu, *XIV.Yüzyıldan XVI. Yüzyıla...* , Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1978, Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, 2. Baskı, Kardelen Kitabevi, Isparta 1998, s. 163, Sencer Dıvıçoğlu, *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu Marksist Üretim Tarzı Kavramı*, İş Bankası Yayını, İstanbul 2010, s. 4

⁹⁷⁷ İnalçık, “*Osmanlı Para ve Ekonomi ...* ”, s.169-170

⁹⁷⁸ Carretto, a.g. e. , s. 15-16

⁹⁷⁹ Ömer L. Barkan, “Türkiye’de “Servaj” Var mıydı?” , *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 723

⁹⁸⁰ Ömer Lütfi Barkan, “Timar”, *İA.* , C.12/1, MEB. Yayını, İstanbul 1979, s. 286

çağrılmışlardır.⁹⁸¹ Timar sisteminde bir arazinin veya araziye ait bazı hakların verilmesinden ziyade bir takım vergilerin belirli mükellefiyetler karşılığında sahib-i arza verilmesi söz konusudur.⁹⁸² Aslında timarlı sipahi “Sahib-i arz” olmayıp hizmeti karşılığında devlete ait olan vergilerin bir kısmını kendi hesabına toplayan bir memur-askerdir.⁹⁸³ Timar mülkiyet şeklinde olmadığından sahib-i arzın bu timar üzerindeki yetkileri belirlenmiş sınırlar dâhilindedir. Mesela toprağı satma, hibe veya vakfetme gibi hakları ancak mülk topraklarda görebiliyoruz. Kişilere toprakların mülk olarak verilmesinde de Osmanlı devletinin boş toprakları ihya etmek, şenlendirmek veya üretime kazandırmak, fethedilen memleketlerden bir kısmını bir ganimet gibi bu fetih işinde önemli rol oynamış olan gazilere vermek gibi bazı gayeler güttüğü görülmektedir.⁹⁸⁴

Osmanlı padişahları istediklerine, istedikleri zaman, bir takım köyleri bütün hukuk ve rüsumuyla ebediyen temlik olarak verebilme yetkisine haiz olmuşlardır.⁹⁸⁵ Ayrıca Osmanlı devleti fethettiği bölgelerde lüzum hâsıl oldukça ve yavaşça eski adet ve vergilere müdahale edip değiştirme yoluna gitmiştir.⁹⁸⁶

Sipahi timarlarının “kılınç” tabir olunan çekirdek kısmı bulunmaktadır. Zaman içersinde sipahi terakkilerle timar gelirini arttırmaktadır. Ancak vazifeye yeni giren sipahi evlatlarına sadece kılınç kısmı verilerek, nesiller boyunca timarın büyümesi ve o ailenin bölgede sivrilmesine izin verilmemektedir.⁹⁸⁷

⁹⁸¹ MŞS. 22, s.151, h.1014 tarihli hükümde icray-ı din için, Kızılbaş ve Engürüs üzerine yapılacak seferler için, Saruhan ve diğer bazı kazalardaki kasaba ve köylerde bulunan seferle görevli kimselerin belirtilen tarihe kadar İstanbul'da hazır bulunmaları istenmektedir.

⁹⁸² Halil İnalçık, “İslam Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü” *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, 2. Baskı, İstanbul 1996, s. 27

⁹⁸³ Ömer L. Barkan, “Balkan Memleketlerinin Zirai Reform Tecrübeleri Balkan Memleketlerinin Toprak Meseleleri Tarihine Toplu Bir Bakış” , *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 405

⁹⁸⁴ Ömer L. Barkan, “Mülk Topraklar ve Sultanların Temlik Hakkı (1)” , *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 246

⁹⁸⁵ Ömer L. Barkan, “İmparatorluk Devrinde Toprak Mülk ve Vakıflarının Hususiyeti”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 261

⁹⁸⁶ Ömer L. Barkan, “Osmanlı Devrinde Akkoyunlu Uzun Hasan Bey’e Ait Kanunlar”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 546-548

⁹⁸⁷ Ömer L. Barkan, “Osmanlı Devrinin “Eşkincülü Mülkler”i veya “Mülk Timarlar”ı Hakkında Notlar, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 898

Osmanlı toprak sistemi içerisinde arazi devlete ait olmakla birlikte, farklı uygulamaların olduğu araziler de bulunmaktadır. Malikâne- divani sistem içerisinde yer alan araziler bunlardan biridir.⁹⁸⁸

XVI. Yüzyılda Demirci kazasındaki toprakların önemli bir kısmının, miri arazi statüsünde ve timarlara ayrılmış durumdadır. Tahrir ve ruznamçe defterlerinden Demirci kazasındaki mevcut timar bilgilerine ulaşılabilmektedir.

Tahrir defterleri incelendiğinde XVI. Yüzyılda Demirci kazasındaki timar kayıtlarının, başka kazalarda da olduğu gibi⁹⁸⁹ üç bölüm halinde olduğu görülür. 1-Şehir, köy, mezra; 2- Hane, mücerred gibi nüfus; 3- Gelir yekûnunu gösteren hâsıl. Bu dönemde kazadaki timar gelirleri genel olarak öşr ve resimler olarak ikiye ayrılabilir. Bunlar; buğday, arpa, mercimek, armut, bağ, bahçe, bal, ceviz gibi ürünlerden alınan öşürler ve çift, bennak, mücerred, yaylak, otlak, ağıl, ağnam, su değirmeni, zemin, tapuy-ı zemin, niyabet, bac-ı bazar, meyhane ispençe, bad-i heva vergileri gibi resimlerden oluşmaktadır.

Tahrir defterlerinde timar sahiplerinden bazılarının devlet kademesi içinde Yeniçeri, Solak, Silahdaran, Katib, Doğancı, Ebna-i Sipahiyan, Çeri sürücü, Sekban, Ser Sekbanan, Dergâh-ı Ali Çavuşu, Ağay-ı Gaziyan-ı Anadolu, Ağay-ı Azeban-ı Anadolu ve Subaşı gibi görevleri bulunduğu tespit edilmektedir. 1531 yılında bu tür görevlilerin Demirci kazasında tasarruf ettikleri dirlik sayısı 22 adet iken, 1575 tarihinde bu sayı toplamda 31 adede ulaşmıştır. 1531'de Demirci kazasında 52 adet dirlik sipahiler tarafından tasarruf edilirken, 1575 yılında bu sayı 49 adede gerilemiştir. Bu da önemli kazada sipahiler tarafından tasarruf edilen dirlik sayısında fazla bir değişikliğin olmadığını göstermektedir. Geçen zaman zarfında kazada sipahiler haricinde dirlik tasarruf edenlerin sayılarının artmasına mukabil, sipahilerin tasarrufundaki dirlik sayılarında fazla bir değişikliğin bulunmaması, yüzyılın ikinci yarısında kazadaki köy sayısındaki artış ile açıklanabilir.

⁹⁸⁸ Ömer L. Barkan, "Malikâne-Divani Sistemi", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s.154-155

⁹⁸⁹ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli...*, s. XXVII

Kazada timar sahiplerinin hisselerinin bazen 1, bazen de birden fazla yerleşim birimine dağıldığı ve bunların sayısının 17'ye kadar yükseldiği,⁹⁹⁰ ayrıca bir köyün arazisinin bir kısmının zeamet, bir kısmının da timar olarak paylaştırıldığı da görülmektedir.⁹⁹¹ Timarların 1 ile 3 adet hatta daha fazla kişi arasında paylaşıldığı da olmaktadır.⁹⁹² Defterlerde müşterek olarak tasarruf edilen timarlarda bazen mutasarrıfların tamamının isimleri yazılırken, bazen de birinin adı kaydedilip diğerleri için “maa sair şürekâ” ifadesi kullanılmıştır.⁹⁹³ Müşterek timar, genellikle ölen bir timar-erinin çocuklarına veya birbirlerine yakınlığı bulunan kimselere, timarı parçalamak imkânı bulunmadığından toptan verilmek suretiyle meydana çıkmaktadır.⁹⁹⁴

Tahrir defterlerinde, timar kayıtlarında kullanılan rakamlarda defterlere göre farklılıklar bulunmaktadır.⁹⁹⁵ Bir husus da timarların bazılarının 4999 akçe gibi rakamlardan oluşması, bunların Beylerbeyilerin yetkisi dâhilinde merkeze danışmadan verdiği tezkeresiz timarları akla getirmektedir. Önceki defterde kayıtlı olmayan kimseler ve tespiti yapılan gelir kaynakları yeni

⁹⁹⁰ Mesela TK. KKA. TD. 258, s. 96, 5500 akçelik Ali'nin timarı sadece bir köyde, (Kazancı köyünde) bulunurken, aynı defterin 98. sayfasında 5000 akçelik Mehmed'in timarının ise 10 köye dağıldığı görülmektedir. Yine aynı defterin 110. sayfasında, 2000 akçelik Ali'nin timarının da 17 köye dağıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bkz. BOA. TD. 72, BOA. TD. 102, TK. KKA. TD. 226, TK. KKA. TD. 258

⁹⁹¹ TK. KKA. TD. 115, s. 298 a, mesela Demirci kazasının Ortapare nahiyesinde bulunan İniş adındaki köy, Dergâh-ı Ali çavuşlarından Abdulkadir zeameti ile Hasan ve Mustafa timarında yer almaktadır.

⁹⁹² BOA. TD. 165, s. 401,402 ve TK. KKA. TD. 226, s. 100

⁹⁹³ TK. KKA. TD. 115, s. 286 a

⁹⁹⁴ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli...*, s. XXIV

⁹⁹⁵ Mesela TK. KKA. TD. 258 ve BOA. TD. 102'deki timar kayıtlarında rakamlar, siyakat rakamlarıyla verilirken, TK. KKA.TD.226 ve BOA.TD.165'te siyakat rakamları kullanılmamıştır.

tahrirde derhal yazılarak kayıt altına alınmışlardır.⁹⁹⁶ Vakıf arazilerde vakıf uygulamaları çerçevesinde farklı bir yapının bulunduğu da görülmektedir.⁹⁹⁷

1531 tarihli tahrir defterine göre Demirci kazasında dirliklerin 5'i zeamet, 69'u timar olarak dağılmıştır. Timarların toplam geliri 406106 akçe, zeametlerin toplam geliri ise 111980 akçe olup, ikisinin toplamı 518086 akçeyi bulmaktadır. Buna göre Demirci kazasındaki timarların ortalamasının 5885,59 akçe olduğu görülmektedir.⁹⁹⁸ Bu tarihte Demirci kazasındaki zeametlerin ortalaması ise 22396 akçedir. 1531'de 518086 akçelik gelirin % 78,38'i timar, % 21,62'si ise zeamet gelirlerinden meydana gelmektedir.

**TABLO XXVIII:
XVI VE XVII. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDA HAS-ZEAMET-TİMAR**

DEFTER NO	YIL	HAS			TİMAR			ZEAMET			TOPLAM
		SAYISI	YEKÜNÜ	%'si	SAYISI	YEKÜNÜ	%'si	SAYISI	YEKÜNÜ	%'si	
72	925-936 (1519-1530)	-	-	-	71	596849	86,42	4	93743	13,57	690592
102	Tarihsiz	-	-	-	73	497852	71,56	6	197795	28,43	695647
115	983 (1575)	4	34311	4,84	61	521053	73,60	16	152506	21,54	707870
165	937 (1531)	-	-	-	69	406106	78,38	5	111980	21,62	518086
226	980 (1572)	-	-	-	141	608219	100	-	-	-	608219
258	980 (1572)	-	-	-	141	602520	100	-	-	-	602520
786	1065(1654/55)	-	-	-	40	170655	100	-	-	-	170655
858	1110 (1698/99)	-	-	-	54	340307	77,59	3	98272	22,40	438579

⁹⁹⁶ TK. KKA. TD. 115, s. 299 a, Mesela Ortapare nahiyesi, Sadas köyünde, "Karye-i mezbure sınırında şimdiye değin ziraat ve hiraset edüb gayri tahrirde gelüb yazılmayanların öşürleri ve resimleri karye-i mezbure mahsulüyle mahsub kılınub ve sahib-i arza öşr ve resmlerin eda itmek üzere defteri cedide kayd olundu", TK. KKA. TD. 115, s. 294 b, "Karye-i Marmaracık Yörüklerinden olub şimdiye değin timar-ı mezbur sipahilerinin raiyyetleri olub gayri tahrirde ahir livada bulunmağla gelüb yazılmayanların resm-i bennakların ve sair rüsemaların sahib-i timara eda etmek üzere defteri cedide kayd olundu." TK. KKA. TD. 115, 298 b sayfasında da "Karye-i mezbur sınırında şimdiye değin ziraat ve hiraset edüb, gayri tahrirde gelüb yazılmayanların öşürleri ve resimleri karye-i mezbure mahsulüyle mahsub kılınub sahib-i arza öşr ve resmlerin eda itmek üzere defteri cedide kayd olundu."

⁹⁹⁷ BOA. TD. 165, s. 472, Dedeler Köyünde olduğu gibi öşrü vakfın olmuş, resimleri ise sipahiye bırakılmıştır.

⁹⁹⁸ 406106/69 =5885,59

Tablo XXIX’da görüleceği üzere, 1531 yılında Demirci kazasında bulunan köylerin yarısından fazlasının timar gelirlerinin kaza ortalamasının altında olduğu anlaşılmaktadır. Bazı köylerin hâsılları deftere ortak olarak yazıldığından aşağıdaki tablolarda da bu köyler grup olarak ele alınmıştır.

**TABLO XXIX:
1531’DE (TD. 165’E GÖRE) DEMİRCİ KAZASINDA DİRLİKLERİN DAĞILIMI**

MUTASARRIFI		KÖY ADI	GELİR
SİPAHİ	DİĞER		
TİMARLAR			
GELİRİ ORTALAMANIN ALTINDA OLANLAR			
-	-	DEDELER (Sadece resimleri timara)	200
-	Katib Cafer ve Çeri Sürücü Ahmed	KARAPINAR	1000
-	An Silahdaran Ali (1)	SİMAVLUCA	1034
İlyas b. Paşa Bali	-	ÇAŞNİĞİR	1038,5
Hızır b. Musa ve İlyas	-	SADAS	1462
-	An Silahdaran Ali (2)	RUMŞAH	1750
Veli b. Bayezid ve Selamet	-	KAŞIKLU	1579
Ömer, vg. (1)	-	ÖRÜCÜLER	1699
Yusuf ve Karagöz	-	KURUMÖZÜ	1982
-	İskender Çavuş	KARAKABAAĞAÇ	2000
-	Subaşı Hüseyin b. Sinan	KÖLEBAŞ	2000
Sultanşah, vg.(1)	-	YEREGİREN	2183
Davud b. Üveys, vg.	-	SARIKÇI	2198
Piri b. Cemal, vg.	-	KERPİÇLİK	2479
Ali	-	ÇATHİSAR	2591,5
Veli b. Ali	-	DONUZCU	2892,5
Hasan, Mahmud, vg.	-	KUZU, POLADÇA ve KIRK HÜSEYİN	2895,5
Yusuf	-	ŞEYHLER	3057
Hasan b. Bazarlu, vg.	-	AKDERE	3067
Ömer, vg.(2)	-	GÖKÇE namı diğer ARSLANOĞLANLARI	3122
Sultanşah, vg. (2)	-	GÖKÇEBAYIR	3267
Seferşah ve Lütfü	-	KÜÇÜK YORTAN	3372,5
Selamet	-	KÜREKLÜ ve TAHTALU	3558

Yusuf b. Çelebi Virmiş	-	KARAGEYİKLÜ ve ORUC	3592
Kasım b. Hamza	-	KATIRALANI	3595
Hasan b. Sava	-	KIZILCA MAHMUD ve YENİCE	3719
Mehmed b. Murad	-	KOCALAR ve TEKELİ	3956
-	Sekban Ali, vg.	KURTBÜKÜ	4097
Ali b. Mustafa ve Mehmed	-	AYVALANI	4307,5
-	Ser Sekbanan İlyas, vg.	SAYIK	4507
Seydi b. Ramazan, vg.	-	ESED VİRANI nam-ı diğer KÜRCÜ, KÜPİLER ve VİRAN	4560
Sultanşah, vg.(3)	-	KÖKEVİ ve KABAKULAK	4548
Ferhad, Bayram, vg.	-	MARUL ve ULACIK	4557
-	Çavuş Ahmed(1), vg.	MONTUZ namı diğer TAŞKÖPRÜ, DİKİLÜTAŞ, ÇAVLULAR, İCELER, KOÇAKLAR ve ARPACI	4676
Mustafa b. Muin	-	GÜNEYCE	4910
-	Nokda Beg (Ağay-ı Gaziyan-ı Anadolu) (1)	HOCA(HACE) ve REİSLÜ	4978
İlyas, şehsuvar, vg.	-	KEYFİYE nam-ı diğer SARU HALİL ve DAVUDLAR	5104
-	-	KAZANCI	5241
Hamza vg.	-	ÇAKIRLU ve KINIK	5640
Hamza ve Davud	-	TALAS ve BOZ	5792
Mehmed ve Ali	-	ÇORAK ve ÇAPUTOĞLU	5885
GELİRİ ORTALAMANIN ÜSTÜNDE OLANLAR			
Mahmud b. Hamza	Çavuş Ahmed(2)	ARMUDALANI	5958,5
Mehmed- Şehsuvar, vg.	-	AVŞAR ve TAMLALUCA	6393
Ali, vg.	-	İNİŞ	6450
Han, vg.	-	KARA ELMACIK namı diğer GEBE KİLİSA AKYAR, ENCEKLÜ ve DEPE	6609
-	Çavuş Mehmed (An Çavuşan-ı Dergâh-ı Ali), vg.	MIHLUCA namı diğer ALACAATLU ve KÜNDEMUR	6611
Piri	Katib Cafer, vg.	BOYACIK ve ÇANDIR	6973
-	Yeniçeri İlyas	ÜÇ KİLİSA, GÖLELER ve DEPECİK	7121,5
-	An Silahdaran Ali (3)	DONUZ DERESİ, KARKIN ve ELEK	7150
-	Katib Ali, Hamza vg.	BÖRKLÜCE	7311
Ali, Halil, vg.	-	ECE, AKÇA ve GÖÇEK	7500,5
Mehmed b. Hamza ve Hızır	-	ÇUKUR, İBİK, KANAN ve SEYREKLÜ	7575
Aydın, Ahmed, vg.	-	AKÇAİN	7707

Hüseyin, Hüsrev, vg.	-	DONAŞA ve EMİR AZİZ	7828
Piri ve Ramazan	-	YORTAN	8286
Alagöz, vg.	-	KARABEGLÜ, ELEKİ, ÇORTAK ve AKÇAKERTİL	9341,5
Hafız ve Vefa	-	ÖRAYIN, ÖKSÜZLER, TONUZCA, KEPEZ ve OKÇULAR	9630
Hasan b. İlyas, vg.	-	BOZCAATLU, ORAĞLU, EĞRİÇAM ve KÜRDECİK	10390
Piri ve Baki Şr.	-	KARAHİSAR, İNEHANLU ve YAYKIN	10931
-	Sekban Ali	AZİZBEGLÜ, HOCALAR, KAŞIKÇILAR, PINARİLER, ÇIKRIKÇILAR ve DEPE nam-ı diğer EYNEHANLU	11685,5
Yakub, Ali, vg.	-	AKYAR, İNCİKLÜ, AĞAÇHISAR ve KÖTEYLÜ	12178
Mustafa, Selamet, vg.	-	PULLUCA, KIŞLAK, DANIŞMENDLER ve SEMEDLÜ nam-ı diğer KIRAN	12563
-	İlyas (Ser sekbanan-ı Sultan-ı Alemşah)	B. KUZEYİR ve K.KUZEYİR, MARMARACIK, ALAAĞAÇ ve KIZILCA	13021,5
Yusuf	-	SACAYAK, RUMMANİ, ÇÖMLEKÇİ ve MAHAMADLAR	13607
Cafer, Mehmed ve Ali	-	SARAYCIK ve KIRAN	13825,5
-	Solak Mustafa	KARA HALİL, ELEÇİK ve KARYAĞDI	16265
-	Yeniçeri Hamza (1) ve Baki Şr.	MARMARACIK, FERHADLAR ve GENCER	19907
Hasan, İskender, vg.	-	AKÇA, MUSA, CÜLLAH HALİLLER, KARARDAN, ÖMERLER, KÖYLÜCE, HAMZALAR, NAYİBLER, OKÇULAR, TEMÜRCİLER, TATARLAR, KAVRIYAN ve KARACA AHMEDLER	20195
Sultanşah, vg. (4)	-	KARABÜK, KOVANCI, EYERCİLER, KIZILCA DONAŞA, HİSAR ve KİRPİKLÜ	23000
TİMAR GELİR TOPLAMI			406106
ZEAMETLER			
Mehmed	-	AYİDLÜCEÖZ	2417
-	Nokda Beg (Ağay-ı Gaziyan-ı Anadolu) (2)	GÖKALİ	5406
-	Yeniçeri Hamza (2)	PARSAMAZ	10237
Bali Beg	-	NEFS-İ BORLU ve AKÇAALAN	48690
-	Lütfü Beg (Miralay-ı Liva-i Saruhan)	NEFS-İ TEMÜRCİ	45230
ZEAMET GELİR TOPLAMI			111980
GENEL TOPLAM			518086

1575 tarihli tahrir defterine göre Demirci kazasında dirlikler 4'ü has, 16'sı zeamet ve 61'i timar olmak üzere 81 adetten oluşmaktadır. Timarların toplam geliri 521053 akçe, zeametlerin toplam geliri 152506 akçe, haslar toplamı da 34311 akçedir. Üçünün toplamı 707870 akçeyi bulmaktadır. Buna göre Demirci kazasındaki timarların ortalamasının 8541,85 akçe olduğu görülmektedir. Bu tarihte Demirci kazasındaki zeametlerin ortalaması ise 9531,62 akçedir. 1575'te Demirci kazasındaki toplam dirlik gelirinin % 4,84'ünü has, % 73,60'ını zeamet, % 2154'ünü de timar gelirleri oluşturmaktadır.

1531'de timar gelirleri ortalaması 5885,59 akçe iken, 1575 yılında bu rakam 8541,85 akçeye yükselmiştir. Bu da timar gelirleri ortalamasının kazada % 45,13 oranında artışa işaret etmektedir. 1575'te Demirci kazasında dirlik gelirleri 1531'e göre 189784 akçe yükselme göstermekte ve kazada bulunan köylerin çoğunluğu ortalamanın üstünde yer almaktadır.

TABLO XXX:
1575'TE (TD. 115'E GÖRE) DEMİRCİ KAZASINDA DİRLİKLERİN DAĞILIMI

MUTASARRIFI		KÖY ADI	GELİR
SİPAHİ	DİĞER		
TİMARLAR			
GELİRİ ORTALAMANIN ALTINDA OLANLAR			
Mahmud v. Cihan	-	KOZ OBASI	832
Ali	-	AĞAÇHISAR	1500
Süleyman	-	AKÇA	1500
Yusuf ve Süleyman	-	ÇAŞNIGİR	2000
Seydi Ali	-	RUMŞAH	2000
Mustafa	-	KURUMÖZÜ	2050
Kulu	-	SARIKÇI	2500
-	Çeri Sürücü Mustafa(1)	ÇATHISAR	2600
Tudak ve Alemşah	-	KÖLEBAŞ	2700
Davud v. Cihan	-	GERENCİK	2999
Ahmed	-	KARAPINAR ve DEDELER	3000
-	Çeri Sürücü Hacı (1)	KERPİÇLİK	3000

	ve Yusuf		
-	Çavuş Ramazan ve Cafer	KUZU, POLADÇA, KIRK HÜSEYİN ve KOVANCI	3900
Hacı Mehmed ve Eynehan	-	KURTBÜKÜ	4000
Mahmud, Murad ve Şaban	-	KAŞIKLU	4200
Mustafa	-	ÖRÜCÜLER	4230
-	Çeri Sürücü Mustafa(2) ve Süleyman	KOCALAR ve TEKELİ	4300
İlyas	-	ALACAATLU ve KÜNDEMUR	4300
-	Solak Mahmud ve Fırad	GÖKÇE nam-ı diğer ARSLANOĞLANLARI	4721
Hasan ve Kurd	-	KÜÇÜK YORTAN	4820
Mehmed	-	HOCA (HACE) ve REİSLÜ	4999
İbrahim ve İlyas	-	ÇAYIRALANI	5000
Mustafa, İbrahim ve Halil	-	MIHLUCA	5000
Mahmud ve Musa	-	ŞEYHLER	5185
Ali	-	KAZANCI	5500
Haydar ve Kurd	-	DONUZCU	5500
Ahmed ve Hasan	-	MARUL ve ULACIK	5600
Piri, Abdi,Veli ve Ahmed	-	AKDERE	5739
Turgud ve Bali	-	ÇAKIRLU ve KINIK	6000
Mehmed ve Hasan	-	AKÇAALANI	6500
-	Çeri Sürücü Ali ve Mehmed	KIZILCA MAHMUD ve YENİCE	6551
	Solak Mehmed v. Süleyman (1) ve Ali	SAYIK, İSHAKLAR ve ALEMŞAH	7000
-	Degah-ı Ali Çavuşu Hamza ve Ahmed	ÇORAK ve ÇAPUTOĞLU	7300
Dede, Osman ve Bostan	-	SERKE nam-ı diğer KARA GEYİKLÜ ve ORUC	7500
Belgradlu Pervane(1) maa Şr.	-	ECE	7500
Hızır, Mehmed ve diğer Mehmed	-	KÜPİLER, KÜRCÜ ve VİRAN	7557
Hızır Bali ve Seydi Ali	-	DONUZ DERESİ, KARKIN ve ELEK	8000
-	Çavuş Mehmed v.	AVŞAR ve TAMLALUCA	8000

	Carullah, Zülfikar, Haydar ve Ali		
GELİRİ ORTALAMANIN ÜSTÜNDE OLANLAR			
Mehmed, Bali ve Mustafa	-	BÜYÜK DONAŞA ve EMİR AZİZLER	9000
Mehmed maa Şr.	-	İHTİSAB-I BAZAR-I BORLU	9000
-	Çeri Sürücü Hacı(2)	ÜÇ KİLİSA, GÖLELER, DEPECİK ve UMURLAR	9200
-	Çavuş Mehmed ve Mahmud	TALAS ve BOZ	9499
İlyas	-	MONTUZ nam-ı diğer TAŞKÖPRÜ ve DİKİLÜTAŞ, ÇAVLULAR, İCELER, KOÇAKLAR ve ORTACI	10000
Hüsrev	-	ÇUKUR, İBİK, KANAN ve SEYREKLÜ	10900
-	Solak Mehmed v. Süleyman (2)	PARSAMAZ ve SEVİNÇLER	11000
Aslan ve Mustafa	-	ARMUDALANI nam-ı diğer YAYLALAR, KILICU KANLU ve SOFU HALİLLER	11000
Mustafa ve Şr.	-	AKÇAİN	11000
-	Solak Mehmed v. Hasan	AKÇAALAN ve EYVANLAR	12000
Ahmed, Hızır, Yusuf ve İbrahim	-	GÖKALİ	12500
-	Katib Behram, Ali ve Hasan	BOZCAATLU, ORAĞLU, EĞRİÇAM ve KÜRDECİK	12998
Mustafa ve Mehmed	-	B. KUZEYİR ve K. KUZEYİR, ALAAĞAÇ, KIZILCA FERHADLAR, YAVAŞLAR, MEZİDLER, GÖMEÇLER, YAKUBLAR ve KULFALLAR	14000
Ahmed	-	BÖRKLÜCE	14206
Mehmed ve Musa	-	SACAYAK, RUMMANİ, ÇÖLMEKÇİ ve MAHAMADLAR	14942
Seydi Ali maa Şr.	-	ÖRAYİN, ÖKSÜZLER, TONUZCA, KEPEZ ve OKÇULAR	14946
Hasdan v. Mehmed maa Şr.	-	PULLUCA, KIŞLAK, DANIŞMENDLER ve SEMEDLÜ nam-ı diğer KIRAN	17000
Belgradlu Pervane(2) maa Şr.	-	KARACAHİSAR, İNEHANLU ve YAYKIN	17082
Hasan	-	KARABEGLÜ, ELEK, ÇORTAK ve AKÇAKERTİL	19300
Mustafa maa Şr.	-	SARAYCIK ve KAYRAN	21000
Şah Mehmed	-	MARMARACIK, EYNELLER, FERHADLAR ve GENÇER	25929
-	Çavuş Hızır Bali maa Şr.	AKÇA, MUSA, CÜLLAH HALİLLER, KARARDAN, ÖMERLER, KÖYLÜCE, HAMZALAR, NAYİBLER, OKÇULAR, TEMÜRCİLER, TATARLAR, KAVRIYAN ve KARACAAHMEDLER	30000
Ferhad, Kasım, Mustafa,	-	NEFS-İ TEMÜRCİ	34100

Umur ve Cafer			
TİMAR GELİRİ TOPLAMI			521053
ZEAMETLER			
-	Dergâh-ı Ali Çavuşu Abdukadir(1)	SADAS	2000
Sadık	-	ÇANAKÇI nam-ı diğer KÜRKCÜ	2025
-	Çavuş Ferid(1) maa Şr.	YERE GİREN	2500
-	Dergâh-ı Ali Çavuşu Abdukadir(2)	KARAKABA AĞAÇ Nam-ı diğer GÜMELE	3000
-	Çavuş Ferid(2) maa Şr.	GÖKÇEBAYIR	4000
-	Çavuş Ferid(3) maa Şr.	KÖKEVLİ ve KABAKULAK	5000
-	Katib Abdülgani(Katiban-ı divan-ı Ali)	KARA ELMACIK nam-ı diğer GEBE KİLİSA, AKYAR ve DEPE	6666
-	Dergâh-ı Ali Çavuşu Mehmed	YORTAN	8100
-	Dergâh-ı Ali Çavuşu Mahmud	BOYACIK ve ÇANDIR	8340
-	Dergâh-ı Ali Çavuşu İbrahim	KEYFİYYE nam-ı diğer SARU HALİLLER ve DAVUDLAR	8500
-	Dergâh-ı Ali Çavuşu Carullah Çavuş	AKYAR, İNCİKLÜ ve KÖTEYLÜ	11000
-	Dergâh-ı Ali Çavuşu Abdukadir(3)	İNİŞ	11000
-	Dergâh-ı Ali Çavuşu Ferid(4)	AZİZBEGLÜ, HOCALAR, KAŞIKÇILAR, ÇIKRIKÇILAR, PINARİLER ve DEPE nam-ı diğer EYNEHANLU	13500
Sadık	-	KARA HALİL, ELECİK ve KARYAĞDI	17375
Bahtiyar	-	NEFS-İ BORLU ve BORLU YÖRÜKLERİ	20000
-	Çavuş Ferid(5) maa Şr.	KARABÜK, KEMHALLU, HİSAR, KIZILCA DONAŞA, KİRPİKLÜ, EYERCİLER ve KOVANCI	29500
ZEAMET GELİRİ TOPLAMI			152506
HASLAR			
-	Hızane-i Amire Defter-i Mehmed Çelebi	SİMAVLUCA	1034
-	Şehzade-i Civanbaht	AYİDLÜCEÖZ	2417

-	Şehzade-i Civanbaht	GÜNEYCE ve MARTOLOS	4610
-	Şehzade-i Civanbaht	NEFS-İ TEMÜRÇİ	9500
-	Padişah-ı Alempenah	NEFS-İ TEMÜRÇİ	16750
HAS GELİRİ TOPLAMI			34311
GENEL TOPLAM			707870

1572 (h. 980) tarihli 226 numaralı tahrir defterinde timarların toplam sayısı 141 adettir. Bunlardan 12 adedi müşterek olarak tasarruf edilmektedir. 4 adedi üç kişi, kalanı iki kişi arasında ortak işletilmektedir. Bu tarihte Demirci kazasında timar tasarruf eden sipahi sayısı 157 kişi olarak gözükmemektedir. Müşterek olan timarların iki kişi tarafından paylaşılanları 57334 akçe, üç kişi arasında paylaşılanlarında ise hâsil 38 bin akçe olarak tespit edilmektedir.

1572 tarihli 258 numaralı tahrir defterinde timar kayıtları icmal olarak verilmiştir. Defterde öncelikle timar sahibinin adı ve varsa yürütmekte olduğu vazifesi yazılmış, ardından da sahib-i arzın timarının hisselerinin bulunduğu köyler ve bu köylerdeki timar gelirlerinin toplamı kaydedilmiştir.

Üstte zikredilen iki defterde de, has ve zeamet kaydı görülmemektedir.⁹⁹⁹ Timarların büyük bir çoğunluğu kırsal bölgede bulunmakla birlikte, Demirci ve Borlu nefsinde de timar gelirleri bulunmaktadır.¹⁰⁰⁰ Bunlar, sabunhane, ihtisab, niyabet, su değirmeni, bağat, deştbanı ve ispenc-i gebran gibi gelir kaynaklarından oluşmaktadır.

1531 yılında Demirci kazasında en küçük gelire sahip timar Karapınar köyünde Katib Cafer b. Ahmedin tasarruf ettiği 1000 akçelik timardır.¹⁰⁰¹ En yüksek gelirli timar ise Sultan Şah ve gayrihinin 23 bin akçelik timarıdır.¹⁰⁰² En yüksek zeamet Bali Beg tasarrufunda geliri 48690 akçelik zeamettir.¹⁰⁰³

⁹⁹⁹ TK. KKA. TD. 226 ve TK. KKA. TD. 258

¹⁰⁰⁰ TK. KKA. TD. 258

¹⁰⁰¹ BOA. TD. 165, s. 452

¹⁰⁰² BOA. TD. 165, s. 390-394

¹⁰⁰³ BOA. TD. 165, s. 407

En düşük zeamet ise 2417 akçe gelimli Zaim Mehmed Beyin zeametidir.¹⁰⁰⁴ Muhtemelen bu, zeametın bir hissesini oluşturmaktadır. Bu da zeametlerin bazen değişik bölge ve köylerde parça parça hisseler halinde verildiğini göstermektedir. 1531 tarihli defterde has kaydı görülmemektedir.

1575 yılında Demirci kazasında görülen timarlardan en küçüğü, Koz Obası köyünde Mahmud v. Cihan'ın 832 akçelik timarıdır.¹⁰⁰⁵ En yüksek gelimli timar ise Demirci nefsinin 34100 akçelik Ferhad, Kasım, Mustafa, Umur ve Cafer tasarrufunda bulunan timardır.¹⁰⁰⁶ Bu da timar gelirlerinin 20 bin akçeden fazla olabileceğini göstermektedir. Ayrıca 20 bin akçenin altında geliri olan zeametler de bulunmaktadır.¹⁰⁰⁷ Bazen bir dirliğin çeşitli kişi veya köylere paylaştırılmasından dolayı da bu durum olabilmektedir.¹⁰⁰⁸ Bununla birlikte tahrir defterlerinde timar gelirlerinin genellikle 20 bin akçenin altında tutulduğu görülmektedir.

1575'te en yüksek gelimli zeamet Ferit Çavuş ve ortaklarına ait ve değişik köylerde hisseler halinde bulunan 29500 akçe gelimli zeamettir.¹⁰⁰⁹ En düşük zeamet gelirinin bulunduğu köy ise Sadas olup, Abdulkadir çavuş zeametinde, 2 bin akçe gelir ile yer almaktadır.¹⁰¹⁰ Defterde ayrıca üç adet 1034, 2417 ve 4610 akçe olmak üzere toplamda 8061 akçelik has kaydı bulunmaktadır. Bunlar has dirliklerinin bir kısmını oluşturan rakamlardır. Bilindiği üzere has gelirler toplamı oldukça yüksek miktarlarda olmaktadır.

Maliyeden müdevver defterlerde de Demirci kazasına ait timarlarla ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Bu defterler timarların buldukları köyler, timarların

¹⁰⁰⁴ BOA. TD. 165, s. 448, 449

¹⁰⁰⁵ TK. KKA. TD. 115, s. 304 b, Ayrıca TK. KKA. TD. 258, s. 110 da 900 akçelik timar kaydı görülmektedir.

¹⁰⁰⁶ TK. KKA. TD. 115, s. 251 b

¹⁰⁰⁷ BOA. TD. 102, s. 57, 58 ve 65, Mesela Solak Mustafa timarı yekûnu 20521 olarak verilmiş, sayfa 57 ve 58'de verilen ayrı iki zeametın gelirinın 20 bin akçenin altında olmasına rağmen (biri 17319, diğeri 19800 akçe gelirlidir) zeamet olarak yazılmış olduğu görülmektedir. BOA. TD. 102, s. 65, defterde Solak Mehmedin timarının 20521 akçe geliri bulunduğu tespit edilmektedir.

¹⁰⁰⁸ BOA. TD. 165, s. 390-395 Burada Sultanşah ve gayrihi timarı 23 bin akçe ve üç ayrı miktarda mezbur timar şeklinde devam etmiş, on köye paylaştırılmıştır. Yani paylaştırıldığında 20 bin rakamı altında timarın mevcut olduğu görülmektedir.

¹⁰⁰⁹ TK. KKA. TD. 115, s. 313 a

¹⁰¹⁰ TK. KKA. TD. 115, s. 298 a, 299 b

gelir miktarları, mahlûl timarlar, timar intikali gibi konularda tutulmuş kayıtları ihtiva etmektedir.¹⁰¹¹

Timar sisteminin düzenli işleyebilmesi için devlet bir takım tedbirler almıştır. Mesela, ölüm veya azil gibi sebeplerle mahlûl kalan toprak öncelikle sipahinin, oğullarına verilmektedir.¹⁰¹² Ancak ölen sipahinin almış olduğu terakkileri oğula müktesep bir hak gibi geçmez ve esasen babadan oğula geçen de babasının timarı olmayıp, sadece devletten dirlik isteme hakkıdır.¹⁰¹³ Oğlu veya oğulları yoksa timar kısmen veya toptan olarak başkalarına terakki veya timar olarak verilmiştir.¹⁰¹⁴ Timar sahipleri yaşlanıp iş göremez hale geldiğinde de mütekaid olup, timar tasarruf etmeyen oğulları varsa, şahitlerin de bunu teyit etmesiyle timarın tasarrufu oğullarına intikal ettirilmektedir.¹⁰¹⁵

Timar arazileri zaman içinde (çoraklık gibi) verimsizliğe uğrarsa, yekûn gelir rakamlarında indirimler yapılmıştır.¹⁰¹⁶ Böylece timarın gerçek geliri üzerinden işlemler yapılarak sipahinin hakkı korunmaya çalışılmıştır.

Uygulamalarda yapılan hatalar derhal düzeltilme yoluna gidilmiştir.¹⁰¹⁷ Devlet sisteme ait kuralları sıkıca uygulamış ve şikâyetlerin takibini de

¹⁰¹¹ BOA. MAD. d. 00031, BOA. MAD. d. 00038, BOA. MAD. d. 18181, BOA. MAD. d. 15324, Mesela BOA. MAD. d. 15437, s. 27 de Demirci'nin köyünde Resul'ün 3000 akçelik timarından feragat etmesiyle mahlûl kalan bu timarın, Zigetvar seferine katılmış Bali'ye, h. 977 senesinde tevcih olunmuştur. Ayrıca aynı defter s. 70 de, h. 977 tarihinde Borlu nefsi ve Akçaalan köyü Yörükleri gelirinden oluşan timara, 1000 akçelik terakki verildiği görülmektedir.

¹⁰¹² BOA. DFE. RZ. d. 0008, s.16, BOA. DFE. RZ. d. 0016, s. 20, BOA. DFE. RZ. d. 0017, s. 186, BOA. DFE. RZ. d. 0029, s.156,167,181, BOA. DFE. RZ. d. 0046, s.124, BOA. DFE. RZ. d. 0059, s. 191, BOA. DFE. RZ. d. 0069, s. 265, BOA. DFE. RZ. d. 0136, s. 213, BOA. DFE. RZ. d. 0177, s. 89, BOA. DFE. RZ. d. 0198, s. 5, BOA. DFE. RZ. d. 0215, s. 195, BOA. DFE. RZ. d. 0256, s. 21, BOA. DFE. RZ. d. 0269, s.119, BOA. DFE. RZ. d. 0282, s. 151 Yine Mühimme defterlerinde de bu konuda hükümler bulunmaktadır, BOA. MD. 1, H. 62, BOA. MD. 4, H. 1785,

¹⁰¹³ Ömer L. Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kuruluş Devrinin Toprak Meseleleri" , *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 287

¹⁰¹⁴ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli...* , s. XXV, Ayrıca, BOA. DFE. RZ. d. 0046, s. 206, BOA. MD. 4, H. 2111, BOA. MD. 37, H. 2892

¹⁰¹⁵ BOA. MAD. d. 15437, s. 47, defterdeki kayda göre Demirci nefsinde, hububat, mezra mahsulü, deştvani ve tapu-yı zemin resmi gibi gelirlerden oluşan 4999 akçelik timarını Bedirşah, seferi hümayuna iktidarı olmadığını belirterek, mütekaid olmak üzere timar tasarruf etmeyen oğulları Abdi ve Süleyman'a intikalini istemiş ve şahitlerin şahitliğiyle bu durum h. 975 senesinde onaylanmıştır. Ayrıca bakınız aynı defter, s. 58

¹⁰¹⁶ TK. KKA.TD. 356, s. 11

yapmıştır.¹⁰¹⁸ Zaman zaman timar işlerinde rüşvet alındığı da görülmektedir. Mesela II. Bayezid'in son zamanlarında rüşvet verilmeden timar sahibi olma ihtimalinin hemen hiç olmadığı belirtilmektedir.¹⁰¹⁹

Sefer zamanı ilgili sipahiler sefer için çağrılmışlar,¹⁰²⁰ yararlı hizmette bulunanlara ödüllendirmeler yapılmış, timar veya terakkiler verilmiştir.¹⁰²¹ Bununla birlikte sipahilerin sefere katılmalarının, özellikle yüzyılın sonlarında etkili olan suhte ve celalilerden dolayı güvenlik zaafına sebep olduğu düşünülebilir.¹⁰²²

Görevlerini yerine getirmeyenler de cezalandırılmıştır. Mesela sefere memur olan sipahi bu görevini yerine getirmezse timarı elinden alınıp bir başkasına verilmiştir.¹⁰²³ Defterlerden Demirci'den de seferler için asker

¹⁰¹⁷ BOA.MD. 2, H. 904, h. 963 tarihinde, Demirci'de hayatta olan Mehmed Çavuşun öldü diye ahire verilen timarı iade edilmiştir.

¹⁰¹⁸ BOA.MD.45, H.1056, Demirci'nin Azizbeğlü köyünde timarı olan Kasım, Şirvan ve Kars seferine gelmediği için timarı alınıp Ali'ye verilmiş, ancak Kasım bunu kabullenmeyip müdahalelerde bulununca Ali'nin şikâyeti üzerine Kasımın müdahalesini engellemiştir.

¹⁰¹⁹ Mumcu, a.g.e. , s. 102

¹⁰²⁰ MŞS. 22, s. 151, H. 1014, icray-ı din için, Kızılbaş ve Engürüs üzerine yapılacak seferler için, Saruhan ve diğer bazı kazalardaki kasaba ve köylerde bulunan seferle görevli kimselerin belirtilen tarihe kadar İstanbul'da hazır bulunmaları istenmektedir.

¹⁰²¹ BOA DFE. RZ. d. 0001, s. 14-19, BOA. DFE. RZ. d.0029, s. 148, BOA. DFE. RZ. d. 0136, s. 187, BOA. DFE. RZ. d. 0198, s. 121, BOA. DFE. RZ. d. 0215, s. 199, BOA. DFE. RZ. d. 0238, s. 5, Ayrıca H.1017 tarihli MŞS. 26, s. 723, "...sefer-i hümayunda hidmedde bulunmağla ibtidadan altı bin akçe timara hükmü şerifim virilüb ve Saruhan Sancağında Temürçi nahiyesinde...", Yine MŞS. 21, s. 168'de Kanije muhafazasında yararlılığı görülen Mehmede bu hizmetinden dolayı, Demirci nahiyesinde h. 1013 tarihinde 10 bin akçelik timar verilmiştir. Yine MŞS. 3, s. 261, Saruhan Sancağının Demirci Nahiyesinde 5633 akçelik timara mutasarrıf olan Alazgan Ahmed, Estergon ve İstoni Belgrad kalelerinin fethinde bulunarak yararlıkta bulunması hasebiyle kendisine binde yüz akçe terakki ile 563 akçe arttırım yapılarak, timar geliri 6196 akçeye çıkarılmıştır. Ayrıca bakınız MŞS. 21, s. 178

¹⁰²² BOA. MD. 43, H.525 Nitekim h. 988 tarihli mühimme Defterinde Demirci kadısına da yazılan hükümde "...Suhte taifesinden isimleri yazılı kimselerin fesad ve şeneatları bildirilmekle derdest edib hallerini teftiş etmesi ve katle müstehak olmayanların sicilleri ile küreğe gönderilmesi..."istenmesi, Demirci kazası sınırları dâhilinde de suhte hareketlerinin genişlemeye başladığını göstermektedir.

¹⁰²³ BOA. DFE. RZ. d. 0215, s. 179, BOA. DFE. RZ. d. 198, s. 375, Ayrıca bakınız, h. 989 tarihli, BOA. MD. 45, H.1056 "Ali gelüb bundan akdem Saruhanda Demürçi Nahiyesinde Azizbeylü karyesinden timarı olan Kasım, Şirvan ve Kars seferine gelmediği için timarı alınub kendisine verildiğini..." BOA. MD. 24, H. 428, "...Muharrem'in evailinde İstanbul'da bulunmaları, gelmeyenlerin dirliklerinin alınacağı...", BOA. MD. 45, H. 1111, BOA. MD. 45, H. 1196, Ayrıca MŞS. 21, s. 236 da Demirci'nin Montuz köyünden Budak, Engürüs ve Acem seferlerinin birine katılmadığından, timarı el değiştirmiştir. MŞS. 21, s. 238 de, Saruhan ve Aydın Sancaklarında sakin olan dergâh-ı muallâ çavuşları şark seferinde görevlendirilmelerine rağmen bir bahaneyle sefere katılmamışlar, görevlerini ihmal etmişlerdir. Bunlardan zeamet ve timara mutasarrıf olan çavuşlar alet-tecil ihrac olunmaları istenmiştir.

eşildiği anlaşılmaktadır. Sefer ile görevli olanlardan bu görevlerini aksatanların sayısının bazen büyük rakamlara ulaştığı tespit edilmektedir.¹⁰²⁴ Sefere memur olup gelmeyenlerin timarları alındığında, bu timarlar, seferlere katılıp yararlılığı görülmüş olanlara aktarılmıştır.¹⁰²⁵

Toprağını boş bırakıp işlemeyenlerin ellerinden toprak alındığı gibi, “Çiftbozan” veya “Leventlik Akçesi” adı altında ceza olarak para ödemek zorunda bırakılırlardı. Osmanlı devleti toprakların parçalanıp dağılması ve bunun sonucunda bir kısım köylünün topraksız kalmasına mukabil, bir kısım toprağın zenginlerin elinde toplanması ve bir kısım köylünün vergi verme kabiliyetini yitirmesini engellemeye çalışmıştır.¹⁰²⁶

Osmanlı Devleti timar sahibinin reayaya haksız muamelede bulunmasını ve reayanın mağdur durumda kalmaması için tedbirler almıştır. Bu şekilde reayaya haksız muamelede bulunan sipahilerin elinden timarları alınarak bir başkasına verilmiştir.¹⁰²⁷ Bu konuda şikâyetler XVII. Yüzyılda da Saruhan Sancağında görülmektedir.¹⁰²⁸

Defterlerde hükümdar değişikliklerinde beratların yenilendiği ve terakkilerin verildiği görülmektedir.¹⁰²⁹ Timarlarını bir sene içinde berata

¹⁰²⁴ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve ...*, s. 21,22, Mesela, III. Mehmed'in 1596 yılındaki Eğri seferine görevli olan timarlı sipahilerin önemli bir bölümü gelmemiş bir kısmı yarı yoldan geri dönmüş, hatta savaş meydanından kaçanlar olmuştur. Dolayısıyla bu durum ordunun gücünün azalmasına etki etmiştir. Genel bir yoklamayla gelmeyenlerin tespiti yapılmıştır ki otuz bin timarlı sipahinin olmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu firariler sadece dirliklerini değil, aynı zamanda mallarını kaybetmiş ve ağır cezalara çarptırılmıştır. Daha sonra bu firariler Anadolu'daki eşkiyanın başına geçerek Anadolu'yu harap edeceklerdir.

¹⁰²⁵ MŞS. 2, s. 223, Saruhan Sancağında Demirci nahiyesinde 3500 akçelik timara mutasarrıf olan Pir Ali Tebriz ve Van seferlerine gelmediği için Alaybeyinin arzıyla timarı elinden alınıp, Yayabaşılıktan ma'zul olup Van kalesi muhasarasına katılıp hizmette bulunan Doğanlı Yusuf'a bir kısmı verilmiştir.

¹⁰²⁶ Barkan, “*Türkiye’de Toprak Meselesinin Tarihi...*”, s.136

¹⁰²⁷ BOA. DFE. RZ. d. 46, s. 219, Ayrıca bkz. BOA. MD. 4, H. 1479,h. 968 tarihinde, Demirci’de Öksüzler köyünde reayanın şikâyeti üzerine, çeri sürücü Nasuh’un timarı alınarak yerine Mehmed tayin edilmiştir.

¹⁰²⁸ Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan’da Eşkiyalık ...*”, s.110, Mesela mütesellim, subaşı ve eminler gibi görevlilerin Saruhan Sancağında fazla sayıda atlı ile sık sık dolaşmaya çıkarak, halkın oturdukları evlerine konup, bedava yem ve yemek aldıkları, kadın ve çocuklarına taarruz ettikleri tespit olunmaktadır.

¹⁰²⁹ BOA. DFE. RZ. d. 0046, s. 127, BOA. DFE. RZ. d. 0198, s.173, BOA. DFE. RZ. d. 0199, s.331, BOA. DFE. RZ. d. 0215, s.151, BOA. DFE. RZ. d. 0262, s. 181

kaydettirmeyenlerin de timarları alınarak başkalarına verildiği defterlerden anlaşılmaktadır.¹⁰³⁰

Dirlik sahiplerinin bazen timarlarından feragat edip başka yerlerde bulunan timarlara talip olduğu görülmektedir. Bu durum, sipahilerin daha iyi bir timara sahip olmak için gayret sarfettiklerini akla getirmektedir.¹⁰³¹

Timar sistemi uygulamalarında genellikle iki ayrı sancakta timar verilmemeye çalışıldığı tespit edilmektedir.¹⁰³² Ancak bir sancaktaki timardan feragat edildiği takdirde, başka sancaklarda timar verilebilmektedir.¹⁰³³ Bununla birlikte timar arazilerinin tek bir kazada bulunması zorunlu olmayıp, timar hisselerinin aynı sancağın değişik kazalarında olabildiği görülmektedir.¹⁰³⁴

XVI. Yüzyıl tahrir defterlerinde timar kayıtlarında hassa tabiri geçmekte ve hassa çiftliklere rastlanmaktadır.¹⁰³⁵ Timar içinde önemli bir yer tutan bağlar ve meyve ağaçları, büyük kısmı itibariyle hassa kaydedilmiştir. Buradaki hassa tabiri doğrudan timar sahibinin tasarrufu altına verilmiş yerleri gösterir. Kural olarak sipahi bu yerleri tapuya veremez, ortakçılık suretiyle işleterek mahsulün yarısını veya dörtte birini alırdı.¹⁰³⁶ Hasşa yerlerin XVI. Yüzyılda Demirci kazasında ortakçılığa verildiği anlaşılmaktadır.¹⁰³⁷ Bazen

¹⁰³⁰ BOA. MD. 24, H. 589

¹⁰³¹ BOA. DFE. RZ. d. 0001, s.51

¹⁰³² BOA. MD. 15, H.2361, h. 979 tarihli hükümde "...Zikr olunan hisseler mezkûrlar tahvilinden Carullah çavuş karındaşı Mahmut'a verilip berat ettirmiş iken çavuşluktan red olunan Mezit varup çavuşum deyu Kütahya'da timarı verirken zikr olunan timarı mukaddem tarih ile olduğun bildirmeğin mezkûr çavuş olmayub iki sancak ta timar almak caiz değildir buna mukarrer ola deyu hüküm buyuruldu."

¹⁰³³ BOA. MD. 13, H. 1164, h. 979 tarihli hükümde, Demirci nahiyesinde timarından mazul olan Mehmed'e, Kütahya'nın Gököyük Nahiyesinde 3000 akçelik timarın ziyadesiyle verildiğini görülmektedir. MŞS. 21, s. 134, defterde Bolu Sancağındaki 5999 akçelik timarından ma'zul olan Abdi'ye Saruhan sancağının Demirci kazasının, Demirci nahiyesinde aynı miktarda mahlûl bir timar verilmiştir. Ayrıca bkz. MŞS. 21, s. 168

¹⁰³⁴ MŞS. 21, s. 128, burada h. 1013 tarihli kayıta, Kâtip Ömer'in hisselerinin Demirci, Adala, Gördes ve Manisa kazalarına dağıldığı görülmektedir. MŞS. 15, s. 316, Saruhan sancağının Demirci nahiyesinde 2500 akçelik Budak timarı Manisa nahiyesinin Bektaşlı ve diğer köylerinden 1500 akçelik hisse aktarılarak toplam hissesi 4 bin akçeye çıkarılmıştır. Ayrıca bakınız MŞS. 7, s. 3

¹⁰³⁵ BOA. TD. 165, s. 401

¹⁰³⁶ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli...*, s. XXX

¹⁰³⁷ BOA. TD. 165, s. 454, burada hasşa bağ, "der yed-i Nasuh" Hasşa çiftliğinin ise "der yed-i Yusuf" elinde olduğu görülmektedir.

ortakçılarının sayısının fazla olduğu da görülür.¹⁰³⁸ Hassa çiftliklerin köy halkı tarafından satın alındığı da olmaktadır.¹⁰³⁹ Bununla birlikte şahıslar da hassa çiftlikleri satın alabilmektedir.¹⁰⁴⁰ Hassa çiftlik ve çayırların yanında sipahi timarında hassa bağ, bahçe, bostan ve değirmen de bulunurdu. Sipahi bunları satabilmekle birlikte bunlar, sipahiye mülk olarak verilmemiştir. Dolayısıyla bu satış, satışı yapan sipahinin görevi boyunca geçerlidir. Kendi döneminden sonra gelen sipahi bu satışı feshedip, buraları kendine alır, sonra kendi dönemi için geçerli olacak hassa satışları yapabildi.¹⁰⁴¹ Ayrıca hassa çiftliklerin yerinin bağ haline getirilebildiği de defterlerden anlaşılmaktadır.¹⁰⁴² XVI. Yüzyılda hassa çiftliklerin çoğu raiyyet çiftliği haline getirilmiştir.¹⁰⁴³

¹⁰³⁸ BOA. TD. 165, s. 455, hassa çiftlik, “der yed-i Ahmed Fakih ve yed-i Ali b. Salih Fakih ve Turak”

¹⁰³⁹ BOA. TD. 165, s. 455, defterde hassa çiftlik yanına “Bağ olub ehl-i karye satun almışlar” şeklinde kayıt düşülmüştür. Yine aynı defterin 404. Sayfasında “çiftlik-i hassa bağ olub... bey’ olmuş”

¹⁰⁴⁰ TK. KKA. TD. 115, s. 276 b “Hassa çiftlik, der yed-i Mustafa maa biradereş canib-i miriden satun almış ...”, BOA. TD. 165, s. 388, “Emr-i padişahî ile satılub Hacı Ali Beg nam sipahi zimmetinde olmuş”

¹⁰⁴¹ Ömer L. Barkan, “Çiftlik”, *İA.*, C.3, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 394

¹⁰⁴² BOA. TD. 165, s. 389, “Hassa çiftlik yeri bağ olmuş”

¹⁰⁴³ Halil İnalçık, “Çiftlik”, *DİA.*, C. 8, TDV. Yayını, İstanbul 1993, s. 314

B) PİYADE ÇİFTLİKLERİ

I) YAYA ve MÜSELLEMLER

Anadolu Selçuklularında görülen ve barış zamanı tarım ile uğraşıp köylerde oturanlar arasından “haşer” ve “kaşer” adıyla ücretli asker toplanmakta, bunlar savaş zamanı atlı olarak sefere gitmekteydiler.¹⁰⁴⁴ Osmanlı Devletinde de başlangıçta Türkmen aşiret kuvvetleri fetihlerin genişlemesiyle yetersiz kalınca Osman Bey döneminden itibaren köylerde oturan Türk çiftçilerden yaralanma yoluna gidilmiştir. Böylece ihtiyaç hâsıl olduğunda kullanılmak üzere, Selçuklulardaki “haşer” ve “kaşer”e benzer askeri bir sınıfın ortaya çıktığı görülmektedir.¹⁰⁴⁵ Bunlar barış zamanı topraklarını işlemiş, sefer vuku bulduğunda da kendi teçhizatlarıyla sefere gitmişlerdir.¹⁰⁴⁶ Orhan Bey’den itibaren Osmanlılar, yeni teşkilat geliştirmeye başlamışlar, Çandarlı Kara Halil’in gayretiyle, dönemine göre modern bir askeri teşkilat olan yaya ve müsellemler denilen piyade ve süvari teşkilatı kurulmuş, kapıkulu yani merkez ordularının kurulmasıyla beylik ilk etapta düzensiz aşiret birliklerinden kurtulmuş, timarlı sipahilerle ordu geliştirilmiştir. Bu yeni ordular Osmanlı fütuhatını gerçekleştirmede önemli rol oynamışlardır.¹⁰⁴⁷ Osman Bey döneminde vergi muafiyeti bulunmayan yayalar, sonrasında vergi muafiyeti kazanmıştır. Vergi muafiyeti ile birçok kişinin yaya olmak için müracaat ettiği, bunların sefere yarayacak olanları yaya olarak yazılırken, diğerlerinin yayalara yamak olarak kaydedildiği görülmektedir.¹⁰⁴⁸ Osmanlı Devletinde timarlı sipahiler yanında, bir takım askeri görevleri olan çiftçi askerler de diyebileceğimiz yaya ve müsellemler, işledikleri çiftliklerin vergilerinin muafiyeti karşılığında nöbetleşe sefere veya hizmete katılırlar idi. Yaya ve müsellemler çiftlikleri bunlardandır.¹⁰⁴⁹ Nöbetli eşkinici olanlar yamaklarından avarız-ı divaniye karşılığı elişer akçe alıp

¹⁰⁴⁴ Halime Doğru, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellemler-Taycı Teşkilatı (XV. ve XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1990, s. 1

¹⁰⁴⁵ Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai...*, C. 1, s. 410-412

¹⁰⁴⁶ Doğru, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellemler-Taycı...*, s. 4

¹⁰⁴⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray...*, s. 41

¹⁰⁴⁸ Muzaffer Arıkan, XV. Asırda Yaya ve Müsellemler Ocakları (Toprak Tasarrufu, Vergi Muafiyetleri ve Hizmet), Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1966, s. 1-2

¹⁰⁴⁹ Barkan, “Çiftlik”, s. 394

sefere gittiklerinden Yamaklara “ellici” de denmiştir.¹⁰⁵⁰ Orhan Bey dönemi sonlarında “azap” ve “sipah” zümresi adlı yeni orduların teşkil edilmesi üzerine yaya ve müsellemlerin geri hizmette görevlendirildikleri anlaşılmaktadır.¹⁰⁵¹ Yaya ve müsellemler, yol açmak ve tamir etmek, yük taşımak, köprü ve su yolu yapmak, derbent hizmetinde bulunmak, maden ocaklarında çalışmak gibi işlerle görevlendirilmişlerdir.¹⁰⁵² Saruhan Sancağında yaya ve müsellemler tabirinin aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir.¹⁰⁵³ Yaya ve müsellemler teşkilatında yaya-başılar komutan olup timar alırlardı. Onların altında yayalar, daha aşağı derecede yamak adı verilen yardımcıları yer alırdı. Müsellemler tabii yamakların heyet-i umumiyesine “gönder” (Günder) adı verilmektedir. Çiftlikler ait olduğu şahsın adıyla anılmıştır.¹⁰⁵⁴ Demirci kazasında bulunan piyade çiftliklerinin genel olarak imparatorluğun diğer bölgelerinde olduğu gibi ait olduğu şahsın adıyla anıldığı görülmektedir. Yaya çiftliği yayalara kayıtlı olup, yayalar çiftlikleri yamaklarıyla birlikte tasarruf etmiş, bir yaya ve yamaklarda oluşan idari üniteye de “ocak” veya “çiftlik” adı verilmiştir.¹⁰⁵⁵

Çiftliklerde genellikle yaya dışında 1 ile 14 arasında yamak mevcut olmakla birlikte, bu sayı çiftliklerin müşterek yapılanmasıyla artış göstermektedir.¹⁰⁵⁶ Ölüm halinde çiftlik (yayalık görevi), evlada, kardeşe, toruna hatta azadısına intikal edebiliyordu.¹⁰⁵⁷ Yaya ve müsellemlerin ocaklarının küçülmesi, bunların seferlere gitmek istememesi, vergi muafiyetinden faydalanmak isteyenlerin artması teşkilatın bozulmasına

¹⁰⁵⁰ Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)* Devlet Matbaası, İstanbul 1930, s. VI

¹⁰⁵¹ Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai...*, C. 1, s. 327-329

¹⁰⁵² Halime Doğru, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*, TTK. Yayını, Ankara 1997, s. 83, Ayrıca BOA. MD. 18, H. 40, 979 tarihli mühime defterinde, yayaların çeşitli işlerde görevlendirildiklerine dair hükümde bunu görüyoruz. “Saruhan piyadeleri beyine hüküm ki, Sancağınız piyadelerinin birer nöbetlülere tophane-i amire hizmetine tayin olunub nevrüz-ı mübareke değin hizmette olmak için hüküm verilmiş idi ol emrim kemakân mukarerdur buyurdum ki vardukda ol emri şerifim mucibince tayin olan piyadelerin ile tophane-i amiremde nevrüze değin hıdmedde olub...”, Ayrıca, BOA. MD. 21, H. 533, h. 980 tarihli defterde, Saruhan Sancağı kadılarına yazılan hükümde “...Bilecik madeninde top yuvalağı hizmetine tayin edilmekle, çeri başılar ile ihrac edüb göndermesi...”

¹⁰⁵³ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s. 143

¹⁰⁵⁴ İnalçık, *Fatih Devri Üzerine...*, s. 176-177

¹⁰⁵⁵ Muzaffer Arıkan, *a.g.e.*, s. 12-13

¹⁰⁵⁶ Yusuf Çiçek, *a.g.t.*, s. 8

¹⁰⁵⁷ Doğru, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellemler-Taycı...*, s. 42

neden olmuştur. Tımarlı sipahilerin de yaya ve müsellemlerin görevlerini görmesi teşkilatın kaldırılmasında etkili olmuştur.¹⁰⁵⁸ 1582 yılında teşkilatın lağvedilerek, çiftliklerin timara verildiği, yaya ve müsellemlerin de reaya statüsüne geçtiği, 1583 yılından itibaren de çiftliklerin “mensuh” olarak zikredildiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁵⁹ Defterlerdeki kayıtlarda müsellemlerin isimlerinin mezralara verildiği de görülmekte,¹⁰⁶⁰ çiftliklerin içinde mülk olanların varlığına da rastlanmaktadır.¹⁰⁶¹ Yaya çiftliklerinin dönüm miktarlarının da defterlere yazıldığı görülmektedir. Demirci kazasında bulunan piyade çiftlikleri hakkında 48, 78, 103, 239, 356, 568, 600 ve 683 numaralı tahrir defterlerinde kayıtlar bulunmaktadır.

II) PİYADE ÇİFTLİKLERİ

Saruhan Sancağı piyade çiftlikleriyle ilgili en eski defter olan 48 numaralı tahrir defterine göre, Demirci kazasında toplam 47 köyde, 50 adet çiftlik bulunmakta, buralarda 50 adet yaya ve 212 adet yamak yanında, 34 adet gaib ve 240 adet de mürde kaydına rastlanmaktadır. Ayrıca yamaklardan 13 adedi sağır, 2 adedi mücerred olarak görülürken, 2 adet kötürüm, 1 adet mukaddem ve 1 adet de pir bulunduğu tespit edilmektedir. Mufassal 165 ve 115 numaralı tahrir defterlerinde bulunmayan, ancak 48, 239, 568, 600 vd. piyadelere havi tahrir defterlerinde Abdullah, Barlas, İlbegi, Menye, Saru Beg gibi köylerin varlığına rastlanmaktadır. Bu defterlerde görülen köyler, Menye'nin Kula'ya tabi olması gibi başka kazalara tabi olabilmektedir. Piyade teşkilatına bağlı çiftliklerin aynı kazada bulunması gerekmemektedir.¹⁰⁶²

Demirci kazasında II. Bayezid döneminde görülen yaya ve yamakların sayısının toplamda 262 olduğu görülmektedir ki, bu rakam Saruhan Sancağında bulunan toplam yaya ve yamak sayısının % 6'sına tekabül

¹⁰⁵⁸ Doğru, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellemler-Taycı...*, s. 51

¹⁰⁵⁹ Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s. 152

¹⁰⁶⁰ BOA.TD.165, s. 401, Demirci kazasında Karyağdı köyü sınırlarında Müsellemler adında mezra görülmektedir.

¹⁰⁶¹ TK. KKA. TD. 115, s.276 b

¹⁰⁶² Telci, *a.g.t.*, s. 197

etmektedir.¹⁰⁶³ Demirci kazasındaki piyade çiftliklerinde en az bir yamak bulunmakta, için altında yamak bulunan çiftliklerin başka çiftliklere zam olduğu da anlaşılmaktadır.¹⁰⁶⁴ Bazı çiftliklerin arazisi az olduğunda, diğer çiftliklerden kaydırma yapılarak denge sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁰⁶⁵ Deftere göre Demirci kazasında bulunan piyade çiftliklerinde bulunan yamak sayısı en az 1 olmakla birlikte bu sayı 10'a kadar çıkmaktadır. Köylerde bulunan çiftlik sayısı genelde 1 adet olmakla birlikte, bu sayının bazı köylerde ikiye, üçe ve dörde çıktığı görülmektedir. Deftere göre Demirci kazasındaki piyade çiftliklerinde yaşayanların nüfusu yaklaşık olarak 1270 kişiyi bulmaktadır.¹⁰⁶⁶

TABLO XXXI:

II. BAYEZİD DÖNEMİNDE (TD. 48'E GÖRE) BORLU VE DEMİRCİ PİYADE ÇİFTLİKLERİ

BULUNDUĞU KÖY	ÇİFTLİK SAYISI	ÇİFTLİK ADI	YAYA BAŞI	YAMAK	GAİB	MÜRDE
Kıvançlı	1	Yurdbeği	Paşa Bali v. Resul	5	-	4
Kakavlı	1	Mehmed	Kulfal v. Ali	4	2	2
Akyar	1	Ömerce	Turahan v. Süleyman	4	-	7
Avşar	1	Eynebeği	Eynebeği kr. Nasuh	4	-	6
Kızılca Donaşa	1	Ali	Karaca v. Bayramlu	3	2	5
Gebe Kilise	1	Turbeği	Hızır o. Ali Hoca	5	-	5
Almacık	1	Hisarbeği o. Erder	Yunus o. Diğın	5	-	4
Çölmekçi	1	İsrail	Bektaş	5	1	4
Sacayak	1	Encek Mahmud	Hamza v. Şirazi	2	-	9
Akçaköy	3	Hocendi o. Yağmur	İlyas v. Temürcü Yusuf	2	3	2

¹⁰⁶³ Yusuf Çiçek, *a.g.t.*, s. 20

¹⁰⁶⁴ BOA. TD. 48, s. 260, "Kavak Alanında Misafir Çiftliğine zam olundu yılda iki eşeler", BOA. TD. 48, s. 261, "Üç Kilise'de Gelincikoğlu Çiftliğine zam olundu iki eşeler"

¹⁰⁶⁵ BOA. TD. 48, s. 255, "Mezkûr çiftlik yeri az olduğu sebepten Güvenç oğlunun ziyadesinden otuz dönüm yer alınub mezkûr çiftliğe zamm olundu", Ayrıca bkz. BOA. TD. 239, s. 45, 46 vd., BOA. TD. 568, s. 176, 177 vd., BOA. TD. 600, s. 50 vd.

¹⁰⁶⁶ Hane x 5 + mücerred + sağır formülü kullanılmıştır. (50 yaya + 197 yamak (212 yamak - 13 sağır - 2 müc.=197 yamak) + 4 (Kötürüm, mukaddem ve pir) x 5=1255, 1255+ 13 sağır + 2 mücerred = 1270)

		Osman	Elvan b. Ahmed	4	-	4
		Osman	Elvan b. Ahmed	4	-	4
Karyağdı	1	Hisarbeği o. Yağmur	Mehmedi o. Hoca Bali	2	-	6
Menye	4	Kızılca Avlu'da Durabeği	Seydi Ahmed v. Temürcü Yusuf	3	-	8
		Akviran'da Yayla	Sevindik o. Sindel	3	2	7
		Geyiklü'de Hüseyin	Övündük o. Paşa Bali	3	-	6
		Gerehorya'da Otabeğ Yusuf	Nasuh v. Sünnet	3	-	3
Sarubeğ	1	Kara	Yusuf bin Musa	6	-	5
Armudalan	1	İzlice	Güvendik o. Veli	5	-	3
Alaağaç	1	Aydın	Yunus o. Mehmedi	4	2	3
Kuzayir	1	Turahan	Turahan o. Hızır	5	-	3
Tavak	2	Derzi Resul	Kavak v. Turbeği	4	-	9
		Ali	Güvendik k. Hızır	9		5
Boyacı	1	Yahya	Temur o. Turud	4	-	7
Tahtalu	1	Eren	Eren o. Bohya	4	-	7
Abdullah köy	1	Tur Ali	Ayaş o. Veli	3	1	5
Ulacık	1	Güneri	Nusret b. Eynebeği	4	-	6
Barlas	1	Ali	Osman v. Beyazid	4	3	6
Müntaz	1	Eynesi	Bayramlı o. Hamza	4	-	4
Genubi	1	Yusuf	Murad b. Sevindik	3	2	3
Gökali	1	Sivri	Oğlu Güvenç	5	-	5
Eynesi	1	Sevindik	Bohya o. Mustafa	2	-	6
Üçkilise	1	Gelincik	İsmail o. Hisarbeğ	6	1	3
Akçain	1	Sevinç	Saltık o. Hisarbeğ	1	4	7
Kemer	1	Oğulbeği	Hızır o. İzzeddin	5	-	6
Çıracı Hamza	1	Eylemiş	Musa b. Rumbegđi	8	2	5
Yortan	1	Mesud	Kulfal o. Paşa Bali	10	1	4
Kavakalan	1	Misafir	Oğlu Yiğit	9	-	4

Parsamaz	1	Aslıhan	İlyas b. Bayramlı	5	-	7
Börklüce	1	Yahya	Baki b. Hamza	2	4	3
Kürekli	2	Hamza	Göç Eri b. Ömer	4	-	8
		Süleyman	Hasan b. Mustafa	2	-	4
Gökçeköy	1	Cüneyd	Yunus o. Eynebeği	8	-	3
Çathisar	1	Eynehan	Karındaşı o. Kulfal	3	1	6
İlbeği	1	Bahşayış	Ali Karındaşı o. Hacı	5	-	5
Karacahisar	1	İdris	Hamza b. Mustafa	4	2	3
Karabeğlü	1	Yaya	Kulfal b. Hızır	3	2	6
Donaşa	1	Ayas o. Musa	Murad Han o. Yusuf	3	1	1
Yarköy	1	Tur Ali	Ali o. Hamza	5	1	3
Marmaracık	1	Bayezid	Sivri o. İbrahim	5	-	2
Akdere	1	Güvenç	-	-	-	-
Toplam	50		50	212	34	240

Demirci kazasındaki piyade çiftliklerine havi ikinci defter, 1545 tarihli 239 numaralı tahrir defteridir. Defterde çiftliklerde bulunan yaya, yamak, sağır, gaib, mürde yanında pir ve a'ma gibi zümrelerin kaydedildiği görülmektedir. Ayrıca çiftliklerin ziraat yapılan arazilerinin dönüm miktarı ile hâsılları da mukayyedir. Buna göre piyade çiftliklerine ait ziraat yapılan araziler 620 dönümü hassa piyade çiftliklerinde olmak üzere toplam 7310 dönümden oluşmakta ve hâsılları toplamı da 1670 akçesi hassa piyade çiftliklerine ait olmak üzere 11220 akçeden meydana gelmektedir. Buna göre bu tarihte piyade çiftlikleri geliri kaza gelirinin içinde % 1,88'lik paya sahiptir.

Deftere göre bu tarihte kazada altışar tanesi hassa piyade çiftliğinde olmak üzere 46 köye dağılmış 46 adet çiftlikte, 46 adet yaya bulunmaktadır. Bunun yanında 35 adedi hassa piyade çiftliğinde yer alan toplam 288 adet yamak, 21 adedi hassa piyade çiftliğinde olmak üzere de toplam 94 adet sağır mevcuduna rastlanmaktadır. Hassa piyade çiftliğinde gaib kaydı görülmezken, hassa olmayan piyade çiftliğinde 45 adet gaib bulunmaktadır. 33 adedi hassa piyade çiftliklerine ait olmak üzere toplamda 102 adet mürde

de defterde mukayyedir. Defterde biri hassa piyade çiftliğinde toplam 3 muhassıl ve hassa olmayan piyade çiftliklerinde 4 adet pir ve a'ma gibi iş göremez kimse kayıtları da bulunmaktadır. Çiftliklerde en az 1 adet, en fazla ise sagirlerle birlikte 20 adede kadar yamak kaydına rastlanılmaktadır. Görüldüğü üzere II. Bayezid dönemine göre 1545 yılında kazada bulunan piyade çiftliklerinin sayısında ciddi bir değişme olmamakla birlikte, yamak ve sagir sayısında belli bir artış dikkat çekmektedir. Piyade çiftliklerinde II. Bayezid döneminde yaklaşık olarak 1270 kişilik nüfus bulunurken, 1545 yılında bu sayının 1799 kişiye yükseldiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁶⁷

48 numaralı defterde gördüğümüz çiftliklerin birbirine zam olunmasını, 239 numaralı defterde de görmekteyiz. Bunda su basması¹⁰⁶⁸ gibi doğal afetler yanında, mahlûl olması¹⁰⁶⁹ gibi sebepler yer almaktadır. Yeri az olan çiftliklere de diğer çiftliklerden arazi verildiği tespit edilmektedir.¹⁰⁷⁰ Defterde mevcut çiftliklere başka çiftliklerden gelenlerin hangi çiftliklerden geldikleri, isimlerinin üzerinde belirtilmiştir.¹⁰⁷¹

TABLO XXXII: 1545'TE (TD. 239'A GÖRE) BORLU PİYADE ÇİFTLİKLERİ

BULUNDUĞU KÖY	ÇİFTLİK SAYISI	ÇİFTLİK ADI	YAYA	YAMAK	GAIB	MÜRDE	DÖNÜM	HÂSIL
PİYADE ÇİFTLİKLERİ HASSA								
Evran	1	Yayla	Turgud v. Seydi	4+4sg.	-	4	70	400
Kebak	1	Hüseyin	Hamza v. Hacı Mahmud	8+2sg.	-	6	40	100
Akça	1	Hoca Hızır o. Nebi	Hacı v. Ali	3	-	3	70	120
Alaağaç	1	Aydın	Seydi Ali v. Pir Ali Hamza	6+1sg.	-	5	220	500
Gökçe	1	Cüneyd	Ali v. Emir	6+8sg.	-	5	60	250

¹⁰⁶⁷ $341 \times 5 = 1705, 1705 + 94 = 1799$

¹⁰⁶⁸ BOA. TD. 239, s. 147, "Karye-i Avşarda Eyne Beği çiftliğinin yerlerinde su basub harab eyledüğün kadısı i'lam itmeğin bu çiftlüğün kırk dönüm yeri ana ilhak olundu."

¹⁰⁶⁹ BOA. TD. 239, s. 158, "... karye-i Kirpüklüde mahlul olan Kara Hasan çiftliği buna ilhak olunduğu..."

¹⁰⁷⁰ BOA. TD. 239, s. 159, "Mezkûr çiftliğin yeri az olduğu sebebden Kulioğlu Çiftliği ziyadesinden otuz dönüm yer verildi"

¹⁰⁷¹ BOA. TD. 239, s. 158, "Adalada Karaca Ali çiftliğinden haliyan viran"

				+1 mhsl.				
Akyar	1	Ömerce	Süleyman v. Bayık	8+6sg.	-	10	160	300
PIYADE ÇİFTLİKLERİ								
Menye Tevabiinde Kızılca Havlu	1	Tura Beg	Ali v. Nebi	7+3sg.	-	7	120	300
Karyağdı	1	Hisar Begi o. Ali	Seydi br. Hasan b. Hüseyin	9 +2 sg.	-	3	60	200
Kovancı	1	Yurd Begi	Karan v. Beg	1	-	5	160	150
Gebe Kilise	1	Tur Beg	Ali v. İsa	5+1p.ve a'ma	-	7	60	250
Avşar	1	Eyne Beg	Armağan br. Hamza b. Alemşah	5+2sg.	-	7	60	250
Kökevli	1	Mehmed	Yusuf v. Paşa Bali	3+1sg.	-	5	150	250
Boyacık	1	Bohya	İbrahim v. Mahmud	8+5sg.	1	8	160	400
Tahtalu	1	Eren	Eyne Ali br. Turgud	12 + 8 sg.	-	7	160	300
Parsamaz	1	Aslıhan	Hüseyin br. Yusuf	6+5sg.+1p ve a'ma	-	5	50	150
Turak	1	Derzi Resul	Mehmed br. Mustafa b. Mahmud	4+1sg.	-	5	120	150
Yortan	1	Mesud	Emir v. Bazarlu	5+1 p.	-	5	120	150
Akça	1	Osman	Ramazan v. Emir	4+2sg.	-	8	120	200
Marmaracık	1	Bayezid	Halil v. Sinan	8+ 4 sg.	-	5	70	250
Kuyucak	1	Yusuf	Bekri v. Mustafa	3	1	4	60	250
Kemer	1	Oğul Begi	Tursun v. Bali	5+1sg.	-	7	120	500
Sacayak	1	Encek Mahmud	Emir Doğan v. Kasım	11+ 4sg.	-	8	120	400
Kürekli	1	Süleyman	Musa br. Süleyman v. Yusuf	7+2sg.	-	3	120	150
İlbegi	1	Bahşayış	Karaca v. Bali	6+1sg.	-	7	550	400
Eynesi	1	Sevindik	Paşa Bali br. Dede	8+7sg.	-	3	500	200
Üç Kilise	1	Gelincikoğ lu	Paşa Bali v. Halil	6+5sg.	-	7	300	400
Akçain	1	Sevinc	Seydi br. İsa b. Mustafa	9+2sg. ,1 mhsl. , 1 ma.	-	3	1100	200
Kavak Alanı	1	Misafirhan	Memi v. Süleyman	7+4sg.	-	1	220	500

Çathisar	1	Eyne Han	Kara Nebi v. Said	4+ 1sg.	-	6	60	200	
Saru Beg	1	Kara	Turgud v. Karaca	5+6 sg.	-	6	190	350	
Gökali	1	Sivri Yerine	Hamza v. Sivri	7+4sg.	-	1	220	500	
Börklüce	1	Yahya	Mustafa br. Salih	8+3sg. +1 p.	6	-	120	300	
Çıracı Hamza	1	Elemiş	Armağan v. Bali	9+ 1 sg. 1 mhsl.	-	4	80	250	
Tolamış	1	Ali	Veli v. Hallac	4	-	2	60	150	
Kuzayır	1	Gökçe yerine Turahan	Paşa Bali v. Hızır	7	-	4	60	150	
Turak	1	Ali	İlyas v. Yusuf b. Hızır	6	-	4	120	350	
Kızılca Donaşa	1	Ali	Güvendik v. Şükrü	4	-	8	60	150	
Karacahisar	1	İdris	Tursun v. Yakub	4	5	-	80	-	
Karabeglü	1	Yaya	Hızır v. Hasan	7	-	5	80	300	
Evlacık	1	Güneri	Hoca Bali v. Hamza	6	-	10	300	200	
Çölmekçi	1	İsrail	Hızır Bali v. Mustafa	8	-	-	50	-	
Kürekli	1	Hamza	Davud v. Pirameki	3	7	-	130	300	
Armudalanı	1	İzlice	Veli v. İsa	4	7	-	200	200	
Abdullah	1	Tur Ali	Halil v. Emirşah	4	8	-	200	300	
Ulacık	1	Hisar Begi o. Vardar	Carullah v. Kasım b. Nasuh	4	5	-	120	200	
Müntaz	1	Eynesi	Turak v. Nasuh	2	5	-	60	150	
Toplam	46	46	46	46	288 +94sg. +3mhsl +4 p., ma., a'ma	45	102	7310	11220

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında bulunan piyade çiftlikleri hakkında bilgi alınabilecek olan üçüncü defter, 1575 tarihli 568 numaralı tahrir defteridir. Defterde yayabaşı olarak Mirmiran berati ile Nurullah, Mehmed ve Musa görülmektedir. Bu tarihte kazada görülen piyade çiftliklerinin büyük bir kısmının başka çiftlikler ile birleştirilerek ortadan kalkmaya başladığı¹⁰⁷² ve çiftliklerin birleştirilmesinde yamakların taleplerinin etkili olduğu

¹⁰⁷² BOA.TD. 568, s. 178, "Mezkûr çiftlik sabıka Akçaköyde Osman çiftliğine zam olunub..." , BOA.TD. 568, s. 181, "Mezkûr çiftlik Saru Begde Kara Çiftliğine sabıka zam olunub..." , BOA.TD. 568, s. 184, "Mezkûr çiftlikler sabıka birbirine zam olunub..."

anlaşılmaktadır.¹⁰⁷³ Defterde piyade çiftliklerinde ziraat yapılan arazilerin dönüm miktarı ve hâsılları belirtilmiştir. Defterde kaza dâhilindeki piyade çiftliklerinde 890 dönümü hassa çiftliklerde olmak üzere toplam 5355 dönüm arazide ziraat yapıldığı ve 3120 akçesi hassa çiftliklerine ait olan toplam 10600 akçelik hâsıl mevcudu olduğu tespit edilmektedir. Buna göre 1575 yılında kazadaki piyade çiftliklerinin hâsılı 13720 akçeden oluşmaktadır. Bu da kazanın toplam geliri içinde % 1,75'lik bir orana tekabül etmektedir. Piyade çiftliklerinde ziraat yapılan arazi miktarı, 1545 yılına göre 2275 dönüm azalırken, hâsıl miktarında da 1170 akçelik bir gerileme bulunmaktadır.

1575'te kaza dâhilinde hassa piyade çiftliklerinde 9 köy ve çiftlikte 7 adet yaya, 45 adet yamak ve 11 adet sagir kaydı bulunmaktadır. Aynı tarihte hassa olmayan 41 adet piyade çiftliği 40 adet köye dağılmış olup, bu çiftliklerde 35 adet yaya, 204 adet yamak, 86 adet sagir, 26 adet gaib, 348 adet mürde, 1 muhassıl, 1 ma'lul, 1 mecnun ile 4 adet pir ve a'ma gibi iş göremez zümre kaydı yer almaktadır. Çiftliklerde en az 4, en fazla ise sagirlerle birlikte 20 adede kadar yamak kaydına rastlanılmaktadır. Görüldüğü üzere 1545 yılına göre kazada bulunan piyade çiftliklerindeki yaya, sagir, gaib sayılarında artma, yamak sayısında ise 33 adetlik azalma bulunmaktadır. Gaib sayısı küçük bir düşme gösterirken, mürde sayısında ise yaklaşık dört katlık artış gözlenmektedir. Bu tarihte piyade çiftliklerinde yaklaşık olarak 1587 kişilik nüfus bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁷⁴ Bu da 1545 yılına göre kazada bulunan piyade çiftliklerindeki nüfusta 212 kişilik bir gerilemeye işaret etmektedir. Deftere göre bu tarihte sancak dâhilinde piyade çiftliklerinden toplamda 493 nefer sefere eşerken, Demirci kazası bunun içinde 40 eşer nefer ile yer bulmaktadır.

¹⁰⁷³BOA.TD. 568, s. 187, "Mezkûr çiftliklerin piyadeleri Hisar Begi oğlu Vardar çiftliği piyadeleri ile taalukat olup talebleriyle sabıka zam olunub..."

¹⁰⁷⁴ 42 yaya+249 yamak+ 7 muaf = 298 x 5 =1480, 1490 + 97 sg.= 1587

TABLO XXXIII: 1575'TE (TD. 568'E GÖRE) BORLU PİYADE ÇİFTLİKLERİ

BULUNDUĞU KÖY	ÇİFTLİK SAYISI	ÇİFTLİK ADI	YAYA	YAMAK	GAİB	MÜRDE	DÖNÜM	HÂSIL
PİYADE ÇİFTLİKLERİ HASSA								
Evran	1	Yayla	Hızır br. Piroğlu Hacı Mahmud	4+ 2sg.	5	14	70	400
Kenger	1	Hüseyin	Hamza v. Paşa Bali	5+1sg.	-	6	70	400
Akça	1	Nebi v. Hoca Hızır	Nureddin v. Yusuf	4	2	10	70	120
Avşar	1	Eyne begi	Eyne v. Rasim	6+3sg.	-	6	140	450
Kuyucak Tabi-i Soldirek	1	Kara Salih	Nurullah v. Mehmed	5	7	-	60	700
Akyar	1	Ömerce	Ali v. Mustafa	4+2 sg.	-	8	80	300
Alaağaç	3	Aydın	Hasan v. Kasım	17+3sg	-	9	150	350
Gökçe		Cüneyd					250	400
Kıran		Eyne Begi						
PİYADE ÇİFTLİKLERİ								
Karyağdı	1	Yağmur v. Hisar Begi	Hızır v. Bahşayış	5+3sg.	2	6	150	200
Kovancı	1	Yurd Begi	Süleyman v. Hacı Ali b. Bektaş	5	2	2	160	150
Gebe Kilise	1	Tura Begi	Turgud br. Mehmed b. İlyas	5	-	12	60	200
Kökevli	1	Mehmed	Recep v. Seferşah	6	-	8	150	350
Boyacık	1	Bohya	Mansur v. İbrahim	4+1sg.	-	11	150	400
Tavak	1	Derzi Resul	Mustafa br. Ramazan b. Yusuf	4+3sg.	-	14	120	150
Bohyalu	1	Eren	Eyne Ali br. Turgud	4+ 1 mhsl.	-	23	150	300
Enceklü	1	Umur Alakayış	İbrahim br. Kulfal b. Yusuf	3+ 6sg.	-	4	120	200
Parsamaz	1	Aslıhan	Abdi v. Yusuf	4+3 sg. +1 p.	-	13	75	200
Yortan	1	Mesud	Hüseyin v. Süleyman	6+1sg.	-	11	150	300
Akça	1	Osman	Eceler v. Ramazan b. Eceler	5+4sg. +1 ma.	-	13	150	300

Marmaracık	2	Bayezid	Halil v. Sinan	13+7sg	-	13	300	750
Kemer		Oğul Begi						
Kuyucak	1	Yusuf	Süleyman br. Ramazan	6+2sg. +1 p. +1 mec.	-	7	60	250
Çathisar	1	Eynehan	Karesi v. Sait	5	-	6	110	300
Sarubeg	1	Kara	Bali v. Ümran	5+2sg.	-	13	170	200
Abdullah tabi-i Akçaalan	1	Tur Ali	Nurullah v. Mehmed	5+1sg.	2	6	150	200
Kürekli	2	Süleyman	Pir Ali v. Emirşah	10 +8 sg.	-	15	150	750
İlbeği		Bahşayış					146	
Kavak Alanı	1	Misafirhan	Carullah br. Emrullah	4+ 3sg.	-	6	150	300
Gökali	1	Sivri Yerine	Mehmed v. O	7+3sg. +1 p.	3	15	150	300
Talas	1	Ali	Hasan v. Ali b. Veli	5	3	15	60	300
Eynesi	2	Sevindik	Paşa Bali br. Dede	11+1sg	-	12	143	500
Yarıcı		Ali					150	
Üç Kilise	2	Gelincikoğlu	Ali v. İsa	10+8sg	-	18	150	200
Akçain		Sevinç					150	
Börklüce	1	Yahya	Recep v. Ali	6+1 sg.	-	15	150	300
Kürekli	1	Hamza (Der Karye-i Dikilütaş)	Musa v. Süleyman	4+1sg.	9	6	130	100
Karacahisar	1	Evrenos	Tursun v. Mehmed	5+ 1 sg.	5	6	100	150
Çıracı Hamza	2	Elemiş	Nebi v. Mustafa	10+5sg	-	12	131	800
Evlacık		Güneri					120	
Ulacık	1	Vardar v. Hisar Begi	Selim v. Şirmerd	6	-	13	120	200
Karabeglü	2	Yaya	Veli br. Ali	4+3sg.	-	8	150	300
		Yeni Beg						
Akyar	1	Güneyce	Hoca Bali v. Hamza	5+6sg. + 1p. Ve a'ma	-	8	200	200
Armudalanı	1	İzlice	Yusuf br. Pir Ali	6+3sg.	-	5	200	200
Sacayak	1	Encek Mahmud	Ali v. Karaca	4	-	6	150	200
Kuzayir	1	Gökçe yerine Turahan	Mehmed v. Yusuf	7+3sg.	-	7	150	300

Tavak	1	Ali	Halil br. İbrahim	5+ 2sg.	-	6	120	250	
Kızılca Donaşa	1	Ali	Veli br. Mehmed	5+3 sg.	-	7	60	150	
Gerehorya	1	O Beg	Sinan v. Nasuh	5+2sg.	-	6	100	250	
Toplam	49	50	50	42	249 (+97sg. +1mhs .+ 4 p. +1 ma. +1 mec.)	40	399	6245	13720
Yekün Eşer Nefer: 40									

XVI. Yüzyıl Demirci kazası piyade çiftlikleri bilgilerini alabileceğimiz dördüncü defter, 1582 tarihli 600 numaralı tahrir defteridir. Defterde yaya, yamak, mürde, gaib gibi zümreler, çiftliklerin bulunduğu yer ve isimleri, ziraat yapılan arazilerinin dönüm miktarı ve hâsılları birlikte yazılmıştır. Bu tarihte de kazada mevcut piyade çiftliklerinde 890 dönümü hassa çiftliklerde olmak üzere toplam 5355 dönüm arazide ziraat yapılırken, 3120 akçesi hassa çiftliklerine ait toplam 10600 akçelik hâsıl bulunmaktadır.

Çiftliklerin birbirine zammını bu defterde de görmekte,¹⁰⁷⁵ sebepleri hakkında da bilgi sahibi olabilmekteyiz.¹⁰⁷⁶ Gaiblerin bulduklarında sefere eşdirildikleri¹⁰⁷⁷ ve çiftliklerin babadan oğula veya kardeşten kardeşe el değiştirdiği defterden anlaşılmaktadır.¹⁰⁷⁸

1582'de kaza dâhilinde hassa piyade çiftliklerinde 9 köy ve çiftlikte 7 adet yaya, 36 adet yamak, 17 adet sagir ve 2 adet p. kaydı bulunmaktadır. Hassa olmayan 41 adet piyade çiftliği ise 40 adet köye dağılmış olup, bu çiftliklerde 35 adet yaya, 208 adet yamak, 62 adet sagir, 6 adet gaib, 348 adet mürdeden mürekkep kayıt bulunmaktadır. Çiftliklerde sagirlerle birlikte

¹⁰⁷⁵ BOA. TD. 600, s. 178, "Mezkûr çiftliğin piyadeleri Boyacıkda Bohya çiftliği ve Tavakda Derzi Resul çiftliği piyadeleriyle taallukat olmağın sabıka zam olunub..."

¹⁰⁷⁶ BOA. TD. 600, s. 194, "Mezbur çiftlik piyadeleri kırılıb yenileri eşer olmamağın...", "Bu oğlanın bundan gayri ademisi olmayub tekmiili madur olub Çavluda Ali çiftliğine virildi"

¹⁰⁷⁷ BOA. TD. 600, s. 179, "... gaibdirler bulunur ise eşdirile"

¹⁰⁷⁸ BOA. TD. 600, s. 178 - 179

en az 4, en fazla ise 23 adede kadar yamak kaydına rastlanmaktadır. Görüldüğü üzere 1575 yılına göre kazadaki piyade çiftlikleri ve dağıldığı köy adedinde ve yamak sayısında değişim bulunmamaktadır. Yamak sayısı 6, sagir sayısı 20 ve gaib sayısı 19 adet artarken, mürde sayısında 18 ve pir sayısında da 2 adetlik eksilme görülmektedir. Bu verilere göre 1582 yılında kazadaki piyade çiftliklerinde yaklaşık olarak 1519 kişilik nüfus bulunduğu¹⁰⁷⁹ ve 1575'e göre bu çiftliklerdeki nüfusta 68 kişilik bir azalma olduğu anlaşılmaktadır. 1575 yılına göre Demirci kazasındaki piyade çiftliklerindeki eşer sayısı 1582'de 9 adet artarak 49 nefere yükselmiştir.

TABLO XXXIV: 1582'DE (TD. 600'E GÖRE) BORLU PİYADE ÇİFTLİKLERİ

BULUNDUĞU KÖY	ÇİFTLİK SAYISI	ÇİFTLİK ADI	YAYA	YAMAK	GAİB	MÜRDE	DÖNÜM	HÂSİL
PİYADE ÇİFTLİKLERİ HASSA								
Evran	1	Yayla	Osman v. Şahin	4+ 6sg.	-	1	70	400
Kenger	1	Hüseyin	Mehmed v. Hamza b. Paşa Bali	3+3sg. +1 p.	-	1	70	400
Akça	1	Nebi v. Hoca Hızır	Nebi v. Sadeddin	3+1sg.	-	2	70	120
Avşar	1	Eyne Begi	Eyne v. Rasim	5+1sg. +1 p.	-	1	140	450
Kuyucak Tabi-i Soldirek	1	Kara Salih	Nasreddin v. Osman	5	-	2	60	700
Akyar	1	Ömerce	Mustafa v. Ali b. Mustafa	4	1	1	70	300
Alaağaç	3	Aydın	Osman v. Hasan	12+6sg.	-	10	150	350
Gökçe		Cüneyd					250	
Kıran		Eyne Begi						
PİYADE ÇİFTLİKLERİ								
Karyağdı	1	Yağmur v. Hisar Begi	Mehmed v. Hızır b. Bahşayış	6+2sg.	-	1	150	200
Kovancı	1	Yurd Begi	Süleyman v. Hacı Ali b. Bektaş	4+3sg.	-	1	160	150
Gebe Kilise	1	Tura Beg	Turgud br. Mehmed b. İlyas	5	-	3	60	200
Kökevli	1	Mehmed	Recep v. Seferşah	5+3sg.	-	3	150	350

¹⁰⁷⁹ 42 yaya + 244 yamak + 2 p. = 288 x 5 =1440, 1440 + 79 = 1519

Boyacı	1	Bohya	Mansur v. İbrahim	6+1sg.	-	-	150	400
Tavak	1	Derzi Resul	Mustafa br. Mehmed	6+2sg.	-	2	120	150
Bohyalu	1	Eren	Hasan v. Eyne Ali	4+ 2sg.	-	1	150	300
Enceklü	1	Umur Alakaş	Yusuf v. İbrahim	6+ 1sg.	-	5	120	200
Parsamaz	1	Aslihan	Mehmed v. Mustafa	4	-	7	75	200
Yortan	1	Mesud	Hüseyin v. Süleyman	4	1	2	150	300
Akça	1	Osman	Eceler v. Ramazan b. Eceler	6+1sg.	-	3	150	300
Marmaracık	2	Bayezid	İsa br. Musa	11+6sg	-	9	300	750
Kemer		Oğul Begi						
Kuyucak	1	Yusuf	Süleyman br. Ramazan	4	3	2	60	250
Karahisar	1	Eynehan	Eyne br. Karesi	4+3sg.	-	4	110	300
Sarubeg	1	Kara	Bali v. Ümran	3+2sg.	-	4	170	200
Abdullah tabi-i Akçaalan	1	Tur Ali	Nurullah v. Mehmed	3+1sg.	2	3	150	200
Kürekli	2	Süleyman	Pir Ali v. Emirşah	13	-	8	150	750
İlbegi		Bahşayış		+4 sg.			146	
Kavak Alanı	1	Misafirhan	Carullah br. Emrullah	4+ 1sg.	-	4	150	300
Gökali	1	Sivri Yerine	Hamza v. Nuri	9+1sg.	-	3	150	300
Talas	1	Ali	Hasan v. Ali b. Veli	5	-	-	60	300
Eynesi	2	Sevindik	Ali br. Mehmed	6	-	6	143	500
Yarıcı		Ali					150	
Üç Kilise	2	Gelincikoğlu	Ali v. İsa	12+5sg	-	1	150	200
Akçain		Sevinç					150	400
Börklüce	1	Yahya	Recep v. Ali	8	-	2	150	300
Kürekli	1	Hamza (Der Karye-i Dikilütaş)	Musa v. Süleyman	4	-	1	130	100
Karacahisar	1	Evrenos	Tursun v. Mehmed	6	-	1	100	150
Çıracı Hamza	2	Elemiş	Nebi v. Mustafa	16+7sg	-	3	131	800
Evlacık		Güneri					120	
Ulacık	1	Vardar v. Hisar Begi	Ali v. Halil	3+ 4 sg.	-	5	120	200
Karabeglü	2	Yaya	Hasan v. Veli	5+1sg.	-	1	150	300
		Yeni Beg						
Akyar	1	Güneyce	Pir Kulu v. Hoca Bali	4+4sg.	-	7	200	200
Armudalanı	1	İzlice	Yusuf br. Pir Ali	6+3sg.	-	1	200	200
Sacayak	1	Encek Mahmud	Ali v. Karaca	4	-	-	150	200
Kuzayir	1	Gökçe yerine Turahan	Mehmed v. Yusuf	10	-	4	150	300
Tavak	1	Ali	Halil br. İbrahim	4+ 5sg.	-	6	120	250
Kızılca Donaşa	1	Ali	Veli br. Mehmed	8	-	-	60	150

Gerehorya	1	O Beg	Resul v. Erdeban	-	-	7	100	250
Toplam	49	50	50	42	244 +79sg. + 2 p.	7	366	6235 13720
Yekün Eşer Nefer: 49								

Görüldüğü üzere Demirci kazasındaki piyade çiftliklerinde bulunan nüfus yıllara göre periyodik olarak azalmaktadır. II. Bayezid döneminde 1270 kişi olan nüfus, 1545'e gelindiğinde 1779 kişiye yükselmiş, bilahare 1582'ye kadar olan dönemlerde düşüş göstermiştir. Bundan sonra da piyade çiftlikleri kaldırılarak timara verilecektir.

III) MENSUH PİYADE ÇİFTLİKLERİ

Piyade teşkilatının kaldırılmasıyla ortaya çıkan ve mensuh piyade çiftlikleri kayıtlarının tutulduğu defterler de mevcuttur. Yukarıda da belirtildiği gibi piyade teşkilatı lağvedildiğinde mevcut çiftlikler mensuh olmuş ve timar sistemi içersinde değerlendirilmiştir. Aşağıda Demirci kazasında bulunan mensuh piyade çiftliklerinin kayıtlarının yer aldığı tahrir defterlerinin Demirci kazası ile ilgili kısımları tarih sırasına göre verilmiştir. Bu defterler XVI. Yüzyıl sonrasına ait olmakla birlikte, mevcut piyade çiftliklerinin sonraki dönemlerindeki yapısını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Demirci kazasındaki mensuh piyade çiftliklerinin kaydedildiği defterlerden birisi III. Mehmed dönemine ait olan 103 numaralı tahrir defteridir. Deftere göre aşağıda verilen XXXV numaralı tabloda bulunan çiftlikler Borlu kazasına, XXXVI numaralı tabloda bulunan çiftlikler ise Demirci kazasına tabi olarak görülmektedir. Tablolarda çiftliğin adı, bulunduğu köy, nefer sayısı, varsa özellikleri, dönüm miktarı ve öşür ile resimlerden oluşan toplam hâsıl miktarları yazılmıştır. Özellikler kısmında çiftliğe ait gelir kaynakları belirtilmiştir.

Borlu ve çevresini kapsayan XXXV numaralı tabloda da görüleceği üzere, bu dönemde toplam 16 köyde, 16 çiftlikte 91 nefer kaydı bulunmaktadır. Çiftlikler toplam 1806 dönüm araziye sahiptir. Toplam hâsılları ise 23451 akçedir. Ayrıca çiftliklerin ikisinde imam bulunmakta, bunların

isimlerinin altında yazılı olan nahiye kadısı ibaresinden aynı zamanda nahiye kadısı oldukları anlaşılmaktadır.¹⁰⁸⁰

TABLO XXXV:

III. MEHMED DÖNEMİNDE (TD. 103'E GÖRE) BORLU KAZASI MENSUH PİYADE ÇİFTLİKLERİ

	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	NEFER	AÇIKLAMA	DÖNÜM	HÂSIL
1	Tur Ali	Abidin tabi-i Akçaalan	6	4 bağı var. (7 dönüm)	150	2599
2	Timurhan nam-ı diğer Topal Hacı	Depe	12	-	130	2100
3	Eyne Beg	Avşar	10	-	140	2132
4	Mesud	Yortan	8	Kerpiçlik köyünde 1 bağ (2 dönüm)	150	2172
5	İncik Mahmud	Sac Ayak	5	-	150	2610
6	Yurd Beg	Kovancı	7	-	16	2866
7	Amuca	Akyar	8	-	80	2668
8	Timur v. Hisar Beg	Karyağdı	10	Zeamet	150	1000
	Ayu İni	Çölmekçi	-	Mevkufat-ı Borlu	-	
	Ahmed	Çölmekçi	-	Mevkufat-ı Borlu	-	
9	Tura Beg	Gebe Kilise	4	Timar	60	1000
10	Memi v. Hoca Ca'fer	Akça	4	Timar	70	500
11	Ali	Kızılca Tokşa	8	Timar	60	500
12	Eynesi	Bulkar	-	Mevkufat-ı Borlu	-	300
13	Mehmed	Göklüce	9	-	150	2332
14	Tur Ali	Akyar	-	Mevkufat-ı Borlu	-	672
Toplam	16	16	91	-	1806	23451

103 numaralı tahrir defterine göre Demirci ve çevresinde toplam 31 köyde, toplam 4405 dönüm araziye ve 73437 akçe hâsıla sahip 35 çiftlik yer almakta, bunlarda da 273 nefer kaydı bulunmaktadır. Birinin vakıf olduğu

¹⁰⁸⁰ BOA. TD. 103, s. 115 b - 116 a

görülen çiftliklerin bağ ve su değirmeni gibi gelirleri olduğu görülmektedir. Ayrıca çiftliklerin dördünde imam bulunduğu anlaşılmaktadır.

TABLO XXXVI:

III. MEHMED DÖNEMİNDE (TD. 103'E GÖRE) DEMİRCİ KAZASI MENSUH PİYADE ÇİFTLİKLERİ

	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	NEFER	AÇIKLAMA	DÖNÜM	HÂSIL
1	Gelincik oğlu	Üç Kilise	24	Akçain köyünde biri imam ve Nahiye Kadısı	150	3778
	Sevinç	Akçain			150	
2	Elemiş	Çıracı Hamza	20	20 bağı var.	131	3464
	Gün Arı	Ulacık			120	
3	Sivri Yerine	Gökali	15	6 bağı var.	150	2732
4	Vardar v. Cafer Beg	Ulacık	7	-	120	2585
5	Eren	Bohyalu	11	8 bağı var	150	3233
6	Kara Salih	Kuyucak	-	Mevkuf	-	600
7	Derzi Resul	Tavak	9	-	120	2500
8	Ali	Tavak	10	-	120	2700
9	Safran	Kavak Alanı	7	-	150	2608
10	Sevindik	İniş	9	İkisi imam ve Nahiye Kadısı	143	2420
	Ali	Yarcı			150	
11	Erence	Armudalanı	9	-	200	2453
12	Kara	Saru Beg	9	-	170	2167
13	Aslıhan	Parsamaz	4	-	75	2468
14	Süleyman	Geyikli	18	Biri imam ve Nahiye Kadısı	150	2998
	Bahşayış	Elek			146	
15	Eynehan	Çathisar	8	-	110	1490
16	Bayezid	Marmaracık	24	Biri imam ve Nahiye Kadısı 11 bağı var.	300	5300
	Oğul Begi	Kemer				
17	Aydın	Alaağaç	19	Biri imam ve Nahiye Kadısı	150	5500
	Hasib	Gökçe(tabi-i Adala)			250	
	Eyne Beg	Kıran				
18	Osman	Akça	8	10 bağı var	150	3500
19	Gökçe yerine Turahan	Küçük Kuzeyir	6	- Bir su değirmeni var	150	2207
20	Buca	Boyacık	8	-	150	2660
21	Pamad	Karabeglü	8	-	150	1917
	Yeni Beg	Karabeglü				
22	Yahya	Börklüce	10	-	150	3396
23	Yusuf	Kuyucak	5	-	60	2160
24	Hamza	Dikilü Taş der Börklüce	5	-	130	2366
25	Evrenos	Karacahisar	4	-	100	2660
26	Ali	Talas	4	-	60	2313
27	Gümeç	Akyar Köyü	12	Sabika Yaya başı tasarruf edermiş	200	1262
TP.	35	31	273		4405	73437

103 numaralı tahrir defterine göre Demirci ve Borlu kazalarında toplam çiftlik sayısının 51 olduğu görülmektedir. Bu çiftliklerin bulunduğu köy sayısı 47, bunların sahip olduğu arazi ise 6211 dönümden meydana gelmektedir.

Çiftliklerin toplam hâsıl miktarı da 96888 akçeden oluşmaktadır. Çiftliklerde kayıtlı nefer sayısının toplamı 364'tür. Ayrıca bazı çiftliklerin bağ ve su değirmeni gibi gelir kaynakları olduğu da tespit edilmektedir.

XVII. Yüzyılda Demirci kazasındaki mensuh piyade çiftlikleri hakkında bilgi veren defterlerden biri 1629-30 (h.1039) tarihli olan 78 numaralı tahrir defteridir. Defterin ilk sayfasında Saruhan Sancağının kazaları ve bu kazalarda bulunan çiftlikler isim ve hâsıllarıyla birlikte icmal olarak yazılmıştır. Burada Demirci kazasındaki çiftlik isimleri de verilmiştir.¹⁰⁸¹ Ayrıca kazada bulunan mensuh piyade çiftlikleri hâsıllarının ayrı olarak yazılmasından hareketle üç grup halinde isimleri, bağlı buldukları köy ve nefer sayılarıyla beraber deftere yazılmış, her grubun hemen alt kısmına da çiftliklerin gelir kaynakları hâsıl kısmında kaydedilmiştir. Üç grupta ele alınan çiftliklerin her bir grubu 500 akçelik hâsıla sahiptir. Gruplarda 1, 5 ve 6 adet çiftlik bulunmaktadır.¹⁰⁸² Aşağıdaki tablolarda bu çiftliklerle ilgili tafsilat verilmiştir.

TABLO XXXVII:

1629'DA (TD. 78'E GÖRE) DEMİRCİ KAZASINDA MENSUH PİYADE ÇİFTLİKLERİ

1) GRUP

	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	NEFER SAYISI	DÖNÜM	HÂSIL
1	Ali Hoca oğlu Yusuf	Karyağdı	6	120	500

2) GRUP

	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	NEFER SAYISI	DÖNÜM	HÂSIL
1	Şeyh İlyas	Akçayar	5	120	500
2	Kara İsa	Keskadin(?)(Mevkuf)	Hali haricden ziraat olunur	200	
3	Yakub	Serke	17	120	
4	Ahmed	Akyar	6	150	
5	Bozluca	Ormanlu	16	120	
TOPLAM	5	5	44	710	

¹⁰⁸¹ TK. KKA. TD. 78, s. 1 a

¹⁰⁸² TK. KKA. TD. 78, s. 88 a-b, 89 a

3) GRUP

	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	NEFER SAYISI	DÖNÜM	HÂSIL
1	Yayla	Akça Hisar nam-ı diğer Emir Azizler	18	150	500
2	Kızılca	Akçaalan	34	400	
	Saru Halil	Kalacık			
3	Kara	Yenice	9	200	
4	Hamza o. Bahşayış	Enceklü	6	120	
5	Kara Hasan	Avşar	9	150	
TOPLAM	6	6	76	1020	

1630 tarihli 78 numaralı tahrir defterine göre; Demirci kazasında toplam 12 çiftlik ve buldukları 12 köyün isimleri görülmektedir. Bu çiftliklere kayıtlı toplam 126 nefer yazılmıştır. Her birinin öşür ve resimleri 500 akçeden oluşup, çiftliklerin dönüm miktarı 120 ile 400 akçe arasında değişmektedir. Tüm çiftliklerde toplam 1850 dönüm arazi bulunmaktadır.

Çiftliklerdeki neferlerden sadece üçüncü tabloda, 4 ve 5. sırada kayıtlı bulunan Hamza oğlu Bahşayış çiftliğinde 6 bennak ve Kara Hasan çiftliğinde 4 bennak ve 5 mücerred belirtilmiş, bunların haricinde vergi mükellefi belirtilmemiştir.

Demirci kazasının mensuh piyade çiftliklerine havi defterlerden olan h.1004 tarihli 683 numaralı defterde III. Mehmet dönemine ait çiftlikleri takip edebilmekte ve bundan yaklaşık yüz yirmi yıl sonrasını da h.1120 tarihli 356 numaralı tahrir defterinde bulabilmekteyiz.

Aşağıda sekiz alt bölümden oluşan tablo XXXVIII'de, 683 numaralı tahrir defterinde kayıtlı olan Demirci kazasındaki mensuh piyade çiftliklerinin, timar sistemi içinde h.1004 tarihindeki isimleri, buldukları köyleri, mutasarrıfları gibi özellikleri verilmiştir. Bir sipahinin timarında veya zeametinde birden fazla bulunan çiftlikler, kimin tasarrufunda ise ona göre deftere yazıldığından grup olarak kaydedilmiştir. Her bir grupta dirliğe göre farklı sayıda çiftlik bulunmaktadır. Bu grupların sayısı sekizi bulmaktadır. Dolayısıyla bu tabloda sekiz adet alt tablo bulunmaktadır. Aynı şekilde XXXIX numaralı tabloda da, bu çiftliklerin 120 yıl sonrasındaki durumları 356 numaralı tahrir defterindeki kayıtlardan hareketle ele alınmıştır. Bunlar da

dirliklere göre yazıldığından, yine sekiz grup halinde defterde mukayyedir. Bundan dolayı bu tabloda da mensuh piyade çiftliklerine havi sekiz adet alt tablo yer almaktadır. Aşağıda öncelikle mezkûr çiftliklerin yer aldığı dirlikler tablo halinde verilmiş, ardından değerlendirme yapılmıştır.

TABLO XXXVIII:

1695'TE (TD. 683'E GÖRE) DEMİRCİ VE BORLU NAHİYELERİNE TABİ MENSUH PİYADE ÇİFTLİKLERİ
1083

TABLO 1-A

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
	Borlu	Mehmed	Zeamet
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Tur Ali	Abidin tabi-i Akcaalan	2599
2	Timurhan Nam-ı diğer Topal Hacı	Depe (tabi-i Borlu)	2600
3	Ahmed	Mendehorya (tabi-i Adala)	2066
4	Yayabaşı Nusret	Hacı Seydi (tabi-i Mezbur)	2600
5	Yayabaşı	Depecik(tabi-i Adala)	600
	Yunus o. Yusuf	Depecik(tabi-i Adala)Mevkuf	
YEKÜN	10465 3488		

TABLO 2-A

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
	Demirci	Mehmed v. Cafer	Timar
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Sevindik	Eynesi	2420
	Ali	Yarıcı	
2	Erence	Armudalanı	2453
3	Kara	Saru Beg	2167
4	Hüseyin Oğlu	Savcı(tabi-i Adala)	2460
5	İbrahim	Gökçe (tabi-i Adala)	2466
6	Tudak	Armutlu(tabi-i Adala)	2666
7	Kapancı Eyne Beg	Vayne(?)	2560
YEKÜN	17192 5731		

TABLO 3-A

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
	Demirci	Demircili Mustafa	Zeamet
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Gelincik Oğlu	Üç Kilise	3778
	Sevinç	Akçain	
2	Elemiş	Çıracı Hamza	3464
	Gün Arı	Ulacık	
3	Sivri Yerine	Gökali	2732
4	Vardar v. Cafer Beg	Ulacık	2585
5	Eren	Bohyalu	3233
6	Kara Salih	Koçak(Mevkuf)	600
7	Derzi Resul	Tavak	2500
8	Ali	Tavak	2700
9	Safran	Kavak Alanı	2608
YEKÜN	24300 8100		

TABLO 4-A

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
	Demirci	Mustafa v. Hüseyin b. Ali	Timar
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL

¹⁰⁸³ Bu tablo kendi içinde "A" harfi ile kodlanmış 8 adet tablo içermektedir.

1	Aslıhan	Parsamaz	2468 830
2	Süleyman	Kökevi	2997
	Bahşayış	Elek	950
3	Eynehan	Çathisar	1492 490
4	İncik Mahmud	Sac Ayak (tabi-i Borlu)	2610 850
5	Yurd Beg	Kovancı(tabi-i Borlu)	2866 940
6	Ömerce	Akyar(tabi-i Borlu)	2667 1163
YEKÜN	5033 533		

TABLO 5-A

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
	Demirci	Ali v. Hüseyin	Timar
	ÇİFTLİK	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Bayezid	Marmaracık	5300
	Oğul Begi	Kemer	
2	Osman	Akça	3500
3	Aydın	Alaagaç	5500
	Hasib	Gökçe(tabi-i Adala)	
	Eyne Beg	Kıran	
YEKÜN	14300 4766		

TABLO 6-A

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
	Demirci	Hasan	Timar
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Gökçe yerine Turahan	Küçük Kuzeyir	2207
2	Musa	Boyacık	2660
3	Yaya	Karabeglü	1917
	Yeni Beg	Tabi-i mezbur	
4	Yahya	Börklüce	3396
YEKÜN	10180 3396		

TABLO 7-A

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
	Demirci	Hasan v. Abidin	Timar
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Yusuf	Kuyucak	2160
2	Hamza	Dikilütaş	2366
3	Evrenos	Karacahisar	2660
4	Ali	Talas	2313
YEKÜN	9499 3166		

TABLO 8-A

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
	Demirci	Mehmed	Timar
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Gökçe	Akyar	1262
2	Gökçe Viran	Alaköy(Tabi-i Marmara) Mevkuf	221
3	Marmarada çiftlik	An mevkufat-ı Marmara	3517
YEKÜN	5000 1666		

Aşağıda h.1120 tarihli, 356 numaralı tahrir defterinde Demirci kazasında bulunan çiftlikler verilmiştir. Bu defterdeki çiftliklerin 683 numaralı tahrir defterinde verilen çiftlikler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla h.1004 tarihli 683 numaralı defterdeki çiftliklerin sonraki yüzyıldaki durumunu 116 yıl sonrasına ait 356 numaralı defterden takip edebilmekteyiz.

TABLO XXXIX:
1708'DE (TD. 356'YA GÖRE) DEMİRCİ VE BORLU NAHİYELERİNE TABİ MENSUH PİYADE ÇİFTLİKLERİ¹⁰⁸⁴

TABLO 1-B

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
	Borlu	Mustafa b. Yusuf	Timar
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Tur Ali	Abidin tabi-i Akçaalan	866
2	Timurhan nam-ı diğer Topal Hacı	Depe (tabi-i Borlu)	867
3	Ahmed	Mendehorya (tabi-i Adala)	689
4	Yayabaşı Nusret	Hacı Seydi (tabi-i Adala)	867
5	Yayabaşı	Depecik (tabi-i Adala)	200
	Yunus o. Yusuf	Depecik (tabi-i Adala)Mevkuf	
YEKÜN	3488		

TABLO 2-B

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
	Demirci	-	Timar
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Sevindik	İniş	700
	Ali	Yarıcı	
2	Erence	Armudalanı	818
3	Kara	Saru Beg	722
4	Hüseyin Oğlu	Savcı (tabi-i Adala)	820
5	İbrahim	Gökçe (tabi-i Adala)	822
6	Tudak	Armutlu (tabi-i Adala)	880
7	Kapanıcı Eyne Beg	Vayne(?)	853
YEKÜN	5731 2000 3731		

TABLO 3-B

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
	Demirci	Hasan v. Mehmed	Timar
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Gelincik Oğlu	Üç Kilise	126
	Sevinç	Akçain	
2	Elemiş	Çıracı Hamza	1154
	Gün Arı	Ulacık	
3	Sivri Yerine	Gökali	911
4	Vardar v. Cafer Beg	Ulacık	862
5	Eren	Bohyalu	1072
6	Kara Salih	Kuyucak (Mevkuf)	200
7	Derzi Resul	Tavak	833
8	Ali	Tavak	900
9	Safran	Kavak Alanı	869
YEKÜN	8100		

¹⁰⁸⁴ Bu tablo kendi içinde "B" harfi ile kodlanmış 8 adet tablo içermektedir. Bunlar; Tablo XXXVIII'deki (A grubu) tablolarında yer alan çiftliklerin sonraki yüzyıldaki durumlarını vermektedir.

TABLO 4-B

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
		Demirci	Hasan v. Mustafa
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Aslıhan	Parsamaz	832
2	Süleyman	Kökevi	999
	Bahşayış	Elek	
3	Eynehan	Çathisar	889
4	İncik Mahmud	Sac Ayak (tabi-i Borlu)	850
5	Yurd Beg	Kovancı(tabi-i Borlu)	940
6	Ömerce	Akyar(tabi-i Borlu)	1163
YEKÜN	5033		

TABLO 5-B

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
		Demirci	Hamza
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Bayezid	Marmaracık	1766
	Oğul Begi	Kemer	
2	Osman	Akça	1166
3	Aydın	Alağaç	1833
	Hasib	Gökçe(tabi-i Adala)	
	Eyne Beg	Kıran	
YEKÜN	4766 1588		

TABLO 6-B

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
		Demirci	Mustafa b. Yusuf
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Gökçe yerine Turahan	Küçük Kuzeyir	735
2	Musa	Boyacık	886
3	Yaya	Karabeglü	639
	Yeni Beg	Karabeglü	
4	Yahya	Börklüce	1132
YEKÜN	3296 1133		

TABLO 7-B

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
		Demirci	Ahmed v. Ca'fer Çavuş
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Yusuf	Kuyucak	720
2	Hamza	Dikilütaş	788
3	Evrenos	Karacahisar	886
4	Ali	Talas	771
YEKÜN	3166 1055		

TABLO 8-B

SIRA	NAHİYESİ	SAHİBİ	CİNSİ
		Demirci	Hamza
	ÇİFTLİK ADI	BULUNDUĞU KÖY	HÂSIL
1	Gökçe	Akyar	420
2	Gökçe Viran	Alaköy(Tabi-i Marmara) Mevkuf	74
3	Marmarada Çiftlik	An mevkufat-ı Marmara	1172
YEKÜN	1666		

Her iki defterde grup olarak verilen mensuh piyade çiftliklerinden iki grubu zeamet (Tablo 1-A ve 3-A'da), bunların haricindekiler timar içinde yer almaktadır. Buna göre h. 1004 tarihinde zeamet içinde yer alan çiftlikler, sonrasında timar dâhilinde görülmektedir. Defterlerde kayıtlı çiftlikler bağlı buldukları dirliklere göre 8 adet grupta toplanmıştır. Bunlar yukarıdaki A ve B kodlu 8 adet tabloda görülmektedir. 683 numaralı defterde kayıtlı çiftliklerin hâsılları, 356 numaralı defterdekilere göre daha yüksektir. 683 numaralı defterde verilen çiftliklerin hâsıllarının 356 numaralı defterde yaklaşık 2/3 oranında gerilediği, bununla birlikte toplam hâsılın aynı seviyede kaldığı tespit edilmektedir. Bu da timar gelirinin sadece çiftliklerden oluşmayıp, başka gelir kaynakları bulunmasıyla açıklanabilir. 683 numaralı defterde verilen dirliklerde yer alan çiftliklerin hâsıllarının toplamı, dirliğin yekün kısmında da yazılmakla birlikte, bu rakamın üzeri çizilerek, bunun yaklaşık olarak 1/3'ü oranında yeni bir rakamın yazıldığı görülmektedir. Benzer durum 356 numaralı defterde bazı timarlarda yer alan çiftliklerin hâsıllarında da tespit edilmektedir. (Yukarıdaki 2-5-6 ve 7-B tablolarında yer alan timarlar) Dirlik sistemi içinde bulunan mensuh piyade çiftliklerinde meydana gelen özel durumlara göre, dirliğin hâsıl miktarlarında indirim yapıldığı anlaşılmaktadır.¹⁰⁸⁵ Dolayısıyla hâsıl rakamının üstünün çizilerek altına yeni bir rakamın yazılması dirliğin gelir miktarlarında azalma olduğunu, bundan dolayı dirlik için uygun yeni bir miktarın belirlendiğini akla getirmektedir. Her iki defterde kayıtlı çiftliklerin isimleri, sayıları, bulunduğu köyler ve bağlı bulunduğu nahiyeler aynı olmakla birlikte, mutasarrıflarında ve zeametın timara dönüştürülmesi gibi dirlik özelliklerinde değişimlere gidildiği tespit edilmektedir.

683 numaralı defterde kayıtlı olan ve tablo 1-A'da verilen çiftliklerin bağlı bulunduğu birim zeamet iken, tablo 1-B'den de anlaşılacağı üzere 116 yıl sonra bu birim timara dönüşmüş, hâsıllarının toplamı da değişmeyerek 3488 akçe olarak devam etmiştir. Bu da aradaki enflasyon farkından dolayı timarlı sipahilerin reel bazda ekonomik kayba uğradıklarını ve görevlerini

¹⁰⁸⁵ TK. KKA. TD. 356, s. 11 a, Örneğin toprağın çoraklaşması sonucunda yapılan başvuru neticesinde timar vergisinde indirime gidilmiştir.

yerine getirmede zorluklarla karşılaştıklarını akla getirmektedir. Bunun da timar sisteminin bozulmasında etkili olduğu söylenebilir.

683 ve 356 numaralı defterlerde yer alan, tablo 2-A ile 2-B'de verilen dirliklerde yer alan çiftlik gruplarında genel manada bir değişme olmadığı görülür. Hicri 1004 yılında timara bağlı olan çiftliklerin bu durumu h. 1120 yılında da devam etmektedir. İki defterde de çiftliklere ait bilgiler değişmemekle birlikte, çiftlik hâsıllarının 683 numaralı defterde daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. 683 numaralı defterde tablo 2-A'da verilen timarda yer alan çiftliklerin hâsıllarının toplamı olan 17192 akçenin üstü çizilerek, hemen altına bu rakamın yaklaşık 1/3 oranına tekabül eden 5731 akçe rakamının yazıldığı görülmektedir. 356 numaralı defterde ise timara kayıtlı bu çiftliklerin hâsıllarının daha küçük olmakla birlikte, toplam hâsılın önceki defterdeki gibi 5731 akçe olduğu, ancak bunun da üstünün çizilerek 2 bin ve 3731 akçe şeklinde iki parçaya ayrıldığı tespit edilmektedir.

Mezkûr defterlerde bir dirliğe kayıtlı çiftliklerden bir grubu oluşturan 11 adedi tablo 3-A ve 3-B'de verilmiştir. 356 numaralı defterde timara kayıtlı çiftliklerin hâsılları daha küçükken, 116 yıl öncesine ait 683 numaralı defterde zeamete kayıtlı çiftlik hâsıllarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu da bize ilerleyen dönemlerde bu çiftliklerin gelirlerinde bir düşme olduğunu göstermektedir. Mesela Eren Çiftliğinin hâsılı 683 numaralı defterde 3233 akçe, 356 numaralı defterde ise 1072 akçedir. Yine Kara Salih Çiftliğinin hâsılı 683 numaralı defterde 600 akçe iken, 356 numaralı defterde 200 akçe olarak kayıtlıdır. Bununla birlikte her iki defterde tüm çiftliklerin hâsıllarının toplamının değişmeyerek 8100 akçe olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4-A ve 4-B'de her iki defterde yer alan başka bir timarda bulunan 7 adet çiftlik verilmiştir. 683 numaralı defterde yer alan ve tablo 4-A'da verilen çiftliklerin hâsıllarında, diğer timar veya zeametlere kayıtlı çiftliklerden farklı olarak iki rakam verilmiş, ancak birinci rakamın üstü çizilerek altına daha küçük oranda başka bir rakam yazılmıştır. Bu küçük rakamlar 356 numaralı sonraki yüzyıla ait defterdeki rakamlarla

örtüşmektedir. Her iki defterin yekûnunda 5033 akçe rakamı verilmekle birlikte, 683 numaralı defterde 5033 rakamının üstü çizilerek altına 533 rakamının yazıldığı görülmektedir. Bunlar çiftliklerin gelirlerinde azalmaya işaret etmektedir. Çiftlik isimleri, sayısı ve buldukları köylerin her iki defterde de değişmediği anlaşılmaktadır.

Tablo 5-A ve 5-B'de mezkûr defterlerde kayıtlı bulunan 6 adet mensuh piyade çiftliklerinin bulunduğu timara ait bilgiler verilmiş olup, çiftliklerin isim, sayı ve buldukları köylerde bir değişme olmadığı tespit edilmektedir. 683 numaralı defter yekûnunu oluşturan 14300 rakamının üzeri çizilerek 4766 rakamı yazılmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere toprakların çoraklaşması timar hâsılinda indirime gitme sebebi olmuştur. Aynı çiftlik grubunun yer aldığı timar, 356 numaralı defterde kayıtlı hâsılinda da yer alan 4766 rakamının üzeri çizilerek 1588 rakamının yazıldığı tespit edilmektedir. 356 numaralı tahrir defterinde 1588 akçe yekûnü bulunan ve 6 adet mensuh piyade çiftliğinden oluşan Hamza timarının h. 1099 senesinde Fermanı Ali mucibince timar olduğu mukayyedir.¹⁰⁸⁶

Tablo 6-A ve 6-B'de, defterlerde kayıtlı olan 5 adet mensuh piyade çiftliğinin bulunduğu timar yazılmıştır. 683 numaralı defterde çiftliklerin bulunduğu timarın hâsıl kısmında verilen 10180 akçenin üzeri çizilerek altına 3396 akçe olarak yazılmıştır. 356 numaralı defterde ise 3396 akçenin üstü çizilerek altında 1133 akçe kaydının yazıldığı görülmektedir. Bu da gelirindeki kayıplardan dolayı timar hâsılinda indirime gidildiğini düşündürmektedir.

Her iki defterde kayıtlı bulunan, başka bir timara ait dört çiftlik tablo 7-A ve 7-B'de verilmiştir. 683 numaralı defterde timarın toplam hâsılı 9499 akçe yazılmakla birlikte, bu rakamın çizilerek altına 3166 rakamının yazıldığı tespit edilmektedir. 356 numaralı defterde de üstü çizilen 3166 rakamının altına 1055 rakamı kaydedilmiştir. Yine gelirlerindeki kayıplardan dolayı timar hâsılinda indirimlere gidildiği burada da görülmektedir.

¹⁰⁸⁶ TK. KKA. TD. 356, s. 11 a

Tablo 8-A ve 8-B'de, defterlerde kayıtlı bulunan başka bir timara yazılmış üç adet çiftlik görülmektedir. 683 numaralı defterde timara kayıtlı çiftliklerin yekûnu 5000 akçe verilmekle birlikte, bu rakamın üstü çizilerek altına 1666 rakamı yazılmıştır. 356 numaralı defterde ise yekûn kısmında doğrudan 1666 rakamı kaydedilmiştir. Bu da h. 1004 tarihinde indirim yapılarak hâsılı 1666 akçe olarak belirlenen timarın h. 1120 yılında da bu hâsıl ile varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

IV. BÖLÜM

KONAR-GÖÇERLER

Konar-göçerlik belli bir coğrafi mekâna bağlı olmaksızın hayvanlarına otlak ve kışlak yerleri arayan göçebe çobanlıktan farklı olarak, belli bir bölgede hayvancılık yapan, ürünlerini de yerleşik topluluklara pazarlayan ekonomik faaliyet biçimi ve hayat tarzı olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁸⁷ Mevsimlik göç olayı Türklerin, yanlışlıkla göçebe olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Türklerin göçebeliği hayvancılığa bağlı olarak yarı-göçebe bir hayattır. Bu tür göçebelikte sürekli bir göç mevcut olmayıp, yaylak ve kışlak arasında gidip gelme söz konusudur. Bu yaylak ve kışlaklar da genellikle değişmemektedir.¹⁰⁸⁸ Genel olarak konar-göçerler yaylak-kışlaklar ile eski yerleşim merkezlerinde iskân edilmişlerdir. Buralarda kır iskânına giren kom, mezra, ağıl, mandra, divan gibi dağınık yerleşme tipleri meydana getirmişlerdir.¹⁰⁸⁹ Konar-göçerler, kışlaklarını genellikle vadi yatakları, dere kenarları ve orman kenarları gibi yerlere kurdukları görülür. Nitekim bu yerler karı az tutmakta, soğuk ve tipiden korunaklı yerlerdir. Konar-göçerler kışlık konaklarında zamanla sabit konaklar yaparak buralarda kendi köylerini de kurmuşlardır.¹⁰⁹⁰ Arşiv vesikalarında Yörükler içerisinde imam, derviş, şeyh-i zaviye, muhassıl, sipahi ve sipahizade, hatip, müezzin, kayyum, müteveli, kadı, kethüda, müderris ve tekye-nişin gibi muaf zümreler görülmektedir. Bu da Yörüklerin sosyal ve kültürel durumları hakkında fikir vermekte ve Yörüklerin sadece hayvancılık yapmadıklarını bazılarının kültürel ve sosyal aktivitelere katıldığına işaret etmektedir.¹⁰⁹¹

Konar-göçerlerin başlarında “bey, ağa veya şeyh” denilen reisleri ve onlara yardımcı olarak ta kethüda ile oymakbaşılar bulunur, aşiretin meselelerini çözümlenme, aşiret ile devlet arasındaki ilişkileri düzenleme gibi

¹⁰⁸⁷ Tufan Gündüz, “Konar-Göçer”, *DİA.*, TDV. Yayını. C. 26, Ankara 2002, s. 161

¹⁰⁸⁸ BOA. *TD. 165*, s. 367, “Cemaat-i Korkutlar, Yaylakları Üç Depe, Kışlakları Kaya İli...”

¹⁰⁸⁹ Vahid Çabuk, “Yörükler”, *İA.*, C. 13, MEB. Yayını, İstanbul 1988, s. 433

¹⁰⁹⁰ Salim Koca, “Türkiye Selçuklu Uçları”, *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Sota ve Yeni Türkiye Yayını, Ankara 2001, s. 823

¹⁰⁹¹ Behset Karaca, “1522–1532 Tarihlerinde Menteşe Bölgesi Yörükleri”, *Fırat Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 18, S. 2, Elazığ 2008, s. 418

görevleri yürütürlerdi.¹⁰⁹² Yeniçeri ocağı, Sipahi ocağı gibi askeri birlikler yanında, Yaya ve Müsellem teşkilatında da kullanılan bir terim olan “Ocak” ifadesi, Yörük Teşkilatı için de kullanılmıştır.¹⁰⁹³

Konar-göçerler kendi aralarında yukarıdan aşağıya Boy, Aşiret, Cemaat, Oymak, Mahalle, Oba (Aile) şeklinde bölümlere ayrılmışlardır. Konar-göçerler hayvancılıktan elde ettikleri ürünleri, şehir ve kasabalarda kurulan pazar yerlerinde ihtiyaç duydukları, yiyecek ve giyecek gibi mallarla değiştirmişler ve böylece yerleşik halk ile ekonomik yönden bir bütünlük oluşturmuşlardır.¹⁰⁹⁴ Konar-göçerler hayvancılık yanında, halı ve kilim gibi dokumacılığa, yetiştirdikleri ve avlandıkları hayvanlardan elde ettikleri derilerden yaptıkları ürünlerin yanında (posteki, gocuk, yayık, su tuluğu gibi), deve, katır, at gibi yetiştirdikleri hayvanlarla ülkedeki ulaşım faaliyetlerine katkıları olmuştur.¹⁰⁹⁵ Konar-göçer cemaatler, hayat tarzları bakımından üç gruba ayrılmışlardır. Sadece hayvancılık ile uğraşanlar, bunun yanında kışıkta da ziraat da yapanlar ve hayvancılığın yanında mezralarda ziraat yapanlar ki bu son grupta hasta ve yaşlılar yaylağa gitmezler kışıkta kalırlardı.¹⁰⁹⁶ Bunlar nüfusça da oldukça gelişmiştir. Mesela 1520’li yıllarda Batı Anadolu (Anadolu Beylerbeyliği) nüfusunun % 15’ini oluştururken, Ankara, Kütahya, Menteşe, Aydın, Saruhan, Teke ve Hamid Sancaklarında 80 bin haneyi bulan göçer nüfus yer almıştır.¹⁰⁹⁷ Konar-göçer nüfus, aynı zamanda yeni fethedilen yerlere sürgün ile iskân edilerek bu bölgelerin Türkleştirilmesinde ve şenlendirilmesi faaliyetlerinde de önemli rol oynamıştır.¹⁰⁹⁸ Mesela Vize’ye (Kırklareli) Saruhan bölgesinden Yörük

¹⁰⁹² Abdullah Saydam, “Sultanın Özel Statüye Sahip Tebası: Konar-Göçerler”, *SDÜ. Fen Edb. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Isparta 2009, s. 19

¹⁰⁹³ M.Tayip Gökbilgin, *Rumeli’de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan*, İÜ. Edb. Fak. Yayını, İstanbul 1957, s. 38

¹⁰⁹⁴ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet...*, s.112

¹⁰⁹⁵ Kazıcı, *Osmanlı’da Toplum...*, s. 169

¹⁰⁹⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, *XVI. Asırda Tavas Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, Tavas Köy ve Belediyelere Hizmet Götürme Birliği Yayını, İstanbul 2002, s. 42

¹⁰⁹⁷ Ömer Düzbakar, “Hüdavendigar Sahasında Konar-Göçerler”, *Uludağ Ü. Fen-Edb. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, Bursa 2003, s. 63

¹⁰⁹⁸ Ömer Lütfü Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, *İÜ. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 11, S.1-4, İstanbul 1949-50, s.524-569

grupları getirilerek yerleştirilmiştir. Nitekim burada Kanuni döneminde Saruhan adında bir mahalle bulunduğu tespit edilmektedir.¹⁰⁹⁹

Bazen Yörük cemaatlerinin zorunlu olarak iskâna tabi tutuldukları, onlarınsa buna direndikleri ve devletin de bunların kaçmalarının önüne geçmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.¹¹⁰⁰ Osmanlı Devleti konar-göçerleri, vergilerinin ortadan kalkmaması için yerleşik hayata geçirmek için çaba sarfetmiş,¹¹⁰¹ onları vergilendirebilmek ve kontrol altında tutabilmek için yerlerinin belli olmasına özen göstermiştir. Tahrir defterlerinde bunların teferruatlıca kaydedilmeleri de bunu göstermektedir. Şehir merkezinde oturan Yörükler, ekonomik bakımdan bağlı buldukları ünite itibariyle şehir halkından farklı bir vergilendirmeye tabi tutulmuş ve defterlerde “şehirli” sayılmamışlardır. Bununla birlikte şehirli sayılması da bu gruptaki Yörükler, şehrin geçici değil, daimi nüfusunu oluşturmuştur.¹¹⁰²

Defterlerde Yörük cemaatlerinin bir yerleşim yerine tabi olarak yazıldıkları görülür.¹¹⁰³ Bazı Yörük cemaatlerinin Demirci'ye tabi olmakla birlikte, başka kazalarda ikamet ettiği de defterlerden anlaşılmaktadır.¹¹⁰⁴ Yörük cemaatlerinin bazılarının yaylak ve kışlakları da tahrir defterlerinde belirtilmiştir.¹¹⁰⁵ Konar-göçerlerin idari bakımdan bağlı oldukları yer, kışlak merkezlerinin bulunduğu sancak olurdu. Kışlakta daha uzun süre ve kontrol edilebilir şekilde yaşamaları onların idari bakımdan kışlak yerlerine bağlanmalarına sebep olmuştur. Konar-göçerler genellikle idari bakımdan bağlı oldukları sancağın hangi kazası içinde yaşıyorlarsa, hukuki bakımdan o kazaya bağlı olmuşlardır. Bu bakımdan hukuki meselelerine, o kazada görevli

¹⁰⁹⁹ Mehmet Akif Ceylan, “Vize’de (Kirklareli) Yerleşmenin Gelişimi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 23, İstanbul 2011, s. 65

¹¹⁰⁰ Ahmet Refik, *age.*, s. 108

¹¹⁰¹ Tufan Gündüz, “Osmanlı Ekonomisi İçinde Konar-Göçerler”, *60. İlim ve Fikir Yılında Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman’a Armağan*, Haz. Semih Yalçın, Ankara 2003, s. 362

¹¹⁰² Emecen, *XVI. Asırda Manisa...*, s. 54

¹¹⁰³ BOA. TD. 165, s. 371, Mesela “Cemaat-i Yörükân-ı Kurt Tutan tabi-i Akçaköy”, TK. KKA. TD. 125, s. 90 b, “Cemaat-i Karaca İbrahimler tabi-i Borlu”

¹¹⁰⁴ BOA. TD. 165, s. 365, “Cemaat-i Yörükân-ı Satılmış tabi-i Temürce mütemekkin der Kaza-i Marmara”

¹¹⁰⁵ BOA. TD. 165, s. 367, Mesela Korkutlar cemaati bunlardan biridir. “Cemaat-i Korkutlar yaylakları Üç Depe, kışlakları Kaya İli tabi-i Mezbur”, BOA. TD. 166, s. 338, “An Cemaat-i Dokurlar ve İklikçılar, Manisa’da kışlaklar”

kadılar bakardı. Ancak yaylak ve kışlak yerleri farklı ise bu konar-göçerler hakkındaki yazışmalar, yaylak ve kışlakların bağlı olduğu kazaların kadılarıyla yapılırdı. Bunun yanında konar-göçerler kendileriyle ilgili her türlü meseleyi İstanbul'daki divan-ı hümayuna iletebilirlerdi.¹¹⁰⁶

Şehir ve köy toplumlarından farklı bir yapıya sahip olan konar-göçerler, kendileri için düzenlenmiş kanunlar çerçevesinde hayat sürmüşlerdir.¹¹⁰⁷ Konar- göçerlerin, Osmanlı toprak sisteminde timar toprağı üzerinde yaşayan veya o topraktan faydalananları mali ve hukuki bakımdan timar reayası, zeamet toprağında yaşayanlar zeamet reayası, has toprağında yaşayanlar has reayası ve vakıf toprağı üzerinde yaşayanlar vakıf reayası statüsünde olmuşlardır. Böylece konar-göçerler mali bakımdan bir vergi dairesine bağlanmanın yanında, raiyyet olarak ta bir mükellefiyet altına girerler, vergilerini raiyyeti oldukları timar, zeamet veya has sahiplerine verirlerdi. Nüfusça kalabalık konar-göçer grupları, pratik olarak büyük gelir meblağına sahip olduklarından has reayası olarak yazılmışlardır.¹¹⁰⁸

Yörüklerin hayvancılık konusunda maharetleri onların kasaplıkta da hünerlerini arttırmış, nitekim ihtiyaç halinde kasaplık ile de görevlendirilmişlerdir.¹¹⁰⁹ Sefer halindeki ordunun et, süt, peynir, tereyağı gibi ihtiyaçlarının giderilmesinde, şehirlerdeki debbağhanerin hammaddesi konumundaki derilerin temin edilmesinde, yün ve kökboyalı halı ve kilimleri üreterek piyasaya sürmede, avcı kuşlar yetiştirilmesinde, orman işlerinde, kerestecilikte ve maden işletmeciliğı veya korumasında da konar-göçerlerin katkıları bulunmaktadır.¹¹¹⁰

¹¹⁰⁶ İlhan Şahin, *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 186, Osmanlı döneminde konar-göçerler için ayrıca bkz. İlhan Şahin, "Osmanlı İmparatorluğunda Konar-Göçer Asiretlerin Hukuki Nizamları", *Türk Kültürü*, C. 20, S. 227, Ankara 1982, s. 285-294, İlhan Şahin, "Göçebeler", *Osmanlı*, C. 4, Yeni Türkiye Yayını, Ankara 1999, s. 132-141, Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü 1691-1696*, İÜ. Edb. Fak. Yayını, İstanbul 1963, Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskan Siyaseti ve Asiretlerin Yerleştirilmesi*, 3. Baskı, TTK. Yayını, Ankara 2006, Selahaddin Çetintürk, "Osmanlı İmparatorluğunda Yörük Sınıfı ve Hukuki Statüleri", *AÜ. DTCTFD*, C. 2, S. 1, Ankara 1943, 107-116, Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Asiretleri-Boz-ulus Türkmenleri 1540-1640*, Bilge Yayınları, Ankara 1997, Mehmet Eröz, *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1991

¹¹⁰⁷ Kazıcı, *Osmanlıda Toplum Yapısı*, s. 165

¹¹⁰⁸ İlhan Şahin, *a.g.e.*, s. 187

¹¹⁰⁹ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 18

¹¹¹⁰ Gündüz, "Konar-Göçer", s. 163

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında çok sayıda konar-göçer Yörük cemaati görmekteyiz.¹¹¹¹ Bu Yörük cemaatlerinin tahrir defterlerinde vergiye tabi olan nüfusunun mücerred, bennak, nimçift gibi özellikleri ile yazılmış olması, bunların hayvancılık yanında zirai faaliyetlerle de uğraştıklarının da göstergesidir. Defterlerde Yörüklerinin bennak, mücerred gibi resimlerin yanında cürm-ü cinayet, arusane gibi arazi vergileri de verdiği tespit edilmektedir.¹¹¹² 1531 yılında kazada Yörük cemaatlerinin niyabet, arus, cürm ü cinayet gibi resimleri toplamı 45 bin akçeyi bulmaktadır.¹¹¹³ Defterlerde bazen Yörük cemaatlerinin haric ez defter oldukları da arşiv vesikalarından anlaşılmaktadır.¹¹¹⁴

Tahrir defterlerinde, kazada bulunan yürüklerin cemaat isimleri ve tabi bulunduğu Yörük grubu kayıtları da görülmektedir.¹¹¹⁵ Bunun yanında Yörük cemaatlerinin buldukları köyleri de tahrir defterlerinden takip edebiliyoruz.¹¹¹⁶

XVI. Yüzyılda Demirci kazasında, tahrir defterlerinde geçen Yörük cemaatleri aşağıda XL ve XLI numaralı tablolarda verilmiştir.¹¹¹⁷ Tablo XL'de de görüleceği üzere 1531 yılında Demirci kazasında 1315 hane ve 540 mücerredten mürekkep 106 adet Yörük grubu, 47 köye dağılmıştır. Bununla birlikte Demirci Yörüklerinden bir kısmı da, Demirci kazası dışında, Kula, Selendi, Adala gibi kazalara dağılmışlardır ki bunların sayısı da 23'ü bulmaktadır.¹¹¹⁸ Bu dönemde Yörük cemaatlerinin vergi gelirleri 45 bin akçeden oluşmaktadır. Bu da kazanın toplam geliri içinde % 7,57 oranında paya işaret etmektedir. 1531 tarihli defterde gördüğümüz Temürciler cemaati,¹¹¹⁹ Oğuzların Yıva Boyuna mensuptur.¹¹²⁰

¹¹¹¹ BOA. TD. 165 ve 166, TK. KKA. TD. 115 ve TK. KKA. TD. 125

¹¹¹² BOA. TD. 165, s. 380-381

¹¹¹³ BOA. TD. 165, s. 381

¹¹¹⁴ BOA. TD. 165, s. 417

¹¹¹⁵ TK. KKA. TD. 115, s. 258 a, "Cemaat-i Otmanlar an Kurd Tutan an yürükan-ı Temürçi"

¹¹¹⁶ TK. KKA. TD. 115 s. 261 b, "An cemaat-i mezbur der karye-i Bulduklı tabi-i Borlu"

¹¹¹⁷ BOA. TD. 166 ve TK. KKA. TD. 115

¹¹¹⁸ BOA. TD. 165, s. 353-381

¹¹¹⁹ BOA. TD. 165, s. 368

¹¹²⁰ Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler...*, C. 5, s. 2195

TABLO XL: 1531'DE (TD. 165'E GÖRE) DEMİRCİ KAZASINDA YÖRÜK CEMAATLERİ

SIRA	CEMAAT	HANE	MÜCERRED	BULUNDUĞU KÖY/ YER
1	ORAKLAR	7	3	-
2	SARU ÇAM	4	1	-
3	ÇARIKLU	2	4	-
4	DÜZENLER	99	51	-
5	HASSA YÖRÜKLERİ	4	3	GÜMELE
6	"	3	-	KIRAN
7	"	4	2	AVŞAR
8	"	22	18	KÜRDECİK
9	"	10	8	KIZILCA
10	"	5	5	YOLCULAR
11	"	18	4	KURDBÜKÜ
12	"	18	10	KOCA TAŞLU
13	"	5	9	ÇORTAK
14	"	1	1	YAKILAR
15	"	3	1	PALAMUD
16	"	9	2	KAZA-İ KULA
17	"	14	8	YAĞLILAR
18	"	4	1	İLEK
19	"	7	3	DANIŞMENDLÜ
20	"	7	5	YAVAŞLAR
21	"	5	4	DEPECİK
22	"	1	4	EYNE HANLAR
23	"	20	2	AHMEDLER
24	"	9	2	TURUDLAR
25	"	19	10	ŞEKERİM
26	ÇARIKLU (an Yörükân-ı Hassa)	22	7	KAZA-İ SELENDİ
27	KUZUCU (an Yörükân-ı Hassa)	15	7	-
28	KOVANCIK (an Yörükân-ı Hassa)	6	4	-
29	TALAZ (an Yörükân-ı Hassa)	3	2	-
30	HASSA YÖRÜKLERİ	5	5	BOZ KÖY
31	"	40	60	İNİŞ
32	ÇANAQÇI (an Yörükân-ı Hassa)	34	26	-
33	"	9	-	MENDEHORYA (ADALA)
34	"	5	-	GÜNEYLÜCE
35	"	6	-	İLCİK
36	"	4	-	AVŞAR
37	"	9	-	ÇÖLMEKÇİ
38	"	7	-	DİBEK DAĞI (ADALA)
39	"	5	1	KESRİ GEVİC BEG (ADALA)
40	"	3	-	BULDUKLU
41	"	5	-	HAMİDLER (ADALA)

42	“	4	-	İNCE BAHÇE (AYDIN)
43	“	2	-	KARA BAĞLANDILAR(?)
44	“	3	-	DULKADIR (ADALA)
45	“	2	-	KOVACIK (ADALA)
46	ÖKSÜZLER (an Yörükân-ı Temürçi)	10	-	YENİ NAHİYESİ
47-48	KORKUDLAR ve IKLIKILAR	15	-	MANİSADA KIŞLARLAR
49	“	5	-	YASSIYURT (GERMİYAN)
50	“	3	-	HACILI (GERMİYAN)
51	“	2	-	KOÇAKLAR
52	“	1	1	DEYNEK (GERMİYAN)
53	EYNELLER (tabi-i Yörükân-ı Hassa)	9	13	-
54	SATILMIŞ	15	4	KAZA-İ MARMARA
55	KUZULAR	9	-	KAZA-İ GÖRDÜK
56	UMURLU	4	1	-
57	KÖSELER (tabi-i Yörükân-ı Hassa)	13	12	-
58	“	4	-	KERPIÇLİK
59	“	3	-	BALÇIKLU (MARMARA)
60	KARA KASABLAR	27	3	PALAMUD (MANİSA)
61	KARA MEHMEDİLER nd. KARA HAYLAR (tabi-i Yörükân-ı Hassa)	11	7	-
62	HAMİD İLİ (TABCALAR TAİFESİ) (tabi-i Yörükân-ı Hassa)	17	-	-
63	KORKUTLAR	73	2	YAYLAKLARI ÜÇ DEPE, KIŞLAKLARI KAYA İLİ
64	KORUCILAR (tabi-i Yörükân-ı Hassa)	13	-	YAYLAKLARI İRMENİ DERBENDİ, KIŞLAKLARI YAKA YAMAĞI
65	KARA YAKUBLAR (tabi-i Yörükân-ı Hassa)	6	-	-
66	“	4	-	ÇAM
67	“	3	-	ÖZHANLAR
68	“	16	-	İĞDECİK (KULA)
69	“	7	-	BAKAS
70	“	6	-	KIZIL UMURLU
71	“	2	-	ERMENEK
72	“	1	-	ÇEKE KÖY(?)
73	“	7	-	KAVAK ALANI
74	“	7	1	SÜLELER (KULA)
75	KULAĞUZLAR (tabi-i Yörükân-ı Hassa)	4	-	-
76	İSİFLER	1	-	İSİFLER (KULA)
77	“	3	-	ÖREYLER
78	“	2	-	AK YAVUZCA (ADALA)
79	“	2	-	YENİ TEKELÜ (MANİSA)

80	KURD TUTAN (tabi-i Yörükân-ı Akçaköy)	184	104	-
81	OTMAN (an Yörükân-ı Akçaköy)	15	14	-
82	ÖREN VİRAN (an Yörükân-ı Akçaköy)	15	7	-
83	URUMSA (an Yörükân-ı Akçaköy)	12	9	-
84	KIRK HACILAR (an Yörükân-ı Akçaköy)	17	4	-
85	KÖSELER (an Yörükân-ı Akçaköy)	12	4	-
86	AVAHATLAR (an Yörükân-ı Akçaköy)	17	6	-
87	TUZCILAR (an Yörükân-ı Akçaköy)	8	6	-
88	"	5	5	KÖYLÜCE
89	HOCA(HACE) AHMETLER (tabi-i Yörükân-ı Akçaköy)	26	19	-
90	BENAYİF(?) (tabi-i Yörükân-ı Akçaköy)	46	15	-
91	KUZI PINARI (tabi-i Yörükân-ı Akçaköy)	8	5	-
92	YÖRÜKAN-I AKÇAKÖY	18	7	KARA GÖLELER
93	"	9	5	BULDUKLU
94	KARA YUSUF (tabi-i Yörükân-ı Akçaköy)	5	-	-
95	YÖRÜKAN-I AKÇAKÖY	5	1	AHMEDLER
96	"	4	-	KÖSEM
97	"	5	1	OKÇULAR (MARMARA)
98	CÜLLAH HALİLLER (tabi-i Yörükân-ı Akçaköy)	9	1	-
99	MANENDLER (tabi-i Yörükân-ı Akçaköy)	4	-	-
100	DERZİLER (an Yörükân-ı Akçaköy)	5	-	-
101	KADEM HOCALAR (an Yörükân-ı Akçaköy)	7	-	-
102	HACI KULFALLAR (tabi-i Yörükân-ı Akçaköy)	20	9	-
103	İCELER (tabi-i Yörükân-ı Akçaköy)	13	-	-
104	AYU MAHMUDLAR nd. HACI MAHMUDLAR (tabi-i Yörükân-ı Akçaköy)	25	-	-
105	TUNENDLER (tabi-i Yörükân-ı Akçaköy)	20	1	-
106	EVLİYALAR (tabi-i Yörükân-ı Akçaköy)	7	-	-
TOPLAM		1315	540	

Tablo XLI’de de görüleceği üzere 1575 yılında Demirci kazasında 927 hane ve 782 mücerredten mürekkep 114 adet Yörük grubu, 74 köye ve Demirci nefsine dağılmıştır. Bununla birlikte 1531’e göre Demirci Yörüklerinden Demirci kazası dışına dağılmış olan 23 yörük grubunun büyük bir azalma göstererek 1575’te 2’ye gerilediği tespit edilmektedir.¹¹²¹ Bu iki grup da Adala ve Marmara kazalarında görülmektedir. Bu da 1575 yılında Demirci kazasında görülen Yörük nüfusundaki azalmadan da anlaşılacağı üzere, dağılmış olan Yörük cemaatlerinin, belli bir süre sonra gittikleri yerlere kaydedildiklerini akla getirmektedir.

1575’te Yörük cemaatlerinin niyabet, arus, cürm-ü cinayet, bive, bennak, mücerred, ağnam gibi resimleri toplamı 46 bin akçeyi bulmaktadır.¹¹²² Buna göre 1575 yılında Yörük cemaatlerinin toplam vergi miktarında 1000 akçelik artış tespit edilmektedir. 1575 yılında bu miktar kazanın toplam gelirinde % 5,87’lik paya eşit bulunmaktadır.

TABLO XLI: 1575’TE (TD. 115’E GÖRE) DEMİRCİ KAZASINDA YÖRÜK CEMAATLERİ

SIRA	CEMAAT	HANE	MÜCERRED	BULUNDUĞU KÖY
1	SERÇELER	14	15	-
2	“	8	8	KÖSELER
3	MAHMUDLAR (an Yörükân-ı Temürçi)	11	11	-
4	TEMÜRCİ YÖRÜKLERİ	3	4	KÖYLÜCE
5	“	1	3	ELECİK
6	“	5	3	ÜŞÜMÜŞ
7	“	15	9	BOZ
8	“	3	-	TALAS
9	“	6	5	YAYALAR
10	“	17	14	YAĞLILAR
11	“	6	7	ELEK
12	DÜZENLER (an Yörükân-ı Temürçi)	18	21	
13	İNCİKLER (tabi-i Düzenler)	12	13	
14	TOKURCI (tabi-i Düzenler, an Yörükân-ı Temürçi)	4	11	
15	İCELER	5	7	

¹¹²¹ TK. KKA. TD. 115, s. 252 a - 265 a

¹¹²² TK. KKA. TD. 115, s. 269 a

	(tabi-i Düzenler, an Yörükân-ı Temürci)			
16	İSHAKLAR (tabi-i Düzenler, an Yörükân-ı Temürci)	11	12	
17	MENDEKLER(?) (tabi-i Düzenler, an Yörükân-ı Temürci)	8	9	
18	BAYIRLAR (tabi-i Düzenler)	7	5	
19	“	2	3	KAYRAN
20	YUMUK (tabi-i Düzenler)	7	11	
21	YAŞILER (tabi-i Düzenler)	2	4	
22	“	4	4	KIZILCA
23	TEMÜRCİ YÖRÜKLERİ	7	11	ECELER
24	KILAĞUZLAR (an Yörükân-ı Temürci)	6	3	
25	TEMÜRCİ YÖRÜKLERİ	8	7	DANIŞMENDLER
26	“	3	2	KAVAKALANI
27	“	6	8	YOLCULAR
28	“	10	7	TURUDLAR
29	“	5	1	KERPİÇLİK
30	“	2	3	AKÇAIN
31	“	6	4	KUZOBASI
32	“	18	6	KÜRDECİK
33	“	24	19	İNİŞ
34	“	7	2	EYNELLER
35	“	8	4	ÇANDIR
36	KARA MEHMEDİLER (an Yörükân-ı Temürci)	11	14	
37	“	1	7	SATILMIŞ
38-39	BAHŞAYIŞLER nd. DOKURLAR ve IKLIKÇILAR (an Yörükân-ı Temürci)	28	27	
40	SEMARİ nd. ÜMRANLAR (an Yörükân-ı Temürci)	3	2	
41	KURD TUTAN (an Yörükân-ı Temürci)	42	31	
42	“	22	40	HALİLLER
43	YAKACIK (an Kurd Tutan)	17	14	
44	KIRK HACILAR (an Kurd Tutan)	29	31	
45	OSMANLAR (an Kurd Tutan, an Yörükân-ı Temürci)	7	8	
46	SOLAK (an Kurd Tutan)	13	6	
47	KARALAR nd. TURSUNLAR (tabi-i Kurd Tutan)	12	14	
48	HOCA AHMEDLER (an Kurd Tutan)	26	29	
49	KASIM OĞLANLARI (tabi-i Kurd Tutan)	3	2	

50	KURD TUTAN	29	15	GÖLELER
51	"	15	12	ESED VİRANI
52	AHMEDLER (tabi-i Kurd Tutan)	3	4	KÜRCÜ
53	KURD TUTAN	7	13	KUZIPINAR
54	"	5	7	TAVAK
55	"	6	1	DERZİLER
56	"	6	4	YORTAN
57	"	5	10	KARARDAN
58	EYNE FAKİH OBASI (tabi-i Kurd Tutan)	16	19	
59	AHMED FAKİH OBASI (tabi-i Kurd Tutan)	12	10	
60	BACILAR (tabi-i Kurd Tutan)	9	9	
61	ÖMER OĞLANLARI (tabi-i Kurd Tutan)	19	15	
62	DERZİ HALİL (an Kurd Tutan)	77	15	
63	EYVANLAR (an Yörükân-ı Temürçi)	26	29	
64	"	10	4	BULDUKLU
65	EVLİYALAR (an Yörükân-ı Temürçi)	6	-	
66	"	4	5	KARACA İBRAHİMLER
67	"	23	18	TURPCULAR
68	"	9	16	AHMEDLER
69	"	4	4	RUMSAH
70	"	25	16	KÖSELER
71	"	6	3	CİNDİK (?)
72	"	6	2	SARU HALİLLER (ADALA)
73	SAĞIRLAR (an Yörükân-ı Temürçi)	6	2	
74	"	5	3	HUN(?) (MARMARA)
75	SATILMIŞLAR	17	5	
76	TEMÜRCİ YÖRÜKLERİ	6	3	NEFS-İ TEMÜRCİ
77	"	2	2	KASIM FAKİH MAHALLESİ
78	"	3	-	CAMİ-İ CEDİD MAHALLESİ
79	"	3	1	ECE MAHALLESİ
80	"	2	2	İÇ HİSAR MAHALLESİ
81	"	3	4	ÇORUK
82	"	3	5	SUFİ HALİLLER
83	"	1	2	ŞEYH İDRİSLER

84	"	1	-	İNİNŞAN(?)
85	"	2	4	ÇAVLILAR
86	"	2	1	MARMARACIK
87	"	1	1	HOCA
88	"	1	3	BOZCAATLU
89	"	2	1	AZİZ BEGLÜ
90	"	1	1	ALAAĞAÇ
91	"	1	1	KARA İSALAR
92	"	-	1	İNCİKLER
93	"	2	1	YAYALAR
94	"	2	1	HUDÜK(?)
95	"	1	-	PULLUCA
96	"	10	6	DURASAN ECE
97	"	3	2	ÇANAKÇI
98	"	1	1	SERKE
99	"	2	-	PARSAMAZ
100	"	1	1	SEVİNCLER
101	"	1	-	ÖRÜCÜLER
102	"	1	2	KAZANCI
103	"	2	1	YAYLALAR
104	"	2	1	İSHAKLAR
105	"	3	-	OLUK
106	"	1	3	ORTACALAR
107	"	1	-	ECELER
108	"	1	-	ELEKİ
109	"	2	2	KEMHALLU
110	"	1	-	AĞAÇHİSAR
111	"	1	-	BALÇIK HİSAR
112	"	3	2	ÇÖMLEKÇİ
113	"	2	1	DEDE
114	"	1	4	AVŞAR
TOPLAM		927	782	

Yukarıda verilen tablo XL ve XLI'de görülen hane ve mücerred rakamlarına göre 1531 yılında Demirci kazası kırsalında yaklaşık olarak 7115 kişilik konar-göçer nüfus bulunurken, Demirci şehriyle birlikte bu rakam 7456'ya çıkmakta, 1575 yılında kırsal bölgedeki konar-göçer sayısı yaklaşık 5417'ye gerilerken, Demirci şehriyle beraber kazadaki toplam konar-göçer sayısının yaklaşık olarak 5505 kişi olduğu tespit edilmektedir.¹¹²³ Bu durum yukarıda değinildiği üzere, komşu kazalarda, mesela Simav'da nüfus artışı ile

¹¹²³ Hane x 5 + mücerred = Nüfus, formülü kullanılmıştır.

birleştğinde Demirci kazasından komşu kazalara göç olduğunu akla getirmektedir. Bunda da konar-göçer zümrelerin hayvanlarına yeni otlaklar bulma gayreti olduğu düşünülebilir. Konar-göçerler 1531 yılında Demirci kazasındaki toplam nüfus içinde % 23,33'lük bir paya sahipken, bu oran 1575'te % 18,72'ye gerilemiştir.

Tahrir defterlerinde Yörük cemaatlerinin bazılarının isimleriyle yazılırken, bazılarının ise sadece "Yörük cemaati" şeklinde defterde mukayyed oldukları görülmektedir. Bazı cemaatlerin Anadolu'nun değişik bölgelerine yayıldıkları anlaşılmaktadır.¹¹²⁴

Yörük cemaatleri hakkında bilgi edinebileceğimiz bir diğer tahrir defteri de TKGM. Kuyud-u Kadime Arşivi'nde bulunan 125 numaralı defterdir. Defterin tarihi tam olarak belli değildir. Defterde Yörük cemaatlerinin ya "der mahalle-i ...", veya "der karye-i ..." şeklinde sadece buldukları yerler yazılmış, ya da "der camaati..." şeklinde bağlı oldukları Yörük cemaatlerinin isimleri yazılmış, ardından da hane ve mücerredleri kaydedilmiştir. Defterde Yörük cemaatlerinin 5 mahalle ile 51 köye dağıldıkları görülmektedir. Defterde ayrıca Demirci kazasındaki Yörüklere ait 1256 nefer kaydı yanında, 600 mücerred kaydı mukayyedir.

TABLO XLII: TD. 125 KAYITLARINA GÖRE DEMİRCİ KAZASINDA YÖRÜK CEMAATLERİ

YERİ	NEFER	MÜCERRED	CEMAAT
MAHALLE			
CAM-İ CEDİD	4	-	
KASIM FAKİH	3	1	
ECE	3	1	
SOFU	4	1	
HACI BABA	1	-	
KARYE			
OKÇULAR	1	-	
SAYIK	1	-	
AVCILAR	1	-	
TALAS	4	1	
BOZ	17	9	
-	8	5	MEDEKLER
DANIŞMENDLER	3	2	

¹¹²⁴ Günay, *a.g.t.*, s. 293, Mesela Demirci kazasında görülen Okçular cemaatinin Bergama kazasında da bulunduğu anlaşılmaktadır.

TURASAN ECE	2	1	
PULLUCA	4	2	
-	14	9	KULAĞUZLAR
ELEK	10	4	
DEDELER	7	2	
YOLCULAR	3	2	
ÇANAKÇI	6	4	
-	28	14	DİVANE ÇOBANLAR
-	7	4	KARACAAHMEDLER
-	15	6	OĞUL BEGİLER
-	6	4	HACI HIZIR
KILAN(?)	23	10	BAZERGANLU
SEVİNDİK	25	9	
HOCALAR	7	2	
KIRAN	17	10	
-	27	14	AVCILAR
-	21	10	KULAĞUZ
-	89	47	KEÇİLÜ nd. DİVANE ÇOBANLAR
AYİDLÜCEÖZ	21	13	İNCİKLER
ÇAVLILAR	57	26	
-	8	2	KETANCI
DİKİLÜTAŞ	7	2	
YENİCE ve KIZILCA MAHMUD	9	3	
BÖRKLÜCE	17	8	
ORAĞLU	30	16	
İCELER	20	8	
YAYALAR	5	3	
ÖMERLER	2	1	
-	19	10	DURASILLAR
ELECİK	13	8	
SEYREKLÜ	16	7	
EMİR AZİZLER	3	-	
ECELER	2	-	
HİSAR	1	-	
KÜÇÜK DONAŞA	7	2	
BÜYÜK DONAŞA	3	2	
SELİMLER	1	-	
SARI HALİLLER	1	-	
KOVANCI	1	-	
ŞEYH EREN	7	3	
-	58	27	KARA YAŞI
-	32	12	ÇAM GERİN
-	57	29	KARACA İBRAHİMLER
-	43	31	İSACALAR
-	17	8	YAKUB ALİSİ
EMİRŞAHLAR	34	18	
-	14	8	SARAC HAMİDLER

YENMİŞLER	71	36	KİTANCI
AKÇA	8	3	
GERENCİK	17	8	
EYERCİLER	10	5	
ADİLLÜ	11	5	
AKÇAALAN	5	-	
KÖSELER	9	2	
DEPE	10	5	
ERNECİLER	7	3	
AKYAR	8	1	
MIHLU	3	2	
AVŞAR	2	-	
ECE	11	7	
ÇÖLMEKÇİ	9	3	
ÇELİKLER nd. KARA ELMACIK	14	4	
GÜNEYLÜCE	35	16	
SACAYAK	8	2	
-	16	7	DEDE KOCALAR (An-KEÇİLÜ)
-	24	11	BULDUKLU
-	6	4	EYVANLAR
-	6	3	UMURLAR
ARMAĞANLAR	10	6	
KİRPİKLER	10	5	
KEMHALLU	11	6	
-	54	29	ALMANLAR
GÖMEÇLER	8	3	
ALAAĞAÇ	1	1	
AKÇAALAN	4	1	
SACAYAK	2	1	
TOPLAM	1256	600	

Tahrir defterlerinde bazı Yörüklerin cemaatlerin isimleri sahip oldukları neferleriyle birlikte kaydedilmiştir. Mesela perakende olan Marmaracık Yörükleri defterde mukayyedir.¹¹²⁵ Bunların demografik durumu da defterlerde verilmiştir. Bunlardan Yatuklulu (?) 61 neferlik Yörük cemaati iken, Irgadlar cemaati 15 nefer, Çalış cemaati 25 nefer, Kürekciler cemaati 11 nefer, Türkeşe cemaati 14 nefer, Hamidler cemaati 29 nefer, Baltacılar cemaati 14 nefer, Ala Atlu cemaati 6 nefer, Manendler cemaati 11 nefer, Karacaahmedler cemaati 17 nefer, Gözlüceler cemaati 7 nefer, Karkaklar cemaati 4 nefer ve Çandır cemaati 20 neferden oluşmaktadır. 1531'de bunların toplamı, 51'i mücerred olmak üzere 234 neferi bulmaktadır. Buna

¹¹²⁵ BOA. TD. 165, s. 414-417, TK. KKA. TD. 115, s. 293 a – 294 a

göre bu tarihte Parakende Marmaracık Yörükleri nüfusu 966 kişiden meydana gelmektedir.

1575 yılında da yukarıda sayılan Marmaracık Yörük cemaatleri varlığını bölgede sürdürmektedir. Yatuklulu (?) cemaati 83 nefer, Çandır cemaati 35 nefer, Karacaahmedler 24 nefer, Türkeşe cemaati 8 nefer, Baltacılar cemaati 6 nefer, Hamidler (Manisa köyünde bulunmaktalar) cemaati 5 nefer, Karaca İbrahimler köyünde bulunan Marmaracık Yörükleri 25 nefer, Tonuzca köyünde bulunan Marmaracık Yörüklerinden Karkaklar 4 neferlik nüfusa sahiptirler. 1575'te cemaatler toplamda 90 tanesi mücerred olmak üzere 190 neferden meydana gelmektedir. Buna göre mezkûr cemaatlerin bu tarihteki nüfusunun 590 kişi olduğu ve 1531'e göre 376 kişi gerilediği anlaşılmaktadır.

TABLO LIII: XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINA AİT GENEL BİLGİLER¹¹²⁶

DEMİRCİ ŞEHİRİ	1531	%	1575	%	ARTIŞ %
MAHALLE SAYISI	13	-	13	-	
YÖRÜK NÜFUSU	341	1,06	88	0,29	(-) 0,77
MÜSLÜMAN NÜFUSU	2700	8,45	3705	12,59	4,14
GAYRİMÜSLİM NÜFUSU	456	1,42	60	0,20	(-) 1,22
ŞEHİR GENEL NÜFUS TOPLAMI	3497	10,94	3853	13,10	2,16
KIRSAL BÖLGE					
KÖY SAYISI	173	-	181	-	
MEZRA SAYISI	13	-	13	-	
YÖRÜK NÜFUSU	7115	22,27	5417	18,42	(-) 3,85
KÖYLÜLER NÜFUSU	21335	66,78	20137	68,47	1,69
KIRSAL NÜFUS TOPLAMI	28450	89,06	25554	86,90	(-) 2,16
KAZA GENEL NÜFUS TOPLAMI	31947	-	29407	-	(-) 7,95
KAZANIN TOPLAM GELİRİ	593670,5	-	782585,5	-	31,82
TİMAR SAYISI TOPLAMI	69	93,24	61	75,30	(-) 17,94
ZEAMET SAYISI TOPLAMI	5	6,76	16	19,75	12,99
HAS SAYISI TOPLAMI	-	-	4	4,93	-
DİRLİK SAYISI TOPLAMI	74	-	81	-	9,45
TİMAR GELİRLERİ TOPLAMI	406106	78,38	521053	73,60	(-) 4,78
ZEAMET GELİRLERİ TOPLAMI	111980	21,62	152506	21,54	(-) 0,08
HAS GELİRLERİ TOPLAMI	-	-	34311	4,84	-
DİRLİK GELİRLERİ TOPLAMI	518086	-	707870	-	36,63

¹¹²⁶ Nüfusların yüzdeler payları, kaza genel nüfusu toplamına göre hesaplanmıştır.

TABLO LIV: NAHİYELERE GÖRE 1575'TE ZİRAATİ ÇOK YAPILAN ÜRÜNLER

	DEMİRCİ		KARATAŞ		ORTAPARE		BORLU		TOPLAM	
	MÜD	KİLE	MÜD	KİLE	MÜD	KİLE	MÜD	KİLE	MÜD	KİLE
BUĞDAY	2556	200	2552	232	2072	400	2760	192	9940	1024
ARPA	1548	72	1740	-	1824	248	1988	-	7136	320
BURÇAK	180	630	280	580	125	785	210	1040	810	3035
NOHUT	180	980	210	540	95	880	160	1320	645	3720
DARI	140	420	152	460	48	824	72	844	412	2660
%'LİK PAY										
BUĞDAY	25,71	19,53	25,67	22,65	20,84	39,06	27,60	18,75	100	100
ARPA	21,69	22,5	24,38	-	25,56	77,5	27,85	-	100	100
BURÇAK	22,22	20,75	34,56	19,11	15,43	25,86	25,95	34,26	100	100
NOHUT	27,90	26,34	32,55	14,51	14,72	23,65	24,80	35,48	100	100
DARI	33,98	15,78	36,89	17,29	11,65	30,97	17,47	31,72	100	100

SONUÇ

Milattan önceki yıllardan beri yerleşime sahne olan Demirci, bu zaman zarfında farklı kültür ve medeniyetlerin yaşam bulduğu bir alan olmuştur. Türkler tarafından XIV. Yüzyılın başında fethedilen Demirci, Saruhanoğullarının Saruhan bölgesinde ilk ele geçirdiği yerdir. Saruhanoğulları Beyliğinin Manisa kolu yıkıldıktan sonra Beylik, Demirci kolu olarak varlığını bir süre daha sürdürmüştür. XV. Yüzyılın birinci yarısında Çelebi Mehmet döneminde Osmanlı egemenliğine giren ve Osmanlı Devleti yıkılana kadar da onun egemenliğinde klasik taşra teşkilatı içersinde kaza statüsünde varlığını devam ettiren Demirci kazası, günümüzde de bu özelliğini sürdürmektedir.

XVI. Yüzyılda Demirci kazasının şehir nefsi, köy ve mezralardan müteşekkil olduğu görülmektedir. Şehirde 13 mahalle bulunmaktadır. Yüzyılın ikinci yarısında dört mahallenin isminde bazı değişiklikler olurken, mahallelerin hane sayılarında da değişmeler bulunduğu gözlemlenmektedir. 1531'de 61 hane ile en kalabalık mahalle olan Sofular Mahallesinin yerini, en büyük artış ile 1531 yılında 26 hane olan ve 1575'te 90 haneye ulaşan Hacı Tur Beg Mahallesi almıştır. 1531 yılında şehrin en küçük mahallesi olan ve 19 haneye sahip Cami-i Cedid'in yerini, 1575'te 19 hane ile Eski Hisar Mahallesi almıştır. XVI. Yüzyılda bulunan mahallelerden önemli bir kısmı günümüzde de varlığını devam ettirmekte, bu da bize mahallelerin sınırlarının çizilmesinde kolaylık sağlamaktadır. Demirci şehrindeki mahalle sayısı zaman içinde artış göstermiştir. Mesela XIX. Yüzyıl sonunda Demirci şehri 17 adet ve günümüzde de 22 adet mahalleye sahip bulunmaktadır. Şehirdeki Müslüman nüfus 1531 yılında yaklaşık olarak 3 bin kişi olup, bu sayı diğer unsurlarla birlikte yaklaşık olarak 3500 kişiyi bulmaktadır. Bu da aynı dönemde Manisa şehrinin nüfusunun yarısına yakın bir rakama işaret etmekte ve Demirci şehrinin bu dönemde nüfus konusunda gelişme kaydettiğini göstermektedir. 1575'te şehir, yaklaşık olarak 3800 Müslüman nüfus yanında, diğer unsurlarla birlikte yaklaşık 3850 kişiden oluşmaktadır.

Bu da Demirci şehri nüfusunun yüzyılın ikinci yarısında yaklaşık olarak % 10 civarında arttığına işaret etmektedir.

Bu dönemde Demirci şehrinde gayrimüslim nüfusun da ikamet ettiği, görülmektedir. Gayrimüslim nüfus 1531'de 450 kişi civarında olup, şehrin toplam nüfusunda yaklaşık % 15'lik bir orana sahip bulunmaktadır. 1575 yılında şehirdeki yaklaşık gayrimüslim nüfus yaklaşık olarak 60 kişiden meydana gelmektedir. Bu da gayrimüslim nüfusta büyük bir azalmayı göstermektedir ki, yüzyılın ikinci yarısında şehirde yaşayan gayrimüslim nüfusun oranı yaklaşık olarak % 1,5'a tekabül etmektedir. Demirci'ye komşu kazalarda yüzyılın ikinci yarısında gayrimüslim nüfusta artış bulunmaması, buna karşılık Manisa ve özellikle İzmir'de gayrimüslim nüfusun artış göstermesi Demirci'deki gayrimüslimlerin buralara göç ettiğini düşündürmektedir.

XVI. Yüzyılın I. yarısında Demirci kazasında Demirci ve Borlu adında iki nahiye görülürken, ikinci yarısında nefsleri bulunmayan Karataş ve Ortapare nahiyeleriyle bu sayı dörde yükselmiştir.

XVI. Yüzyılın ikinci yarısında köy sayısında artış görülen Demirci kazasında, günümüzde bu dönemdeki sayının yarısına yakın köy bulunmaktadır. Köylerin bir kısmı zaman içerisinde ortadan kalkmış, bir kısmı ise komşu kazalara bağlanmıştır. Bu da Demirci kazasının tarih içinde sınırlarında değişimler olduğunu göstermektedir. Yüzyılın ilk yarısında kazada toplam 173 köy bulunurken, ikinci yarısında 181 adet köyün yer aldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu köylerden 21 adedi 1531 yılında hali iken, 1575'te hali köy sayısının 30 adede yükseldiği görülmektedir. Dolayısıyla köy sayısındaki artış her zaman nüfus artışı anlamına gelmemektedir. Zaman içerisinde köylerin nüfus yapısında artı ve eksi yönde değişimler bulunmaktadır. Bazı köylerin hali hale geldiği, bazı hali köylerde ise nüfus yerleşmesi oluşmaya başladığı tespit edilmektedir. 1531'de Demirci kazasının kırsal bölgesinde yaklaşık olarak 28500 kişi yaşarken, bu sayı 1575 yılında 25550 kişiye düşmüştür. Kazanın toplam nüfusu 1531'de

yaklaşık olarak 32 bin kişiden oluşurken, 1575 yılında bu sayının 29400 kişi civarına gerilediği görülmektedir. Buna göre kaza genelinin nüfusunda 1531'e göre % 8 oranında bir gerileme söz konusudur. Demirci kazasına komşu Simav kazasında önemli oranda nüfus artışı, bu kazaya Demirci'den nüfus hareketine işaret etmektedir. Yüzyılın ilk yarısında Demirci kazası genelinde nüfusun yaklaşık % 90'nı kırsal bölgede yaşamaktadır. Yüzyılın ikinci yarısında ise bu oran yaklaşık % 87'dir. Görüldüğü gibi XVI. Yüzyılda Demirci kazası nüfusunun ağırlık merkezi kırsal bölge olmuştur. Dolayısıyla kazanın ziraat ve hayvancılığa dayanan ekonomisinin temel ağırlık noktasını kırsal kesimi oluşturmuştur. Ayrıca konar-göçer zümreler de kazanın toplam nüfusu içinde 1531'de yaklaşık % 23'lük, 1575 yılında da yaklaşık % 19'luk pay ile önemli bir yere sahiptir. Nitekim XVI. Yüzyılda Demirci kazasında oldukça fazla sayıda Yörük cemaatinin bulunduğu görülmektedir.

XVI. Yüzyılda komşusu bulunduğu bazı kazalara göre barındırdığı nüfus sayısı bakımından Demirci şehri önde gelmekle birlikte, sonraki dönemde diğer bazı kazaların Demirci şehrine nazaran daha hızlı gelişme kaydettiği, şehrin günümüzdeki nüfusunun az olmasından anlaşılmaktadır. Demirci'nin günümüze kadar kaza özelliğini devam ettirmesinde zirai üretim ve hayvancılık faaliyetlerine uygun bir bölge olması, özellikle de XIX. Yüzyılda da bunlara halıcılığın ilave edilmesi şüphesiz etkili olmuştur. Ancak Manisa şehri gibi gelişme imkânı bulamamıştır. Bununla birlikte XVI. Yüzyılda Saruhan Sancağında yer alan Adala, Kayacık, Güzel Hisar, Gördük gibi kazalara oranla Demirci şanslı sayılabilir. Nitekim isimlerini saydığımız kazalar, gelişme imkânı bulmayarak bu statülerini kaybetmişlerdir.

XVI. Yüzyılda şehrin fiziki yapısında cami, mescit, tekke, zaviye, muallimhane, kervansaray, hamam, dükkân ve çeşmeler önemli bir yer tutmaktadır. Bunların bir kısmı günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir, ancak bazıları günümüze kadar gelememiştir. Bazıları ise yıkılma, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Yol açma gibi gerekçelerle Hacı Hasan Camii yanında bulunan hamam gibi, bazı tarihi ve kültürel varlıklarımız yok edilirken, bazıları da eski İsmailler köyü camii gibi, kaderine terk edilip

yılmaya ve yok olmaya mahkûm edilmiştir. Şehirlerimizin belli bir plan dâhilinde gelişmesinin önü açılmalıdır. Ancak bu plan içersine tarihi ve kültürel varlıklarımız da dâhil edilmelidir. Yapmış olduğumuz incelemelerde, Demirci ve çevresinde tarihi ve kültürel değerlerimizin yok olmaya yüz tuttuğu gözlemlenmiştir.

Kazada eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü ve birinin Demirci şehrinde, diğerlerinin kırsal bölgede bulunduğu 5 adet mekteb bulunmaktadır.

Kazada zaviyelerin varlığı arşiv belgelerinde görülmekle birlikte, burada bulunanların tarikatlarına ait herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Demirci kazasında bulunan vakıflar içersinde zaviyelerin ve para vakıflarının çokluğu dikkat çekmektedir. Bu dönemde Demirci kazasında dini yapının güçlü olduğuna işaret eden 25 zaviye yanında, 2 adet tekke bulunurken, otuzun üzerinde para vakfı olduğu tespit edilmektedir. Demirci kazasında XVI. Yüzyılda vakıf eserlerin kırsal bölgede daha çok bulunduğu tespit edilmektedir.

XVI. Yüzyılda kazada hububat üretimi önemli bir yer tutmakta, ilk sıraları alan buğday ve arpa yanında, burçak, darı, mercimek, nohut, bakla, börülce ve çavdar üretimi ağırlıklı olarak yapılmaktadır. Vergi kayıtlarına göre kazada en fazla istihsal edilen mahsullün hububat olduğu anlaşılmaktadır.

Kazada üzüm üretiminin ciddi bir yer tuttuğu ve bağıcılığın hemen tüm köylere yayıldığı görülmekte, ancak bunların sadece öşür miktarları defterlere yazılı olduğundan kilogram cinsinden üretimi tespit edilememektedir. Meyveciliğin bu dönemde gelişme gösterdiği ve bugün kazada geniş oranda üretimi yapılan kestane ve kiraz gibi meyvelerin bu yüzyılda az da olsa üretimine başlandığı anlaşılmaktadır. Kestane ve kiraz üretimi XVI. Yüzyıl başlarından itibaren gelişme göstermekle birlikte, uzun yıllar Demirci kazasında gelişme imkânı bulamamış, ancak XX. Yüzyılda büyük oranda üretimi artarak, zirai ekonomide önemli bir paya ulaşmıştır. İğde ve elmanın da bu dönemde üretimi azdır. Armut, ceviz ve bostan üretimi ise yüksek seviyededir. Ayrıca kazada bahçecilik de gelişme göstermiştir.

Pamuk, palamut, boyalık, keten ve kendir gibi sanayi ürünü bitkileri de kazada yetiştirilmektedir. 1531 yılında Demirci kazasında toplam 15230 kıyeye pamuk üretilirken, yüzyılın ikinci yarısında bu oran 23095 kıyeye yükselmiştir. Çeltik üretiminin de bu dönemde kazada yapıldığı tespit edilmektedir. Pamuk ve çeltik üretimi günümüzde Demirci bölgesinde bulunmamaktadır. Bu konuda yapılacak bir ön araştırmayla, pamuk ve çeltik üretiminin ekonomik olacağı tespiti yapılırsa, pamuk ve çeltik üretiminin tekrar başlatılabilmesi mümkündür. Ayrıca günümüz dünyasında ve Türkiye’de organik ürünlere yönelim söz konusudur. Bu da eskiden olduğu gibi giyim, halı, kilim gibi ürünlerde doğal kökboyanın kullanımını tekrar gündeme getirmektedir. Demirci’nin arazi ve iklimsel özelliği ile kök boya üretimine elverişli olması, kök boya üretiminde ön sıralarda yer alabileceğini düşündürmektedir. Nitekim günümüzde boyalık bitki az da olsa Demirci’de hala üretilmeye devam etmektedir. Bu değerlendirilirse Demirci ekonomisine katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Kazada su değirmenlerinin bol miktarda bulunduğu anlaşılmaktadır. 1531’de kazada faal değirmen sayısı 139 iken, 1575 yılında sayının 159’a yükseldiği görülmektedir. Değirmen sayısındaki artış, zirai üretimde de artışa işaret etmektedir.

Demirci’de kervansarayın bulunması büyük boyutlarda olmasa da burada ticari faaliyetin varlığına işaret etmektedir. Bu dönemde kazada biri Demirci nefsinde diğeri de Borlu nefsinde olmak üzere iki pazar kurulduğu anlaşılmaktadır. Şehirde hayvancılığa bağlı olarak deri sanayinin, keten üretiminin bulunması keten bezi, dut yaprağı üretiminin vergiye konu olması ipek böceği üretiminin, kendir üretimin bulunması bu bitkiye bağlı olarak gelişme gösteren bir sanayinin oluştuğunun göstergesidir. Ayrıca bir sabunhanenin Demirci nefsinde faaliyette bulunduğu tespit edilmektedir.

Bazı zirai üretimlerde yüzyılın ikinci yarısında artış, bazılarında ise azalma bulunmaktadır. Mesela buğday üretiminde artış görülürken, çavdar üretiminde azalma gözlemlenmektedir. Bunda iklimsel faktörler yanında, bazı

zirai ürünlerin daha ekonomik olmasının etkili olduğu düşünülebilir. XVI. Yüzyılda köylerin hâsıllarında genel olarak bir yükselme görülmekle birlikte, bazı köylerin nüfusunda gerileme olmasına rağmen hâsıl gelirlerinde yükselme olması dikkat çekicidir.

Ziraatın yanında hayvancılık da kaza ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Yörük teşekkülleri başta olmak üzere kaza nüfusunun önemli bir kısmı bu dönemde hayvancılıkla meşgul olmuştur. Demirci kazası, yaylakları ve otlakları sayesinde hayvancılıkla geçinen aşiretler için tercih edilen yer olmuştur. Birçok köyün de Yörük cemaatinin ismini aldığı ve günümüzde de bu ismini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu dönemde bölgede bulunan Yörük cemaatlerini tahrir defterlerinden takip edebiliyoruz. Bir yerleşim birimine tabi olan cemaatlerin vergiye tabi olan nüfusu; mücerred, bennak, nimçift, imam, pir gibi özellikleri ile defterlerde mukayyedir. Bu da bunların hayvancılık yanında zirai faaliyetlerle de uğraştıklarını göstermektedir. Bu yüzyılda Osmanlı Devletinin diğer klasik sancaklarda uyguladığı vergilerin aynen Demirci kazasında da uygulandığı tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. 1531 yılında Demirci kırsalında 1315 hane ve 540 mücerred Yörük teşekkülü görülürken, 1575'te bu sayının 927 hane ve 782 mücerred olarak deftere kaydedildiği görülmektedir.

Tahrir defterlerine göre kazada hayvancılığın daha ziyade küçükbaş olarak yapıldığı ve arıcılığın da son derece geliştiği görülmektedir. 1531'de kazada bulunan küçükbaş hayvan sayısı yaklaşık olarak 61700 adet iken, 1575 yılında % 30,75'lik bir azalma ile bu sayı 42700 adet civarına gerilemiştir. 1531'de kazada 1745 adet kovan bulunurken, 1575 yılında bu sayı 1886'ya yükselmiştir. Bu da % 8,08 oranında bir artışa tekabül etmektedir. Yüzyılın ikinci yarısında küçükbaş hayvancılıkta bir düşüş bulunurken, arıcılıkta artış söz konusudur.

Günümüzde kaza ekonomisinde önemli bir yeri olan halıcılığın, XVI. Yüzyılda kazadaki ekonomik etkinlikler içinde yer almadığı anlaşılmaktadır.

Demirci kazası miri arazi rejimi dâhilinde timar sisteminin uygulandığı bir kaza olmuştur. Miri arazi kazada önemli bir yer tutarken, vakıf arazilerin bunun yanında oldukça küçük kaldığı tespit edilmektedir.

1531 yılında Demirci kazasında 22 adet kalemin oluşturduğu vergi gelirleri toplamı 593670,5 akçe olarak görülmektedir. 1575'te de kazadaki 22 adet kalemin oluşturduğu vergiler toplamı 782585,5 akçe olup, 188915 akçe ile % 31,82 oranında artış tespit edilmektedir. Bu yükselmeye üretim artışının etkisi olduğu gibi, enflasyonun da etkisi bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bütün bunlar XVI. Yüzyılda Saruhan Sancağına tabi Demirci kazasının demografik ve ekonomik açıdan önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Yapmış olduğumuz bu çalışma ile Demirci kazasının XVI. Yüzyıldaki yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu tür çalışmaların Türkiye'nin tarihteki siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısının ortaya çıkarılmasına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV VESİKALARI

1. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (BOA)

a) Tahrir defterleri (TD)

No. 48, 49, 72, 102, 165, 166, 239, 398, 568, 600, 683, 786, 858

b) Mühimme Defterleri (MD)

No. 1, 2, 4, 13, 15, 18, 21, 24, 26, 37, 41, 43, 44, 45, 49, 51

c) Maliyeden Müdevver Defterler(MAD)

No. 31, 38, 244, 1583, 15708, 15287, 15324, 15437, 18181

d) Kamil Kepeci Tasnifi (KK. d.)

No. 2291

e) Timar ve Zeamet Tevcih Defterleri (Ruznamçe)

No. 1, 8, 16, 17, 29, 46, 59, 69, 136, 177, 198, 199, 215, 238, 256, 262, 269, 282

f) Haritalar (HRT)

No. 1718, 2335

2. *Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime Arşivi* (TK. KKA)

Tahrir defterleri (TD)

No. 47, 78, 115, 125, 544, 226, 258, 356, 370, 396, 103,

3. *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi* (VGMA)

Def. No. =209/0, 210/0,

4. *Ankara Milli Kütüphane*

Manisa Şeriyeye Sicilleri (MŞS)

No.2, 3, 7, 15, 21, 22, 23, 24, 26

II. MAKALELER – BİLDİRİLER

- AÇIKEL, Ali, "XIV – XVI. Yüzyıllarda Tokat Zaviyeleri", *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Ankara 2001, s. 229-264
- AFYONCU, Erhan, "Ruznamçe", *DİA.*, C. 35, İstanbul 2008, s. 276-278
- AKALIN, Şebnem, "Kervansaray", *DİA.*, C. 25, Ankara 2002, s. 299-302
- ANHEGGER, Robert, "Martoloslar Hakkında", *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII/1, İstanbul 1942, s. 282-320
- ARENDONK, C. Van, "Şerif", *İA.*, C. 11, 2. Baskı, İstanbul 1979, s. 435-442
- ARIKAN, Zeki, "Osmanlı İmparatorluğunda İhracı Yasak Mallar, Memnu Meta", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 279-306
- AYDIN, İbrahim, "Demirci Şehri'nin Mekânsal Gelişimi ve Gelişimi Etkileyen Faktörler" *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 7, İstanbul 2003, s. 19-44
- _____, "Demirci'de Üniversitenin Ekonomik Faaliyetlere Etkisi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 5, İstanbul 2001, s. 187-199
- BALTACI, Cahit, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim", *Türkler*, C. 11, Ankara 2002, s. 446-462
- BARIŞTA, H. Örcün, "Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri", *Türkler*, C. 12, Ankara 2002, s. 242-246
- BARKAN, Ömer L. , " "Feodal" Düzen ve Osmanlı Timarı" , *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980, s.873-895

- _____, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, *İÜ. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 11, S.1-4, İstanbul 1949-50, s.524-569
- _____, “Balkan Memleketlerinin Zirai Reform Tecrübeleri Balkan Memleketlerinin Toprak Meseleleri Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980, s. 377-448
- _____, “Avarız”, *İA.* , C. 2, İstanbul 1986, s. 13-19
- _____, “Çiftlik”, *İA.* , C.3, İstanbul 1988, s. 392-397
- _____, “İmparatorluk Devrinde Toprak Mülk ve Vakıflarının Hususiyeti”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980, s. 249-280
- _____, “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, S. 2, Ankara 1942, s. 279-304
- _____, “Malikâne-Divani Sistemi” , *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980, s. 125-149
- _____, “Mülk Topraklar ve Sultanların Temlik Hakkı (1)” , *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980, s. 231-247
- _____, “Osmanlı Devrinde Akkoyunlu Uzun Hasan Bey’e Ait Kanunlar”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980, s. 545-573
- _____, “Osmanlı Devrinin “Eşkincülü Mülkler”i veya “Mülk Timarlar”ı Hakkında Notlar”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980, s. 897-904

_____ ,“Osmanlı İmparatorluğu’nda Çiftçi Sınıfların Hukuki Statüsü”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980, s. 725-788

_____ ,“Şer’i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar” *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s. 209-230

_____ ,“Timar”, *İA.* , C.12/1, İstanbul 1979, s. 286-333

_____ ,“Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274(1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi” , *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980, s. 291-375

_____ ,“Türkiye’de Toprak Meselesinin Tarihi Esasları” , *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980, s. 125-149

_____ ,“Türkiye’de “Servaj” Var mıydı?” , *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980, s. 717-724

_____ ,“XV ve XVI’ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nda, Toprak İşçiliğinin Organizasyonu Şekilleri” , *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul 1980, s. 575-716

_____ ,“Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi” *Türkiyat Mecmuası*, C. 10, İstanbul 1953, s. 1-25

BAYARTAN, Mehmet, “Tarihi Coğrafya Çalışmaları Açısından Şehir ve Osmanlı Şehri”, *İÜ. Edb. Fak. Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, S. 13, İstanbul 2005, s. 85-92

- BAYKAL, Bekir Sıtkı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII. ve XVIII. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni ile İlgili Belgeler", *Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. 13, S. 17, Ankara 1988, s. 87-115
- BAYKARA, Tuncer, "Kökboya", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S.14, İstanbul 1964, s. 221-226
- _____, "Kaza", *DİA.*, C. 25, Ankara 2002, s. 119-120
- BECKER, C. H. , "'Cizye", *İA.*, C.3, İstanbul 1988, s. 199-200
- BERKİ, Ali H. , "Hukuki ve İçtimai Bakımdan Vakıf" , *Vakıflar Dergisi*, S. 5, Ankara 1962, s. 9-13
- BERKİ, Şakir, " Vakıfların Devlete ve Devletin Vakıflara Hizmeti", *Vakıflar Dergisi*, S.7, İstanbul 1968, s. 45-52
- BİZBİRLİK, Alpay, "Osmanlı Toplumunda Vakıfların Sosya-Ekonomik Boyutları ve Buna Dair Örnekler", *Osmanlı*, C. 5, Ankara 1999, s. 56-62
- BÜCHNER, V. F. , "Şehir", *İA.*, C. 11, İstanbul 1979, s. 391-392
- CEYLAN, Mehmet Akif, "Vize'de (Kırkırelı) Yerleşmenin Gelişimi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 23, İstanbul 2011, s. 53-92
- CHALMETA, Pedro, "Pazarlar", *İslam Şehri*, Haz. R. B. Serjeant, Çev. Elif Topçugil, 2. Baskı, İstanbul 1997, s. 131-144
- ÇABUK, Vahid, "Yörükler", *İA.*, C. 13, İstanbul 1988, s. 430-435
- ÇAĞATAY, Neşet, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *DTCFD.*, C. 5, S. 5, Ankara 1947, s. 483-515
- _____, "Anadolu'da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evren", *Bellekten*, C. 46, S. 182, Ankara 1982, s. 423-436

ÇETİNTÜRK, Selahaddin, “Osmanlı İmparatorluğunda Yörük Sınıfı ve Hukuki Statüleri”, *AÜ. DTCFD*, C. 2, S. 1, Ankara 1943, 107-116

DEMİREL, Ömer, “Osmanlı Esnafı 1750-1850)”, *Türkler*, C. 14, Ankara 2002, s. 253-263

DOĞAN, M. Said, “Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler”, *Anadolu’da Yörükler Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler*, Ankara 2007, s. 149-199

DÜZBAKAR, Ömer, “Hüdavendigâr Sahasında Koanar-Göçerler”, *Uludağ Ü. Fen-Edb. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, Bursa 2003, s. 61-74

ELİSSÉEF, Nikita, “Fiziki Plan”, *İslam Şehri*, Haz. R. B. Serjeant, Çev. Elif Topçugil, 2. Baskı, İstanbul 1997, s.113-130

EMECEN, Feridun M. , “Bennak”, *DİA.* , C.5, İstanbul 1992, s. 458-549

_____ , “Osmanlılar’da Yerleşik Hayat Şehirli ve Köylüleri”, *Osmanlı*, Cilt 4, Ankara 1999, s.91-97

_____ , “Çeltik” *DİA.* , C.8, İstanbul 1993, s. 265-266

_____ , “Manisa”, *DİA.* , C. 27, Ankara 2003, s. 577-583

_____ , “Saruhanogulları” , *DİA.* , C. 36, İstanbul 2009, s. 170-173

ERAVCI, Mustafa “Saruhanogulları’nın Demirci Kolunun Siyasi ve Kültürel Faaliyetleri Hakkında Bir Tetkik” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VI, S. I, Afyon 2004, s. 55-63

ERDOĞRU, M. Akif, “Onaltıncı Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir ve Çevresi” , *Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri Kitabı*, İzmir 1994, s. 221-230

- ERGENÇ, Özer “Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”,
Osmanlı Araştırmaları, S. IV. İstanbul 1984, s. 69-78
- _____, “Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri”,
Türkiyenin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920),
Haz. Osman Okyar, Halil İnalçık, Ankara 1980, s. 103-109
- ERGİN, Osman, “Çarşı” , *İA.* , C. 3, İstanbul 1988, s. 360-362
- EYİCE, Semavi , “Çeşme”, *DİA.* C. 8, İstanbul 1993, s. 277-287
- _____, “Hamam”, *DİA.* , C. 15, İstanbul 1997, s. 402-430
- FAROQHİ, Suraiya, “Textile Production in Rumeli and The Arab Provinces:
Geographical Distribution and Internal Trade (1560-
1650)”, *Peasants, Dervishes and Traders in The Ottoman
Empire*, London 1986, s. 61-83
- _____, “The Development of The Anatolian Urban Network During
The Sixteenth Century”, *Peasants, Dervishes and Traders
in The Ottoman Empire*, London 1986, s. 265-303
- _____, “Camels, Wagons and The Ottoman State in The Sixteenth
and Seventeenth Centuries”, *Peasants, Dervishes and
Traders in The Ottoman Empire*, London 1986, s. 523-539
- _____, “A Map of Anotolian Friday Mosques (1520-1535)”
Peasants, Dervishes and Traders in The Ottoman Empire,
London 1986, s. 161-174
- _____, “Anadolu'nun İskânı ve Terkedilmiş Köyler Sorunu”,
*Türkiye`de Toplumsal Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve
Yöntemler Semineri*,(ODTÜ.17-19 Aralık 1976 Ankara),
Ankara 1977, s. 289-302

- FRANGAKIS-SYRETT, Elena “İzmir’de Pamuk ve Kumaş Ticareti (18. Yüzyılın İkinci Yarısından 19. Yüzyılın Başlarına”, *Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Çev. Zeynep Altok, 2. Baskı, İstanbul 2010, s. 101-120
- GELİŞLİ, Yücel, “ Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, Gelişimi ve Dönüşümü)”, *Türkler*, C. 15, Ankara 2002, s. 35-43
- GOLDZİHER, I. , “Abdal (Ebdal)”, *İA.* , C. 4, İstanbul 1988, s. 3-4
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “Nahiye”, *İA.* , C. 9, İstanbul 1988, s. 37-39
- _____ , “Sipahi” , *İA.* , C. 10, İstanbul 1988, s. 689-694
- GÖKÇE, Turan, “XVI. yy.da Kula” *Manisa Araştırmaları- 1*, Manisa 2001, s. 1-38
- _____ , “ 934 (1528) Tarihli Bir Deftere Göre Anadolu Vilayeti Kadılikları ve Kadıları”, *3 Mayıs 1944 50. Yıl Türkçülük Armağanı*, İzmir 1994, s. 77-94
- GÖKMEN, Ertan - KARAKAŞ, Ömer, “1950 Demirci Yangını”, *I. Demirci Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, İstanbul 2011, s. 167-209
- GROHMAN, A. , “Öşür” , *İA.* , C. 9, İstanbul 1988,s. 482-485
- GUDİASHVİLİ, David, “XV-XVII. Yüzyıllarda İpekli Kumaş Dokumacılığı”, *Osmanlı*, C. 3, Ankara 1999, s. 86-96
- GÜLMEZ, Nurettin, “Kurtuluş Savaşında Demirci”, *Manisa araştırmaları 1*, Manisa 2001, s. 145-168

GÜNAY, Vehbi, “Köyden Kasabaya: Kırkağaç’ın Gelişimi (XVI. Yüzyıl)”
Manisa Araştırmaları- 1, Manisa 2001, s. 39-53

_____, “Kırkağaç Kasabasının Doğuşu”, *Kırkağaç Sosyo-
Ekonomik Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, İzmir 2007,
s. 12-32

GÜNDÜZ, Tufan, “Konar -Göçer”, *DİA.* , C. 26, Ankara 2002, s. 161-163

_____, “Osmanlı Ekonomisi İçinde Konar-Göçerler”, *60. İlim ve
Fikir Yılında Prof. Dr. Kazım Yaşar Kopraman’a Armağan*,
Haz. Semih Yalçın, Ankara 2003, s. 358-366

GÜRKAN, Emrah Safa, “Osmanlı-Habsburg Rekabeti Çerçevesinde
Osmanlıların XVI. Yüzyıl’daki Akdeniz Siyaseti”, *Osmanlı
Dönemi Akdeniz Dünyası*, İstanbul 2011, s. 11-50

HAIG, T. W. , “Seyyid”, *İA.* C.10, İstanbul 1988, s. 543

HIZLI, Mefail, “Osmanlı Klasik Döneminde Medrese”, *Türkler*, C. 11, Ankara
2002, s. 426-435

HÜR, Ayşe, “Doğancılar”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3,
İstanbul 1994, s. 80-81

IRMAK, Yunus, “Osmanlı İmparatorluğunda Martolos Teşkilatı Hakkında Bir
Çalışma”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 63, İstanbul 1989,
s.185-190

IŞIK, Ahmet, “Avcı”, *DİA.* , C. 4, İstanbul 1991, s. 113-115

İNALCIK, Halil, “Osmanlı’da İstatistik Metodu Kullanıldı mı: Tahrir Sistemi”
Doğu Batı Makaleler II, Ankara 2008, s. 281-323

_____, “ Ahilik, Toplum ve Devlet” *Doğu Batı Makaleler II*,
Ankara 2008, s. 85-95

- _____ , “Çiftlik”, *DİA.* , C. 8, İstanbul 1993, s. 313-314
- _____ , “İspence”, *DİA.* , C. 23, İstanbul 2001, s. 177
- _____ , “ Çift- Hane Sistemi ve Köylünün Vergilendirilmesi” *Doğu Batı Makaleler II*, Ankara 2008, s. 96-110
- _____ , “Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Doğu Batı Makaleler I*, 3. Baskı, Ankara 2006, s. 9-36
- _____ , “Osmanlılar’da Raiyyet Rüsümü” *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, 2. Baskı, İstanbul 1996, s. 31-65
- _____ , “İslam Arazi Ve Vergi Sisteminin Teşekkülü” *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, 2. Baskı, İstanbul 1996, s. 15-30
- KALLEK, Cengiz, “Müd”, *DİA.* , C. 38, İstanbul 2006, s. 457-459
- _____ , “Kile” *DİA.* , C. 25, Ankara 2002, s. 568-571
- KARACA, Behset, “1522–1532 Tarihlerinde Menteşe Bölgesi Yörükleri”, *Fırat Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 18, S. 2, Elazığ 2008, s. 403-440
- KARAGÖZ, Mehmet, “Filibe Kazası Rüsüm Defterlerive XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında, Filibe-Tatar Pazarı-Göbe’de Çeltik Ziraati ”, *Fırat Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 2, Elazığ 2004, s. 361-377
- KELEŞ Hamza, “Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadi Sonuçları Üzerine Bir Çalışma”, *Gazi Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 1, Ankara 2001, s. 189-207
- KESER, Bilge, “Osmanlı Devletinde Martolos Teşkilatı”, *AÜ. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 12, Erzurum 1999, s. 267-275
- KILIÇ, Orhan, “Osmanlı Devleti’nde Meydana Gelen Kıtliklar” *Türkler*, C. 10, Ankara 2002, s. 718-730

KOCA, Salim, "Türkiye Selçuklu Uçları", *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Ankara 2001, s. 821-832

KOÇ, Ümit , "Klasik Dönem Anadolu Sanayii Üzerine bir Değerlendirme (1500-1605), *Türkler*, C. 10, Ankara 2002, s. 771-780

_____ , "XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Değirmenler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 149, İstanbul 2004, s. 181-189

_____ , "Ortaçağlardan XVI. Yüzyıl Sonlarına Tekstil Boyacılığında İdari Yapılanma ve Üretim Standartları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 177, İstanbul 2008, s. 161-186

KOYUNOĞLU, H. Hüsnü "Para Vakıfları: Muhasebe Defterlerine Göre 17. Yüzyıl İstanbul Uygulaması", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (www.dinbilimleri.com), C.8, S.1, 2008, s. 253-303

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, "Bac", *İA.* , C. 2, İstanbul 1988, s. 187-190

KRAMERS, J. H. , "Mahalle", *İA.* , C. 7, İstanbul 1988, s. 144

KUBAN, Doğan, "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, S. 7, İstanbul 1968, s. 53-73

MARDİN, Ebul'ula, "Harac" , *İA.* C. 5/1, İstanbul 1988, s. 222-225

METİN, Celal, "Milli Mücadelenin İlk Askeri Zaferi: Demirci Muharebeleri" , *Milli Mücadele'de Manisa ve Kuva-yı Milliye Sempozyumu (6-7 Kasım 2009) Bildirileri Kitabı*, Manisa 2010, s. 137-140

MİROĞLU, İsmet, "XVI. Yüzyılın Başlarında Erzincan Şehri (1516-1530)", *Tarih Dergisi*, S. 28-29, İstanbul 1975, s. 71-82

- NAGATA, Yuzo, "16. Yüzyılda Manisa Köyleri 1531 Tarihli Saruhan Sancağına Ait Bir Tahrir Defterini İnceleme Denemesi", *Studies On The Social And Economic History Of The Ottoman Empire*, İzmir 1995, s. 5-21
- NEDKOFF, Boris Cristof, "Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (Baş Vergisi)", Çev. Şinasi Altundağ, *Bellekten*, C. 8, S. 32, Ankara 1944, s. 599-652
- OCAK, A. Yaşar – FAROQİ, Suraiya, "Zaviye", *İA.*, C. 13, İstanbul 1988, s. 468-476
- OCAK; A. Yaşar, "Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*. S. XII, Ankara 1978, s. 247-269
- OKUR, K. Hamdi, "Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebussuud Efendinin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.4, S. 7-8, Çorum 2005, s. 33-58
- ORTAYLI, İlber, "17. Yüzyıl Sonlarında Orta Anadolu Vilayetlerinin Toplumsal Ekonomik Durumu Üzerine" *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I*, 2. Baskı, Ankara 2004, s. 9-14
- _____, "Osmanlı Kadısının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 9, S. 1, İstanbul 1986, s. 95-107
- _____, "Türkiye'de Taşra Yönetim ve Yöneticiliğinin Evrimi", Kurthan Fişek (ed), *Türkiye'de Mülki idare Amirliği, Sistem ve Sorunlar*, Ankara 1976, s. 1-22
- _____, "Osmanlı Kadısının Taşra Yönetiminde Rolü Üzerine", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 9, S. 1, İstanbul 1986, s. 95-107

- ÖNKAL, Ahmet - BOZKURT, Nebi, "Cami", *DÍA.* , C. 7, İstanbul 1993, s.46-56
- ÖZ, Mehmet, "Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Türk Şehir Tarihi*, Cilt 3, Sayı 6 İstanbul 2005, s. 57-88.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Martolos", *DÍA.* , C. 28, İstanbul 2003, s. 64-66
- ÖZCAN, Tahsin, "İbn Kemal'in Para Vakıflarına Dair Risalesi", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 4, İstanbul 2000, s. 31-41
- ÖZDEMİR, Rifat, "Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset" , *OTAM*, S. 5, Ankara 1994, s. 259-310
- ÖZGÜR, Murat, "Türkiye'de İpek Böcekçiliği", *AÜ. DTCF. Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S. 12, Ankara 1996, s. 95-106
- ÖZTÜRK, Nazif, "İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*, S. 29, Ankara 2005, s. 7-20
- ÖZTÜRK, Temel, "Osmanlıda Narh Sistemi" *Türkler*, C. 10, Ankara 2002, s. 861-817
- PEDERSEN, Johs. , "Hatib", *İA.* , C. 5/1, İstanbul 1988, s. 363-365
- _____ , "Mescid", *İA.* , C.8, 3. Baskı, İstanbul 1979, s. 27-71
- PİLAHVARIAN, Nuran Kara, "Osmanlı Çeşme Mimarisi" , *Türkler*, C. 12, Ankara 2002, s. 247-251
- SAHİLLİOĞLU, Halil "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketlerinin Yeri", *ODTÜ. Gelişme Dergisi Özel Sayı*, Ankara 1978, s. 1-38.

- SAYDAM, Abdullah, "Sultanın Özel Statüye Sahip Tebası: Konar-Göçerler",
SDÜ. Fen Edb. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi, S. 20,
Isparta 2009, s. 9-31
- ŞAHİN, İlhan, "Göçebeler", *Osmanlı*, C. 4, Ankara 1999, s. 132-141
- _____, "Nahiye", *DİA.*, C. 32, İstanbul 2006, s. 306-308
- _____, "Şehir", *DİA.*, C. 38, İstanbul 2010, s. 46-449
- _____, "Osmanlı İmparatorluğunda Konar-Göçer Asiretlerin Hukuki Nizamları", *Türk Kültürü*, C. 20, S. 227, Ankara 1982, s. 285-294
- ŞİMŞEK, Mehmet, "Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar", *Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 27, Ankara 1985, s. 207-220
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet "Saruhanoğulları Beyliği", *Türkler*, C. 6, Ankara 2002, s. 787-792
- TABAK Serap, "Manisa Kuva-yı Milliyesi'nde Demirci Cephesi ve Çerkez Ethem", *Milli Mücadele'de Manisa ve Kuva-yı Milliye Sempozyumu (6-7 Kasım 2009) Bildirileri Kitabı*, Manisa Valiliği ve CBÜ. Yayını, Manisa 2010, s. 200-234
- TANMAN, M. Baha, "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları/Tekkeler", *Türkler*, C. 12, Ankara 2002, s. 149-161
- TANYELİ, Gülsün "Türkiye Köprüleri", *Türkler*, C. 12, Ankara 2002, s.231-241
- TAŞLI, İsmail, "Demirci'nin Fiziki Ortam Özellikleri ve İnsan Çevre Etkileşimi", *I. Demirci Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, İstanbul 2011, s. 26-38
- TEKİN, Zeki, "İstanbul Debbağhaneleri", *OTAM.*, S. 8, Ankara 1997, s. 349-364
- _____, "Türklerde Dericilik", *DİA.*, C. 9, İstanbul 1994, s. 176-178

- TEZCAN, Hülya, "Osmanlı Dokumacılığı" *Türkler*, C. 12, Ankara 2002, s. 404-409
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, "Demirci", C. 13, Ankara 1966, s. 3
- ULUÇAY, Çağatay, "Ayni Ali Kimdir", *Gediz*, C. 8, S. 84, Manisa 1946, s. 3-5
- _____, "Saruhan-oğulları", *İA.*, C. 10, İstanbul 1988, s. 239-244
- ÜLGEN, Ali Saim, "Hamam", *İA.*, C. 5/1, İstanbul 1988, s. 174-178
- VASİC, Milan, "Osmanlı İmparatorluğunda Martoloslar", *Tarih Dergisi*, S. 31, İstanbul 1977, s. 47-64
- YAZICI, Tahsin, "Pir", *İA.*, C. 9, İstanbul, 1988, s. 558-559
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, "Vakıf", *İA.*, C. 13, İstanbul 1988, s.i 153-172
- _____, "XVII. Asır Vakıflarının İktisadi Boyutu", *Vakıflar Dergisi*, S. XVIII, Ankara 1984, s. 5-41
- _____, "Vakıf müessesesinin XVIII. Asırda Türk toplumundaki Rolü" *Vakıflar Dergisi*, S. XIV, Ankara 1989, s. 1-27
- YÖRÜK, Doğan, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Gayrimüslimlerin Nüfusu", *Selçuk Ü. SBE. Dergisi*, C. 17, Konya 2007, s. 625-652

III. KİTAPLAR

- AKARCA, Aşkıl, Yunan Arkeolojisinin Ana çizgileri I Şehir ve Savunması, 2. Baskı, Ankara 1987
- AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"*, C. 1-2, İstanbul 1995
- _____, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 2 (1453- 1559)*, C. 2, İstanbul 1995

- AKGÜNDÜZ, Ahmed, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988
- _____, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Eyalet Kanunnameleri (I)*, 5. Kitap, II. Kısım, İstanbul 1992
- _____, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri II. Bayezid Devri Kanunnameleri*, 2. Kitap, İstanbul 1990
- AKINCI, İbrahim Ethem, *Demirci Akıncıları*, 2. Baskı, Ankara 1989
- AKURGAL, Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, 10. Baskı, Ankara 2000
- AKYILDIZ, Erhan, *Taş Çağın'dan Osmanlı'ya Anadolu*, İstanbul 1984
- AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 – M.S. 2008*, 13. Baskı, Ankara 2008
- ALPASLAN, İsmet, *Demirci Efsaneleri*, İzmir 2006
- ANHEGGER, Robert- İNALCIK, Halil, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i Örf-i Osmanî II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasakname ve Kanunnameler*, 2. Baskı, Ankara 2000
- ARIKAN, Zeki, *XV- XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir 1998
- ASLANAPA, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 2004
- _____, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul 2011
- _____, *Edirne'de Türk Mimarisinin Gelişmesi*, Ankara 1965
- _____, *Turkish Art and Architecture*, Ankara 2004
- _____, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl)*, İstanbul 1977
- ATALAY, İbrahim, *Türkiye Coğrafyası*, Genişletilmiş 4. Baskı, İzmir 1994
- _____, *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, 4. Baskı, İzmir 2005

- AYVERDİ, Hakkı Ekrem, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu*, Ankara 1958
- BABİNGER, Franz- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Anadolu'da İslamiyet*, 2. Baskı, Çev. Ragıp Hülisi, İstanbul 2000
- BALTACI Cahit, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 2005
- BARKAN, Ömer L., *XV ve XVI inci Asırlarda Osmanlı imparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, C. I, Kanunlar*, İstanbul 1943
- BATUTA, İbni, *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1986
- BAYKARA, Tuncer, *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar*, İzmir 1990
- _____ , *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*, Ankara 2001
- _____ , *Türk Kültürü Araştırmaları*, İzmir 1997
- BAYRAM, Mikâil, *Ahi Evren Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, Ankara 1995
- _____ , *Ahi Evran ve Ahi Teskilatı'nın Kuruluşu*, Konya 1991
- BELDİCEANU, Niocara, *XIV Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Timar*, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara 1985
- BİLGİN, Vejdi, *Fakih ve Toplum Osmanlı'da Sosyal Yapı ve Fıkıh*, İstanbul 2003
- BİR, Atilla – ACAR, M.Şinasi - KAÇAR, Mustafa , *Anadolu'nun Değirmenleri*, İstanbul 2012

- BİZBİRLİK, Alpay, *16. Yüzyıl Ortalarında Diyarbekir Beylerbeyliği'nde Vakıflar (972 Tahriri Işığında)*, Ankara 2002
- BOSTAN, Hanefi, *XV – XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal Ve İktisadi Hayat*, Ankara 2002
- BOYACIOĞULLARI, A. Sedat - ALAKESE, Hasan, *Her Yönü ve Her Şeyi İle Demirci*, İstanbul 1972
- BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C. 1, Çev. M. Ali Kılıçbay, İstanbul 1989
- _____ , *Maddi Uygarlık Ekonomi ve Kapitalizm XV – XVIII. Yüzyıllar Gündelik Hayatın Yapıları*, C. 1, Çev. Mehmet A. Kılıçbay, Ankara 1993
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, İstanbul 1979
- CAN, Yılmaz, *İslam Şehirlerinin Fiziki Yapısı*, Ankara 1995
- CANSEVER, Turgut, *Osmanlı Şehri*, 2. Baskı, İstanbul 2010
- CERASİ, Maurice M. Osmanlı Kenti, Çev. Aslı Ataöv, 2. Baskı, İstanbul 2001
- CARRETTO, Giacomo E. , *Akdeniz'de Türkler*, Çev. Durdu Kundakçı – Gülbende Kuray, 2. Baskı, Ankara 2000
- CİLLOV, Haluk, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul 1972
- CİN, Halil, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Ankara 1978
- ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke, Yönetim*, Ankara 2007
- ÇAĞATAY, Neşet, *Bir Türk Kurumu Ahilik*, 2. Baskı, Ankara 1997
- _____ , *Ahilik Nedir*, Ankara 1990

- ÇAKIR, Baki, *Osmanlı Mukataa Sistemi(XVI-XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2003
- ÇELEBİ, Evliya, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Kütahya-Manisa-İzmir-Antalya-Karaman-Adana-Halep-Şam-Kudüs-Mekke-Medine*, Haz. Seyit Ali Kahraman, 9. Kitap- C.1, İstanbul 2011
- ÇERÇİ, Faris, *Gelibolulu Mustafa Ali ve Kühü'l – Ahbar'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, C. 1, Kayseri 2000
- ÇİÇEK, İbrahim, *Borlu Tarihi "Tarih, Coğrafya ve Kültür Hayatı"*, İzmir 1999
- DAĞTAŞ, Lütfü, *Anadolu'nun Son Karatabakları*, İstanbul 2007
- DALSAR, Fahri, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik*, İstanbul 1960
- DAŞCIOĞLU, Kemal, *Osmanlı'da Sürgün Osmanlı Devleti'nin Sürgün Siyaseti (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2007
- DEMİRALP, Yekta, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300 – 1500)*, Ankara 1999
- DEMİRİZ, Yıldız, *Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I Erken Devir (1300-1453)*, İstanbul 1979
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu Marksist Üretim Tarzı Kavramı*, İstanbul 2010
- DOĞRU, Halime, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilatı (XV. ve XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı)*, İstanbul 1990
- _____ , *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, İstanbul 1992
- _____ , *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*, Ankara 1997
- EKİNCİ, Yusuf, *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, 2. Baskı, İstanbul 1990

ELDEM, Vedat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, 2. Baskı, Ankara 1994

EMECEN, Feridun M., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası*, İstanbul 2001

_____ , *Tarihin İçinde Manisa*, Manisa 2006

_____ , *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989

ENES, Nevin, *Doğal Boyamacılık, Anadolu'da Yün Boyamacılığında Kullanılmış Olan Bitkiler ve Doğal Boyalarla Yün Boyamacılığı*, İstanbul 1987

ERER, Sermet, *Simav Depresyonu ve Çevresinin Jeomorfolojisi*, İstanbul 1977

ERGENÇ, Özer, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara 2006

_____ , *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995

ERGİN, Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, C. 1, İstanbul 1995

ERGÜL, Teoman, *Kurtuluş Savaşında Manisa (1919-1922)*, İzmir 1991

ERÖZ, Mehmet, *Yörükler*, İstanbul 1991

EYÜBOĞLU, Ü., OKAYGÜN, İ., YARAŞ, F., *Doğal Boyalarla Yün Boyama*, İstanbul 1983

FAROQHİ, Suraiya, *Orta Halli Osmanlılar*, Çev. Hamit Çalışkan, İstanbul 2007

_____ , *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, 2. Baskı, İstanbul 1994

_____ , *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, Çev. Emine Sonnur Özcan, 2. Baskı, Ankara 2010

_____ , *Animals and People in the Ottoman Empire*, İstanbul 2010

_____ , *Osmanlı Zanaatkârları*, İstanbul 2011

GARNET, Lucy M. J. , *Osmanlı Toplumunda Dervişler ve Abdallar*, Çev. Hanife Öz, İstanbul 2010

GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, 3. Baskı, İstanbul 2005

GENEL COĞRAFYA, (Editörler: H. Çamurcu-N. Bilgin), Ankara 2007

GÖKBİLGİN, M.Tayib, *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan*, İstanbul 1957

GÖKÇEN, İbrahim, *XVI. ve XVII. Yüzyıl Vesikalarına Göre Manisa'da Deri Sanatları Tarihi üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul 1945

_____ , *16. ve 17. Asır sicillerine Göre Saruhanda Yürük ve Türkmenler*, İstanbul 1946

_____ , *Tarihte Saruhan Köyleri*, İstanbul 1950

GÖKMEN, Ertan, *Tanzimat'tan Meşrutiyete Demirci Kazası*, İzmir 2007

GÖKTÜRK, Hilmi, *Anadolu'nun Dağında Ovasında Türk Mührü, C. I*, Erzurum 1974

_____ , *Anadolu'da Oğuz Boyları Anadolu'nun Dağında Ovasında Türk Mührü, C. II*, İstanbul 1979

GÜÇER, Lütfi, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964

GÜNDÜZ, Tufan, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, "Bozulus Türkmenleri 1540-1560"*, İstanbul 2010

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, 3. Baskı, Ankara 1996

_____, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, C. I, İstanbul 2011

_____, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, 3. Baskı, Ankara 2006

İNALCIK, Halil, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- I Klasik Dönem(1032-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, 48. Baskı, İstanbul 2010

_____, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, 2. Baskı, Ankara 1987

_____, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, 2. Baskı, Ankara 1987

_____, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300 – 1600)*, Çev. Ruşen Sezer, 9. Baskı, İstanbul 2007

_____, *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*, İstanbul 2010

_____, *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, İstanbul 2011

İSLAMOĞLU, Huricihan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, 2. Baskı, İstanbul 2010

KAFESOĞLU, İbrahim, *Selçuklu Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul 1992

KARA, Mustafa, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, 4. Baskı, İstanbul 1999

KAZICI, Ziya, *Osmanlı'da Toplum Yapısı*, İstanbul 2003

_____, *Osmanlı'da Vergi Sistemi*, İstanbul 2005

_____, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, İstanbul 2003

_____, *Osmanlı'da Yerel Yönetim (İhtisab Müessesesi)*, İstanbul 2006

KESKİN, Nuray Ertürk, *Devletin Toprak Üzerinde Örgütlenmesi*, Ankara 2009

KINAL, Fürüzan, *Eski Anadolu Tarihi*, 4. Baskı, Ankara 1998

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, 6. Baskı, Ankara 1999

_____, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 5. Baskı, Ankara 1984

_____, *Türkiye Tarihi Anadolu İstilasına Kadar Türkler*, Ankara 2005

KÖSE, Metin Ziya, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600 Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, İstanbul 2009

KÖSOĞLU, Nevzat, *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, İstanbul 1990

KÖYMEN, Mehmet A. , *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, 4. Baskı, Ankara 2004

KUBAN, Doğan, *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları*, Haz. Selmin Kangal, İstanbul 2004

_____, *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul 1982

_____, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul 2007

KUNT, Metin, *Sancaktan Eyalete: 1550-1560 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. , *XVI. Asırda Tavas Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, İstanbul 2002

_____ , *XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, İzmir 2000

LUTHER, Usha M., *Historical Route Network of Anatolia (Istanbul- Izmir-Konya) 1550's to 1850's: A Methodological Study*, Ankara 1989

MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1991

MİROĞLU, İsmet, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)* , Ankara 1990

MUMCU, Ahmet, *Tarih İçinde Genel Gelişimiyle Birlikte Osmanlı Devletinde Rüşvet(Özellikle Adli Rüşvet)*, 2. Baskı, İstanbul 1985

ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, 2. Baskı, İstanbul 1990

_____ , *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü 1691-1696*, İstanbul 1963

ORTAYLI, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlıda Kadı*, İstanbul 1994

_____ , *Osmanlı Toplumunda Aile*, 12. Baskı, İstanbul 2010

_____ , *Türkiye İdare Tarihi*, Ankara 1979

ÖZ, Tahsin, *Türk Kumaş ve Kadifeleri*, C. 1, İstanbul 1943

ÖZBİLGİN, Erol, *Osmanlı Hukuku'nun Yapısı*, İstanbul 1985

_____ ,*Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye*, 5. Baskı,
İstanbul 2010

ÖZDEMİR, Melda, *Geçmişten Günümüze Dericilik*, Ankara 2008

ÖZKAYA, Yücel, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara 1985

PAMUK, Şevket, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, 3. Baskı, İstanbul 2010

_____ ,*Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İstanbul 2005

_____ ,*Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*, 2. Baskı,
İstanbul 2000

REFİK, Ahmet, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul 1930

RAMSAY, W. M., *The Historical Geography of Asia Minor*, New York 2010

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih İlkçağlardan – 1918'e*, 2. Baskı, Ankara 1992

SAVAŞ, Saim, *Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi*,
İstanbul 1992

SERJEANT, R. B., *İslam Şehri*, Çev. Elif Topçugil, 2. Baskı, İstanbul 1997

SEVİM, Ali - MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve
Kültür*, Ankara 1995

SEVİM, Ali –YÜCEL, Yaşar, *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler
Dönemi*, Ankara 1989

SEVİM, Ali, *Ünlü Selçuklu Komutanları, Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*,
Ankara 1990

SEVİNÇ, Necdet, *Osmanlılar'da Sosyal Yapı*, C. 1, İstanbul 1978

- SÖZEN, Metin- DİYARBEKİRLİ, Nejat- ASLANAPA, Oktay- BAKIRER, Ömür,
Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı, Ankara 1993
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar(Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları*,
5. Baskı, İstanbul 1999
- SÜMER, Faruk- SEVİM, Ali, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*
(*Metinler ve Çeviriler*) , 2. Baskı, Ankara 1988
- ŞAHİN, Cemalettin - SİPAHİOĞLU, Şengün, *Doğal Afetler ve Türkiye*,
2. Baskı, Ankara 2003
- ŞAHİN, C. - DOĞANAY, H. - ÖZCAN, N. A. , *Türkiye Coğrafyası(Fiziki*
Beşeri-Ekonomik- Jeopolitik) , 6. Baskı, Ankara 2007
- ŞAHİN, İlhan, *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*, İstanbul 2006
- ŞEKER, Mehmet, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*,
İstanbul 1973
- ŞEVKİ, Osman, *Beşbuçuk Asırlık Türk Tebabeti Tarihi*, Ankara 1991
- TAESCHNER, Franz, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, Çev:
Nilüfer Epçeli, İstanbul 2010
- TANERİ, Aydın, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, Konya 1977
- TANSEL, Selahattin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in*
Siyasi ve Askeri Faaliyeti, 3. Baskı, Ankara 1999
- TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, 8. Baskı,
İstanbul 2003
- TÜMERTEKİN, Erol- ÖZGÜÇ, Nazmiye, *Ekonomik Coğrafya*, İstanbul 1995
- TÜRKAY, Cevdet, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı*
İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul 2001

TÜRKİYE COĞRAFYASI ve JEOPOLİTİĞİ, (Editör: H. Yazıcı-M. Kürşat Koca), Ankara 2007

TÜRKİYE COĞRAFYASI VE JEOPOLİTİĞİ, (Editörler: H. Çamurcu-N. Bilgin), İstanbul 2006

ULUÇAY, Çağatay - GÖKÇEN, İbrahim, *Manisa Tarihi*, İstanbul 1939

_____, *Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar (773 H. – 1220 H.)*, İstanbul 1940

_____, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1944

_____, *Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, İstanbul 1946

UMAR, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, 2. Baskı, İstanbul 1993

UZUNÇARŞILI, İsmail H. , *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, 4. Baskı, Ankara 1988

_____, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, 4. Baskı, Ankara 1988

_____, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, 3. Baskı, Ankara 1988

_____, *Osmanlı Tarihi, C. 1*, 7. Baskı, Ankara 1988

ÜNAL, Mehmet A. , *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, 2. Baskı, Isparta 1998

_____, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989

ÜNLÜ, Seyfettin, *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*, C. 2, 2. Baskı, İstanbul 1996

WITTEK, Paul, *Menteşe Beyliği*, Çev. O. Ş. GÖKYAY, 3. Baskı, Ankara 1999

YALÇIN, Aydın, *Türkiye İktisat Tarihi Osmanlı İktisadında Büyüme ve Gerileme Süreci*, Ankara 1979

YATMAN, Nurettin, *Türk Kumaşları*, Ankara 1945

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara 1985

YÜCEL, Yaşar- PULAHA, Selami, *I. Selim Kanunnamesi (Tirana ve Leningrad Nüshaları) (1512-1520)*, Ankara 1995

YÜCEL, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar XIII – XV. Yüzyıllarda Kuzey- Batı Anadolu Tarihi Çoban-oğulları Beyliğı – Candar-oğulları Beyliğı I*, 2. Baskı, Ankara 1988

IV. TEZLER

ARIKAN, Muzaffer, *XV. Asırda Yaya ve Müsellem Ocakları (Toprak Tasarrufu, Vergi Muafiyetleri ve Hizmet)*, Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1966

ÇİÇEK, Yusuf, *BOA. TTD. 48 Numaralı Saruhan Sancağı Piyadegan Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Celal Bayar Ü. , SBE. , Manisa 2011

DALGALI, Fatih, *45 Numaralı Tapu Tahrir Defterine Göre Simav Nahiyesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Ü. SBE., Kütahya 2008

DOBB, Sue Ellen, *Antik Lydia'da Meslekler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Ü. SBE., İzmir 1994

GÜNAY, Vehbi, *XV-XVI. Yüzyıllarda Bergama Kazası*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Ü. , SBE., İzmir 1999

IŞIK, Ahmet, *Osmanlı Devletinde Avcı Kuşu Yetiştiricilerinin Statüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İÜ. SBE. İstanbul 1986

SARI, Serkan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Menteşe, Hamid ve Teke Sancağı Yörükleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Ü.,

- SBE. , Isparta 2008
- SEVİNÇ, Ömer S. , *Manisa(Demirci) Akçakertik Florası*, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Celal Bayar Ü. , FBE. , Manisa 1997
- ŞAHİN, Işık, *Lydia'da Küçük Yerleşimler*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Ü. SBE. , İzmir 1998
- TAŞLI, İsmail, *Demirci'nin Coğrafyası* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Ü. , SBE. , İzmir 1992
- TELCİ, Cahit, *XV. XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ Kazası*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Ü. , SBE. , İzmir 1999

V. SÖZLÜK, LÜGAT, KILAVUZ VE KATOLOGLAR

- BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ KATALOGLARI REHBERİ*, Ankara 1995
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 13. Baskı, 1996 Ankara
- MANİSA YILLIĞI*, Manisa 1932
- PAKALIN, Mehmet Z. , *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, İstanbul 1993
- SAMİ, Şemseddin, *Kamus-ı Türki*, Sahib ve Naşiri Ahmed Cevdet, İstanbul 1317
- SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lügati*, 2. Baskı, İstanbul 1986
- UNAT, Faik Reşit, *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, 5. Baskı, Ankara 1984

DİZİN

A

Abdullah Köy, 353

Adillü, 391

Ağaçhisar, 93, 94, 167

Ağıl Resmi, 303, 329

Ağnam Resmi, 66, 100, 104, 144,
276, 302

Ahi Yahşi, 200, 201, 213

Ahmed Fakih, 348

Ahmedler, 382, 384, 387, 445

Akça, 97, 98, 111, 149, 152, 154, 157,
308, 310, 336, 337, 338, 340, 355,
356, 359, 363, 365, 366, 370, 372,
391

Akçaalan, 102, 154, 167, 169, 220,
310, 337, 360, 363, 365

Akçaalanı, 101, 152, 156, 310, 312,
339, 344, 368, 369, 371, 391

Akçain, 60, 167, 253, 256, 264, 274,
360, 363, 366, 369, 371

Akçakertil, 121, 122, 159, 168,

Akdere, 14, 61, 93, 149, 153, 183,
185, 186, 308, 310, 339, 354

Akhisar, 13, 14, 16, 242

Akyar, 91, 93, 149, 152, 154, 167,
168, 308, 310, 325, 336, 337, 341,
352, 356, 359, 360, 362, 363, 365,
366, 367, 370, 372, 391

Alağaç, 23, 116, 118, 149, 156, 167,
308, 310, 337, 340, 353, 355, 359,
362, 366, 370, 372, 388, 391

Alacaatlu, 96, 97, 152, 154, 167, 264,
310, 336, 339,

Alemşah, 74, 119, 120, 149, 153, 161,
162, 167, 311, 337, 338, 339, 356

Almacık, 352

Arak Baba ve Caferlü, 143, 167, 193,
197, 220

Armağanlar, 391

Armudalanı, 140, 141, 142, 149, 153,
167, 168, 170, 246, 308, 310, 336,
340, 357, 360, 363, 366, 369, 371

Arpacı, 134, 149, 157, 162, 167, 169,
309, 336

Asiyab Resmi, 306

Avahatlar, 384

Avarız Resmi, 347

Avcılar, 389, 390

Avşar, 142, 149, 154, 169, 336, 339,
352, 356, 359, 362, 365, 368, 382,
388, 391

Aydın Sancağı, 239

Aydın Kanunnamesi, 239, 279, 254,
264, 265

Ayu Mahmudlar nd. Hacı Mahmudlar,
254, 384

Ayidlüceöz, 62

Ayvalanı, 62, 102, 149, 167, 336

Azizbeğlü, 124, 125, 210, 213

B

B. Kuzeyir, 60, 117, 118

Bacılar, 254, 387

Bad-ı Heva Resmi, 291, 292, 293

Bahadır Alanı, 172, 209

Bahşayişler nd. Dokurlar, 379, 386

Balçıkhisarı, 37, 143, 203, 213

Barlas, 161, 351, 353

Batı Anadolu, 12, 14, 16, 23, 24, 26, 39, 42, 278, 287

Bayırlar, 386

Bediroğlu, 68

Benayif, 384

Bennak Resmi, 287, 288, 290, 296, 329

Borlu Nahiyesi, 58, 65, 66, 67, 68, 69, 74, 79, 81, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 107, 142, 143, 152, 162, 163, 193, 206, 294, 295, 314,

Borlu Nefsi, 280, 293, 294, 312, 320, 342, 344, 398

Boyacık, 85, 149, 156, 173, 361

Boz, 309, 311, 336, 340, 382, 385, 389

Bozcaatlı, 133, 149, 157, 167, 246,

Börklüce, 308, 310, 336, 340, 254, 357, 360, 363, 366, 370, 372, 390

C

Cami-i Atik, 33, 34, 35, 44, 45, 183, 214

Cami-i Cedid, 33, 34, 35, 36, 44, 179, 182, 183, 191, 203, 211, 213, 218, 233, 234, 235, 322, 394,

Cami-i Köhne, 34, 35, 36, 181, 221, 224, 225, 284

Cizye Resmi, 290, 329

Cüllah Haliller, 308, 310, 337, 340, 384

Ç

Çakırlı, 336, 339

Çanakçı, 63, 64, 153, 158, 167, 172

Çandır, 85, 149, 156, 172, 173, 204, 308, 310, 336, 341, 386, 391, 392

Çarıklı, 382

Çarşı, 31, 281, 282, 294

Çaşnigir, 64, 167, 246

Çathisar, 65, 167, 354, 357, 360, 366, 370, 372

Çavlular, 134, 149, 157, 169, 170, 309, 311, 336, 340

Çavullar, 134, 169, 170

Çayıralanı, 65, 154, 162, 167, 339,

Çayır Resmi, 301, 302

Çelikler, 143, 145, 193, 194, 197, 217, 218, 226, 227, 228, 229

Çerçiler, 209

Çeşme, 45, 143, 174, 175, 177, 187, 190, 191, 192, 193, 219, 220, 221, 224, 225

Çıkrıkçılar, 100, 124, 125, 149, 156, 167, 169, 308, 310, 337, 341

Çıracı Hamza, 161, 353, 357, 360,
363, 366, 369, 371

Çift Resmi, 285, 286, 287, 289, 329

Çorak ve Çaputoğlu, 128, 149, 153,
253, 246, 308, 310, 336, 339, 373

Çortak, 121, 122, 149, 156, 169, 309,
310, 337, 340, 382

Çölmekçi, 106, 167, 252, 264, 365,
357

Çukur, 127, 149, 153, 167, 264, 282,
308, 310, 336, 340

D

Danişmendler, 105, 106, 309, 311,
337, 340, 386, 389

Davudlar, 120, 149, 157, 167, 257,
336, 341

Debbağhane, 258, 283, 285, 380

Dedeler, 66, 71, 149, 156, 208, 209,
213, 240, 334, 335, 338, 390

Demirci Kazası, 10, 11, 14, 27, 30, 32,
39, 41, 45, 48, 55, 56, 57, 59, 60, 68,
117, 118, 120, 133, 140, 143, 148,
159, 161, 163, 164, 165, 166, 173,
175, 176, 177, 178, 199, 204, 207,
211, 214, 215, 217, 220, 222, 223,
225, 238, 239, 240, 241, 242, 244,
245, 247, 248, 249, 251, 252, 253,
254, 255, 256, 257, 258, 259, 260,
261, 262, 263, 264, 265, 266, 268,
269, 270, 271, 272, 273, 274, 275,
276, 277, 278, 279, 280, 281, 282,
283, 284, 285, 286, 287, 288, 290,
292, 293, 294, 295, 296, 297, 298,
300, 301, 302, 303, 304, 305, 306,
312, 313, 315, 318, 320, 321, 322,
323, 324, 325, 326, 332, 334, 335,
338, 342, 343, 347, 350, 351, 352,

354, 357, 358, 361, 362, 364, 367,
368, 371,

Demirci Nahiyesi, 32, 58, 149, 153,
158, 159, 161, 162, 163, 164

Depe, 92, 124, 125, 149, 152, 154,
156, 157, 167, 168, 169, 308, 310,
336, 337, 341, 365, 369, 371, 391

Depecik, 129, 149, 157, 167, 309,
311, 336, 340, 369, 371, 382

Derzi Resul, 353, 356, 359, 363, 369,
371

Dikilitaş, 135, 169

Donaşa, 60, 88, 89, 99, 100, 152, 154,
169, 309, 311, 337, 340, 341, 354,

Donuz Deresi, 130, 132, 149, 156,
161, 168, 308, 310, 336, 339

Donuzcu, 149, 154, 240, 335, 339,

Düzenler, 382, 385

E

Ebri, 172, 186

Ece Mahallesi, 33, 34, 35, 36, 42, 44,
47, 49, 50, 51, Köyü, 98, 152, 154,
169

Eğriçam ve Kürdecik, 133, 149, 157,
161, 162, 167, 168, 308, 310, 337,
340

Elecik, 95, 152, 154, 308, 310, 337,
341, 385, 390

Elek, 131, 132, 149, 156, 308, 310,
336, 339, 340, 366, 370, 372, 390

Eleki, 121, 122, 149, 156, 309, 337,
388

Eline, 172, 180

Emir Aziz(ler), 99, 152, 154, 167, 337, 340, 368, 390

Emireddin Dede, 201, 213

Enceklü, 154, 308, 336, 359, 363, 368

Erneciler, 391

Esedviranı nd. Kürcü, 108, 149, 156, 170, 308, 311, 336, 339, 387

Eski Hisar, 34, 35, 39, 40, 44, 47, 51, 290, 394

Evlacık, 357, 360, 363

Evliyalar, 384, 387

Evrân, 355, 359, 362

Eyerciler, 87, 89, 152, 154, 162, 167, 309, 311, 337, 341, 391

Eyne Ali Baba, 301, 213

Eyne Fakih Obası, 387

Eynehanlu, 124, 149, 156, 308, 310, 337, 341

Eyneller, 149, 156, 168, 311, 314, 340, 383, 386

Eynesi, 57, 353, 356, 357, 360, 363, 365, 369

Eyvanlar, 102, 154, 158, 310, 340, 387

F

Feldspat, 14

Ferhadlar, 130, 149, 156, 159, 162, 167, 309, 310, 311, 314, 337, 340

Furunca Hisar, 172

G

Gencer, 309, 311, 314, 337, 340

Gerehorya, 353, 361, 364

Gerencik, 67, 154, 310, 338, 391

Göçek, 98, 152, 308, 336, 320

Gökali, 67, 150, 157, 167, 170, 194, 197, 222, 240, 308, 310, 332, 340, 353, 357, 360, 363, 366, 369, 371

Gökçe Bayır, 68, 152, 162, 167, 172, 264, 308, 310, 335, 341

Gökçe nd. Arslanoğlanları, 68, 150, 153, 167, 308, 310, 335, 339

Göleler, 150, 157, 309, 311, 336, 340, 384, 387

Gömeçler, 92, 117, 156, 168, 340, 391

Gördes, 12, 13, 14, 48, 49, 59, 77, 125, 140, 158, 163, 166, 168, 169, 202, 347

Gördük, 49, 100, 166, 383, 396

Gülâbi Vakfı, 202, 213

Güneyce, 220, 308, 310, 336, 342, 360, 363

Güneylüce , 382, 391

H

Hacı Baba, 33, 34, 35, 37, 44, 45, 47, 51, 143, 144, 178, 181, 188, 190, 194, 197, 203, 213, 216, 284, 389

Hacı Gedüğü, 172

Hacı Hasan, 14, 33, 34, 35, 37, 38, 44, 45, 179, 182, 183, 203, 211, 213, 218, 282, 283, 322

Hacı Sinan, 34, 35, 37, 178, 180, 182, 191, 197, 203, 204, 213, 218

Hacı Tur Beg, 34, 35, 38, 44, 45, 47, 51, 185, 197, 214

Hamzalar, 112, 150, 157, 167, 308, 310, 337, 340

Hisar, 15, 34, 38, 44, 47, 51, 87, 89, 100, 152, 156, 167, 309, 322, 390

Hoca, 110, 150, 153, 156, 167, 168, 308, 310, 336, 339, 384, 388

Hoca Ahmedler, 386

Hocalar, 60, 125, 150, 156, 167, 168, 308, 310, 337, 341, 384, 390

I

İklıkçılar, 383, 386

i

İbik, 127, 150, 153, 162, 264, 308, 310, 336, 340

İceler, 135, 150, 157, 161, 336, 340, 380, 385, 390

İç Hisar, 34, 35, 38, 49, 51, 387

İhtisab Resmi, 393, 394

İlbegi, 351, 356, 360, 363

İncikler, 94, 168, 385, 388, 390

İnciklü, 93, 150, 154, 170, 308, 310, 337, 341

İnehanlu, 123, 150, 156, 309, 311, 337, 340

İniş, 69, 70, 150, 157, 167, 273, 274, 308, 310, 333, 336, 346, 366, 371, 382, 386

İshaklar, 120, 153, 167, 311, 339, 386, 388

İsifli, 143, 145, 204, 213

İspençe Resmi, 289, 290, 327, 329

İstanbul, 13, 240, 305, 321, 324, 380

İzmir, 13, 15, 26, 41, 166, 395

K

K. Kuzeyir, 60, 117, 118, 149, 156, 310, 340

Kadem Hocalar, 384

Kadı, 9, 11, 34, 35, 37, 42, 44, 47, 51, 54, 55, 59, 179, 182, 294, 318, 319, 365, 366, 367, 377, 380

Kakavlı, 352

Kanan, 127, 150, 153, 161, 162, 186, 264, 308, 310, 336, 340

Karacaahmedler, 112, 150, 157, 170, 308, 310, 337, 340, 390, 391, 392

Kara Elmacık, 91, 92, 145, 152, 154, 167, 169, 172, 193, 194, 197, 228, 308, 310, 336, 341, 391

Kara Halil, 95, 167

Karahisar, 123, 136, 167, 363

Kara Kasablar, 383

Kara Yakublar, 383

Kara Yusuf, 384

Karabeglü, 122, 150, 156, 167, 169, 202, 264, 309, 310, 337, 340, 357, 360, 363, 366, 370, 372

Karabük, 88, 89, 152, 169, 309, 311, 337, 341

Karacahisar, 59, 123, 167, 188, 194, 216, 221, 322, 354, 357, 360, 363, 366, 370, 372

Karakabaağaç nd. Gümele, 150, 157, 167, 335

Karalar nd. Tursunlar, 386

Karapınar, 66, 71, 150, 156, 169, 188, 194, 197, 335, 338, 342

Karardan, 112, 150, 157, 168, 196, 197, 308, 310, 337, 340, 387

Karataş Nahiyesi, 58, 59, 61, 66, 71, 75, 78, 80, 86, 101, 104, 106, 109, 118, 122, 124, 128, 318

Karkın, 131, 132, 150, 156, 158, 308, 310, 336, 339

Karyağdı, 95, 107, 152, 154, 172, 308, 310, 337, 341, 351, 353, 356, 359, 362, 365, 367

Kasım Fakih, 33, 34, 35, 36, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 51, 178, 191, 197, 321, 387, 389

Kasım Oğlanları, 386

Kaşıkçılar, 125, 150, 156, 167, 308, 310, 337, 341

Kaşıklı, 71, 150, 153, 167, 335, 339

Katıralanı, 72, 150, 167, 336

Kavak Alanı, 147, 204, 213, 352, 356, 360, 363, 366, 369, 371, 383, 386

Kavriyan, 113, 150, 157, 308, 310, 337, 340

Kayacık, 14, 26, 41, 318, 396

Kayran, 74, 84, 115, 150, 157, 264, 311, 340, 386

Kazancı, 72, 109, 134, 140, 150, 153, 158, 167, 168, 309, 311, 336, 339, 388

Kazma Harman nd. Bahadır Alanı, 182, 209

Kebak, 355

Kemer, 100, 161, 353, 356, 360, 363, 366, 370, 372

Kemercik, 115, 116

Kemhallu, 88, 89, 152, 154, 169, 341, 388, 391

Kenger, 359, 362

Kepez, 83, 150, 153, 160, 168, 169, 309, 311, 337, 340

Kerpiçlik, 73, 100, 167, 365

Kesük Resmi, 299

Keyfiyye nd. Saru Halil, 120, 150, 157, 341

Kılağuzlar, 158, 383, 386, 390

Kılıcu Kanlı, 161, 310, 340

Kınık, 91, 152, 154, 169, 336, 339

Kırk Hacılar, 384, 386

Kışlak, 105, 106, 150, 156, 167, 172, 309, 311, 337, 340

Kışlak Resmi, 167, 300, 301, 302, 329

Kıvançlı, 352

Kızılca, 94, 117, 118, 138, 150, 156, 167, 211, 212, 213, 308, 309, 310, 311, 337, 340, 341, 353, 368, 382, 386

Kızılca Ferhadlar, 117, 167, 310, 340

Kızılca Havlu, 356

Kızılca Mahmud, 137, 150, 157, 309, 311, 336, 339, 390

Kiepert, 14

Kirpiklü, 88, 89, 152, 154, 309, 311, 337, 341

Koçak İni, 143, 146, 167, 204, 210, 213

Kocalar, 132, 133, 150, 153, 246, 309, 336, 339, 391,

Koçaklar, 60, 135, 150, 157, 162, 309, 311, 336, 340, 383

Korkudlar, 377, 379, 383

Koruçılar, 383

Kovancı, 88, 89, 137, 152, 154, 167, 309, 311, 337, 339, 341, 356, 359, 362, 365, 370, 372, 382, 390

Kovancık, 382

Koz Obası, 74, 115, 150, 157, 267, 338, 343

Kökevi ve Kabakulak, 90, 312, 370, 372

Kölebaş, 74, 150, 154, 335, 338

Köprübaşı, 12, 16, 81, 89, 91, 92, 98, 99, 102, 134, 168, 169, 282, 284

Köseler, 169, 383, 384, 385, 387, 391

Köteylü, 94, 150, 154, 308, 310, 337, 341,

Köylüce, 112, 113, 115, 150, 157, 168, 220, 308, 310, 337, 340, 384, 385

Kula, 12, 41, 48, 49, 63, 140, 169, 351, 381

Kulfallar, 117, 119, 156, 310, 340

Kurd Tutan, 22, 168, 379, 384, 386, 381

Kurtbükü, 75, 150, 156, 161, 162, 167, 336, 339

Kurumözü, 75, 150, 156, 162, 309, 311, 335, 338

Kutlu Beg, 145, 204

Kuyucak, 356, 359, 360, 362, 363, 366, 370, 371, 372

Kuzayir, 117, 118, 119, 357, 360, 366, 370, 372

Kuzı Pınarı, 384

Kuzu – Poladça – Kırk Hüseyin, 88, 136, 137, 150, 153, 168, 307, 311, 335, 339, 382

Kuzucu, 382

Kuzular, 383

Küçük Yortan, 76, 150, 153, 170, 318, 335, 339

Kündemur, 96, 97, 152, 154, 162, 264, 310, 336, 336

Küpiler, 108, 150, 156, 170, 195, 197, 308, 311, 336

Kürekli, 77, 150, 161, 172, 333, 334, 356, 357, 360, 363

Kütahya Sancağı, 3, 48, 243, 248, 277, 279

M

Mahamadlar, 107, 152, 154, 161, 162, 264, 309, 311, 337, 340

Mahmudlar, 22, 384, 385

Manendler, 384, 391

Manisa, 11, 12, 16, 25, 26, 27, 28, 40, 41, 45, 47, 201, 214, 223, 256, 283, 284, 295, 296, 392, 394, 295, 296

Marmaracık, 103, 104, 117, 150, 156, 170, 189, 218, 219, 308, 309, 311, 314, 334, 337, 340, 354, 356, 360, 363, 366, 370, 372, 388, 391, 392

Martolos, 139, 140, 153, 160, 167, 168, 310, 342

Marul, 126, 127, 150, 153, 167, 309, 311, 336, 339

Mendekler, 386

Menye, 161, 351, 353, 356

Mevlana Musa, 204, 213

Meyhane Resmi, 100, 312

Mezidler, 118, 196, 197

Mıhluca nd. Alacaatlu, 96, 97, 152, 154, 336, 339

Montuz nd. Taşköprü, 58, 135, 150, 157, 172, 246, 264, 309, 311, 336, 340, 345

Musa, 113, 115, 147, 151, 157, 167, 172, 204, 209, 213, 308, 310, 337, 340, 354

Mücerred Resmi, 288, 289

Müntaz, 161, 353, 357,

N

Nakkaş Ali Beg, 172

Nasuh Baba, 205, 213, 322

Nayibler, 113, 115, 151, 157, 160, 308, 310, 337, 340

Niyabet Resmi, 293, 294, 312

Numan Ece, 205, 206, 213

O

Okçular, 84, 100, 113, 151, 153, 160, 167, 196, 197, 308, 309, 310, 337, 340, 389

Umurlar, 130, 151, 157, 159, 161, 162, 167, 169, 311, 340, 391

Orağlu, 133, 151, 157, 161, 162, 167, 246, 308, 310, 337, 340, 390

Oraklar, 382

Ortacı, 135, 157, 160, 162, 169, 311, 340

Ortapare Nahiyesi, 58, 63, 157, 162, 267, 333

Osmanlar, 386

Otlak Resmi, 302, 327

Otman, 381, 384

Ö

Öksüzler, 84, 151, 153, 160, 309, 311, 340, 346, 383

Ömer Oğlanları, 387

Ömerler, 114, 151, 157, 167, 310, 337, 340, 390

Örayin, 84, 151, 153, 160, 162, 309, 311, 337, 340

Örücüler, 77, 129, 151, 153, 168, 170, 335, 339, 388

P

Parsamaz, 82, 83, 151, 153, 168, 337, 340, 354, 356, 359, 363, 369

Pazar Mahallesi, 42, 197, 211, 221, 231, 232, 280,

Perlit, 14

Pınariler, 125, 151, 156, 169, 308,
310, 324, 337, 341

Pulluca, 105, 106, 151, 156, 169, 309,
340, 388, 390

Reislü, 110, 151, 153, 308, 310, 339,
349

Rummani, 107, 152, 155, 159, 161,
264, 309, 311, 337, 340

Rumşah, 78, 151, 156, 161, 162, 309,
311, 335, 338

S

Sabunhane Resmi, 313, 314, 329

Sacayak, 100, 107, 108, 152, 155,
169, 206, 309, 311, 337, 340, 352,
356, 360, 363, 391

Sadas, 78, 151, 157, 335, 341, 343

Sağırılar, 387

Saraycık, 14, 15, 115, 116, 151, 157,
172, 215, 229, 264, 309, 311, 337,
340

Sarıklı, 79, 150, 155, 158, 161, 162,
167, 257, 309, 311, 335, 338

Sarubeg, 351, 357, 360, 363, 369,
371

Saru Çam, 382

Saruhan Sancağı, 1, 3, 4, 5, 7, 10, 11,
27, 28, 30, 45, 54, 166, 238, 239, 288,
297, 318, 319, 345, 346, 347, 351,
367

Saruhanoğulları, 25, 26, 35, 147, 158,
175, 185, 199, 207, 208, 212, 394

Satılmış, 57, 180, 383, 386

Satılmışlar, 387

Sayık, 84, 119, 120, 132, 151, 153,
168, 205, 309, 311, 339, 389

Sazlupınar, 172, 206

Selendi, 12, 13, 16, 66, 71, 91, 122,
124, 125, 130, 140, 169, 209, 282,
381

Selimler, 390

Semari nd. Ümranlar, 386

Semedlü nd. Kıran, 105, 151, 156,
167, 309, 311, 337, 340

Serçeler, 22, 385

Serke nd. Kara Geyiklü Ve Oruc, 12,
100, 109, 110, 151, 153, 168, 311,
339, 367, 388

Sevinçler, 83, 153, 311, 340

Sevindik, 353, 356, 360, 363, 366,
369, 371

Seyreklü, 100, 128, 151, 153, 161,
162, 264, 308, 310, 336, 340, 390

Sındırgı, 13, 83, 97, 169, 282

Simav, 2, 3, 12, 13, 14, 41, 48, 49, 68,
71, 90, 105, 106, 119, 123, 135, 163,
166, 243, 244, 245, 246, 248, 265,
266, 277, 278, 279, 313, 314, 388,
396

Simavluca, 79, 151, 153, 309, 311,
335

Sofu Haliller, 141, 153, 310, 340

Söğüdüçük, 14, 173

Sofular, 42, 44, 45, 47, 51, 394

Ş

Şeyh Ecem, 206, 213

Şeyh Eren, 100, 207, 213, 390

Şeyh Eyne Beg, 145, 204, 207

Şeyh Hasan Halife, 212, 213

Şeyh İlyas, 143, 147, 167, 169, 170,
172, 202, 208, 209, 213, 367

Şeyh Kandırmış, 208, 213

Şeyh Musa, 147, 167, 172, 209, 213

Şeyh Oğlu, 209, 213

Şeyhler, 80, 151, 156, 167, 198, 216,
219, 223, 309, 311, 335, 339

Şüca Mahallesi, 33, 34, 35, 42, 43, 44,
45, 47, 51, 178, 192, 197

T

Tahtalu, 81, 101, 151, 161, 171, 172,
173, 333, 353, 356

Talas, 87, 136, 151, 157, 172, 309,
311, 336, 340, 360, 363, 366, 370,
372, 385, 389

Talaz, 382

Tamlaluca, 142, 151, 155, 161, 162,
207, 213, 240, 336, 339

Tapu Resmi, 298

Tatarlar, 114, 151, 157, 162, 308, 310,
337, 340

Tavak, 353, 359, 361, 364, 366, 369,
371, 387

Tekeli, 132, 133, 151, 153, 170, 309,
336, 339

Temürçi Yörükleri, 22

Temürciler, 22, 114, 115, 167, 381

Tokurcu, 385

Tolamış, 357

Tonuzca, 84, 151, 153, 160, 168, 337,
340, 392

Tunendler, 384

Turak, 57, 348, 356, 357

Turasan Ece, 146, 210, 213, 390

Turmuş Seydi, 210, 213

Tutak, 143, 148, 167, 196, 167

Tuzcular, 384

U

Ulacık, 100, 126, 127, 151, 153, 161,
309, 311, 336, 339, 353, 360, 363,
371

Umurlu, 383

Urumsa, 384

Ü

Üç Kilise, 130, 352, 356, 360, 363,
369, 371

V

Viran, 108, 151, 156, 170, 307, 336,
339

Y

Yağmur Mahallesi, 33, 34, 35, 43, 44,
47, 51, 181, 192, 197, 233, 234, 236,
284, 352, 353, 359

Yahşiler, 386

Yakacık, 386

Yakublar, 118, 156, 167, 310, 340,
383

Yalınca Dede, 211, 213

Yarıcı, 360, 363, 369, 371

Yarköy, 161, 354

Yavaşlar, 98, 118, 156, 310, 340, 382

Yavlucak, 115, 116, 172

Yaykın, 123, 124, 151, 156, 169, 211,
213, 309, 311, 337, 340

Yaylak Resmi, 300, 301, 329

Yenice Mahallesi, 36, 137, 138, 178,
183, 184, 191, 234, 235, 236, 368

Yenmişler, 391

Yere Giren, 81, 152, 155, 162, 168,
335, 341,

Yolcular, 382, 386, 390

Yortan, 12, 76, 81, 150, 151, 153,
170, 180, 264, 309, 311, 318, 335,
339, 341, 353, 356, 359, 363, 365,
387

Yumuk, 386

Z

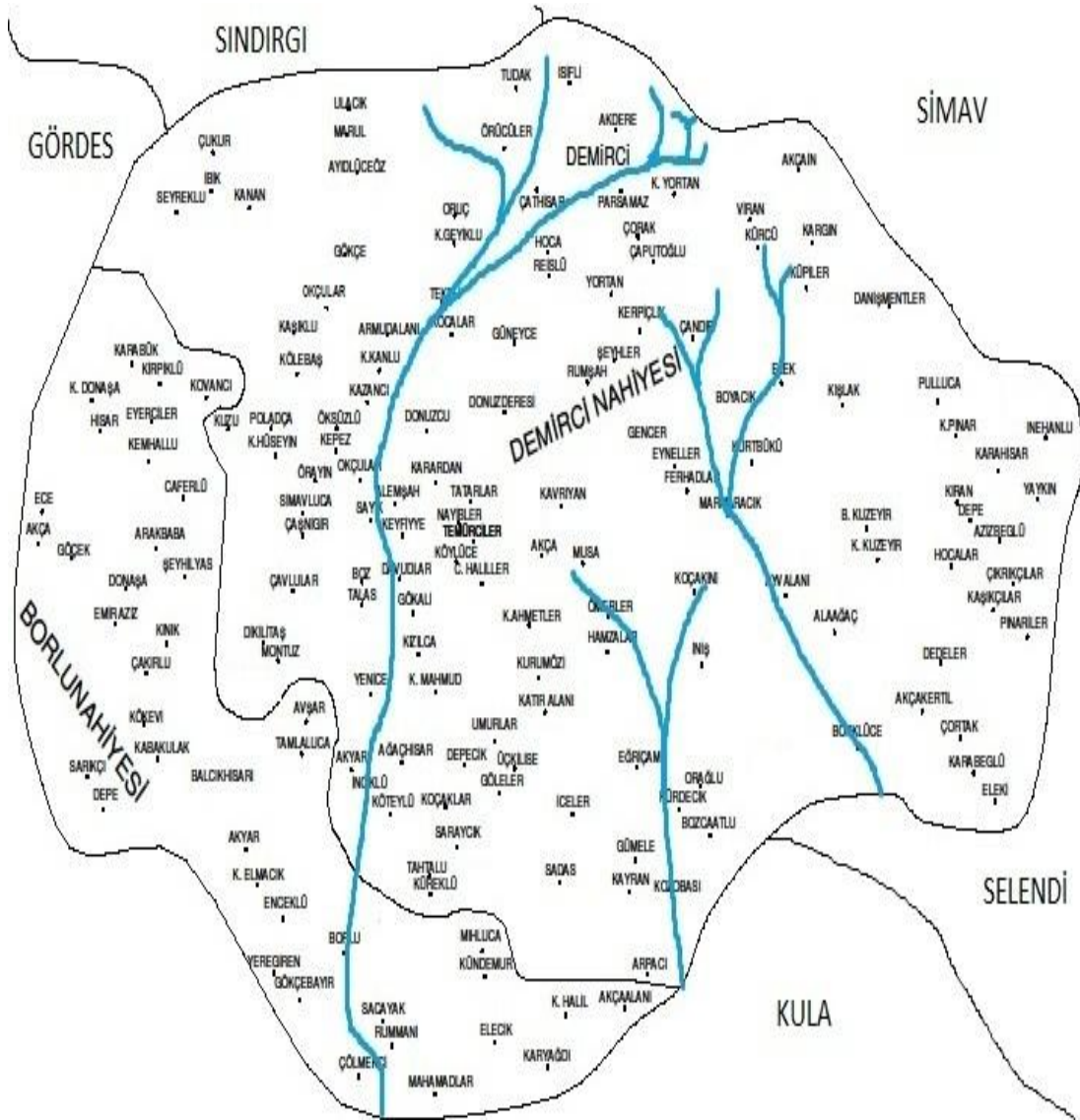
Zaviye, 143, 175, 179, 198, 199, 200,
201, 202, 203, 204, 205, 206, 207,
208, 209, 210, 211, 212, 396, 397

Zemin Resmi, 296, 297

EKLER

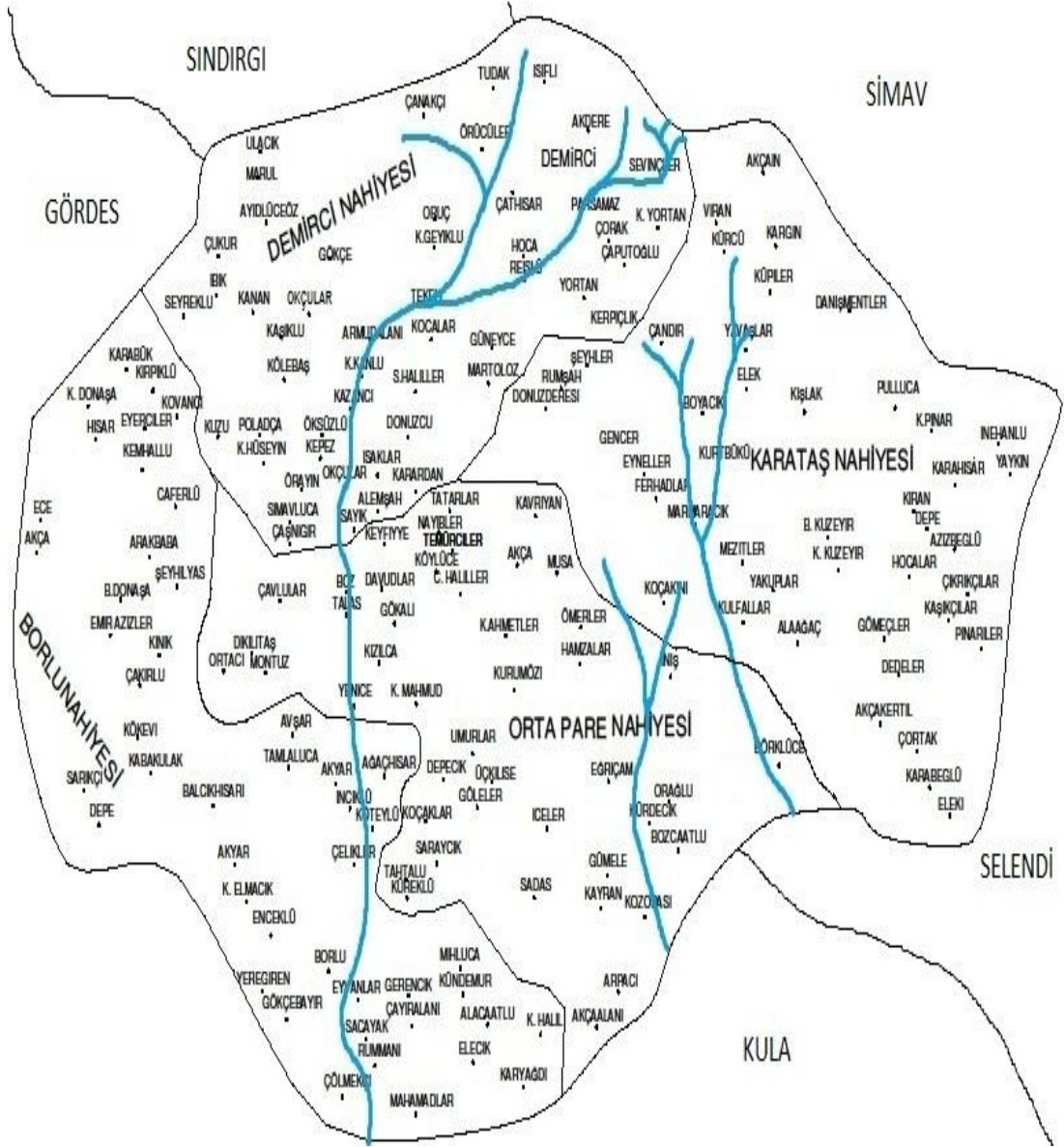
EK 1:

1531 YILINDA DEMİRCİ KAZASI HARİTASI

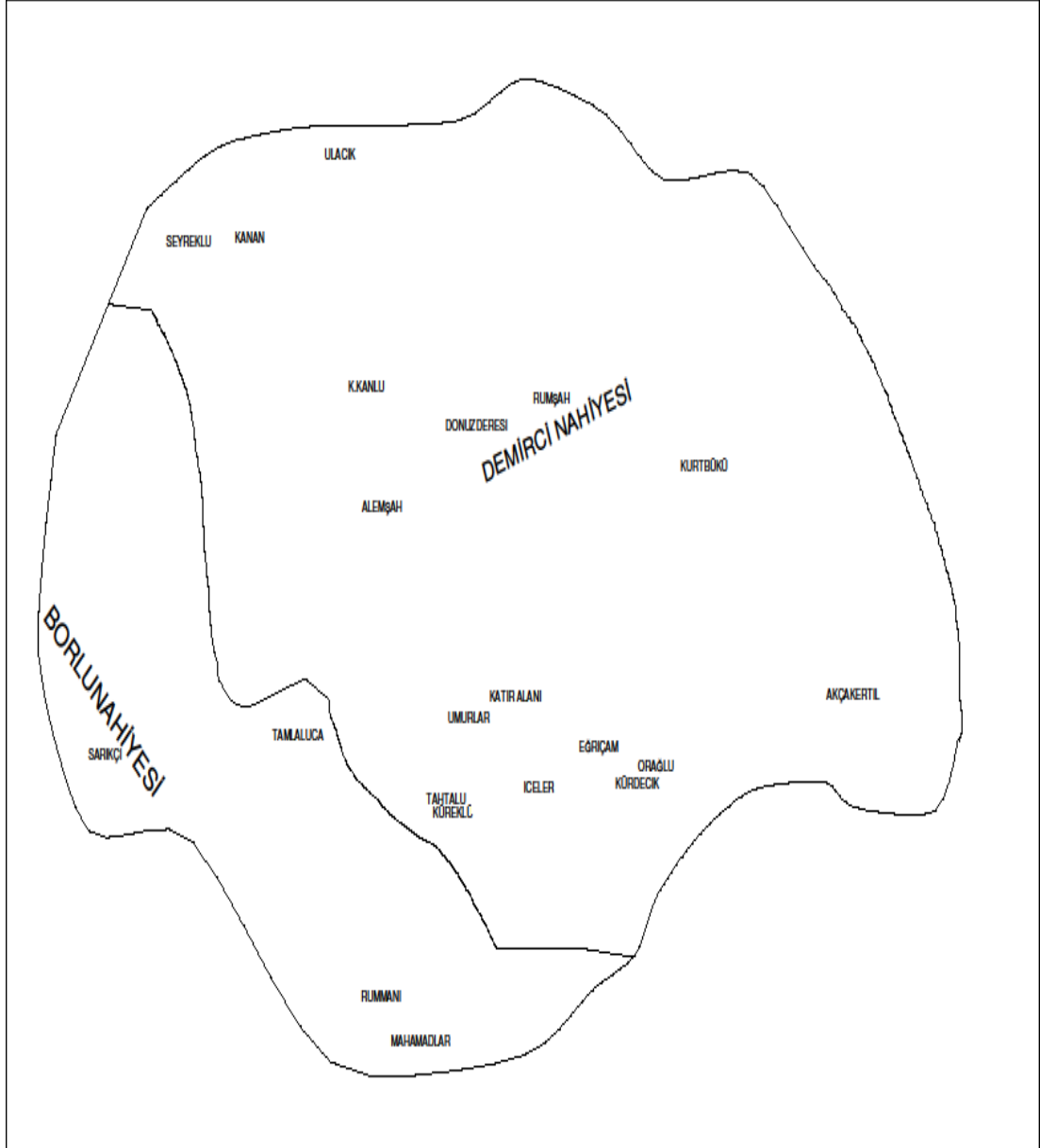
EK 2:

1575 YILINDA DEMİRCİ KAZASI HARİTASI

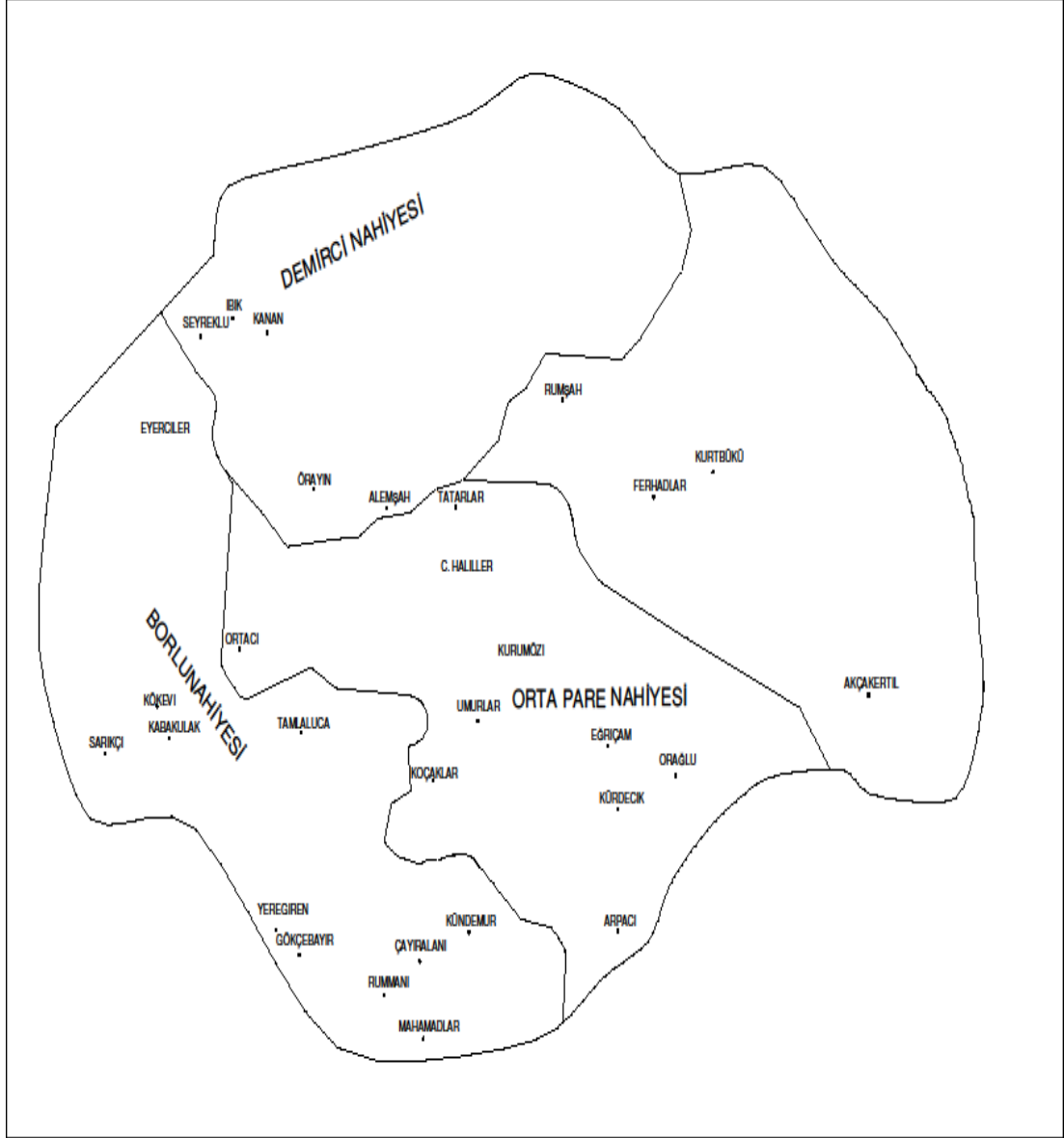
EK 3:

1531 YILINDA DEMİRCİ KAZASINDA HALİ KÖYLER

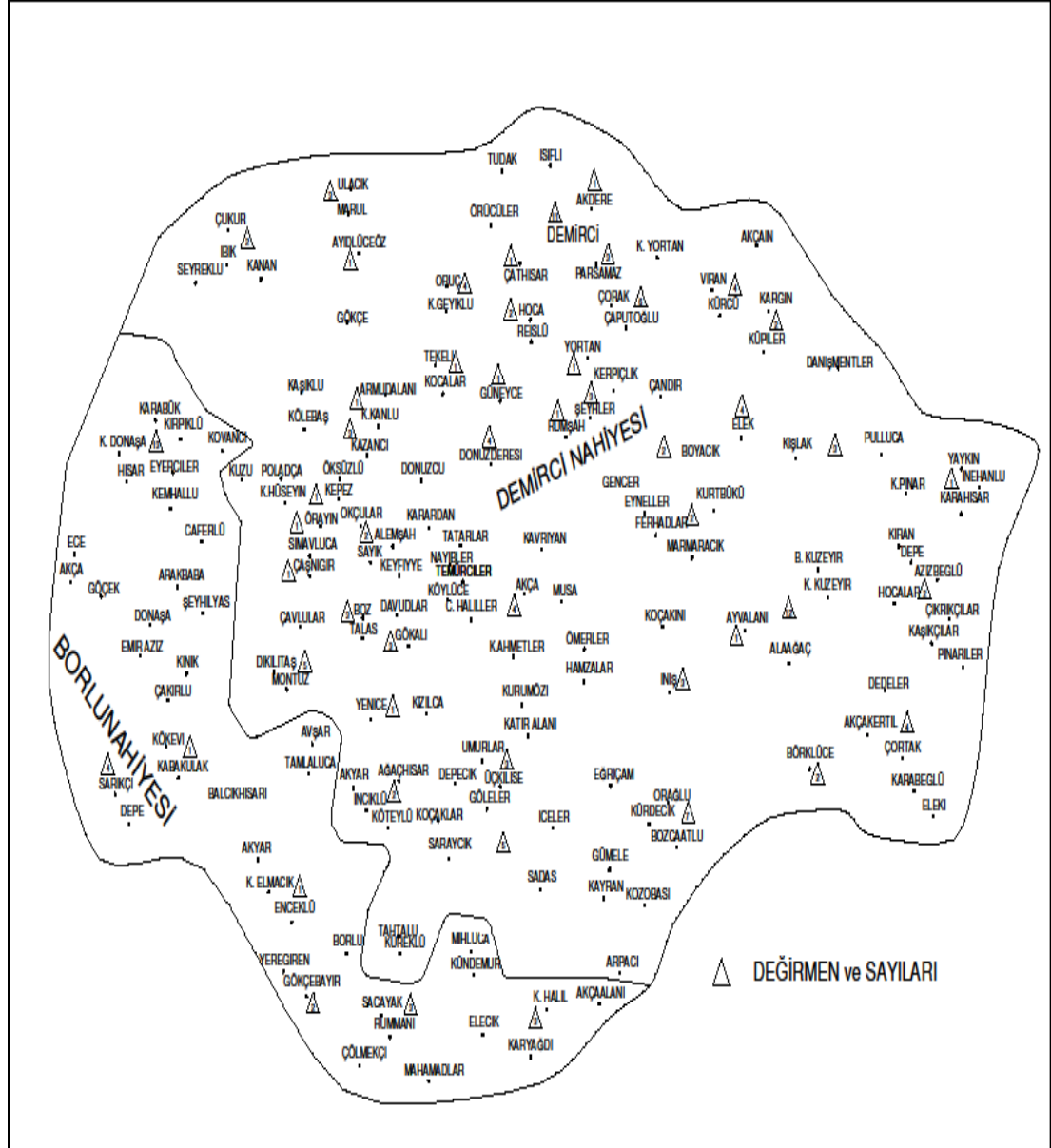
EK 4:

1575 YILINDA DEMİRCİ KAZASINDA HALİ KÖYLER

EK 5:

1531 YILINDA DEMİRCİ KAZASINDA ASİYAB BULUNAN YERLER VE SAYILARI¹¹²⁷

¹¹²⁷ Değirmen sembolünün içine, bölgede kaç asiya (değirmen) bulunduğu yazılmıştır.

EK 7: 1531 YILINDA DEMİRCİ KAZASINDA ZİRAİ ÜRÜNLER

KÖY ADI	BUĞDAY	ARPA	RIURCAK	ERZEN	BAKLA	NOHLUT	PENBE	MERCİMEK	PIYAZ	BÖGRÜLCE	BAĞAT	KETAN/KINVR	KOVAN	CELTÜK	SUMAK	ALAF	ROSTAN	İĞDE	BERG-i TUT	BOYALIK	EMRUD	PALAMUT	CEVZ	KIRAS	CAYIR	SARMSAK	CÖREK OTU	CAVDAR	HIYAR	KESTANE
AKÇA, MUSA, CÜLLAH HALİLLER, KARARDAN, ÖMERLER, KÖYLÜCE, HAMZALAR, NAYİBLER, OKÇULAR, TEMÜRCİLER, TATARLAR, KAVRIYAN ve KARACA AHMEDLER	+	+	+	+		+	+				+		+		+	+					+									
AKÇAİN	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+			+	+				+						+			
AKDERE	+	+				+					+		+			+						+			+					
AKYAR, İNCİKLÜ, AĞAÇHİSAR ve KÖTEYLÜ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	X	+			+	+				+	+								
ARMUD ALANI Ve KILICI KANLU	+	+	+	+	+	+	+		+		+	+	+	+			+													
AVŞAR ve TAMLALUCA	+	+	+	+	+	+				+	+	+									+									
AYIDLÜCE ÖZ	+	+	+	+		+	+				+		+																	
AYVALANI	+	+	+	+	+	+	+				+		+		+	+	+													
AZİZBEGLÜ, HOICALAR, KAŞIKÇILAR, PINARİLER, ÇIKRIKÇILAR ve DEPE nam-ı diğer EYNEHANLU	+	+	+	+	+	+		+			+		+		+	+	+													
B. KUZeyİR, K.KUZeyİR, ALAAĞAÇ ve KIZILCA	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+		+			+	+													
BOYACIK ve ÇANDIR	+	+	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	+	-	-	+	+													
BOZCAATLU, ORAĞLU, EĞRİÇAM ve KÜRDECİK	+	+	+	+	+	+	+		+		+	+	+			+	+													
BÖRKLÜCE	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+		+				+				+									
ÇAKIRLU ve KINIK	+	+		+		+	+		+	+	+		+				+				+	+			+					
ÇAŞNİGİR	+	+	+	+		+		+		+			+			+	+	+	+	+	+	+								
ÇATHİSAR	+	+		+	+	+	+	+	+			X		+			+	+												
ÇORAK ve ÇAPUTOĞLU	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	X	+	+	+	+	+	+			+	+							+	
ÇUKUR, İBİK, KANAN ve SEYREKLÜ	+	+		+	+	+	+			+			+		+	+	+				+	+			+				+	
DONAŞA ve EMİR AZİZ	+	+	+	+						+							+													
DONUZ DERESİ, KARKIN ve ELEK	+	+	+			+		+								+	+						+							

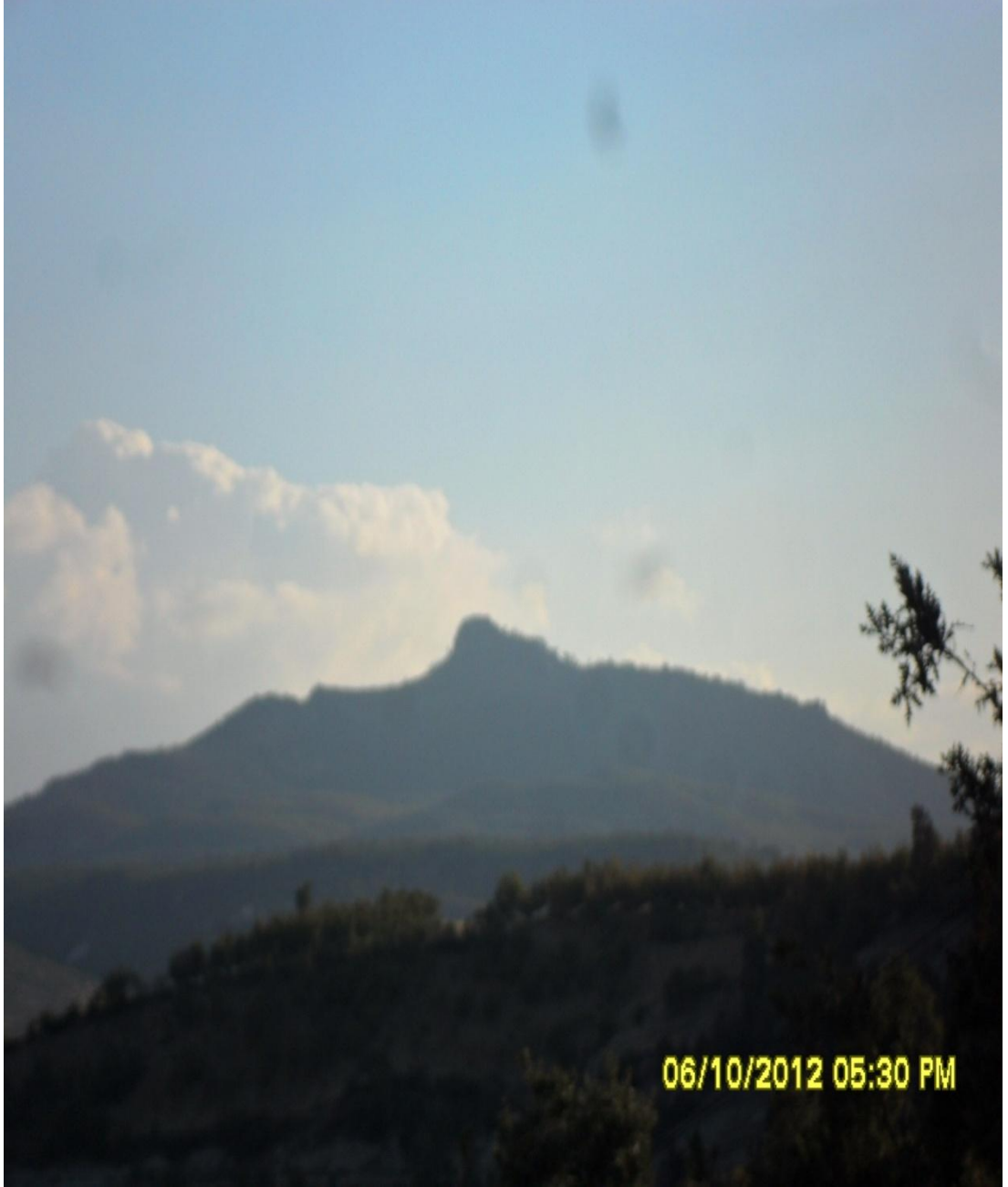
EK 8:

1575 YILINDA DEMİRCİ KAZASINDA ZİRAİ ÜRÜNLER

KÖY ADI	BUĞDAY	ARPA	BURÇAK	ERZEN	BAKLA	NOHUT	PENBE	MERCİMEK	PIYAZ	BÖĞRÜLCE	BAGAT (X=BAHÇE)	(+)KİTAN/KENDİR (X)	KOVAN	ÇELTÜK	SUMAK	ALEF	BOSTAN	İĞDE	BERG-İ DUT	BOYALIK	EMRUD	PALAMUT	CEVZ (GİRDGAN = X)	KIRAS	ÇAYIR	SISAM	ERİK	KESTANE	HIYAR	ŞIRA	ÇAVDAR	KESÜK	ÇÖRK OTU	ENAR			
AĞAÇHISAR	+	+	+	+	+	+	+		+	+	X	+					+				+	+															
AKÇA	+	+	+	+		+	+		+		+	+					+				+	+															
AKÇAALAN ve EYVANLAR	+	+	+	+	+	+	+		+	+	X	+		+			+			+	+	+			+								+				
AKÇAALANI	+	+	+	+	+	+	+		+		+	+		+	+	+	+				+										+						
AKÇA, MUSA, CÜLLAH HALİLLER, KARARDAN, ÖMERLER, KÖYLÜCE, HAMZALAR, NAYİBLER, OKÇULAR, TEMÜRCİLER, TATARLAR, KAVRIYAN ve KARACA AHMEDLER	+	+	+	+	+	+	+				X	X	+	+	+	+	+	+			+	+										+	+				
AKÇAIN	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+			+	+				+									+			+				
AKDERE	+	+	+			+					+		+			+							+										+				
AKYAR, İNCİKLÜ ve KÖTEYLÜ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	X	+			+	+				+	+															
ALACAATLU ve KÜNDEMUR	+	+	+	+		+	+		+	+	+		+				+				+	+															
ARMUDALANI nam-ı diğer YAYLALAR, KILICU KANLU ve SOFU HALİLLER	+	+	+	+	+	+	+		+		+	X	+	+			+			+	+				+							+					
AVŞAR ve TAMLALUCA	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	X	+				+				+	+												+			
AYİDLÜCEÖZ	+	+	+	+		+	+				+						+				+																
AZİZBEGLÜ, HOCALAR, KAŞIKÇILAR, ÇIKRIKÇILAR, PINARİLER ve DEPE nam-ı diğer EYNEHANLU	+	+	+	+	+	+		+			+		+			+	+																				
B. KUZEYİR ve K. KUZEYİR, ALAAĞAÇ, KIZILCA FERHADLAR, YAVAŞLAR, MEZİDLER, GÖMEÇLER, YAKUBLAR ve KULFALLAR	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+		+			+	+			+	+																
BOYACIK ve	+	+	+	+		+	+				+		+			+	+																				

EK 9: RESİM 1

KARATAŞ NAHİYESİNDE AYNI ADI TAŞIYAN KAYALIK

EK 10: RESİM 2

EYNNELER KÖYÜ HARABELERİNDEN BİR GÖRÜNTÜ

EK 11: RESİM 3

DİKİLİTAŞ KÖYÜNDE BULUNAN DİKİLİTAŞ

EK 12: RESİM 4

GÜNÜMÜZDE TURASAN ECE TÜRBESİ

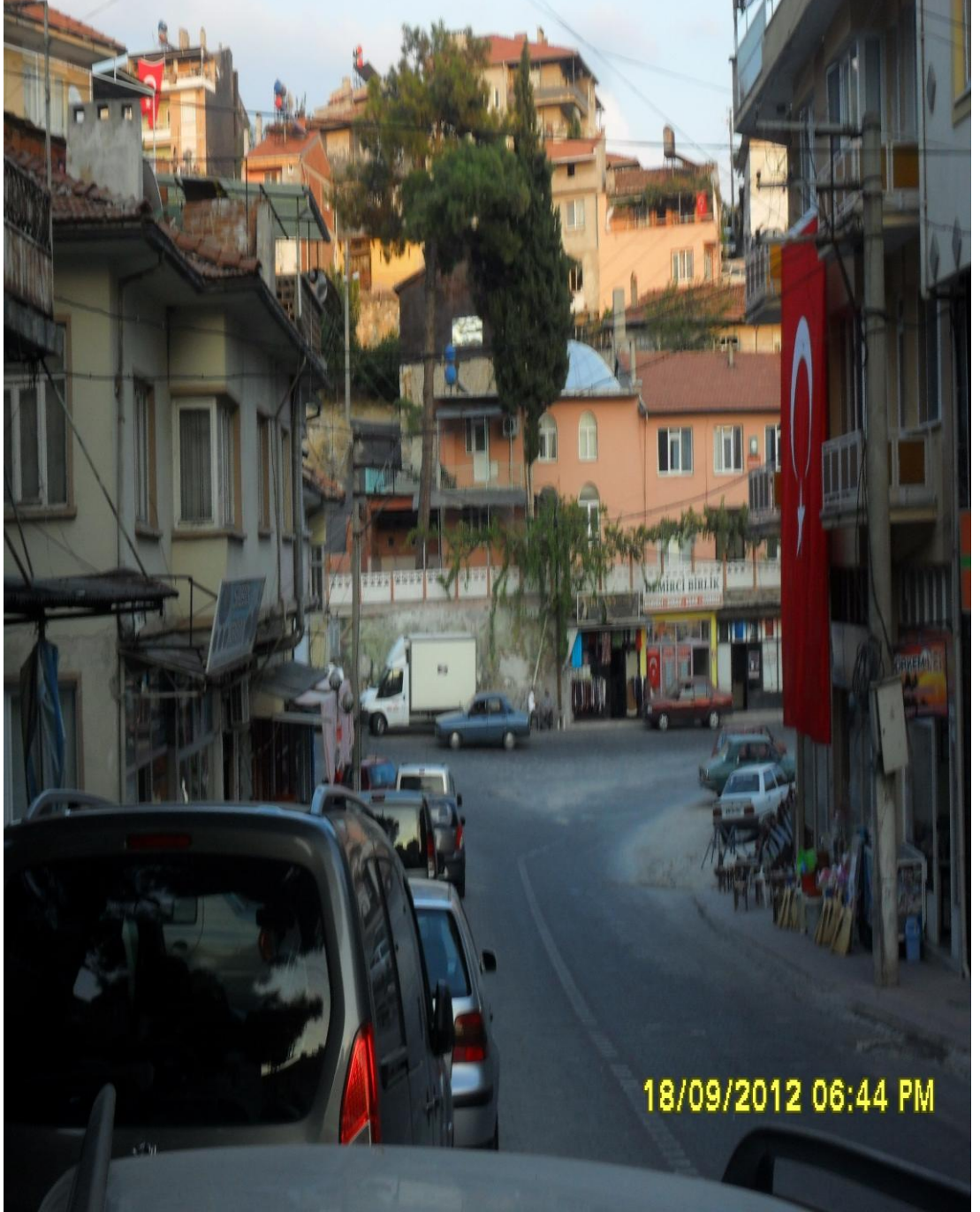
EK 13: RESİM 5

GÜNÜMÜZDE HACI BABA MAHALLESİ MESCİDİNİN İÇERİSİNDEN BİR KESİT

EK 14: RESİM 6

GÜNÜMÜZDE HACI BABA MAHALLESİ MESCİDİ VE TÜRRESİNİN DIŞTAN GÖRÜNÜŞÜ

EK 15: RESİM 7

GÜNÜMÜZDE TÜRBEİNDE HACI BABANIN SANDUKASI

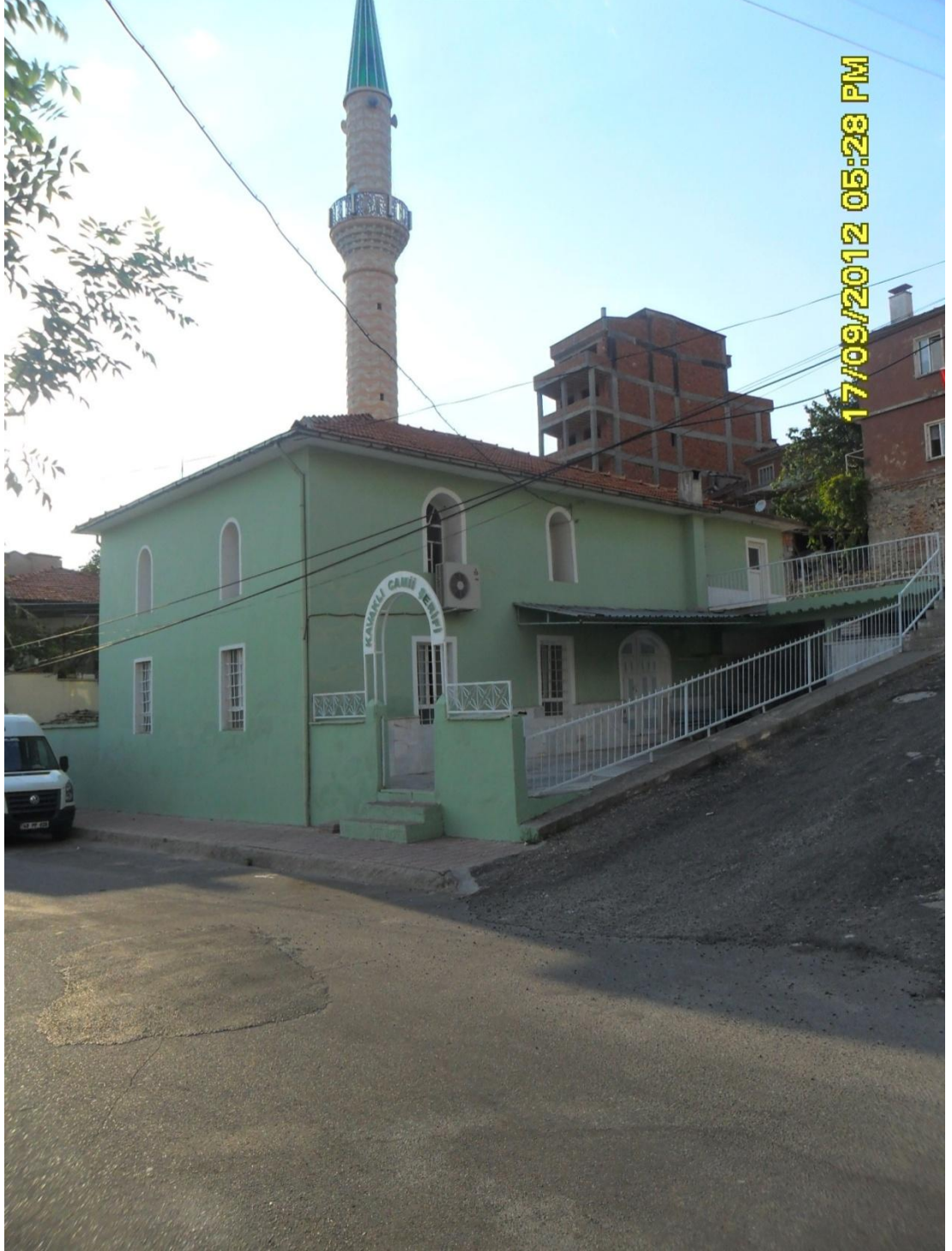
EK 16: RESİM 8

GÜNÜMÜZDE BULUNMAYAN HACI TURBEG MAHALLESİ MESCİDİNİN ALTINDA YER ALAN ÇEŞMENİN BUGÜNKÜ GÖRÜNTÜSÜ

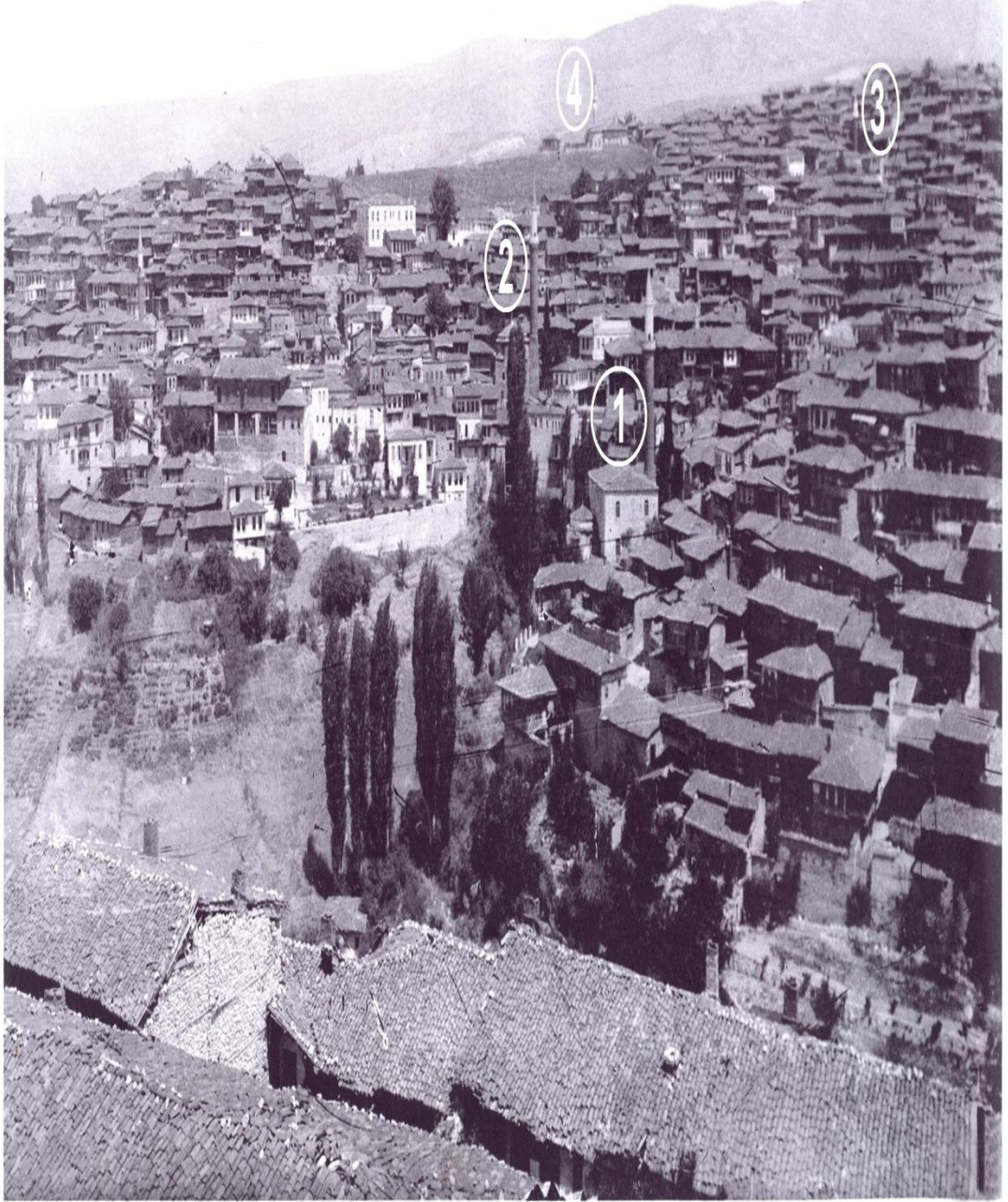
EK 17: RESİM 9

GÜNÜMÜZDE KASIM FAKİH MAHALLESİ CAMİİ

EK 18: RESİM 10

1- YAKUB BEY, 2- HACI HASAN, 3- KASIM FAKİH ve 4- KIRAN CAMİİ

EK 19: RESİM 11

GÜNÜMÜZDE PAZAR MAHALLESİ MESCİDİ

EK 20: RESİM 12

GÜNÜMÜZDE ŞÜCA MAHALLESİ MESCİDİ (ALACA CAMİ)

EK 21: RESİM 13

GÜNÜMÜZDE YAĞMUR MAHALLESİ MESCİNİNDEN BİR GÖRÜNTÜ

EK 22: RESİM 14

ÇELİKLER (ŞELEKLER)KÖYÜ MESCİDİNİN DIŞTAN GÖRÜNÜŞÜ

EK 23: RESİM 15

ÇELİKLER (ŞELEKLER)KÖYÜ MESCİDİNİN İÇ KISMINDAN BİR GÖRÜNTÜ

EK 24: RESİM 16

GÜNÜMÜZDE KARA ELMACIK KÖYÜ MESCİDİNDEN BİR GÖRÜNTÜ

EK 25: RESİM 17

KARAPINAR KÖYÜ MESCİDİ VE ÜSTTE KİTABESİNİN BULUNDUĞU DUVARDAN BİR GÖRÜNTÜ

EK 26: RESİM 18

KARAPINAR KÖYÜ MESCİNİN GİRİŞ KAPISINI SÜSLEYEN ORJİNAL TAŞ MOTİFLER

EK 27: RESİM 19

KÜPİLER KÖYÜ MESCİDİ GİRİŞ KISMI

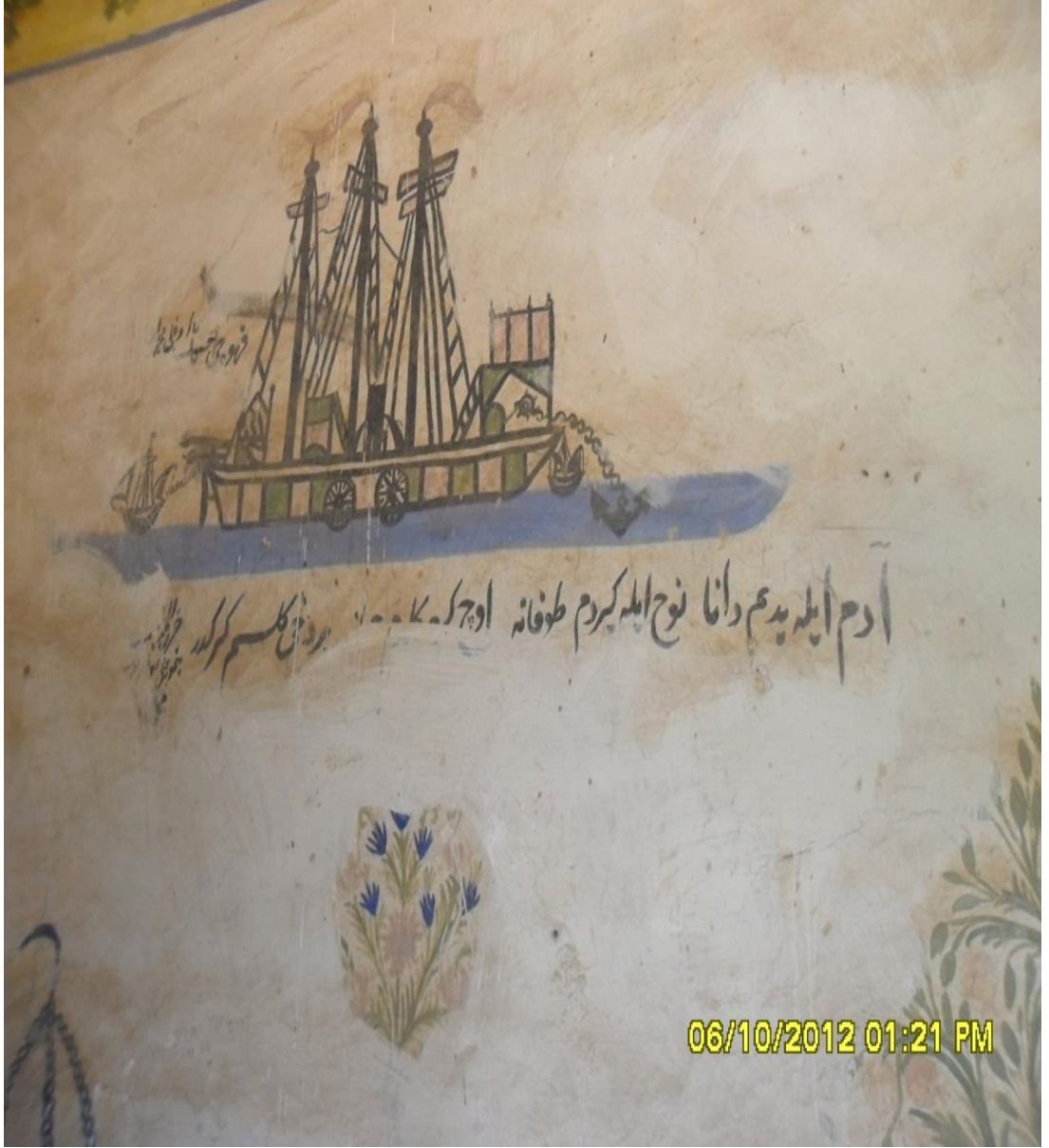
EK 28: RESİM 20

KÜPİLER KÖYÜ MESCİDİ GİRİŞ KAPISI ÜZERİNDE MESCİDİN YAPILIŞ ve TAMİR TARİHİ İLE MESCİDİN BANİSİ ve TAMİRİNİ YAPTIRANLARIN İSİMLERİ ve YAZIYI YAZAN HATTAT MEHMED EMİN'NİN ADININ KAYITLI OLDUĞU YAZI

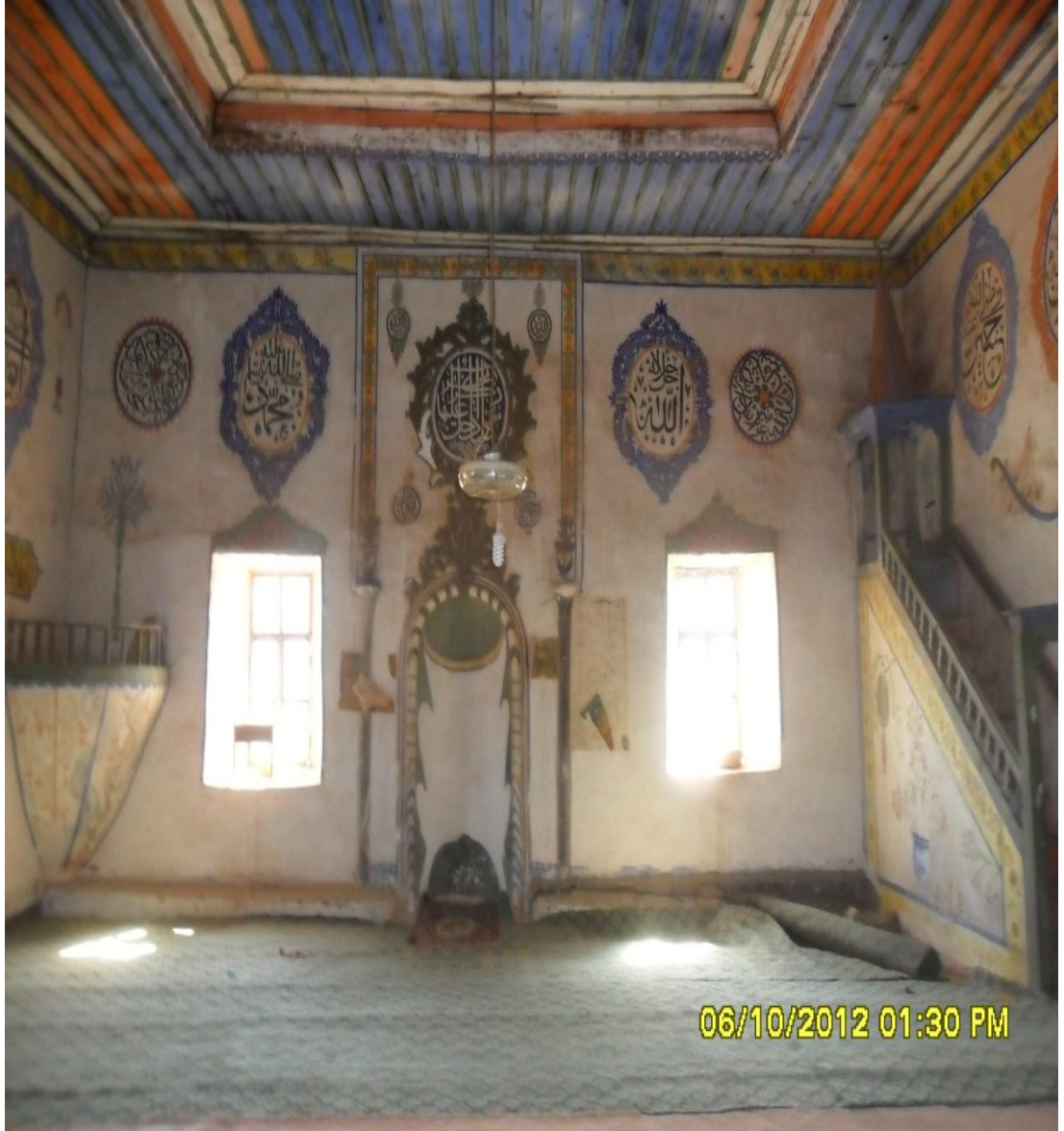
EK 29: RESİM 21

KÜPİLER KÖYÜ MESCİDİ GİRİŞ KISMINDA DUVARDA GEMİ RESMİ VE YAZI

EK 30: RESİM 22

KÜPİLER KÖYÜ MESCİDİ MİHRAB KISMINDAN GÖRÜNTÜ

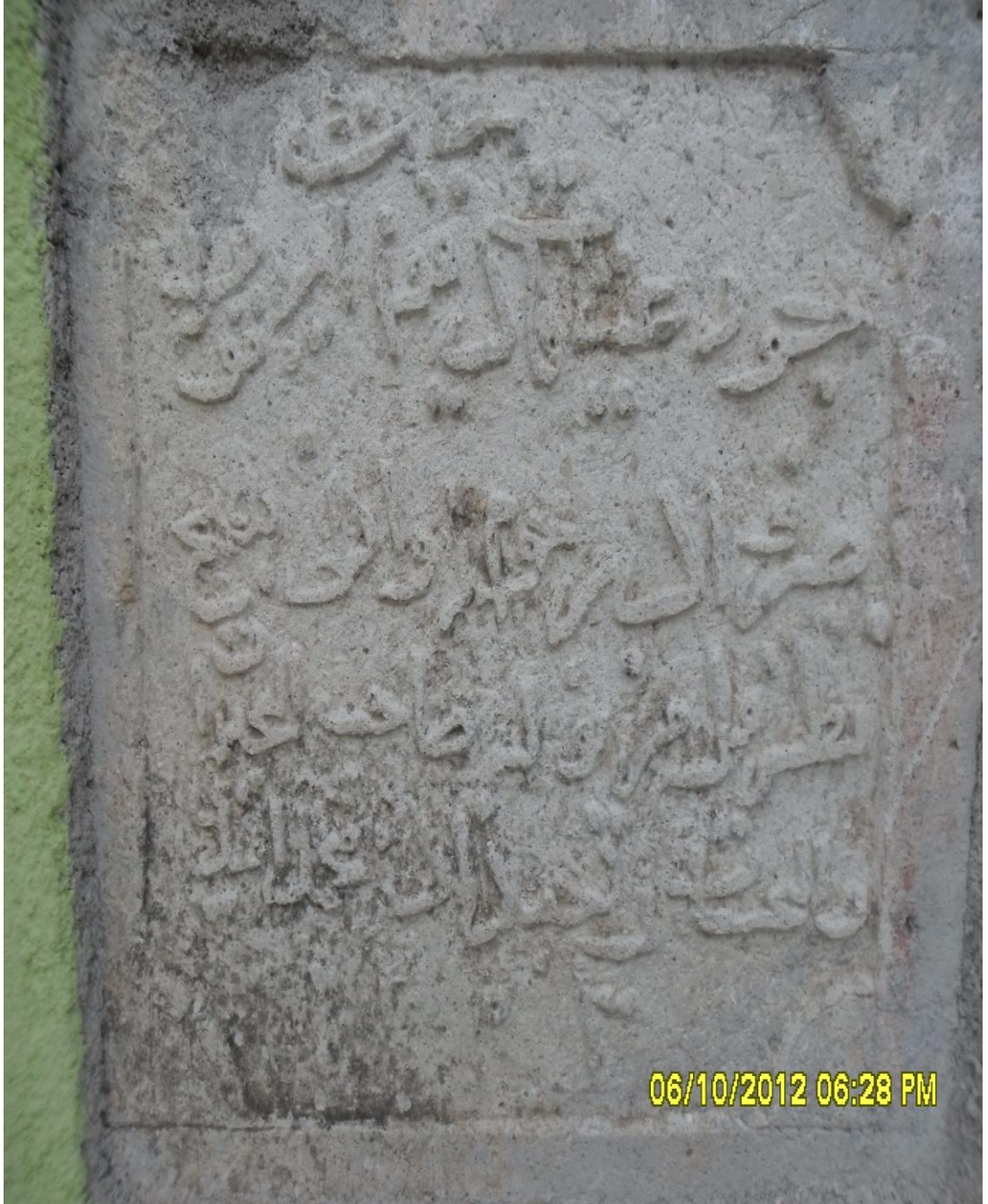
EK 31: RESİM 23

KÜPİLER KÖYÜ MESCİDİ TAVAN ve DUVAR SÜSLEMELERİ

EK 32: RESİM 24

MEZİDLER KÖYÜ MESCİDİNDEN KALAN KİTABESİ

EK 33: RESİM 25

MEZİDLER KÖYÜ MESCİDİNDEN KALAN 1291 HİCRİ TARİHLİ MAŞALLAH YAZILI TAŞ

EK 34: RESİM 26

GÜNÜMÜZDE MEZİDLER KÖYÜ MESCİDİ

EK 35: RESİM 27

GÜNÜMÜZDE HACI HASAN CAMİİ

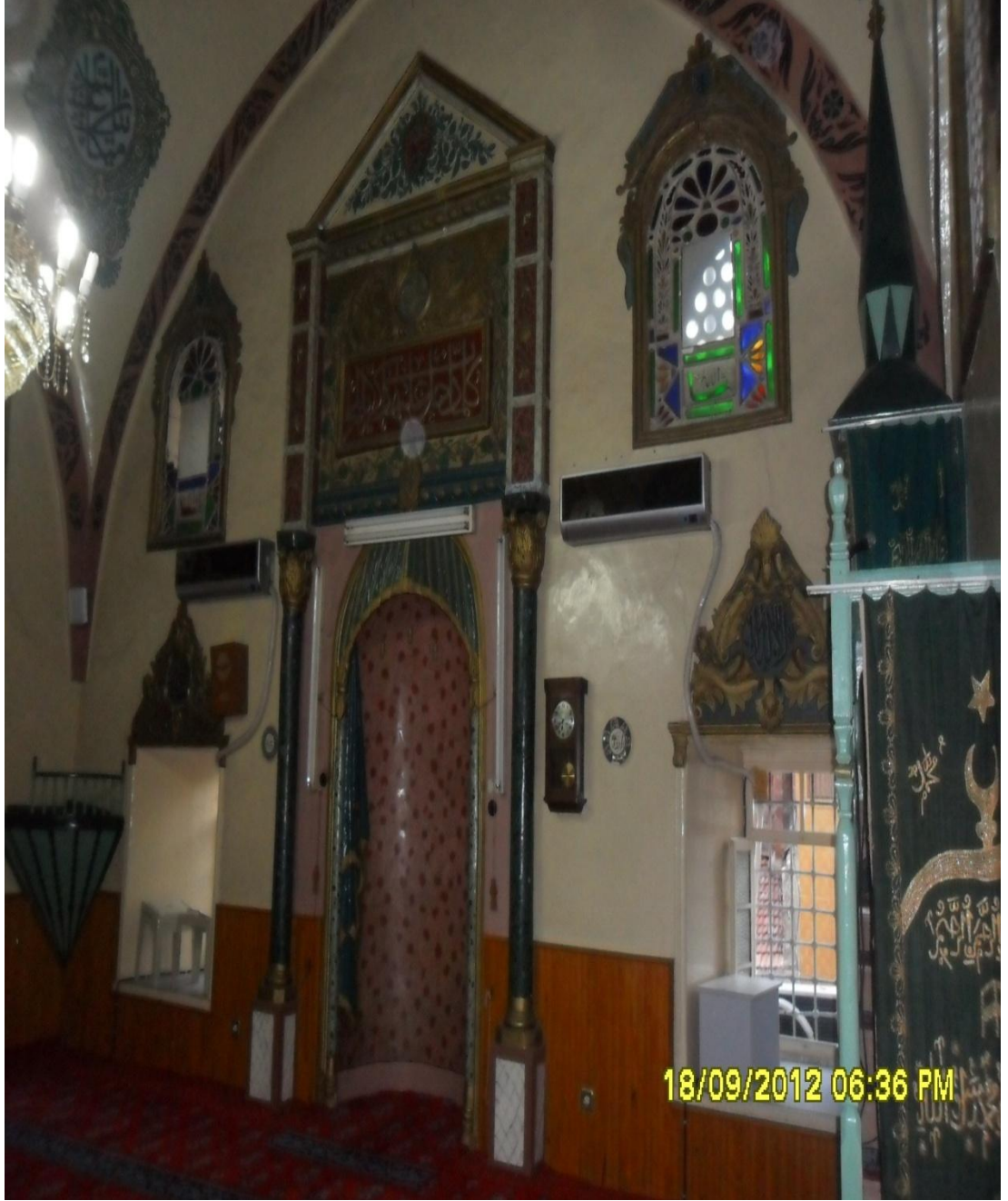
EK 36: RESİM 28

GÜNÜMÜZDE HACI HASAN CAMİİ

EK 37: RESİM 29

HACI HASAN CAMIİNİN İÇ KISMINDAN BİR KESİT

EK 38: RESİM 30

HACI HASAN CAMİİ VE YIKILAN HAMAM

EK 39: RESİM 31

GÜNÜMÜZDE YENİ CAMİİNİN KARŞIDAN GÖRÜNÜŞÜ

EK 40: RESİM 32

YENİ CAMİNİN MİNARESİ

EK 41: RESİM 33

YENİ CAMİNİN YANGINDA TAHRİB VE TAMİRİNİ YAZAN HİCRİ 1298 TARİHLİ KİTABE

EK 42: RESİM 34

YENİ CAMİNİN ESKİ KİTABESİ

EK 43: RESİM 35

GÜNÜMÜZDE YAKUB BEY CAMİİNİN DIŞTAN GÖRÜNÜŞÜ

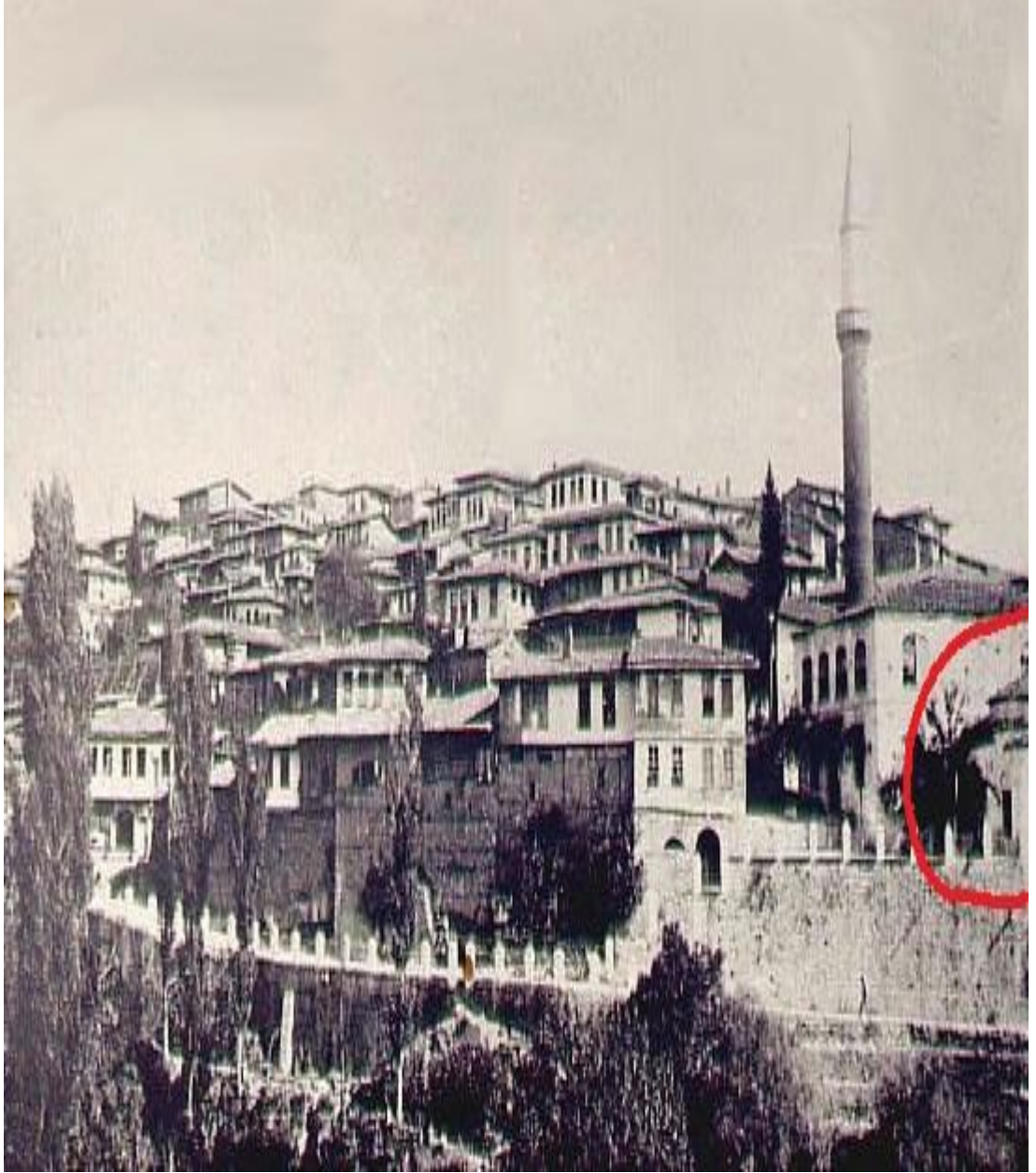
EK 44: RESİM 36

GÜNÜMÜZDE YAKUB BEY CAMİİNİN İÇİNDEN BİR KESİT

EK 45: RESİM

YAKUB BEY'İN YAPTIRDIĞI CAMİİNİN BATI KIYISINDA BULUNAN TÜRRESİNİ GÖSTEREN FOTOĞRAF

EK 46: RESİM 38

YAKUB BEY'İN TÜRRESİNİN TOPRAK KAYMASI SONUCU YIKILDIĞINI GÖSTERİR RESİM

EK 47: RESİM 39

YAKUB BEY'İN YIKILAN TÜRBEİNİN YERİNDE BULUNAN MEZAR ve TÜRBE İZLERİ

EK 48: RESİM 40

Günümüzde Demirköprü Barajı altında kalan Borlu Camiinin sular çekildiğinde ortaya çıkan görüntüsü (Fotoğraf 06-10-2012 tarihi itibariyle <http://www.panoramio.com/photo/21835973> adresli internet sitesinden alınmıştır.)

EK 49: RESİM 41

KARACA HİSAR CAMİİNİN BULUNDUĞU YER (TEL İLE ÇEVİRİLİ ALAN)

EK 50: RESİM 42

GÜNÜMÜZDE KIRAN CAMIİNDEN BİR GÖRÜNTÜ

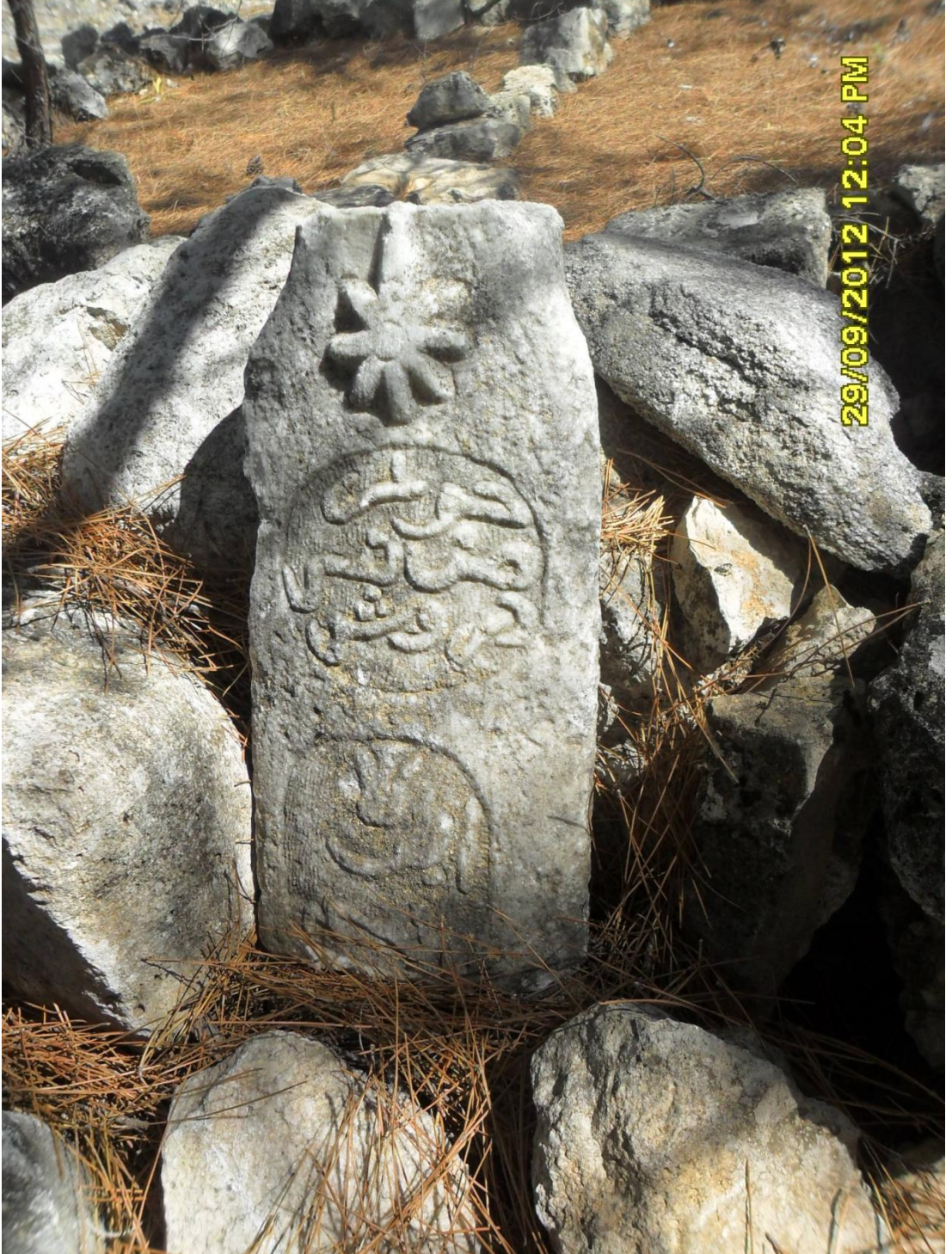
EK 51: RESİM 43

TURASAN ECE'NİN TÜRBESİNDEKİ MEZARI

EK 52: RESİM 44

HASAN DERVİŞİN MEZARI

EK 53: RESİM 45

HACI TURBEG MAHALLESİ HAMAMININ GÜNÜMÜZE ULAŞAN BİR BÖLÜMÜ

EK 54: RESİM 46

HACI TURBEG MAHALLESİ HAMAMININ GÜNÜMÜZE ULAŞAN BAŞKA BİR BÖLÜMÜ

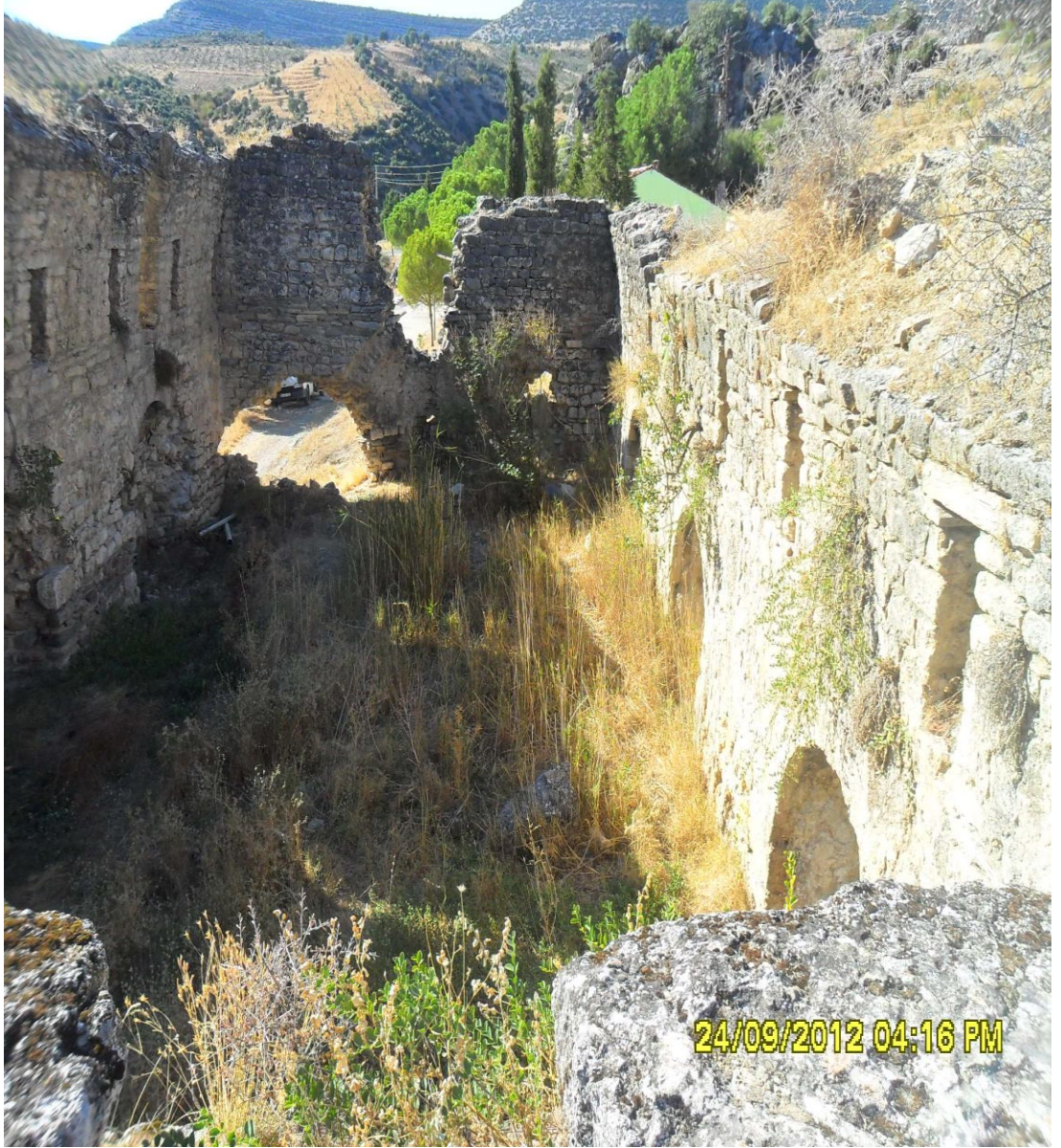
EK 55: RESİM 47

GÜNÜMÜZE KADAR GELEN SARAYCIK HAMAMI HARABELERİNDEN BİR GÖRÜNTÜ

EK 56: RESİM 48

GÜNÜMÜZE KADAR GELEN SARAYCIK HAMAMI HARABELERİ İÇ GÖRÜNTÜSÜ

EK 57: RESİM 49

AKÇAALAN KÖYÜ ÇEŞMESİNİN GÜMÜZDEKİ DURUMU

EK 58: RESİM 50

KÖYLÜCE KÖYÜ ÇESMESİNİN GÜMÜZDEKİ DURUMU

EK 59: RESİM 51

GÜNÜMÜZDE KARACA HİSAR ÇEŞMESİ, ARKASINDA KÖYÜN HARABELERİ

EK 60: RESİM 52

BEY PINARI ÇEŞMESİ

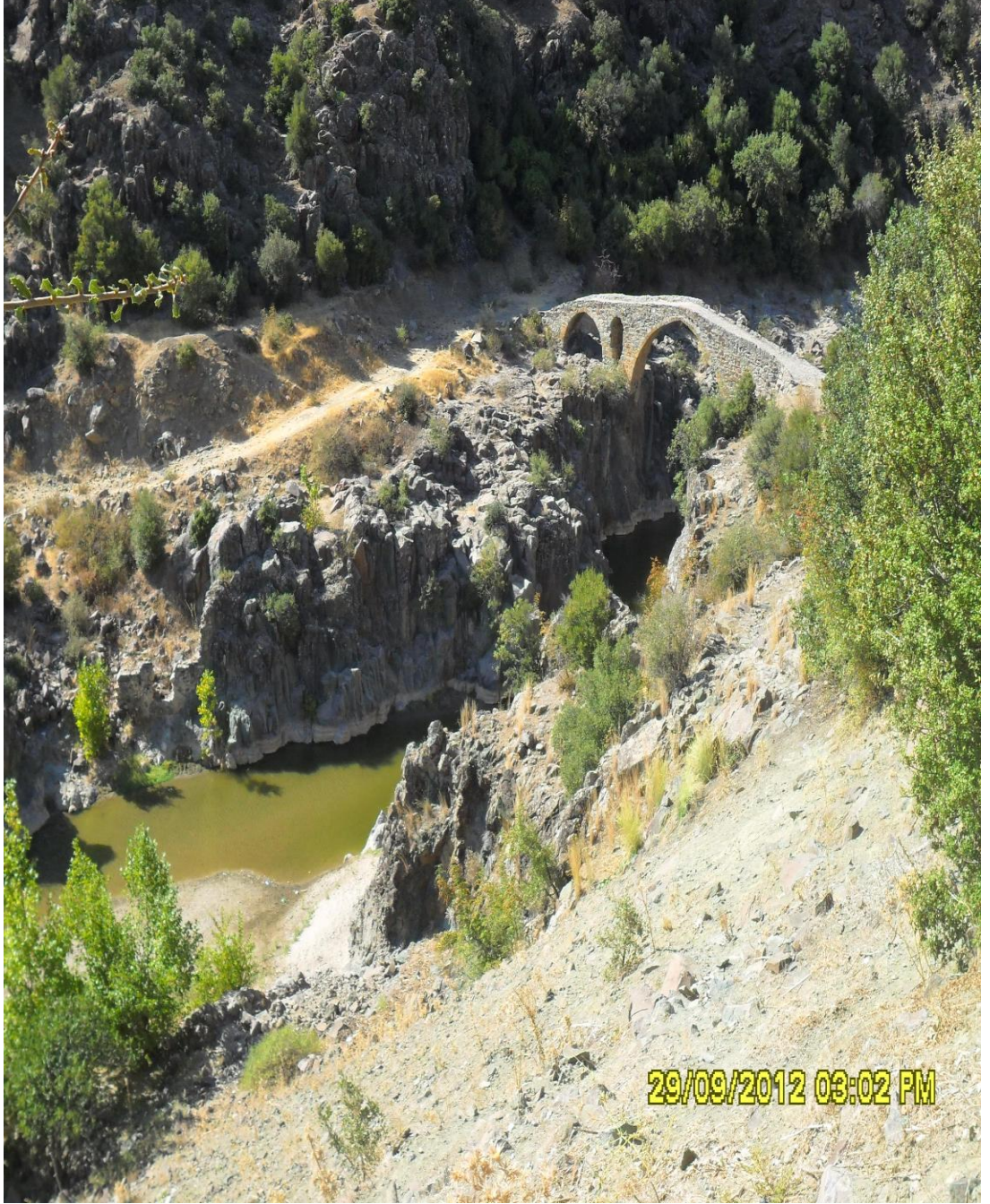
EK 61: RESİM 53

BEY PINARI ÇEŞMESİ KİTABESİ

EK 62: RESİM 54

GÖKALİ KÖYÜ KÖPRÜSÜNÜN GÜMÜZDEKİ GÖRÜNÜMÜ

EK 63: RESİM 55

DEMİRCİ'DE GÜNÜMÜZDE DE KULLANILMAYA DEVAM EDEN, DEMİRLİ ve ŞİNİK

EK 64: RESİM 56

EL İLE ÇALIAŞAN BASİT AHŞAP ÇİRÇİR MAKİNASI

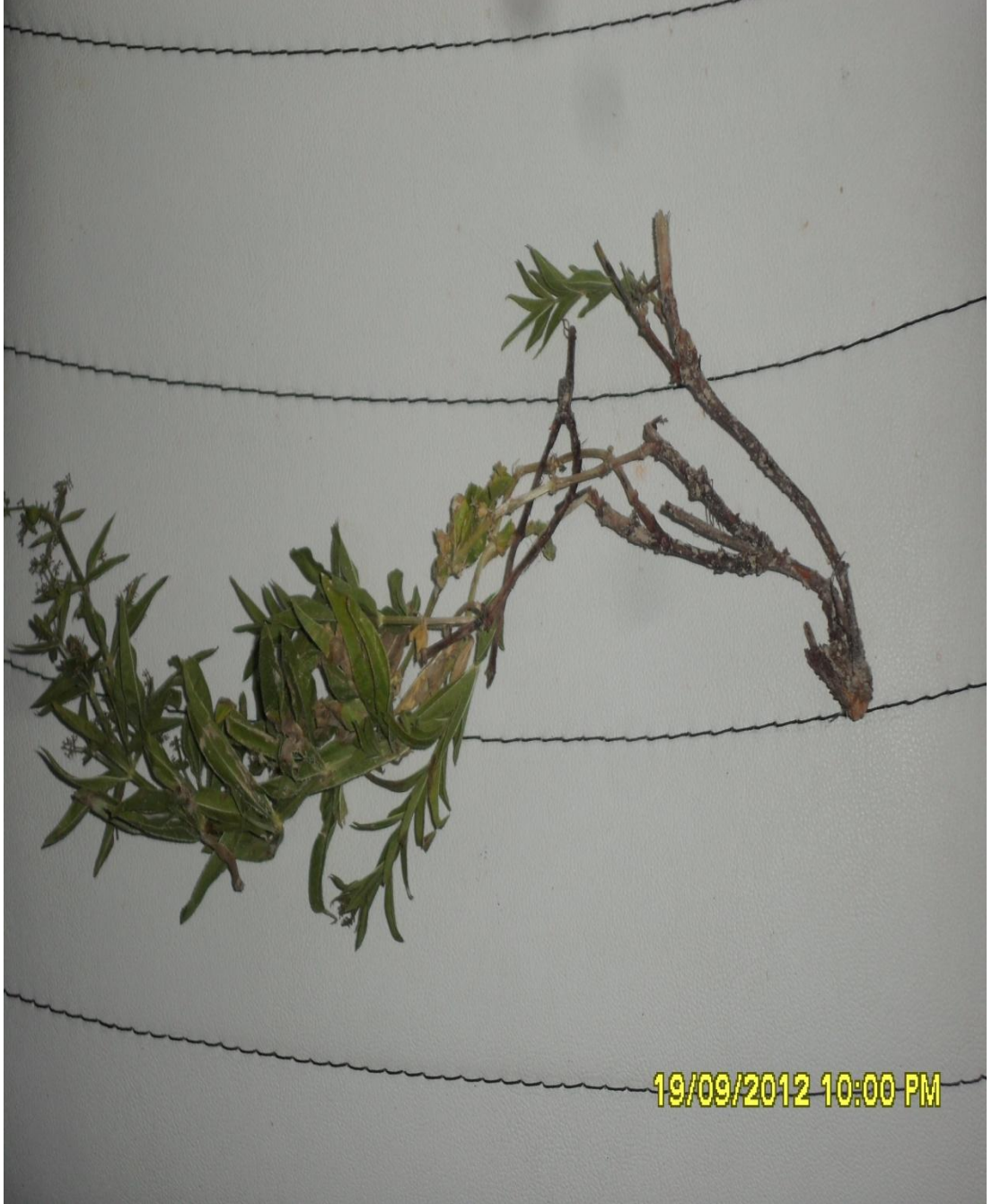
EK 65: RESİM 57

PALAMUT; KADEHÇİK ve PELİT KISIMLARI

EK 66: RESİM 58

BOYA YAPIMINDA KULLANILAN BİTKİ

EK 67: RESİM 59

DOĞAL ORTAMINDA BOYALIK BİTKİSİ

EK 68: RESİM 60

ÖREN KÖYÜ YAKININDA BİR ASİYAB DIŞTAN GÖRÜNÜŐ

EK 69: RESİM 61

DEĞİRMEN TAŞININ BULUNDUĞU KISIM

EK 70: RESİM 62

DEĞİRMEN TAŞLARI

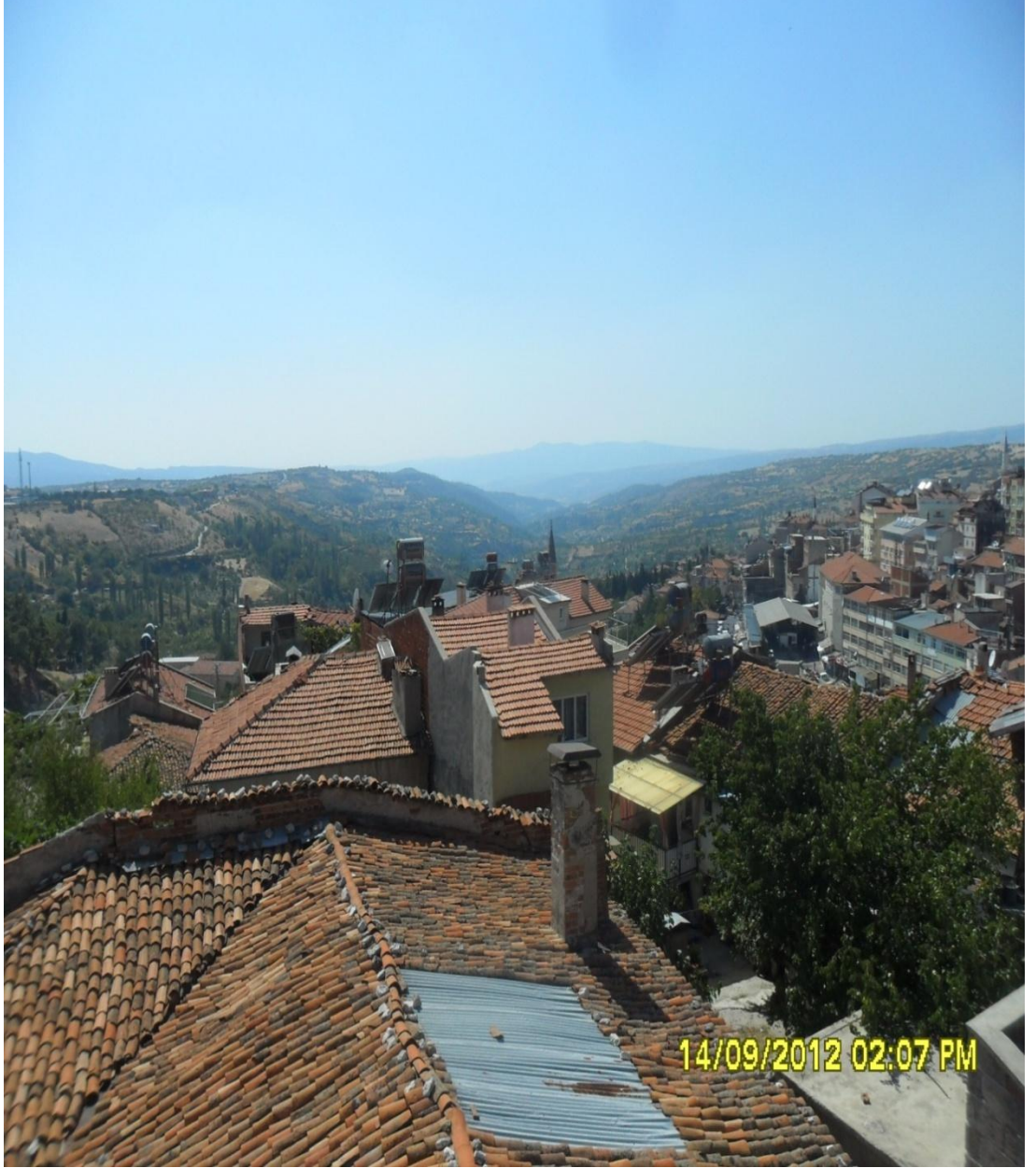
EK 71: RESİM 63

GÜNÜMÜZDE SADECE TEMELLERİNİN İZİ BULUNAN DEMİRCİ KALESİ HİSARININ
DEMİRCİ ŞEHRİNDE BULUNDUĞU MEVKİİ

EK 72: RESİM 64

HİSARIN BULUNDUĞU MEVKİDEN ESKİ MANİSA YOLU GÜZERGAHI GÖRÜNÜŞÜ

EK 73: RESİM 65

DEMİRCİ ŞEHRİNİN BATI UCUNDA YER ALAN HRİSTİYAN MEZARLIĞINDAN
GÜNÜMÜZDE BİR GÖRÜNÜM

EK 74: RESİM 66

ESKİ KARACA HİSAR KÖYÜ HARABELERİ

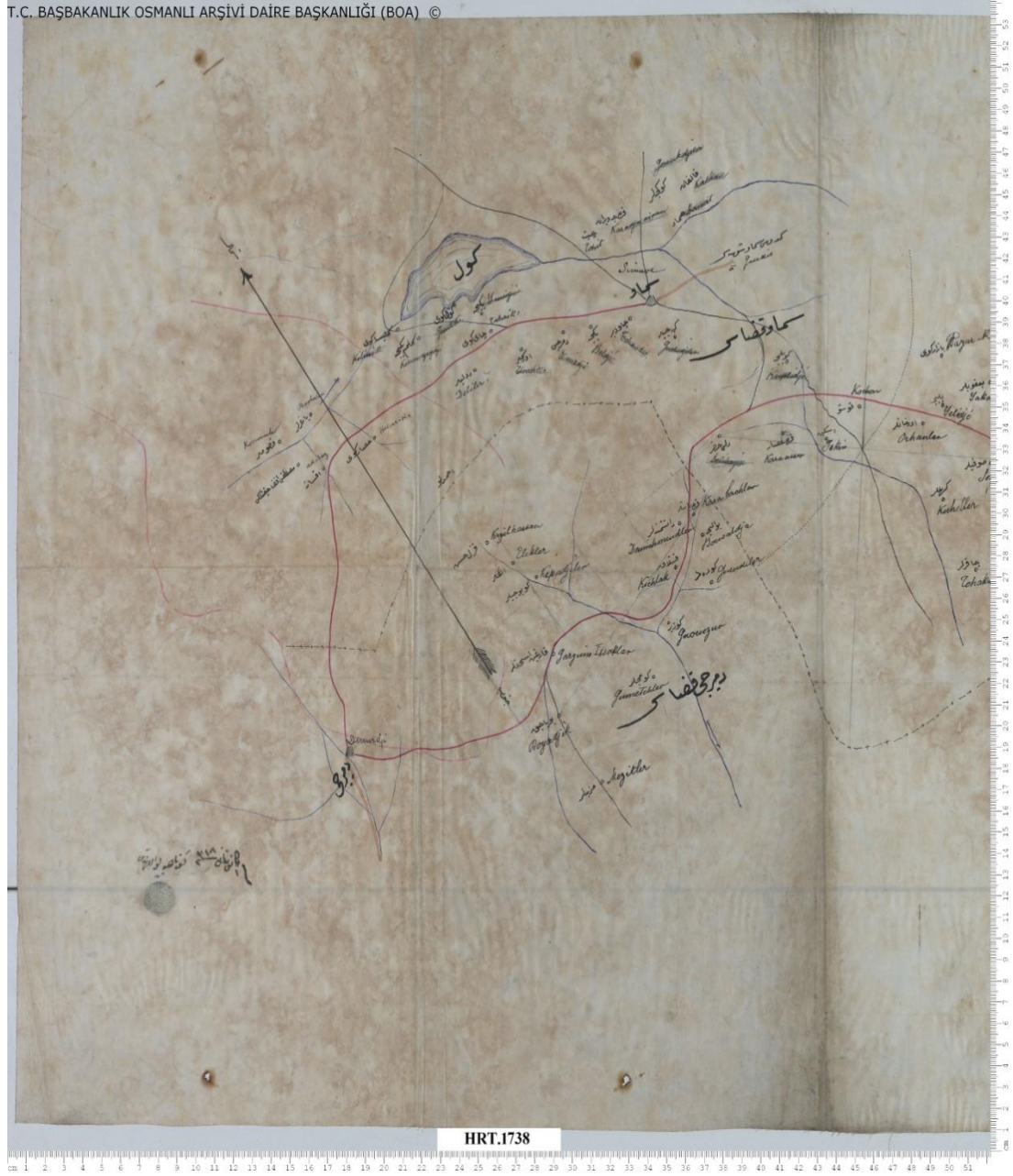
EK 75: RESİM 67

GÜNÜMÜZDE SAİTTAI'DEN (SİDAS KALE) BİR GÖRÜNÜM

EK 76: RESİM 68

SİMAV DEMİRCİ ARASI YOLU GÖSTEREN H. 1218 /M. 1803 TARİHLİ HARİTA

EK 77: RESİM 69

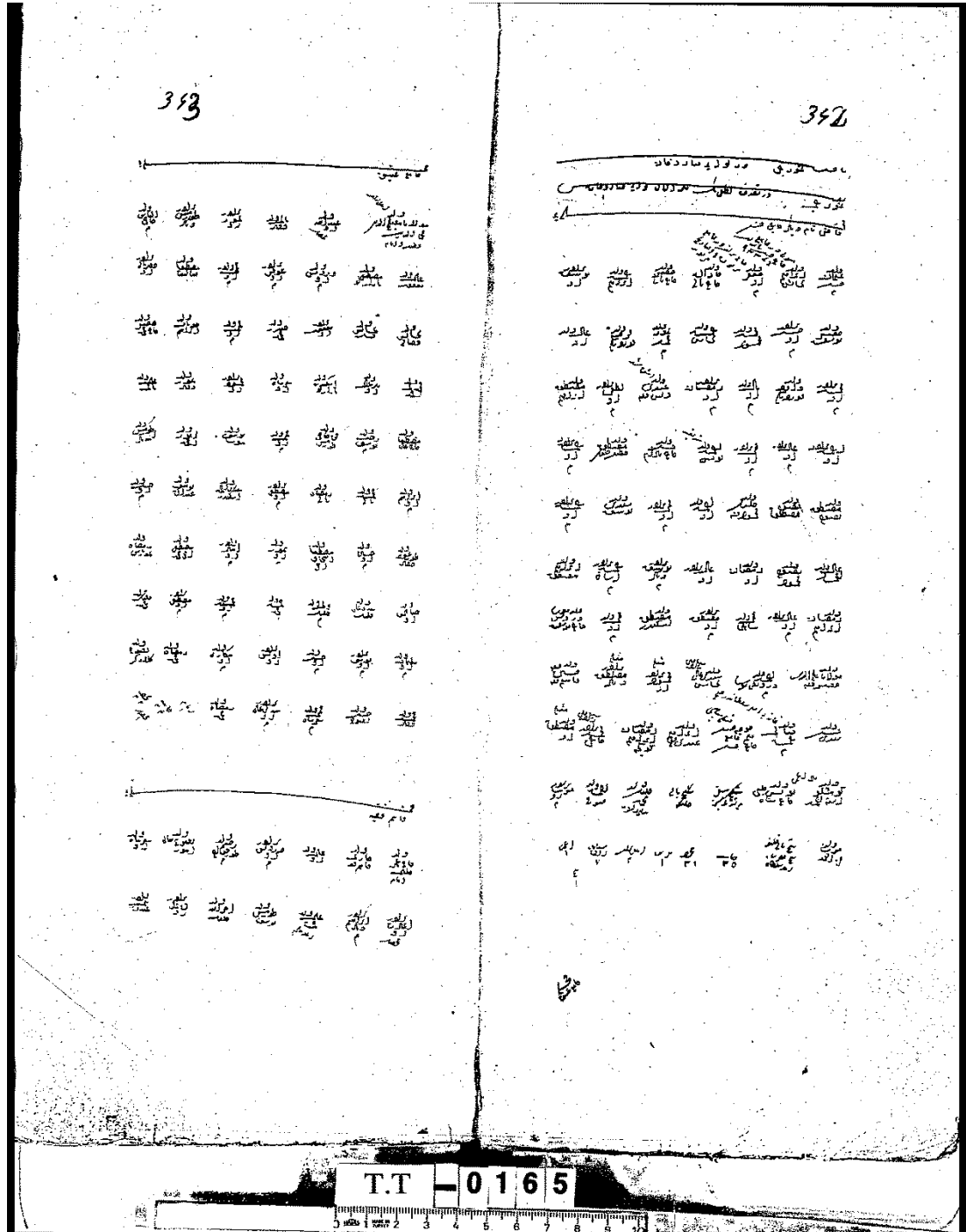
HİCRİ 1326/ M. 1908 TARİHLİ DEMİRCİ ÇEVRESİ VE YOLLARI GÖSTERİR HARİTA

EK 78:

1531 YILI HACI HASAN, CAMİ-İ ATİK ve KASIM FAKİH MAHALLELERİ KAYITLARI

(BOA. TD. 165, s. 342,343)

EK 79:

1575 YILI ELEK, RUMŞAH ve MARMARACIK KÖYLERİ KAYITLARI

(TK. KKA. TD. 115, 292 a-b)

EK 80:

XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ'NİN TİMAR KAYITLARINA HAVİ RUZNAMÇE DEFTERİ

(BOA. DEFE. RZ. d. 0046)

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

DFE.RZ.d 0046

EK 81:

DEMİRCİ'YE AİT TİMAR KAYITLARINA HAVİ MALİYEDEN MÜDEVVER DEFTER

(BOA. MAD. d. 00031)

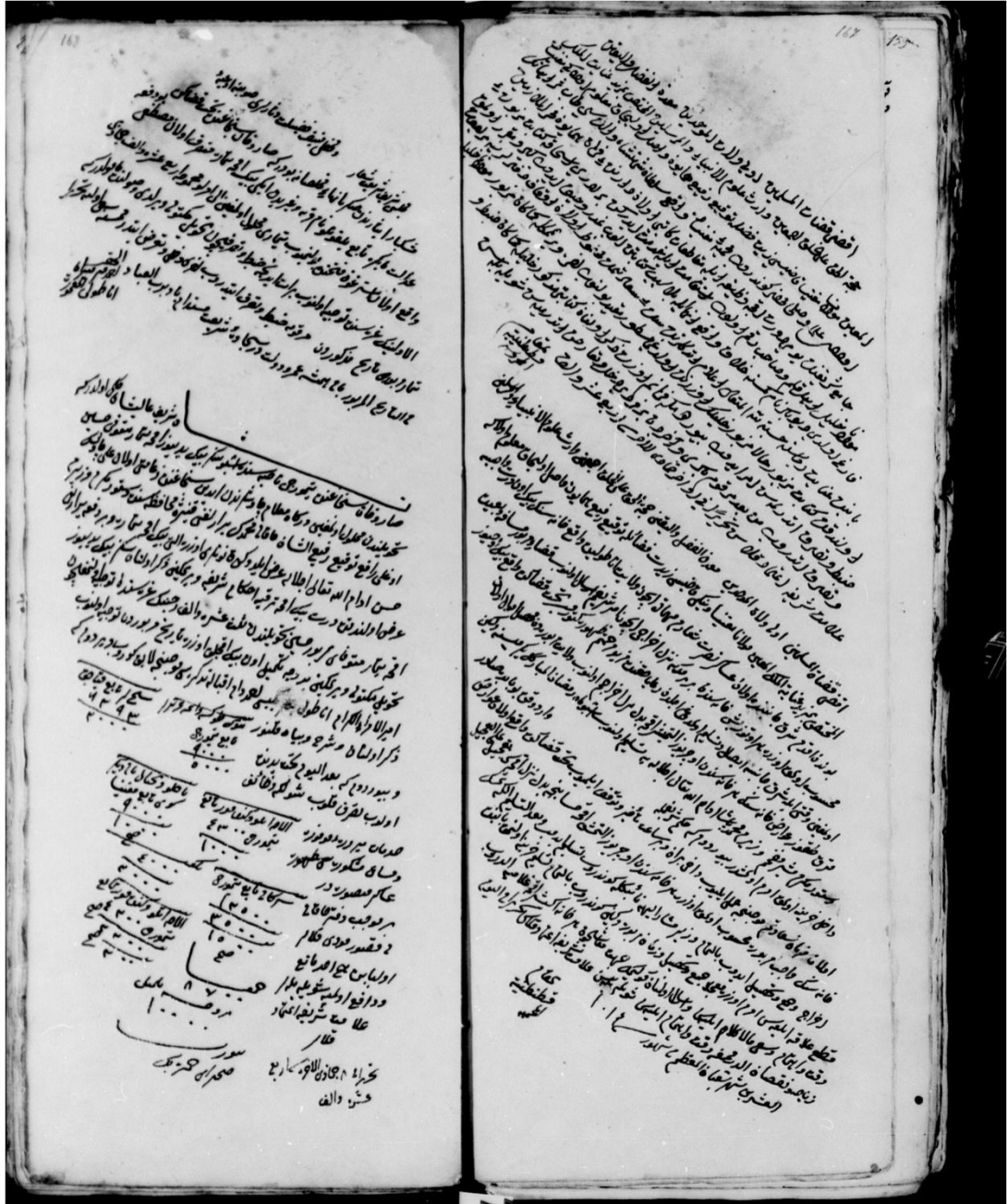

MAD.d 00031

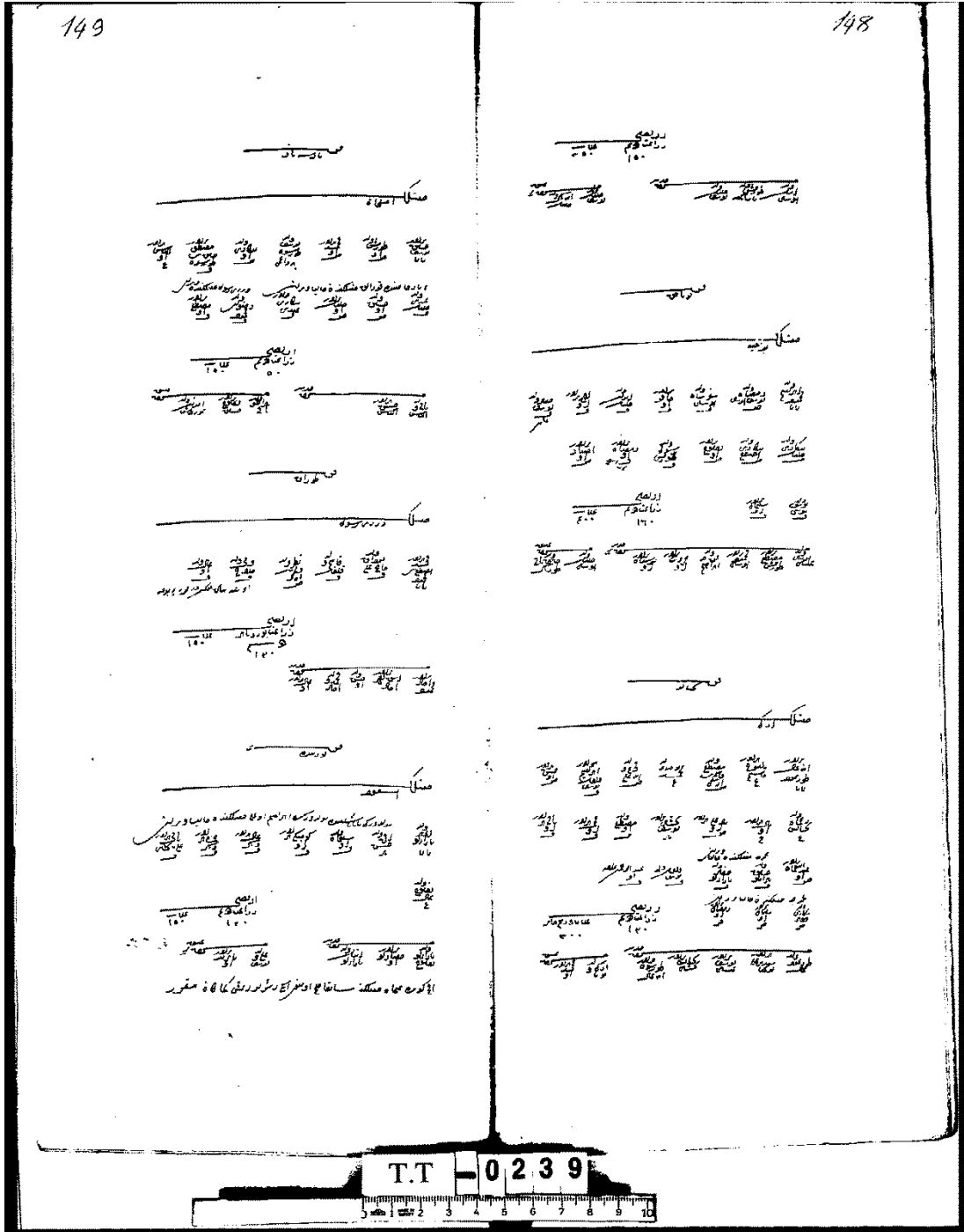
DEMİRCİ'DE MAHLÛL OLAN TİMAR İLE İLGİLİ KAYDIN BULUNDUĞU ŞERİYYE SİCİLİ ÖRNEĞİ

(MŞS. 21, s. 168)

EK 84:

1545 YILI DEMİRCİ KAZASI PİYADELERİNİ GÖSTEREN TAHRİR DEFTERİNDEN BİR KAYIT
(BOA. TD. 239, s. 148,149)

EK 85:

DEMİRCİ'DE CAMİ ve MESCİTLERE YAPILAN ATAMALARA HAVİ VAKIF KAYITLARI
(VGMA. HURUFAT DEF. NO. 548, s. 129,130)

